รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

โดย รศ. ดร. สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล และ คณะ

มกราคม 2554

สัญญาเลขที่ RDG5240034

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

คณะผู้วิจัย	สังกัด
1. รศ. ดร. สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
2. ดร. สิริรัตน์ เกียรติปฐมชัย	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชนและองค์กรการเงินชุมชน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

คำนำ

งานวิจัย องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม ซึ่งได้เริ่มต้นกลางปี 2552 และเสร็จสิ้นลงเมื่อเดือนมกราคม 2554 รวมระยะเวลาดำเนินงานประมาณ 18 เดือน เป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งที่ทีมวิจัยได้รับจากกระบวนการวิจัยเรื่องดังกล่าว ทำให้ทีมวิจัยได้เห็นถึงพัฒนาการและความเคลื่อนไหวขององค์กรการเงินชุมชนในระดับพื้นที่ ได้เห็นคุณค่าของทุนการเงิน และระบบสวัสดิการชุมชน ของชุมชน ดำเนินการโดยชุมชนและเพื่อชุมชน ทีมวิจัยพบว่า มีโจทย์ใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมายที่ท้าทายกรรมการองค์กรการเงินชุมชน และเห็นว่า องค์กรการเงินชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องปรับวิธีคิด วิธีทำงานอีกมาก เพื่อเพิ่มความเข้มแข็ง และการพึ่งพาตัวเองได้ขององค์กรการเงินชุมชน

แม้พื้นที่วิจัยสำหรับโครงการวิจัยนี้ จะจำกัดอยู่เพียงไม่กี่พื้นที่ ซึ่งผู้อ่านอาจจะตั้งข้อสังเกตว่า เป็นงานวิจัยที่อาจไม่สะท้อนภาพใหญ่ขององค์กรการเงินชุมชนของไทย ซึ่งผู้วิจัยก็คิดว่าเป็นข้อสังเกตที่มีส่วนจริง แต่ด้วยกระบวนการวิจัยแบบผสานวิธี ใช้ทั้งวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์รายบุคคล ใช้ทั้งการสังเคราะห์ข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มีการตรวจสอบผลการศึกษาผ่านเวทีในระดับพื้นที่ระหว่างการวิจัย และเวทีสัมมนาขั้นสุดท้าย ก่อนจะเป็นรายงานฉบับนี้ น่าจะทำให้องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยชิ้นนี้สะท้อนความเป็นตัวตนที่แท้จริงขององค์กรการเงินชุมชนไทยได้ไม่มากก็น้อย

ทีมวิจัยขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้สนับสนุนเงินทุนวิจัย คุณภีม ภคเมธาวี ผู้ประสานงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชนและองค์กรการเงินชุมชน และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทิพย์วัลย์ สีจันทร์ ที่คอยเป็นกำลังใจ ผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้ง ดร. สีลาภรณ์ บัวสาย ผู้อำนวยการฝ่ายชุมชนและสังคม สกว. ที่กรุณาสละเวลามาร่วมให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ ในคราวประชุมรายงานความก้าวหน้าทุกครั้ง

สุดท้ายขอขอบคุณ แกนนำองค์กรการเงินชุมชนทุกท่าน กรรมการหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น ผู้บริหารและปลัด อบต. ในพื้นที่ศึกษา ที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลกับทีมวิจัยเป็นอย่างดี และขอขอบคุณ ผู้ช่วยวิจัย คือ คุณสายัญ สิทธิศักดิ์ และคุณรักษ์ธรรม สังขชาติ ที่ทำงานด้านการประสานงานการออกสัมภาษณ์ข้อมูล และการจัดเวทีประชุมต่างๆ ได้อย่างราบรื่น

หากงานวิจัยชิ้นนี้พอจะมีประโยชน์ ทีมวิจัยขอมอบความดีแด่ ครูอาจารย์ที่เคยสั่งสอน และแก่กรรมการองค์กรการเงินชุมชนทั้งประเทศ ที่ยังต้องฝ่าฟันอุปสรรคขององค์กรอีกมากมายในวันข้างหน้า และหากมีข้อบกพร่องประการใด ทีมวิจัยยินดีน้อมรับทุกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ทีมวิจัย

มกราคม 2554

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษา บทบาทขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและชุมชนแบบองค์รวม บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสนับสนุนและพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน และวิเคราะห์เงื่อนไขและศักยภาพองค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม พื้นที่ศึกษาประกอบด้วย ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ และตำบลชิงโค อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา และองค์กรการเงินชุนชนเพิ่มเติมอีก 3 แห่ง คือ เครือข่ายองค์กรการเงินชุมชน จังหวัดตราด สถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และธนาคารชุมชนมะนัง อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล

โดยใช้วิธีการศึกษาแบบผสานวิธี (Combined Qualitative and Quantitative) สัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสัมภาษณ์กลุ่ม (In-Depth/ Group Interviews) บุคคลที่ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) มีจำนวนรวม 108 ราย จัดเวทีคืนข้อมูลให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับตำบลๆ ละ 1 ครั้ง รวม 3 ครั้ง สัมภาษณ์รายบุคคล (Personal Interview) ประชาชนทั้งที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนในระดับตำบลทั้ง 3 ตำบล ที่เลือกศึกษา ตำบลละ 200 ราย รวมจำนวนตัวอย่างทั้งหมด 600 ราย วิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และการวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) ด้วยสถิติที่เหมาะสม และสุดท้ายจัดประชุมสัมมนาเรื่อง “องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม” ให้แกนนำองค์กรการเงินชุมชนประเภทต่างๆ ในพื้นที่ศึกษา และแกนนำองค์กรการเงินชุมชน นอกพื้นที่ศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมกับทีมวิจัย ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

ด้วยพื้นที่เกษตรของประชาชนในพื้นที่ศึกษามีขนาดแตกต่างกัน โดยตำบลเขาพระ มีจำนวนเฉลี่ย 15.41 ไร่ต่อครัวเรือน ในขณะที่ตำบลท่าข้ามและชิงโค มีจำนวนเฉลี่ย 4.89 และ 1.62 ไร่ต่อครัวเรือนตามลำดับ เป็นเหตุให้รายได้ของประชาชนกลุ่มที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนในตำบลเขาพระมีรายได้ต่อครัวเรือน สูงกว่า 20,000 บาทต่อเดือน มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 40.6 ในขณะที่ ตำบลท่าข้ามและชิงโค ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่มีรายได้ต่อครัวเรือน สูงกว่า 20,000 บาทต่อเดือนมีสัดส่วนต่ำกว่า คือ เพียงร้อยละ 29.1 และ 20.6 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า สมาชิกองค์กรการเงินชุมชนตำบลชิงโค มีสถานะทางเศรษฐกิจที่อ่อนแอกว่าอีก 2 ตำบลอย่างเห็นได้ชัด และเป็นเหตุให้สมาชิกองค์กรการเงินชุมชนตำบลชิงโค มีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน 156,201 บาท ซึ่งถือว่ามีหนี้สินมากเมื่อเทียบกับขนาดพื้นที่เกษตรและระดับรายได้ ในขณะที่พื้นที่ตำบลท่าข้าม และเขาพระ

สมาชิกองค์กรการเงินชุมชนมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน ในระดับ 204,535 และ 153,724 บาท ตามลำดับ

สมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ส่วนใหญ่ ร้อยละ 53.9 กู้เงินจากองค์กรการเงินชุมชน ร้อยละ 42.9 กู้จากธนาคารพาณิชย์ (รวม ธ.ก.ส. และ ธนาคารออมสิน) ส่วนปริมาณเงินออมนั้นพบว่า ประชาชนที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่มีเงินออม มีเงินออมเฉลี่ย 2,693 บาทต่อเดือน เมื่อเทียบกับ 1,437 บาทต่อเดือน สำหรับประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่มีเงินออม

ประชาชนทั้ง 3 พื้นที่ ร้อยละ 78.3 เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนรูปแบบหนึ่งรูปแบบใด โดยประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนดังกล่าว ร้อยละ 88.3 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สำหรับผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์นั้น ร้อยละ 8.4 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ 2 กลุ่ม การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่ร้อยละ 58.8 มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการกู้เงิน ร้อยละ 48.0 ตอบว่าเพื่อประโยชน์ด้านดอกเบี้ยเงินฝาก

องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทในการจัดสวัสดิการให้กับประชาชนในพื้นที่เป็นเงินจำนวนไม่น้อย โดยจำแนกเป็นสวัสดิการ 4 ด้าน คือ (1) การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (2) การพัฒนาด้านสังคม การสร้างเสริมสุขภาพชุมชน การสร้างเสริมสวัสดิการชุมชน การพัฒนาเด็ก และเยาวชน (3) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ (4) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและพลังงานชุมชนอย่างยั่งยืน

อบต. ท่าข้ามเป็น อบต. ที่จัดสรรงบการพัฒนาไปจัดสวัสดิการต่างๆ ดังกล่าว ในสัดส่วนสูงสุด ถึงร้อยละ 61.94 ในขณะที่ อบต. ชิงโค และเขาพระ จัดสรรงบการพัฒนาไปจัดสวัสดิการต่างๆ ดังกล่าว ในสัดส่วนร้อยละ 55.78 และ 45.67 รูปแบบสวัสดิการของ อบต. ท่าข้าม ที่น่าสนใจ คือ มีความคิดใหม่ และสร้างสรรค์ กองทุนส่งเสริมอาชีพตำบลท่าข้าม ซึ่งมีไว้ให้กลุ่มชาวบ้านยืมไปประกอบอาชีพโดยไม่คิดดอกเบี้ย สนับสนุนกิจกรรมชมรมท่าข้ามใจ-ดีสัมพันธ์ ให้ดำเนินกิจกรรมดูแลผู้ป่วยทางจิต ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุในพื้นที่ กองทุนส่งเสริมการทำนา ที่ตั้งขึ้นเพื่อลดการเปลี่ยนจากที่นาไปเป็นสวนยางพาราให้น้อยลง และเพิ่มความมั่นคงด้านอาหารให้ประชาชนในพื้นที่ เป็นต้น และพบว่า อบต. ท่าข้ามเข้าร่วมโครงการส่งเสริมสุขภาพกับ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) เป็นรุ่นแรก ส่วน อบต. ชิงโค และเขาพระ ร่วมโครงการกับ สปสช. ในปีงบประมาณ 2552 และ 2553 ตามลำดับ

องค์กรการเงินชุมชนส่วนใหญ่ กำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการไว้ที่ 2 ปี เมื่อมีการเลือกตั้งหรือสรรหาใหม่ กรรมการชุดเดิม โดยเฉพาะตัวประธานจะเป็นคนเดิมที่ได้รับการรับรอง

จากสมาชิกให้เข้ามาดำรงตำแหน่งใหม่ เหตุผลเพราะไม่ค่อยมีคนอาสาเข้ามารับหน้าที่นี้ เมื่อพิจารณาดูค่าตอบแทนของประธาน (ซึ่งก็ไม่ต่างจากกรรมการ) ก็ต่ำมาก ส่วนใหญ่ได้รับไม่เกิน 500 บาทต่อเดือน อาจจะไม่จูงใจให้คนอาสาเข้ามารับหน้าที่ เมื่อเทียบกับภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ

ทั้งกลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน ต่างก็มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อให้สมาชิกเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพในพื้นที่ แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า ตัวประธานกลุ่มหรือกองทุนเอง ก็ไม่ค่อยให้ความสำคัญมากนักกับวัตถุประสงค์ในการกู้ของสมาชิก ที่สำคัญคือเมื่อกู้ไปแล้วขอให้ชำระคืนเป็นอันใช้ได้ จึงพบว่า ร้อยละ 10–60 (ส่วนใหญ่อยู่ในระดับร้อยละ 30) ของสมาชิกที่ขอกู้เงินทั้งหมด เป็นการกู้เพื่อไปปลดหนี้เงินกู้แหล่งอื่น ซึ่งเป็นตัวเลขที่ไม่ควรมองข้ามเลยทีเดียว

อย่างไรก็ตาม ปัญหาการเบี้ยวหนี้หรือกู้แล้วไม่ชำระคืนของสมาชิกยังเป็นปัญหาที่ไม่ร้ายแรงจนถึงขั้นสั่นคลอนความมั่นคงขององค์กรการเงินชุมชนประเภทกลุ่มออมทรัพย์ ทั้งนี้เพราะการทำหน้าที่อย่างเอาการเอางานและเสียสละเพื่อส่วนรวมของกรรมการและโดยเฉพาะตัวประธาน ที่คอยติดตามและแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างต่อเนื่องนั่นเอง ส่วนกองทุนหมู่บ้าน ปัญหาการกู้เงินกองทุนแล้วไม่ชำระคืนมีให้เห็นอย่างเด่นชัดในแทบทุกกองทุน การเติมเงินจากรัฐบาลให้กองทุนหมู่บ้านในปี 2553 กองทุนละ 2-6 แสนบาท ช่วยให้สภาพคล่องของกองทุนดีขึ้น เปิดโอกาสให้สมาชิกหน้าใหม่ได้กู้เงินมากขึ้น แต่การยืดระยะเวลาชำระคืนจาก 1 ปี เป็น 2 ปีของรัฐบาล อาจส่งผลให้วินัยของสมาชิกผู้กู้แย่ลง ปัญหาการขาดการติดต่อระหว่างผู้กู้กับกองทุนจะมีมากขึ้น

ส่วนปัญหาในเชิงบริหารจัดการ สรุปได้ว่า องค์กรการเงินชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ยังขาดความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเงินคงเหลือ ส่วนใหญ่จะฝากเงินคงเหลือแบบออมทรัพย์ไว้ที่ ธ.ก.ส. ธนาคารออมสิน ธนาคารพาณิชย์ ซึ่งได้ดอกเบี้ยเงินฝากเพียงร้อยละ 0.5 ต่อปีเท่านั้น

การจัดสรรเงินกำไรจากการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มออมทรัพย์ขนาดเล็ก ขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ ต่างก็จัดสรรเงินกำไรไปจัดสวัสดิการรูปแบบต่างๆ ไม่เกินร้อยละ 10 มีเพียง 2 กลุ่มออมทรัพย์ที่ศึกษา ที่จัดสรรเงินกำไรไปจัดสวัสดิการรูปแบบต่างๆ สูงถึงร้อยละ 50 ไปจัดสวัสดิการผ่านกองทุนต่างๆ ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าว อยู่ในเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตาลโตนด

สวัสดิการที่จัดส่วนใหญ่จะเป็นสวัสดิการเชิงรับในรูปของ สวัสดิการเกิด สวัสดิการเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล และสวัสดิการค่าทำศพเป็นสำคัญ มีเพียงส่วนน้อยที่จัดสวัสดิการในลักษณะ “สวัสดิการเชิงรุก” ซึ่งหมายถึง กิจกรรมการจัดสวัสดิการที่มีลักษณะเชิงป้องกัน เชิงเฝ้าระวัง หรือ

กิจกรรมการจัดสวัสดิการที่มีความคิดใหม่ ผ่านมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพกาย/จิต ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น ร้านค้าชุมชน กองทุนปุ๋ย กองทุนจัดงาน สวัสดิการความดี กองทุนปลูกป่าเพื่อลดปัญหาโลกร้อน เป็นต้น แต่ละกิจกรรมมุ่งสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของสมาชิก (หรือของประชาชนในบางกิจกรรม) ให้ดีขึ้น นับเป็นรูปแบบสวัสดิการที่น่าสนใจที่องค์กรการเงินชุมชนต่างๆ สามารถนำไปพิจารณาประยุกต์เป็นกิจกรรมสวัสดิการใหม่ๆ ได้

เครือข่ายสวัสดิการชุมชนในจังหวัดสงขลา แม้จะมีเครือข่ายการจัดตั้งที่ดีตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับจังหวัด สมาชิกเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ปัญหาความยั่งยืนของเงินกองทุนยังเป็นประเด็นที่แกนนำเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลยังมีความกังวล

สองในสามของเครือข่ายที่ศึกษา ไม่นำกองทุน 50% ไปจ่ายสวัสดิการเงินกู้ และสวัสดิการเงินฝาก และไม่จัดสวัสดิการทุนยืมส่งเสริมอาชีพและการศึกษา (หรือกองทุน 30%) แต่นำไปสมทบกับกองทุน 20% ที่กันไว้เป็นสวัสดิการบำนาญ ทั้งนี้เพราะเครือข่ายฯ ยังไม่มั่นใจในฐานะทางการเงินของกองทุนว่าจะเพียงพอต่อการจ่ายสวัสดิการเมื่อครบกำหนดเวลาจ่ายเบี้ยบำนาญให้สมาชิกในอนาคตหรือไม่

แหล่งเงินที่ไหลเข้าสู่กองทุนสวัสดิการในปัจจุบันของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ศึกษามีอยู่ 2 ทาง คือ เงินสัจจะวันละบาทที่สมาชิกต้องส่งเข้ากองทุนปีละ 365 บาท และเงินสมทบจากรัฐบาลผ่านโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนของรัฐบาล (โครงการสมทบเงิน 1:1) นอกจากนั้น ยังไม่พบแนวคิดใหม่ในการหารายได้เข้าสู่กองทุน

ในขณะที่พื้นที่อื่นๆ ซึ่งทีมวิจัยได้มีโอกาสเข้าศึกษาเพิ่มเติม เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิคมพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และ กองทุนสวัสดิการเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด ซึ่งพบว่า ทั้ง 3 พื้นที่ดังกล่าว มีความพยายามพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยการหาวิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการของเขาอย่างเห็นได้ชัด

การบันทึกข้อมูลทั้งที่เกี่ยวกับตัวสมาชิก และข้อมูลทางการเงินขององค์กรการเงินทุกประเภทยังใช้การบันทึกด้วยสมุดบันทึกเป็นหลัก การใช้รูปแบบดังกล่าวในการบันทึกข้อมูล จะใช้แรงคนและความจำของคนเป็นสำคัญ ความแม่นยำและความถูกต้องจะมีน้อย ความผิดพลาดอันเกิดจากคนมีโอกาสเกิดขึ้นได้มาก ส่วนช่องทางในการเรียนรู้ หรือช่องทางในการเข้าถึงความรู้เพื่อการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน จะใช้ช่องทางการเรียนรู้จากความรู้ที่มีในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็นหลัก ผ่าน 4 ช่องทาง คือ การเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมที่ดำเนินการโดยองค์กรภายนอก การเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมที่ดำเนินการโดยเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ การเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมกรรมการองค์กรการเงินชุมชน และการเรียนรู้จากการไปดูงานต่างพื้นที่ของแกนนำ การเรียนรู้ผ่านเวทีประชุม

ที่ดำเนินการ โดยเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ มีประโยชน์ต่อองค์กรการเงินชุมชนค่อนข้างมาก แต่โอกาสการเรียนรู้ผ่านช่องทางนี้จะมีเพียงเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น

มีสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนถึงร้อยละ 8.3 ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า แต่คนเหล่านี้กลับสนใจเป็นกรรมการองค์กรการเงินชุมชนกันน้อยมาก หากสมาชิกกลุ่มนี้ให้ความสนใจเป็นกรรมการองค์กรการเงินชุมชนกันมากขึ้น จะทำให้การเข้าถึงความรู้จากตำราหรือเอกสารต่างๆ (Explicit Knowledge) ทำได้ง่ายขึ้น

องค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษาที่มีกิจกรรมการพัฒนาแบบองค์รวมมีค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเล็กหรือใหญ่ (ที่วัดจากปริมาณเงินฝากหรือเงินหมุนเวียน) จะให้ความสำคัญทางเศรษฐกิจ หรือความอยู่รอดทางการเงินของกลุ่มเป็นสำคัญ การสร้างสรรค์กิจกรรมการพัฒนาแบบองค์รวมมีค่อนข้างน้อย ตัวแบบองค์กรการเงินชุมชนที่พยายามสร้างสรรค์กิจกรรมการพัฒนากลุ่มแบบองค์รวม ได้ 6 กรณี คือ (1) ตัวแบบการเชื่อมโยงทุนในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนมิติสังคมและสุขภาพ กับการสร้างเสริมสิ่งแวดล้อม (2) ตัวแบบการดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านร้านค้าชุมชน กองทุนปุ๋ย และกองทุนจัดงาน (3) ตัวแบบการดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านการจัดสวัสดิการรูปแบบใหม่ๆ (4) ตัวแบบการคัดกรอง และการใช้ความดีในการเข้าถึงแหล่งทุนของสถาบันการเงินชุมชน (5) ตัวแบบการพัฒนาแบบองค์รวมที่เน้นความยั่งยืนของกองทุนสวัสดิการ และ (6) ตัวแบบการเชื่อมโยงทุนภายในขององค์กรการเงินชุมชนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบ และการสร้างความมั่นคงให้กองทุนสวัสดิการ โดยกรณีที่ 1 2 และ 3 เป็นองค์กรการเงินชุมชนในตำบลที่เลือกศึกษาของจังหวัดสงขลา กรณีที่ 4 5 และ 6 เป็นองค์กรการเงินชุมชนนอกพื้นที่จังหวัดสงขลาที่ทีมวิจัยมีโอกาสเข้าศึกษา โดยทั้ง 6 กรณีดังกล่าว ส่วนใหญ่พัฒนาและดำเนินการโดยองค์กรการเงินชุมชนประเภทกลุ่มออมทรัพย์เป็นแกนหลัก จะมีการสมทบหรือสนับสนุนบ้างจากกองทุนหมู่บ้าน และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน แต่ก็เป็นส่วนน้อย

การพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน ทั้ง 6 กรณีดังกล่าว มิได้เกิดขึ้นเองโดยบังเอิญ แต่จะมีเงื่อนไข 7 ประการ ที่มีส่วนสำคัญให้เกิดแนวคิด และการดำเนินการการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน โดยเป็นปัจจัยภายนอก 2 ประการ คือ (1) การสนับสนุน/ได้รับความร่วมมือจากองค์กร/หน่วยงานภายนอก (2) การให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเป็นปัจจัยภายในองค์กรการเงินชุมชนเอง 5 ประการ คือ (3) วิสัยทัศน์และการเอาจริงเอาจังของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน (4) ความเป็นประชาธิปไตยและการเปิดกว้างของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน (5) ความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นของกรรมการองค์กรการเงินชุมชน

(6) ฐานะทางการเงินขององค์กรการเงินชุมชน (7) การให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน และการมีช่องทางการเรียนรู้

แต่การมีช่องทางการเรียนรู้ การมีฐานะทางการเงินขององค์กรการเงินชุมชน หรือการให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นเพียงองค์ประกอบที่จำเป็นเท่านั้น ปัจจัยชี้ขาดขององค์กรการเงินชุมชนในการคิด และพัฒนากิจกรรมต่างๆ ในรูปแบบองค์รวม ก็ยังคงอยู่ที่ตัวประธานกลุ่มที่ต้องมีสายตาที่ยาวไกลและเอาจริงเอาจัง กรรมการต้องมีความเป็นปึกแผ่น รวมทั้งสมาชิกต้องให้ความร่วมมือในระดับหนึ่งอีกด้วย

จากผลการวิจัยดังกล่าว ทีมวิจัยมีข้อเสนอแนะต่อองค์กรการเงินชุมชน และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่อาจจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปเป็นแนวทางในการสนับสนุนหรือสร้างสรรค์งานให้องค์กรการเงินชุมชนได้พัฒนาไปในแนวทางที่เหมาะสม ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มออมทรัพย์

ระเบียบการกู้ของกลุ่มออมทรัพย์แบบที่ยืดหยุ่นมาก เช่น ให้เงินกู้ 1.5 เท่าของเงินฝากสะสมของผู้กู้ กรรมการต้องมีความระมัดระวังโดยการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้กู้รวมทั้งติดตามพฤติกรรมการใช้เงินกู้ของผู้กู้มากขึ้น ส่วนแบบที่เข้มงวดเรื่องการกู้ดังกล่าว ควรจะบริหารเงินหมุนเวียนคงเหลือให้เกิดผลงอกเงยมากกว่าที่นำเงินคงเหลือไปฝากธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไป ซึ่งได้รับผลตอบแทนเงินฝากที่ต่ำมาก

กรรมการรวมทั้งประธาน พึงระมัดระวังและติดตามผู้กู้กลุ่มเสี่ยงที่กู้ไปปลดหนี้แหล่งอื่นให้มากเป็นกรณีพิเศษ มีโอกาสก็ต้องชวนคิดชวนคุย เพื่อแนะแนวทางในการดำรงชีวิตที่เหมาะสม โดยเฉพาะการควบคุมรายจ่ายประจำวัน รายจ่ายที่ไม่จำเป็น เป็นต้น การปฏิบัติเช่นนี้ ไม่เพียงแต่แสดงให้ผู้กู้เห็นว่ากรรมการกลุ่มมีความห่วงใยต่อสมาชิกเท่านั้น หากแต่ยังช่วยให้กลุ่มมีความมั่นคงทางการเงินในระยะยาวอีกด้วย สำหรับพื้นที่ตำบลเขาพระ ซึ่งได้เปรียบได้แง่ทรัพยากรที่ดินทางการเกษตร ประธานหรือกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ ควรจะให้แนวคิดแก่สมาชิกชาวสวนยางในการจัดการรายได้ที่ได้มาให้เหมาะสม โดยเฉพาะกระตุ้นให้รู้จักเก็บออมเงินที่ได้มาไว้ใช้จ่ายในรายการที่จำเป็นในอนาคตด้วย เช่น กันเงินไว้บำรุงรักษาสวนยางโดยเติมนิเวศสีเขียวเข้าไปในสวนยางให้มากขึ้น กันเงินไว้เป็นค่ารักษาพยาบาลยามสมาชิกในครัวเรือนเจ็บไข้ได้ป่วย กันเงินไว้เพื่อการศึกษาของบุตรหลาน รวมทั้งการแสวงหาความรู้ให้กับเกษตรกรเอง เป็นต้น

กลุ่มออมทรัพย์ควรจะช่วยกันขับเคลื่อน หรือขยายขอบเขตของสวัสดิการจากเชิงรับ เป็นเชิงรุกมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อยกระดับปรับปรุงคุณภาพชีวิตของสมาชิก (หรือบางกิจกรรมยังประโยชน์แก่ประชาชนโดยทั่วไป) ให้ดีขึ้น ผ่านมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพกาย/จิต

ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม แต่การกำหนดสวัสดิการเชิงรุกผ่านกิจกรรมอะไรต้องคำนึงถึงศักยภาพของพื้นที่ด้วย

นอกจากนั้น ควรให้ความสำคัญกับการบันทึกข้อมูล โดยการจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์มาใช้ในการบันทึกข้อมูล เพราะปัจจุบันราคาเครื่องคอมพิวเตอร์ก็ไม่แพงเหมือนในอดีต การบันทึกข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ นอกจากจะช่วยองค์กรในการบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์ต่างๆ ได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการเรียกใช้ข้อมูลที่จัดเก็บไว้แล้วมาใช้งานก็จะทำได้ง่าย และรวดเร็วแล้วยังสามารถนำข้อมูลที่จัดเก็บไปวิเคราะห์เพื่อประกอบการตัดสินใจเชิงบริหารจัดการ หรือเพื่อการวางแผนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มได้อย่างมีข้อมูลสนับสนุนมากขึ้น

และสุดท้าย ภารกิจเร่งด่วนของประธานในขณะนี้คือ การพยายามเสาะหาคนรุ่นสองที่มีคุณสมบัติดี มีจิตอาสา สามารถอุทิศเวลาเพื่อส่วนรวม และค่อยๆ โน้มน้าวให้มาสมัครเป็นประธานแทนคนรุ่นหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้การคิดค้นกิจกรรมใหม่ๆ ด้านการฝาก และกู้ รวมทั้งการจัดสวัสดิการที่แตกต่างจากเดิม และที่สามารถรับมือกับปัญหาต่างๆ ได้อย่างฉับไว และรู้เท่าทันมากขึ้น และหากได้สมาชิกผู้จบปริญญาตรีหรือสูงกว่า (ซึ่งก็มีไม่น้อย) เป็นคนรุ่นสอง อาสาเข้ามาเป็นประธานด้วยแล้วก็ยิ่งเป็นประโยชน์มาก

2) ข้อเสนอแนะต่อกองทุนหมู่บ้าน

กรรมการกองทุนหมู่บ้าน ควรทำภารกิจเร่งด่วนในการให้การศึกษากับสมาชิกผู้กู้เงินจากกองทุนเรื่องความรับผิดชอบในการชำระคืน และติดตามหนี้อย่างเป็นจริงเป็นจัง และใช้มติของกรรมการในการยืดระเบียบว่าด้วยระยะเวลาในการชำระคืนเงินกู้แบบเดิม คือ กำหนดให้สมาชิกผู้กู้ชำระคืนกองทุนภายใน 1 ปี แทนที่จะเป็น 2 ปี ตามนโยบายของรัฐ ทั้งนี้เพื่อลดภาระของกรรมการรวมทั้งตัวประธานในการติดตามหนี้ และเพื่อรักษาสถานะภาพของเงินกองทุนให้มีความมั่นคงสืบไป และต้องพยายามหาบุคคลที่มีประวัติด้านการเงิน และประวัติส่วนตัวดี หรือหากเป็นคนรุ่นใหม่ด้วยได้ยิ่งดี เพราะเสียงสะท้อนจากเวทีระดับพื้นที่ และเวทีสัมมนาขั้นสุดท้ายที่ทีมวิจัยจัดให้กับแกนนำองค์กรการเงินชุมชน สรุปตรงกันว่า ปัจจัยที่ชี้ว่าการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านมีความสำเร็จหรือไม่ อยู่ที่กรรมการเป็นปัจจัยสำคัญ

3) ข้อเสนอแนะต่อเครือข่ายสวัสดิการชุมชน

กรรมการเครือข่ายฯ ควรรณรงค์อย่างจริงจังเพื่อให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่สมาชิกหรือบุคคลทั่วไปที่ยังไม่ตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิก ในประเด็นการพัฒนาคนโดยอาศัยกองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ทำสวัสดิการภาคประชาชนเป็นเครื่องมือ เพื่อพัฒนาคนให้เป็นคนดีและมีปัญญา ตามแนวทางการพัฒนา “ทุนคน” ของครูชบ เพื่อให้สมาชิกเข้ามาเพื่อ “ให้” มากกว่าเข้ามาเพื่อ “เอา”

เครือข่ายสวัสดิการชุมชน ควรวางยุทธศาสตร์พึ่งพาตนเองเป็นหลัก มากกว่าการพึ่งพารัฐบาล เช่น โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนของรัฐบาลในปีงบประมาณ 2553 หรือโครงการสมทบเงิน 1:1 นั้น เป็นนโยบายของรัฐบาลหนึ่งของพรรคการเมืองหนึ่ง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลผู้บริหารมาจากอีกพรรคการเมืองหนึ่ง นโยบายดังกล่าวอาจขาดความต่อเนื่องได้ นอกจากนั้น โครงการดังกล่าว อาจถูกสังคมหยิบมาวิจารณ์รัฐบาลทางลบในทำนองเลือกปฏิบัติได้ตรงกันข้าม หากรัฐบาลแปลงงบประมาณไปสู่โครงการอีกลักษณะหนึ่งเช่น โครงการแนวจัดการความรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นโครงการที่รัฐบาลควรสนับสนุน เพื่อเติมพลังให้กับแกนนำองค์กรการเงินชุมชน ในการนำพาเครือข่ายสวัสดิการชุมชนไปสู่ความยั่งยืน ซึ่งสามารถลดเงินงบประมาณได้อีกมาก ปัญหาการถูกตั้งคำถามจากสังคม ทำนองการเลือกปฏิบัติก็จะไม่มี

อย่างไรก็ตาม เงินที่รัฐบาลสมทบให้ 1:1 ภายใต้โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนนั้น เครือข่ายควรกันเงินร้อยละ 50 ของเงินสมทบ ไว้เป็นเงินสะสมสำหรับการจ่ายเป็นเบี้ยบำนาญ เมื่อสมาชิกมีอายุครบ 60 ปี และเป็นสมาชิกมาแล้ว 15 ปีขึ้นไป ทั้งนี้ เพื่อยืดอายุกองทุนเมื่อถึงเวลาจ่ายเบี้ยบำนาญให้นานที่สุด

การแก้ปัญหาความกังวลเรื่องความยั่งยืนของเครือข่ายสวัสดิการ กรรมการเครือข่ายอาจใช้วิธีง่ายๆ โดยการทบทวนการจ่ายสวัสดิการในบางรายการ เช่น เงินสวัสดิการตาย หรือค่าทำศพให้กับสมาชิกที่เสียชีวิต หรือการงดจ่ายสวัสดิการ เรื่องที่ 6 7 และ 8 ว่าด้วยสวัสดิการเงินกู้ สวัสดิการเงินฝาก และ ทุนยืมส่งเสริมอาชีพ/การศึกษา ตามลำดับ และนำเงินที่ประหยัดได้ไปสมทบกับกองทุน 20% ที่กันไว้จ่ายเป็นเบี้ยบำนาญ เมื่อสมาชิกมีอายุครบ 60 ปี และเป็นสมาชิกมาแล้ว 15 ปีขึ้นไป

หรือร่วมกับกลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน หรือธนาคารหมู่บ้าน จัดตั้งเป็นเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ และขอความร่วมมือในการนำเงินกำไรจากการดำเนินงานในแต่ละปีสมทบเข้าสู่กองทุนสวัสดิการชุมชน การเติมเงินเข้าสู่กองทุนด้วยวิธีนี้ อาจส่งผลให้สมาชิกองค์กรการเงินชุมชนต่างๆ ดังกล่าวตัดสินใจสมัครเป็นสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชนมากขึ้น ฐานเงินกองทุนก็จะมากขึ้น

หรือการนำเงินสะสมของกองทุน ในส่วนเงินกองทุน 20% ที่สะสมไว้จ่ายเบี้ยบำนาญให้กับสมาชิกในอนาคต และในส่วนเงินกองทุน 30% คงเหลือจากที่กันไว้ส่งเสริมอาชีพ/การศึกษาของสมาชิก ไปทำประโยชน์ให้เกิดดอกผลงอกเงย เช่น การนำเงินไปฝากกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็ง ซึ่งจะให้ผลตอบแทนที่สูงกว่าการนำไปฝากธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไป หรือพื้นที่ใดมีความพร้อมก็นำเงินสะสมดังกล่าวไปตั้งเป็นกองทุนให้สมาชิกกู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ยเช่นเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์โดยทั่วไป หรือนำไปลงทุนในวิสาหกิจชุมชนที่สมาชิก หรือประชาชนในพื้นที่จำเป็นต้องกินต้องใช้

หรือวิสาหกิจชุมชนที่เกี่ยวเนื่องกับฐานอาชีพของคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นการเพิ่มโอกาสในการสร้างผลกำไรและเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการชุมชน

4) ข้อเสนอแนะต่อองค์กรการเงินชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

การขับเคลื่อนให้องค์กรการเงินชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ และเครือข่ายสวัสดิการชุมชนได้สร้างสรรค์กิจกรรมการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมมากขึ้น ผู้บริหาร อบต. ควรจะมีทัศนคติที่ดีต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชน ในฐานะที่เป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของประชาชน ประธานกลุ่มออมทรัพย์ และประธานเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ต้องเป็นผู้นำที่มองการณ์ไกล มีความเป็นประชาธิปไตย คือ เปิดกว้างทางความคิด ให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นกรรมการหรือสมาชิก รวมทั้งกรรมการต้องมีความเป็นปึกแผ่นด้วยเช่นเดียวกัน

กลุ่มออมทรัพย์ที่ฐานทางการเงินค่อนข้างดี ต้องจูงใจสมาชิกให้ยอมรับการเพิ่มสัดส่วนเงินกำไรจากการดำเนินงานไปจัดสวัสดิการให้มากขึ้น และผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ หรือเครือข่ายสวัสดิการชุมชนควรให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ และหมั่นแสวงหาความรู้ จากช่องทางการเรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลายในพื้นที่ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อให้องค์กรการเงินชุมชนมีแนวคิด และแนวปฏิบัติการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมด้วยความมั่นใจยิ่งขึ้น

5) ข้อเสนอแนะต่อการจัดตั้งเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนระดับพื้นที่

แกนนำองค์กรการเงินชุมชนในระดับตำบลโดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ ควรรวมตัวเป็นเครือข่ายในระดับตำบล เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทั้งความรู้ และบทเรียนต่างๆ ซึ่งกันและกัน และเมื่อเครือข่ายระดับตำบลเกิดขึ้นเป็นจริง มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างแกนนำกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นจริง ก็ควรยกระดับจากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ไปสู่การเชื่อมโยงทุนระหว่างกลุ่มในเครือข่าย เพื่อขยายฐานเงินหมุนเวียนให้ใหญ่ขึ้น จะเป็นประโยชน์ในการรักษาความสมดุลของเงินหมุนเวียนของกลุ่มต่างๆ ในเครือข่ายได้มากขึ้น

6) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

6.1) ข้อเสนอแนะต่อองค์การบริหารส่วนตำบล

อบต. ควรรักษาสัดส่วนงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปจัดสวัสดิการต่างๆ ในระดับร้อยละ 45-60 ไว้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้ประชาชนโดยทั่วไป ทั้งที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ส่วนตัวอย่างที่เกี่ยวกับการจัดสวัสดิการดีๆ และที่ประสบความสำเร็จ ผู้บริหาร อบต.ต่างๆ สามารถศึกษาดูงาน เรื่องวิธีคิด วิธีปฏิบัติได้ที่ อบต. ท่าข้าม

อบต. ต้องเข้าร่วมงานกับ สปสช. ภายใต้โครงการหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น อย่างต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์ในแง่การส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นโครงการแนวป้องกันโรค

การคัดกรองโรค การส่งเสริมสุขภาพรูปแบบต่างๆ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้โครงการหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น มีประสิทธิผลและขยายกิจกรรมได้กว้างขวางและหลากหลายมากขึ้น อบต. ควรจะทำโครงการแนวปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการอยู่การกินอย่างจริงจัง และควรนำบุคคลที่ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการอยู่การกินจนมีสุขภาพดีขึ้น ไปเป็นตัวอย่างเพื่อขับเคลื่อนการมีสุขภาวะที่ดีในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และ อบต. ควรขอความร่วมมือจากองค์กรการเงินชุมชนในการช่วยบริจาคเงินสมทบเข้ากองทุนหลักประกันสุขภาพ แต่ต้องเปิดโอกาสให้ผู้แทนจากองค์กรการเงินชุมชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการหลักประกันสุขภาพท้องถิ่นด้วย

อบต. ควรให้ความสำคัญกับงานจัดการความรู้ให้กับแกนนำองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ เพื่อให้องค์กรการเงินชุมชนมีความเข้มแข็ง และให้การสนับสนุนโครงการแนวเพิ่มพลังให้กับองค์กรการเงินชุมชน ผ่านแผนดำเนินงานรายปี โดยบรรจุในข้อบัญญัติของ อบต. เป็นต้น สมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ซึ่งก็คือส่วนใหญ่ของประชาชนในพื้นที่ จะได้เห็นความสำคัญ และเข้าใจบทบาทองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่ของ อบต. มากขึ้น

6.2) ข้อเสนอแนะต่อพัฒนาการอำเภอ

หากยังคงเวทีการประชุมสมาชิกสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอดังกล่าว กรรมการสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอ ควรให้ความกระจ่างแก่สมาชิกในประเด็นสถานะทางการเงินของกองทุนกลางที่สมาชิกเคยส่งสัจจะฝากรายเดือนไว้ และควรทำให้การประชุมมีความหมายมากกว่าที่เป็นอยู่ คือ นอกจากจะรับรู้ปัญหาต่างๆ ของกลุ่มออมทรัพย์แล้ว ก็ควรจะมีกระบวนการร่วมแก้ปัญหากับสมาชิกในระดับพื้นที่ให้เห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดของด้านงบประมาณที่ทางพัฒนาการอำเภอได้รับมาเพื่อการนี้น้อยมากเพียง 20,000 บาทต่อปี เท่านั้น นอกจากนั้นภารกิจของพัฒนากรตำบลแต่ละคนที่ต้องรับผิดชอบ นอกจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตแล้วยังมีกองทุนหมู่บ้าน สินค้าโอทอป อีกด้วย

6.3) ข้อเสนอแนะต่อธนาคารออมสิน และ ธ.ก.ส.

ในการยกระดับกองทุนหมู่บ้านเป็นสถาบันการเงินชุมชน ของธนาคารออมสิน และ ธ.ก.ส. ด้วยการเพิ่มทุนหมุนเวียนให้กับกองทุนหมู่บ้านที่มีศักยภาพในรูปของการให้กู้โดยคิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 6 ต่อปี นอกจากธนาคารออมสิน และ ธ.ก.ส. จะให้เงิน อุปกรณ์ โปรแกรม การอบรมบัญชีการเงินให้แล้ว ควรจะเป็นมิตรที่ดีกับองค์กรการเงินชุมชนที่ร่วมโครงการ ต้องเข้ามาติดตามคอยเป็นพี่เลี้ยง ให้คำปรึกษาด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่องอีกด้วย กล่าวโดยสรุปคือ ชาวบ้านไม่ต้องการเพียงแค่เงิน แต่ต้องการเรียนรู้วิธีคิดวิธีทำงานที่ดีด้วย

6.4) ข้อเสนอแนะต่อรัฐบาล

การเติมเงินเข้าสู่กองทุนหมู่บ้าน ต้องประเมินศักยภาพตามความเป็นจริง ไม่ควรประชานิยมมากเกินไป ชาวบ้านต้องการได้วิธีคิด วิธีทำงานที่ดีควบคู่กับการให้เงินด้วย และควรมีหน่วยงานอิสระติดตามประเมินฐานะทางการเงินของกองทุนหมู่บ้านอย่างตรงไปตรงมา เพื่อทราบสถานะที่แท้จริงของกองทุนหมู่บ้านว่า แต่ละกองทุนมีเงินเหลืออยู่จริงๆ เท่าไหร่ ยังสามารถช่วยสร้างสรรค์เศรษฐกิจของชุมชนได้มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เพื่อให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของรัฐบาลไม่บิดเบือนจากความเป็นจริง

สำหรับเบี้ยยังชีพคนชรา เบี้ยยังชีพผู้พิการ และเบี้ยยังชีพผู้ป่วยเอดส์ ที่รัฐบาลจัดให้ น่าจะโอนผ่านมาให้เครือข่ายสวัสดิการชุมชนหรือกลุ่มออมทรัพย์ ทำแทนจะเหมาะสมกว่าหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากกรรมการองค์กรการเงินชุมชนดังกล่าว มีความใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 ในระดับพื้นที่เป็นอย่างดีอยู่แล้ว อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้องค์กรการเงินชุมชนดังกล่าว ได้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ป่วยเอดส์ ในคราวมอบเบี้ยยังชีพในแต่ละเดือน กลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 มีโอกาสพบปะกับเพื่อนๆ ได้ถามถึงทุกข์สุขของกันและกัน หรือทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันในพื้นที่ เป็นต้น

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษา บทบาทขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและชุมชนแบบองค์รวม บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสนับสนุนและพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน และวิเคราะห์เงื่อนไขขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม พื้นที่ศึกษาประกอบด้วย ตำบลเขาพระ ตำบลท่าข้าม และตำบลชิงโค จังหวัดสงขลา และองค์กรการเงินชุนชนเพิ่มเติมอีก 3 แห่ง คือ เครือข่ายองค์กรการเงินชุมชน จังหวัดตราด สถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี และธนาคารชุมชนมะนัง อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล โดยใช้วิธีการศึกษาแบบผสานวิธี สัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลหลัก จัดเวทีคืนความรู้ให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับตำบล สัมภาษณ์รายบุคคลประชาชนในระดับตำบลทั้ง 3 ตำบล วิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และเชิงปริมาณด้วยสถิติที่เหมาะสม และสุดท้าย จัดประชุมสัมมนา เรื่อง “องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม” ให้แกนนำองค์กรการเงินชุมชนประเภทต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ศึกษา ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

ประชาชนทั้ง 3 พื้นที่ ร้อยละ 78.3 เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนรูปแบบหนึ่งรูปแบบใด โดยประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนดังกล่าว ร้อยละ 88.3 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สำหรับผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์นั้น ร้อยละ 8.4 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ 2 กลุ่ม การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่ร้อยละ 58.8 มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการกู้เงิน ร้อยละ 48.0 ตอบว่าเพื่อประโยชน์ด้านดอกเบี้ยเงินฝาก

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทในการจัดสวัสดิการให้กับประชาชนในพื้นที่เป็นเงินจำนวนไม่น้อย อบต. ท่าข้าม เป็น อบต. ที่จัดสรรงบการพัฒนาไปจัดสวัสดิการต่างๆ ดังกล่าว ในสัดส่วนสูงสุด ถึงร้อยละ 61.9 ในขณะที่ อบต. ชิงโค และเขาพระ จัดสรรงบการพัฒนาไปจัดสวัสดิการต่างๆ ดังกล่าว ในสัดส่วน ร้อยละ 55.8 และ 45.7 ตามลำดับ ทั้ง 3 อบต. เข้าร่วมโครงการส่งเสริมสุขภาพกับ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)

ร้อยละ 30 ของสมาชิกที่ขอกู้เงินทั้งหมดจากกลุ่มออมทรัพย์ กู้ไปเพื่อปลดหนี้เงินกู้แหล่งอื่น อย่างไรก็ตาม ปัญหาหนี้เสียของกลุ่มออมทรัพย์มีน้อยมากเมื่อเทียบกับกองทุนหมู่บ้าน การยืดระยะเวลาชำระคืนเงินกู้กองทุนหมู่บ้านจาก 1 ปี เป็น 2 ปี ของรัฐบาล อาจส่งผลให้วินัยของสมาชิกผู้กู้แย่ลง ปัญหาการขาดการติดต่อระหว่างผู้กู้กับกองทุนหมู่บ้านจะมีมากขึ้น

ปัญหาของกลุ่มออมทรัพย์คือ ไม่ค่อยมีใครขันอาสาเข้ามาเป็นประธานกลุ่ม ผู้นำกลุ่มส่วนใหญ่จึงเป็นผู้สูงวัย และขาดความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเงินคงเหลือ การจัดสรรเงินกำไรจากการดำเนินงานไปจัดสวัสดิการส่วนใหญ่ไม่เกินร้อยละ 10 โดยสวัสดิการที่จัด ส่วนใหญ่จะเป็นสวัสดิการเชิงรับในรูปของ สวัสดิการเกิด สวัสดิการเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล และสวัสดิการค่าทำศพเป็นสำคัญ มีเพียงส่วนน้อยที่จัดสวัสดิการในลักษณะ “สวัสดิการเชิงรุก” ซึ่งหมายถึง กิจกรรมการจัดสวัสดิการที่มีลักษณะเชิงป้องกัน เชิงเฝ้าระวัง หรือกิจกรรมการจัดสวัสดิการที่มีความคิดใหม่

เครือข่ายสวัสดิการชุมชนในจังหวัดสงขลา แม้จะมีเครือข่ายการจัดตั้งที่ดีตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับจังหวัด สมาชิกเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ปัญหาความยั่งยืนของเงินกองทุนยังเป็นประเด็นที่แกนนำเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบล ยังมีความกังวล และยังไม่มีการพึ่งพาตนเองด้วยวิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุน เฉกเช่นที่ ตำบลหนองสาหร่าย ตำบลนิคมพัฒนา หรือที่จังหวัดตราด

การบันทึกข้อมูลต่างๆ ขององค์กรการเงินชุมชนยังใช้การบันทึกด้วยสมุดบันทึกเป็นหลัก ความผิดพลาดอันเกิดจากคนมีโอกาสเกิดขึ้นได้มาก ส่วนช่องทางในการเรียนรู้พบว่า มีหลากหลาย แต่จะใช้การเรียนรู้จากความรู้ที่มีในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็นหลัก การเรียนรู้ผ่านเครือข่ายในพื้นที่มีประโยชน์และมีประสิทธิภาพ แต่เครือข่ายการเรียนรู้ระดับนี้มีน้อย

องค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษา ที่มีกิจกรรมการพัฒนาแบบองค์รวมมีค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเล็กหรือใหญ่ (ที่วัดจากปริมาณเงินฝากหรือเงินหมุนเวียน) จะให้ความสำคัญกับมิติเศรษฐกิจ หรือความอยู่รอดทางการเงินของกลุ่มเป็นสำคัญ มีเงื่อนไข 7 ประการ ที่มีส่วนสำคัญให้เกิดแนวคิด และการดำเนินการการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน โดยเป็นปัจจัยภายนอก 2 ประการ คือ (1) การสนับสนุน/ได้รับความร่วมมือจากองค์กร/หน่วยงานภายนอก (2) การให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเป็นปัจจัยภายในองค์กรการเงินชุมชนเอง 5 ประการ คือ (3) วิสัยทัศน์ และการเอาจริงเอาจังของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน (4) ความเป็นประชาธิปไตยและการเปิดกว้างของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน (5) ความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นของกรรมการองค์กรการเงินชุมชน (6) ฐานะทางการเงินขององค์กรการเงินชุมชน (7) การให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ของผู้นำองค์กรการเงินชุมชนและการมีช่องทางการเรียนรู้

องค์กรการเงินชุมชนจึงต้องปรับวิธีคิดวิธีทำงานเพื่อเพิ่มความเข้มแข็ง และการพึ่งพาตัวเองได้ โดยเริ่มจากการสังเกตปัญหาจากภายในองค์กรก่อน จากนั้นจึงนำความรู้จากช่องทางต่างๆ มาช่วยแก้ปัญหา ในขณะที่ อบต. และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ก็ต้องปรับวิธีคิดและวิธีทำงานที่เริ่มจากศักยภาพที่เป็นจริงในพื้นที่ และความต้องการที่แท้จริงขององค์กรการเงินชุมชน

Community-based Microfinance and its Contributions to Holistic Community Development

Abstract

The objectives of this research are to study roles of community-based microfinance in a holistic development of the communities and their members, to study roles of local administrative organizations in supporting and developing the community-based microfinance, and to analyze factors conditioning the community-based microfinance in the holistic development of the communities. This study was conducted in Khao Phra, Tha Kham, and Ching Kho sub-districts, Songkhla province; and three additional microfinance, namely Community-based Microfinance Network in Trat Province, Community Financial Institute in Nhong Sarai sub-district, Kanchanaburi province and Manang Community Bank, Manang district, Satun province. This research employed the combined qualitative and quantitative methods in its data collection and analysis. The in-depth and group interviews of key informants were conducted, followed by an arrangement of public hearings forum of these stakeholders at sub-district level. In addition, personal interviews of sampled respondents were conducted in these three sub-districts. The analytical methods were descriptive analysis involving descriptive statistics and quantitative analysis with appropriate statistics. Lastly, a seminar entitled, “Community-based Microfinance and its Contributions to Holistic Community Development” was conducted for core microfinance of different settings inside and outside the study areas. The results of the research are summarized as the following.

Some seventy eight percent of the people in the three study sites were members of either one of any forms of the community-based microfinance. Among these members, 88.3 percent were members of saving groups, and among the members of the saving groups 8.4 percent enrolled as members of two saving groups. About 58.8 percent of the saving group members had their primary purpose to taking out loans, while 48.0 percent indicated their purpose to obtain interest from their deposit.

Sub-district Administrative Organization (SAO) is a local administrative organization playing roles in arranging welfare benefits for the people in its jurisdiction. Tha-Kham SAO allocated development budgets for the welfare arrangements at the highest proportion of 61.9 percent, while Ching Kho SAO and Khao Phra SAO allocated the budgets for the above purposes at 55.8 and 45.7 percent, respectively. The three SAOs have been active participants of the Health Promotion Programs of the National Health Security Office or NHSO.

About 30 percent of the members took out their loans from the saving groups to pay back their debts of other sources. However, there were less evidences of bad loans in the saving groups than in the village funds. The government’s program on an

extension of repayment in the village funds from one to two years might have an adverse impact on disciplines of the members. As a consequence, communication gaps between the borrowers and village funds could be widened.

The problems facing the saving groups were a few volunteers to become the group leaders, most of the group leaders were elderly, and lacks of expertise on financial management. In most cases, the saving groups allocated not exceeding 10 percent of their profit to their members as the welfare provisions. The welfare provisions were in a passive form such as birth, illness and death activities. There were few cases of proactive welfare arrangements involving *inter alia* prevention, precautionary and progressive activities.

Despite their extensive arrangements from the village to provincial levels with fast member expansion, the Community Welfare Networks in Songkhla Province still faced with their financial sustainability. Their ability to become financially independent was questionable and a worry, which was different from the cases of Nhong Sarai, Manang, and Trat Province.

Record keeping of the community-based microfinance was still written in books which could have more risk from human mistakes. There were diversifications in learning channel of knowledge, but most of microfinance in the study area preferred to use only tacit knowledge as their main channel. It has been proven that learning from the existing local networks can be beneficial and effective; unfortunately the utilization of this learning channel has not been utilized sufficiently.

The community-based microfinance in the study areas had a small number of activities incorporating the holistic development approach. Most of them, either large- or small-scale (measured by their saving deposits and revolving funds) gave more importance to economic aspects, or their survival of financial status. However, there were seven issues that played dominant roles in initiating concepts and operations for the holistic community development as follows.

A group of two external factors were; (1) supports/co-operations from external agents/institutions and (2) given priority/importance and supports from the local administrative organizations. Five internal factors were; (3) vision and dedication of the leaders of the microfinance, (4) democratic approach and openness/transparency of the leaders, (5) solidarity and synchronization of the committees of the microfinance, (6) financial security of microfinance, and (7) high importance given to knowledge management of the leaders of microfinance and open channels for the knowledge.

The microfinance must adjust its operational management approaches to enhance their strengths and taking self-reliance as the main priority. It may start by a close inspection of its internal pitfalls, and utilize knowledge from different channels to help solve these problems. At the same time, the SAO and other relevant institutions are suggested to adjust their thoughts and working behaviors to be best suitable with the local potentials and expressed needs of the microfinance.

สารบัญ

		หน้า
คำนำ		(1)
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร		(3)
บทคัดย่อ		(15)
Abstract		(17)
สารบัญ		(19)
สารบัญตาราง		(23)
สารบัญภาพ		(25)
บทที่ 1	บทนำ	1
	1.1 ความสำคัญของการวิจัย	1
	1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
	1.3 ขอบเขตและกรอบแนวคิดในการวิจัย	3
	1.4 วิธีวิจัย	12
	1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	18
	1.6 ข้อจำกัดของการวิจัย	19
	1.7 องค์ประกอบของรายงานวิจัย	20
บทที่ 2	ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจของพื้นที่ศึกษา ปัญหาและผลกระทบจากกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่	23
	2.1 ลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจของพื้นที่ตำบลเขาพระ	23
	2.2 ลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจของพื้นที่ตำบลท่าข้าม	27
	2.3 ลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจของพื้นที่ตำบลชิงโค	30
	2.4 สภาพทางสังคมและบริการพื้นฐาน	33
	2.5 ปัญหาและผลกระทบจากกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่	36
บทที่ 3	พัฒนาการขององค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย	43
	3.1 ความเป็นมาขององค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย	43
	3.2 จำนวนองค์กรการเงินชุมชน	46
	3.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการเงินชุมชน	48
	3.4 นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการเงินชุมชน	51

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
บทที่ 4	แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และบทบาทของ อบต. ต่อองค์กรการเงินชุมชน	55
	4.1 ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	55
	4.2 กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนา อบต.	65
	4.3 ความต้องการของประชาชนกับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารท้องถิ่น	67
	4.4 แหล่งที่มาของงบประมาณของ อบต. และโครงสร้างรายจ่ายของ อบต.	68
	4.5 การจัดสวัสดิการชุมชนของ อบต. ให้ประชาชนในพื้นที่	72
	4.6 การเข้าร่วมโครงการส่งเสริมสุขภาพกับ สปสช.	74
	4.7 บทบาทของ อบต. ต่อองค์กรการเงินชุมชน	74
บทที่ 5	ลักษณะทั่วไป การดำเนินงาน และปัญหาขององค์กรการเงินชุมชน	81
	5.1 ลักษณะทั่วไปขององค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษา	81
	5.2 ลักษณะการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน	97
	5.3 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน	115
บทที่ 6	องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดสวัสดิการเชิงรับ	131
	6.1 การจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน	131
	6.2 องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดสวัสดิการแบบตั้งรับ	134
บทที่ 7	เครือข่ายสวัสดิการชุมชนกับระบบสวัสดิการชุมชน	137
	7.1 ความเป็นมาและพัฒนาการของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับตำบล	137
	7.2 การจัดองค์กรและกฎระเบียบ	139
	7.3 รายการสวัสดิการที่จัดให้จริง	145
	7.4 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน	149
	7.5 ตัวแบบการสร้างความยั่งยืนให้กับกองทุนสวัสดิการ	156
	7.6 มุมมองต่อโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน	160
บทที่ 8	กรณีศึกษากองทุนสวัสดิการอื่นๆ	163
	8.1 กองทุนฌาปนกิจบ้านคลองเขาล้อน	163

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
	8.2 เครือข่ายฌาปนกิจตาลโตนด	165
	8.3 ร้านค้าชุมชนบ้านเขาพระ	168
	8.4 ร้านค้าชุมชนบ้านแม่เตย	170
	8.5 ชมรมท่าข้าม ใจ-ดี สัมพันธ์	172
	8.6 กองทุนส่งเสริมอาชีพตำบลท่าข้าม	174
	8.7 กองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น	174
บทที่ 9	องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดสวัสดิการเชิงรุก	183
	9.1 ร้านค้าชุมชน	184
	9.2 กองทุนปุ๋ย	186
	9.3 กองทุนจัดงาน	186
	9.4 แนวคิดใหม่ของเครือข่ายฌาปนกิจ	187
	9.5 โครงการพ่อเฒ่าแม่เฒ่ากับสาวน้อย	189
	9.6 การส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรม	190
	9.7 สวัสดิการความดี	190
	9.8 กองทุนปลูกป่าเพื่อลดปัญหาโลกร้อน	191
	9.9 การลงทุนปลูกสร้างสวนป่า	191
บทที่ 10	การจัดการความรู้ และการปฏิบัติการที่ดีขององค์กรการเงินชุมชน	195
	10.1 การจัดการความรู้	195
	10.2 การปฏิบัติที่ดี	205
บทที่ 11	องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม	215
	11.1 ตัวแบบต่างๆ ในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน	215
	11.2 เงื่อนไขการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน	234
	11.3 ศักยภาพขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม	240
บทที่ 12	สรุปผลการวิจัย	251

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
บทที่ 13	ข้อเสนอแนะต่อองค์กรการเงินชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	263
	13.1 ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มออมทรัพย์	263
	13.2 ข้อเสนอแนะต่อกองทุนหมู่บ้าน	266
	13.3 ข้อเสนอแนะต่อเครือข่ายสวัสดิการชุมชน	267
	13.4 ข้อเสนอแนะต่อการองค์กรการเงินชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม	270
	13.5 ข้อเสนอแนะต่อการจัดตั้งเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนระดับพื้นที่	271
	13.6 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	272
บรรณานุกรม		279
ภาคผนวก		283
	ภาคผนวกที่ 1 แบบสัมภาษณ์แกนนำองค์กรการเงินชุมชนเพื่อประกอบการตัดสินใจเลือกพื้นที่ศึกษา	285
	ภาคผนวกที่ 2 แบบสัมภาษณ์ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษาในมิติการพัฒนาพื้นที่	286
	ภาคผนวกที่ 3 แบบสัมภาษณ์คณะกรรมการกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบล	288
	ภาคผนวกที่ 4 แบบสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์กรการเงินชุมชน และกองทุนสวัสดิการอื่นๆ ในพื้นที่ศึกษา	290
	ภาคผนวกที่ 5 แบบสัมภาษณ์ผู้แทนองค์กรการเงินชุมชน	292
	ภาคผนวกที่ 6 แบบสัมภาษณ์ผู้แทนกองทุนสวัสดิการอื่น ๆ	297
	ภาคผนวกที่ 7 แบบสัมภาษณ์ผู้แทนเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับตำบล	298
	ภาคผนวกที่ 8 รายชื่อองค์กรการเงินชุมชน และกองทุนสวัสดิการอื่นๆ ที่เลือกศึกษา และหมู่บ้านที่ตั้ง จำแนกตามพื้นที่	301
	ภาคผนวกที่ 9 แบบสัมภาษณ์ผู้แทน พอช.	303
	ภาคผนวกที่ 10 รายชื่อบุคคลที่ให้ข้อมูลหลัก ในการสัมภาษณ์เชิงลึก หรือสัมภาษณ์กลุ่ม	304
	ภาคผนวกที่ 11 รายชื่อผู้เข้าร่วมเวทีนำเสนอผลการศึกษาระหว่างการวิจัย	309
	ภาคผนวกที่ 12 แบบสัมภาษณ์ประชาชนรายบุคคล	312
	ภาคผนวกที่ 13 รายชื่อผู้เข้าร่วมการประชุมสัมมนา “องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม”	319
	ภาคผนวกที่ 14 ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาของพื้นที่ศึกษา	321
	ภาคผนวกที่ 15 กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์	325
	ภาคผนวกที่ 16 วัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผน กิจกรรมที่ดำเนินการ และผลที่ได้รับ	328

สารบัญตาราง

			หน้า
ตารางที่	1.1	องค์ประกอบและตัวชี้วัดการพัฒนาแบบองค์รวมของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร	10
ตารางที่	1.2	จำนวนองค์กรการเงินชุมชน และกองทุนสวัสดิการอื่นๆ ที่เลือกศึกษา จำแนกตามพื้นที่ศึกษา	14
ตารางที่	1.3	จำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์รายบุคคล จำแนกตามหมู่บ้านและพื้นที่ศึกษา	17
ตารางที่	2.1	จำนวนประชากรของตำบลเขาพระ จำแนกเป็นรายหมู่บ้าน	25
ตารางที่	2.2	การประกอบอาชีพของครัวเรือนในเขาพระ	26
ตารางที่	2.3	จำนวนประชากรของตำบลท่าข้าม จำแนกเป็นรายหมู่บ้าน	29
ตารางที่	2.4	จำนวนประชากรของตำบลชิงโค จำแนกเป็นรายหมู่บ้าน	31
ตารางที่	2.5	จำนวนสถาบันทางสังคมที่สำคัญของพื้นที่ศึกษา	34
ตารางที่	2.6	จำนวนบริการพื้นฐานของพื้นที่ศึกษา	36
ตารางที่	3.1	จำนวนองค์กรการเงินชุมชนในจังหวัดสงขลา แยกตามอำเภอ ณ เดือนตุลาคม 2552	48
ตารางที่	4.1	ยุทธศาสตร์ระดับประเทศและระดับจังหวัดที่ อบต. ต้องพิจารณาให้สอดคล้องในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ อบต.	59
ตารางที่	4.2	ประมาณการรายได้ประจำปีงบประมาณ 2551 ของ อบต.ในพื้นที่ศึกษา	69
ตารางที่	4.3	โครงสร้างงบประมาณเพื่อการพัฒนาปีงบประมาณปี 2552 จำแนกตาม อบต.	71
ตารางที่	4.4	สถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน จำแนกตามประเภทบุคคล	76
ตารางที่	4.5	ทัศนคติของประชาชนต่อบทบาทของ อบต. จำแนกตามพื้นที่ศึกษา	78
ตารางที่	5.1	ข้อมูลทั่วไปบางประการของกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้าศึกษา	82
ตารางที่	5.2	ข้อมูลทั่วไปบางประการของกองทุนหมู่บ้านที่เข้าศึกษา	88
ตารางที่	5.3	ข้อมูลทั่วไปบางประการของธนาคารหมู่บ้านที่เข้าศึกษา	92
ตารางที่	5.4	สถานะและพฤติกรรมการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน จำแนกตามพื้นที่ศึกษา	95
ตารางที่	5.5	เหตุผลของประชาชนที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน	96
ตารางที่	5.6	ภาวะหนี้สินของประชาชน จำแนกตามสถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน	118

สารบัญตาราง (ต่อ)

			หน้า
ตารางที่	5.7	ภาวะการออมของประชาชน จำแนกตามสถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน	122
ตารางที่	5.8	รายได้และรายจ่ายในครัวเรือนของประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน จำแนกตามพื้นที่ศึกษา	124
ตารางที่	5.9	ระเบียบว่าด้วยเงินสัจจะฝาก ดอกเบี้ยเงินฝาก และดอกเบี้ยเงินกู้ จำแนกตามประเภทองค์กรการเงินชุมชน และพื้นที่	126
ตารางที่	6.1	เลกำไรจากการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ แยกตามขนาด	132
ตารางที่	6.2	เลกำไรจากการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน	134
ตารางที่	6.3	เลกำไรจากการดำเนินงานของธนาคารหมู่บ้าน	134
ตารางที่	7.1	สวัสดิการหลักที่เครือขายสวัสดิการชุมชนตำบลจัดให้ ปี 2553 จำแนกตามพื้นที่	146
ตารางที่	7.2	สถานะและวัตถุประสงค์การเป็นสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชน จำแนกตามพื้นที่ศึกษา	151
ตารางที่	7.3	ทัศนคติของประชาชนต่อเครือข่ายสวัสดิการชุมชน จำแนกตามสถานะการเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ	155
ตารางที่	8.1	จำนวนเงินกองทุนฯ จำแนกตามที่มาของเงินกองทุนฯ ปีงบประมาณ 2552	175
ตารางที่	8.2	จำนวนเงินที่กองทุนฯ สนับสนุนในการดำเนินโครงการปีงบประมาณ 2552 จำแนกตาม อบต.	178
ตารางที่	9.1	ระดับความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมของประชาชนตามช่วงเวลา จำแนกตามสถานการณ์เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน	192
ตารางที่	9.2	เหตุปัจจัยที่ทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น จำแนกตามสถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน	193
ตารางที่	10.1	ระดับการศึกษาของสมาชิก และการเป็นกรรมการของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า	204
ตารางที่	11.1	ระดับการศึกษาของสมาชิก และการเป็นกรรมการของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า	242
ตารางที่	11.2	ทัศนคติของสมาชิกต่อบทบาทกลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน จำแนกตามพื้นที่	245
ตารางที่	13.1	สถานะการมีปัญหาสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือนของประชาชน	273

สารบัญภาพ

			หน้า
ภาพที่	1.1	ทิศทางและรูปแบบการพัฒนาประเทศ ผลกระทบจากการพัฒนาและปัญหาของระบบสวัสดิการชุมชน	2
ภาพที่	1.2	พื้นที่ศึกษา 3 พื้นที่ จำแนกตามลักษณะภูมิประเทศ	4
ภาพที่	1.3	ความสัมพันธ์ระหว่างทุนปัจเจกขององค์กรการเงินชุมชน และทุนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน	5
ภาพที่	1.4	กรอบการศึกษา	6
ภาพที่	1.5	แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนกับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน	7
ภาพที่	1.6	กรอบการวิเคราะห์องค์กรการเงินชุมชนที่มีมิติการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม	11
ภาพที่	1.7	ขั้นตอนการวิจัยตลอดโครงการ	19
ภาพที่	2.1	การใช้ประโยชน์ของที่ดินของตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา	24
ภาพที่	2.2	การใช้ประโยชน์ของที่ดินของตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา	28
ภาพที่	2.3	การใช้ประโยชน์ของที่ดินของตำบลชิงโค อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	32
ภาพที่	4.1	ความสัมพันธ์ระหว่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาและแผนพัฒนาสามปี	62
ภาพที่	4.2	ความสัมพันธ์ของการจัดทำแผนพัฒนาและการนำแผนไปปฏิบัติ	63
ภาพที่	4.3	ทัศนคติของประชาชนต่อบทบาทของ อบต. จำแนกตามพื้นที่ศึกษา	79
ภาพที่	5.1	การดำเนินงานรับฝากเงินของกลุ่มออมทรัพย์	98
ภาพที่	5.2	การดำเนินงานด้านการให้เงินกู้ของกลุ่มออมทรัพย์	102
ภาพที่	5.3	ปัญหาในการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน	115
ภาพที่	5.4	หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนของประชาชน จำแนกตามพื้นที่ศึกษา	118
ภาพที่	5.5	ขนาดพื้นที่ถือครอง และพื้นที่เกษตรของประชาชน จำแนกตามพื้นที่ศึกษา	119
ภาพที่	5.6	ปริมาณเงินออมต่อเดือนของประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน จำแนกตามพื้นที่ศึกษา	123
ภาพที่	5.7	ความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขการกู้กับปริมาณเงินฝากคงเหลือ	127
ภาพที่	5.8	ความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขการกู้กับความเสี่ยง	127
ภาพที่	7.1	การดำเนินงานและปัญหาของเครือข่ายสวัสดิการชุมชน	140
ภาพที่	7.2	สัดส่วนการบริหารเงินกองทุนสัจจะวันละบาท กับสวัสดิการ 9 เรื่อง	145
ภาพที่	7.3	วัตถุประสงค์ในการสมัครเป็นสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ศึกษา	151
ภาพที่	7.4	การเก็บรักษาเงินคงเหลือของกองทุนสัจจะวันละบาท จำแนกตามเครือข่ายที่ศึกษา	154

สารบัญภาพ (ต่อ)

			หน้า
ภาพที่	7.5	คะแนนเฉลี่ยทัศนคติของสมาชิกต่อบทบาทของเครือข่ายสวัสดิการชุมชน จำแนกตามประเด็น	155
ภาพที่	7.6	วิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิคมพัฒนา	157
ภาพที่	7.7	วิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย	158
ภาพที่	7.8	วิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด	160
ภาพที่	9.1	การให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตกับการจัดสวัสดิการเชิงรุกขององค์กรการเงินชุมชน	184
ภาพที่	9.2	คะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมของประชาชนตามช่วงเวลา จำแนกตามสถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน	193
ภาพที่	9.3	เหตุปัจจัยที่มีส่วนทำให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนดีขึ้น	194
ภาพที่	10.1	องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดการความรู้	196
ภาพที่	10.2	ระดับการศึกษาของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน	205
ภาพที่	10.3	การปฏิบัติการที่ดีขององค์กรการเงินชุมชนและ อบต. ในพื้นที่ศึกษา	206
ภาพที่	11.1	การเชื่อมโยงทุนในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน มิติสังคมและสุขภาพกับการ สร้างเสริมสิ่งแวดล้อม กลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ	217
ภาพที่	11.2	การดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านร้านค้าชุมชน กองทุนปุ๋ย และกองทุนจัดงานของกลุ่มออมทรัพย์บ้านแม่เตย ตำบลท่าข้าม	220
ภาพที่	11.3	การดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านการจัดสวัสดิการรูปแบบใหม่ๆ ของกลุ่มออมทรัพย์ ตำบลชิงโค	224
ภาพที่	11.4	การคัดกรอง และการใช้ความดีในการเข้าถึงแหล่งทุนของสถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี	227
ภาพที่	11.5	แนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวมที่เน้นความยั่งยืนของกองทุนสวัสดิการของเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด	229
ภาพที่	11.6	การเชื่อมโยงทุนภายในขององค์กรการเงินชุมชนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบ และการสร้างความมั่นคงให้กองทุนสวัสดิการของธนาคารชุมชนมะนัง ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล	232
ภาพที่	11.7	เงื่อนไขการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน	235

สารบัญภาพ (ต่อ)

			หน้า
ภาพที่	11.8	ศักยภาพขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม	241
ภาพที่	11.9	หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในปัจจุบัน จำแนกตามพื้นที่	242
ภาพที่	11.10	ขนาดพื้นที่ถือครองทางการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ จำแนกตามพื้นที่	243
ภาพที่	11.11	ระดับการศึกษาของกรรมการกลุ่มออมทรัพย์	244
ภาพที่	11.12	คะแนนเฉลี่ยทัศนคติต่อข้อความเชิงบวกของสมาชิกต่อบทบาทของกลุ่มออมทรัพย์	246

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความสำคัญของการวิจัย

ทิศทางและรูปแบบการพัฒนาประเทศไทยในระยะเกือบห้าทศวรรษจากปี 2504 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก เน้นพัฒนาเมืองมากกว่าชนบท และเน้นพัฒนาภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม การพัฒนาภายใต้รูปแบบดังกล่าว ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศเติบโตได้ดีอย่างต่อเนื่อง รายได้ต่อหัวของคนไทยโดยเฉลี่ยในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเพิ่มขึ้นถึง 40 เท่าตัว อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่ง การพัฒนาภายใต้รูปแบบดังกล่าว มีส่วนทำให้ประเทศไทยประสบปัญหาช่องว่างทางสังคมในรูปของรายได้ระหว่างคนรวยและคนจน หรือคนเมืองกับคนชนบทที่นับวันจะห่างกันมากขึ้น ปัญหาความยากจนและปัญหาหนี้สินของคนไทยกลายเป็นปัญหาเรื้อรัง ส่งผลเป็นลูกโซ่ต่อปัญหาทางสังคมและอาชญากรรมที่นับวันจะมีความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ นอกจากนั้น ในนามของ “การพัฒนา” ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศถูกนำมาใช้อย่างขาดความระมัดระวังจนถึงระดับเสื่อมโทรม ก่อปัญหาสิ่งแวดล้อมกระทบต่อประชนชน รวมทั้งกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศในหลากหลายรูปแบบ ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ทิศทางและรูปแบบการพัฒนาดังกล่าวดูเหมือนจะยังคงดำเนินไป

นโยบายประชานิยมของรัฐบาลไทยตั้งแต่ปี 2544 เป็นต้นมา เกิดขึ้นด้วยวาทกรรมที่ว่าต้องการให้โอกาสกับคนจนในชนบทหรือในชุมชนเมืองได้เข้าถึงแหล่งเงินทุน การศึกษา และการรักษาพยาบาลได้บ้าง เมื่อเทียบกับกลุ่มคนรวยในเมืองที่ได้รับการดูแลอย่างดีจากนโยบายของรัฐจากรัฐบาลก่อนหน้า แต่นโยบายประชานิยมก็มีคำถามจากสังคมมากมายในแง่รูปแบบและวิธีการที่เน้นปริมาณแต่ขาดคุณภาพ ปัญหาในเชิงปฏิบัติรวมถึงประเด็นความยั่งยืนของการพัฒนา และในที่สุดต้นเหตุของปัญหาความยากจนก็คงไม่ได้รับการแก้ไข ข้อสังเกตคือ แม้จะถูกตั้งคำถามจากสังคมมากมาย แต่คนจนก็ยังรอคอยและเรียกหานโยบายประชานิยมอยู่เสมอ ซึ่งก็ไม่ใช่เป็นปรากฏการณ์ที่แปลก หากพิจารณาถึงความไม่ทั่วถึงและเท่าเทียมของระบบสวัสดิการของประเทศ

ในอีกด้านหนึ่ง คนไทยที่ทำงานในภาครัฐและเอกชนเข้าถึงระบบสวัสดิการของราชการ รัฐวิสาหกิจ รวมทั้งระบบประกันสังคมเพียงหนึ่งในสามของประชากรในวัยแรงงานทั้งหมดเท่านั้น ที่เหลือยังไม่มีระบบสวัสดิการใดๆ ดูแล และยากที่รัฐบาลจะจัดระบบสวัสดิการให้ครอบคลุมส่วนที่ยังขาดได้ เพราะแม้แต่ประเทศพัฒนาแถบสแกนดิเนเวีย ซึ่งใช้ระบบรัฐสวัสดิการดูแล

ประชาชน ตั้งแต่เกิด การศึกษา การรักษาพยาบาล จนถึงระบบบำนาญ ก็ยังเผชิญกับปัญหาความไม่เพียงพอของงบประมาณ รวมทั้งปัญหาเชิงสังคมบางประการที่เกิดจากตัวระบบเอง

ในขณะที่องค์กรการเงินชุนชน ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เครือข่ายสวัสดิการชุมชน (กลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท) เป็นต้น โดยเฉพาะกลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ไม่รอคอยความหวังจากภาครัฐ โดยเปิดแนวรุกจัดทำสวัสดิการภาคประชาชนของกลุ่มขึ้นมาเอง แต่ก็เป็นแนวคิดสวัสดิการเพื่อปัจเจกเป็นหลัก ส่วนใหญ่ยังคงเป็นสวัสดิการเชิงรับ (โดยเฉพาะสวัสดิการเกิด แก่ เจ็บป่วย และตาย เป็นต้น) และอาจเป็นสวัสดิการเชิงรับแบบถูกกระทำจากกระบวนการพัฒนาของประเทศหรือของพื้นที่ ที่ส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพกาย และจิตของคนในชุมชน (ภาพที่ 1.1)

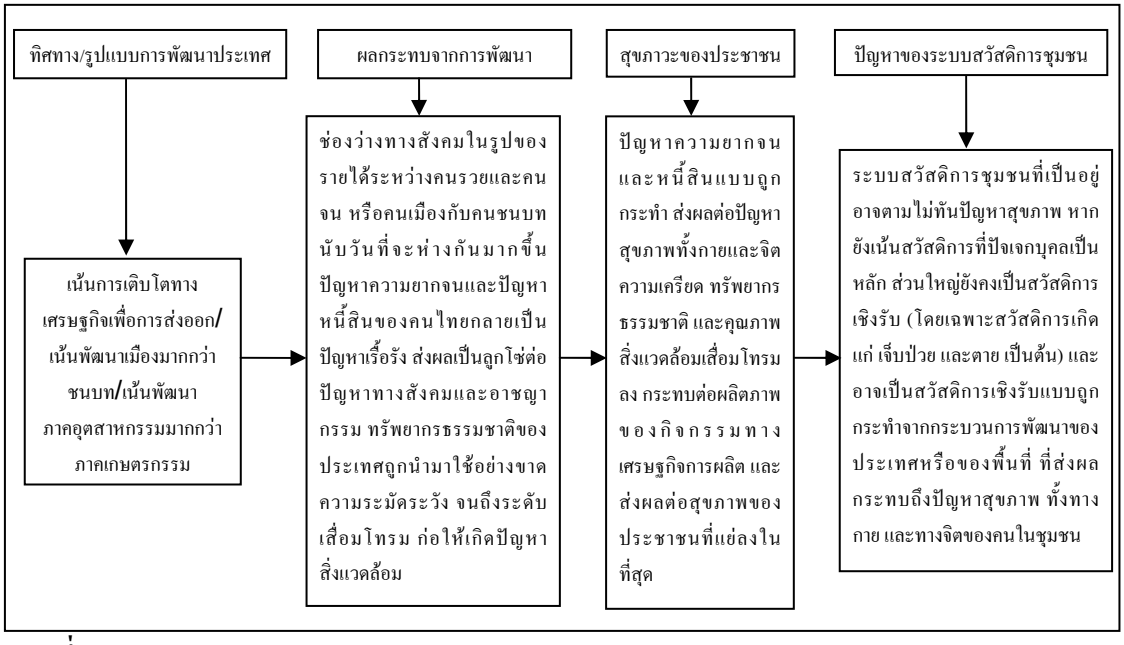

ภาพที่ 1.1 ทิศทางและรูปแบบการพัฒนาประเทศ ผลกระทบจากการพัฒนาและปัญหาของระบบสวัสดิการชุมชน

โครงการวิจัย “องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม” จึงมีขึ้นเพื่อตอบคำถามว่า สถานการณ์ดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนและระบบสวัสดิการชุมชนในปัจจุบันเป็นอย่างไร เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในมิติองค์รวมบ้างหรือไม่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มีบทบาทอย่างไรในการสนับสนุนและพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนและระบบสวัสดิการชุมชน แผนงานพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในมิติองค์รวมบ้างหรือไม่อย่างไร เป็นไปได้หรือไม่หากจะพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนและระบบสวัสดิการของชุมชนในมิติที่เป็นองค์รวม องค์ความรู้ที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการนำเสนอเป็น

แนวทางในการพัฒนาและการบริหารจัดการองค์กรการเงินและระบบสวัสดิการชุมชนในมิติองค์รวม ที่วางเป้าหมายสูงสุดไว้ที่คุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนให้กับพื้นที่ศึกษา

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1) เพื่อสำรวจกิจกรรมการพัฒนา ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ศึกษา

2) เพื่อศึกษาถึงสถานะ และบทบาทขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและชุมชนแบบองค์รวมในพื้นที่ศึกษา

3) เพื่อศึกษาบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสนับสนุนและพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษา

4) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและข้อเสนอแนะ แนวทางในการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์รวมในพื้นที่ศึกษา

1.3 ขอบเขตและกรอบแนวคิดในการวิจัย

ขอบเขตและกรอบแนวคิดในการวิจัย ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ แนวคิดในการเลือกจังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่ศึกษา แนวคิดในการเลือกพื้นที่ศึกษา กิจกรรมการวิจัย และแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม แต่ละส่วนมีรายละเอียดดังนี้

1.3.1 แนวคิดในการเลือกจังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่ศึกษา

เหตุผลที่เลือกจังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่ศึกษา มีดังนี้

1) มีองค์กรการเงินชุมชนที่เข้มแข็งและมีความหลากหลาย มีกลุ่มและเครือข่ายสวัสดิการชุมชนที่ใหญ่ ครอบคลุมเต็มพื้นที่ทั้งจังหวัด

2) มีความหลากหลายในมิติของสภาพภูมิประเทศ มีป่าเขา ที่ควนหรือที่ลาดชัน ที่นา และทะเล ทั้งทะเลสาบ และทะเลหลวง ซึ่งแน่นอนว่า ส่งผลให้กิจกรรมการผลิตของชุมชน มีความหลากหลายด้วยเช่นกัน

3) มีโครงการในนามของ “การพัฒนา” ของรัฐ เอกชน และกิจกรรมการผลิตของคนในชุมชนบางกิจกรรมที่ส่งผลกระทบสิ่งแวดล้อมต่อชุมชน ทรัพยากรป่าไม้ แหล่งน้ำ ทรัพยากรประมงเสื่อมโทรมลงเป็นลำดับ ความเสื่อมโทรมลงของทรัพยากรดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อชุมชน

ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และปัญหาสุขภาพ ซึ่งกล่าวโดยรวมคือ กระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนในที่สุด

1.3.2 แนวคิดในการเลือกพื้นที่ศึกษา

ทีมวิจัยเลือกศึกษา 3 พื้นที่ที่มีลักษณะภูมินิเวศน์แตกต่างกัน โดยเลือกพื้นที่ควน 1 พื้นที่ พื้นที่ราบ 1 พื้นที่ และพื้นที่ที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรสทิงพระติดทะเลสาบและอ่าวไทย 1 พื้นที่ (ภาพที่ 1.2)

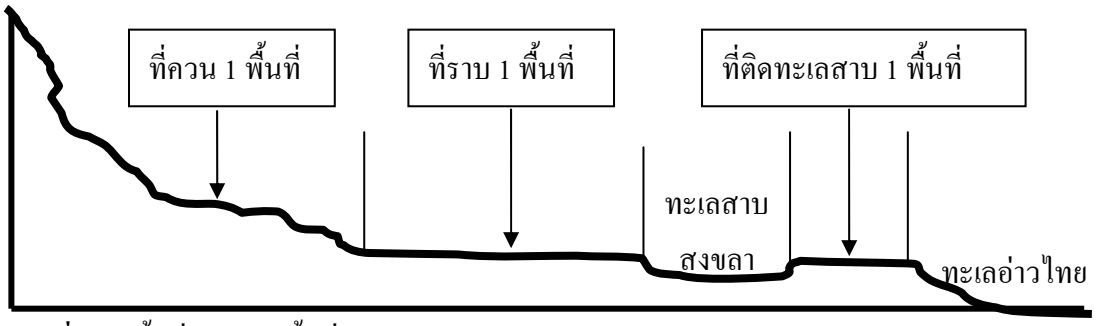

ภาพที่ 1.2 พื้นที่ศึกษา 3 พื้นที่ จำแนกตามลักษณะภูมิประเทศ

คำว่าพื้นที่ศึกษาในที่นี้ ทีมวิจัยยึดอาณาเขตของตำบลเป็นเกณฑ์ และภายในตำบลย่อมมีความหลากหลายขององค์กรการเงินชุมชนเช่นเดียวกัน นอกจากนั้น ทีมวิจัยยังยึดหลักว่า ทั้ง 3 พื้นที่ที่เลือกศึกษา จะต้องมีองค์กรการเงินชุมชนที่เข้มแข็ง หรือค่อนข้างเข้มแข็ง ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ของแต่ละพื้นที่นั้น ให้มี 3 ระดับความเข้มแข็ง คือ เลือกพื้นที่ที่มี อปท. ระดับเข้มแข็ง 1 พื้นที่ พื้นที่ที่มี อปท. ระดับเข้มแข็งปานกลาง 1 พื้นที่ และพื้นที่ที่มี อปท. ระดับไม่ค่อยเข้มแข็ง 1 พื้นที่

ความจำเป็นที่ต้องยึดอาณาเขตของตำบลเป็นเกณฑ์ เพราะในระดับตำบลจะมีหน่วยปกครองที่เรียกว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งในที่นี้คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และโดยปกติ อบต. จะมีทุนและทรัพยากรของท้องถิ่น ซึ่งมักเป็นทรัพย์สินส่วนรวม (Common Property) และการบริหารจัดการท้องถิ่นของ อบต. มีเป้าหมายอยู่ที่ประชาชนทุกคนในตำบล ในขณะที่องค์กรการเงินชุมชนในตำบล จะมีทุนของปัจเจกที่มาจากสมาชิก ซึ่งเป็นทรัพยากรของปัจเจก การบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชนในตำบล มีเป้าหมายอยู่ที่สมาชิกเป็นหลัก การใช้ทุนและทรัพยากรทั้งของปัจเจกและของท้องถิ่น อาจส่งผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังภาพที่ 1.3

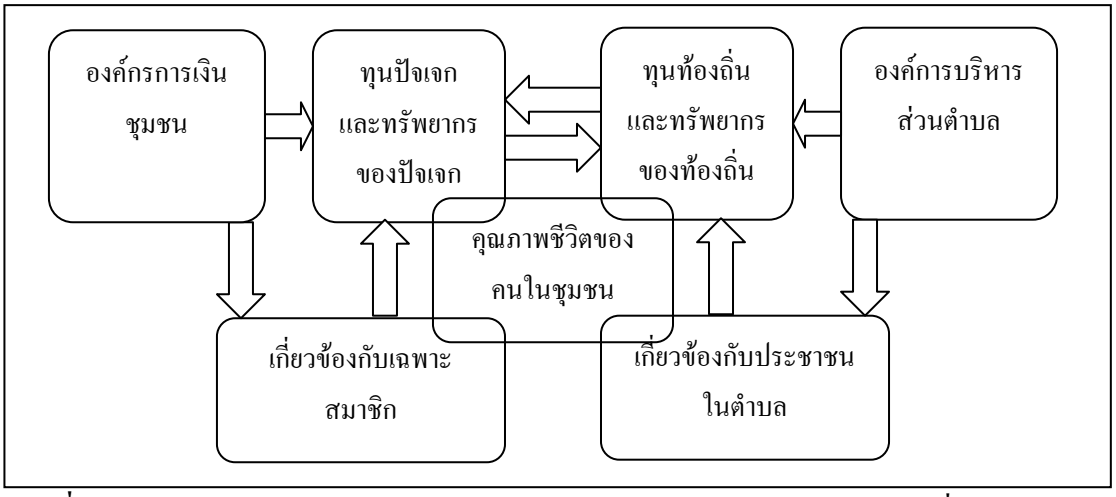

ภาพที่ 1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างทุนปัจเจกขององค์กรการเงินชุมชน และทุนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

1.3.3 กิจกรรมการวิจัย

กิจกรรมการวิจัยหลักๆ มีดังนี้

1) ศึกษากิจกรรมการพัฒนาทั้งจากภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และปัญหาสุขภาพของประชาชนในพื้นที่

2) ศึกษาสถานะในการดำเนินงาน ระเบียบ เงื่อนไข กิจกรรม การบริหารจัดการขององค์กรการเงินชุมชน กองทุนสวัสดิการอื่นๆ และแผนงานพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้ (ภาพที่ 1.4)

(1) องค์กรการเงินชุมชนที่มีในพื้นที่ศึกษา เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารหมู่บ้าน และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน เป็นต้น

(2) กองทุนสวัสดิการอื่นๆ นอกเหนือจาก (1) เช่น ร้านค้าชุมชน กองทุนฌาปนกิจ กองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น (กองทุน สปสช.) เป็นต้น

(3) แผนงานพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา

3) การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมี 2 ส่วนหลักๆ

3.1) วิเคราะห์ สังเคราะห์ กิจกรรมการรับฝากเงินและการให้สินเชื่อขององค์กรการเงินชุมชน และแผนงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3.2) วิเคราะห์ สังเคราะห์ ระบบสวัสดิการชุมชน รวมทั้งแผนงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถึงสถานะและศักยภาพในการจัดสวัสดิการชุมชนตามกรอบแนวคิดในการวิจัย 3 ระดับ คือ

(1) สวัสดิการเชิงรับ เช่น สวัสดิการเกิด แก่ เจ็บ ตาย

(2) สวัสดิการเชิงป้องกัน เช่น สวัสดิการแนวส่งเสริมสุขภาพ

(3) สวัสดิการเชิงเฝ้าระวัง เช่น สวัสดิการแนวเฝ้าระวังปัจจัยคุกคามทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

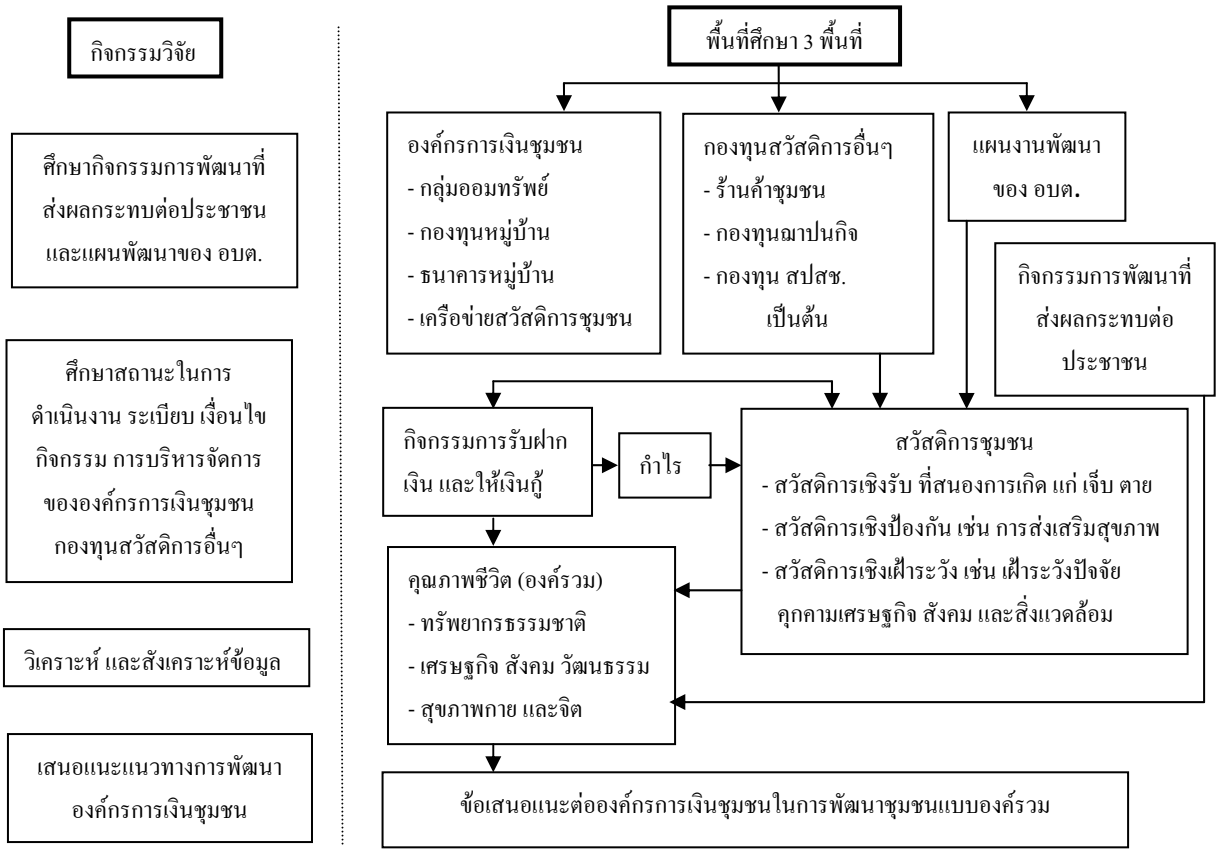

ภาพที่ 1.4 กรอบการศึกษา

ผลลัพธ์จากการสังเคราะห์ในขั้นตอนนี้ จะทำให้ทราบถึงสถานะและศักยภาพในการบริหารจัดการขององค์กรการเงินชุมชน และแผนงานพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม โดยวางเป้าหมายไว้ที่คุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน ขอบเขตของการพัฒนาชุมชนในมิติขององค์รวมในที่นี้ ทีมวิจัยกำหนดไว้เป็นกรอบการวิเคราะห์ใน 3 มิติหลักๆ คือ

- ด้านทรัพยากรธรรมชาติ
- ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
- ด้านสุขภาพกาย และจิต

การใช้กรอบการวิเคราะห์ 3 ด้านดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือ เป็นรูปแบบการพัฒนาที่ไม่มุ่งเน้นผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว ทางสังคมมุ่งเน้นสุขภาพจิตที่ดีของคนในชุมชน ผู้คนมีจิตใจเอื้ออาทรต่อกัน และด้านทรัพยากรมุ่งเน้นการรู้จักดูแลรักษาและใช้อย่างระมัดระวัง ในที่สุด ทำให้ผู้คนมีสุขภาพกายและจิตดี นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี และที่สำคัญคือ ประชาชนจะมีอำนาจทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ และทางวัฒนธรรมดังภาพที่ 1.5

4) กำหนดแนวทางการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนแบบองค์รวม

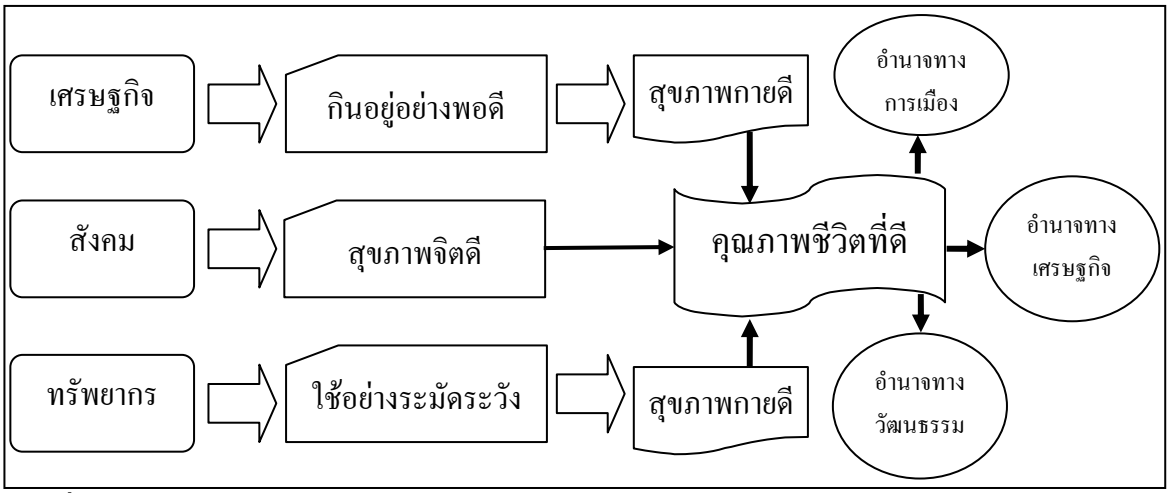

ภาพที่ 1.5 แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนกับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

1.3.4 แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นในระยะยาว โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงใน 3 ประเด็นหลักคือ (1) ความสามารถในการเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีพ (The Ability to Meet Basic Needs) (2) มีศักดิ์ศรีและมีคุณค่าในตนเอง (To Be a Person) และ (3) มีอิสรภาพในการเลือก (To Be Able to Choose) (Todaro and Smith, 2009) ซึ่งการพัฒนาชุมชนเกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและคนในชุมชนในระยะยาว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสถาบัน หรือกล่าวอย่างง่ายคือ มีการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ซึ่งการพัฒนาชุมชนของแต่ละประเทศส่วนใหญ่นั้น เป็นส่วนหนึ่งของแนวนโยบายการพัฒนาในภาพรวมของประเทศ

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาของประเทศไทยและของโลกในช่วงที่ผ่านมา เน้นการพัฒนาโดยพิจารณาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ที่วัดเชิงปริมาณเป็นด้านหลัก ทำให้เกิดปัญหาในการพัฒนาที่ไม่สมดุลกัน ทั้งในด้านการกระจายรายได้ ความเท่าเทียมในการเข้าถึง

ทรัพยากร รวมถึงการพัฒนานั้น ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้หน่วยงานต่างๆ ทั้งในประเทศและระหว่างประเทศได้มีความพยายามพิจารณากำหนดตัวชี้วัดการพัฒนาที่มองภาพกว้างขึ้นจากที่พิจารณาผ่านตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจในรูปของรายได้ (ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ หรือผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ) ต่อหัวของประชากรเท่านั้น หรือกล่าวได้ว่า มีการมองการพัฒนาในหลากหลายมิติ (Multi-dimensional Approaches) มากขึ้น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มีการกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวาง เป็นผลจากการประชุมของสหประชาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The United Nation Conference on Environment and Development-UNCED) ในปี พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้แต่ละประเทศสมาชิกมีการพิจารณาการพัฒนาประเทศในระยะยาว โดยคำนึงถึงความสมดุลใน 3 มิติหลักคือ ด้านนิเวศและสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้ เป็นเพียงกรอบแนวคิดที่ควรจะทำ (Normative Concept) ในการพัฒนาที่ต้องบรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง 3 มิติดังกล่าว (Hediger, 2000) เพื่อที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในภาพรวมของทุกระบบที่เกี่ยวข้องกัน

ดังนั้น เพื่อให้สามารถนำแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนไปประยุกต์ในทางปฏิบัติ จึงมีความพยายามอย่างมากของผู้วิจัยหรือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดตัวชี้วัดการพัฒนาอย่างยั่งยืนขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น การพิจารณากรอบตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการพัฒนาภาคเกษตรและชนบทอย่างยั่งยืนของกลุ่มประเทศอียู (European Commission, 2001) การพิจารณาตัวชี้วัดในการจัดสรรทรัพยากรของการทำการเกษตรกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Agri-environmental Indicators) ของประเทศเดนมาร์ก (Halberg, 1999)

สำหรับประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2553) ได้มีการกำหนดตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับประเทศไว้ทั้งสิ้น 39 ตัวชี้วัด แบ่งเป็น มิติสิ่งแวดล้อม ที่เน้นการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ จำนวน 14 ตัวชี้วัด มิติเศรษฐกิจ ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพ และสามารถพึ่งตนเองได้ จำนวน 12 ตัวชี้วัด และมิติสังคม ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงในการดำรงชีวิต โดยให้ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีสุขภาพแข็งแรง ได้รับความคุ้มครองทางสังคมอย่างเท่าเทียมกัน รวมถึงการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันด้านวัฒนธรรมและการสร้างความเสมอภาคและการมีส่วนร่วม ทั้งในด้านการเมือง

และการปกครอง มีสิทธิในการรับรู้ข่าวสาร และร่วมในกระบวนการตัดสินใจต่อนโยบายสาธารณะต่างๆ จำนวน 13 ตัวชี้วัด

นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2543 หรือ ปี ค.ศ. 2000 ในการประชุมผู้นำของประเทศที่เป็นสมาชิกของสหประชาติ ได้มีมติเป็นเอกฉันท์ในการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (The Millennium Development Goals: MDGs) ขึ้น เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาประเทศสมาชิก ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย โดยเป้าหมายการพัฒนาสามารถแบ่งออกเป็น 8 เป้าหมายหลัก คือ (UN, 2009)

1) ขจัดความยากจนและหิวโหย (Eradicate Extreme Poverty and Hunger)

2) ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา (Achieve Universal Primary Education)

3) ส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศและส่งเสริมบทบาทสตรี (Promote Gender Equality and Empower Women)

4) ลดอัตราการตายของเด็ก (Reduce Child Mortality)

5) พัฒนาสุขภาพสตรีมีครรภ์ (Improve Maternal Health)

6) ต่อสู้โรคเอดส์ มาลาเรีย และโรคสำคัญอื่นๆ (Combat HIV/Aids, Malaria and Other Diseases)

7) รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Ensure Environmental Sustainability)

8) ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาในประชาคมโลก (Develop a Global Partnership for Development)

จากแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเป้าหมายหลักในการพัฒนาแห่งสหัสวรรษข้างต้น จะเห็นได้ว่า เป็นการกำหนดเป้าหมายหรือมิติการพัฒนาในหลายมิติ และสอดคล้องกับการกำหนดตัวชี้วัดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Development Index: HDI) ของ UNDP ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาใน 3 มิติ (UNDP, 2010) คือ (1) สุขภาพ (Health) (2) การศึกษา (Education) และ (3) มาตรฐานการดำรงชีวิต (Living standards)

การพัฒนาของประเทศไทยในภาพรวมนั้น ตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ฉบับที่ 9 และฉบับที่ 10 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวม กำหนดให้ ***"คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา***" และมีกระบวนการพัฒนาที่บูรณาการทุกด้านให้เชื่อมโยงกัน และใช้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น การมองภาพการพัฒนาชุมชนและคนในชุมชนก็เช่นเดียวกันกับระดับประเทศคือ ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาในหลายมิติหรืออาจเรียกได้ว่าควรพิจารณามิติองค์รวมที่นำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน

ตัวอย่างการให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมผ่านการวัดความผาสุกของเกษตรกรที่กำหนดให้มีองค์ประกอบ 5 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ สุขอนามัย การศึกษา สังคม และสิ่งแวดล้อม รวม 16 ตัวชี้วัด (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2553) ซึ่งเป็นการวัดการพัฒนาที่พิจารณาข้อมูลในระดับประเทศ โดยมีรายละเอียดของตัวชี้วัดในแต่ละด้านดังนี้ (ตารางที่ 1.1)

ตารางที่ 1.1 องค์ประกอบและตัวชี้วัดการพัฒนาแบบองค์รวม ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด
ด้านเศรษฐกิจ	1) รายได้ครัวเรือนเกษตร 2) การมีสิทธิในที่ดินทำกิน 3) การมีงานทำของแรงงานเกษตร 4) รายจ่ายของครัวเรือนเกษตร 5) การออมของครัวเรือนเกษตร 6) สัดส่วนหนี้สินต่อทรัพย์สินของครัวเรือนเกษตร
ด้านสุขอนามัย	1) ครัวเรือนได้กินอาหารมีคุณภาพได้มาตรฐาน 2) ครัวเรือนมีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ
ด้านการศึกษา	1) สมาชิกครัวเรือนเกษตรได้รับการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับ 2) จำนวนเกษตรกร ที่ได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและฝึกอบรม
ด้านสังคม	1) ความภูมิใจของเกษตรกร 2) ครัวเรือนมีความอบอุ่น 3) การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม/สถาบันเกษตรกร 4) คนสูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่
ด้านสิ่งแวดล้อม	1) สัดส่วนของพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ 2) การฟื้นฟูทรัพยากรดิน

ผลการวิเคราะห์พบว่า ดัชนีความผาสุกของเกษตรกรในปี 2553 อยู่ในระดับการพัฒนาปานกลาง และพบว่า ผลการพัฒนาไม่สมดุลกันในแต่ละด้าน กล่าวคือ ค่าดัชนีด้านสุขอนามัย และด้านสังคมอยู่ในระดับดีมาก **แต่ด้านเศรษฐกิจและด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับต้องปรับปรุง และ**

ด้านการศึกษาอยู่ในระดับต้องแก้ไข และเมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์แต่ละตัวชี้วัดพบว่า มี 8 ตัวชี้วัดที่ควรเร่งรัดการดำเนินงานเพื่อยกระดับความผาสุกของเกษตรกร (ผ่านการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง) ได้แก่ (1) ยกระดับรายได้ครัวเรือนเกษตร (2) เพิ่มการออมของครัวเรือนเกษตร (3) ลดสัดส่วนหนี้ต่อทรัพย์สินครัวเรือนเกษตร (4) สนับสนุนให้สมาชิกครัวเรือนเกษตรได้รับการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับมากขึ้น (5) ส่งเสริมเกษตรกรให้ได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและฝึกอบรมมากขึ้น (6) สนับสนุนการดำเนินงานให้เกษตรกรมีความภูมิใจมากขึ้น (7) สนับสนุนให้มีการปลูกป่าเพิ่มขึ้น และ (8) สนับสนุนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรดิน

สุดท้าย จากเอกสารประกอบการอบรมการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต ของพระอาจารย์ สุบิน ปณีโต (2546) ได้สรุปแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมเอาไว้ว่า การเอาเรื่องธรรมะของพระพุทธเจ้ามาแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในชนบทและเมืองเป็นบางส่วน โดยอาศัยพื้นฐานจากธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ให้พุทธบริษัทนำไปปฏิบัติ และสรุปต่อว่า กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตเป็นกิจกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชนชนบท รวมทั้งมีการปฏิบัติในเรื่องเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย ไปพร้อมๆ กัน ให้เป็นเรื่องเดียวกันไม่แยกส่วน

อย่างไรก็ตาม สำหรับในการศึกษานี้ ทีมวิจัยมุ่งหาตัวแบบองค์กรการเงินในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม โดยใช้กรอบการวิเคราะห์ว่า องค์กรการเงินชุมชนที่จะเป็นตัวแบบในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม ต้องเป็นองค์กรการเงินชุมชนที่ให้ความสำคัญกับหลัก 6 ประการ คือ (1) ให้ความสำคัญกับฐานเศรษฐกิจของพื้นที่ (2) ให้ความสำคัญกับมิติทางสังคม วัฒนธรรม (3) ให้ความสำคัญกับมิติสุขภาพ (4) ให้ความสำคัญกับมิติสิ่งแวดล้อม (5) ช่วยเหลือเกื้อกูลกลุ่มที่อ่อนแอกว่า และ (6) ให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ดังภาพที่ 1.6

ภาพที่ 1.6 กรอบการวิเคราะห์องค์กรการเงินชุมชนที่มีมิติการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

1.4 วิธีวิจัย

วิธีวิจัยในที่นี้จะกล่าวถึง 2 ส่วนสำคัญ คือ ข้อมูลและวิธีการรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล แต่ละส่วนมีรายละเอียดดังนี้

1.4.1 ข้อมูลและวิธีการรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) และข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

1) ข้อมูลทุติยภูมิ

เป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้มีการจัดทำและเผยแพร่ไว้ในหลากหลายรูปแบบ เช่น หนังสือ วารสาร รายงานวิจัย เวบไซต์ เป็นต้น ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ สวัสดิการชุมชน ระบบและรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชน การดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชน นโยบายและมาตรการภาครัฐในการส่งเสริมและดำเนินการด้านสวัสดิการชุมชน รวมถึงข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา เช่น ข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคม สถิติจำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร แผนพัฒนาชุมชนและแผนการดำเนินงานด้านการจัดสวัสดิการชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

2) ข้อมูลปฐมภูมิ

เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากภาคสนามในพื้นที่ศึกษา 3 พื้นที่ วิธีการคัดเลือกพื้นที่ศึกษา 3 พื้นที่ตามเงื่อนไขที่นำเสนอไว้ในขอบเขตของการวิจัยนั้น ทีมวิจัยใช้วิธีการปรึกษาหารือแบบไม่เป็นทางการกับบุคคลที่ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับองค์กรการเงินชุมชนไม่ทางตรงก็ทางอ้อมในท้องถิ่นภาคใต้จำนวน 5 ราย คือ

- ครูชบ ยอดแก้ว แกนนำนักคิด นักปฏิบัติด้านองค์กรการเงินชุมชนระดับประเทศ
- ผู้ใหญ่ บรรเจต นะแส ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 4 ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา และประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลเดียวกัน
- คุณณรงค์ คงมาก ผู้ประสานงาน สกว. ฝ่าย 4
- คุณสินธุ แก้วสินธุ์ ผู้ประสานงาน สกว. ฝ่ายท้องถิ่น
- คุณกำราบ พานทอง นักพัฒนาเอกชน

การหารือเริ่มต้นด้วยการแนะนำข้อเสนอโครงการวิจัยที่กำลังดำเนินการ พร้อมทั้งเงื่อนไขการเลือกพื้นที่ศึกษา 3 พื้นที่ให้ผู้ให้ข้อมูลหลักรับทราบ และให้ผู้ให้ข้อมูลหลักช่วยเสนอแนะพื้นที่ (ตำบล) ที่น่าสนใจ จากนั้นทีมวิจัยลงตรวจสอบข้อมูลในระดับพื้นที่ เฉพาะพื้นที่ที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเสนอซ้ำกันมากที่สุด โดยในการตรวจสอบข้อมูลในระดับพื้นที่นั้น ทีมวิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นแกนนำองค์กรการเงินชุมชน ด้วยแบบสัมภาษณ์

กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Questionnaire) (ภาคผนวกที่ 1) ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจเลือกพื้นที่ศึกษาในขั้นสุดท้าย และในที่สุด เลือกพื้นที่ศึกษาได้ 3 พื้นที่ดังนี้คือ

- พื้นที่ควนเขา เลือกได้ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา
- พื้นที่ราบ เลือกได้ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
- พื้นที่บนคาบสมุทรสทิงพระ เลือกได้ตำบลชิงโค อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

สำหรับการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมินั้น ทีมวิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลแบบผสานวิธี คือ ใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ขึ้นกับข้อมูลที่ต้องการ และขั้นตอนการวิจัย ข้อมูลปฐมภูมิที่ทีมวิจัยรวบรวมทั้งหมดมีดังนี้

2.1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และหรือการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview) จากบุคคลที่ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ในระดับตำบลทั้ง 3 ตำบล ที่เลือกศึกษา และในระดับจังหวัดสงขลา การรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษา 3 พื้นที่ดังกล่าว ประกอบด้วยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 6 กลุ่ม ดังนี้

(1) ผู้บริหารท้องถิ่น ซึ่งในที่นี้คือ นายก อบต. และปลัด อบต. ข้อมูลที่รวบรวม มี 2 ส่วนหลักๆ คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปทางเศรษฐกิจ สังคมของตำบล แผนงานของอบต. การจัดสวัสดิการ และส่วนที่ 2 ข้อมูลปัจจัยหรือกิจกรรมทั้งจากภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Questionnaire) (ภาคผนวกที่ 2)

(2) คณะกรรมการกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบล ข้อมูลที่รวบรวม มี 4 ส่วนหลักๆ คือ ส่วนที่ 1 โครงสร้างองค์กรของกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับพื้นที่และความร่วมมือของ อบต. ส่วนที่ 2 กิจกรรมและการดำเนินงานของกองทุน ส่วนที่ 3 ความสำเร็จตามเป้าประสงค์ของโครงการ และส่วนที่ 4 การบริหารจัดการองค์ความรู้ โดยใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (ภาคผนวกที่ 3)

(3) ประธาน/กรรมการองค์กรการเงินชุมชน

องค์กรการเงินในส่วนนี้ประกอบด้วย กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารหมู่บ้าน ก่อนการคัดเลือกองค์กรการเงินชุมชนเพื่อเข้าศึกษา ทีมวิจัยได้คัดกรองด้วยแบบสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์กรการเงินชุมชนและกองทุนสวัสดิการอื่นๆ ในพื้นที่ศึกษา (ภาคผนวกที่ 4) โดยขอความร่วมมือจากแกนนำในพื้นที่ๆ ละ 1 คน (รายชื่อบุคคลที่ทีมวิจัยขอความร่วมมือคือ นายอภินันต์ ชนะคช ตำบลเขาพระ นางจันทนา เจริญวิริยะภาพ ตำบลท่าข้าม และ

นางสาวศุภดา ทองธรรมชาติ ตำบลชิงโค) เพื่อเข้าสัมภาษณ์รายบุคคล สถานะในการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนและกองทุนสวัสดิการอื่นๆ จากนั้นทีมวิจัยจึงนำข้อมูลที่ได้มาประกอบการตัดสินใจเลือกองค์กรการเงินชุมชนที่เข้าศึกษา วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายในส่วนขององค์กรการเงินชุมชน และจำนวนองค์กรการเงินชุมชนที่เลือกศึกษาแต่ละประเภท มีดังนี้ (ตารางที่ 1.2)

(3.1) กลุ่มออมทรัพย์: การเลือกกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นตัวแทนในการศึกษา ทีมวิจัยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) โดยพิจารณาจากขนาดของกลุ่ม (ซึ่งพิจารณาทั้งจากจำนวนสมาชิก จำนวนเงินทุนหมุนเวียน) และปีก่อตั้ง โดยเน้นการกระจายของกลุ่มตัวอย่างเป็นหลัก โดยสรุป พื้นที่ตำบลเขาพระ และตำบลท่าข้าม ทีมวิจัยเลือกศึกษาพื้นที่ละ 4 กลุ่ม ส่วนพื้นที่ตำบลชิงโค ทีมวิจัยเลือกศึกษา 3 กลุ่ม รวม 11 กลุ่ม

(3.2) กองทุนหมู่บ้าน: การเลือกกองทุนหมู่บ้านที่เป็นตัวแทนในการศึกษา ทีมวิจัยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) โดยพิจารณาจากกองทุนหมู่บ้านที่มีเงินทุนหมุนเวียนสูงกว่า 1 ล้านบาท 1 กองทุนต่อพื้นที่ และกองทุนหมู่บ้านที่มีเงินทุนหมุนเวียนต่ำกว่า 1 ล้านบาท 1 กองทุนต่อพื้นที่ รวมพื้นที่ละ 2 กองทุน และรวมทั้งหมด 6 กองทุน

(3.3) ธนาคารหมู่บ้าน: ธนาคารหมู่บ้านในพื้นที่ศึกษามีจำนวนน้อย และมีเฉพาะในตำบลเขาพระ และตำบลท่าข้ามเท่านั้น โดยในพื้นที่ตำบลเขาพระมี 1 ธนาคารหมู่บ้าน และพื้นที่ตำบลท่าข้ามมี 2 ธนาคารหมู่บ้าน รวม 3 ธนาคารหมู่บ้าน ทีมวิจัยจึงเลือกศึกษาทั้ง 3 ธนาคารหมู่บ้าน

ตารางที่ 1.2 จำนวนองค์กรการเงินชุมชน และกองทุนสวัสดิการอื่นๆ ที่เลือกศึกษา จำแนกตามพื้นที่ศึกษา

ตำบล	กลุ่มออมทรัพย์	กองทุนหมู่บ้าน	ธนาคารหมู่บ้าน	เครือข่ายสวัสดิการชุมชน	กองทุนสวัสดิการอื่นๆ
เขาพระ	4	2	1	1	2
ท่าข้าม	4	2	2	1	4
ชิงโค	3	2	0	1	2

ข้อมูลที่รวบรวมในส่วนขององค์กรการเงินชุมชนทั้ง 3 ประเภทดังกล่าว มี 6 ส่วนหลักๆ คือ ส่วนที่ 1 ความเป็นมาของการก่อตั้งโดยสังเขป ส่วนที่ 2 ข้อมูลการจัดองค์กรและการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน ส่วนที่ 3 ผลการดำเนินงานและการจัดสวัสดิการจากกำไรขององค์กรการเงินชุมชน ส่วนที่ 4 พัฒนาการของระบบสวัสดิการ ส่วนที่ 5 การจัดการความรู้ของกลุ่ม

และส่วนที่ 6 ความคิดเห็นของผู้บริหารองค์กรการเงินชุมชนต่อประเด็นนโยบาย/โครงการของรัฐ โดยใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (ภาคผนวกที่ 5)

(4) ประธานกองทุนสวัสดิการอื่นๆ

การได้มาซึ่งกองทุนสวัสดิการอื่นๆ เพื่อเข้าศึกษา ทีมวิจัยใช้วิธีการคัดกรองกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีเดียวกันกับกรณีการคัดเลือกองค์กรการเงินชุมชน การเลือกกองทุนอื่นๆ ที่เป็นตัวแทนในการศึกษา ทีมวิจัยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) โดยพิจารณาจากกองทุนที่มุ่งให้สวัสดิการแก่สมาชิกเป็นหลัก และเลือกศึกษาเฉพาะกองทุนที่มีความโดดเด่นในการดำเนินงานและมีการกล่าวถึงกันมากในพื้นที่เป็นหลัก ประกอบด้วย ตำบลเขาพระ 2 กองทุน ตำบลท่าข้าม 4 กองทุน (รวมกองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น) และตำบลชิงโค 2 กองทุน (รวมกองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น) รวมทั้งหมด 8 กองทุน (ตารางที่ 1.3)

ข้อมูลที่รวบรวมในส่วนของกองทุนสวัสดิการอื่นๆ มี 6 ส่วนหลักๆ คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของโครงการ/กองทุนและรูปแบบการจัดสวัสดิการ ส่วนที่ 2 การจัดองค์กรและการบริหารโครงการ/กองทุน ส่วนที่ 3 กิจกรรมของกองทุน ส่วนที่ 4 การมีส่วนร่วมของสมาชิกกับกิจกรรมของกองทุน ส่วนที่ 5 ความสำเร็จของกองทุน และส่วนที่ 6 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานกองทุน โดยใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (ภาคผนวกที่ 6)

(5) ประธานเครือข่ายสวัสดิการชุมชน

แต่ละตำบลมีเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับตำบล 1 เครือข่าย 3 ตำบลมี 3 เครือข่าย ทีมวิจัยเลือกศึกษาทั้ง 3 เครือข่าย ข้อมูลที่รวบรวมในส่วนของเครือข่ายสวัสดิการชุมชน มี 5 ส่วนหลักๆ คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลการจัดองค์กรและการบริหารจัดการเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับตำบล ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการจัดสวัสดิการที่เครือข่ายจัดให้แก่สมาชิก ปี 2552 ส่วนที่ 3 เงื่อนไขการใช้เงินกองทุนส่งเสริมวิสาหกิจ และการศึกษา ส่วนที่ 4 การเก็บรักษาเงินกองทุน และ ส่วนที่ 5 ประเด็นอื่นๆ โดยใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (ภาคผนวกที่ 7)

สำหรับรายชื่อองค์กรการเงินชุมชน และกองทุนสวัสดิการอื่นๆ ที่เลือกศึกษา และหมู่บ้านที่ตั้ง จำแนกตามพื้นที่ ดูรายละเอียดได้จากภาคผนวกที่ 8

(6) ผู้แทนหน่วยงานอื่นๆ เช่น

ทีมวิจัยได้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้คือ เจ้าหน้าที่พัฒนาการจังหวัด พัฒนาการอำเภอ พัฒนาการตำบล เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ ข้อมูลที่รวบรวมในส่วนนี้ เช่น นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน การสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรการเงินชุมชน การอำนวยความสะดวก การให้ความรู้และการจัดการความรู้ การประชุมผู้แทนองค์กรการเงินชุมชน

ในระดับจังหวัด อำเภอ การประเมินผลการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน และผลการประเมินอยากเห็นองค์กรการเงินชุมชนพัฒนาไปในทิศทางใด เป็นไปได้หรือไม่ เพราะอะไร ฯลฯ

นอกจากนั้น ยังได้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ใน 4 ส่วนหลักๆ เช่น ส่วนที่ 1 พัฒนาการของระบบสวัสดิการชุมชน ภายใต้การดูแลของ พอช. (การดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน และความสำเร็จ) ส่วนที่ 2 การสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรการเงินชุมชน และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ส่วนที่ 3 เสียงสะท้อนจากพื้นที่ต่อโครงการ 727 ล้านบาท และส่วนที่ 4 มุมมองจาก พอช. โดยใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (ภาคผนวกที่ 9)

2.2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และหรือการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview) จากบุคคลที่ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) นอกพื้นที่จังหวัดสงขลา ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรก เป็นองค์กรการเงินชุมชนที่กำหนดไว้ในข้อเสนอโครงการวิจัย คือ (1) เครือข่ายองค์กรการเงินชุมชน จังหวัดตราด (2) สถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนที่สอง เป็นองค์กรการเงินชุมชนที่อยู่นอกเหนือข้อเสนอโครงการวิจัย แต่ทีมวิจัยเห็นว่าเป็นองค์กรการเงินชุมชนที่มีความโดดเด่นในการดำเนินงานด้านการแก้ปัญหาหนี้สินให้กับสมาชิก จึงได้เข้าศึกษาเพิ่ม คือ ธนาคารชุมชนมะนัง อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล

การศึกษาดูงานนอกพื้นที่จังหวัดสงขลา มีขึ้นเพื่อค้นหาข้อมูลการปฏิบัติงานที่ดี (Best Practices) และบทเรียนที่น่าสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรการเงิน รวมทั้งค้นหาองค์กรการเงินชุมชนที่มีรูปแบบดำเนินงานเพื่อพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

สำหรับแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Questionnaire) ชุดเดียวกับที่ใช้สัมภาษณ์ผู้แทนองค์กรการเงินชุมชน (อ้างแล้วดังภาคผนวกที่ 5)

อนึ่ง จำนวนบุคคลที่ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการสัมภาษณ์กลุ่ม มีจำนวนรวม 108 ราย ประกอบด้วยผู้ให้สัมภาษณ์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 10 ราย จาก อบต. จำนวน 7 ราย จากองค์กรการเงินชุมชนจำนวน 70 ราย และจากกองทุนสวัสดิการอื่นๆ จำนวน 21 ราย (ภาคผนวกที่ 10)

2.3) การจัดเวทีนำเสนอผลการศึกษาระหว่างการวิจัย ซึ่งมีขึ้นเพื่อคืนข้อมูลในรูปแบบของงานสังเคราะห์ที่ทีมวิจัยจัดทำขึ้นระหว่างการวิจัย ให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับตำบลได้รับฟัง และได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งวิจารณ์ผลการศึกษา และให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงงานวิจัยในช่วงสุดท้ายให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เวทีดังกล่าว ได้จัดขึ้นหลังการสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้วเสร็จ ซึ่งทีมวิจัยได้จัดเวที ตำบลละ 1 ครั้ง รวม 3 ครั้ง ครั้งแรกจัดที่ห้องประชุม องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระ มีผู้เข้าร่วม 18 คน ครั้งที่สอง

จัดที่ห้องประชุม องค์การบริหารส่วนตำบลชิงโค มีผู้เข้าร่วม 17 คน และครั้งที่สาม จัดที่ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม มีผู้เข้าร่วม 14 คน (ภาคผนวกที่ 11)

2.4) การสัมภาษณ์รายบุคคล (Personal Interview) เป็นวิธีการที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากประชาชน ในระดับตำบลทั้ง 3 ตำบล ที่เลือกศึกษา ตำบลละ 200 ราย รวมจำนวนตัวอย่างทั้งหมด 600 ราย โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) สำหรับจำนวนตัวอย่างจำแนกตามหมู่บ้าน และพื้นที่ศึกษา ได้แสดงไว้ในตารางที่ 1.3

ตารางที่ 1.3 จำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์รายบุคคล จำแนกตามหมู่บ้านและพื้นที่ศึกษา

พื้นที่	หมู่ที่	จำนวนตัวอย่าง
เขาพระ	5	61
	8	67
	9	31
	12	41
	รวม	200
ท่าข้าม	1	112
	3	35
	6	19
	8	34
	รวม	200
ชิงโค	6	41
	8	113
	10	46
	รวม	200
รวมทั้งหมด		600

สำหรับข้อมูลที่รวบรวมโดยการสัมภาษณ์รายบุคคลประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านสุขภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม และส่วนที่ 4 ทัศนคติต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเชิงโครงสร้าง (Structured Questionnaire) (ภาคผนวกที่ 12)

2.5) การจัดประชุมสัมมนานำเสนอผลการศึกษาขั้นสุดท้าย ทั้งนี้เพื่อคืนความรู้ที่ได้จากการศึกษาให้กับผู้เข้าร่วมประชุม ซึ่งในที่นี้คือ แกนนำองค์กรการเงินชุมชนประเภทต่างๆ ในพื้นที่ศึกษา และแกนนำองค์กรการเงินชุมชนนอกพื้นที่ศึกษา รวม 52 คน (ภาคผนวกที่ 13) เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมกับทีมวิจัย โดยทีมวิจัยได้นำข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์จากที่ประชุมไปปรับปรุงรายงานฉบับสุดท้ายให้มีความสมบูรณ์

1.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ทีมวิจัยใช้ทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก เสริมด้วยการวิเคราะห์เชิงปริมาณตามความเหมาะสมของข้อมูลปฐมภูมิที่จัดเก็บ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการสัมภาษณ์กลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ทีมวิจัยจะใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ในลักษณะการสังเคราะห์เป็นหลัก ประเด็นหลักๆ ที่ต้องสังเคราะห์ เช่น พัฒนาการขององค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และบทบาทของ อบต. ต่อองค์กรการเงินชุมชน การดำเนินงานและปัญหาขององค์กรการเงินชุมชน องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดสวัสดิการเชิงรับ เครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท กับระบบสวัสดิการชุมชน องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดสวัสดิการเชิงรุก การจัดการความรู้ และการปฏิบัติการที่ดีขององค์กรการเงินชุมชน ตัวแบบเงื่อนไข ศักยภาพขององค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่เป็นรายบุคคล จำนวน 600 ราย นั้น ทีมวิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา และเชิงปริมาณที่เหมาะสม เพื่อเสริมกับการสังเคราะห์ประเด็นต่างๆ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังกล่าวข้างต้น

โดยสรุปขั้นตอนการวิจัยตลอดโครงการแสดงได้ดังภาพที่ 1.7

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้แนวทางการพัฒนาและการบริหารจัดการองค์กรการเงินและระบบสวัสดิการชุมชนในมิติองค์รวมในแต่ละพื้นที่ศึกษา และเห็นความเป็นไปได้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาและการบริหารจัดการองค์กรการเงินที่เชื่อมต่อกับงานพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ในมิติองค์รวม

ภาพที่ 1.7 ขั้นตอนการวิจัยตลอดโครงการ

1.6 ข้อจำกัดของการวิจัย

ข้อจำกัดในการวิจัยโครงการ องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม มี 2 ประการ ประการแรก ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนขององค์กรการเงินชุมชนส่วนใหญ่ ไม่ค่อยเข้าใจคำถามเกี่ยวกับการพัฒนาองค์การเงินชุมชนแบบองค์รวม ทีมวิจัยแก้ปัญหา

โดยการอธิบายความหมายตามกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ ทำให้ปัญหาดังกล่าวคลี่คลายไปได้บ้าง ประการที่สอง ในการสัมภาษณ์รายบุคคล ซึ่งในแบบสอบถามมีตัวแปร 2 ตัว ที่ต้องการคำตอบแบบมาตรวัด (Rating Scale) คือ ตัวแปรระดับความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวม ซึ่งมีคำตอบให้ผู้ตอบเลือก 5 ระดับ กับ ตัวแปรทัศนคติของประชาชนต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชน และ อบต. ซึ่งมีคำตอบให้เลือกตามระดับการเห็นด้วยของผู้ตอบเป็น 4 ระดับ คำถามที่ต้องการคำตอบแบบมาตรวัดดังกล่าว ผู้ตอบแบบสอบถามบางรายประมาณการคำตอบค่อนข้างยาก ทีมวิจัยแก้ปัญหาด้วยการทำแผนภูมิกราฟแท่งแสดง ระดับความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวม เป็น 5 ระดับ และระดับการเห็นด้วยต่อข้อความทัศนคติ เป็น 4 ระดับ เพื่อให้ผู้ตอบเหล่านั้นชี้แท่งกราฟ เป็นคำตอบ ซึ่งก็สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวไปได้ด้วยดี

1.7 องค์ประกอบของรายงานวิจัย

รายงานวิจัยประกอบด้วย 13 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทที่ 2 และ บทที่ 3 เป็นส่วนนำ โดยบทที่ 1 เป็นบทนำ ซึ่งเน้นวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษา บทที่ 2 นำเสนอลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจของพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารของ อบต. เป็นหลัก และนำเสนอถึงปัญหาและผลกระทบจากกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ ซึ่งเป็นผลการศึกษาที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก บทที่ 3 นำเสนอพัฒนาการขององค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย ซึ่งเน้นงานตรวจสอบเอกสารเป็นหลัก

บทที่ 4 เป็นการนำเสนอแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และบทบาทของ อบต. ต่อองค์กรการเงินชุมชน

ส่วนบทที่ 5 บทที่ 6 บทที่ 7 บทที่ 8 บทที่ 9 บทที่ 10 และบทที่ 11 เป็นผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษา ทั้งในส่วนของจังหวัดสงขลา และนอกพื้นที่จังหวัดสงขลาที่นำเสนอไว้ในวิธีวิจัย โดยบทที่ 5 ว่าด้วยลักษณะทั่วไป การดำเนินงาน และปัญหาขององค์กรการเงินชุมชน บทที่ 6 องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดสวัสดิการเชิงรับ บทที่ 7 เครือข่ายสวัสดิการชุมชนกับระบบสวัสดิการชุมชน บทที่ 8 กรณีศึกษากองทุนสวัสดิการอื่นๆ บทที่ 9 องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดสวัสดิการเชิงรุก บทที่ 10 การจัดการความรู้ และการปฏิบัติการที่ดีขององค์กรการเงินชุมชน และบทที่ 11 องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม ซึ่งในบทที่ 11 นี้นอกจากจะนำเสนอตัวแบบต่างๆ ในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมที่ได้จากการศึกษาแล้ว ยังนำเสนอถึงเงื่อนไข และศักยภาพขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมด้วย

บทที่ 12 คือ สรุปผลการวิจัย และ บทที่ 13 ข้อเสนอแนะต่อองค์กรการเงินชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยข้อเสนอแนะประกอบด้วย 6 ส่วน คือ (1) ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มออมทรัพย์ (2) ข้อเสนอแนะต่อกองทุนหมู่บ้าน (3) ข้อเสนอแนะต่อเครือข่ายสวัสดิการชุมชน (4) ข้อเสนอแนะต่อองค์กรการเงินชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม (5) ข้อเสนอแนะต่อการจัดตั้งเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนระดับพื้นที่ และ (6) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ส่วนของรายชื่อองค์กรการเงินชุมชน และรายชื่อบุคคลที่ให้ข้อมูลหลัก จากกลุ่ม กองทุน และองค์กรต่างๆ ทีมวิจัยได้นำเสนอไว้ในภาคผนวก ซึ่งข้อมูลดังกล่าวอาจเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจในการศึกษาหรือดูงานเพิ่มเติมในภายภาคหน้า

หน้าว่าง

บทที่ 2
ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจของพื้นที่ศึกษา ปัญหาและผลกระทบจากกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่

สำหรับในบทนี้จะกล่าวถึง ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของพื้นที่ศึกษาทั้งสามพื้นที่คือ (1) ตำบลเขาพระ (2) ตำบลท่าข้ามและ (3) ตำบลชิงโค ซึ่งเป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการลงไปสัมภาษณ์ในพื้นที่ มาสรุปให้เห็นสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา พร้อมกันนี้ได้ใช้แผนที่ (GIS) ประกอบในการนำเสนอข้อมูลในส่วนนี้ เพื่อให้เห็นสภาพของพื้นที่ได้ดียิ่งขึ้น และสุดท้าย จะนำเสนอปัญหาและผลกระทบจากกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่

2.1 ลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจของพื้นที่ตำบลเขาพระ

2.1.1 ที่ตั้ง สภาพภูมิประเทศและประชากร

1) ที่ตั้ง

ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้นเท่ากับ 207.7 ตารางกิโลเมตร (129,812.50 ไร่) (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระ, 2552) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดสงขลา ห่างจากศาลากลางจังหวัดสงขลา 70 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอรัตภูมิประมาณ 10 กิโลเมตร โดยสามารถใช้เส้นทางถนนเพชรเกษม (สายเก่า) และถนนสายเอเชีย (สายใหม่) มีที่ทำการ อบต. ตั้งอยู่ที่บ้านนาลึก เลขที่ 111/2 หมู่ที่ 3 ถนนยนตรการกำธร ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลท่าชะมวง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลทุ่งนุ้ย จังหวัดสตูล
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และตำบลท่าชะมวง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลท่าชะมวงและจังหวัดพัทลุง

2) สภาพภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระ ทางทิศเหนือเป็นที่ราบ ส่วนทางทิศใต้ ตะวันออกและทางทิศตะวันตกมีสภาพเป็นภูเขาสูง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแหล่งน้ำสายต่างๆ เช่น คลองลำแชง คลองลำขัน คลองรัตภูมิ (ภาพที่ 2.1) เนื่องจากลักษณะทางภูมิประเทศที่เป็นภูเขาและป่าไม้ ทำให้ตำบลรัตภูมิ มีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติหลายแห่งที่สำคัญได้แก่ น้ำตกบริพัตร ถ้ำศรีเกสร

น้ำตกโตนหมากลิ้ง น้ำตกราชินี 7 ชั้น สวนรุกขชาติถ้ำเขานุ้ย อ่างเก็บน้ำคลองกรอยน้อย และป่าไม้ตามเทือกเขาต่างๆ

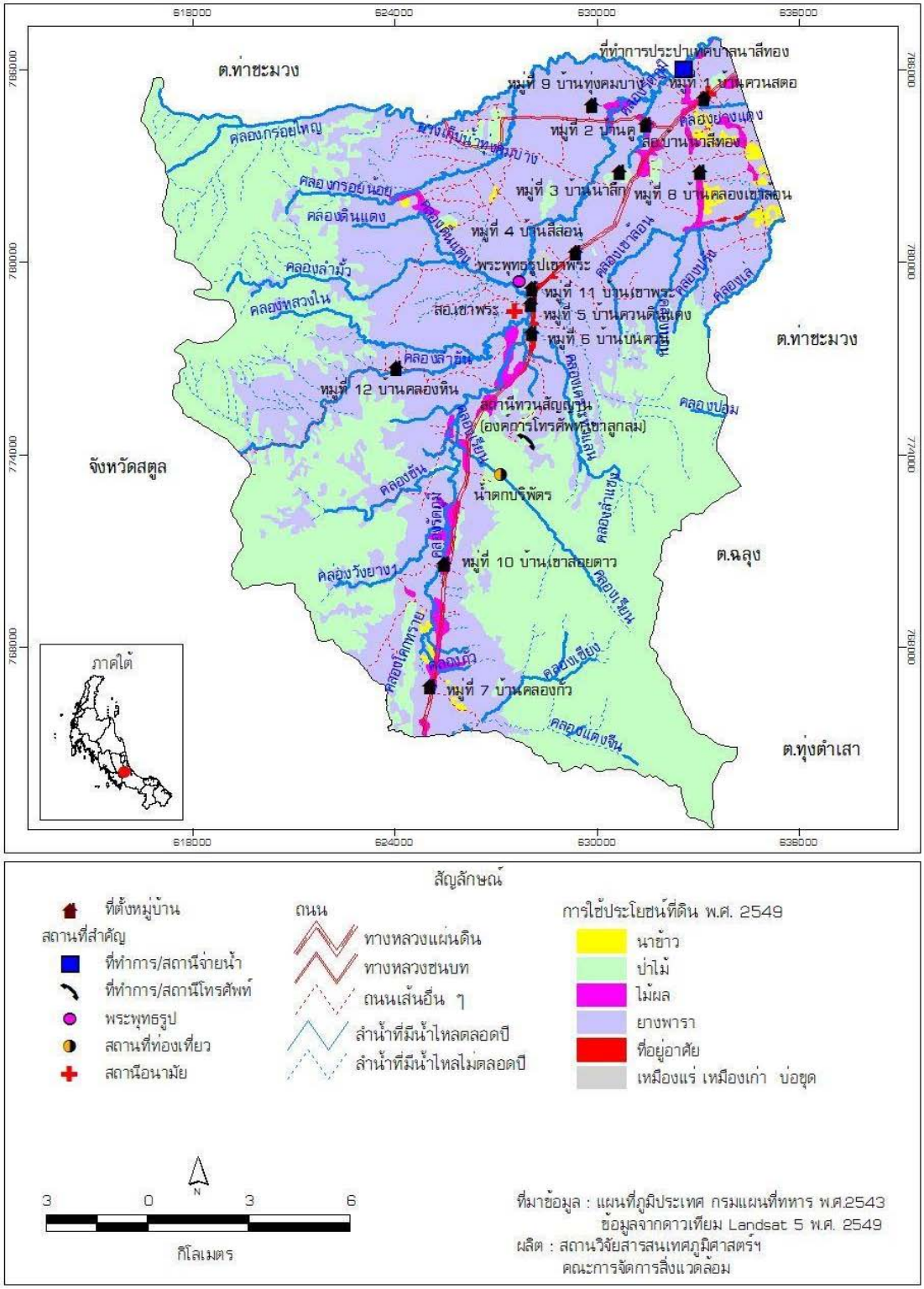

ภาพที่ 2.1 การใช้ประโยชน์ของที่ดินของตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา

ที่มา: สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2552

3) ประชากร

อบต. เขาพระ เป็น อบต. ขนาดกลาง จำนวนประชากรในเขต อบต. ทั้งสิ้น 13,134 คน แยกเป็นชาย 6,601 คน หญิง 6,533 คน ความหนาแน่นประชากรเฉลี่ยเท่ากับ 63 คนต่อตารางกิโลเมตร มีหมู่บ้านที่อยู่ในเขตปกครองของ อบต. ทั้งสิ้น 12 หมู่บ้าน โดยมีหมู่บ้านที่อยู่ในเขต อบต. เต็มทั้งหมู่บ้าน 11 หมู่บ้านได้แก่ หมู่ที่ 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 และหมู่ที่ 12 ส่วนหมู่บ้านที่อยู่ในความรับผิดชอบของ อบต. เพียงบางส่วนคือ หมู่ที่ 1 บ้านควนสะตอ มีครัวเรือนที่อยู่ในความรับผิดชอบของ อบต. 51 ครัวเรือน (ที่เหลืออยู่ในเขตเทศบาลตำบลนาสีทอง) โดยหมู่ที่ 7 บ้านคลองกั่ว มีประชากรมากที่สุดจำนวน 1,721 คน ส่วนหมู่บ้านที่มีประชากรน้อยที่สุดคือ หมู่ที่ 1 บ้านควนสะตอ มีจำนวน 208 คน (เนื่องจากอยู่ในเขต อบต. เพียงบางส่วน) (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระ, 2552) (ตารางที่ 2.1)

ตารางที่ 2.1 จำนวนประชากรของตำบลเขาพระ จำแนกเป็นรายหมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร (คน)		
			ชาย	หญิง	รวม
1	บ้านควนสะตอ	51	111	97	208
2	บ้านคู	208	335	378	713
3	บ้านนาลึก	340	630	627	1,257
4	บ้านสีสอน	321	598	616	1,214
5	บ้านควนดินแดง	332	714	653	1,367
6	บ้านบนควน	482	859	862	1,721
7	บ้านคลองกั่ว	325	693	662	1,355
8	บ้านคลองเขาล้อน	365	668	668	1,336
9	บ้านทุ่งคมบาง	166	404	375	779
10	บ้านเขาสอยดาว	231	541	547	1,088
11	บ้านเขาพระ	261	578	570	1,148
12	บ้านคลองหิน	223	470	478	948
รวม		3,305	6,601	6,533	13,134

ที่มา: กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2552 (ข้อมูล ณ เมษายน 2552)

2.1.2 สภาพทางเศรษฐกิจและการใช้ประโยชน์ของที่ดิน

1) อาชีพและการใช้ประโยชน์ของที่ดิน

ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลเขาพระประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำสวนยางพารา ทำสวนผลไม้ และทำนา (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระ, 2552) จากข้อมูลแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินของตำบลเขาพระจะเห็นว่า มีพื้นที่ที่เป็นสวนยางพาราครอบคลุมทุกหมู่บ้านโดยมีครัวเรือนที่มีอาชีพทำสวนยางพาราเท่ากับ 2,000 ครัวเรือน มีพื้นที่ที่เป็นสวนยางพาราเท่ากับ 39,352 ไร่ ซึ่งคิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 30.31 ของพื้นที่ทั้งหมด มีสวนยางเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 19.68 ไร่ อาชีพทำสวนผลไม้มีทั้งสิ้น 460 ครัวเรือน มีพื้นที่สวนผลไม้จำนวน 1,321ไร่ โดยมีสวนผลไม้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 2.87 ไร่ ซึ่งสวนผลไม้จะมีกระจายอยู่ในหมู่ที่ 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 และหมู่ที่ 12 ส่วนอาชีพการทำนามีครัวเรือนที่ยังคงทำนาจำนวน 110 ครัวเรือน มีที่นาจำนวน 400 ไร่ มีที่นาเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 3.64 ไร่ ซึ่งอาชีพทำนากระจายอยู่ในหมู่ที่ 1, 7 และหมู่ที่ 8 ส่วนพื้นที่ทางทิศตะวันตกและทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตำบลส่วนใหญ่ ยังเป็นพื้นที่ป่าไม้ซึ่งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด (ตารางที่ 2.2 และภาพที่ 2.1)

ตารางที่ 2.2 การประกอบอาชีพของครัวเรือนในเขาพระ

อาชีพ	จำนวนครัวเรือน	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่เฉลี่ยต่อครัวเรือน (ไร่)
ทำสวนยางพารา	2,000	39,352	19.68
ทำสวนผลไม้	460	1,321	2.87
ทำนา	110	400	3.64

ที่มา: ดัดแปลงจากองค์การบริหารตำบลเขาพระ, 2552

2) หน่วยธุรกิจในเขต อบต.

มีการประกอบการธุรกิจขนาดเล็กประเภทอุตสาหกรรมในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ เช่น การตั้งฟาร์มเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ และที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรม มี 2 แห่ง คือ

- โรงงานเหมืองหินอุตสาหกรรม ที่บ้านสีสอน หมู่ที่ 4 ตำบลเขาพระ
- โรงงานแปรรูปไม้ยาง อัคราพาราวู๊ด หมู่ที่ 3 ตำบลเขาพระ

3) การพึ่งพาการทำงานนอกตำบล

จากการให้สัมภาษณ์ของปลัดพยอม จีรวัฒน์ธนพงศ์ พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ทำงานในตำบลมีไปทำงานนอกพื้นที่น้อยมาก

2.2 ลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจของพื้นที่ตำบลท่าข้าม

2.2.1 ที่ตั้ง สภาพภูมิประเทศและประชากร

1) ที่ตั้ง

ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้นเท่ากับ 33.92 ตารางกิโลเมตร (21,200 ไร่) อยู่ห่างจากที่ทำการอำเภอหาดใหญ่ไปทางทิศตะวันออกระยะทางประมาณ 21 กิโลเมตร และห่างจากศาลากลางจังหวัดสงขลา ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือระยะทางประมาณ 22 กิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลพะวง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลเนินพิจิตร อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลทุ่งใหญ่ ตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

2) สภาพภูมิประเทศ

ด้านทิศตะวันออก ทิศใต้ ซึ่งได้แก่พื้นที่ หมู่ที่ 5, 6, 7 และ 8 เป็นที่ลาดเชิงเขาและลาดเอียงไปที่ราบบริเวณหมู่ที่ 1, 2, 3 และ 4 ดินมีลักษณะเป็นดินทราย มีคลองไหลผ่านตำบลซึ่งเรียกชื่อตามพื้นที่ที่ไหลผ่าน เช่น คลองเขากลอย คลองแม่เตย และคลองวังนายสาม (ภาพที่ 2.2)

3) ประชากร

อบต.ท่าข้ามเป็น อบต.ขนาดกลาง จำนวนประชากรในเขต อบต.ทั้งสิ้น 7,856 คน แยกเป็น ชาย 3,711 คน หญิง 4,145 คน มีหมู่บ้านที่อยู่ในเขตปกครองของ อบต. ทั้งสิ้น 8 หมู่บ้านได้แก่ หมู่ที่ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 และหมู่ที่ 8 โดยหมู่ที่ 1 บ้านแม่เตยมีประชากรมากที่สุดจำนวน 2,224 คน ส่วนหมู่บ้านที่มีประชากรน้อยที่สุดคือ หมู่ที่ 7 บ้านเขากลอยออก มีประชากร 579 คน มีความหนาแน่นประชากรเฉลี่ยเท่ากับ 232 คนต่อตารางกิโลเมตร (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม, 2550) (ตารางที่ 2.3)

2.2.2 สภาพทางเศรษฐกิจและการใช้ประโยชน์ของที่ดิน

1) อาชีพและการใช้ประโยชน์ของที่ดิน

ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลท่าข้าม ประกอบอาชีพอาชีพทางการเกษตร เช่น ทำสวนยางพารา ทำนา ทำสวนผลไม้ นอกจากนี้ บางส่วนประกอบอาชีพรับจ้างตามโรงงานอุตสาหกรรม (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม, 2552) จากข้อมูลแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินของตำบลท่าข้าม พบว่า พื้นที่

ส่วนใหญ่ของตำบลเป็นสวนยางพารามีกระจายอยู่ทั่วทุกหมู่บ้าน รองลงมาคือ พื้นที่ทำนา พบว่ามีพื้นที่ทำนาหนาแน่นอยู่ในหมู่ที่ 2, 3, 4 และหมู่ที่ 5 นอกจากนี้ ยังมีพื้นที่ปลูกไม้ผลอยู่โดยเฉพาะทางทิศใต้ของตำบลในหมู่ที่ 5, 6, 7 และหมู่ที่ 8 ที่ปลูกไม้ผลกันอยู่ทั่วไป (ภาพที่ 2.2)

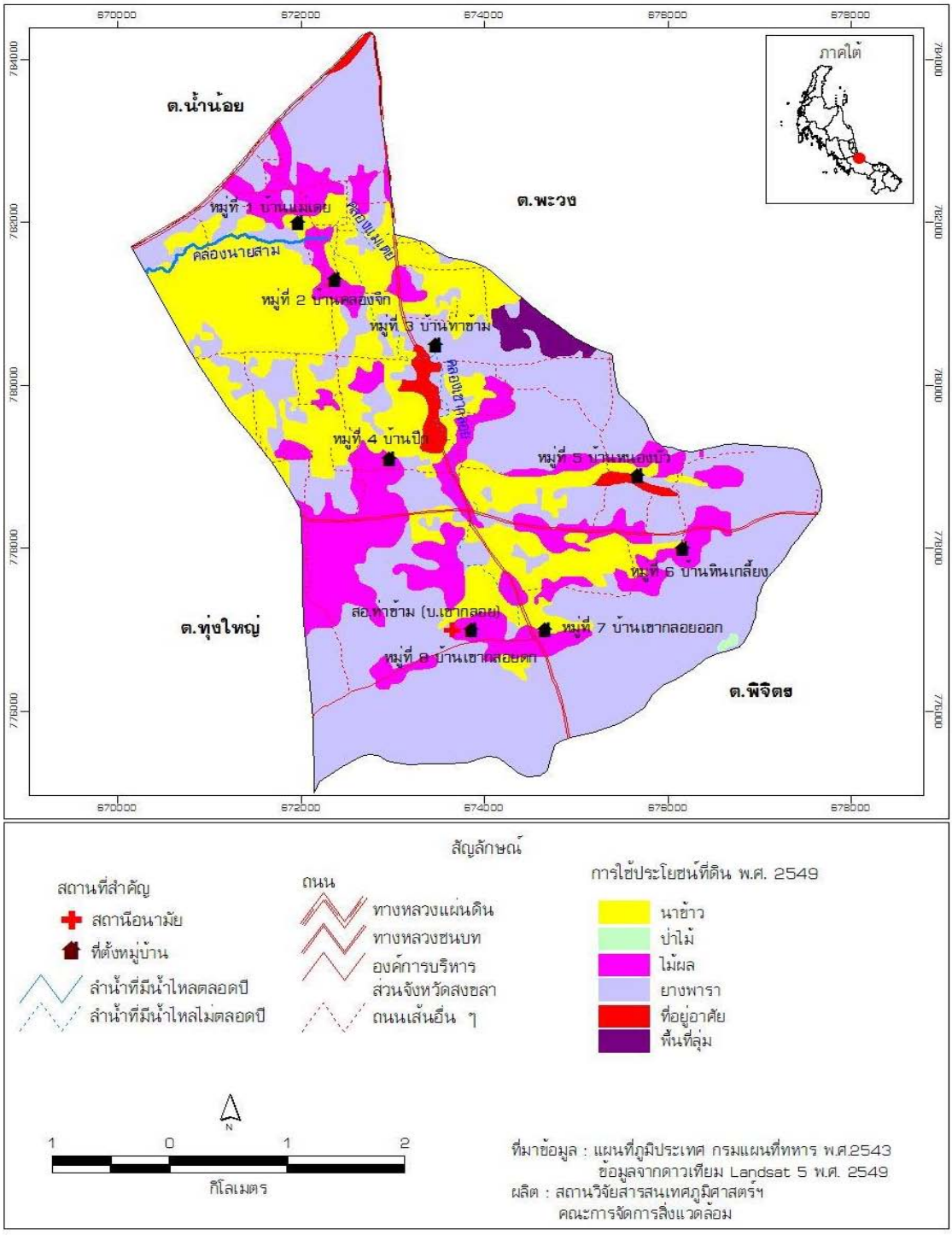

ภาพที่ 2.2 การใช้ประโยชน์ของที่ดินของตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ที่มา: สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2552

2) หน่วยธุรกิจในเขต อบต.

เนื่องจากตำบลท่าข้ามตั้งอยู่ชานเมืองหาดใหญ่ ทำให้มีบริษัทต่างๆ มาตั้งโรงงานอยู่ในพื้นที่หลายโรงงานด้วยกันที่สำคัญได้แก่

- บริษัททักษิณสมุทร จำกัด
- บริษัทคราวน์ ฟู้ด แพ็คเกจจิ้ง จำกัด (มหาชน)
- บริษัทไทยเซ็นทรัลเคมี จำกัด (มหาชน)
- บริษัทเอส แพ็ค แอนด์ พริ้นท์ จำกัด (มหาชน)
- บริษัทรอแยลแคนนิ่ง จำกัด
- บริษัทนิสซุย (ประเทศไทย) จำกัด
- บริษัทกิตติชัยอุตสาหกรรมหาดใหญ่ จำกัด

3) การพึ่งพาการทำงานนอกตำบล

จากการสัมภาษณ์ปลัดนิธิ พันธ์มณี พบว่า มีแรงงานหนุ่มสาวประมาณ 450 คน ไปทำงานในโรงงานนอกพื้นที่ โดยส่วนใหญ่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมอาหารทะเล

ตารางที่ 2.3 จำนวนประชากรของตำบลท่าข้าม จำแนกเป็นรายหมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร (คน)		
			ชาย	หญิง	รวม
1	บ้านแม่เตย	917	1,047	1,177	2,224
2	บ้านคลองจิก	176	329	332	661
3	บ้านท่าข้าม	284	441	570	1,011
4	บ้านปีก	165	289	303	592
5	บ้านหนองบัว	256	535	586	1,121
6	บ้านหินเกลี้ยง	152	297	306	603
7	บ้านเขากลอยออก	155	273	306	579
8	บ้านเขากลอยตก	278	500	565	1,065
รวม		2,383	3,711	4,145	7,856

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม, 2550

2.3 ลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจของพื้นที่ตำบลชิงโค

2.3.1 ที่ตั้ง สภาพภูมิประเทศและประชากร

1) ที่ตั้ง

ตำบลชิงโค อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 7.618 ตารางกิโลเมตร (4,761.25 ไร่) ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอสิงหนคร ระยะทางห่างจากที่ว่าการอำเภอสิงหนคร ประมาณ 6 กิโลเมตร

มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลวัดขนุน
ทิศใต้	ติดต่อกับ	เขตเทศบาลตำบลสิงหนคร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อ่าวไทย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลทำนบ

2) สภาพภูมิประเทศ

องค์การบริหารส่วนตำบลชิงโค มีสภาพเป็นที่ราบลุ่มและพื้นที่ชายฝั่งทะเลบางส่วน จากการที่ตำบลชิงโค มีพื้นที่เป็นชายฝั่งทะเลทางทิศตะวันออก ทำให้ที่นี่มีแหล่งท่องเที่ยวชายหาดหลายแห่งที่มีชื่อเสียงที่สุดและเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวคือ หาดแก้วรีสอร์ท นอกจากนี้ ยังมีชายหาดท่องเที่ยวอื่นๆ อีกคือ หาดบางเรือนาค ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 หาดบางหอยตั้งอยู่หมู่ที่ 7 หาดเพชรลีลาศ ตั้งอยู่หมู่ที่ 10

3) ประชากร

อบต.ชิงโค เป็น อบต. ขนาดกลาง มีจำนวนประชากรในเขต อบต. ทั้งสิ้น 5,186 แยกเป็นชาย 2,479 คน หญิง 2,707 คน ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ยเท่ากับ 680.76 คนต่อตารางกิโลเมตร มีหมู่บ้านที่อยู่ในเขตปกครองของ อบต. ทั้งสิ้น 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 5, 6, 7, 8, 9 และหมู่ที่ 10 โดยหมู่ที่ 8 บ้านบ่อสระ มีประชากรมากที่สุดจำนวน 1,352 คน ส่วนหมู่บ้านที่มีประชากรน้อยที่สุด คือ หมู่ที่ 6 บ้านชิงโคท่าออก มีจำนวน 529 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลชิงโค, 2551) (ตารางที่ 2.4)

2.3.2 สภาพทางเศรษฐกิจและการใช้ประโยชน์ของที่ดิน

1) อาชีพและการใช้ประโยชน์ของที่ดิน

ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลชิงโค ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก คือ ทำสวนผลไม้ ทำนา ทำตาลโตนด ประมงพื้นบ้าน และประกอบอาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว นอกจากนี้ ยังมีประชากร

ประมาณ 200 คนออกไปทำงานในโรงงานนอกเขตองค์การบริหารส่วนตำบล จากข้อมูลแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินของตำบลชิงโค จะเห็นว่า พื้นที่เป็นสวนผลไม้เยอะที่สุด กระจายอยู่ทุกหมู่บ้าน จากการสัมภาษณ์นายกจรัญ แสงมณี นายก อบต. พบว่า ผลไม้ที่เกษตรนิยมปลูกในพื้นที่คือ มะม่วง โดยพันธุ์มะม่วงที่เกษตรกรนิยมปลูกคือ พันธุ์พิมเสน ซึ่งที่นี่เป็นแหล่งผลิตมะม่วงที่มีชื่อเสียงในจังหวัดสงขลา อาชีพการทำนา จากแผนที่จะเห็นได้ว่า พื้นที่นาข้าวส่วนใหญ่จะอยู่ทางทิศตะวันตกของตำบล ทางฝั่งที่ติดกับตำบลทำนบ ซึ่งมีที่นากระจายอยู่ในหมู่ที่ 5, 8 และหมู่ที่ 9 ส่วนทางฝั่งตะวันออกซึ่งติดกับอ่าวไทยจะมีพื้นที่เป็นชายหาดยาวขนานไปตลอด และพบว่า ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกเฉียงใต้ของตำบล มีพื้นที่ป่าสันทรายปกคลุมอยู่ (ภาพที่ 2.3)

2) หน่วยธุรกิจในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล

- ธนาคาร 1 แห่งคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
- โรงแรม/รีสอร์ท 1 แห่งคือ ภาวินีรีสอร์ท
- มีปั๊มน้ำมันและก๊าซ 5 แห่ง

3) การพึ่งพาการทำงานนอกตำบล

จากการสัมภาษณ์นายกจรัญ แสงมณี พบว่า มีโรงงานแปรรูปอาหารทะเล โรงงานอาหารสัตว์ในพื้นที่ตำบลวัดขนุน 2 โรง และตำบลทำนบ 3 โรง โดยทั้ง 2 ตำบลเป็นพื้นที่เชื่อมต่อกับตำบลชิงโค เป็นเหตุให้คนหนุ่มสาวจำนวนประมาณ 200 คน ไปทำงานในโรงงานดังกล่าว และอีกส่วนหนึ่งไปทำงานในโรงงานในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

ตารางที่ 2.4 จำนวนประชากรของตำบลชิงโค จำแนกเป็นรายหมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร (คน)		
			ชาย	หญิง	รวม
5	บ้านชิงโค	205	345	405	750
6	บ้านชิงโคท่าออก	133	245	284	529
7	บ้านบ่อสระท่าออก	233	461	492	953
8	บ้านบ่อสระ	369	654	698	1,352
9	บ้านดีหลวง	311	498	522	1,020
10	บ้านวัดเลียบ	151	276	306	582
รวม		1,402	2,479	2,707	5,186

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลชิงโค, 2552

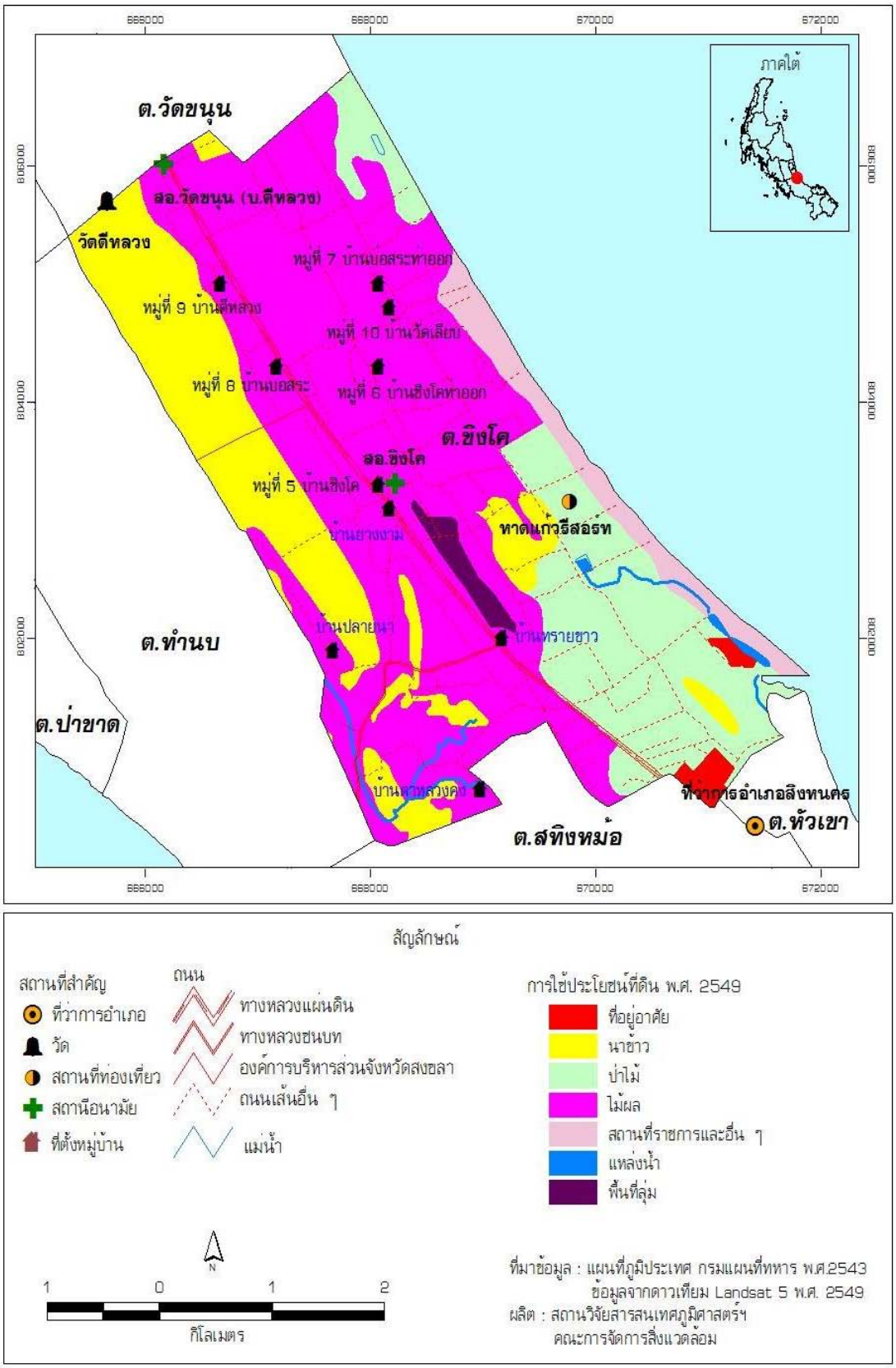

ภาพที่ 2.3 การใช้ประโยชน์ของที่ดินของตำบลชิงโค อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ที่มา: สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2552

2.4 สภาพทางสังคมและบริการพื้นฐาน

2.4.1 สภาพทางสังคมของพื้นที่ศึกษา

1) ด้านการศึกษา

พบว่า ทั้งสามพื้นที่ให้ความสำคัญด้านการศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนวัยเรียนจนกระทั่งถึงวัยผู้ใหญ่ โดยสถาบันด้านการศึกษาที่พบทั้งสามพื้นที่ที่ศึกษาคือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งจะมีมากน้อยแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของพื้นที่ โดยเฉพาะศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในปัจจุบัน ทาง อบต. ได้เป็นผู้ดูแลโดยตรง ซึ่งได้รับการถ่ายโอนมาจากกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นการถ่ายโอนภารกิจตามที่รัฐบาลได้มี พ.ร.บ. กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 นอกจากนี้ ในตำบลเขาพระยังมีโรงเรียนมัธยมศึกษาขยายโอกาสอีก 1 โรง ในส่วนของบุคคลทั่วไป สามารถอ่านข้อมูลข่าวสารได้ที่ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ซึ่งพบว่า ทั้งสามพื้นที่ศึกษามีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านครบทุกพื้นที่ (ตารางที่ 2.5)

2) ด้านศาสนา

พบว่า ทั้งสามพื้นที่ศึกษามีสัดส่วนประชากรในการนับถือศาสนาที่แตกต่างกันตามความเชื่อ โดย (1) ตำบลเขาพระ มีประชากรที่นับถือศาสนาพุทธและมุสลิมในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน จากการสัมภาษณ์ปลัดพยอม จีรวัฒน์ธนพงศ์ พบว่า มีสัดส่วนประชากรที่นับถือศาสนาพุทธต่อมุสลิมในพื้นที่ประมาณ 60:40 มีชุมชนมุสลิมหนาแน่นอยู่ในหมู่ที่ 6, 7, 10, 11 และหมู่ที่ 12 (2) ตำบลท่าข้าม พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่นับถือศาสนาพุทธ โดยมีสัดส่วนประชากรที่นับถือศาสนาพุทธต่อศาสนาอิสลามประมาณ 90:10 มีชุมชนมุสลิมอยู่ในหมู่ที่ 5 บ้านหนองบัว (3) ส่วนตำบลชิงโค จากการสัมภาษณ์ ปลัดเถกิง อินทรชูติ พบว่า ประชากรทั้งหมดในตำบลชิงโคนับถือศาสนาพุทธ (ตารางที่ 2.5)

3) ด้านสาธารณสุข

ในการให้บริการด้านสุขภาพขั้นพื้นฐานและความรู้ด้านวิชาการด้านสุขภาพของสามพื้นที่จะมีเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) เป็นผู้เข้าไปดูแล โดยเจ้าหน้าที่ อสม. จะแบ่งครัวเรือนกันรับผิดชอบในการเข้าไปให้บริการด้านสาธารณสุขมูลฐานและความรู้ด้านสุขภาพ พบว่า ในพื้นที่ศึกษาคือ ตำบลเขาพระ ตำบลท่าข้ามและตำบลชิงโค เจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานหนึ่งคนจะต้องดูแลประชากรโดยเฉลี่ยเท่ากับ 77, 70 และ 36 คนตามลำดับ

ส่วนด้านสถานที่ให้บริการด้านสาธารณสุขในสามพื้นที่ศึกษา จะมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนและสถานีอนามัยให้บริการเป็นหลัก จะมีก็แต่ตำบลท่าข้ามที่มีศูนย์บริการสุขภาพตำบล

เป็นอีกทางเลือกในการให้บริการด้านสุขภาพ (ตารางที่ 2.5) ซึ่งศูนย์บริการสุขภาพตำบลแห่งนี้สร้างขึ้นโดยความร่วมมือของ อบต. ท่าข้าม น้ำน้อยและทุ่งใหญ่ โดยได้รับความช่วยเหลือจากโรงพยาบาลหาดใหญ่ด้านแพทย์และพยาบาลในการตรวจรักษาโรค ซึ่งถือเป็นนวัตกรรมด้านสุขภาพที่น่าสนใจของตำบลท่าข้าม

4) ด้านความปลอดภัยและทรัพย์สิน

พบว่า ทั้งสามพื้นที่มีสถานีตำรวจชุมชนในการให้ความช่วยเหลือด้านความปลอดภัยและชีวิตทรัพย์สินของประชาชนในพื้น นอกจากนี้ ในแต่ละหมู่บ้านยังมีอาสาสมัครรักษาความสงบหมู่บ้านช่วยสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของประชาชนในหมู่บ้าน (ตารางที่ 2.5)

ตารางที่ 2.5 จำนวนสถาบันทางสังคมที่สำคัญของพื้นที่ศึกษา

สถาบันทางสังคม	จำนวนสถาบัน/กลุ่มที่มีในตำบล		
	ตำบลเขาพระ (12 หมู่บ้าน)	ตำบลท่าข้าม (8 หมู่บ้าน)	ตำบลชิงโค (6 หมู่บ้าน)
ด้านการศึกษา			
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและศูนย์เด็กเล็ก	3	4	2
- โรงเรียนประถมศึกษา	6	4	4
- โรงเรียนมัธยมศึกษาขยายโอกาส	1	-	-
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	12	8	6
ด้านศาสนา			
- วัด/สำนักสงฆ์	6	6	5
- มัสยิด/บาลาย	14	1	-
ด้านสาธารณสุข			
- สถานีอนามัย	2	1	1
- ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน	12	8	6
- ศูนย์บริการสุขภาพตำบล	-	1	-
ด้านความปลอดภัยและทรัพย์สิน			
- สถานีตำรวจชุมชน/ป้อมยามตำรวจ	1	1	1
- อาสาสมัครรักษาความสงบหมู่บ้าน	12	8	6

2.4.2 บริการพื้นฐาน

1) การคมนาคม

ตำบลเขาพระ มีถนนสายหลักที่ใช้คมนาคมคือ ถนนลาดยางทางหลวงสายควนเนียง-สตูล ส่วนเส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านพบว่า ยังคงไม่ทั่วถึง เนื่องจากตำบลเขาพระมีขนาดพื้นที่ของตำบลที่กว้างใหญ่ ทำให้การจัดสรรงบประมาณในการสร้างถนนหนทางยังไม่เพียงพอ ประกอบกับพื้นที่ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นที่สูงทำให้การเดินทางไปมาหาสู่ของประชาชนในพื้นค่อนข้างจะลำบาก โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน สำหรับตำบลท่าข้าม การคมนาคมในพื้นที่มีถนนสายหลัก 4 สาย ซึ่งเชื่อมต่อกับตัวจังหวัดและตัวอำเภอทำให้การเดินทางในพื้นที่สะดวกสบาย ส่วนตำบลชิงโคมีทางหลวงหมายเลข 408 เป็นเส้นทางหลักในการเดินทางของประชาชนในพื้นที่

2) การโทรคมนาคม

พบว่า ทั้งสามพื้นที่ที่ศึกษามีตู้โทรศัพท์สาธารณะใช้ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน การบริการด้านไปรษณีย์มีเพียงตำบลท่าข้ามที่มีที่ทำการไปรษณีย์ตั้งอยู่ในตำบล

3) การไฟฟ้า

พบว่า ทั้งสามพื้นที่ที่ศึกษามีไฟฟ้าใช้ครอบคลุมทุกพื้นที่ ทุกหมู่บ้าน

4) แหล่งน้ำ

จากสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกันของสามพื้นที่ ทำให้ทรัพยากรแหล่งน้ำในพื้นที่มีความแตกต่างกัน ในด้านแหล่งน้ำธรรมชาติ พบว่า ตำบลเขาพระ ซึ่งมีสภาพพื้นที่เป็นภูเขามีป่าไม้ปกคลุม ทำให้มีแหล่งน้ำธรรมชาติจำนวนมากเช่น แม่น้ำ ลำคลอง ลำห้วย โดยมีแหล่งน้ำเหล่านี้รวมกันในตำบลเขาพระจำนวน 63 สาย ซึ่งในจำนวนนี้ มีจำนวนสายน้ำที่มีน้ำไหลตลอดทั้งปี และแหล่งน้ำที่ไม่มีน้ำไหลตลอดทั้งปีอยู่ในปริมาณที่เท่าๆ กัน ลำคลองที่สำคัญในตำบลเขาพระที่เป็นแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภคของประชาชนได้แก่ คลองลำแชง คลองลำขัน คลองรัตภูมิ คลองเขาล้อน ในตำบลท่าข้ามมีแหล่งน้ำธรรมชาติ แม่น้ำ ลำคลองรวมกันเพียงสาม 3 สาย คือ คลองเขากลอย คลองนายสาม คลองแม่เตย ซึ่งจากคลอง 3 สายนี้มีเพียงคลองนายสามเท่านั้นที่มีน้ำไหลตลอดปี ส่วนตำบลชิงโคในพื้นที่ศึกษาพบว่า ไม่มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่าน ส่วนแหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้นในตำบลเขาพระ มีที่กักเก็บน้ำขนาดใหญ่ขึ้นหลายแห่งเช่น อ่างเก็บน้ำทุ่งคมบาง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตำบล นอกจากนี้ยังมีอ่างเก็บน้ำที่อื่นอีก 2 แห่ง มีฝายคอนกรีต 10 แห่ง มีประปาหมู่บ้าน14 แห่ง มีประปาภูเขา 8 แห่ง สำหรับตำบลท่าข้ามมีฝายคอนกรีตจำนวน 5 แห่ง และมีบ่อน้ำตื้นมากถึง 945 บ่อ ส่วนในตำบลชิงโคมีฝายน้ำล้น 1 แห่ง มีประปาหมู่บ้าน 3 แห่ง และมีบ่อน้ำตื้นจำนวน 121 แห่ง (ตารางที่ 2.6)

ตารางที่ 2.6 จำนวนบริการพื้นฐานของพื้นที่ศึกษา

ประเภทบริการขั้นพื้นฐาน	จำนวนที่มีในตำบล		
	ตำบลเขาพระ (12 หมู่บ้าน)	ตำบลท่าข้าม (8 หมู่บ้าน)	ตำบลชิงโค (6 หมู่บ้าน)
การโทรคมนาคม			
- ที่ทำการไปรษณีย์	-	1	-
- หมู่บ้านที่มีโทรศัพท์สาธารณะใช้	12	8	6
การไฟฟ้า			
- หมู่บ้านที่มีไฟฟ้าใช้	12	8	6
แหล่งน้ำธรรมชาติ			
- ลำน้ำ ลำห้วย คลอง	63	3	0
แหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น			
- เหมืองน้ำ	7	-	-
- อ่างเก็บน้ำ	3	-	-
- ฝายน้ำล้น (คอนกรีต)	10	5	1
- บ่อน้ำตื้น	19	945	121
- ประปาหมู่บ้าน	14	-	3
- ประปาภูเขา	8	-	-

2.5 ปัญหาและผลกระทบจากกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่

ปัญหาที่นำเสนอในหัวข้อนี้ จะเกี่ยวข้องกับปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่

2.5.1 ปัญหาทางสังคม

ปัญหาที่พบมากในพื้นที่ศึกษา คือ ปัญหายาเสพติด โดยเฉพาะตำบลเขาพระ มีผู้เสพมากเป็นอันดับหนึ่งของอำเภอรัตภูมิ และพบว่า ก่อนหน้านี้ในปี 2549-2550 ทาง อบต. เขาพระ มีการค้นหาผู้เสพติดในพื้นที่และส่งไปบำบัดยังสถานบำบัด แต่บางคนที่ได้รับการบำบัดแล้วกลับมาเสพอีก นอกจากนี้ ในตำบลเขาพระ ยังมีปัญหาการลักขโมยยางแผ่นดิบและขี้ยางของเกษตรกร เนื่องจากราคายางพาราในปัจจุบัน (2552) ทรงตัวอยู่ในระดับสูง กล่าวคือ ราคาต่อกิโลกรัมอยู่ในระดับที่สูงกว่า 70 บาท

2.5.2 ปัญหาเศรษฐกิจ

กิจกรรมการปลูกไม้ผลพบมากที่ตำบลเขาพระ และตำบลชิงโค ปัญหาเศรษฐกิจที่สำคัญที่พบใน 2 ตำบลดังกล่าวคือ ปัญหาราคาสินค้า ราคาผลไม้ตกต่ำ ผลไม้ที่ปลูกที่ตำบลเขาพระ เป็นผลไม้จำพวก ทุเรียน มังคุด จำปะดะ ลำไย เป็นต้น ในขณะที่ตำบล ชิงโค ผลไม้ที่นิยมปลูกกันมาก คือ มะม่วง โดยเฉพาะมะม่วงพันธุ์พิมเสนมัน นอกจากนั้นที่พบมากเป็นพิเศษในพื้นที่คือ ตาลโตนด ซึ่งชาวบ้านนิยมปลูกไว้ตามคันนา

กรณีมะม่วงพิมเสนมันที่ตำบลชิงโคนั้น ในช่วงฤดูกาล ราคาต่ำกว่า 10 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่ราคามะม่วงโดยทั่วไปในอำเภอหาดใหญ่ ตลอดทั้งปีไม่เคยต่ำกว่า 30 บาทต่อกิโลกรัม ในระยะ 2 ปีที่ผ่านมา ข้อสังเกตของนายก อบต. ชิงโค คือ ชาวบ้านขาดความร่วมมือในการรวมกลุ่มกันในการทำธุรกิจของชุมชน กรณีของน้ำตาลโตนดก็เช่นเดียวกัน ช่วงฤดูที่มีน้ำตาลโตนดมาก ราคาจะต่ำ แต่ก็ไม่มีการรวมตัวกันของชาวบ้านในการเก็บน้ำตาลไว้รอขายในช่วงราคาสูง หรือกลุ่มออมทรัพย์ก็สามารถลงทุนรับซื้อน้ำตาลโตนดจากสมาชิกไปเก็บรักษาไว้ รอช่วงราคาสูงขึ้นจึงนำออกขาย แต่ก็ยังไม่มีการใช้กลยุทธ์นี้ในการแก้ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำแต่อย่างใด

2.5.3 ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมการพัฒนาจะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างกันของลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่ที่เลือกศึกษาเป็นสำคัญ ทีมวิจัยจึงนำเสนอปัญหาเรียงลำดับไปทีละพื้นที่ พร้อมกับตั้งข้อสังเกตต่างๆ ที่ค้นพบตามความเหมาะสม

1) พื้นที่ตำบลเขาพระ

กิจกรรมการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนในตำบลเขาพระมีดังนี้

1.1) การทำธุรกิจบ่อทราย

ในตำบลเขาพระมีธุรกิจบ่อทรายประมาณสิบบ่อ บางบ่อเป็นของนักการเมืองท้องถิ่น เช่น ของนายก อบต. เขาพระ 2 บ่อ ของกำนัน ตำบลเขาพระ 1 บ่อ ของทนายความ 1 บ่อ เป็นต้น การทำธุรกิจบ่อทราย ได้สร้างปัญหาให้กับระบบนิเวศลำคลองไม่น้อย อย่างไรก็ตาม นายก อบต. ได้ให้ทัศนะว่า การมีบ่อทรายกลับส่งผลให้มีจำนวนปลามากขึ้น

1.2) การสร้างอ่างเก็บน้ำ

กรมชลประทานมีแผนก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ 2 แห่งคือ แห่งแรก อ่างเก็บน้ำคลองหิน หมู่ที่ 12 พื้นที่ 450 ไร่ เป็นที่ที่ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ งบประมาณ

700 ล้านบาท และแห่งที่สองคือ อ่างเก็บน้ำคลองแชง หมู่ที่ 6 พื้นที่ 300 ไร่ ชาวบ้านมีเอกสารสิทธิ์ในที่ทำกินในพื้นที่ดังกล่าว งบประมาณ 500 ล้านบาท

ข้อสังเกตกรณีแผนการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำทั้ง 2 ดังกล่าว คือ ชาวบ้านในพื้นที่คัดค้านการก่อสร้าง ในขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนนอกพื้นที่สนับสนุน ชาวบ้านพบว่า มีเจ้าหน้าที่รัฐบางคน ใช้เงินถึง 10,000,000 บาท เข้ากว้านซื้อที่ดิน และปลูกปักไม้ชนิดต่างๆ เพื่อหวังค่าเวนคืนที่ดินในราคาที่สูงกว่า และได้ค่าเสียหายจากผลผลิตอาสินในพื้นที่ก่อสร้าง ดูเหมือนปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่มักจะเกิดขึ้นในทุกพื้นที่ที่จะมีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ในทัศนะของกลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง คือ แม้กลุ่มจะไม่เห็นด้วยกับการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำทั้ง 2 ดังกล่าว แต่ก็ไม่อยากเข้าไปคัดค้านในนามของกลุ่ม โดยมีเหตุผลดังนี้

(1) กลุ่มคิดว่า ทั้งธุรกิจบ่อทราย และ การสร้างอ่างเก็บน้ำ เป็นการดำเนินการตามขั้นตอนของกฎหมาย

(2) เป็นเรื่องของอิทธิพล หากเข้าไปข้องเกี่ยวมากโดยเฉพาะเข้าไปคัดค้านอย่างออกหน้าออกตา มีสิทธิ์ถึงตาย อย่างไรก็ตาม หากสมาชิกของกลุ่มไปคัดค้านเป็นรายบุคคล ก็ไม่มีปัญหา

(3) ขบวนการทำลายป่า

กรณีป่าผาดำ ซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างอำเภอคลองหอยโข่ง และอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา คนในสังคมที่สนใจปัญหาสิ่งแวดล้อม จะรู้จักป่าผาดำในแง่มุมของการบุกรุกทำลายป่า และรู้จักขบวนการพิทักษ์ป่าผาดำของภาคประชาชน แต่กรณีของตำบลเขาพระ แกนนำองค์กรการเงินชุมชนท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า การบุกรุกทำลายป่ามีมากกว่ากรณีป่าผาดำด้วยซ้ำ พร้อมกับให้ข้อสังเกตว่า นอกจากการสร้างอ่างเก็บน้ำจะเป็นการทำลายป่าและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรงแล้ว ยังมีการทำลายป่าจากบุคคลอีก 3 กลุ่ม คือ

(1) นักการเมืองท้องถิ่นบางคน

(2) ชาวบ้าน เข้ามาซื้อสิทธิ์ในที่ดินทำกินเส้นละ 10,000 บาท โดย 1 เส้น เท่ากับความยาว 40 เมตร วัดจากหน้าถนน และลากยาวเข้าไปจากขอบถนนเข้าไปจนถึงส่วนที่ชันมากๆ ของเชิงเขา โดยไม่จำกัดความยาว

(3) นายทุนหรือเจ้าหน้าที่รัฐ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ เข้ามากว้านซื้อสิทธิ์ในที่ดินบริเวณโครงการ ซึ่งแน่นอนว่าเป็นแรงผลักให้ชาวบ้านบุกรุกที่ใหม่ๆ ลึกเข้าไปในป่าอีกเรื่อยๆ

2) พื้นที่ตำบลท่าข้าม

กิจกรรมการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนในตำบลท่าข้ามมีดังนี้คือ

2.1) ปัญหาน้ำทิ้งจากโรงงาน

มีโรงงาน 2 โรงที่มักปล่อยน้ำทิ้งที่ยังไม่ผ่านการบำบัดที่ดีพอ ส่งผลเสียต่อคุณภาพน้ำในคลองแม่เตย

2.2) ปัญหาผลกระทบจากการทำบ่อทรายในคลองแม่เตย

การทำบ่อทราย 1 บ่อในคลองแม่เตย สร้างผลกระทบจากขี้โคลนที่เกิดจากการล้างทรายบนฝั่งคลองท่วมล้นเข้าไปในสวนยางพาราของชาวบ้าน ถึงขนาดต้นยางตายไปกว่า 20 ต้น ในปี 2551

2.3) ผลกระทบจากการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชในสวนยางพารา

การกำจัดหญ้าระหว่างแถวยาง ชาวบ้านมักนิยมใช้สารเคมีกำจัด ด้วยเห็นว่าสะดวก และได้ผลรวดเร็ว สุดท้ายในช่วงฝนตกจะเกิดการชะล้างสารเคมีลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งมีการสังเกตกันว่า กบที่เคยมีให้ชาวบ้านจับกิน ก็ค่อยๆ หมดไป

2.4) ผลกระทบจากการเผาซังข้าวหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว

ตำบลท่าข้ามมีการทำนาประมาณ 400 ไร่ เป็นข้าวนาปีทั้งหมด เนื่องจากไม่มีระบบชลประทานในพื้นที่ หลังการเก็บเกี่ยวชาวบ้านนิยมกำจัดซังข้าวด้วยการเผา สร้างปัญหาเรื่องควันไฟจากการเผาไหม้ และปัญหาไฟจากนาข้าวลุกลามเข้าสู่สวนยางพาราของชาวบ้าน เป็นต้น

2.5) ปัญหาการทิ้งขยะริมทาง

ปัญหานี้มักจะเกิดกับคนต่างถิ่นที่เข้ามาเช่าบ้านอาศัยอยู่ในพื้นที่ ในแต่ละวันที่ออกจากบ้านก็มักจะหิ้วถุงขยะจากบ้าน ไปโยนทิ้งริมทาง ผู้คนผ่านไปมาเห็นเข้า ก็ดูเป็นภาพที่ไม่ดีต่อชุมชน

2.6) ปัญหาการสร้างอาคารล้ำเข้ามาในคลองแม่เตย

ปัญหาการสร้างอาคารล้ำเข้ามาในคลองแม่เตยก็มีให้เห็นอยู่เนื่องๆ เช่น กรณีการเคหะชุมชน ซึ่งมาสร้างอาคารให้ผู้สนใจเช่าซื้อในพื้นที่ตำบลท่าข้าม การตอกเสาเข็มในช่วงก่อสร้างได้ล้ำเข้าไปในคลองแม่เตย หรือกรณีชาวบ้านในพื้นที่สร้างบ้านล้ำเข้าไปในคลองแม่เตย ก็อาจเป็นปัญหาที่ลุกลามต่อไปในภายภาคหน้าได้ หากไม่มีมาตรการในการแก้ปัญหา

ปัญหาผลกระทบจากกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น อบต. ท่าข้าม มีมาตรการแก้ไขปัญหามาโดยตลอด โดยไม่ปล่อยให้ปัญหาค้างคาหรือบานปลายมากยิ่งขึ้น ตัวอย่าง

มาตรการการแก้ไขปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากทั้ง 6 กรณีตัวอย่างดังกล่าวของ อบต. ท่าข้าม มีดังนี้

(1) กรณีโรงงานปล่อยน้ำทิ้งที่ขาดการบำบัดที่ดีพอก่อนปล่อยลงสู่คลองแม่เตย อบต. ได้ใช้วิธีการไปหารือโดยตรงกับโรงงาน หรือเชิญผู้จัดการโรงงานมารับฟังความเห็นจากชาวบ้าน หรือรับฟังผลกระทบที่ชาวบ้านได้รับ จนถึงขั้นสร้างฝายน้ำล้นในคลองแม่เตย ตรงจุดท่อน้ำทิ้งของโรงงานเลยทีเดียว จากนั้น อบต. นำปลามาปล่อย เช่น ปลาดุก ปลาตะเพียน เป็นต้น โดยใช้การอยู่รอดของปลาในฝาย เป็นตัวชี้วัดว่า น้ำทิ้งที่ปล่อยจากโรงงานผ่านการบำบัดที่เพียงพอหรือไม่ และผลที่เกิดขึ้นคือ ปลาทั้งหมดก็อาศัยอยู่ในฝายได้โดยปกติ

(2) กรณีปัญหาผลกระทบจากการทำบ่อทรายในคลองแม่เตย ซึ่งขี้โคลนที่เกิดจากการล้างทรายบนฝั่งคลอง ท่วมล้นเข้าไปในสวนยางพาราของชาวบ้านทำให้ต้นยางตายไปกว่า 20 ต้น ในปี 2551 นั้น อบต. ใช้วิธีการเจรจากับเจ้าของบ่อทราย และเสนอแนะให้แก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่หลังจากนั้นเจ้าของบ่อทรายก็ไม่สามารถลดปัญหาขี้โคลนลงได้ ทางอบต. ก็ขอร้องให้หยุดกิจการ และเจ้าของบ่อทรายก็ยินยอมตามคำร้องขอแต่โดยดี ปัจจุบันกิจการบ่อทรายในตำบลท่าข้ามก็ยุติการดำเนินกิจการโดยสิ้นเชิงแล้ว

(3) กรณีผลกระทบจากการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชของเกษตรกรในสวนยางพารา และผลกระทบจากการเผาซังข้าวของชาวนาหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว อบต. เน้นวิธีการรณรงค์ให้ความรู้แก่ชาวสวนยางและชาวนากลุ่มดังกล่าว ให้เห็นถึงโทษของการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชระหว่างร่องยาง และการเผาซังข้าว โดยใช้ข้อความผ่านแผ่นป้าย และการให้ความรู้ผ่านเวทีประชาคมในพื้นที่ในวาระต่างๆ ปัจจุบันปัญหาทั้ง 2 ดังกล่าวทุเลาเบาบางลงไปมาก

(4) กรณีปัญหาการทิ้งขยะริมทาง อบต. แก้ไขปัญหาโดยการดายหญ้าบริเวณริมถนนให้ดูสะอาดตา ทาง อบต. คาดว่าน่าจะสามารถลดปัญหาการโยนถุงขยะริมทางของคนบางคนได้บ้าง

(5) กรณีปัญหาการสร้างอาคารล้ำเข้ามาในคลองแม่เตย ไม่ว่าจะเป็นกรณีใด อบต. ใช้ไม้แข็งเข้าจัดการทันที และทุกกรณีผู้ลุกล้ำต้องถอยหมด

3) พื้นที่ตำบลชิงโค

กิจกรรมการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนในตำบลชิงโคมีดังนี้

3.1) โรงงานห้องเย็น 2 โรง สร้างงานให้กับพื้นที่เป็นจำนวนมาก ในขณะที่อีกด้านหนึ่งโรงงานก็สร้างผลกระทบสิ่งแวดล้อมต่อชุมชนด้วยเช่นเดียวกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ การปล่อยน้ำทิ้งจากโรงงาน ซึ่งชาวบ้านตั้งข้อสังเกตว่า ขาดการบำบัดที่ดีพอ ก่อนปล่อยลงสู่ทะเลสาบ โดยชาวบ้านพบว่า ปัจจุบัน สัตว์น้ำในทะเลสาบหายากมากขึ้นทุกวันไม่มีทรัพยากรสัตว์น้ำให้จับ

เหมือนเมื่อก่อน อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวยังต้องการการตรวจสอบ เพื่อยืนยันเช่นเดียวกันว่าปัญหาการสูญหายไป หรือการลดลงของสัตว์น้ำนั้นเกิดจากปัจจัยอะไรบ้าง

3.2) การดูดน้ำมันของบริษัทนิวคอสตอล ที่ได้รับสัมปทานจากรัฐบาลในพื้นที่ 17,000 ตารางกิโลเมตร โดยจุดหลุมเจาะน้ำมันแหล่งบัวบาน และแหล่งสงขลา เป็นพื้นที่ดูดน้ำมันระยะ 5 ปี แรกของโครงการนั้น อยู่ห่างจากชายฝั่งอำเภอสทิงพระเพียง 30 กิโลเมตรเท่านั้น ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ชาวประมงพื้นบ้านเรียกว่า ดอนนอก เป็นสันทรายใต้ทะเล ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาวประมงพื้นบ้านละแวกนั้นใช้ทำประมงหาปลา ปูม้าใหญ่ และกุ้งแชบ๊วย ยิ่งกว่านั้นคือ ระยะใกล้สุดของแหล่งสงขลา อยู่ห่างจากชายฝั่งตรงอำเภอสทิงพระเพียง 14 กิโลเมตรเท่านั้น การให้สัมปทานทับที่ทำกินของชาวประมงพื้นบ้านดังกล่าว สิ่งที่ชาวประมงพื้นบ้านได้รับ คือ การชดเชยรายได้จากบริษัทนิวคอสตอล เพียงครัวเรือนละ 68 บาทต่อวัน

ข้อสังเกตเบื้องต้นคือ ตั้งแต่ต้นปี 2552 เป็นต้นมา ชาวบ้านพบว่า สัตว์น้ำที่จับได้ในแต่ละวันลดลงอย่างมาก แม้แต่ตัว “เคย” ซึ่งฤดูกาลจับ คือ ช่วงเดือน ธันวาคม–มีนาคม ปรากฏว่าปีนี้ ชาวประมงพื้นบ้านหาเคยไม่ค่อยได้เลย อย่างไรก็ตาม เป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น กรมประมง หรือนักวิชาการด้านประมงในมหาวิทยาลัยต่างๆ น่าจะช่วยกันหาคำตอบว่า การที่ผลผลิตสัตว์น้ำลดลงไปอย่างมากเมื่อเทียบกับก่อนดูดน้ำมันนั้น เป็นเพราะอะไรบ้าง การดูดน้ำมันเกี่ยวข้องมากน้อยแค่ไหน

3.3) โครงการที่เก็บกองถ่านหินในตำบลชิงโค ซึ่งขณะนี้ปัญหายังค้างคาอยู่ เพราะชาวบ้านไม่ยอมให้ใช้พื้นที่ในตำบลเป็นที่เก็บกองถ่านหิน

ข้อสังเกตที่น่าสนใจกรณีตำบลชิงโค มี 2 ประการ คือ

(1) ชาวบ้านได้รับผลกระทบเชิงลบจากโครงการต่างๆ ที่เข้ามาในพื้นที่ในนามของการพัฒนามาก ในขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในที่นี้คือ อบต. มักจะขานรับการพัฒนาต่างๆ ดังกล่าว ซึ่งแน่นอนว่า การมีโครงการลงทุนในพื้นที่มาก หรือมีโรงงานมาก รายได้จากภาษีในรูปแบบต่างๆ ก็ย่อมเข้าสู่ อบต. มากด้วยเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม หากไม่มีมาตรการในการลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในภาคปฏิบัติที่ดีพอ สุดท้ายปัญหาเหล่านี้จะตกกับประชาชนในท้องถิ่นเอง

(2) พบว่าโรงงาน มักจะสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับผู้นำชุมชน นักการเมืองท้องถิ่น วัด เช่น สร้างโรงธรรมให้ สร้างอุโบสถให้ ดังนั้น การที่ชาวบ้านซึ่งได้รับผลกระทบเชิงลบหากจะโวยวายก็มักจะเกรงใจ

หน้าว่าง

บทที่ 3
พัฒนาการขององค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย

ในบทนี้ เป็นการนำเสนอถึงพัฒนาการขององค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย 4 หัวข้อหลักคือ ความเป็นมาขององค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย จำนวนองค์กรการเงินชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการเงินชุมชน และนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการเงินชุมชน โดยแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังนี้

3.1 ความเป็นมาขององค์กรการเงินชุมชนในประเทศไทย

ในหัวข้อนี้เป็นการนำเสนอความเป็นมาขององค์กรการเงินชุมชน 4 ประเภทคือ สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน

3.1.1 สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน

สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน เป็นองค์กรการเงินชุมชนที่มีต้นแบบมาจากประเทศเยอรมนี สำหรับในประเทศไทยนั้น ได้มีการจัดตั้งเมื่อปี 2508 โดยองค์กรศาสนาคริสต์ที่มาทำงานในประเทศไทย ได้นำแนวคิดของสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนของประเทศเยอรมนีมาเผยแพร่ โดยมีหลักการดำเนินงานที่ให้ความสำคัญกับการร่วมมือกัน ความยุติธรรม ความเสมอภาคและการช่วยเหลือตนเอง การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับตนเองและชุมชน (ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด, 2553) ต่อมาในปี 2522 สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนที่จดทะเบียนแล้ว 14 แห่ง ได้ร่วมประชุมจัดตั้งชุมนุมสหกรณ์ระดับชาติ และจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ประเภทสหกรณ์ออมทรัพย์โดยใช้ชื่อว่า “ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนแห่งประเทศไทย จำกัด” เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522

สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน เป็นสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นโดยความสมัครใจของสมาชิกที่อยู่ในวงสัมพันธ์เดียวกัน เช่น ชุมชนเดียวกัน ประกอบอาชีพในโรงงาน บริษัท หรือสถาบันการศึกษาเดียวกัน ดำเนินการภายใต้หลักประชาธิปไตย คือ หนึ่งคนหนึ่งเสียง สมาชิกจะสะสมทรัพย์ร่วมกันเพื่อเป็นทุนดำเนินการให้สมาชิกที่มีความเดือดร้อนเป็นผู้กู้ยืมนำไปใช้ เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ คณะกรรมการบริหารได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิก และโดยสมาชิกของสหกรณ์เอง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะได้รับการจัดสรรสู่มวลสมาชิกในรูปแบบของดอกเบี้ย เงินปันผล และสวัสดิการต่าง ๆ

3.1.2 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ภายใต้การสนับสนุนและส่งเสริมของกรมการพัฒนาชุมชน เริ่มดำเนินการตั้งแต่ ปี 2517 โดยการริเริ่มของศาสตราจารย์ ดร.ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ซึ่งในการดำเนินการครั้งแรกนั้น ได้นำร่องใน 2 พื้นที่คือ ตำบลขัวมุง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล (สำนักพัฒนาชุมชนและองค์กรการเงินชุมชน, 2552)

ในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นการผสมผสานแนวคิดของสหกรณ์การเกษตร เครดิตยูเนี่ยน และสินเชื่อเพื่อการเกษตร โดยใช้ “เงินเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน” ทำให้คนมีคุณธรรม มีการช่วยเหลือ เกื้อกูล เอื้ออาทร แบ่งปันซึ่งกันและกัน เกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกันตามวิถีทางประชาธิปไตย มีการยอมรับฟังความคิดเห็นของเสียงส่วนใหญ่ เคารพในกฎกติกาที่มาจากข้อตกลงร่วมกัน เกิดการเรียนรู้การบริหารจัดการเงินทุนของตนเองเพื่อจัดสรรผลประโยชน์และจัดเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิก ส่งผลให้ชุมชนมีแหล่งทุนในการประกอบอาชีพเป็นของตนเอง ลดการพึ่งพาแหล่งทุนจากภายนอกชุมชน และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ เป็นการฝึกคนให้มีความอดทน มีสัจจะ มีระเบียบวินัยในการใช้เงิน รู้จักใช้จ่ายเงินอย่างมีเหตุมีผล มีความเหมาะสม พอประมาณกับตนเองและครอบครัว เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัว และชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มี 3 ประการคือ (สำนักพัฒนาชุมชนและองค์กรการเงินชุมชน, 2552)

1) เพื่อพัฒนาคน โดยใช้หลักการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและเพื่อนสมาชิกให้มีคุณธรรม 5 ประการ (ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจกัน และความไว้วางใจกัน)

2) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยการระดมเงินออมจัดตั้งเป็นกองทุน ทำให้ชุมชนมีแหล่งเงินทุนในการกู้ยืมเงินไปประกอบอาชีพ และใช้ตามความจำเป็นของครอบครัว และเรียนรู้กิจกรรมเชิงธุรกิจที่สามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

3) เพื่อพัฒนาสังคม โดยการปลูกฝังคุณธรรม 5 ประการ ปลูกฝังวิถีประชาธิปไตย ก่อให้เกิดความสามัคคี การช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน ความร่วมมือร่วมใจ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความยุติธรรม ความเท่าเทียมกันของสมาชิก

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จึงเป็นกลไกสำคัญในกระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านประชาธิปไตย ตลอดจนด้านวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

อย่างยั่งยืน นอกจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ภายใต้การสนับสนุนของกรมการพัฒนาชุมชนแล้ว ยังมีกลุ่มออมทรัพย์ที่จัดตั้งโดยภาคประชาชน ที่มีแนวคิดในการพึ่งตนเองของสมาชิกเช่นเดียวกัน

3.1.3 กองทุนหมู่บ้าน

กองทุนหมู่บ้าน จัดตั้งขึ้นภายใต้การบริหารงานของรัฐบาล พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร ในปี 2544 เนื่องจากรัฐบาลเล็งเห็นว่า ประชาชนทั่วไปทั้งในชนบทและชุมชนเมืองประสบปัญหาทางเศรษฐกิจและเข้าไม่ถึงแหล่งทุน ดังนั้น จึงได้กำหนดนโยบายจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองขึ้น ซึ่งเป็นนโยบายเร่งด่วน โดยรัฐจัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่หมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งละ1 ล้านบาท เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนของหมู่บ้าน โดยให้ประชาชนในหมู่บ้านกู้ไปลงทุน สร้างและพัฒนาอาชีพ รวมไปถึงก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ในชุมชน

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ประกอบด้วย (สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2553)

1) เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชน สำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้หรือเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินและความจำเป็นเร่งด่วน

2) ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมือง ให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบเงินกองทุน และบริหารจัดการเงินกองทุนของตนเอง

3) เสริมสร้างกระบวนการ “พึ่งพาตนเอง” ของหมู่บ้านและชุมชนเมือง ให้เกิดการเรียนรู้การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม รวมถึงเสริมสร้างศักยภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง

4) กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานราก และเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต

5) เสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในด้านเศรษฐกิจและสังคม

3.1.4 เครือข่ายสวัสดิการชุมชน

เครือข่ายสวัสดิการชุมชนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ของจังหวัดสงขลา ก่อตั้งโดยครูชบ ยอดแก้ว ในปี 2547 ซึ่งมีแนวคิดว่า การพัฒนาคนเป็นเรื่องสำคัญลำดับแรกที่จะพัฒนาไปสู่สังคมที่ดีขึ้น ดังนั้น จึงริเริ่มในการพัฒนาคนโดยอาศัยกลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ทำสวัสดิการภาคประชาชน เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา โดยสมาชิกเครือข่ายนำเงิน

ที่ได้จากการลดรายจ่ายวันละ 1 บาท สมทบเข้ากองทุนสวัสดิการชุมชน และสมาชิกจะได้รับสิทธิประโยชน์ด้านสวัสดิการ 9 ด้าน ตามเงื่อนไขของกองทุน สำหรับการบริหารเครือข่ายนั้น มีการจัดตั้งกลุ่มกองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ในระดับหมู่บ้าน เป็นเครือข่ายระดับตำบล และมีการรวมเครือข่ายเป็นระดับจังหวัด โดยมีสมาคมสวัสดิการภาคประชาชนสงขลาเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่บริหารจัดการในภาพรวม ขับเคลื่อนเครือข่ายสวัสดิการชุมชนไปในพื้นที่ต่างๆ รวมทั้งกำหนดข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อรัฐบาลเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบสวัสดิการภาคประชาชนในจังหวัดสงขลา และในระดับประเทศ

3.2 จำนวนองค์กรการเงินชุมชน

ในหัวข้อนี้ เป็นการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนองค์กรการเงินชุมชนในภาพรวม ซึ่งประกอบด้วย จำนวนสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน จำนวนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จำนวนกองทุนหมู่บ้าน และจำนวนพื้นที่เครือข่ายสวัสดิการชุมชน จังหวัดสงขลา

3.2.1 จำนวนสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน

จากข้อมูลสถิติของชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนประเทศไทย จำกัด พบว่า ณ เดือนธันวาคม 2552 มีจำนวนสหกรณ์รวม 1,317 แห่ง มีสมาชิกรวมทั้งสิ้น 904,474 คน มียอดเงินฝากรวม 11,446.64 ล้านบาท เมื่อพิจารณาสถิติย้อนหลังพบว่า จำนวนสหกรณ์ จำนวนสมาชิก และยอดเงินฝาก มีการเปลี่ยนแปลงทุกปี ยกตัวอย่างเช่น ในปี 2543 ชุมนุมสหกรณ์มีจำนวนสหกรณ์เพียง 674 แห่ง มีสมาชิกรวมทั้งสิ้น 233,529 คน และมียอดเงินฝากรวม 1,667.9 ล้านบาท (ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนประเทศไทย จำกัด, 2554)

3.2.2 จำนวนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

จากฐานข้อมูลกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ณ เดือนตุลาคม 2552 พบว่า ใน 75 จังหวัดทั่วประเทศ (ไม่รวมกรุงเทพมหานคร) มีกลุ่มออมทรัพย์ รวม 35,891 กลุ่ม โดยจังหวัดที่มีจำนวนกลุ่มออมทรัพย์ฯ มากที่สุด คือ นครราชสีมา จำนวน 2,311 กลุ่ม หรือคิดเป็นร้อยละ 6.4 ของจำนวนกลุ่มออมทรัพย์ทั้งหมด รองลงมาเป็น ร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี มีจำนวน 2,236 และ 1,442 กลุ่ม ตามลำดับ เมื่อพิจารณาจำนวนสมาชิกพบว่า ในภาพรวมทั่วประเทศกลุ่มออมทรัพย์มีสมาชิกทั้งสิ้น 4,564,597 ล้านคน โดยจังหวัดที่มีสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์มากที่สุดคือ นครราชสีมา จำนวน 287,843 คน หรือ

คิดเป็นร้อยละ 6.3 ของจำนวนสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ทั้งหมด รองลงมาเป็น ร้อยเอ็ดและสงขลา มีจำนวน 222,598 และ 209,139 คนตามลำดับ (สำนักพัฒนาชุมชนและองค์กรการเงินชุมชน, 2553)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงยอดเงินสัจจะสะสมของกลุ่มออมทรัพย์ทั่วประเทศพบว่า รวมทุกกลุ่ม มียอดเงินสัจจะสะสมรวม 22,497.6 ล้านบาท โดยจังหวัดที่มียอดเงินสัจจะสะสมมากที่สุด คือ สงขลา จำนวน 3,202.8 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 14.2 ของยอดเงินสัจจะสะสมทั้งหมด รองลงมาเป็น นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี มีจำนวน 1,260.1 และ 1,215.9 ล้านบาท ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาในภาพรวมของพื้นที่ศึกษาคือ จังหวัดสงขลา พบว่า มีกลุ่มออมทรัพย์รวม 608 กลุ่ม จำนวนสมาชิกรวม 209,139 คน และมียอดเงินสัจจะสะสม 3,202.8 ล้านบาท เมื่อพิจารณาระดับอำเภอพบว่า อำเภอที่มีจำนวนกลุ่มออมทรัพย์มากที่สุดคือ อำเภอจะนะ มีจำนวน 70 กลุ่ม หรือคิดเป็นร้อยละ 11.5 ของจำนวนกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดสงขลา รองลงมาคือ อำเภอนาทวีและอำเภอรัตภูมิ มีจำนวน 65 กลุ่ม และ 60 กลุ่ม ตามลำดับ เมื่อพิจารณาจำนวนสมาชิกพบว่า อำเภอจะนะ มีจำนวนสมาชิกมากที่สุดคือ 34,021 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 16.7 ของจำนวนสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดสงขลา รองลงมาคือ อำเภอรัตภูมิและอำเภอหาดใหญ่ มีจำนวนสมาชิก 26,920 คน และ 25,580 คน ตามลำดับ (ตารางที่ 3.1)

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงยอดเงินสัจจะสะสมพบว่า อำเภอจะนะ มีจำนวนเงินสัจจะสะสมมากที่สุดคือ 725.7 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 22.6 ของเงินสัจจะสะสมของจังหวัดสงขลา รองลงมาคือ อำเภอหาดใหญ่ และอำเภอรัตภูมิ มีจำนวนเงินสัจจะสะสม 391.1 และ 332.2 ล้านบาท ตามลำดับ

3.2.3 จำนวนกองทุนหมู่บ้าน

จากข้อมูลจำนวนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ณ เดือนธันวาคม 2552 พบว่า มีจำนวนกองทุนรวม 79,255 กองทุน มีจำนวนสมาชิกรวม 11.7 ล้านคน และมีเงินกองทุนรวม 81,580.6 ล้านบาท และเมื่อพิจารณาจำนวนกองทุนหมู่บ้านในจังหวัดสงขลาพบว่า จังหวัดสงขลามีจำนวนกองทุนหมู่บ้านรวม 1,022 กองทุน (ที่ทำการปกครองจังหวัดสงขลา, 2553) สำหรับจำนวนกองทุนหมู่บ้านแยกตามอำเภอในจังหวัดสงขลา แสดงดังตารางที่ 3.1

3.2.4 จำนวนพื้นที่เครือข่ายสวัสดิการชุมชน จังหวัดสงขลา

จนถึงเดือนมกราคม 2553 เครือข่ายสวัสดิการชุมชน จังหวัดสงขลา มีสมาชิกรวมทั้งจังหวัด 146,800 คน และเพิ่มเป็นจำนวน 192,513 คน ในเดือนกุมภาพันธ์ 2554 ที่น่าสนใจคือ ทุกพื้นที่ของ

จังหวัดสงขลา (ซึ่งมี 140 พื้นที่ โดยจำแนกเป็น อบต. 104 พื้นที่ และเทศบาล 36 พื้นที่) เข้าร่วมเครือข่ายสวัสดิการชุมชน สำหรับจำนวนสมาชิกภายใน 5 ปี ข้างหน้านั้น สมาคมสวัสดิการภาคประชาชนสงขลาตั้งเป้าหมายไว้ที่ 650,000 คน หรือร้อยละ 50 ของประชากรจังหวัดสงขลา ซึ่งมีประมาณ 1,300,000 (อุดม แก้วประดิษฐ์ นายกสมาคมสวัสดิการภาคประชาชนสงขลา, สัมภาษณ์ วันที่ 8 เมษายน 2553 และ วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2554)

ตารางที่ 3.1 จำนวนองค์กรการเงินชุมชนในจังหวัดสงขลา แยกตามอำเภอ ณ เดือนตุลาคม 2552

อำเภอ	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต [1/]			จำนวนกองทุนหมู่บ้าน [2/]
	จำนวนกลุ่ม	จำนวนสมาชิก (คน)	เงินสัจจะสะสม (บาท)	
เมืองสงขลา	13	7,142	56,392,109	47
สทิงพระ	58	13,102	130,601,334	79
จะนะ	70	34,021	725,679,212	139
นาทวี	65	15,225	268,588,053	92
เทพา	35	9,756	151,248,900	67
สะบ้าย้อย	25	12,217	249,845,096	62
ระโนด	51	12,463	155,720,538	73
กระแสสินธุ์	16	4,895	56,929,592	22
รัตภูมิ	60	26,920	332,182,809	63
สะเดา	42	11,466	150,018,300	66
หาดใหญ่	53	25,580	391,125,347	92
นาหม่อม	11	6,012	109,628,940	29
ควนเนียง	34	9,564	104,571,870	46
บางกล่ำ	30	9,543	125,895,830	36
สิงหนคร	20	2,810	21,350,120	77
คลองหอยโข่ง	25	8,423	172,982,940	32
รวม	608	209,139	3,202,760,990	1,022

ที่มา: [1/]สำนักพัฒนาชุมชนและองค์กรการเงินชุมชน, 2553

[2/]ที่ทำการปกครองจังหวัดสงขลา, 2553

3.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการเงินชุมชน

1) กรมการพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน (พช.) เป็นหน่วยงานราชการระดับกรมของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งตามกฎกระทรวง พ.ศ. 2552 กำหนดให้มีการจัดตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการเงินชุมชน

โดยตรงคือ การจัดตั้งสำนักพัฒนาทุนและองค์กรการเงินชุมชน ทำหน้าที่ด้านการพัฒนาทุนและองค์กรการเงินชุมชน โดยเกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผนแม่บท รูปแบบ และแนวทางในการเสริมสร้างและพัฒนาระบบทุนชุมชน และการบริหารจัดการทุนชุมชน รวมถึงดำเนินการเกี่ยวกับการแสวงหาแหล่งทุนและความร่วมมือในการพัฒนารูปแบบและวิธีการ ด้านการขยายกิจกรรมของชุมชน เพื่อพัฒนาระบบทุนชุมชน

สำนักพัฒนาทุนและองค์กรการเงินชุมชนได้แบ่งทุนชุมชนออกเป็น 2 กลุ่มคือ ทุนชุมชนที่อยู่ในรูปเงินและทุนชุมชนที่ไม่ใช่เงิน โดยทุนชุมชนที่อยู่ในรูปเงินประกอบด้วยเงินทุนของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กองทุนภายใต้โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) และกองทุนอื่นๆ ในชุมชน สำหรับทุนชุมชนที่ไม่ใช่เงินประกอบด้วย ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์ (สำนักพัฒนาทุนและองค์กรการเงินชุมชน, 2554)

นอกจากนี้ กรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดแนวทางการบริหารจัดการทุนชุมชนไว้ 3 รูปแบบคือ

1) เน้นการส่งเสริมและสนับสนุนให้กองทุนชุมชน (ปัจเจกกองทุน) เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน สามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพและพึ่งตนเองได้

2) จัดตั้งเครือข่ายกองทุนชุมชนทั้งในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด เพื่อให้กองทุนชุมชนที่เป็นสมาชิกเครือข่ายได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

3) จัดตั้งสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนให้เป็นสถาบันการเงินของชุมชน โดยมีการบูรณาการเชื่อมโยงกลุ่ม องค์กร กองทุนการเงินต่างๆ มาร่วมกันบริหารจัดการเงินทุนในชุมชน เพื่อให้เกิดการใช้เงินทุนในชุมชนอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

2) สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (กทบ.) จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547 เพื่อทำหน้าที่ดำเนินการต่างๆ ของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ดำเนินการและประสานงานกับส่วนราชการและองค์การต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงติดตามผลและประเมินผลการดำเนินการของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน นับเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งเพื่อกำกับดูแลการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านโดยตรง

3) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2543 ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้ง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2543 ปัจจุบัน อยู่ภายใต้การกำกับดูแล

ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทำหน้าที่สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือแก่องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การเพิ่มรายได้ การพัฒนาสิ่งแวดล้อม การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกชุมชนเมืองและชนบท โดยยึดหลักการพัฒนาแบบองค์รวมหรือบูรณาการ ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคม รวมถึงสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน และด้านการพัฒนาองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน โดยมีการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับกองทุนสวัสดิการชุมชน สินเชื่อเพื่อการพัฒนา และบ้านมั่นคง (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2553)

4) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด

สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีภารกิจหลักในการดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคม การสร้างความเป็นธรรมและความเสมอภาคในสังคม การส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพและความมั่นคงในชีวิตสถาบันครอบครัวและชุมชน โดยมีการดำเนินงานผ่านกิจกรรมหลายด้าน แต่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการคือ กองทุนผู้สูงอายุ และกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการ

5) กรมส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร มีพันธกิจหนึ่งที่สำคัญคือ ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร ครอบครัวเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ ดังนั้น การดำเนินงานในระดับพื้นที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร จึงมีการสนับสนุนให้เกษตรกรได้มีการรวมกลุ่มและจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านขึ้น เพื่อช่วยเหลือสมาชิกให้พึ่งพาตนเอง

6) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เป็นสถาบันการเงินหนึ่งที่ทำหน้าที่รับฝากเงิน และเป็นแหล่งเงินทุนที่อำนวยสินเชื่อให้กับลูกค้าที่เป็นเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่ผ่านมา ธ.ก.ส. ได้มีการจัดทำโครงการสินเชื่อเสริมสภาพคล่องในระบบเศรษฐกิจฐานราก สนับสนุนสินเชื่อเพื่อการเกษตรและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน นอกจากนี้ยังมีโครงการสนับสนุนสินเชื่อแก่กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อเพิ่มเงินทุนให้แก่กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง รวมถึงสนับสนุนให้มีการจัดตั้งสถาบันเงินทุนชุมชนในระดับตำบล และสนับสนุนสินเชื่อผ่านสถาบันเงินทุนชุมชนที่จัดตั้งขึ้น

7) ธนาคารออมสิน

ธนาคารออมสิน เป็นสถาบันการเงินที่ทำหน้าที่รับฝากเงินและเป็นแหล่งเงินทุนที่ให้บริการสินเชื่อ ซึ่งสินเชื่อที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการเงินชุมชนนั้น เป็นประเภท “สินเชื่อพัฒนาชนบท” ที่

ให้บริการทางการเงินเพื่อสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนและเครือข่าย โดยเป็นการให้กู้กับผู้กู้ที่รวมกลุ่มกันตั้งแต่ 25 คนขึ้นไป มีการออมทรัพย์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และให้บุคคลที่เป็นคณะกรรมการกลุ่มร่วมกันค้ำประกัน ภายใต้วงเงินกู้ไม่เกิน 5 เท่า ของเงินออมหรือเงินทุนหรือเงินสัจจะสะสมที่มีอยู่ (ธนาคารออมสิน, 2554)

3.4 นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการเงินชุมชน

ในหัวข้อนี้นำเสนอนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน คือ โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน และโครงการเพิ่มทุนและยืดเวลาชำระหนี้ให้กับกองทุนหมู่บ้าน

3.4.1 โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน

รัฐบาล อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้มีการกำหนดนโยบายส่งเสริมสนับสนุนการจัดสวัสดิการให้กับประชาชน โดยมุ่งหวังให้ประชาชนคนไทยทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีหลักประกันในชีวิต จึงได้เห็นชอบตามข้อเสนอของคณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแห่งชาติ และอนุมัติให้มีการดำเนินโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน เพื่อส่งเสริมความมั่นคงของชุมชนโดยการพัฒนาความเข้มแข็งสวัสดิการชุมชนที่จัดตั้งแล้ว และส่งเสริมการจัดสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ใหม่ให้ครอบคลุมทั่วประเทศ เป็นการสร้างเครือข่าย “สวัสดิการชุมชน” สร้างทุนทางปัญญาของชุมชนและสังคม โดยรัฐบาลได้จัดงบประมาณสนับสนุนโครงการจำนวน 727.3 ล้านบาท (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2552) โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนได้กำหนดให้เกิดความร่วมมือหลายฝ่าย ทั้งองค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายให้มีการสมทบงบประมาณจาก 3 ฝ่าย คือ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และรัฐบาล

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานในระยะแรกนั้นเป็นการสมทบระหว่างชุมชนและรัฐบาล โดยในปีงบประมาณ 2553 มีแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งกองทุนสวัสดิการชุมชนใน 2 ลักษณะคือ

1) สนับสนุนการพัฒนาและการสมทบกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มีการจัดตั้งแล้ว จำนวน 3,100 ตำบล/เมือง โดยมีหลักเกณฑ์การสนับสนุนที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพกองทุนสวัสดิการชุมชน การดูแลผู้ด้อยโอกาสในตำบล และการขยายฐานสมาชิกให้ครอบคลุมกว้างขวาง โดยการสนับสนุนงบประมาณกองทุนสวัสดิการชุมชนที่จัดตั้งก่อนการดำเนินโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน มีหลักเกณฑ์ ดังนี้

1.1) เป็นกองทุนที่มีการจัดตั้งและดำเนินการสวัสดิการชุมชนไม่ต่ำกว่า 1 ปี และได้รับการรับรองจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด

1.2) สมาชิกและผู้รับประโยชน์ของกองทุนสวัสดิการชุมชนมีความหลากหลาย ครอบคลุมกลุ่มคน รวมถึงเยาวชน คนชรา คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส และสมาชิกกระจายพื้นที่ในตำบล/ท้องถิ่น และมีหมู่บ้าน/ชุมชนเข้าร่วมไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนหมู่บ้าน/ชุมชนทั้งหมดในตำบล/ท้องถิ่น

1.3) มีเงินกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มาจากสมาชิก และได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.4) มีระบบการบริหารกองทุนที่ดีมีความชัดเจน ทั้งคณะกรรมการ สมาชิก ทะเบียน/ข้อมูลสมาชิก ระเบียบหลักเกณฑ์ของกองทุน ระบบบัญชีการเงิน แผนการพัฒนาองค์กร การติดตามประเมินผล และการรายงานผลการดำเนินงานต่อสาธารณะ

1.5) มีการจัดสวัสดิการชุมชนพื้นฐานไม่น้อยกว่า 3 เรื่อง เช่น เกิด เจ็บ ตาย การศึกษา อาชีพ ที่ดูแลสมาชิกและคนในชุมชน และเชื่อมโยงสวัสดิการกับงานพัฒนาอื่นๆ ในชุมชน เช่น องค์กรการเงินชุมชน

2) สนับสนุนการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนและสมทบกองทุนตำบลใหม่ ที่ยังไม่จัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน จำนวน 2,000 ตำบล โดยการสนับสนุนงบประมาณกองทุนสวัสดิการชุมชนที่จัดตั้งใหม่ และได้รับการสมทบเงินจากรัฐครั้งแรก มีหลักเกณฑ์ ดังนี้

2.1) เป็นกองทุนที่มีการจัดตั้งและดำเนินการสวัสดิการชุมชนไม่ต่ำกว่า 1 ปี และได้รับการรับรองจากคณะกรรมการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนจังหวัด/กรุงเทพมหานคร

2.2) มีสมาชิกไม่ต่ำกว่า 100 คน ครอบคลุมกลุ่มคน รวมถึงเยาวชน ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส สมาชิกกระจายพื้นที่ในตำบล และมีหมู่บ้าน/ชุมชนเข้าร่วมไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนหมู่บ้าน/ชุมชนทั้งหมดในตำบล/ท้องถิ่น

2.3) มีเงินกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มาจากสมาชิก และได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.4) มีระบบการบริหารกองทุนที่ดีมีความชัดเจน ทั้งคณะกรรมการ สมาชิก ทะเบียน/ข้อมูลสมาชิก ระเบียบหลักเกณฑ์ของกองทุน ระบบบัญชีการเงิน แผนการพัฒนาองค์กร การติดตามประเมินผล และการรายงานผลการดำเนินงานต่อสาธารณะ

2.5) มีการจัดสวัสดิการชุมชนพื้นฐานไม่น้อยกว่า 3 เรื่อง เช่น เกิด เจ็บ ตาย การศึกษา อาชีพ ที่ดูแลสมาชิกและคนในชุมชน และเชื่อมโยงสวัสดิการกับงานพัฒนาอื่นๆ ในชุมชน เช่น องค์กรการเงินชุมชน

3.4.2 โครงการสมทบทุนให้กองทุนหมู่บ้านและการยืดระยะเวลาชำระคืนเงินกู้ให้สมาชิกที่กู้เงินกองทุนหมู่บ้าน

การบริหารงานของรัฐบาล อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้มีการกำหนดให้มีนโยบายเพิ่มเงินกองทุนและชุมชนเมืองระยะที่ 2 ขึ้น เพื่อเพิ่มเงินทุนหมุนเวียนให้กับกองทุนหมู่บ้านที่จะนำไปปล่อยกู้ให้กับสมาชิก และลดการพึ่งพาหนี้นอกระบบ โดยกองทุนหมู่บ้านที่จะได้รับการเพิ่มทุนนั้นจะต้องมีการขึ้นทะเบียนเป็นนิติบุคคล โดยผ่านความเห็นชอบของสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ปริมาณทุนที่เพิ่มของกองทุนหมู่บ้านแต่ละแห่งขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกของกองทุน กล่าวคือ หากกองทุนมีสมาชิก 50-150 คน จะได้รับการเพิ่มทุน 200,000 บาท สมาชิก 151-350 คน ได้รับการเพิ่มทุน 400,000 บาท และสมาชิก 350 คนขึ้นไปได้รับการเพิ่มทุน 600,000 บาท นอกจากนี้ ได้มีการกำหนดให้ผ่อนปรนเงื่อนไขการชำระเงินคืนให้กองทุนหมู่บ้านของชาวบ้านที่เป็นสมาชิก จาก 1 ปี เป็น 2 ปี และเน้นการให้โอกาสกับผู้กู้รายใหม่ที่มีศักยภาพในการชำระคืน

และล่าสุด ต้นเดือนกุมภาพันธ์ 2554 กระทรวงการคลังได้มอบหมายให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การณ์เกษตร (ธ.ก.ส.) และธนาคารออมสิน พิจารณากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (กทบ.) ที่มีความแข็งแกร่งและสามารถยกระดับขึ้นเป็นสถาบันการเงินชุมชนให้ดำเนินการได้ทันที โดยขึ้นอยู่กับการพิจารณาคุณสมบัติของกองทุนหมู่บ้านแต่ละแห่ง ว่ามีศักยภาพที่จะยกระดับได้หรือไม่ เพื่อให้แต่ละหมู่บ้านมีธนาคารที่ใกล้ตัวและมีความเข้มแข็ง โดยกระทรวงการคลังมีนโยบายให้ธนาคารทั้งสองแห่งปล่อยกู้ให้กับกองทุนหมู่บ้านเพิ่มอีกกองทุนละ 1 ล้านบาท โดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำเพียง 6% ต่อปี และปล่อยกู้ให้กับสมาชิกในอัตราดอกเบี้ย 12% ต่อปีเท่ากับโครงการแก้หนี้นอกระบบ โดยส่วนต่างที่เกิดขึ้นจะใช้สำหรับการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนที่ตั้งขึ้นและคืนกำไรให้กับสมาชิกในรูปแบบต่างๆ เช่น สวัสดิการของสมาชิก และเงินสงเคราะห์ฌาปนกิจ เป็นต้น

หน้าว่าง

บทที่ 4
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และบทบาทของ อบต. ต่อองค์กรการเงินชุมชน

ในบทนี้ เป็นการนำเสนอถึงประเด็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งในที่นี้คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กับการจัดทำแผนพัฒนา อบต. รวมถึงบทบาทของ อบต. ที่มีต่อการพัฒนาและสนับสนุนองค์กรการเงินชุมชน โดยรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและข้อมูลปฐมภูมิโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนา อบต. ในพื้นที่ศึกษา

ลำดับการนำเสนอในบทนี้ ประกอบด้วย

(1) ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(2) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนา อบต.

(3) ความต้องการของประชาชนกับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารท้องถิ่น

(4) แหล่งที่มาของงบประมาณของ อบต. และโครงสร้างรายจ่ายของ อบต.

(5) การจัดสวัสดิการชุมชนของ อบต. ให้ประชาชนในพื้นที่

(6) การเข้าร่วมโครงการส่งเสริมสุขภาพกับ สปสช. ของ อบต. และ

(7) บทบาทของ อบต. ต่อองค์กรการเงินชุมชน

โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังนี้

4.1 ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การนำเสนอในหัวข้อนี้ประกอบด้วย (1) การแต่งตั้งคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนา อบต. (2) การจัดทำแผนพัฒนา อบต. (3) การนำแผนพัฒนา อบต. ไปปฏิบัติ และ (4) การติดตามและประเมินผลแผนพัฒนา

4.1.1 การแต่งตั้งคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนา อบต.

การจัดทำแผนพัฒนา อบต. เป็นไปตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548 ซึ่งกำหนดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการ

2 ชุด คือ (1) คณะกรรมการพัฒนา อบต. และ (2) คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนา อบต. โดยคณะกรรมการแต่ละชุดมีองค์ประกอบของกรรมการและอำนาจหน้าที่ดังนี้

1) คณะกรรมการพัฒนา อบต.

โดยให้นายก อบต. แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนา อบต. ประกอบด้วย

(1) นายก อบต. ประธานกรรมการ

(2) รองนายก อบต. ทุกคน กรรมการ

(3) สมาชิกสภา อบต. ที่สภา อบต. คัดเลือกจำนวนสามคน กรรมการ

(4) ผู้ทรงคุณวุฒิที่ผู้บริหารท้องถิ่นคัดเลือกจำนวนสามคน กรรมการ

(5) ผู้แทนภาคราชการและ/หรือรัฐวิสาหกิจ
ที่ผู้บริหารท้องถิ่นคัดเลือกจำนวนไม่น้อยกว่าสามคน กรรมการ

(6) ผู้แทนประชาคมท้องถิ่นที่ประชาคมท้องถิ่น
คัดเลือกจำนวนไม่น้อยกว่าสามคนแต่ไม่เกินหกคน กรรมการ

(7) ปลัด อบต. กรรมการและเลขานุการ

(8) หัวหน้าส่วนการบริหารที่มีหน้าที่จัดทำแผน ผู้ช่วยเลขานุการ

นอกจากนี้ ตามระเบียบฯ กำหนดให้คณะกรรมการพัฒนา อบต. มีอำนาจหน้าที่

(1) กำหนดแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น โดยพิจารณาจากอำนาจหน้าที่ของ อบต. ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ กลุ่มจังหวัด และจังหวัด โดยเน้นการดำเนินการในยุทธศาสตร์ที่สำคัญและมีผลต่อประชาชนโดยตรง รวมถึงนโยบายของนายก อบต. ที่แถลงต่อสภา อย่างไรก็ตาม ต้องคำนึงถึงสถานะทางการคลัง และความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการมาประกอบการพิจารณาด้วย

(2) ประสานกับประชาคมหมู่บ้านในการรวบรวม วิเคราะห์ปัญหา ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นและจัดทำเป็นโครงการหรือกิจกรรมเพื่อประกอบในการจัดทำแผนพัฒนา อบต.

(3) ร่วมจัดทำร่างแผนพัฒนา เสนอแนะแนวทางการพัฒนา และการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการจัดทำร่างแผนพัฒนา

(4) พิจารณาร่างแผนพัฒนาและร่างแผนดำเนินงาน รวมถึงให้ความเห็นชอบร่างข้อกำหนดขอบข่ายและรายละเอียดของงานที่จะมอบหมายให้หน่วยงานหรือบุคคลภายนอกดำเนินการ และพิจารณาให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนา

2) คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนา อบต.

โดยให้นายก อบต. แต่งตั้งคณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนา อบต. ประกอบด้วย

(1) ปลัด อบต.	ประธานกรรมการ
(2) หัวหน้าส่วนการบริหารของ อบต.	กรรมการ
(3) ผู้แทนประชาคมท้องถิ่นที่ประชาคมท้องถิ่น คัดเลือกจำนวนสามคน	กรรมการ
(4) หัวหน้าส่วนการบริหารที่มีหน้าที่จัดทำแผน	กรรมการและเลขานุการ
(5) เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผนหรือ พนักงานส่วนท้องถิ่นที่ผู้บริหารท้องถิ่นมอบหมาย	ผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนา อบต. มีหน้าที่จัดทำร่างแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่คณะกรรมการพัฒนา อบต. กำหนด รวมถึงจัดทำร่างแผนการดำเนินงานและร่างข้อกำหนดขอบข่ายและรายละเอียดของงานที่จะมอบหมายให้หน่วยงานหรือบุคคลภายนอกดำเนินการ เพื่อเสนอคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น

จะเห็นได้ว่า คณะกรรมการทั้งสองชุดนี้มีกรรมการบางส่วนที่ซ้ำกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปลัด อบต. และหัวหน้าส่วนการบริหารที่มีหน้าที่จัดทำแผน มีหน้าที่หลักในการดำเนินการจัดทำทั้งร่างแผนพัฒนาและร่างแผนการดำเนินงาน ซึ่งในทางปฏิบัติ พบว่าทั้ง 3 อบต. มีการดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการ 2 ชุดข้างต้น ในการจัดทำแผนพัฒนา อบต. ตามที่ระเบียบฯ กำหนด

4.1.2 การจัดทำแผนพัฒนา อบต.

ตามระเบียบฯ แผนพัฒนา อบต. แบ่งได้เป็น (1) แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา และ (2) แผนพัฒนาสามปี โดยแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา หมายความว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กำหนดยุทธศาสตร์ และแนวทางการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแสดงถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาในอนาคต โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการบริหารราชการแผ่นดิน ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด อำเภอ และแผนชุมชน

ส่วนแผนพัฒนาสามปี หมายความว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา อันมีลักษณะเป็นการกำหนดรายละเอียดแผนงาน โครงการพัฒนาที่จัดทำขึ้นสำหรับปีงบประมาณแต่ละปี ซึ่งมีความต่อเนื่องและเป็นแผน

ก้าวหน้าครอบคลุมระยะเวลาสามปี โดยมีการทบทวนเพื่อปรับปรุงเป็นประจำทุกปี ซึ่งตามระเบียบฯ กำหนดให้มีขั้นตอนดำเนินการของแต่ละแผน ดังนี้

1) การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนามีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

(1) คณะกรรมการพัฒนา อบต. จัดประชุมประชาคมท้องถิ่น ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้อง เพื่อแจ้งแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น รับทราบปัญหา ความต้องการ ประเด็นการพัฒนา และประเด็นที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนความช่วยเหลือทางวิชาการและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อนำมากำหนดแนวทางการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยให้นำข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆ และข้อมูลในแผนชุมชนมาพิจารณาประกอบการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา

(2) คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนา อบต. รวบรวมแนวทางและข้อมูล นำมาวิเคราะห์เพื่อจัดทำร่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา แล้วเสนอคณะกรรมการพัฒนา อบต.

(3) คณะกรรมการพัฒนา อบต. พิจารณาร่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา เพื่อเสนอผู้บริหารท้องถิ่น

(4) ผู้บริหารท้องถิ่นเสนอร่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อให้ความเห็นชอบก่อน แล้วผู้บริหารท้องถิ่นจึงพิจารณาอนุมัติและประกาศใช้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาต่อไป

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่า ถึงแม้ว่าในระเบียบฯ ไม่มีการระบุระยะเวลาของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาไว้ แต่ในทางปฏิบัติ อบต. แต่ละแห่ง จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาทุก 5 ปี ผ่านกระบวนการจัดทำแผนพัฒนา อบต. ที่ต้องพิจารณาให้สอดคล้องกับระเบียบฯ นโยบายการพัฒนาของผู้บริหารท้องถิ่น และยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในแต่ละระดับของการพัฒนา เช่น (1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสงขลา (3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) สงขลา และ (4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาอำเภอ เป็นต้น

สรุปยุทธศาสตร์ระดับประเทศและระดับจังหวัดที่แต่ละ อบต. ต้องพิจารณาให้สอดคล้องในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ อบต. ดังแสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ยุทธศาสตร์ระดับประเทศและระดับจังหวัดที่ อบต. ต้องพิจารณาให้สอดคล้องในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ อบต.

ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (แผนฯ 10)[1/]	ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสงขลา[2/]	ยุทธศาสตร์การพัฒนา อบจ. สงขลา[3/]
1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้	1. ยุทธศาสตร์การเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจ	1. ยุทธศาสตร์โครงสร้างพื้นฐานเพียงพอและทันสมัย
2. ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ	2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคน สังคม ให้เข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม	2. ยุทธศาสตร์คุณภาพชีวิตที่ดี
3. ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการผลิตให้สมดุลและยั่งยืน	3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานควบคู่กับการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน	3. ยุทธศาสตร์การจัดระเบียบชุมชน/สังคม การรักษาความสงบเรียบร้อย
4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	4. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	4. ยุทธศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน
5. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ	5. ยุทธศาสตร์การบริหารราชการให้เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี	5. ยุทธศาสตร์อาชีพ/เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว
		6. ยุทธศาสตร์ศาสนาศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น
		7. ยุทธศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการที่ดี

ที่มา: [1/] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550

[2/] สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2552

[3/] สำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา, 2552

จากการศึกษาแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาของแต่ละ อบต. พบว่า อบต. ได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาที่คำนึงถึงการพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น ซึ่งวิสัยทัศน์ในการพัฒนาของแต่ละ อบต. มีดังนี้

(1) วิสัยทัศน์การพัฒนา อบต. เขาพระ “ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเกษตรครบวงจร ประชากรมีคุณภาพชีวิตที่ดี”

(2) วิสัยทัศน์การพัฒนา อบต. ท่าข้าม “ภายในปี 2555 อบต. ท่าข้าม มุ่งสู่การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม สร้างเสริมสุขภาพ และสังคมสู่คุณธรรม น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียง คู่เคียงธรรมชาติ”

(3) วิสัยทัศน์การพัฒนา อบต. ชิงโค “พัฒนาเศรษฐกิจ แหล่งท่องเที่ยว การศึกษา รักษาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมสุขภาพ สาธารณูปโภคสมบูรณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น สืบสานวัฒนธรรม”

จากวิสัยทัศน์การพัฒนาที่กำหนด นำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนา อบต. จากการศึกษาพบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนา อบต. เขาพระ ประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ส่วนของ อบต. ท่าข้าม ประกอบด้วย 9 ยุทธศาสตร์ และของ อบต. ชิงโค ประกอบด้วย 7 ยุทธศาสตร์

รายละเอียดของยุทธศาสตร์การพัฒนาของ อบต. แต่ละแห่ง แสดงไว้ในภาคผนวกที่ 14

2) การจัดทำแผนพัฒนาสามปี

การจัดทำแผนพัฒนาสามปีมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

(1) คณะกรรมการพัฒนา อบต. ร่วมกับประชาคมท้องถิ่น กำหนดประเด็นหลักการพัฒนาให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ และจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา รวมทั้งสอดคล้องกับปัญหา ความต้องการของประชาคมและชุมชน โดยให้นำข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆ และข้อมูลในแผนชุมชนมาพิจารณาประกอบการจัดทำแผนพัฒนาสามปี

(2) คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนา อบต. รวบรวมประเด็นหลักการพัฒนา ปัญหา ความต้องการ และข้อมูลนำมาจัดทำร่างแผนพัฒนาสามปี แล้วเสนอคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น

(3) คณะกรรมการพัฒนา อบต. พิจารณาร่างแผนพัฒนาสามปีเพื่อเสนอผู้บริหารท้องถิ่น

(4) ผู้บริหารท้องถิ่นเสนอร่างแผนพัฒนาสามปีต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อให้ความเห็นชอบก่อนแล้วผู้บริหารท้องถิ่นจึงพิจารณาอนุมัติและประกาศใช้แผนพัฒนาสามปีต่อไป

ในทางปฏิบัติ อบต. แต่ละแห่งมีกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาสามปี โดยการแปลงแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาไปสู่การปฏิบัติ กล่าวคือ มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาแต่ละด้าน และในแต่ละแนวทางการพัฒนาจะมีการกำหนดโครงการที่สอดคล้องกับแนวทางและยุทธศาสตร์การพัฒนา

การกำหนดโครงการที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของยุทธศาสตร์การพัฒนาแต่ละด้าน จะต้องครอบคลุมระยะเวลาดำเนินการ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย งบประมาณที่ใช้ แหล่งที่มาของงบประมาณ ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการดำเนินโครงการ และหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ อย่างไรก็ตาม ตามระเบียบฯ กำหนดให้มีการทบทวนเพื่อปรับปรุงแผนพัฒนาสามปีเป็นประจำทุกปี โดยกำหนดให้จัดทำและทบทวนให้แล้วเสร็จภายในเดือนมิถุนายนก่อนงบประมาณประจำปี

จะเห็นได้ว่า อบต. สามารถนำแผนพัฒนาสามปีมาพิจารณาความสัมพันธ์ในภาพรวมระหว่างแนวทางการพัฒนาของยุทธศาสตร์แต่ละด้าน ที่อาจสนับสนุนกันหรือเป็นอุปสรรคต่อกัน รวมถึงนำมาตัดสินใจกำหนดแนวทางการดำเนินงานและใช้ทรัพยากร ทั้งงบประมาณ คน วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับท้องถิ่น

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาและแผนพัฒนาสามปี สรุปได้ดังภาพที่ 4.1

4.1.3 การนำแผนพัฒนา อบต. ไปปฏิบัติ

ตามระเบียบฯ กำหนดให้ อบต. ใช้แผนพัฒนาสามปีเป็นกรอบในการจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปี และงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม รวมทั้งวางแนวทางเพื่อให้มีการปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามโครงการที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาสามปี และจัดทำแผนการดำเนินงานประจำปีหรือแผนปฏิบัติการ (Action Plan) โดยให้จัดทำแผนการดำเนินงานประจำปีให้แล้วเสร็จภายในเดือนธันวาคมของปีงบประมาณนั้น

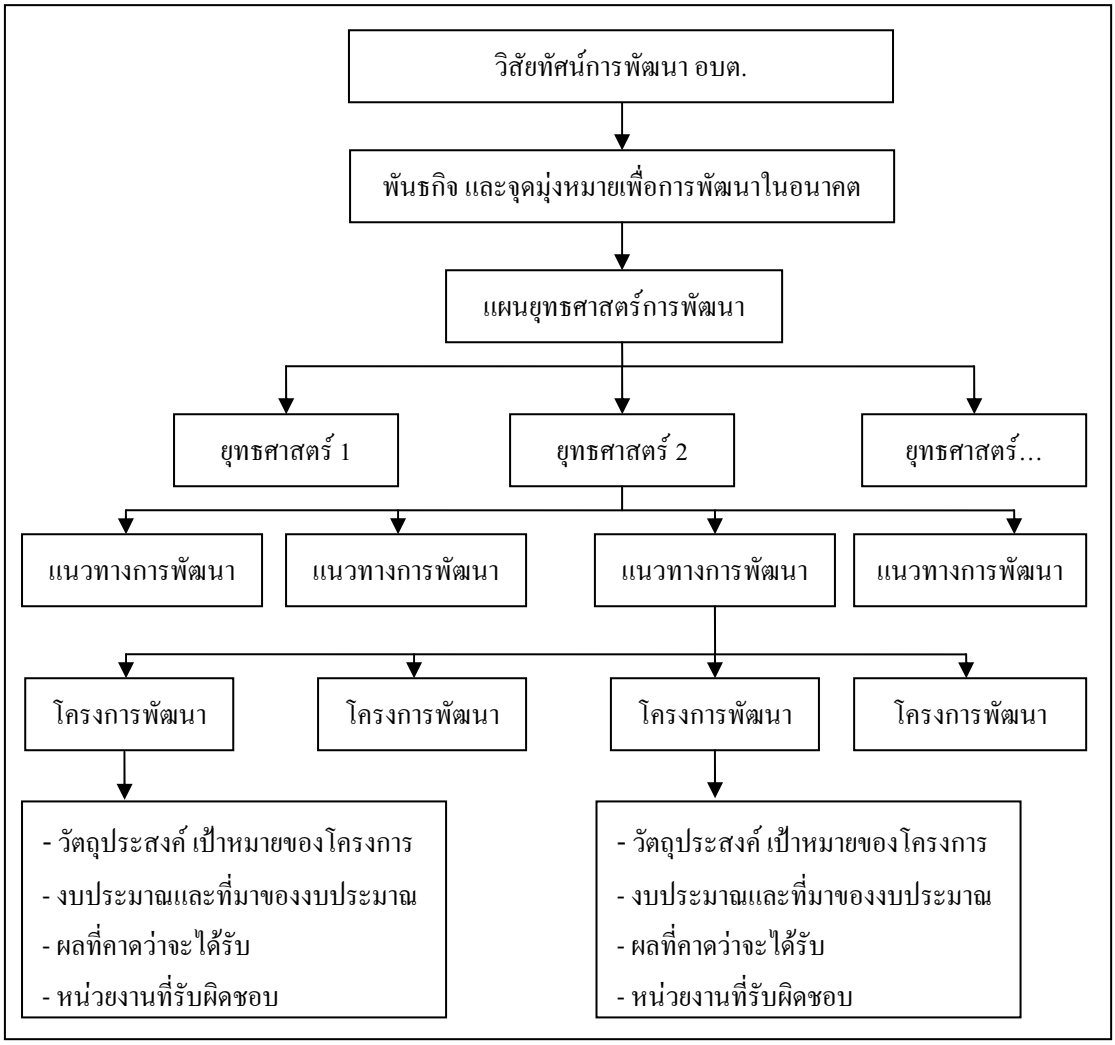

ภาพที่ 4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาและแผนพัฒนาสามปี

การจัดทำแผนการดำเนินงาน ตามระเบียบฯ มีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

(1) คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนา อบต. รวบรวมแผนงาน โครงการพัฒนาของ อบต. และหน่วยงานอื่นๆ ที่ดำเนินการในพื้นที่ของ อบต. แล้วจัดทำร่างแผนการดำเนินงาน เสนอคณะกรรมการพัฒนา อบต.

(2) คณะกรรมการพัฒนา อบต. พิจารณาร่างแผนการดำเนินงาน แล้วเสนอผู้บริหารท้องถิ่นประกาศเป็นแผนการดำเนินงาน ทั้งนี้ให้ปิดประกาศแผนการดำเนินงานภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ประกาศ เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นทราบโดยทั่วกันและต้องปิดประกาศไว้อย่างน้อยสามสิบวัน

ในทางปฏิบัติ อบต. แต่ละแห่ง ได้ดำเนินการตามระเบียบฯ กล่าวคือ มีการจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปีที่พิจารณา โดยใช้กรอบแผนพัฒนาสามปีที่มีการทบทวนแล้วในปีที่พิจารณา และ

พิจารณาร่วมกับประมาณการรายรับรวมที่คาดว่าจะได้รับจากรัฐบาลและจัดเก็บโดย อบต. เอง จากนั้น มีการจัดทำแผนดำเนินการประจำปีที่พิจารณา ที่มีความสอดคล้องกับงบประมาณรายจ่ายประจำปี

ความสัมพันธ์ของการจัดทำแผนพัฒนาและการนำแผนไปปฏิบัติ สรุปได้ดังภาพที่ 4.2

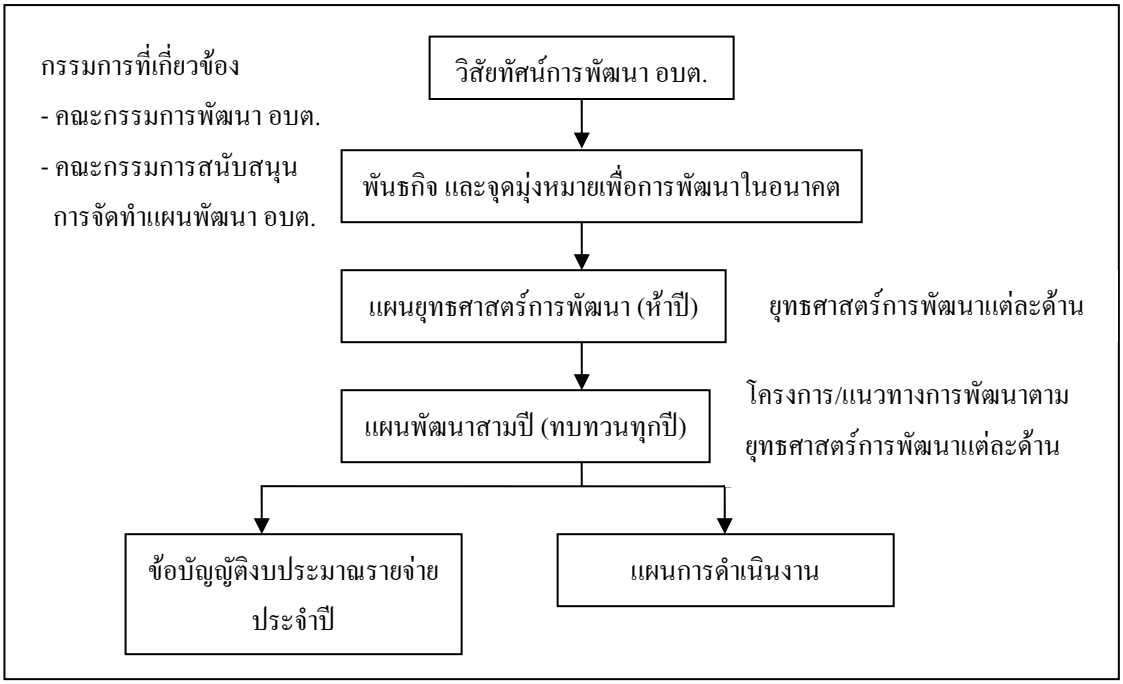

ภาพที่ 4.2 ความสัมพันธ์ของการจัดทำแผนพัฒนาและการนำแผนไปปฏิบัติ

4.1.4 การติดตามและประเมินผลแผนพัฒนา

ตามระเบียบฯ ให้นายก อบต. แต่งตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนา อบต. โดยคณะกรรมการชุดนี้ มีอำนาจหน้าที่ (1) กำหนดแนวทาง วิธีการในการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนา (2) ดำเนินการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนา และ (3) รายงานผลและเสนอความเห็นต่อนายก อบต. เพื่อให้นายก อบต. เสนอต่อสภา อบต. คณะกรรมการพัฒนา อบต. และประกาศผลการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาให้ประชาชนในท้องถิ่นทราบโดยทั่วกัน อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง ภายในเดือนธันวาคมของทุกปี ทั้งนี้ให้ปิดประกาศโดยเปิดเผยไม่น้อยกว่าสามสิบวัน

อย่างไรก็ตาม ในการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนา อบต. อาจมอบหมายให้หน่วยงานหรือบุคคลภายนอกดำเนินการหรือร่วมดำเนินการได้ โดยคณะกรรมการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนา อบต. จัดทำร่างข้อกำหนด ขอบข่ายและรายละเอียดของงานที่จะมอบหมายให้หน่วยงาน

หรือบุคคลภายนอกดำเนินการ เพื่อเสนอผู้บริหารท้องถิ่นพิจารณาอนุมัติ ซึ่งให้หน่วยงานหรือบุคคลภายนอกที่ดำเนินการหรือร่วมดำเนินการติดตามและประเมินผล รายงานผลการดำเนินการซึ่งได้จากการติดตามและประเมินผลต่อคณะกรรมการติดตามและประเมินผล เพื่อประเมินผลการรายงานผลเสนอความเห็นต่อผู้บริหารท้องถิ่น

ในทางปฏิบัติ การประเมินผลแผนพัฒนา อบต. สามารถดำเนินการได้ใน 3 แนวทางหลัก กล่าวคือ (1) อบต. เป็นผู้ดำเนินการเอง (2) อบต. จ้างหน่วยงานในพื้นที่ และ (3) จังหวัดหรือกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ

ในการประเมินผลในช่วงที่ผ่านมา ทั้ง 3 อบต. ทำเพียงการประเมินผลความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานของ อบต. (ในภาพรวม) แต่ยังไม่ได้มีการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาอย่างเป็นระบบในระดับโครงการและยุทธศาสตร์ กล่าวคือ อบต. เขาพระ ได้ว่าจ้างโรงเรียนบ้านเขาพระ ให้ประเมินผลในการดำเนินงานของ อบต. บางด้าน คือ ประเมินผลขั้นตอนในการรับสมัครนักเรียนเข้าเรียนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประเมินผลการบริการประชาชนในการจัดเก็บภาษี และการบรรเทาสาธารณภัย

สำหรับ อบต. ท่าข้าม และ อบต. ชิงโค ได้ประเมินผลความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานของ อบต. ในภาพรวม โดยสอบถามระดับความพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการ/กิจกรรมใน 9 ประเด็นคือ

(1) การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการ/กิจกรรม

(2) การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับรู้ข้อมูลโครงการ/กิจกรรม

(3) การเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นในโครงการ/กิจกรรม

(4) การรายงานผลการดำเนินงานของโครงการ/กิจกรรมต่อสาธารณะ

(5) ความโปร่งใสในการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

(6) การดำเนินงานเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด

(7) ผลการดำเนินโครงการ/กิจกรรมนำไปสู่การแก้ไขปัญหา

(8) การแก้ไขปัญหาและการตอบสนองความต้องการของประชาชน

(9) ประโยชน์ที่ประชาชนได้รับจากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

นอกจากนี้ ทั้ง 3 อบต. ยังได้รับการประเมินจากภายนอก ภายใต้โครงการตรวจรับรองมาตรฐานการปฏิบัติราชการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประจำปี 2552 โดยกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น มอบภารกิจให้จังหวัดเป็นผู้ประเมิน ซึ่งเป็นการประเมินตามแบบตรวจ

รับรองมาตรฐานฯ 4 ด้านคือ (1) ด้านการบริหารจัดการ (2) ด้านบริหารงานบุคคลและกิจการสภา (3) ด้านการเงินและการคลัง และ (4) ด้านการบริการประชาชน

สำหรับผลการประเมิน อบต. ในจังหวัดสงขลา จำนวน 106 อบต. พบว่าอบต. เขาพระ อยู่ในลำดับที่ 5 ของจังหวัด ส่วน อบต. ท่าข้าม และ อบต. ชิงโค อยู่ในลำดับที่ 7 และ 17 ตามลำดับ

ทีมวิจัยมีข้อสังเกตว่า การประเมินภายใต้โครงการข้างต้นเป็นการประเมินจากเอกสารหลักฐานการปฏิบัติตามระเบียบการเบิกจ่ายงบประมาณของราชการตามแผนหรือหมวดที่กำหนดไว้ แต่ยังมิได้คำนึงถึงทัศนคติของประชาชนในพื้นที่ที่มีต่อการบริหารท้องถิ่นของฝ่ายบริหารและสภาท้องถิ่น หรือการตอบสนองความต้องการของประชาชนในกรณีจำเป็นเร่งด่วน ซึ่งอาจมีความจำเป็นต้องมีการจัดสรรงบประมาณไปใช้ในโครงการ/กิจกรรม ที่ไม่ได้ระบุไว้ในแผนการดำเนินงาน

4.2 กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนา อบต.

ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548 ได้กำหนดให้การจัดทำแผนพัฒนา อบต. เน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนา อบต. โดยคณะกรรมการพัฒนา อบต. และคณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผน อบต. ประสานกับประชาคมหมู่บ้านในการรวบรวม วิเคราะห์ปัญหา ความต้องการของประชาชนและชุมชน และจัดทำเป็นโครงการหรือกิจกรรมเพื่อประกอบในการจัดทำแผนพัฒนา อบต.

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติหลังจากคณะกรรมการทั้ง 2 ชุด (หัวข้อ 4.1.1) ได้พิจารณาข้อมูลที่ได้จากการทำประชาคมแล้ว และหากพบว่ายุทธศาสตร์ใดยังไม่ครบถ้วน ทีมบริหารได้ใช้สิทธิในการเติมเต็มโครงการ หรือในกรณีที่มีการเสนอโครงการเข้ามามาก จะมีการจัดลำดับความสำคัญของโครงการโดยประชาคม เพื่อนำไปสู่การจัดสรรงบประมาณ ซึ่งนับว่าเป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ตามที่ระเบียบฯ กำหนดไว้

ข้อสังเกต จากภาพที่ 4.2 จะเห็นได้ว่า ในแต่ละปี อบต. จะมีการจัดทำแผนพัฒนาหลายแผนด้วยกัน แต่ละแผนก็เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีต่างๆ ในชุมชน จนบ่อยครั้งที่มีเสียงบ่นจากประชาคมว่าประชุมกันมากเกินไป ทั้งนี้ นอกจากแผนพัฒนาของ อบต. แล้ว ในตำบลยังมีแผนพัฒนาอื่นๆ อีก เช่น แผนชุมชนของกรมการพัฒนาชุมชน แผนพัฒนาการเกษตรของกรมส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น ซึ่งในการจัดทำแต่ละแผน ก็จะต้องอาศัยภาคีต่างๆ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำทั้งสิ้น

ตัวอย่าง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนา อบต. ของ อบต. ท่าข้าม เริ่มจากการเชิญแกนนำที่เป็นตัวแทนภาคส่วนต่างๆ ในตำบลรวม 70 คน เข้าร่วมประชุมจัดทำวิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์การพัฒนาของตำบล สำหรับการกำหนดโครงการพัฒนาด้านต่างๆ ตามยุทธศาสตร์ มีขั้นตอนการจัดทำดังนี้

(1) ที่ประชุมจัดทำวิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์การพัฒนาของตำบล ได้ร่วมกันเสนอโครงการพัฒนาส่วนหนึ่ง หลังจากนั้น อบต. ยังรับโครงการที่เสนอโดยชุมชนเพิ่มเติม ซึ่งสามารถเสนอได้ทั้งรายบุคคลหรือรายกลุ่ม โดยเสนอผ่านคณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาตำบลท่าข้าม

(2) คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาตำบลท่าข้าม จะจัดกลุ่มโครงการต่างๆ ที่เสนอเข้ามาทั้งหมด แยกตามยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้ 9 ยุทธศาสตร์ หากคณะกรรมการพบว่ายุทธศาสตร์ใดยังไม่มีโครงการใดๆ เสนอเข้ามา หรือบางยุทธศาสตร์มีโครงการที่เสนอเข้ามาน้อยไม่ครบถ้วน คณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาตำบลท่าข้าม จะเป็นผู้เขียนโครงการขึ้นเพิ่มเติม

(3) อบต. จะนำโครงการทั้งหมด ทั้ง 9 ยุทธศาสตร์ ไปให้ประชาคมในชุมชนจัดลำดับความสำคัญ โดยจัดการประชุมขึ้น 2 ครั้ง ครั้งละ 4 หมู่บ้าน การประชุมทั้ง 2 ครั้ง จะใช้กระบวนการเดียวกัน

(4) นำข้อสรุปการจัดลำดับความสำคัญโครงการ เสนอฝ่ายบริหาร ซึ่งก็คือ นายก อบต. และรองนายก อบต. อีก 2 ท่าน ร่วมกันพิจารณา

(5) นำผลการพิจารณาของฝ่ายบริหาร เสนอเข้าสู่การพิจารณาของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ในสภาจะมีการอภิปรายแผนและโครงการ โดยฝ่ายบริหารจะเป็นผู้เสนอและผู้ตอบคำถามหรือข้อสงสัยต่างๆ จนได้ข้อสรุปสุดท้าย และสภาให้ความเห็นชอบ จากนั้น อบต. จึงประกาศใช้เป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาของตำบล

ตัวอย่าง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนา อบต. ของ อบต. ชิงโค มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

(1) คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนา ทำหน้าที่รวบรวมปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน โดยจัดประชุมประชาคมในทุกหมู่บ้าน หลังจากนั้นจะจัดเวทีประชาคมระดับตำบล โดยแต่ละหมู่บ้านจะส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุมประมาณหมู่บ้านละ 7 คน โดยมีเป้าหมายการประชุมคือ สรุปปัญหา และความต้องการของประชาชนในตำบล พร้อมทั้งจัดลำดับความต้องการของตำบล

(2) คณะกรรมการพัฒนาแผน ทำหน้าที่พิจารณาร่างแผนยุทธศาสตร์ และเพิ่มเติมโครงการต่างๆ ตามความเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้ได้โครงการครบในทุกยุทธศาสตร์ หลังจากนั้นจะนำร่างแผนยุทธศาสตร์ เข้าพิจารณาและอภิปรายกันในสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จนได้ข้อยุติ และเมื่อสภาให้ความเห็นชอบแล้ว อบต. จึงประกาศใช้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาของตำบลอย่างเป็นทางการ

4.3 ความต้องการของประชาชนกับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารท้องถิ่น

โดยทั่วไป สังคมอาจมองว่าองค์กรปกครองระดับท้องถิ่นทำตัวเหมือนรัฐบาล คือ เน้นการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและมีผลประโยชน์จากการจัดสรรงบประมาณเพื่อการดังกล่าว ซึ่งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ปลัด อบต. พบว่า ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนา อบต. ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการการพัฒนาที่เชื่อมโยงกับการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน (ไฟฟ้า ประปา ถนน) เป็นด้านหลัก และจากข้อสังเกตของทีมวิจัยต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ในตารางที่ 4.1 ซึ่งประกอบด้วย 7 ยุทธศาสตร์ พบว่า ยุทธศาสตร์ที่มีการเขียนไว้ในลำดับแรกคือ ยุทธศาสตร์โครงสร้างพื้นฐานเพียงพอและทันสมัย ซึ่งแนวทางการพัฒนาของ อบต. โดยลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลัก ดูเหมือนว่าไปสอดคล้องกับแนวทางของ อบจ. และสอดคล้องกับระเบียบฯ ปี 2548 ที่กำหนดว่ายุทธศาสตร์ของ อบต. ต้องสอดคล้องกับยุทธศาสตร์แต่ละระดับ

เมื่อประชาชนต้องการการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลัก จึงเป็นเหตุให้ อบต. เองจำเป็นต้องตอบสนองความต้องการของประชาชนโดยจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งไปกับการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ดังนั้น การจะจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปสู่การจัดสวัสดิการที่คำนึงถึงทั้งสวัสดิการในภาพรวมและเฉพาะกลุ่ม ขึ้นกับวิสัยทัศน์และความตั้งใจของผู้บริหารท้องถิ่นและทีมงาน

เช่น อบต. ท่าข้าม มีการกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างเสริมสุขภาพชุมชน ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมสวัสดิการชุมชน รวมทั้งมีรูปแบบสวัสดิการที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง มีความคิดสร้างสรรค์ที่ที่อื่นไม่มี โดย อบต. จัดสรรงบประมาณเพื่อสวัสดิการคิดเป็นสัดส่วนที่สูงมาก และสูงกว่า อบต. ชิงโค และเขาพระ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีแรงเสียดทานจากประชาชนที่ไม่ค่อยต้องการโครงการลักษณะดังกล่าวอยู่บ่อยครั้ง แต่ อบต. ได้ชี้แจงให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญของโครงการเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน และคำชี้แจงนั้นทำให้การดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นไปได้ด้วยดี

4.4 แหล่งที่มาของงบประมาณของ อบต. และโครงสร้างรายจ่ายของ อบต.

การนำเสนอในหัวข้อนี้ประกอบด้วย (1) แหล่งที่มาของงบประมาณของ อบต. และ (2) โครงสร้างรายจ่ายของ อบต. โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.4.1 แหล่งที่มาของงบประมาณของ อบต.

แหล่งของงบประมาณหรือรายได้ของ อบต. เป็นไปตาม หมวด 3 (การจัดสรรส่วนภาษีและอากร) และมาตรา 30 (4) แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มที่มาของรายได้เป็น 3 กลุ่มคือ

(1) รายได้ที่ อบต. จัดเก็บเอง ประกอบด้วยรายได้จากภาษีอากรและรายได้ที่มิใช่ภาษีอากร เช่น ภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีป้าย อากรการฆ่าสัตว์ ค่าธรรมเนียม ค่าใบอนุญาต ค่าปรับ เป็นต้น

(2) รายได้ที่รัฐจัดเก็บแล้วจัดสรรให้ อบต. (ภาษีจัดสรร) รายได้ในกลุ่มนี้เป็นภาษีที่กรมสรรพากร กรมสรรพสามิต และหน่วยงานอื่นจัดเก็บ และจัดสรรกลับมาให้ อบต. ประกอบด้วย ภาษีมูลค่าเพิ่ม ภาษีธุรกิจ ภาษีสุรา ภาษีสรรพสามิต และค่าภาคหลวง

(3) รายได้ที่รัฐบาลอุดหนุนให้ อบต. เป็นรายได้ที่คิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ของรัฐบาล ซึ่งตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ในมาตรา 30 (4) กำหนดว่า **“ไม่เกิน พ.ศ 2549 ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีรายได้คิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ของรัฐบาลไม่น้อยกว่าร้อยละสามสิบห้า”** แต่ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2549 ที่ “ให้ยกเลิก (4) มาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542” และกำหนดว่า **“โดยตั้งแต่ปีงบประมาณ 2550 เป็นต้นไป ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีรายได้คิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้สุทธิของรัฐบาลไม่น้อยกว่าร้อยละยี่สิบห้า”** “แต่ไม่ว่ากรณีจะเป็นประการใด เงินอุดหนุนที่จัดสรรให้ ต้องมีจำนวนไม่น้อยกว่าเงินอุดหนุนที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการจัดสรรในปีงบประมาณ พ.ศ. 2549”

จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติข้างต้น ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดของงบประมาณที่นำมาจัดสรรเป็นเงินอุดหนุนให้กับ อบต. ทั่วประเทศ ลดลงจากเงินอุดหนุนไม่น้อยกว่าร้อยละ 35 เป็นไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ซึ่งข้อจำกัดจากการได้รับงบประมาณลดลงนี้ น่าจะส่งผลถึงการจัดสรรงบประมาณไปเพื่อการพัฒนา อบต. ได้ลดลงด้วย

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ การประมาณการรายได้ของ อบต. ที่จัดทำไว้ในข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี มีการจัดกลุ่มแหล่งที่มาของรายได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่คือ (1) รายได้ภาษีอากร (2) รายได้ที่มิใช่ภาษีอากร และ (3) เงินช่วยเหลือ ซึ่งรายได้หลักในกลุ่มนี้มาจากรัฐบาลอุดหนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากการพิจารณาข้อมูลประมาณการรายได้ ปีงบประมาณ 2551 (เป็นปีที่มีข้อมูลครบทั้ง 3 อบต.) พบว่า ประมาณการรายได้ของ อบต. เขาพระ มากที่สุด รองลงมาเป็นของ อบต. ท่าข้าม และ อบต. ชิงโค ตามลำดับ (ตารางที่ 4.2) โดยประมาณการรายได้ในรูปเงินอุดหนุนจากรัฐของ อบต. เขาพระ สูงกว่า อบต. ท่าข้าม และ อบต. ชิงโค ประมาณ 2 เท่า ซึ่งรายได้ส่วนนี้ขึ้นอยู่กับขนาดพื้นที่ ความหนาแน่นของประชากร และรายได้ ที่แตกต่างกันของแต่ละ อบต.

ตารางที่ 4.2 ประมาณการรายได้ประจำปีงบประมาณ 2551 ของ อบต.ในพื้นที่ศึกษา

อบต.	ประมาณการรายได้			
	รายได้ภาษีอากร	รายได้ที่มิใช่ภาษีอากร	เงินอุดหนุนจากรัฐ	**รวม**
เขาพระ	16,013,400	548,600	16,197,740	**32,759,740**
ท่าข้าม	14,283,000	617,000	7,982,434	**22,882,434**
ชิงโค	12,039,000	154,500	8,200,000	**20,393,500**

ที่มา: ดัดแปลงจากข้อบัญญัติงบประมาณ อบต. ปีงบประมาณ 2551

4.4.2 โครงสร้างรายจ่ายของ อบต.

จากการพิจารณาและวิเคราะห์ข้อมูลแผนการใช้งบประมาณเพื่อการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ที่จัดทำไว้ในแผนพัฒนาสามปีของทั้ง 3 อบต. พบว่า งบประมาณรายจ่ายของ อบต. แบ่งได้เป็นงบประมาณเพื่อการพัฒนา และงบประมาณที่ไม่ใช่งบพัฒนา ซึ่งในหัวข้อนี้จะสนใจรายละเอียดของงบประมาณเพื่อการพัฒนา

งบประมาณเพื่อการพัฒนาแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มคือ (1) งบการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน (2) งบการพัฒนาด้านการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และแก้ไขความเดือดร้อนของประชาชน และ (3) งบการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการ ซึ่งงบในกลุ่มท้ายนี้ได้แบ่งย่อยเป็น งบการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาด้านสังคม ชุมชน เด็กและเยาวชน การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และการพัฒนาด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และพลังงาน

จากตารางที่ 4.3 ซึ่งแสดงโครงสร้างงบเพื่อการพัฒนาปีงบประมาณปี 2552 (เป็นข้อมูลที่มีครบทั้ง 3 อบต.) จะเห็นได้ว่า งบประมาณรวมปี 2552 ของ อบต. เขาพระ เท่ากับ 35.71 ล้านบาท โดยจัดสรรเป็นงบประมาณเพื่อการพัฒนาร้อยละ 67.69 ที่เหลือร้อยละ 32.31 เป็นงบประมาณที่ไม่ใช่เพื่อการพัฒนา และเมื่อพิจารณาสัดส่วนการจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปพัฒนาพื้นที่และจัดสวัสดิการ พบว่า อบต. เขาพระ จัดสรรงบประมาณร้อยละ 42.51 และ 11.82 ของงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปเพื่อการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาด้านการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และแก้ไขความเดือดร้อนของประชาชน ตามลำดับ และจัดสรรงบประมาณร้อยละ 45.67 ของงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปเพื่อการจัดสวัสดิการ โดยจัดสรรเพื่อการพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมมากที่สุด

สำหรับงบประมาณรวมปี 2552 ของ อบต. ท่าข้าม เท่ากับ 25.24 ล้านบาท จัดสรรเป็นงบประมาณเพื่อการพัฒนาร้อยละ 48.53 ที่เหลือร้อยละ 51.47 เป็นงบประมาณที่ไม่ใช่เพื่อการพัฒนา และเมื่อพิจารณาสัดส่วนการจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปพัฒนาพื้นที่และจัดสวัสดิการ พบว่า ร้อยละ 16.66 และ 21.40 ของงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปเพื่อการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาด้านการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และแก้ไขความเดือดร้อนของประชาชน ตามลำดับ และจัดสรรงบประมาณร้อยละ 61.94 ของงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปเพื่อการจัดสวัสดิการ โดยเน้นการจัดสรรเพื่อการพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และการพัฒนาด้านสังคม ชุมชน (ตารางที่ 4.3)

ในขณะที่ งบประมาณรวมปี 2552 ของ อบต. ชิงโค เท่ากับ 24.03 ล้านบาท โดยจัดสรรเป็นงบประมาณเพื่อการพัฒนาร้อยละ 46.65 ที่เหลือร้อยละ 53.35 เป็นงบประมาณที่ไม่ใช่เพื่อการพัฒนา และเมื่อพิจารณาสัดส่วนการจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปพัฒนาพื้นที่และจัดสวัสดิการ พบว่า ร้อยละ 39.87 และ 4.35 ของงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปเพื่อการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาด้านการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และแก้ไขความเดือดร้อนของประชาชน ตามลำดับ และจัดสรรงบประมาณร้อยละ 55.78 ของงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปเพื่อการจัดสวัสดิการ โดยเน้นการจัดสรรเพื่อการพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม รองลงมาเป็นการพัฒนาด้านสังคม ชุมชน

เมื่อเปรียบเทียบการจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาระหว่าง อบต. จะเห็นได้ว่า การจัดสรรงบประมาณของทั้ง 3 อบต. เพื่อลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานก็มีไม่มากนัก

ตารางที่ 4.3 โครงสร้างงบประมาณเพื่อการพัฒนาปีงบประมาณปี 2552 จำแนกตาม อบต.

ลำดับที่	งบประมาณเพื่อการพัฒนา	อบต. เขาพระ		อบต. ท่าข้าม		อบต. ชิงโค	
		มูลค่า (ล้านบาท)	ร้อยละ	มูลค่า (ล้านบาท)	ร้อยละ	มูลค่า (ล้านบาท)	ร้อยละ
1	งบการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน	10.28	42.51	2.04	16.66	4.47	39.87
2	งบการพัฒนาด้านการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และแก้ไขความเดือดร้อนของประชาชน	2.86	11.82	2.62	21.40	0.49	4.35
3	**งบเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการ**	**11.04**	**45.67**	**7.59**	**61.94**	**6.25**	**55.78**
	การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	0.28	1.17	0.75	6.09	0.02	0.18
	การพัฒนาด้านสังคม การสร้างเสริมสุขภาพชุมชน การสร้างเสริมสวัสดิการชุมชน การพัฒนาเด็ก และเยาวชน	2.66	11.03	2.84	23.20	2.25	20.09
	การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม	7.78	32.17	3.50	28.58	3.96	35.33
	การพัฒนาด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และพลังงานชุมชนอย่างยั่งยืน	0.32	1.30	0.49	4.07	0.02	0.18
รวมงบประมาณเพื่อการพัฒนา (1+2+3)		24.17	100.00	12.25	100.00	11.21	100.00
งบประมาณที่ไม่ใช่งบพัฒนา (ล้านบาท)		11.53		12.99		12.82	
งบประมาณทั้งหมด (ล้านบาท)		**35.71**		**25.24**		**24.03**	

ที่มา: ดัดแปลงจากแผนการดำเนินงานของ อบต. ปีงบประมาณ 2552

อบต. เขาพระ จัดสรรงบประมาณ 10 ล้านบาทต่อปี หรือร้อยละ 42 ของงบพัฒนา เพื่อลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากสภาพพื้นที่ในเขต อบต. เขาพระ มีลักษณะเป็นควนเขาและมีความลาดชันมาก ในฤดูฝนเมื่อเกิดฝนตกหนักหรือมีน้ำไหลบ่า ทำให้ถนนชำรุดได้ง่าย ดังนั้นงบประมาณที่จัดสรรไปสำหรับโครงสร้างพื้นฐานส่วนใหญ่เป็นการซ่อมแซมถนนที่ชำรุดเป็นหลัก

ในขณะที่ อบต. ท่าข้าม จัดสรรงบประมาณเพียง 2 ล้านบาทต่อปี หรือร้อยละ 17 ของงบพัฒนาเพื่อลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน โดย นายก อบต. ท่าข้าม กล่าวว่า “ถ้ารวมถนนทุกหมู่บ้านในพื้นที่

รับผิดชอบของ อบต.รวมเป็นระยะทาง ประมาณ 100 กิโลเมตร ซึ่งต้องใช้เวลามากกว่า 10 ปี ในการนำงบประมาณไปลงทุนสร้างถนนให้ครอบคลุมทั้งตำบล" สำหรับ อบต. ชิงโค จัดสรรงบประมาณกว่า 4 ล้านบาทต่อปี หรือร้อยละ 40 ของงบพัฒนา เพื่อลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน

นอกจากนี้ ในประเด็นสัดส่วนการจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปในโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการให้กับประชาชน พบว่า อบต. ท่าข้าม ให้ความสำคัญมากกับการจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปเพื่อจัดสวัสดิการ (ร้อยละ 61.94) รองลงมาคือ อบต. ชิงโค (ร้อยละ 55.78) และ อบต. เขาพระ (ร้อยละ 45.67) ตามลำดับ

4.5 การจัดสวัสดิการชุมชนของ อบต. ให้ประชาชนในพื้นที่

ดังกล่าวไว้แล้วในหัวข้อ 4.4.2 ว่า ทั้ง 3 อบต. ที่เลือกศึกษาต่างจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปจัดกิจกรรมหรือโครงการแนวสวัสดิการให้กับประชาชนในพื้นที่ ระหว่างร้อยละ 46–62 ของงบประมาณเพื่อการพัฒนาทั้งหมดในปีงบประมาณ 2552

สำหรับ อบต. ท่าข้ามนั้น มีการจัดสวัสดิการผ่านกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความคิดริเริ่ม และสร้างสรรค์ ซึ่ง อบต. อื่นๆ สามารถนำแนวคิดหรือรูปแบบจัดสวัสดิการดังกล่าวไปประยุกต์ใช้หรือขยายผลในพื้นที่ของตนเองได้

ตัวอย่างการจัดสวัสดิการให้ประชาชนในพื้นที่ของ อบต. ท่าข้ามที่น่าสนใจมีดังนี้

1) การจัดตั้งกองทุนส่งเสริมอาชีพตำบลท่าข้าม

กองทุนดังกล่าวจัดตั้งขึ้นในปี 2542 โดยมีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการประกอบอาชีพให้กับชาวบ้านที่ขาดแคลนเงินทุนในการประกอบอาชีพ และไม่สามารถเข้าถึงเงินกู้จากกองทุนต่างๆ ในพื้นที่ โดยมีเงินกองทุนจำนวน 1,000,000 บาท ให้กลุ่มชาวบ้านยืมเงินไปประกอบอาชีพโดยไม่คิดดอกเบี้ย และมีเงื่อนไขในการยืมเงินที่ไม่ซับซ้อนคือ กำหนดให้ยืมเงินได้กลุ่มละไม่เกิน 50,000 บาท โดยชำระเงินยืมคืนภายในสามปี และสมาชิกกลุ่มร่วมกันรับผิดชอบชำระคืนเงินยืม ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมา กลุ่มชาวบ้านส่วนใหญ่ยืมเงินจากกองทุน ไปลงทุนในการเลี้ยงโค เลี้ยงแพะ และปลูกผัก (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 8)

2) การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ทั่วไป

กองทุนนี้ตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านในตำบลในกรณีเกิดภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ ซึ่งเป็นเงินให้เปล่าแก่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากเหตุการณ์ดังกล่าว โดย อบต. จัดสรรงบประมาณให้กองทุนสงเคราะห์ทั่วไปนี้ 50,000 บาทต่อปี สำหรับจำนวนเงินที่ให้ความช่วยเหลือนั้น ทาง อบต. จะไปสำรวจความเสียหายที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านแล้วจัดสรรเงินช่วยเหลือตามความเหมาะสม

3) การจัดตั้งชมรมท่าข้ามใจ-ดีสัมพันธ์

ชมรมท่าข้ามใจ-ดีสัมพันธ์ จัดตั้งขึ้นตามยุทธศาสตร์การไม่ทิ้งกันของ อบต.โดย อบต. จัดสรรงบประมาณ 50,000 บาท ต่อปี ให้กับชมรมฯ ในการจัดกิจกรรมดูแลผู้ป่วยทางจิต ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุในพื้นที่ เช่น กิจกรรมการออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ (รำมโนราห์ประยุกต์) กิจกรรมทำดอกไม้จันทน์สำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ กิจกรรมการเยี่ยมผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้พิการ

4) การจัดตั้งกองทุนส่งเสริมการทำนา

กองทุนส่งเสริมการทำนา ตั้งขึ้นเพื่อเป็นการลดการเปลี่ยนที่นาไปเป็นสวนยางพาราให้น้อยลง เนื่องจากทางอบต. เชื่อว่าการเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวไปปลูกยางพารา อาจจะให้ผลตอบแทนไม่คุ้มค่า และจูงใจให้คนที่เคยปล่อยให้ที่นารกร้างได้กลับมาทำนาอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น อบต. จึงจัดสรรงบประมาณเข้ากองทุน 500,000 บาท เพื่อนำเงินกองทุนไปช่วยเหลือผู้ทำนา โดยจะให้ความช่วยเหลือในการไถนาครัวเรือนละไม่เกิน 3 ไร่ และเมื่อได้ผลผลิตในรูปข้าวเปลือก ทาง อบต.จะเรียกเก็บผลผลิตรายละ 10 กิโลกรัม เพื่อนำผลผลิตที่ได้ไปสีเป็นข้าวสารให้เด็กในโรงเรียน และจัดสรรให้ผู้ยากไร้ในพื้นที่

5) การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน กรณีโรงปุ๋ยอินทรีย์

แนวคิดในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ของ อบต. ท่าข้าม เริ่มขึ้นในปี 2542 โดย อบต. ได้ประเมินการใช้ปุ๋ยเคมีของเกษตรกรในตำบล ซึ่งอาชีพส่วนใหญ่ของประชาชน คือ ทำสวนยางพารา พบว่าเกษตรกรในตำบลใช้ปุ๋ยเคมีมากถึงปีละ 20 ล้านบาท อบต. จึงมีแนวคิดการทำปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้แทนปุ๋ยเคมี ซึ่งนอกจากจะช่วยบำรุงดินแล้ว ยังช่วยลดต้นทุนการผลิตให้กับเกษตรกรได้อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม อบต. ต้องใช้เวลาในการเตรียมความพร้อมด้านต่างๆ นานถึง 3 ปี เช่น เตรียมความพร้อมด้านที่ดินที่เป็นที่ตั้งโรงงานผลิต ความพร้อมทางเทคนิคซึ่งก็ต้องหาสถานที่ดูงาน ความพร้อมเรื่องคนซึ่งก็สำคัญ ว่าจะทำจริงหรือไม่จริง และความพร้อมด้านการเงิน จนในที่สุดปี 2546 รัฐบาลจัดงบประมาณกระตุ้นเศรษฐกิจ ตำบลละ 1 ล้านบาท อบต. จึงตัดสินใจดำเนินโครงการทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพขึ้น

ปัจจุบัน กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ มีสมาชิก 140 คน แต่ละคนถือหุ้นๆ ละ 100 บาท โดยกำหนดให้แต่ละคนห้ามถือหุ้นเกินมูลค่า 5,000 บาท ปี 2551 ผลิตปุ๋ยจำหน่ายได้กว่า 100 ตัน มีชาวสวนยางในตำบลประมาณ ร้อยละ 55 มาใช้บริการของกลุ่ม มีกำไรสามารถปันผลได้ถึงร้อยละ 20 อย่างไรก็ตามกลุ่มนำเงินกำไรทั้งหมดไปจัดสรรเป็นเงินปันผลเพียงร้อยละ 15 ที่เหลือร้อยละ 5 กลุ่มเก็บไว้เป็นทุนดำเนินการต่อไป

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ภายใต้งบประมาณกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐบาลดังกล่าว หลายพื้นที่ข้างเคียงก็สร้างโรงปุ๋ยอินทรีย์ขึ้นในชุมชนของตนเองเหมือนกัน แต่ส่วนใหญ่ล้มเหลวหมดเนื่องจากปัญหาการบริหารจัดการเป็นสำคัญ หรือในปี 2547 รัฐบาลส่งเสริมและสนับสนุนเงินทุนผ่านกรมพัฒนาที่ดิน ให้มีการจัดตั้งโรงปุ๋ยอินทรีย์ 1 อำเภอ 1 โรง โรงปุ๋ยแต่ละแห่งมีนักวิชาการคอยเป็นที่ปรึกษา แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกัน ซึ่งอาจสรุปได้ว่า ปัจจัยที่จะทำให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จมิได้อยู่ที่เงินเป็นหลัก หากอยู่ที่ความพร้อมของปัจจัยอื่นๆ ที่ไม่ใช่เงินด้วยเช่นเดียวกัน

4.6 การเข้าร่วมโครงการส่งเสริมสุขภาพกับ สปสช.

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) มีภารกิจตามกฎหมาย ที่จะสนับสนุนให้เกิดหลักประกันสุขภาพในระดับพื้นที่ โดยสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้งกองทุนสุขภาพของท้องถิ่น เพื่อดำเนินกิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาพ ให้ความรู้ การดูแลสุขภาพและป้องกันโรคกับประชาชนในพื้นที่ ทำให้ประชาชนมีร่างกายแข็งแรง มีสุขภาวะที่ดี และท้ายที่สุดจะช่วยลดรายจ่ายด้านการรักษาพยาบาลของประชาชนและของรัฐลงได้ ซึ่งในการเข้าร่วมโครงการกับ สปสช. นั้น อบต. จะได้รับจัดสรรเงินอุดหนุนเป็นรายหัวของประชากร เพื่อสมทบเข้ากองทุนสุขภาพที่จัดตั้งขึ้น

สำหรับ 3 อบต. ในพื้นที่ศึกษานั้น พบว่า อบต.ท่าข้าม เข้าร่วมโครงการกองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่นของ สปสช. ตั้งแต่ปี 2549 ซึ่งนับเป็น อบต. รุ่นแรกที่นำร่องโครงการกับ สปสช. ในขณะที่ อบต. ชิงโค เพิ่งเข้าร่วมโครงการกับ สปสช. ในปีงบประมาณ 2552 ส่วน อบต. เขาพระตัดสินใจเข้าร่วมโครงการกับ สปสช. ในปีงบประมาณ 2553 (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 8)

4.7 บทบาทของ อบต. ต่อองค์กรการเงินชุมชน

บทบาทของ อบต. ต่อองค์กรการเงินชุมชน ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบล กับองค์กรการเงินชุมชน และลักษณะการให้การสนับสนุนของ อบต. ต่อองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่

4.7.1 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบล กับองค์กรการเงินชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบล กับองค์กรการเงินชุมชน ในที่นี้จะนำเสนอในสองประเด็น คือ ทัศนะของผู้บริหารท้องถิ่นต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ และผู้บริหารและพนักงาน อบต. กับสถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

1) ทัศนะของผู้บริหารท้องถิ่นต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่

ผู้บริหารท้องถิ่นในที่นี้ หมายถึง นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งโดยตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น นายก อบต. จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่ในทุกมิติ รวมทั้งการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน

จากการศึกษาพบว่า นายก อบต. ทั้ง 3 พื้นที่ มีทัศนะต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ นายก อบต. ท่าข้าม ตระหนักถึงบทบาทขององค์กรการเงินชุมชน ในฐานะเป็นแหล่งทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ และเห็นว่า องค์กรการเงินชุมชนเป็นแหล่งเงินทุนที่สมาชิกทุกคนเข้าถึงง่าย และโอกาสที่ผู้กู้จะโดนยึดที่ดินเพราะไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ได้มีน้อยมาก เพราะทั้งผู้ฝาก และผู้กู้ รวมทั้งกรรมการขององค์กรการเงินชุมชน ต่างก็เป็นเครือญาติ หรือเพื่อนบ้านกัน ระบบการไว้เนื้อเชื่อใจ รวมทั้งการเอื้ออาทรต่อกันจะมีสูงกว่าการกู้เงินจากสถาบันการเงินอย่างธนาคาร และที่น่าสนใจคือ ตัวนายก อบต. ท่าข้าม เองปัจจุบันเป็นประธานเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน หรือเครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ระดับตำบลอีกด้วย

ในขณะที่ นายก อบต. ชิงโค ในอดีตเคยเป็นประธานกลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 5 มีทัศนะต่อองค์กรการเงินชุมชนว่า องค์กรการเงินชุมชนเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในแง่การเข้าถึงแหล่งเงินทุนของชาวบ้านยามเดือดร้อนด้านการเงิน และตั้งข้อสังเกตว่า กลุ่มออมทรัพย์มีประโยชน์เฉพาะในแง่การรับฝากเงิน และการกู้เงินเป็นหลัก และมองว่ากลุ่มออมทรัพย์น่าจะทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้มากกว่านี้ เช่น ช่วยรักษาเสถียรภาพราคาน้ำตาลโตนด โดยตั้งกองทุนเข้ามารับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรในช่วงราคาตกต่ำ และเก็บรักษาไว้ เมื่อราคาสูงขึ้นจึงนำออกขาย และปันผลคืนกำไรให้กับเกษตรกรจำนวนหนึ่ง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม นายกองค์การบริหารส่วนตำบลชิงโค มองว่ามีกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุลที่ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่สมาชิก และชุมชนอยู่บ้าง

ส่วนนายก อบต. เขาพระ มองว่าองค์กรการเงินชุมชนยังไม่ค่อยมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ และเห็นว่าองค์กรการเงินชุมชนนั้นดูแลเฉพาะสมาชิกของกลุ่มเท่านั้น

ทัศนะที่แตกต่างกันของผู้บริหารท้องถิ่นต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่น่าจะส่งผลต่อการพัฒนาของ อบต. ที่เชื่อมโยงกับองค์กรการเงินชุมชน ในระดับที่มีความแตกต่างกันด้วย

2) ผู้บริหารและพนักงาน อบต. กับสถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

การเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนของผู้บริหารและพนักงาน อบต. แสดงถึงการให้ความสำคัญต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชน ไม่ว่าจะในฐานะที่เป็นแหล่งเงินทุน หรือสถานที่เก็บออมเงินที่มีความมั่นคงของผู้มีรายได้น้อย หรือในฐานะการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก และ

การที่ผู้บริหารและพนักงาน อบต. (ซึ่งในทัศนะของประชาชนโดยทั่วไป) เป็นบุคคลที่มีฐานะทางสังคมที่ดีในพื้นที่ เข้ามาเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน นอกจากจะมีส่วนช่วยให้ภาพลักษณ์ขององค์กรการเงินชุมชนในสายตาของประชาชนโดยทั่วไปดีขึ้นแล้ว ยังมีส่วนช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบล กับองค์กรการเงินชุมชน แนบแน่นขึ้นอีกด้วย

สถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนของผู้บริหารและพนักงาน อบต. ที่ปรากฏดังตารางที่ 4.4 แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า อบต. ท่าข้าม ให้ความไว้วางใจและให้ความสำคัญกับองค์กรการเงินมากที่สุด โดยตัวนายก อบต. เป็นสมาชิกทั้งกลุ่มออมทรัพย์ และเครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท และที่น่าสนใจคือ พนักงาน อบต. กว่า ร้อยละ 80 เป็นสมาชิกทั้งกลุ่มออมทรัพย์และเครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท เช่นเดียวกัน

ในขณะที่ อบต. ชิงโค ตัวนายก อบต. เป็นสมาชิกทั้งกลุ่มออมทรัพย์ และเครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ส่วนพนักงาน อบต. ร้อยละ 42 และ 25 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ และเครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ตามลำดับ ส่วนปลัด อบต. เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์

สำหรับ อบต. เขาพระ นั้น ทั้งตัวนายก อบต. ปลัด อบต. รวมทั้งพนักงาน อบต. ต่างไม่มีใครเป็นสมาชิกทั้งกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนต่างๆ หรือเครือข่ายลดรายจ่ายวันละ 1 บาท (ตารางที่ 4.4)

ตารางที่ 4.4 สถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน จำแนกตามประเภทบุคคล

ประเภทบุคคล	อบต. เขาพระ		อบต. ท่าข้าม		อบต. ชิงโค	
	กลุ่ม/กองทุนฯ	สัจจะวันละบาท	กลุ่ม/กองทุนฯ	สัจจะวันละบาท	กลุ่ม/กองทุนฯ	สัจจะวันละบาท
นายก อบต.	✗	✗	✓	✓	✓	✓
ปลัด อบต.	✗	✗	-	-	✗	✓
พนักงาน อบต.	✗	✗	>80%	>80%	42%	25%

หมายเหตุ: ✓ หมายถึง เป็นสมาชิก ✗ หมายถึง ไม่เป็นสมาชิก

4.7.2 ลักษณะการให้การสนับสนุนของ อบต. ต่อ องค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่

การให้การสนับสนุนของ อบต. ต่อองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่มี 2 ลักษณะสำคัญคือ การสนับสนุนด้านเงินทุนแก่เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน และการให้การศึกษาเรียนรู้

1) การสนับสนุนด้านเงินทุนแก่เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน

การสนับสนุนด้านเงินทุนเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน หรือเครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ระดับตำบล ของแต่ละ อบต. มีระดับที่แตกต่างกัน ตามระดับรายได้ของ อบต. และการให้

น้ำหนักความสำคัญต่อองค์กรการเงินชุมชนของ อบต. จากการศึกษาพบว่า อบต. ท่าข้าม ให้การสนับสนุนเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นเงินสูงสุด คือ 50,000 บาทต่อปี ในขณะที่ อบต. เขาพระ และ อบต. ชิงโค ให้การสนับสนุนปีละ 30,000 และ 10,000 บาทต่อปี ตามลำดับ ทั้งๆ ที่ อบต. เขาพระ มีระดับรายได้รวมต่อปี ประมาณ 33 ล้านบาท เมื่อเทียบกับประมาณ 23 และ 20 ล้านบาท ของ อบต. ท่าข้าม และชิงโค ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า อบต. ท่าข้าม ให้ความสำคัญต่อเครือข่ายสวัสดิการสูงสุด เมื่อเทียบกับอีก 2 อบต. ทั้งเนื่องจาก อบต.ท่าข้าม มีความสัมพันธ์กับองค์กรการเงินชุมชนในระดับที่ดีกว่าดังกล่าวไว้แล้วในหัวข้อ 4.7.1 สำหรับการสนับสนุนเงินจำนวนดังกล่าวของทั้ง 3 อบต. เป็นการให้เปล่าแบบไม่มีเงื่อนไข

2) การให้การศึกษาเรียนรู้

การให้การศึกษาเรียนรู้แก่แกนนำองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่เป็นภารกิจที่สำคัญอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ถึงบทเรียนการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน หรือการปฏิบัติการที่ดีขององค์กรการเงินชุมชน ต่างเป็นองค์ความรู้ที่จำเป็นซึ่งแกนนำองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ จะได้นำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพองค์กรการเงินชุมชนของตนเอง อย่างไรก็ตาม จากการศึกษากลับพบว่า มีเฉพาะ อบต. ท่าข้าม ที่จัดกิจกรรมอำนวยความสะดวก การให้การศึกษาเรียนรู้ให้กับแกนนำองค์กรการเงินชุมชนอยู่เสมอ เช่น จัดงบประมาณในการนำกรรมการองค์กรการเงินชุมชน ไปดูงานองค์กรการเงินชุมชนต่างๆ ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน หรือเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชนในมิติต่างๆ เป็นต้น ซึ่งนับเป็นการเพิ่มช่องทางการเรียนรู้อีก 1 ช่องทางให้กับองค์กรการเงินชุมชน

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ความแตกต่างของบทบาทของ อบต. ต่อองค์กรการเงินชุมชนดังกล่าวที่ทีมวิจัยสังเคราะห์ไว้ข้างต้น ได้รับการยืนยันจากผลการวิเคราะห์ที่ได้จากการสัมภาษณ์ประชาชนรายบุคคล 600 ราย ผ่านตัวแปรทัศนคติของประชาชนต่อบทบาทของ อบต. โดยทีมวิจัยกำหนดข้อความเชิงบวกเกี่ยวกับบทบาทของ อบต. ไว้ 3 ประการ คือ

- อบต. มีการสนับสนุน และประสานงานกับกลุ่มออมทรัพย์เป็นอย่างดี
- อบต. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านการศึกษา สังคม เด็ก ผู้สูงอายุ และสุขภาพ
- อบต. เป็นตัวจักรสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาด้านต่างๆ ของพื้นที่

ผลการศึกษาดังตารางที่ 4.5 พบว่า แม้ประชาชนจะมีทัศนคติโดยรวมต่อบทบาทของ อบต. ในระดับ ดีปานกลาง ด้วยคะแนนทัศนคติเฉลี่ย 2.96 (จากคะแนนเต็ม 4) แต่หากเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนตำบลท่าข้าม มีคะแนนทัศนคติเฉลี่ยโดยรวมต่อบทบาท

ของ อบต. ของเขาสูงสุดในระดับ 3.40 ในขณะที่ประชาชนตำบลชิงโค และตำบลเขาพระ มีคะแนนทัศนคติโดยรวมเฉลี่ยต่อบทบาทของ อบต. ของเขาในระดับ 2.96 และ 2.57 ตามลำดับ (ภาพที่ 4.3)

จากคะแนนทัศนคติโดยรวมต่อบทบาทของ อบต. ของทั้ง 3 พื้นที่ดังกล่าว เมื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Variance) ด้วย สถิติ เอฟ (F- Statistic) และ สถิติ LSD พบว่า คะแนนทัศนคติโดยรวมเฉลี่ยของประชาชนตำบลท่าข้ามต่อบทบาทของ อบต.ของเขา สูงกว่าของตำบลเขาพระและชิงโค อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (P=.000 ทั้ง 2 กรณี) ในขณะเดียวกันคะแนนทัศนคติโดยรวมเฉลี่ยของประชาชนตำบลชิงโคต่อบทบาทของ อบต.ของเขา สูงกว่าของตำบลเขาพระ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (P=.000) เช่นเดียวกัน

นอกจากนั้นยังพบว่า ประชาชนตำบลเขาพระมีทัศนคติ “ไม่สู้ดี” ต่อบทบาทของ อบต. ในประเด็น “อบต. มีการสนับสนุน และประสานงานกับกลุ่มออมทรัพย์เป็นอย่างดี” โดยมีคะแนนทัศนคติเฉลี่ยต่อประเด็นดังกล่าว 2.43

ตารางที่ 4.5 ทัศนคติของประชาชนต่อบทบาทของ อบต. จำแนกตามพื้นที่ศึกษา

รายการ	เขาพระ (n=200)		ท่าข้าม (n=200)		ชิงโค (n=200)		รวม (n=600)	
	ค่าเฉลี่ย	ระดับทัศนคติ	ค่าเฉลี่ย	ระดับทัศนคติ	ค่าเฉลี่ย	ระดับทัศนคติ	ค่าเฉลี่ย	ระดับทัศนคติ
- อบต. มีการสนับสนุนและประสานงานกับกลุ่มออมทรัพย์เป็นอย่างดี	2.43	ไม่สู้ดี	3.32	ดีปานกลาง	2.61	ดีปานกลาง	2.79	ดีปานกลาง
- อบต. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านการศึกษา ด้านสังคมเด็กและผู้สูงอายุ และสุขภาพ	2.70	ดีปานกลาง	3.45	ดีปานกลาง	3.14	ดีปานกลาง	3.10	ดีปานกลาง
- อบต. เป็นตัวจักรสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของพื้นที่	2.58	ดีปานกลาง	3.43	ดีปานกลาง	3.02	ดีปานกลาง	3.01	ดีปานกลาง
รวม	2.57	ดีปานกลาง	3.40	ดีปานกลาง	2.90	ดีปานกลาง	2.96	ดีปานกลาง

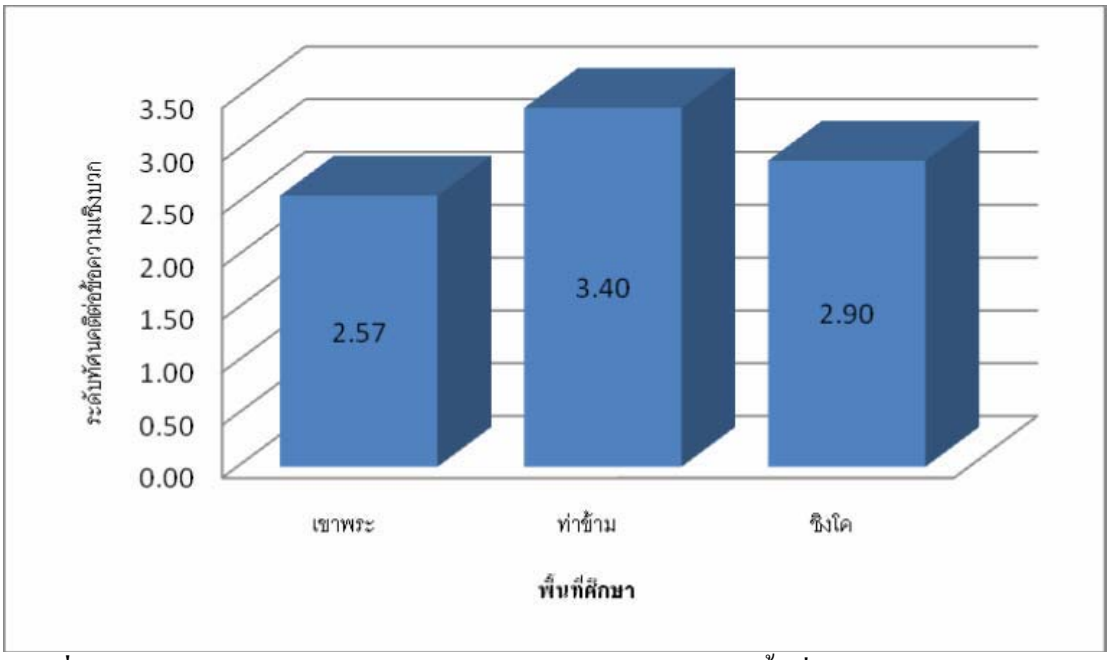

ภาพที่ 4.3 ทัศนคติของประชาชนต่อบทบาทของ อบต. จำแนกตามพื้นที่ศึกษา

หน้าว่าง

บทที่ 5
ลักษณะทั่วไป การดำเนินงาน และปัญหาขององค์กรการเงินชุมชน

เนื้อหาในบทนี้ ประกอบด้วย ลักษณะทั่วไปขององค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษา ลักษณะการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน และ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน แต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังนี้

5.1 ลักษณะทั่วไปขององค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษา

ลักษณะทั่วไปขององค์กรการเงินชุมชนใน 3 พื้นที่ศึกษา คือ ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ และ ตำบลชิงโค อำเภอสิงหนคร ที่นำเสนอในที่นี้ประกอบด้วย ความเป็นมาและจำนวนสมาชิก กรรมการและวิธีการได้มาซึ่งกรรมการ บทบาทหน้าที่ของกรรมการ ระเบียบและการปรับปรุงระเบียบข้อบังคับขององค์กรการเงินชุมชน โดยนำเสนอเฉพาะส่วนของกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารหมู่บ้าน ที่ทีมวิจัยเข้าศึกษาเท่านั้น ส่วนกรณีเครือข่ายสวัสดิการชุมชน จะนำเสนอแยกต่างหากในบทที่ 7

5.1.1 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มออมทรัพย์

ผลการศึกษาความเป็นมาและจำนวนสมาชิก กรรมการและวิธีการได้มาซึ่งกรรมการ บทบาทหน้าที่ของกรรมการ และระเบียบและการปรับปรุงระเบียบของกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้าศึกษามีรายละเอียดเป็นลำดับดังนี้ (ดูตารางที่ 5.1 ประกอบ)

1) ความเป็นมาและจำนวนสมาชิก

ที่มาในการก่อเกิดเป็นของกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่ศึกษามี 2 ลักษณะ

ลักษณะแรก เกิดจากการริเริ่มจากองค์กรภาครัฐโดยกรมการพัฒนาชุมชน ผ่านพัฒนาการชุมชนในพื้นที่ ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่พัฒนากรเข้าไปประสานงานให้มีการประชุมชาวบ้านที่มีความสนใจ และให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์และความจำเป็นที่จะต้องมีกลุ่มออมทรัพย์ รวมถึงวิธีการจัดตั้งกลุ่ม กลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่ คือ 9 ใน 12 กลุ่ม เกิดขึ้นในลักษณะนี้ (ตารางที่ 5.1) โดยกลุ่มแรกสุดเกิดขึ้นในปี 2521 ที่หมู่ 1 บ้านเขากลอย ตำบลท่าข้าม และค่อยๆ เกิดเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ และกลุ่มล่าสุดเกิดขึ้นในปี 2547 ที่หมู่ 12 ตำบลเขาพระ

ลักษณะที่สอง เกิดจากการริเริ่มโดยภาคประชาชนด้วยกันเอง กลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่ศึกษาส่วนน้อยคือ 3 ใน 12 กลุ่ม (1 กลุ่มในตำบลเขาพระ จัดตั้งขึ้นในปี 2533 และ 2 กลุ่มในตำบลชิงโค

จัดตั้งขึ้นในปี 2533 และ 2541 ตามลำดับ) เกิดขึ้นในลักษณะนี้ (ตารางที่ 5.1) จุดเริ่มอยู่ที่ แกนนำในพื้นที่เริ่มต้นศึกษาดูงานกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็ง หรือกลุ่มออมทรัพย์ใน “พื้นที่ครู” เช่น บ้านน้ำขาว (ของครูชบ ยอดแก้ว) ที่ทุ่งหวัง ที่คีรีวงค์ เป็นต้น หลังจากดูงานมาประมาณ 2-3 ปี กลุ่มแกนนำจึงตกผลึกทางความคิด โดยประยุกต์ดัดแปลงวิธีคิดและวิธีทำงานกลุ่มออมทรัพย์ที่ได้ดูงานมาจัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ของตนเองขึ้น จุดเด่นของกลุ่มออมทรัพย์ที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ คือ กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานกลุ่ม และความรู้สึกเป็นเจ้าของกลุ่มของสมาชิกจะมีมากกว่า

ตารางที่ 5.1 ข้อมูลทั่วไปบางประการของกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้าศึกษา

ชื่อกลุ่ม	ผู้จัดตั้ง	ปีก่อตั้ง	จำนวนสมาชิก ปี 2553 (คน)	จำนวน กรรมการ (คน)	วาระ กรรมการ (ปี)
ต.เขาพระ:					
กลุ่ม 1	พช.	2527	1,460	25	2
กลุ่ม 2	ภาคประชาชน	2533	2,600	32	2
กลุ่ม 3	พช.	2541	783	16	2
กลุ่ม 4	พช.	2547	310	9	4
ต.ท่าข้าม:					
กลุ่ม 1	พช.	2521	2,100	12	2
กลุ่ม 2	พช.	2527	518	9	2
กลุ่ม 3	พช.	2541	1,227	13	2
กลุ่ม 4	พช.	2546	500	17	1
ต.ชิงโค:					
กลุ่ม 1	พช.	2527	124	2	2
กลุ่ม 2	ภาคประชาชน	2533	1,672	7	1
กลุ่ม 3	ภาคประชาชน	2541	400	5	1
กลุ่ม 4	พช.	2542	174	6	1

ไม่ว่าการก่อเกิดกลุ่มออมทรัพย์จะเป็นในลักษณะใด ชื่อที่เรียกขานโดยทั่วไปก็คือ “กลุ่มออมทรัพย์” และพ่วงท้ายด้วยชื่อหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง กลุ่มออมทรัพย์บ้านแม่เตย หรือกลุ่มออมทรัพย์บ้านบ่อกุล เป็นต้น

กลุ่มออมทรัพย์ทั้ง 2 ลักษณะการก่อเกิด มีความเหมือนกันคือ ทุกกลุ่มยังไม่ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล กิจกรรมของกลุ่มที่มีความเหมือนกัน เช่น มีการรับฝากเงินในรูปของการฝากสัจจะ

มีการให้สมาชิกกู้ มีการนำกำไรไปจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก เพียงแต่จำนวนเงินและรายการที่จัดสวัสดิการจะมากน้อยแตกต่างกันตามผลกำไรจากการดำเนินงาน

ส่วนความต่างนั้นพบว่า กลุ่มออมทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยภาคประชาชนด้วยกันเอง จะมีความเป็นอิสระในการดำเนินงานมากกว่า เพราะการดำเนินงานไม่ขึ้นกับองค์กรใดๆ รายงานผลการดำเนินงานประจำเดือน หรือประจำปี ไม่ต้องส่งให้พัฒนาการชุมชนอำเภอ เหมือนที่กลุ่มออมทรัพย์ที่จัดตั้งโดยกรมการพัฒนาชุมชนต้องปฏิบัติ

ที่น่าสนใจยิ่งกว่านั้น คือ กรณีกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ตำบลชิงโค ซึ่งเกิดขึ้นโดยภาคประชาชนด้วยกันเอง ได้ขยายแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มในฐานะกลุ่มพี่เลี้ยงไปยังพื้นที่ต่างๆ ในคาบสมุทรสทิงพระ จนปัจจุบันได้เกิดกลุ่มออมทรัพย์ที่มีแนวคิดการทำงานที่เหมือนกับกลุ่มบ่อกุลขึ้นอีก 6 กลุ่ม รวมเป็น 7 กลุ่มในนาม “เครือข่ายตาลโตนด” ทุกวันที่ 30 ของเดือน แต่ละกลุ่มต้องส่งกรรมการกลุ่มๆ ละ 2 คน เข้าร่วมประชุมเครือข่าย โดยแต่ละกลุ่มเวียนกันในแต่ละเดือนเป็นเจ้าภาพจัดการประชุม รายชื่อกลุ่มออมทรัพย์ที่อยู่ในเครือข่ายฯ มีดังนี้ คือ (1) กลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ซึ่งเป็นกลุ่มพี่เลี้ยง (2) กลุ่มออมทรัพย์หัวเปลว (3) กลุ่มออมทรัพย์วัดเลียบ (4) กลุ่มออมทรัพย์ปลายนา (5) กลุ่มออมทรัพย์บ่ออิฐ (6) กลุ่มออมทรัพย์บ้านฉาง และ (7) กลุ่มออมทรัพย์เกาะน้ำรอบ

นอกจากนั้น กรรมการหรือที่ปรึกษากลุ่มออมทรัพย์บ้านบ่อกุล ค่อนข้างระมัดระวังในการจะไปยุ่งเกี่ยวกับนักการเมืองท้องถิ่นหรือนักการเมืองระดับชาติ หรือโรงงานในพื้นที่ เพราะสมาชิกมักจะตรวจสอบเรื่องนี้อยู่เสมอ เรียกว่าใครคิดจะทำอะไรที่อาจนำความเสียหายมายังกลุ่ม จะถูกตรวจสอบจากสมาชิกอย่างเข้มงวด สมาชิกทุกคนมีศักดิ์ศรี และแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ในคราวประชุมประจำปี เรียกว่ามีความเป็นประชาธิปไตยสูง อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มออมทรัพย์บ่อกุลเป็นของสมาชิก โดยสมาชิก เพื่อสมาชิก และเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

สำหรับสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในปี 2553 ดังตารางที่ 5.1 จำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีสมาชิกมากกว่า 2,000 คน มี 2 กลุ่ม ที่มีสมาชิกอยู่ระหว่าง 1,000-2,000 คน มี 3 กลุ่ม ที่เหลือ 7 กลุ่ม มีสมาชิกต่ำกว่า 1,000 คน

ข้อสังเกตสำหรับกลุ่มที่มีสมาชิกน้อยมีดังนี้

(1) กลุ่มที่มีสมาชิก 310 คน ที่ตำบลเขาพระ เป็นกลุ่มที่ตัวประธานกลุ่มเป็นประธานกองทุนหมู่บ้านในหมู่บ้านเดียวกันด้วย และเป็นกลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้นในปี 2547 ดังกล่าวข้างต้น

(2) กลุ่มที่มีสมาชิก 124 คน ที่ตำบลชิงโค เป็นกลุ่มที่ตั้งมาตั้งแต่ปี 2527 จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ประธานกลุ่มได้เรียนให้ทีมวิจัยทราบว่า กลุ่มได้หยุดรับสมาชิกใหม่ และต้องการ

ยุติการดำเนินงานแล้ว และประธานต้องการวางมือจากการเป็นประธานแต่หาสมาชิกมาดำรงตำแหน่งประธานแทนไม่ได้ ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ ที่ตั้งกลุ่มอยู่ในเขตเมือง ติดถนนใหญ่ มีสถาบันการเงินประเภทธนาคารให้ประชาชนเลือกใช้บริการได้สะดวก ประชาชนจึงให้ความสนใจสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์กันน้อย

(3) กลุ่มที่มีสมาชิก 174 คน ที่ตำบลชิงโค เป็นกลุ่มที่ตั้งมาตั้งแต่ปี 2542 จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า เป็นกลุ่มที่เคยมีปัญหาความไม่โปร่งใสในการดำเนินงาน ผลการดำเนินงานขาดทุน และได้มีการเลือกตั้งกรรมการชุดใหม่ตั้งแต่ปี 2549

กล่าวโดยรวมสำหรับประเด็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในทั้ง 3 พื้นที่ศึกษา คือ ประชาชนให้ความสำคัญกับกลุ่มออมทรัพย์มาก ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลการเข้าถึงแหล่งทุนหรือได้ฝากเงินกับองค์กรการเงินชุมชนใกล้บ้านก็ตาม โดยจากการศึกษาพบว่า กลุ่มออมทรัพย์สามในสี่กลุ่ม ของทั้ง 3 พื้นที่ศึกษา มีประชากรในหมู่บ้านกว่าร้อยละ 90 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์

2) กรรมการและวิธีการได้มาซึ่งกรรมการ

กรรมการกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้าศึกษา จะมีจำนวนมากหรือน้อยขึ้นกับแนวคิดของประธานเป็นสำคัญ โดยส่วนใหญ่จะมีจำนวนกรรมการตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป และสูงสุดที่ 32 คน มีเพียงกลุ่มเดียวที่ตำบลชิงโค ที่มีกรรมการกลุ่มเพียง 2 คน เท่านั้น โดย 1 คน เป็นประธานกลุ่ม อีก 1 คน เป็นเลขานุการกลุ่ม กลุ่มดังกล่าวนี้เป็นกลุ่มที่ต้องการจะยุติการดำเนินงานกลุ่มดังกล่าวข้างต้น

กลุ่มที่มีจำนวนกรรมการมาก การกระจายการทำงานหรือการแบ่งงานกันทำจะมีมาก และผลตอบแทนของกรรมการที่ได้รับจัดสรรจากเงินกำไรจากการดำเนินงานตอนสิ้นปีจะน้อย ส่วนกลุ่มที่มีจำนวนกรรมการน้อย การทำงานของกรรมการจะกระจุกและหนักกว่า แต่ผลตอบแทนของกรรมการที่ได้รับจัดสรรจากเงินกำไรจากการดำเนินงานตอนสิ้นปีจะมีมากกว่า

สำหรับการได้มาซึ่งกรรมการและประธาน ส่วนใหญ่ได้มาโดยการโหวตของสมาชิกในที่ประชุมประจำปีด้วยการยกมือโหวต อย่างไรก็ตาม กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 8 ตำบลเขาพระ ซึ่งมีกรรมการจำนวน 25 คน ใน 25 คน ดังกล่าว 15 คน ได้มาโดยการโหวตจากที่ประชุมของสมาชิก ส่วนอีก 10 คน แต่งตั้งโดยคณะกรรมการ ประธานกลุ่มให้เหตุผลว่าเพื่อป้องกันกรรมการที่ได้มาโดยการเลือกตั้งบางคนที่มีเงินฝากมาก อาจมีวาระซ่อนเร้นในการสมัครเข้ามาเป็นกรรมการ

ส่วนผู้เสนอตัวเข้าเป็นกรรมการหรือประธาน ต้องเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์และมีคุณสมบัติถูกต้องตามข้อบังคับ กล่าวคือ ต้องเป็นบุคคลที่มีความเสียสละซื่อสัตย์ สุจริต รับผิดชอบ ยินดีและเต็มใจที่จะทำงานรับใช้สมาชิก เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของสมาชิกเป็นสำคัญ

สำหรับวาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการรวมทั้งประธาน โดยส่วนใหญ่จะกำหนดไว้ที่ 1-2 ปีต่อวาระ มีเพียง 1 กลุ่ม ที่กำหนดไว้ที่ 4 ปีต่อวาระ บางกลุ่มกำหนดว่าห้ามไม่ให้ประธานดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกิน 2 วาระ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า ประธานเกือบทั้งหมดดำรงตำแหน่งเกิน 2 วาระ และประธานหลายกลุ่มเป็นประธานมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกลุ่ม ไม่เคยเปลี่ยนแปลงตัวประธานเลย เนื่องจากกรรมการและสมาชิกมีความศรัทธาและเชื่อมั่นในตัวประธาน หรืออีกเหตุผลหนึ่งคือ ไม่มีใครคิดอยากเป็นประธานกลุ่ม ทั้งนี้เนื่องจากภารกิจที่มากของประธาน ทำให้ไม่มีเวลาให้กับกิจกรรมอื่น ไม่ว่าจะเป็นงานประจำหรือการพักผ่อน

ข้อสังเกตสำหรับวาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการมี 2 กรณีที่น่าสนใจ คือ

(1) กลุ่มออมทรัพย์บ้านบ่อกุล ตำบลชิงโค คือ การบริหารงานของกลุ่มมุ่งเน้นความโปร่งใสมากเป็นพิเศษ และเพื่อป้องกันการผูกขาดทางอำนาจ กลุ่มจึงกำหนดให้กรรมการรวมทั้งประธานอยู่ในวาระในการเลือกตั้งแต่ละครั้งเพียง 1 ปี และสามารถลงเลือกตั้งใหม่ได้ แต่ห้ามดำรงตำแหน่งกรรมการหรือประธานเกิน 3 วาระ หรือห้ามเกิน 3 ปี นั่นเอง หลังจากนั้นตัวประธานต้องไปเป็นพี่เลี้ยง หรือที่ปรึกษาให้กลุ่ม และในการเลือกตั้งจะใช้วิธีหย่อนบัตร แบบ 1 คน 1 เสียง

(2) กลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ การบริหารงานของกลุ่มก็มุ่งเน้นความโปร่งใสเช่นเดียวกัน แต่จะเจาะจงเป็นพิเศษเฉพาะตัวประธาน กล่าวคือ เมื่อการดำรงตำแหน่งประธานตามวาระครบ 2 ปี การดำรงตำแหน่งในวาระต่อไป ต้องให้กรรมการโหวตรับรองประธานให้ได้ร้อยละ 90 หรือ 9 ใน 10 คน ขึ้นไป จึงจะดำรงตำแหน่งในสมัยต่อไปได้ (ซึ่งประธานก็ได้รับการรับรองจากกรรมการให้ดำรงตำแหน่งด้วยเงื่อนไขดังกล่าวมาตั้งแต่การก่อตั้งกลุ่มในปี 2533 จนถึงปัจจุบัน) ส่วนกรรมการไม่มีการโหวตรับรองในลักษณะดังกล่าว แต่จะต้องออกจากตำแหน่งด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ ขาดงานเกิน 3 เดือน (ยกเว้นกรรมการผู้หญิงที่ลาคลอด และกรรมการผู้ชายลาบวช สามารถขาดงานได้ 3 เดือน) หรือมีความผิดเกี่ยวกับการเงินของกลุ่มระดับที่ไม่สามารถให้อภัยได้

สำหรับค่าตอบแทน (ซึ่งชาวบ้านบางคนเรียกว่า “เงินปี” เพราะจะได้รับปีละ 1 ครั้งในวันจ่ายเงินปันผลประจำปีในรูปของค่าตอบแทนกรรมการ) ของกรรมการ จะต่ำมากไม่เพียงพอกับภาษีสังคม หากคิดเป็นเงินเดือนส่วนใหญ่ได้รับคนละไม่เกิน 500 บาทต่อเดือน มีเพียงกลุ่มเดียวที่ได้ 1,250 บาทต่อคนต่อเดือน ทั้งนี้เพราะกลุ่มดังกล่าวมีกรรมการจำนวนน้อย และพร้อมจะทำงานหนักกว่า

3) บทบาทหน้าที่ของกรรมการ

กลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่มีโครงสร้างกรรมการบริหารกลุ่มคล้ายๆ กัน ประกอบด้วย (1) ฝ่ายบริหารหรือฝ่ายอำนวยการ ซึ่งประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ และเหรัญญิก (2) ฝ่ายเงินกู้ (3) ฝ่ายเงินออม (4) ฝ่ายตรวจสอบ (5) ฝ่ายส่งเสริม และ (6) ที่ปรึกษา

สำหรับหน้าที่ของคณะกรรมการมีดังนี้

(1) ฝ่ายบริหาร มีหน้าที่พิจารณารับสมาชิก ดำเนินการประชุม จัดทำรายงาน เอกสารต่างๆ และแสดงผลการดำเนินงานให้ทราบ และรับผิดชอบการเงินของกลุ่ม ควบคุมดูแล เอกสารต่างๆ รวมทั้งทรัพย์สินของกลุ่ม ลงลายมือชื่อในหลักฐานการเงิน เป็นตัวแทนกลุ่ม ลงนาม ควบคุมดูแลบัญชีให้ถูกต้อง

(2) ฝ่ายเงินกู้ มีหน้าที่พิจารณาคำร้องขอกู้เงินของสมาชิก

(3) ฝ่ายเงินออม มีหน้าที่รับเงินฝากสัจจะจากสมาชิก

(4) ฝ่ายตรวจสอบ มีหน้าที่ตรวจสอบกิจการงานต่างๆ ของกลุ่มออมทรัพย์ ได้แก่ บัญชี การเงิน เอกสาร ฯลฯ และรายงานผลการตรวจสอบให้ฝ่ายบริหารทราบ นอกจากนั้น ยังดูแล ติดตามความเคลื่อนไหวของสมาชิกผู้กู้

(5) ฝ่ายส่งเสริม มีหน้าที่ให้การอบรมแก่สมาชิกเก่าและใหม่ และผู้ที่สนใจ เยี่ยมเยียน สมาชิก เสนอความเห็นต่อคณะกรรมการเพื่อให้พิจารณารับหรือไม่รับสมาชิก

(6) ที่ปรึกษา ซึ่งอาจเป็นผู้อาวุโสของกลุ่ม หรือบุคคลภายนอกที่มีคุณวุฒิ ความสามารถและความเหมาะสม เป็นที่ปรึกษาของกลุ่มเพื่อแนะนำหรือให้ความเห็นในการ ดำเนินงานของกลุ่ม

ผู้ดำเนินงานฝ่าย 2-5 จะเป็นกรรมการของกลุ่มนั่นเอง แต่ละฝ่ายจะมีจำนวน กรรมการรับผิดชอบมากหรือน้อย ขึ้นกับขนาดของกลุ่ม ซึ่งพิจารณาจากจำนวนสมาชิกเป็นสำคัญ การมอบหมายงานให้กรรมการแต่ละคนรับผิดชอบงานฝ่ายไหนนั้น ในทางปฏิบัติ ประธานเป็นผู้ มอบหมายงานให้กรรมการแต่ละคนตามความเหมาะสม หรืออาจจะตกลงกันเองภายในที่ประชุม กรรมการ

สำหรับการประชุมมี 2 ระดับ ดังนี้

(1) การประชุมประจำเดือน เป็นการประชุมระดับกรรมการ เกือบทุกกลุ่มประชุม กรรมการเดือนละ 1 ครั้ง มีเพียงกลุ่มเดียวที่ประชุม 2 เดือนครั้ง เพราะประธานเห็นว่าการดำเนินงาน กลุ่มค่อนข้างราบรื่นดี ส่วนที่ประชุมเดือนละ 1 ครั้ง นั้น กลุ่มเล็กๆ มักจะประชุมในวันทำงาน (วันทำงานคือ วันรับเงินฝากสัจจะ และรับเรื่องคำขอกู้และรับการชำระคืนเงินกู้ ซึ่งแต่ละกลุ่ม จะทำงานเดือนละ 1 วันเท่านั้น) แต่สำหรับกลุ่มใหญ่ที่มีสมาชิกจำนวนมาก มักจะประชุมคนละวัน กับวันทำงาน โดยประชุมหลังวันทำงาน ในการประชุมแต่ละครั้งกรรมการส่วนใหญ่จะเข้าประชุม กันอย่างพร้อมเพรียง มีขาดการประชุมบ้างแต่ก็น้อยมาก ในการประชุมแต่ละครั้ง กลุ่มออมทรัพย์ ในตำบลเขาพระ มีการจ่ายเบี้ยประชุมให้กรรมการ ประมาณ 100-150 บาทต่อกรรมการ 1 คน

ในขณะที่กลุ่มออมทรัพย์ในตำบลท่าข้าม และตำบลชิงโค ที่ศึกษา ไม่มีการจ่ายเบี้ยประชุมให้กรรมการในการประชุมกรรมการประจำเดือน

(2) การประชุมใหญ่ระดับสมาชิก ส่วนใหญ่จะประชุมกันปีละ 1 ครั้ง เพื่อสรุปกิจกรรมและผลการดำเนินงานของกลุ่มในรอบปี แจ้งผลการจัดสรรเงินกำไร และจ่ายเงินปันผลให้สมาชิก บางกลุ่มจะมีการแจกของที่ระลึกให้สมาชิก รวมทั้งมีการจับสลากชิงรางวัล เช่น โทรทัศน์ เป็นต้น บางปีที่กรรมการดำรงตำแหน่งครบวาระ จะมีการโหวตเลือกกรรมการกลุ่มด้วย ในที่ประชุมจะเปิดโอกาสให้สมาชิกซักถามข้อสงสัย รวมทั้งให้ข้อคิดเห็นต่อการดำเนินงานได้ด้วย จบวาระการประชุมจะมีการเลี้ยงอาหารกลางวันสมาชิก ในการประชุมส่วนใหญ่ ครัวเรือนหนึ่งๆ จะส่งสมาชิกเข้าร่วมประชุม 1 คน

4) ระเบียบและการปรับปรุงระเบียบ

กลุ่มออมทรัพย์ทุกกลุ่มมีระเบียบการดำเนินงานกลุ่มอยู่ 1 ระเบียบ ซึ่งมีรายละเอียดเป็นหมวดๆ ตั้งแต่ หมวดวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง หมวดสมาชิกภาพ หมวดเงินทุน หมวดคณะกรรมการบริหารกลุ่ม หมวดการประชุม และหมวดการเงิน รายละเอียดของแต่ละหมวดสำหรับกลุ่มออมทรัพย์ที่จัดตั้งโดยกรมการพัฒนาชุมชน ส่วนใหญ่ประยุกต์มาจากแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชน และนำมาปรับให้เข้ากับบริบทของกลุ่ม ส่วนกลุ่มออมทรัพย์ที่จัดตั้งขึ้นโดยภาคประชาชนด้วยกันเอง จะใช้ประสบการณ์ของแกนนำในการดูงานจากที่ต่างๆ มาร่างระเบียบของกลุ่มขึ้น

ระเบียบในการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์ของแต่ละกลุ่มจะมีการปรับเปลี่ยนแก้ไขให้เหมาะสมกับสถานการณ์ หรือปัญหาใหม่ๆ อยู่เสมอ โดยส่วนใหญ่จะปรับปีละ 1 ครั้ง โดยยึดวันประชุมใหญ่ประจำปี เป็นวันปรับปรุงระเบียบ แต่หากจำเป็นเร่งด่วน จะใช้ที่ประชุมกรรมการประจำเดือนในการปรับปรุงระเบียบได้ ตัวอย่างระเบียบที่เคยปรับปรุงเช่น บางกลุ่มมีการปรับเปลี่ยนวาระการดำรงตำแหน่งกรรมการและประธานกรรมการ จากเดิมที่เคยกำหนดไว้ที่ 2 ปี เหลือเพียง 1 ปี บางกลุ่มจากเดิมไม่มีการจ่ายค่าทำศพให้สมาชิกกรณีเสียชีวิต ก็ปรับระเบียบใหม่ให้กลุ่มจ่าย ข้าวสาร 2 กระสอบเป็นค่าทำศพในกรณีสมาชิกเสียชีวิต โดยไม่ให้เป็นรูปของตัวเงิน บางกลุ่มดอกเบี้ยเงินกู้เคยสูงถึง ร้อยละ 24 ต่อปี ก็ปรับระเบียบเหลือร้อยละ 18 เป็นต้น

5.1.2 ลักษณะทั่วไปของกองทุนหมู่บ้าน

ผลการศึกษาความเป็นมาและจำนวนสมาชิก กรรมการและวิธีการได้มาซึ่งกรรมการ บทบาทหน้าที่ของกรรมการ ระเบียบและการปรับปรุงระเบียบของกองทุนหมู่บ้านที่เข้าศึกษามีรายละเอียดเป็นลำดับดังนี้ (ดูตารางที่ 5.2 ประกอบ)

1) ความเป็นมาและจำนวนสมาชิก

ความเป็นมาของกองทุนหมู่บ้านไม่ค่อยสลับซับซ้อน เพราะเป็นนโยบายของรัฐบาลสมัยอดีตนายกทักษิณ ชินวัตร ในปี 2544 โดยรัฐบาลขณะนั้นต้องการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมืองในด้านการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่มและการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยรัฐบาลจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง กองทุนละ 1 ล้านบาท พร้อมเสริมสร้างและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบบริหารจัดการเงินกองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองกันเอง

ตารางที่ 5.2 ข้อมูลทั่วไปบางประการของกองทุนหมู่บ้านที่เข้าศึกษา

ชื่อกลุ่ม	ผู้จัดตั้ง	ปีก่อตั้ง	จำนวนสมาชิก ปี 2553 (คน)	จำนวน กรรมการ (คน)	วาระ กรรมการ (ปี)
ต.เขาพระ:					
กทม. 1	นโยบายรัฐ	2544	300	12	2
กทม. 2	นโยบายรัฐ	2544	126	9	2
ต. ท่าข้าม:					
กทม. 1	นโยบายรัฐ	2544	157	10	2
กทม. 2	นโยบายรัฐ	2544	165	11	2
ต. ชิงโค:					
กทม. 1	นโยบายรัฐ	2544	77	9	2
กทม. 2	นโยบายรัฐ	2544	113	11	2

จนเมื่อถึงเดือนกันยายน 2552 รัฐบาลของนายก อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้มีการประกาศนโยบายเพิ่มทุนระยะที่ 2 ให้แก่กองทุนหมู่บ้าน กองทุนละ 2-6 แสนบาท ตามขนาดของกองทุนโดยมีเงื่อนไขว่า กองทุนที่จะได้รับการเพิ่มทุนดังกล่าวต้องมีการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล อย่างไรก็ตาม มีมุมมองที่น่าสนใจจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และจากเวทีที่ทีมวิจัยจัดให้ในระดับพื้นที่ ต่อนโยบายเพิ่มทุนดังกล่าว ดังนี้

(1) ประธานกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นนโยบายที่ดี เพราะอย่างน้อยเป็นการเพิ่มเงินหมุนเวียนหรือสภาพคล่องให้กองทุน ส่งผลให้สมาชิกรายใหม่ๆ ได้มีโอกาสใช้บริการ

การกู้เงินจากกองทุนได้มากขึ้น ปัญหาการกู้เงินของสมาชิกรายเก่าที่กู้เงินไปแล้วไม่ใช้คืนก็ทุเลาลงได้บ้าง แต่ก็ไม่ประกันว่าจะแก้ปัญหาได้ในระยะยาว

(2) ความคิดเห็นจากเวทีระดับพื้นที่ทั้ง 3 เวที เห็นตรงกันว่า แม้กองทุนหมู่บ้านที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลแล้ว ก็ไม่มีหลักประกันว่า กองทุนเหล่านั้นจะมีสภาพคล่อง หรือเงินหมุนเวียนจะเคลื่อนไหวดี เพราะการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลสำหรับกองทุนหมู่บ้าน เป็นเพียงการเรียกผู้กู้มารับลงชื่อรับสภาพหนี้เท่านั้น ซึ่งทำให้ดูเสมือนหนึ่งว่ากองทุนหมู่บ้านยังมีเงินล้านอยู่เช่นเดิม เงินไม่ได้หายไปไหน ทั้งๆ ที่หลายกองทุนที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลแล้ว แต่ในความเป็นจริงหนี้ค้างชำระของกองทุนดังกล่าวจำนวนไม่น้อยเป็นหนี้เน่าไปแล้ว

สำหรับจำนวนสมาชิกกองทุนหมู่บ้านจะมีไม่มากเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มออมทรัพย์ ทั้งนี้เนื่องจากกองทุนกำหนดเงื่อนไขโดยให้สิทธิครัวเรือนหนึ่งๆ ที่ต้องการสมัครเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านสมัครได้เพียง 1 คน เท่านั้น และจากการศึกษาพบว่า สมาชิกกองทุนหมู่บ้านที่เข้าศึกษามีจำนวนระหว่าง 77-300 คน (ตารางที่ 5.2) โดยร้อยละ 90 ของครัวเรือนในหมู่บ้านของตำบลเขาพระเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ในขณะที่ ร้อยละ 50-100 และ 30-80 ของครัวเรือนในหมู่บ้านของตำบลท่าข้าม และชิงโคตามลำดับ เข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน

2) กรรมการและวิธีการได้มาซึ่งกรรมการ

กองทุนหมู่บ้านในพื้นที่ศึกษาเป็นกองทุนขนาดเล็กถึงกลาง มีจำนวนกรรมการกองทุนระหว่าง 9-12 คน (ตารางที่ 5.2) โดยกรรมการจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเป็นผู้ปฏิบัติตนอยู่ในหลักศาสนา มีความรับผิดชอบเสียสละ มีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้านและชุมชนเมือง ไม่ติดการพนัน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ไม่มีประวัติเสียด้านการเงินและยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย

กรรมการกองทุนหมู่บ้านในช่วงแรกได้มาโดยการทำเวทีประชาคม ช่วงถัดมาจนถึงปัจจุบันเมื่อกรรมการชุดเดิมอยู่ครบวาระ กรรมการกองทุนชุดใหม่จะต้องได้รับการโหวตรับรองจากที่ประชุมประจำปีของสมาชิก วาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการรวมทั้งประธานกองทุนหมู่บ้าน คือ 2 ปี หากไม่มีความผิดหรือมีข้อบกพร่องใดๆ ก็สามารถดำรงตำแหน่งไปได้เรื่อยๆ ปัญหาที่พบ คือ ไม่ค่อยมีใครอยากเป็นกรรมการ หรือประธาน โดยเฉพาะตัวประธานต้องเป็นผู้รับผิดชอบกองทุนสูงสุด แต่ค่าตอบแทนกรรมการ ที่ได้จากการจัดสรรเงินกำไรจากการดำเนินงานตอนสิ้นปีต่ำมาก หากคิดเป็นผลตอบแทนต่อเดือน กรรมการแต่ละคนจะได้ค่าตอบแทนเพียง 70-120 บาทต่อเดือนเท่านั้น มีเพียง 1 กองทุน ที่ได้ 220 บาทต่อเดือน ซึ่งก็ถือว่าต่ำอยู่ดี

3) บทบาทหน้าที่ของกรรมการ

โครงสร้างการดำเนินงานของกรรมการกองทุนหมู่บ้านจะแบ่งเป็นฝ่ายๆ คือ ฝ่ายบริหาร ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ และเหรัญญิก ฝ่ายรับสัจจะ ฝ่ายเงินกู้ ฝ่ายตรวจสอบภายใน การมอบหมายงานให้กรรมการแต่ละคนรับผิดชอบงานฝ่ายไหนนั้น ในทางปฏิบัติก็เช่นเดียวกับกรณีกลุ่มออมทรัพย์ คือ ประธานเป็นผู้มอบหมายงานให้กรรมการแต่ละคนตามความเหมาะสม หรืออาจจะตกลงกันเองภายในที่ประชุมกรรมการกองทุนด้วยกันเอง

สำหรับการประชุมมี 2 ระดับ ดังนี้

(1) การประชุมประจำเดือน เป็นการประชุมระดับกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ทุกกองทุนที่เข้าศึกษาจัดให้มีการประชุมกรรมการเดือนละ 1 ครั้ง โดย 5 ใน 6 กองทุนประชุมวันเดียวกันกับวันทำงาน (วันทำงานคือ วันรับเงินฝากสัจจะ ซึ่งปัจจุบันกองทุนหมู่บ้านทุกกองทุนมีกิจกรรมฝากสัจจะรายเดือนเหมือนกลุ่มออมทรัพย์ และรับเรื่องคำขอกู้และรับการชำระคืนเงินกู้ ซึ่งแต่ละกลุ่มจะทำงานเดือนละ 1 วัน) ทั้งนี้เพราะกิจกรรมของกองทุนหมู่บ้านมีไม่มาก และไม่สลับซับซ้อนเหมือนกลุ่มออมทรัพย์ มีเพียง 1 กองทุนที่จัดวันประชุมกรรมการเป็นคนละวันกับวันทำงาน โดยประชุมหลังวันทำงาน ในการประชุมแต่ละครั้งกรรมการส่วนใหญ่จะเข้าประชุมกันอย่างพร้อมเพียง มีขาดการประชุมบ้างแต่ก็น้อยมาก โดยทุกกองทุนที่เข้าศึกษาไม่มีการจ่ายเบี้ยประชุมให้กรรมการในการประชุมกรรมการประจำเดือน

(2) การประชุมใหญ่ระดับสมาชิก ทุกกองทุนที่ศึกษาประชุมกันปีละ 1 ครั้ง เพื่อสรุปกิจกรรมและผลการดำเนินงานของกองทุนในรอบปี แจ้งผลการจัดสรรเงินกำไร และจ่ายเงินปันผลให้สมาชิก (ในส่วนของกองทุนเงินสัจจะ ยกเว้นกองทุนหมู่บ้าน หมู่ 7 ตำบลเขาพระ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประชาชนนับถือศาสนาอิสลามเป็นหลัก ไม่จ่ายเงินปันผลให้กับเงินฝากสัจจะรายเดือน) บางปีที่กรรมการดำรงตำแหน่งครบวาระจะมีการโหวตเลือกกรรมการกองทุนด้วย ในที่ประชุมจะเปิดโอกาสให้สมาชิกซักถามข้อสงสัย รวมทั้งให้ข้อคิดเห็นต่อการดำเนินงานได้ด้วย จบการประชุมจะมีการเลี้ยงอาหารกลางวันสมาชิก ในการประชุมส่วนใหญ่สมาชิกกองทุนหมู่บ้านให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุมเป็นอย่างดี

4) ระเบียบและการปรับปรุงระเบียบ

กองทุนหมู่บ้านทุกกองทุนมีระเบียบการดำเนินงานกองทุนอยู่ 1 ระเบียบ ซึ่งมีรายละเอียดเป็นหมวดๆ ตั้งแต่ คุณสมบัติของสมาชิก ตำแหน่งของคณะกรรมการ การพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการ เกณฑ์การให้กู้ยืม วงเงินกู้และระยะเวลาชำระคืนเงินกู้ยืม เป็นต้น ซึ่งกองทุนหมู่บ้านได้แนวทางการจัดทำระเบียบมาจากพัฒนาการชุมชนอำเภอ

สำหรับวงเงินให้กู้ยืม ตามระเบียบให้กู้ยืมได้รายหนึ่งไม่เกิน 20,000 บาท หากเกินต้องให้กรรมการพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาด แต่รายหนึ่งต้องไม่เกิน 50,000 บาท ส่วนใหญ่จะให้กู้ยืมรายละ 20,000 บาท ส่วนระยะเวลาชำระคืนเงินกู้จากเดิมกำหนดไว้ที่ 1 ปี แต่ปัจจุบันหลังจากมีการประกาศเพิ่มทุนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองระยะที่ 2 ได้มีการขยายให้เป็น 2 ปี ซึ่งส่วนใหญ่ประธานกองทุนไม่ค่อยเห็นด้วย เพราะตามระเบียบเดิม ระยะเวลาชำระคืนเงินกู้อยู่ที่ 1 ปี สมาชิกบางรายยังไม่ยอมคิดที่จะคืน หากยืดเวลาชำระคืนเป็น 2 ปี การติดตามสมาชิกผู้กู้ที่ไม่มีวินัยในการชำระคืนจะทำได้ยากขึ้น สำหรับในทางปฏิบัตินั้นแม้รัฐบาลจะให้นโยบายยืดระยะเวลาชำระคืนเงินกู้ เป็น 2 ปี ก็ตาม แต่จากการศึกษาพบว่า ประธานกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้วิธีปฏิบัติตามระเบียบเดิม เพราะต้องการให้สมาชิกที่กู้เงินกองทุนมีวินัยในการชำระคืน

ระเบียบในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านแต่ละกองทุนจะมีการปรับเปลี่ยนแก้ไขน้อยมาก แต่หากมีสถานการณ์หรือปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้น ก็สามารถปรับเปลี่ยนระเบียบให้เหมาะสมได้ โดยส่วนใหญ่จะปรับเปลี่ยนปีละ 1 ครั้ง โดยยึดวันประชุมใหญ่ประจำปี เป็นวันปรับปรุงระเบียบ

5.1.3 ลักษณะทั่วไปของธนาคารหมู่บ้าน

ผลการศึกษาความเป็นมาและจำนวนสมาชิก กรรมการและวิธีการได้มาซึ่งกรรมการ บทบาทหน้าที่ของกรรมการ และระเบียบและการปรับปรุงระเบียบของธนาคารหมู่บ้านที่เข้าศึกษา มีรายละเอียดเป็นลำดับดังนี้ (ดูตารางที่ 5.3 ประกอบ)

1) ความเป็นมาและจำนวนสมาชิก

ธนาคารหมู่บ้านเป็นองค์กรการเงินชุมชนที่มีลักษณะในเชิงพัฒนาต่อยอดจากกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งแกนนำต้องการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานให้สามารถตอบสนองชุมชนในลักษณะของธนาคารทั่วไป จากการศึกษาพบว่า มีหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านในพื้นที่ 2 หน่วยงานคือ

(1) พัฒนาการชุมชนอำเภอรัตภูมิ หรือ พช. มีส่วนสำคัญในการอบรมให้ความรู้ในการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน หมู่ 11 ตำบลเขาพระ ในปี 2547 ธนาคารหมู่บ้านดังกล่าวต่อยอดจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมู่ 11 โดยทุนและสมาชิกส่วนใหญ่ รวมทั้งกรรมการและประธานกรรมการโอนมาจากกลุ่มออมทรัพย์เดิม และได้รับการอบรมด้านการจัดการจากพัฒนาการชุมชน คณะกรรมการรวมถึงกฎระเบียบต่างๆได้จากกลุ่มออมทรัพย์เดิม โดยนำมาปรับปรุงใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะงานที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้ความเห็นชอบของคณะกรรมการ

(2) สำนักงานเกษตรอำเภอหาดใหญ่ โดยเฉพาะตัวเกษตรอำเภอ (โดยความร่วมมือกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร) มีส่วนสำคัญในการอบรมให้ความรู้ในการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน หมู่ 2 และ หมู่ 6 ตำบลท่าข้าม ในปี 2543 และ 2547 ตามลำดับ โดยธนาคารหมู่บ้าน หมู่ 2 ต่อยอดมาจากกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่ทำเครื่องแกงจำหน่าย ในขณะที่ธนาคารหมู่บ้าน หมู่ 6 ต่อยอดมาจากธุรกิจการรับซื้อน้ำยางสดในพื้นที่ของประธาน ด้วยประธานตระหนักถึงปัญหาหนี้สินของเกษตรกรที่นำน้ำยางสดมาขาย จึงมีแนวคิดในการนำหนี้ของเกษตรกรลูกค้ามาบริหารในนามของธนาคารหมู่บ้าน สำหรับเกษตรอำเภอเมื่อช่วยจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านได้สำเร็จในระยะแรกๆ ก็มีการติดตามผลการดำเนินงานของธนาคารหมู่บ้านเป็นอย่างดี แต่ในระยะหลังๆ การติดต่อระหว่างธนาคารหมู่บ้านทั้ง 2 กับเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรอำเภอได้จางหายไป และปัจจุบันก็ไม่มีองค์กรพี่เลี้ยงใดๆ ที่จะคอยให้คำแนะนำการดำเนินงานอีกเลย

ตารางที่ 5.3 ข้อมูลทั่วไปบางประการของธนาคารหมู่บ้านที่เข้าศึกษา

ชื่อกลุ่ม	ผู้จัดตั้ง	ปีก่อตั้ง	จำนวนสมาชิก ปี 2553 (คน)	จำนวน กรรมการ (คน)	วาระ กรรมการ (ปี)
ต.เขาพระ:					
ธ. 1	พช.	2547	535	11	ไม่กำหนด
ต.ท่าข้าม:					
ธ. 1	ส่งเสริมเกษตร	2543	387	10	ไม่กำหนด
ธ. 2	ส่งเสริมเกษตร	2547	918	7	ไม่กำหนด

ส่วนรูปแบบการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ ของธนาคารหมู่บ้านทั้ง 2 แห่งในตำบลท่าข้าม จะมีลักษณะที่เหมือนกันกับกลุ่มออมทรัพย์โดยทั่วไปทุกประการ ในขณะที่ธนาคารหมู่บ้าน ในหมู่ 11 ตำบลเขาพระ จะมีรูปแบบการดำเนินงานและกิจกรรมต่างกับกลุ่มออมทรัพย์โดยทั่วไปเล็กน้อย กล่าวคือ สมาชิกของธนาคารหมู่บ้านแห่งนี้ สามารถฝากเงินและถอนเงินได้ตามปกติทุกเดือน (แต่ใน 1 เดือนจะมีวันทำงานเพียง 1 วันเท่านั้น) เหมือนธนาคารทั่วไป ในขณะที่กลุ่มออมทรัพย์ทำไม่ได้

สำหรับจำนวนสมาชิกของธนาคารหมู่บ้านที่เข้าศึกษา พบว่า จำนวนสมาชิกอยู่ระหว่าง 387-918 คน (ตารางที่ 5.3) โดยร้อยละ 50 ของครัวเรือนในหมู่ 11 ตำบลเขาพระ เข้าร่วมเป็นสมาชิกธนาคารหมู่บ้าน ในขณะที่ ร้อยละ 50 และ 99 ของครัวเรือนในหมู่ 2 และ หมู่ 6 ตำบลท่าข้าม ตามลำดับ เข้าร่วมเป็นสมาชิกธนาคารหมู่บ้าน

2) กรรมการและวิธีการได้มาซึ่งกรรมการ

ธนาคารหมู่บ้านในพื้นที่ศึกษา มีจำนวนกรรมการกองทุนระหว่าง 7-11 คน (ตารางที่ 5.3) โดยกรรมการจะต้องเป็นผู้มีความรับผิดชอบเสียสละเพื่อส่วนรวม และไม่มีประวัติเสียด้านการเงินมาก่อน

กรรมการธนาคารหมู่บ้าน หมู่ 11 ตำบลเขาพระ เป็นกรรมการชุดเดียวกับที่โอนมาจากกลุ่มออมทรัพย์เดิมดังกล่าวข้างต้น ในขณะที่กรรมการธนาคารหมู่บ้าน หมู่ 2 และ หมู่ 6 ตำบลท่าข้าม ได้มาจากการโหวตรับรองจากที่ประชุมระดับสมาชิก ส่วนวาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการรวมทั้งประธานของธนาคารหมู่บ้านทั้ง 3 แห่ง ไม่มีการกำหนดวาระ กรรมการแต่ละท่านสามารถดำรงตำแหน่งไปได้เรื่อยๆ หากไม่มีความบกพร่องในการดำเนินงาน ค่าตอบแทนกรรมการ ที่ได้จากการจัดสรรเงินกำไรจากการดำเนินงานตอนสิ้นปีจะแตกต่างกันมาก หากคิดเป็นผลตอบแทนต่อเดือนของกรรมการแต่ละคน พบว่า กรรมการธนาคารหมู่บ้าน หมู่ 11 ตำบลเขาพระได้ค่าตอบแทนเพียง 240 บาทต่อเดือน ในขณะที่กรรมการธนาคารหมู่บ้าน หมู่ 2 และ หมู่ 6 ตำบลท่าข้าม ได้ค่าตอบแทน 87 และ 1,200 บาทต่อเดือน ตามลำดับ

3) บทบาทหน้าที่ของกรรมการ

โครงสร้างการดำเนินงานของกรรมการธนาคารหมู่บ้านจะแบ่งเป็นฝ่ายๆ คือ ฝ่ายบริหาร ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ และเหรัญญิก ฝ่ายเงินฝาก ฝ่ายเงินกู้ ฝ่ายตรวจสอบภายใน การมอบหมายงานให้กรรมการแต่ละคนรับผิดชอบงานฝ่ายไหนนั้น ในทางปฏิบัติประธานเป็นผู้มอบหมายงานให้กรรมการแต่ละคนตามความเหมาะสม สำหรับการประชุมมี 2 ระดับ ดังนี้

(1) การประชุมประจำเดือน เป็นการประชุมระดับกรรมการธนาคารหมู่บ้าน ทุกธนาคารหมู่บ้านที่เข้าศึกษาจัดให้มีการประชุมกรรมการเดือนละ 1 ครั้ง โดยวาระการประชุมกรรมการ จะเกี่ยวข้องกับ จำนวนเงินฝาก และเงินกู้ เป็นหลัก ทั้ง 3 ธนาคารหมู่บ้านประชุมวันเดียวกันกับวันทำงาน ในการประชุมแต่ละครั้ง กรรมการส่วนใหญ่จะเข้าประชุมกันอย่างพร้อมเพรียง มีขาดการประชุมบ้างแต่ก็น้อยมาก ธนาคารหมู่บ้าน หมู่ 6 ตำบลเขาพระ จ่ายเบี้ยประชุมให้กรรมการในการประชุมกรรมการประจำเดือน คนละ 150 บาท ในขณะที่ธนาคารหมู่บ้าน หมู่ 2 และ หมู่ 6 ตำบลท่าข้าม ไม่มีการจ่ายเบี้ยประชุมให้คณะกรรมการ

(2) การประชุมใหญ่ระดับสมาชิก จากการศึกษาพบว่า 2 ใน 3 ของธนาคารหมู่บ้านที่ศึกษาประชุมกันปีละ 1 ครั้ง เพื่อสรุปกิจกรรมและผลการดำเนินงานของกลุ่มในรอบปี แจ้งผลการจัดสรรเงินกำไร และจ่ายเงินปันผลให้สมาชิก ในขณะที่อีก 1 ธนาคารหมู่บ้านที่ศึกษาจัดให้มีการประชุมใหญ่ระดับสมาชิก 2 ครั้งต่อปี ครั้งแรกเป็นการประชุมสรุปผลการดำเนินงานครึ่งปี ซึ่งจัด

ประชุมประมาณเดือนสิงหาคม ส่วนครั้งที่สองจัดประชุมในช่วงปลายเดือนธันวาคม เป็นการสรุปผลการดำเนินงานทั้งปี และจ่ายเงินปันผล ในที่ประชุมจะเปิดโอกาสให้สมาชิกซักถามข้อสงสัย รวมทั้งให้ข้อคิดเห็นต่อการดำเนินงานได้ด้วย จบการประชุมจะมีการเลี้ยงอาหารกลางวันสมาชิก ในการประชุมส่วนใหญ่สมาชิกกองทุนหมู่บ้านให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุมเป็นอย่างดี

4) ระเบียบและการปรับปรุงระเบียบ

ธนาคารหมู่บ้านมีระเบียบในการดำเนินงาน 1 ระเบียบ โดยระเบียบของธนาคารหมู่บ้าน หมู่ที่ 11 ตำบลเขาพระ ได้จากกลุ่มออมทรัพย์เดิมและนำมาปรับปรุงใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะงานที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้ความเห็นชอบของคณะกรรมการ ส่วนระเบียบของธนาคารหมู่บ้านหมู่ 2 และหมู่ 6 ตำบลท่าข้าม กรรมการเป็นผู้ร่างระเบียบขึ้นโดยนำแนวทางจากเกษตรอำเภอ มาปรับใหม่ตามความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ การแก้ไขระเบียบสามารถทำได้โดยที่ประชุมกรรมการ ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมกับปัญหาและเหตุการณ์

ลักษณะทั่วไปขององค์กรการเงินชุมชนที่นำเสนอมาทั้งหมด เป็นผลการศึกษาที่ทีมวิจัยสังเคราะห์ขึ้นจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ในขณะที่ข้อมูลที่ปรากฏดังตารางที่ 5.4 เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ประชาชนรายบุคคล ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ประชาชนทั้ง 3 พื้นที่ ร้อยละ 78.3 เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ที่เหลือร้อยละ 28.7 ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน องค์กรการเงินชุมชนในที่นี้หมายถึง กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารหมู่บ้าน และ เครือข่ายสวัสดิการชุมชน อย่างไรก็ตาม ในส่วนการเป็นสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 7

ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนดังกล่าว ร้อยละ 88.3 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ โดยพื้นที่เขาพระมีสัดส่วนของประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์สูงสุด รองลงมาคือ ตำบลท่าข้าม และชิงโค ร้อยละ 53.1 มีสมาชิกในครัวเรือนเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน และร้อยละ 3.6 เป็นสมาชิกธนาคารหมู่บ้าน

การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์นั้น ส่วนใหญ่ร้อยละ 88.2 เป็นสมาชิกเพียงกลุ่มเดียว ในขณะที่ร้อยละ 8.4 2.4 และ 0.5 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ 2 3 และ 4 กลุ่ม ตามลำดับ โดยเฉลี่ยประชาชน 1 คน เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ 1.17 กลุ่ม นอกจากนั้นยังพบว่า การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์นั้น ร้อยละ 86.3 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านเท่านั้น ในขณะที่ร้อยละ 4.3 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งอยู่นอกหมู่บ้านเท่านั้น และร้อยละ 9.4 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งอยู่ทั้งในและนอกหมู่บ้าน

ตารางที่ 5.4 สถานะและพฤติกรรมการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน จำแนกตามพื้นที่ศึกษา

รายการ	เขาพระ		ท่าข้าม		ชิงโค		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน	(n=200)		(n=200)		(n=200)		(n=600)	
- เป็น	165	82.5	151	75.5	154	77	470	78.3
- ไม่เป็น	35	17.5	49	24.5	46	23	130	28.7
การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์	(n=165)		(n=151)		(n=154)		(n=470)	
- เป็น	161	97.6	143	94.7	111	72.1	415	88.3
- ไม่เป็น	4	2.4	8	5.3	43	27.9	55	11.7
จำนวนกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นสมาชิก	(n=161)		(n=143)		(n=111)		(n=415)	
- 1	150	93.2	119	83.2	97	87.4	366	88.2
- 2	10	6.2	17	11.9	8	7.2	35	8.4
- 3	1	0.6	4	2.8	5	4.5	10	2.4
- 4	-	-	1	0.7	1	0.9	2	0.5
- 5	-	-	1	0.7	-	-	1	0.2
- 6	-	-	1	0.7	-	-	1	0.2
เฉลี่ย	1.07		1.26		1.19		1.17	
สถานที่กลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นสมาชิก	(n=161)		(n=143)		(n=111)		(n=415)	
- ในหมู่บ้าน	152	94.4	118	82.5	88	79.3	358	86.3
- นอกหมู่บ้าน	1	0.6	5	3.5	12	10.8	18	4.3
- ทั้งในและนอกหมู่บ้าน	8	5.0	20	14.0	11	9.9	39	9.4
วัตถุประสงค์ในการเป็นสมาชิกกลุ่ม*	(n=161)		(n=143)		(n=111)		(n=415)	
- เพื่อประโยชน์ด้านดอกเบี้ยเงินฝาก	78	48.4	76	53.1	45	40.5	199	48.0
- เพื่อต้องการเงินกู้	112	69.6	69	48.3	63	56.8	244	58.8
- ต้องการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมในชุมชน	69	42.9	68	47.6	44	39.6	181	43.6
- เพื่อรับสวัสดิการ	74	46	77	53.8	46	41.4	197	47.5
- อื่นๆ	24	14.9	15	10.5	10	9.0	49	11.8
การเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านของสมาชิกในครัวเรือน	(n=165)		(n=151)		(n=154)		(n=470)	
- เป็น	49	29.7	40	26.5	76	49.4	165	35.1
- ไม่เป็น	116	70.3	111	73.5	78	50.6	305	64.9
วัตถุประสงค์ในการเป็นสมาชิกกองทุน*	(n=49)		(n=40)		(n=76)		(n=165)	
- เพื่อประโยชน์ด้านดอกเบี้ยเงินฝาก	18	36.7	11	27.5	24	31.6	53	32.1
- เพื่อต้องการเงินกู้	31	63.3	25	62.5	50	65.8	106	64.2
- ต้องการมีส่วนร่วมไปกับชุมชน	21	42.9	22	55.0	28	36.8	71	43.0
- เพื่อรับสวัสดิการ	13	26.5	11	27.5	27	35.5	51	30.9
- อื่นๆ	1	2.0	-	-	4	5.3	5	3.0
การเป็นสมาชิกธนาคารหมู่บ้าน	(n=165)		(n=151)		(n=154)		(n=470)	
- เป็น	-	-	17	11.3	-	-	17	3.6
- ไม่เป็น	165	100	134	88.7	154	100	453	96.4

หมายเหตุ: * ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ส่วนวัตถุประสงค์ในการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ พบว่า ส่วนใหญ่ ร้อยละ 58.8 มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการกู้เงิน ร้อยละ 48 ตอบว่า เพื่อประโยชน์ด้านดอกเบี้ยเงินฝาก ร้อยละ 47.5 มีวัตถุประสงค์เพื่อรับสวัสดิการ และร้อยละ 43.6 ต้องการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ ผลการศึกษาดังกล่าวชี้ชัดว่า กลุ่มออมทรัพย์มีบทบาทอย่างชัดเจนในการเป็นที่พึ่งด้านแหล่งทุนให้กับประชาชนในพื้นที่

ในขณะที่วัตถุประสงค์ในการเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านพบว่า ส่วนใหญ่ ร้อยละ 64.2 มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการกู้เงิน ซึ่งก็ไม่แปลกที่ผู้เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านให้เหตุผลดังกล่าว ทั้งนี้เพราะกิจกรรมของกองทุนหมู่บ้านแต่เดิมนั้น จะมีเพียงกิจกรรมการให้กู้เป็นหลัก แต่ในระยะหลังกองทุนหมู่บ้านที่ศึกษาทุกกองทุน มีกิจกรรมการรับฝากเงินในรูปของการฝากสัจจะ เช่นเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์ เป็นเหตุให้ร้อยละ 32.1 เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านเพื่อประโยชน์ด้านดอกเบี้ยเงินฝาก นอกนั้นร้อยละ 43 และ 30.9 เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านเพื่อต้องการมีส่วนร่วมไปกับชุมชน และเพื่อรับสวัสดิการ ตามลำดับ

สำหรับประชาชน 130 ราย หรือ ร้อยละ 28.7 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนใดๆ นั้น ส่วนใหญ่ ร้อยละ 56.9 ให้เหตุผลว่าวิถีชีวิตไม่เหมาะกับการร่วมกิจกรรมองค์กรการเงินชุมชน รองลงมา ร้อยละ 36.2 ให้เหตุผลว่ามีสวัสดิการจากแหล่งอื่นเพียงพออยู่แล้ว ร้อยละ 29.2 ให้เหตุผลว่ามีแหล่งเงินทุนอื่น เช่น ธนาคารพาณิชย์ ในการให้บริการอยู่แล้ว ร้อยละ 20 ให้เหตุผลว่า ไม่เข้าใจวิธีการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชน ที่เหลือ ร้อยละ16.9 14.6 11.5 และ 10.8 ให้เหตุผลว่าไม่มั่นใจในคณะกรรมการและประธานของกลุ่ม มีสมาชิกคนอื่นในครัวเรือนเป็นแล้ว เชื่อว่าองค์กรการเงินชุมชนเป็นสถาบันที่ไม่มีความมั่นคง และไม่ทราบว่ามีองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ ตามลำดับ (ตารางที่ 5.5)

ตารางที่ 5.5 เหตุผลของประชาชนที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

เหตุผล	จำนวน (n=130)	ร้อยละ
- ไม่ทราบว่ามีองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่	14	10.8
- วิถีชีวิตไม่เหมาะกับการร่วมกิจกรรมองค์กรการเงินชุมชน	74	56.9
- ไม่มั่นใจในคณะกรรมการและประธานของกลุ่ม	22	16.9
- ไม่เข้าใจวิธีการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชน	26	20.0
- มีแหล่งเงินทุนอื่น เช่น ธนาคารพาณิชย์ ในการให้บริการอยู่แล้ว	38	29.2
- เชื่อว่าองค์กรการเงินชุมชนเป็นสถาบันที่ไม่มีความมั่นคง	15	11.5
- มีสวัสดิการจากแหล่งอื่นเพียงพออยู่แล้ว	47	36.2
- มีสมาชิกคนอื่นในครัวเรือนเป็นแล้ว	19	14.6
- อื่นๆ	16	12.3

5.2 ลักษณะการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน

ในส่วนนี้เป็นการนำเสนอลักษณะการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษา ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารหมู่บ้าน โดยเป็นผลการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารของแต่ละประเภทขององค์กรการเงินชุมชนคือ กลุ่มออมทรัพย์ 12 กลุ่ม กองทุนหมู่บ้าน 6 กองทุน และธนาคารหมู่บ้าน 3 แห่ง ประเด็นที่นำเสนอประกอบด้วย 3 ประเด็นคือ (1) ลักษณะการดำเนินงานด้านการรับฝากเงิน (2) ด้านการให้เงินกู้ และ (3) การบริหารเงินคงเหลือ โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.2.1 ลักษณะการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์

1) การดำเนินงานด้านการรับฝากเงิน

กลุ่มออมทรัพย์ที่ศึกษามีทั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่จัดตั้งโดยกรมการพัฒนาชุมชน (พช.) และกลุ่มที่เป็นอิสระไม่ขึ้นอยู่กับ พช. อย่างไรก็ตาม กิจกรรมของการฝากเงินของกลุ่มออมทรัพย์ของทั้งสองกลุ่มไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ เน้นการส่งเงินฝากสัจจะของสมาชิกเป็นด้านหลัก ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกเกิดนิสัยการออมและมีความรับผิดชอบในการส่งเงินออม โดยสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์จะต้องนำเงินมาฝากกับกลุ่มอย่างสม่ำเสมอทุกเดือน ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “เงินฝากสัจจะ” ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์จะมีกิจกรรมการรับฝากเงินทุกเดือนในวันทำการของกลุ่ม โดยกรรมการกลุ่มที่รับผิดชอบด้านเงินฝากจะทำหน้าที่บันทึกยอดเงินฝากสัจจะในสมุดสัจจะของสมาชิก

การนำเสนอลักษณะการดำเนินงานด้านการรับเงินฝากของกลุ่มออมทรัพย์ ประกอบด้วย 4 ประเด็นคือ (1) ประเภทเงินฝาก (2) เงื่อนไขการฝากเงิน (3) ผลตอบแทนจากเงินฝาก และ (4) ข้อสังเกตการรับฝากเงิน โดยแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้ (ภาพที่ 5.1)

(1) ประเภทเงินฝาก

ประเภทเงินฝากของกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่ศึกษา แบ่งได้เป็นการฝากเงินหรือส่งเงินแบบสัจจะสามัญ และแบบสัจจะพิเศษ ซึ่งทุกกลุ่มมีการรับฝากเงินแบบสัจจะสามัญ โดยสมาชิกจะมาฝากเงินทุกเดือนกับกลุ่มออมทรัพย์ในวันทำการของกลุ่มที่กำหนดไว้ โดยทางกลุ่มกำหนดให้ฝากเงินเท่ากันทุกเดือน (สัจจะ) ในรอบปีบัญชีของกลุ่ม และกลุ่มส่วนใหญ่กำหนดให้สมาชิกสามารถเปลี่ยนแปลงเงินฝากสัจจะได้ปีละครั้ง โดยสมาชิกสามารถแจ้งให้กลุ่มทราบในวันที่มีการประชุมใหญ่ของกลุ่ม

สำหรับการฝากแบบสัจจะพิเศษนั้น มีเพียงบางกลุ่มออมทรัพย์ที่เปิดให้มีการฝากเงินสัจจะพิเศษสำหรับสมาชิก กล่าวคือ นอกจากสมาชิกฝากเงินสัจจะเท่ากันทุกเดือนแล้ว กลุ่มยังเปิดโอกาสให้สมาชิกสามารถฝากเงินเป็นก้อนที่ไม่จำเป็นต้องฝากทุกเดือน

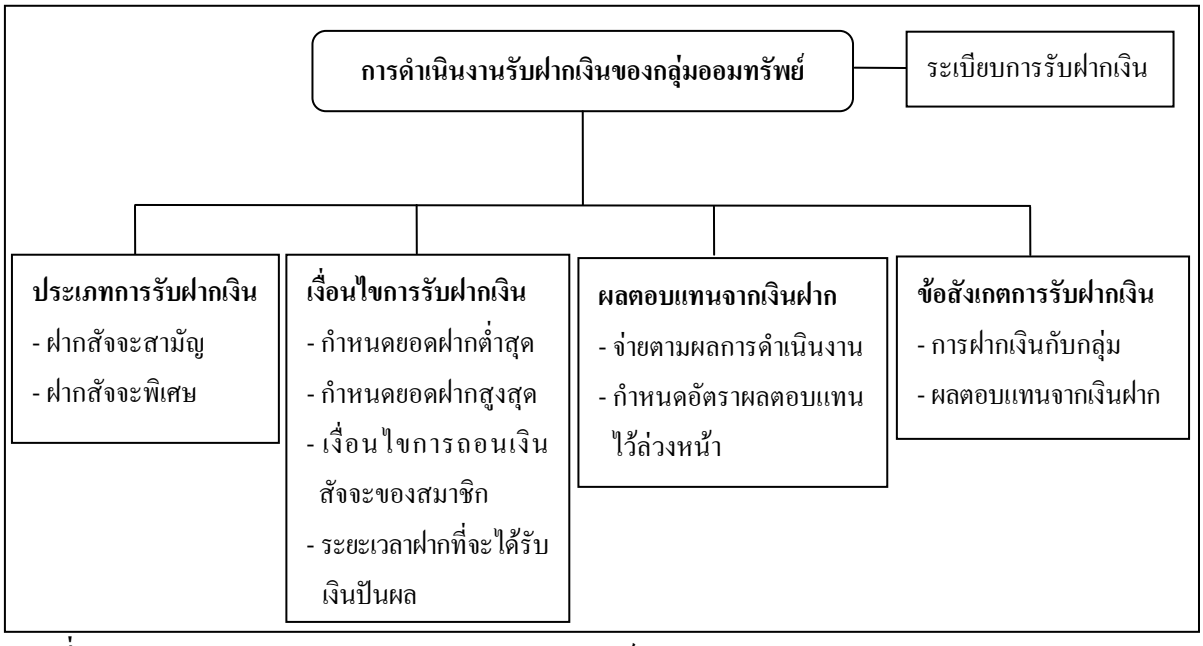

ภาพที่ 5.1 การดำเนินงานรับฝากเงินของกลุ่มออมทรัพย์

เช่น ในตำบลท่าข้าม กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 3 เปิดให้สมาชิกฝากสัจจะแบบพิเศษได้ปีละ 1 ครั้ง (ยอดรวมไม่เกิน 50,000 บาท) ในขณะที่กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 8 เปิดให้สมาชิกฝากสัจจะแบบพิเศษได้ทุกเดือน เดือนละไม่เกิน 5,000 บาท ส่วนกลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 6 กำหนดให้สมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุสามารถฝากสัจจะแบบพิเศษได้ปีละ 1 ครั้ง และไม่กำหนดวงเงินสูงสุด นอกจากนี้กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 1 มีการรับฝากแบบสัจจะพิเศษที่ให้สิทธิพิเศษการออมสำหรับนักเรียน/เยาวชน โดยเน้นเฉพาะโรงเรียนแม่เตย ซึ่งเป็นโรงเรียนในพื้นที่ มีนักเรียนประมาณ 80 คน โดยกลุ่มต้องการสร้างนิสัยรักการออมให้กับนักเรียนในโรงเรียน วิธีการออมคือ ทุกวันที่ 9 ของเดือน (วันทำการของกลุ่มออมทรัพย์) ครูจะรวบรวมเงินจากนักเรียนแต่ละคนมาฝากที่กลุ่ม ในแต่ละเดือนนักเรียนแต่ละคนจะฝากเป็นเงินเท่าไรก็ได้หรือไม่ฝากก็ได้

สำหรับในตำบลชิงโค กลุ่มออมทรัพย์บ้านบ่อกุล จะรับเงินฝากแบบพิเศษเฉพาะช่วงที่เงินฝากของกลุ่มมีไม่เพียงพอต่อความต้องการกู้เงินของสมาชิก กล่าวคือ สมาชิกที่ต้องการกู้เงินต้องไปหาสมาชิกที่มีเงินเหลือเก็บและต้องการฝากพิเศษกับกลุ่มมาฝากเงินได้ โดยกลุ่มจะให้อัตราดอกเบี้ยเงินฝาก ร้อยละ 12 ต่อปี

(2) เงื่อนไขการฝากเงิน

นโยบายหรือเงื่อนไขการฝากเงินกลุ่มออมทรัพย์ ประกอบด้วย (1) เงื่อนไขยอดเงินฝากสัจจะต่ำสุดและ/หรือสูงสุด (2) เงื่อนไขการถอนเงินสัจจะของสมาชิก และ (3) ระยะเวลาฝากที่สมาชิกจะได้รับเงินปันผลสิ้นปี ซึ่งเงื่อนไขเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นการกำหนดโดยผู้บริหารกลุ่มและสมาชิกกลุ่มเห็นชอบในวันประชุมใหญ่

(2.1) เงื่อนไขยอดเงินฝากสัจจะต่ำสุดและ/หรือสูงสุด

การกำหนดเงื่อนไขการออมของกลุ่มออมทรัพย์ แบ่งได้เป็น

(1) การกำหนดเฉพาะยอดเงินฝากสัจจะต่ำสุด

(2) การกำหนดทั้งยอดเงินฝากสัจจะต่ำสุดและสูงสุด และ

(3) ไม่มีการกำหนดทั้งยอดเงินฝากสัจจะต่ำสุดและสูงสุด

โดยกลุ่มที่มีการกำหนดทั้งยอดเงินฝากสัจจะต่ำสุดและสูงสุดนั้น มีเหตุผลเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างสมาชิกที่มีฐานะแตกต่างกัน และไม่ต้องการให้สมาชิกที่มีฐานะดี มาฉวยโอกาสฝากสัจจะจำนวนมากๆ เพื่อเอาดอกเบี้ยเท่านั้น

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มออมทรัพย์ในตำบลเขาพระส่วนใหญ่ มีการกำหนดเฉพาะยอดเงินฝากสัจจะต่ำสุดคือ ในช่วง 50-100 บาทต่อเดือน และไม่มีการกำหนดยอดเงินฝากสัจจะสูงสุด ซึ่งส่วนใหญ่สมาชิกมาฝากสัจจะสูงสุด คือ 500 บาทต่อเดือน และมีเพียง 1 กลุ่มเท่านั้นที่สมาชิกมาฝากสัจจะสูงสุดถึง 5,000 บาทต่อเดือน อย่างไรก็ตาม สมาชิกที่ฝากสัจจะในยอดที่ค่อนข้างสูงนั้นต้องคำนึงถึงความสามารถในการนำเงินจำนวนเท่าๆ กันมาฝากทุกเดือน

สำหรับกลุ่มออมทรัพย์ในตำบลท่าข้าม มีการกำหนดเงื่อนไขทั้งแบบที่กำหนดยอดเงินฝากสัจจะต่ำสุดและสูงสุด และไม่มีการกำหนดทั้งยอดเงินฝากสัจจะต่ำสุดและสูงสุด โดยในทางปฏิบัติมียอดเงินฝากสัจจะต่ำสุดในช่วง 50-100 บาทต่อเดือน และมียอดเงินฝากสัจจะสูงสุดในช่วง 500-6,000 บาทต่อเดือน

ส่วนกลุ่มออมทรัพย์ในตำบลชิงโคที่ศึกษาทั้งหมด มีการกำหนดทั้งยอดเงินฝากสัจจะต่ำสุดและสูงสุด โดยกำหนดยอดเงินฝากสัจจะต่ำสุดในช่วง 50-100 บาทต่อเดือน และกำหนดยอดเงินฝากสัจจะสูงสุดในช่วง 100-200 บาทต่อเดือน

(2.2) เงื่อนไขการถอนเงินสัจจะของสมาชิก

เงื่อนไขการถอนเงินสัจจะของสมาชิกจะทำได้หรือไม่นั้น ขึ้นกับระเบียบของกลุ่มที่มีการตกลงกันของสมาชิก เช่น บางกลุ่มกำหนดเงื่อนไขว่า สมาชิกทุกคนไม่สามารถถอนเงินฝากสัจจะได้ หากถอนเงินสัจจะก็จะหมดสภาพการเป็นสมาชิก ในขณะที่บางกลุ่มกำหนดว่าสมาชิก

ทุกคนสามารถถอนเงินฝากสัจจะได้เสมอไม่มีการปิดกั้น แต่ให้คงยอดเงินฝากไว้ในจำนวนขั้นต่ำที่กำหนดไว้

(2.3) ระยะเวลาฝากที่สมาชิกจะได้รับเงินปันผลสิ้นปี

การกำหนดระยะเวลาฝากที่สมาชิกจะได้รับเงินปันผลสิ้นปีของกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นกับระเบียบการดำเนินงานของกลุ่ม เช่น บางกลุ่มกำหนดว่าหากสมาชิกขาดส่งสัจจะเกิน 3 เดือนในปีนั้นจะไม่ได้รับเงินปันผล หรือถ้าสมาชิกส่งเงินฝากสัจจะเพียง 6 เดือนในรอบปี จะไม่ได้รับเงินปันผล (ที่จัดเป็นรูปของขวัญที่แจก) ในวันประชุมใหญ่

(3) ผลตอบแทนจากเงินฝาก

การจ่ายผลตอบแทนให้กับสมาชิกที่มาฝากเงินกับกลุ่มออมทรัพย์ สามารถแบ่งได้เป็น (1) การจ่ายผลตอบแทนตามผลการดำเนินงานของกลุ่ม และ (2) การจ่ายตามอัตราผลตอบแทนที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ซึ่งจากการศึกษาพบว่า กลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่จ่ายผลตอบแทนตามผลการดำเนินงานของกลุ่ม โดยในปี 2552 กลุ่มส่วนใหญ่จ่ายผลตอบแทนในอัตรามากกว่าร้อยละ 3 ต่อปี ซึ่งสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม มีกลุ่มออมทรัพย์เพียง 1 กลุ่มเท่านั้น ที่มีการกำหนดอัตราผลตอบแทนจากการฝากเงินไว้ล่วงหน้า ที่ร้อยละ 10 ต่อปี ซึ่งนับว่าเป็นการกำหนดผลตอบแทนในอัตราที่สูงมากเมื่อเทียบกับอัตราผลตอบแทนของกลุ่มออมทรัพย์อื่นๆ และอัตราดอกเบี้ยเงินฝากของธนาคารพาณิชย์

สำหรับการจ่ายผลตอบแทนตามอัตราที่กำหนดไว้ล่วงหน้านั้น ถ้ากำหนดไว้ในอัตราที่สูงน่าจะส่งผลให้สามารถระดมเงินฝากได้ง่าย เนื่องจากเป็นอัตราผลตอบแทนที่จูงใจสำหรับสมาชิก อย่างไรก็ตาม สมาชิกและกลุ่มออมทรัพย์เองน่าจะเผชิญกับความเสี่ยงสูงในการบริหารจัดการนำเงินฝากนั้นไปก่อให้เกิดผลตอบแทนที่สูงกว่าที่จ่ายให้กับสมาชิก

(4) ข้อสังเกตการรับฝากเงิน

จากการศึกษาพบว่า บางกลุ่มออมทรัพย์ สมาชิกมาฝากเงินกับกลุ่มประมาณร้อยละ 20-30 ของยอดเงินออมของสมาชิก ส่วนเงินฝากที่เหลือร้อยละ 70-80 นั้น สมาชิกนำไปฝากกับธนาคารพาณิชย์ ซึ่งข้อมูลข้างต้นสามารถวิเคราะห์ได้เป็นหลายสาเหตุคือ

(4.1) การกำหนดยอดเงินฝากสูงสุดของกลุ่ม ทำให้สมาชิกที่มีความสามารถในการออมต้องไปออมกับสถาบันการเงินอื่น

(4.2) ความไม่มั่นใจการดำเนินงานของกลุ่ม ถึงแม้ว่าจะได้ผลตอบแทนที่สูงกว่า

2) ลักษณะการดำเนินงานด้านการให้กู้เงิน

กิจกรรมการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์ นอกจากสมาชิกนำเงินมาฝากสัจจะกับกลุ่มอย่างสม่ำเสมอทุกเดือนแล้ว สมาชิกสามารถกู้เงินจากกลุ่มได้ในวงเงินและเงื่อนไขที่กลุ่มกำหนดไว้ ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่จะมีกิจกรรมการให้กู้เงินทุกเดือนในวันทำการของกลุ่ม (วันเดียวกับที่นำเงินมาฝาก) โดยกรรมการกลุ่มที่รับผิดชอบด้านให้เงินกู้จะทำหน้าที่ตรวจสอบเอกสารหลักฐานที่ใช้ประกอบการกู้ พร้อมทั้งบันทึกยอดเงินกู้ในสมุดสัจจะของสมาชิก

การนำเสนอลักษณะการดำเนินงานด้านการให้เงินกู้ของกลุ่มออมทรัพย์ ประกอบด้วย 4 ประเด็นคือ (1) นโยบายการให้กู้ (2) เงื่อนไขการให้กู้ (3) อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ และ (4) ข้อสังเกตการให้เงินกู้ โดยแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้ (ภาพที่ 5.2)

(1) นโยบายการให้กู้

การเกิดขึ้นของกลุ่มออมทรัพย์โดยส่วนใหญ่ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งทุนให้กับคนที่มีฐานะการเงินไม่เข้มแข็งได้เข้าถึงแหล่งทุน ดังนั้น กลุ่มออมทรัพย์ทุกกลุ่มจึงมีการนำเงินฝากของสมาชิกไปให้สมาชิกกู้เพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่มีความเดือดร้อน และเพื่อให้กลุ่มมีรายได้จากดอกเบี้ยเงินกู้กลับมาเป็นเงินปันผลให้กับสมาชิกที่นำเงินมาฝาก รวมถึงการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก

นโยบายการให้กู้ของกลุ่มออมทรัพย์ที่ศึกษา แบ่งได้เป็น (1) นโยบายการให้กู้ที่ไม่เสี่ยงมาก กล่าวคือ กรรมการค่อนข้างระมัดระวังการให้กู้ และ (2) นโยบายการให้กู้ที่ค่อนข้างเสี่ยง ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์บางกลุ่มมีนโยบายการให้กู้ที่ท้าทายความสามารถของคณะกรรมการในการจัดการ โดยประธานกลุ่มมีแนวคิดว่า “ถ้าเก็บเงินชาวบ้านแล้ว เอาไปฝากธนาคาร ให้นอนอยู่บ้านเฉยๆ ดีกว่า” คล้ายกับว่าการฝากเงินไว้ที่ธนาคารให้ผลงอกเงยน้อยมาก เมื่อเทียบกับผลตอบแทนที่ให้สมาชิกกู้

กลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่ไม่มีการแยกประเภทการให้กู้ กล่าวคือ เป็นการให้กู้สำหรับสมาชิกทั่วไปที่มีการส่งเงินสัจจะสม่ำเสมอ หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นประเภทเงินกู้แบบสามัญ มีเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่มีการแยกประเภทเงินกู้เป็นเงินกู้สามัญ เงินกู้พิเศษและเงินกู้ฉุกเฉิน

สำหรับวัตถุประสงค์ในการกู้นั้น ผู้บริหารกลุ่มส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าถือเป็นสิทธิเสรีภาพของสมาชิก กลุ่มจึงไม่มีนโยบายกำหนดวัตถุประสงค์ในการขอกู้ เรียกว่าไม่ว่ากู้ไปทำอะไร กลุ่มก็อนุมัติทั้งหมด (ถ้าสอดคล้องกับเงื่อนไขการให้กู้) อย่างไรก็ตาม บางกลุ่มมีการกำหนดเป็นเงื่อนไขพิเศษการให้กู้ (อัตราดอกเบี้ยพิเศษและระยะเวลาการชำระคืน) ให้กับสมาชิกที่พิสูจน์ได้ว่านำเงินกู้ไปเพื่อกิจกรรมการประกอบอาชีพ

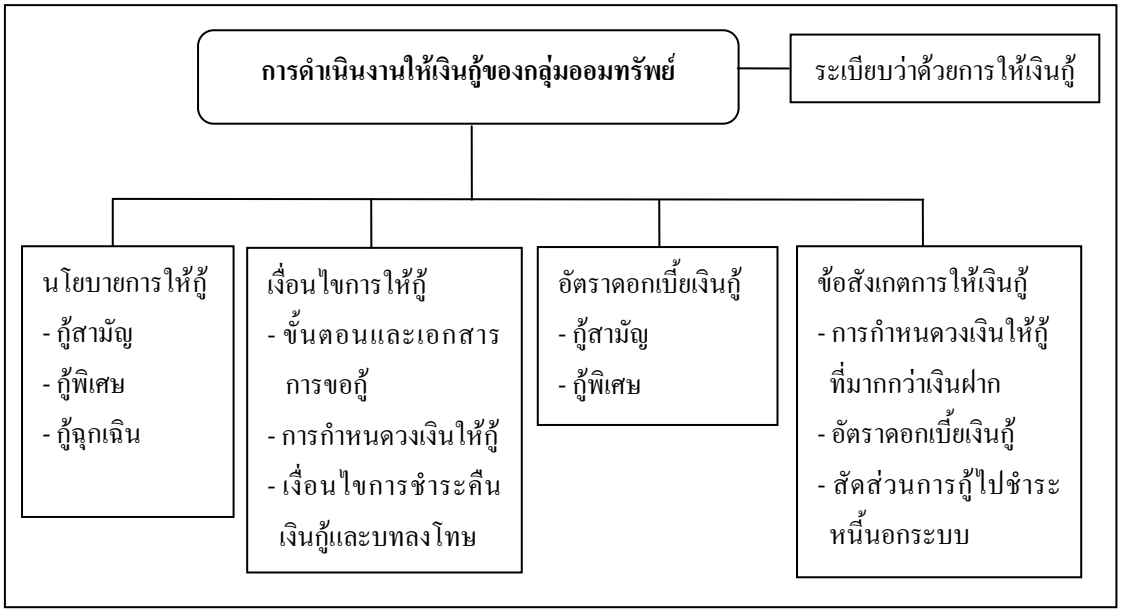

ภาพที่ 5.2 การดำเนินงานด้านการให้เงินกู้ของกลุ่มออมทรัพย์

(2) เงื่อนไขการให้กู้

เงื่อนไขการให้กู้ของกลุ่มออมทรัพย์ ขึ้นอยู่กับนโยบายและแนวทางการบริหารจัดการของคณะกรรมการแต่ละกลุ่ม ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น (1) การกำหนดเงื่อนไขการให้กู้แบบระมัดระวังรัดกุม และ (2) การกำหนดเงื่อนไขการให้กู้แบบยืดหยุ่น โดยกลุ่มที่มีการกำหนดเงื่อนไขการให้กู้แบบระมัดระวังรัดกุมนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาเงินฝากของสมาชิก ซึ่งมีการกำหนดวงเงินให้กู้ได้ไม่เกินเงินฝากสัจจะสะสมของผู้กู้และผู้ค้ำ โดยกลุ่มประเภทนี้ประธานกลุ่มมีบทบาทในการกำหนดเงื่อนไขการให้กู้ ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มมีความยั่งยืนและเป็นการรักษาชื่อเสียงของประธานและกรรมการกลุ่ม อย่างไรก็ตาม กลุ่มประเภทนี้อาจจะประสบปัญหาในการบริหารจัดการเงินฝากคงเหลือ

สำหรับกลุ่มที่มีการกำหนดเงื่อนไขการให้กู้แบบยืดหยุ่น ซึ่งมีการกำหนดวงเงินให้กู้สูงกว่าเงินฝากสัจจะสะสม (1.5–2 เท่าของเงินสัจจะสะสมของผู้กู้และผู้ค้ำ) โดยกลุ่มประเภทนี้จะไม่ประสบปัญหาเงินฝากคงเหลือแต่จะประสบปัญหาเงินฝากของสมาชิกไม่เพียงพอกับความต้องการใช้เงินกู้ของสมาชิก

การนำเสนอรายละเอียดเงื่อนไขการให้กู้ของกลุ่มออมทรัพย์ แบ่งเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

(2.1) ขั้นตอนและเอกสารการขอกู้

กลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่มีขั้นตอนการขอกู้คล้ายคลึงกันกล่าวคือ ผู้กู้กรอกแบบฟอร์มขอกู้เงิน (ผู้กู้ต้องเป็นสมาชิกที่มีการส่งเงินฝากสัจจะอย่างสม่ำเสมอ) จากนั้นยื่นเอกสาร

การขอกู้พร้อมด้วยสมุดเงินฝากสัจจะของผู้กู้ และสมุดเงินฝากสัจจะของผู้ค้ำ (ถ้าเป็นการกู้แบบมีผู้ค้ำ) กับกรรมการที่รับผิดชอบ โดยทั่วไปสมาชิกมาทำเรื่องกู้ที่กลุ่มในช่วงเช้าของวันทำการของกลุ่ม และช่วงบ่ายสามารถรับเงินกู้ได้ (ทั้งนี้ต้องผ่านการพิจารณาจากกรรมการผู้รับผิดชอบอนุมัติแล้ว) สำหรับบางกลุ่มได้มีการกำหนดวงเงินสำหรับกรรมการที่รับผิดชอบเอาไว้ เช่น วงเงินกู้ที่ไม่เกิน 100,000 บาท กรรมการสามารถพิจารณาอนุมัติได้ทันที แต่หากวงเงินกู้มากกว่า 100,000 บาท ต้องรอนำเรื่องเข้าที่ประชุมกรรมการกลุ่มพิจารณาอนุมัติ ซึ่งผู้กู้สามารถมารับเงินกู้หลังจากวันทำการกลุ่ม

นอกจากนี้ มีบางกลุ่มกำหนดให้มีวงเงินกู้ฉุกเฉินสำหรับช่วยเหลือสมาชิกโดยมีวงเงินไม่เกิน 10,000 บาทต่อราย ซึ่งสมาชิกสามารถติดต่อขอกู้กับประธานกลุ่มโดยตรง ไม่ต้องรอกู้ในวันทำการกลุ่ม

(2.2) การกำหนดวงเงินให้กู้

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มออมทรัพย์บางกลุ่มมีการกำหนดวงเงินให้กู้สูงสุดต่อรายไว้ ในขณะที่บางกลุ่มไม่มีการกำหนดวงเงินให้กู้สูงสุด โดยการกำหนดวงเงินให้กู้แบ่งได้เป็น

(1) การกู้ที่ใช้สมุดสัจจะค้ำ

กลุ่มออมทรัพย์บางกลุ่มกำหนดวงเงินให้กู้ได้ไม่เกินยอดเงินฝากสัจจะของผู้กู้ สำหรับผู้กู้ที่ต้องการกู้เกินยอดเงินฝากสัจจะของผู้กู้ จะต้องหาสมาชิกที่ไม่ได้กู้เงินจากกลุ่มมาเป็นผู้ค้ำประกัน ซึ่งผู้ค้ำประกันนี้อาจเป็นได้ทั้งสมาชิกกลุ่มที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกันหรือเป็นเพื่อนบ้าน โดยเงินให้กู้ได้จะไม่เกินยอดเงินฝากสัจจะของผู้กู้และผู้ค้ำประกันรวมกัน

ในขณะที่บางกลุ่มกำหนดวงเงินกู้ไว้ที่ 1.5–2 เท่าของเงินสัจจะสะสมของผู้กู้ หรืออาจมากกว่าหากมีสมาชิกอื่นค้ำประกันเงินกู้ให้ ทั้งนี้บางกลุ่มอาจกำหนดวงเงินให้กู้ได้สูงสุดไว้ เช่น ไม่เกิน 50,000 บาทต่อราย หรือไม่เกิน 100,000 บาทต่อราย

อย่างไรก็ตาม บางกลุ่มมีการกำหนดว่าในกรณีที่ผู้กู้ขาดการส่งเงินสัจจะ (ผิดสัจจะ) เกิน 3 เดือน สามารถกู้ได้ เท่ากับเงินสัจจะที่สะสมไว้เท่านั้น

(2) การกู้ที่ใช้หลักทรัพย์ค้ำ

ในกรณีที่ยอดเงินฝากสัจจะของผู้กู้มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอกับเงินกู้ที่ต้องการ และสมาชิกไม่ต้องการหรือไม่สามารถหาผู้ค้ำประกันได้ สมาชิกผู้กู้สามารถใช้หลักทรัพย์มาค้ำประกันได้ โดยกรรมการกลุ่มจะพิจารณาถึงราคาประเมินและคุณภาพของหลักทรัพย์ประกอบวงเงินด้วย เช่น บางกลุ่มมีการกำหนดว่าการใช้หลักทรัพย์ค้ำเป็นการกู้ตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไป

(2.3) เงื่อนไขการชำระคืนเงินกู้และบทลงโทษ

เงื่อนไขในการชำระคืนเงินกู้ มีผลต่อการทำให้เงินฝากของสมาชิกหมุนกลับมาเป็นเงินกู้ให้กับสมาชิกที่ต้องการกู้ได้เร็วหรือช้า โดยเงื่อนไขในการชำระคืนเงินกู้ บางกลุ่มกำหนดให้อย่างน้อยสมาชิกผู้กู้ต้องจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ทุกเดือน บางกลุ่มกำหนดให้สมาชิกผู้กู้ต้องจ่ายทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยทุกเดือน หรือบางกลุ่มกำหนดให้สมาชิกผู้กู้ต้องจ่ายดอกเบี้ยทุกเดือนและต้องจ่ายเงินต้นขั้นต่ำตามที่กำหนด เช่น สมาชิกผู้กู้ต้องจ่ายดอกเบี้ยทุกเดือนและต้องจ่ายเงินต้นขั้นต่ำ 1% ของยอดกู้ต่อเดือน หรือบางกลุ่มกำหนดการจ่ายเงินต้นขั้นต่ำเดือนละ100 บาท สำหรับระยะเวลาจ่ายคืนเงินต้นนั้น บางกลุ่มกำหนดให้อยู่ระหว่าง 36-60 เดือนขึ้นกับวงเงินกู้ เช่น กู้เงิน 100,000 บาท กำหนดระยะเวลาจ่ายคืนเงินต้นภายใน 36 เดือน เป็นต้น หรือบางกลุ่มไม่จำกัดระยะเวลาในการจ่ายคืนเงินต้น

สำหรับบทลงโทษนั้น มี 1 กลุ่มที่ใช้วิธีการขั้นเด็ดขาด เช่น หากใครขาดส่งเงินกู้ 1 เดือน จะคิดดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน (จากอัตราปกติร้อยละ 1.25 ต่อเดือน) หรือถ้าขาดส่ง 12 เดือน จะคิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน และ เขียนชื่อผู้ขาดส่ง 12 เดือน ไว้ที่บอร์ดหน้าที่ทำการกลุ่มเพื่อประจาน บางกลุ่มใช้วิธีการตัดสิทธิการรับเงินปันผลและสวัสดิการจากกลุ่ม หากผู้กู้ขาดการส่งดอกเบี้ยเกิน 3 เดือน ในรอบ 1 ปี หรือบางกลุ่มตัดสิทธิการรับเงินปันผลและสวัสดิการจากกลุ่มทั้งผู้กู้และผู้ค้ำประกัน บางกลุ่มใช้วิธีการตักเตือนและ/หรือขอความร่วมมือสมาชิกผู้กู้ในการมาชำระหนี้ บางกลุ่มได้แก้ปัญหาให้กับสมาชิกบางรายที่ไม่สามารถชำระคืนได้โดยให้ผ่อนคืนเงินต้นอย่างเดียว

(3) อัตราดอกเบี้ยเงินกู้

อัตราดอกเบี้ยเงินกู้สามัญของกลุ่มออมทรัพย์ที่ศึกษา อยู่ในช่วงร้อยละ 1-2 ต่อเดือน หรือคิดเป็นร้อยละ 12-24 ต่อปี อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแยกตามพื้นที่ที่ศึกษา พบว่าตำบลเขาพระและตำบลท่าข้ามกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้อยู่ในช่วงร้อยละ 12-18 ต่อปี ในขณะที่ตำบลชิงโคกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้อยู่ในช่วงร้อยละ15-24 ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราดอกเบี้ยที่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับตำบลเขาพระและตำบลท่าข้าม

สำหรับบางกลุ่มในตำบลเขาพระที่มีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้พิเศษ เช่น อัตราดอกเบี้ยเงินกู้สามัญร้อยละ 18 ต่อปี แต่กำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ปลูกบ้านร้อยละ 12 ต่อปี โดยให้กู้เมื่อผู้กู้อยู่ระหว่างการดำเนินการก่อสร้างบ้านหรือมีเสาบ้านให้เห็น และกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ซื้อที่ดินร้อยละ 10 ต่อปี เนื่องจากวงเงินกู้มาก โดยมีเงื่อนไขว่าผู้กู้ต้องมีเงินลงทุนซื้อที่ดินแล้วร้อยละ 20 และมีสัญญาซื้อขายที่ดินที่ลงนามระหว่างผู้ซื้อผู้ขายเรียบร้อยแล้ว นอกจากนี้

บางกลุ่มมีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้สำหรับกู้ไปประกอบอาชีพ เช่น เลี้ยงสุกร ปลูกผักปลอดสารพิษ โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 12 ต่อปี จากอัตราปกติร้อยละ 15 ต่อปี

(4) ข้อสังเกตการให้เงินกู้

การกำหนดวงเงินให้กู้ที่มากกว่าเงินฝากของผู้กู้และผู้ค้ำประกัน อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงในการบริหารจัดการให้กลุ่มเกิดความยั่งยืน และอาจเกิดปัญหาเงินฝากของสมาชิกไม่เพียงพอต่อการให้กู้ ทำให้ต้องมีการระดมเงินฝากโดยให้ผลตอบแทนที่สูงขึ้น

อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของบางกลุ่มค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตาม อัตราดอกเบี้ยของกลุ่มออมทรัพย์ยังต่ำกว่าเมื่อเทียบกับอัตราดอกเบี้ยหนี้นอกระบบ ทำให้มีสมาชิกจำนวนไม่น้อยที่กู้ยืมจากกลุ่มไปใช้หนี้นอกระบบ

3) การบริหารเงินคงเหลือ

จากกิจกรรมการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ที่รับฝากเงินสัจจะและให้เงินกู้กับสมาชิก บางกลุ่มให้เงินกู้กับสมาชิกในปริมาณที่ใกล้เคียงกับยอดเงินฝากสะสมของสมาชิก ส่วนบางกลุ่มให้สมาชิกกู้ในปริมาณที่น้อยกว่ายอดเงินฝากสะสมของสมาชิก ทำให้คณะกรรมการบริหารกลุ่มต้องมีการบริหารจัดการเงินฝากที่เหลือจากการให้กู้

สำหรับรูปแบบการบริหารจัดการเงินฝากคงเหลือ แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบดังนี้

(1) นำเงินไปฝากกับสถาบันการเงิน/สหกรณ์/กลุ่มออมทรัพย์

กลุ่มออมทรัพย์ที่มีเงินฝากคงเหลือเกือบทุกกลุ่ม เลือกนำเงินไปฝากธนาคารพาณิชย์เป็นหลัก ซึ่งประกอบด้วย ธนาคารออมสิน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และธนาคารกรุงไทย มีบางกลุ่มที่นอกจากฝากเงินกับธนาคารพาณิชย์แล้ว ยังนำเงินฝากคงเหลือไปซื้อหุ้นและฝากประจำกับสหกรณ์การเกษตรอำเภอเมืองสงขลา หรือซื้อสลากออมสินของ ธ.ก.ส. หรือนำเงินไปฝากกับกลุ่มออมทรัพย์

(2) นำไปลงทุนทำธุรกิจของกลุ่ม

กลุ่มออมทรัพย์บางกลุ่ม มีแนวคิดในการนำเงินฝากคงเหลือไปลงทุนทำธุรกิจของกลุ่มเอง กล่าวคือ บางกลุ่มทำธุรกิจร้านค้าชุมชน ธุรกิจปุ๋ย เพื่อบริการให้กับสมาชิก บางกลุ่มเริ่มมีแนวคิดการทำธุรกิจซื้อน้ำผึ้งเหลว (น้ำตาลโตนดที่เคี่ยวแล้ว เป็นวัตถุดิบในการทำสุราพื้นบ้าน) ซึ่งคาดว่าจะดำเนินการเร็วๆ นี้ นอกจากนี้ บางกลุ่มนำเงินไปลงทุนซื้อที่ดินจากสมาชิกที่มีปัญหาเรื่องการเงิน เพื่อไม่ให้ที่ดินตกไปอยู่ในมือของบุคคลภายนอกชุมชน

(3) นำไปลงทุนกับวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่

กลุ่มออมทรัพย์กลุ่มหนึ่งในตำบลท่าข้าม มีการนำเงินส่วนหนึ่งของกลุ่ม (10,000 บาท) ไปลงทุนกับโรงผลิตปุ๋ยของ อบต. (ตั้งแต่ปี 2550) จากนั้นมีการซื้อปุ๋ยจากโรงผลิตปุ๋ยมาให้สมาชิกที่ต้องการ และสมาชิกจ่ายค่าปุ๋ยแบบผ่อนชำระโดยไม่คิดดอกเบี้ย โดยในปีที่ผ่านมากลุ่มได้รับเงินปันผลจากโรงผลิตปุ๋ย 1,500 บาท

จากการศึกษาพบว่า บางกลุ่มเลือกรูปแบบการบริหารจัดการเงินฝากคงเหลือในรูปแบบหนึ่ง และบางกลุ่มเลือกมากกว่าหนึ่งรูปแบบ

5.2.2 ลักษณะการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน

รัฐบาล พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร ได้กำหนดนโยบายจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองขึ้น โดยรัฐจัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่หมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งละ 1 ล้านบาท เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนของหมู่บ้าน โดยให้แก่ประชาชนในหมู่บ้านกู้ไปลงทุน สร้างและพัฒนาอาชีพ รวมไปถึงก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ในชุมชน

1) การดำเนินงานด้านการรับฝากเงิน

ประชาชนในหมู่บ้านที่สนใจกู้เงินจากกองทุนต้องสมัครเป็นสมาชิกของกองทุน และต้องมีการคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนเพื่อพิจารณาสัญญาเงินกู้ และระยะเวลาชำระคืนเงินกู้ของสมาชิกผู้ขอกู้ ซึ่งในการดำเนินงานกองทุน รัฐบาลได้มีการกำหนดคู่มือและแนวทางในการดำเนินงานเพื่อให้คณะกรรมการกองทุนได้ใช้เป็นกรอบในการทำงาน ดังนั้น การดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านแต่ละกองทุนจะมีความคล้ายคลึงกัน

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติกิจกรรมของกองทุนหมู่บ้านมีความคล้ายคลึงกับกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ กล่าวคือ มีการกำหนดวันทำการของกองทุน กำหนดให้สมาชิกมีการออมเงินกับกองทุน ซึ่งอาจอยู่ในรูปการลงหุ้นหรือฝากสัจจะ การให้กู้เงิน การรับคืนเงินต้นกู้และดอกเบี้ย และการจัดสรรเงินกำไรเพื่อปันผลและจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก ดังนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วกองทุนมีการเปิดบัญชีแยกเป็น 2 บัญชี คือ บัญชีกองทุนเงินล้าน และบัญชีเงินฝากสัจจะหรือค่าหุ้น

การนำเสนอลักษณะการดำเนินงานด้านการรับเงินฝากของกองทุนหมู่บ้าน ประกอบด้วย 4 ประเด็นคือ (1) ประเภทเงินฝาก (2) เงื่อนไขการฝากเงิน (3) ผลตอบแทนจากเงินฝาก และ (4) ข้อสังเกตการรับฝากเงิน โดยแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

(1) ประเภทเงินฝาก

กองทุนหมู่บ้านที่ศึกษา ได้กำหนดประเภทเงินฝากแบ่งเป็น (1) การฝากเงินรายเดือนแบบฝากสัจจะหรือในรูปหุ้น และ (2) การฝากในรูปหุ้นรายปี ซึ่งกองทุนที่ศึกษาส่วนใหญ่กำหนดให้สมาชิกต้องฝากเงินแบบรายเดือนมากกว่าแบบรายปี เนื่องจากการฝากสัจจะทุกเดือนนี้เป็นการบังคับให้สมาชิกที่กู้เงินต้องมาพบปะกันและพบปะกับกรรมการกองทุนด้วย

(2) เงื่อนไขการฝากเงิน

เงื่อนไขหนึ่งในการสมัครเป็นสมาชิกกองทุนคือ สมาชิกต้องมีเงินออมกับกองทุน สมาชิกกองทุนที่มีการกำหนดให้ฝากเงินรายเดือน ต้องนำเงินมาฝากกับกองทุนในวันทำการของทุกเดือน เพื่อให้สมาชิกกองทุนได้มาพบปะกันทุกเดือนโดยบางกองทุนกำหนดช่วงของเงินฝาก 50-500 บาทต่อเดือน บางกองทุนกำหนดช่วงของเงินฝาก 100-200 บาทต่อเดือน หรือบางกองทุนกำหนดช่วงของเงินฝาก 100-500 บาทต่อเดือน ส่วนบางกองทุนกำหนดเงินฝากในรูปมูลค่าหุ้นๆ ละ 50 บาท และฝากได้ 1-2 หุ้น หรือ 50-100 บาทต่อเดือน

นอกจากนี้ บางกองทุนมีเงื่อนไขกำหนดว่า ถ้าขาดส่งเงินฝากสัจจะสามเดือนติดต่อกัน หรือขาดส่ง 3 เดือนใน 1 ปี จะถูกตัดสิทธิได้รับเงินปันผลและสวัสดิการจากกองทุน ส่วนบางกองทุนมีการกำหนดเงื่อนไขที่ยืดหยุ่นให้สมาชิกสามารถถอนเงินสัจจะได้ทุกเมื่อ โดยไม่หมดสภาพการเป็นสมาชิก แต่ต้องจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ที่ค้างไว้ให้ครบ

(3) ผลตอบแทนจากเงินฝาก

ผลตอบแทนจากเงินฝากจะมากหรือน้อยขึ้นกับผลการดำเนินงานของกองทุน ซึ่งในปี 2552 ผลตอบแทนจากเงินฝากของกองทุนหมู่บ้านที่ศึกษา ประมาณร้อยละ 4-5 ต่อปี สำหรับกองทุนหมู่บ้านที่เป็นชุมชนมุสลิมไม่มีการจ่ายผลตอบแทนจากเงินฝาก

(4) ข้อสังเกตการรับฝากเงิน

การมีกิจกรรมการออมทุกเดือนของสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน เป็นการปลูกฝังให้สมาชิกมีวินัยและรักการออม นอกจากนี้ ยังทำให้เกิดการพบปะกันระหว่างสมาชิก และกรรมการสามารถติดตามการชำระคืนเงินกู้ของกองทุนได้

2) ลักษณะการดำเนินงานด้านการให้กู้เงิน

การให้กู้ของกองทุนหมู่บ้าน เป็นไปตามกรอบและแนวปฏิบัติของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ดังนั้น การนำเสนอในส่วนนี้เป็นการสรุปลักษณะการดำเนินงานด้านการให้เงินกู้ของกองทุนหมู่บ้านที่พบในพื้นที่ศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 4 ประเด็นคือ (1) นโยบายการให้กู้ (2) เงื่อนไขการให้กู้ (3) อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ และ (4) ข้อสังเกตการให้เงินกู้ โดยแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

(1) นโยบายการให้กู้

โดยหลักการของการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมขนเมืองนั้น เพื่อให้สมาชิกกู้เงินที่รัฐบาลอุดหนุนไปลงทุน สร้างและพัฒนาอาชีพ รวมไปถึงก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ในชุมชน แต่ในทางปฏิบัติอาจไม่ได้นำเงินไปใช้ตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในเอกสารคำขอกู้ โดยกรรมการของ บางกองทุนกล่าวว่า “กองทุนไม่ไปล้วงลูกว่าขอกู้ไปทำอะไร แต่ส่วนใหญ่มากู้เพื่อประกอบอาชีพ” บางกองทุนก่อนอนุมัติเงินกู้ต้องมีการพูดคุย อธิบายเงื่อนไขการนำเงินไปใช้ให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่ขอกู้ ส่วนบางกองทุนสมาชิกส่วนใหญ่กู้เงินไปเพื่อประกอบอาชีพค้าขาย ทำการเกษตร โดยเฉพาะเพื่อซื้อปุ๋ย ลงทุนเลี้ยงโค และเลี้ยงไก่ เป็นต้น ซึ่งเงินที่นำมาให้สมาชิกกู้นั้น โดยทั่วไปมีการแยกเป็นสองส่วนคือ เงินของกองทุนหมู่บ้าน และเงินที่รับฝากสัจจะจากสมาชิก

(2) เงื่อนไขการให้กู้

(2.1) ขั้นตอนและเอกสารการขอกู้

สมาชิกที่มีสิทธิกู้เงินต้องส่งเงินสัจจะมาแล้วระยะหนึ่งตามระเบียบของกองทุน ซึ่งบางกองทุนกำหนดไว้ว่าสมาชิกที่มีสิทธิกู้เงินต้องส่งเงินสัจจะติดต่อกันมาแล้ว 3 เดือน หรือ 6 เดือน โดยทั่วไปสมาชิกสามารถยื่นคำขอกู้ในวันทำการของกองทุน พร้อมด้วยสมุดสัจจะ (ผู้กู้ ผู้ค้ำ (ถ้ามี ซึ่งแต่ละกองทุนจะกำหนดให้ต้องมีผู้ค้ำ 1 หรือ 2 คน)) สัญญากู้ (ซึ่งบางกองทุนมีการกำหนดระยะเวลาคืนเงินกู้ดูจากความสามารถในการจ่ายคืน ซึ่งสัญญาของสมาชิกแต่ละคนมีความแตกต่างกัน) สำเนาบัตรประชาชน สำเนาทะเบียนบ้าน สมุดเงินฝากธนาคารที่กองทุนกำหนด (กรณีกู้เงินกองทุน) หรือในกรณีที่ใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันต้องแสดงเอกสารที่เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันด้วย

(2.2) การกำหนดวงเงินให้กู้

การกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน ส่วนใหญ่กำหนดวงเงินให้กู้ไม่เกิน 20,000 บาทต่อราย ส่วนการให้กู้จากเงินฝากสัจจะ ส่วนใหญ่วงเงินให้กู้ไม่เกินวงเงินฝากสัจจะของผู้กู้และผู้ค้ำประกันรวมกัน

(2.3) เงื่อนไขการชำระคืนเงินกู้และบทลงโทษ

ตามคู่มือการพิจารณาเงินกู้ กำหนดระยะเวลาการชำระคืนเงินกู้จะต้องพิจารณาตามความเหมาะสม แต่ต้องชำระคืนภายใน 1 ปี นับแต่วันที่ทำสัญญา ซึ่งทุกกองทุนได้ปฏิบัติตามในเรื่องกรอบระยะเวลา บางกองทุนมีการกำหนดให้ผู้กู้จ่ายคืนเงินต้นและดอกเบี้ยทุกเดือน บางกองทุนกำหนดให้ต้องจ่ายดอกเบี้ยทุกเดือนส่วนเงินต้นสามารถชำระคืนได้ตามกำลังความสามารถของผู้กู้

ภายใน 1 ปี บางกองทุนกำหนดให้มีการชำระคืนทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยเพียงครั้งเดียวเมื่อครบกำหนด 12 เดือน

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลอภิสิทธิ์ ได้จัดให้กองทุนหมู่บ้านที่มีการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลสามารถเพิ่มทุนได้ และสามารถขยายระยะการชำระคืนเงินกู้ของสมาชิกออกไปเป็น 2 ปี สำหรับจำนวนทุนที่ได้รับเพิ่มนั้นขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกของกองทุน กล่าวคือ จำนวนสมาชิกน้อยกว่า 150 คน เพิ่มทุนได้ 2 แสนบาท จำนวนสมาชิกระหว่าง 151-300 คน เพิ่มทุนได้ 4 แสนบาท และจำนวนสมาชิกมากกว่า 300 คน เพิ่มทุนได้ 6 แสนบาท ซึ่งกรรมการกองทุนที่ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการเพิ่มทุนที่ได้รับจากรัฐบาล เนื่องจากเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกสามารถเข้าถึงเงินทุนได้มากขึ้น แต่การขยายระยะการชำระคืนเงินกู้ของสมาชิกออกไปเป็น 2 ปีนั้นอาจส่งผลลบในการมีวินัยในการส่งคืน รวมถึงอาจทำให้ความกระตือรือร้นในการชำระหนี้ลดลง ซึ่งการพิจารณาของคณะกรรมการกองทุนควรพิจารณาจากความสามารถในการชำระคืนเงินกู้ของสมาชิกแต่ละรายประกอบอีกครั้ง

สำหรับบทลงโทษสำหรับสมาชิกที่ไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขการชำระคืนของกองทุน พบว่า บางกองทุนกำหนดว่าถ้าครบ 1 ปีชำระคืนไม่ครบ จะมีการส่งจดหมายเตือนและปรับเดือนละ 100 บาท บางกองทุนลงโทษโดยประกาศทางหอกระจายข่าวและหมดสิทธิการกู้ในครั้งต่อไป บางกองทุนไม่มีการลงโทษแต่ให้มีการทำสัญญากู้ใหม่ในยอดเงินกู้ที่ค้าง บางกองทุนให้มีการทำสัญญากู้ใหม่แต่ต้องชำระดอกเบี้ยค้างให้ครบ ส่วนบางกองทุนที่กำหนดให้มีการชำระคืนเงินกู้ทุกเดือน หากสมาชิกไม่มาชำระเงินในแต่ละเดือน จะต้องจ่ายค่าปรับเดือนละ 100 บาท ในขณะที่บางกองทุนป้องกันการไม่จ่ายคืนดอกเบี้ยโดยการหักค่าบริการ (ดอกเบี้ย) ไว้ล่วงหน้าในวันรับเงินกู้ เช่น สมาชิกกู้เงิน 10,000 บาท หักค่าดอกเบี้ย (ร้อยละ 6) ไว้ 600 บาท ฉะนั้นผู้กู้ได้รับเงินกู้ในวันแรกเท่ากับ 9,400 บาท

(3) อัตราดอกเบี้ยเงินกู้

โดยส่วนใหญ่กองทุนหมู่บ้านที่ศึกษา กำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 0.5 ต่อเดือน หรือร้อยละ 6 ต่อปี (อัตราที่กำหนดนี้ต่ำกว่ากลุ่มออมทรัพย์ เนื่องจากกรรมการมีความเห็นว่าเพื่อเป็นการช่วยเหลือคนจนหรือคนที่ลำบากอยู่แล้วให้สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้) มีเพียง 1 กองทุนในตำบลท่าข้ามที่กำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 1 ต่อเดือน หรือร้อยละ 12 ต่อปี และมี 1 กองทุน ในตำบลเขาพระที่สมาชิกเป็นมุสลิม ไม่มีการคิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ แต่เก็บค่าธรรมเนียมการกู้ 500 บาท/ราย/ครั้ง เป็นค่าดำเนินงานกองทุน

(4) ข้อสังเกตการให้เงินกู้

จากการศึกษาพบว่า ในบางพื้นที่ผู้กู้บางส่วนมีการนำเงินกู้ที่กู้จากกองทุนหมู่บ้านไปใช้เพื่อการชำระหนี้หรือปลดหนี้นอกระบบ ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกองทุน นอกจากนี้ โดยเปรียบเทียบพบว่า กองทุนหมู่บ้านมีปัญหาการเบี้ยวหนี้มากกว่ากลุ่มออมทรัพย์ หรือสมาชิกบางรายได้เงินกู้แล้วหายตัวไปติดต่อไม่ได้ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งอาจมาจากทัศนคติของสมาชิกที่เห็นว่าเงินกองทุนนี้เป็นของรัฐ ไม่ส่งคืนตามเงื่อนไขก็ได้

3) การบริหารเงินคงเหลือ

เงินของกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่ จะเก็บไว้ในบัญชีออมทรัพย์ที่เปิดไว้เพื่อให้รัฐบาลโอนเงินมาให้ ดังนั้นในกรณีที่กองทุนมียอดเงินกองทุนคงเหลือ เงินคงเหลือนี้จะเก็บไว้ในบัญชีออมทรัพย์ที่มีอยู่ สำหรับยอดเงินฝากสัจจะคงเหลือนั้นส่วนใหญ่ฝากในบัญชีออมทรัพย์เช่นเดียวกัน

5.2.3 ลักษณะการดำเนินงานของธนาคารหมู่บ้าน

1) การดำเนินงานด้านการรับฝากเงิน

ธนาคารหมู่บ้านที่ศึกษา มีทั้งพัฒนามาจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และเกิดขึ้นจากการให้คำแนะนำโดยเกษตรอำเภอ อำเภอหาดใหญ่ โดยธนาคารหมู่บ้านในตำบลเขาพระ เกิดจากแนวคิดในการพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ให้เป็นรูปแบบธนาคารที่สามารถให้บริการสมาชิกในชุมชนได้ สมาชิกสามารถฝากและถอนเงินได้ จึงได้เปลี่ยนจากชื่อเป็นธนาคารหมู่บ้าน และเปลี่ยนสถานะของสมาชิกเป็น “ลูกค้า” ส่วนธนาคารหมู่บ้านในตำบลท่าข้าม เกิดขึ้นจากการให้คำแนะนำโดยเกษตรอำเภอ อำเภอหาดใหญ่ อย่างไรก็ตาม ลักษณะการดำเนินงานของธนาคารหมู่บ้านไม่ต่างไปจากการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์มากนัก กล่าวคือ มีการกำหนดให้สมาชิกหรือลูกค้ามีการออมทุกเดือนจึงจะสามารถกู้เงินจากธนาคารได้

การนำเสนอลักษณะการดำเนินงานด้านการรับเงินฝากของธนาคารหมู่บ้าน ประกอบด้วย 4 ประเด็นคือ (1) ประเภทเงินฝาก (2) เงื่อนไขการฝากเงิน (3) ผลตอบแทนจากเงินฝาก และ (4) ข้อสังเกตการรับฝากเงิน โดยแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

(1) ประเภทเงินฝาก

ประเภทเงินฝากของธนาคารหมู่บ้านที่ศึกษา แบ่งได้เป็น (1) การฝากเงินแบบสัจจะ คือ ส่งเงินฝากทุกเดือนเหมือนกับการฝากสัจจะแบบสามัญของกลุ่มออมทรัพย์ (2) การฝากแบบพิเศษ สมาชิกสามารถฝากเงินได้ปีละครั้งในวันที่กำหนดไว้ และ (3) การฝากแบบออมทรัพย์คือ สมาชิกสามารถฝากและถอนเงินได้ในวันทำการของธนาคาร

(2) เงื่อนไขการฝากเงิน

ในกรณีธนาคารหมู่บ้านตำบลเขาพระ เป็นการรับฝากเงินแบบออมทรัพย์ โดยมีเงื่อนไขการเปิดบัญชีเงินฝากครั้งแรกขั้นต่ำ 50 บาท ขึ้นไป และสมาชิกสามารถฝากและถอนเงินได้ทุกเดือนในวันทำการของธนาคาร

ส่วนธนาคารหมู่บ้านในตำบลท่าข้าม มีทั้งการกำหนดเงื่อนไขการฝากเงินสัจจะขั้นต่ำสุดและสูงสุดไว้ และกำหนดเงื่อนไขการฝากเงินสัจจะเฉพาะขั้นต่ำสุด กล่าวคือ ธนาคารที่มีการกำหนดเงื่อนไขการฝากสัจจะขั้นต่ำสุดและสูงสุดไว้ ได้กำหนดเงินฝากสัจจะขั้นต่ำ 100 บาทต่อเดือน และขั้นสูงสุดไม่เกิน 1,000 บาทต่อเดือน สาเหตุที่กำหนดเงินสัจจะรายเดือนสูงสุดไม่เกิน 1,000 บาท เพราะไม่ต้องการให้สมาชิกที่มีเงินมากมาแสวงหารายได้จากดอกเบี้ยเงินฝากเป็นหลัก ซึ่งถือว่าเป็นภาระต้นทุนให้กับธนาคาร สำหรับธนาคารที่กำหนดเงื่อนไขการฝากเงินสัจจะเฉพาะขั้นต่ำสุด กำหนดเงินฝากสัจจะขั้นต่ำ ไว้ที่ 100 บาทต่อเดือน อย่างไรก็ตาม ธนาคารแห่งนี้มีแผนในปีหน้าว่าจะกำหนดเงินฝากสัจจะสูงสุดไม่เกิน 1,000 บาทต่อเดือน

(3) ผลตอบแทนจากเงินฝาก

ธนาคารหมู่บ้านตำบลเขาพระ มีการจ่ายผลตอบแทนสำหรับเงินฝาก จำแนกเป็น 2 ลักษณะคือ ให้อัตราร้อยละ 4 ต่อปี สำหรับลูกค้าที่ส่งฝากทุกเดือน (ฝากสัจจะ) และร้อยละ 3 ต่อปี สำหรับลูกค้าที่ฝากเงินไม่สม่ำเสมอ คือ ในแต่ละเดือนฝากบ้างไม่ฝากบ้าง โดยการจ่ายผลตอบแทนทั้ง 2 ลักษณะ ธนาคารจะจ่ายดอกเบี้ยให้ตอนสิ้นปีเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ข้อสังเกตคือ แม้อัตราดอกเบี้ยเงินฝากจะค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับ อัตราผลตอบแทนจากเงินปันผลของเงินสัจจะของกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งมีอัตราผลตอบแทนร้อยละ 7-10 ต่อปี แต่ลูกค้าก็พอใจเพราะการฝากเงินกับธนาคารหมู่บ้านนั้น โดยสามารถถอนเงินเมื่อไรก็ได้

สำหรับการให้ผลตอบแทนเงินฝากของธนาคารหมู่บ้านในตำบลท่าข้ามนั้น ไม่มีการประกาศเป็นอัตราดอกเบี้ยเงินฝากไว้ล่วงหน้า แต่ผลตอบแทนที่ให้กับเงินฝากจะมากหรือน้อยขึ้นกับผลการดำเนินงาน โดยในปี 2552 ธนาคารหมู่บ้านแห่งหนึ่งจ่ายผลตอบแทนให้กับเงินฝากสัจจะอยู่ในระดับร้อยละ 5.75 ต่อปี ในขณะที่อีกแห่งหนึ่งจ่ายผลตอบแทนให้กับเงินฝากอยู่ในระดับร้อยละ10 ต่อปี สำหรับทั้งสองประเภทการฝากคือ ฝากสัจจะและฝากพิเศษ

(4) ข้อสังเกตการรับฝากเงิน

ประเภทการรับฝากเงินและเงื่อนไขการฝากเงินของธนาคารหมู่บ้านในตำบลท่าข้ามไม่มีความแตกต่างกับการฝากเงินกับกลุ่มออมทรัพย์มากนัก รวมถึงการให้ผลตอบแทนเงินฝากก็มีวิธีการคล้ายคลึงกันคือ พิจารณาจากผลการดำเนินงานในแต่ละปี ส่วนลักษณะการดำเนินงาน

ด้านเงินฝากของธนาคารหมู่บ้านในตำบลเขาพระ มีความแตกต่างจากตำบลท่าข้าม กล่าวคือ ธนาคารหมู่บ้านในตำบลเขาพระ มีเงื่อนไขที่ยืดหยุ่นในเรื่องการถอนเงินของลูกค้าที่สามารถกระทำได้ทุกเวลาในวันทำการของธนาคาร

2) ลักษณะการดำเนินงานด้านการให้กู้เงิน

การนำเสนอลักษณะการดำเนินงานด้านการให้เงินกู้ของธนาคารหมู่บ้าน ประกอบด้วย 4 ประเด็นคือ (1) นโยบายการให้กู้ (2) เงื่อนไขการให้กู้ (3) อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ และ (4) ข้อสังเกตการให้เงินกู้ โดยแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

(1) นโยบายการให้กู้

การดำเนินงานด้านการให้เงินกู้ของธนาคารหมู่บ้าน คำนึงถึงการให้บริการหรือช่วยเหลือสมาชิกให้เข้าถึงแหล่งทุนของชุมชนได้ โดยการให้เงินกู้ของธนาคารหมู่บ้านแต่ละแห่งนั้น พิจารณาจากยอดเงินฝากที่มีอยู่เป็นฐาน และต้องสอดคล้องกับระเบียบหรือเงื่อนไขที่ธนาคารกำหนดไว้

การให้เงินกู้ของธนาคารหมู่บ้านก็เช่นเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน คือ การกู้ของลูกค้าสามารถทำได้ตามระเบียบ และไม่แทรกแซงการนำเงินไปใช้ในวัตถุประสงค์ใดหรือไม่ว่าลูกค้าหรือสมาชิกกู้ไปจะนำเงินกู้นั้นทำอะไรก็ได้ เป็นสิทธิของลูกค้า

จากการศึกษา สามารถแบ่งประเภทเงินกู้ธนาคารหมู่บ้าน ได้เป็น (1) ประเภทสามัญ และ (2) ประเภทฉุกเฉิน โดยเงินกู้ประเภทสามัญ คือ เงินกู้ที่ให้กับลูกค้าหรือสมาชิกทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่ลูกค้ากู้ไปเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน กู้ไปปลดหนี้หรือที่ชาวใต้เรียกว่า “กู้ไป ผลัดบ่า” กู้ไปประกอบอาชีพ กู้ไปปรับปรุงบ้าน กู้ไปซื้อจักรยานยนต์ และกู้ไปเพื่อการศึกษาของบุตร เป็นต้น สำหรับเงินกู้ประเภทฉุกเฉินคือ เงินกู้ที่ให้กับผู้กู้มีความจำเป็นเร่งด่วน เช่น จัดงานบวชลูก เป็นต้น

ผู้กู้ที่มีสิทธิกู้ส่วนใหญ่ ต้องเป็นสมาชิกหรือลูกค้าของธนาคาร โดยการฝากเงินกับธนาคารมาระยะหนึ่งตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ เช่น ธนาคารบางแห่งกำหนดคุณสมบัติผู้กู้ต้องฝากเงินครบ 2 เดือน หรือบางแห่งกำหนดไว้ต้องฝากเงินครบ 6 เดือน เป็นต้น

(2) เงื่อนไขการให้กู้

(2.1) ขั้นตอนและเอกสารการขอกู้

ธนาคารหมู่บ้านในตำบลเขาพระ กำหนดว่าลูกค้าสามารถยื่นเอกสารการกู้ได้ในช่วง 13.00-16.00 น. ของวันทำการ (ทุกวันที่ 20 ของเดือน) จากนั้นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบพิจารณาและอนุมัติเงินกู้ หากปริมาณเงินฝากที่ธนาคารได้รับจากลูกค้าในวันทำการมีมากเพียงพอกับ

ปริมาณเงินที่ลูกค้าขอกู้ ผู้กู้ก็จะได้รับเงินกู้ในวันนั้นเลย แต่หากเงินฝากมีไม่เพียงพอ ผู้กู้จะได้เงินกู้ในวันถัดไป

ส่วนธนาคารหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ในตำบลท่าข้าม กำหนดว่า ก่อนวันทำการของธนาคารหนึ่งวัน (วันที่ 8 ของเดือน) เวลา 13.00-16.00 น. ผู้กู้ต้องกรอกแบบฟอร์มการขอกู้เงิน และยื่นพร้อมสมุดเงินฝากด้วยสมุดเงินฝากของผู้กู้ และสมุดเงินฝากสัจจะของผู้ค้ำ (ถ้าเป็นการกู้แบบมีผู้ค้ำ) กับกรรมการที่รับผิดชอบให้เงินกู้ และกรรมการจะพิจารณาอนุมัติเงินกู้ในวันถัดไปซึ่งเป็นวันทำการของธนาคาร โดยธนาคารหมู่บ้านในตำบลท่าข้ามทั้งสองแห่งมีการกำหนดว่า ในกรณีที่สมาชิกที่กู้มีสถานภาพสมรส คู่สมรสต้องยินยอมหรือเห็นด้วยกับการกู้เงินในแต่ละครั้ง หรือคู่สมรสต้องมาร่วมกันลงนามในเอกสารคำขอกู้ด้วย

(2.2) การกำหนดวงเงินให้กู้

การกำหนดวงเงินกู้ของธนาคารหมู่บ้านในตำบลเขาพระคือ ให้กู้ได้ไม่เกิน 1.5 เท่าของเงินฝาก แต่ไม่เกิน 150,000 บาทต่อราย ซึ่งหลังจากได้เงินกู้แล้ว ลูกค้าไม่สามารถถอนเงินฝากได้ คล้ายกับว่าใช้เงินฝากนั้นมาค้ำเงินกู้ อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานของธนาคารในช่วงที่ผ่านมาประสบปัญหาบ้าง เช่น มีลูกค้าบางคน นำเงินมาฝาก 100,000 บาท แล้วทำเรื่องขอกู้และได้เงินกู้ไป 150,000 บาท จากนั้นก็หายตัวไปเลย การติดตามลูกค้าทำได้ยาก

สำหรับธนาคารหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ในตำบลท่าข้าม มีการกำหนดวงเงินให้กู้ประเภทสามัญไม่เกินร้อยละ 90 ของเงินฝากผู้กู้ หรือของผู้กู้และผู้ค้ำรวมกัน และประเภทฉุกเฉินกำหนดไว้ไม่เกิน 40,000 บาทต่อราย โดยไม่ต้องมีผู้ค้ำประกัน ส่วนอีกแห่งหนึ่งมีการกำหนดวงเงินให้กู้ไม่เกินเงินฝากของผู้กู้ หรือของผู้กู้และผู้ค้ำ (ไม่เกิน 2 ราย) รวมกัน ซึ่งการกำหนดวงเงินในลักษณะที่ไม่เกินเงินฝากนี้เป็นการประกันความเสี่ยงในการดำเนินงานของธนาคารได้ทางหนึ่ง

(2.3) เงื่อนไขการชำระคืนเงินกู้และบทลงโทษ

เงื่อนไขการชำระคืนของธนาคารหมู่บ้านในตำบลเขาพระคือ ผู้กู้ต้องจ่ายทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยทุกเดือน สำหรับระยะเวลาในการชำระคืนนั้น จำแนกตามวงเงินกู้คือ ระยะสั้นวงเงินกู้ไม่เกิน 30,000 บาท กำหนดให้ชำระคืนภายใน 1 ปี ระยะกลางวงเงินกู้ 40,000-100,000 บาท กำหนดให้ชำระคืนภายใน 2 ปี และระยะยาววงเงินกู้มากกว่า 100,000 บาท กำหนดให้ชำระคืนภายใน 3 ปี

สำหรับธนาคารหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ในตำบลท่าข้าม กำหนดระยะเวลาชำระคืนเงินกู้ประเภทสามัญไว้ที่ 1-2 ปี โดยในแต่ละเดือนผู้กู้ต้องมาส่งดอกเบี้ย ส่วนการชำระคืนเงินต้นนั้นแล้วแต่ความประสงค์ของผู้กู้ว่าจะทยอยคืนทุกเดือนหรือไม่อย่างไร ส่วนการชำระคืนเงินกู้ประเภท

ฉุกเฉินนั้น ให้ชำระคืนเมื่อเสร็จงานที่ต้องนำเงินฉุกเฉินไปใช้ ส่วนอีกแห่งหนึ่งนั้นไม่มีการกำหนดระยะเวลาชำระคืนเงินกู้ที่ชัดเจน แต่สมาชิกต้องมีการส่งคืนเงินต้นและ/หรือดอกเบี้ยทุกเดือน เพื่อให้ยอดส่งคืนเงินกู้มีการเคลื่อนไหว

(3) อัตราดอกเบี้ยเงินกู้

อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของธนาคารหมู่บ้านในตำบลเขาพระกำหนดไว้ที่ร้อยละ12 ต่อปี ซึ่งผู้บริหารธนาคารได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ถึงแม้ว่าอัตราดอกเบี้ยของธนาคารค่อนข้างสูง เมื่อเทียบกับอัตราดอกเบี้ยของสหกรณ์การเกษตรที่กำหนดไว้ร้อยละ10 ต่อปี ในขณะที่ของ ธ.ก.ส. กำหนดไว้ที่ร้อยละ 6-9 ต่อปี แต่ลูกค้าก็ยังพอใจที่จะกู้จากธนาคารหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากมีความสะดวกในการเข้าถึงเงินกู้เป็นสำคัญ คือ ทั้งใกล้บ้านและไม่ต้องมีหลักประกันอะไรมากมาย

ส่วนอัตราดอกเบี้ยของธนาคารหมู่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลท่าข้าม กำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ประเภทสามัญไว้ที่ร้อยละ 18 ต่อปี และประเภทฉุกเฉินกำหนดเป็นค่าบริการ 100 บาท ต่อเงินกู้ 10,000 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 1 ในช่วงเวลาที่นำเงินฉุกเฉินไปใช้ ส่วนอีกแห่งหนึ่งกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ไว้ที่ร้อยละ 15 ต่อปี

(4) ข้อสังเกตการให้เงินกู้

การให้เงินกู้ของธนาคารหมู่บ้าน มีลูกค้าหรือสมาชิกกู้ไปเพื่อปลดหนี้แหล่งอื่นทั้งในระบบและนอกระบบ ประมาณร้อยละ 30-50 ของผู้มากู้ทั้งหมด ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง สำหรับการกำหนดวงเงินให้กู้ของธนาคารหมู่บ้านในตำบลเขาพระที่ความเสี่ยงมากกว่าในตำบลท่าข้าม

3) การบริหารเงินคงเหลือ

เงินฝากที่เหลือของธนาคารหมู่บ้านในตำบลเขาพระ ได้มีการแบ่งฝากไว้เป็น 2 แหล่ง คือ ร้อยละ 50 ของเงินฝากที่เหลือฝากไว้ที่ธนาคารออมสิน (ได้ดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 0.5 ต่อปี) และส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 50 ฝากไว้ที่สหกรณ์การเกษตร (ได้ดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 2 ต่อปี)

เงินฝากที่เหลือของธนาคารหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ในตำบลท่าข้าม ซึ่งมีมากถึงร้อยละ 70 ของยอดเงินฝากทั้งหมด ได้นำไปฝากไว้ที่สหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ได้ดอกเบี้ยร้อยละ 3.05 ต่อปี) ในขณะที่อีกแห่งหนึ่งมีเงินฝากคงเหลือน้อยมาก เนื่องจากเงินฝากและเงินให้กู้อยู่ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันมาก จึงยังไม่ต้องบริหารจัดการเงินฝากคงเหลือ

จะเห็นได้ว่า การบริหารเงินคงเหลือของธนาคารหมู่บ้าน เป็นการนำเงินไปฝากไว้กับสถาบันการเงินอื่นเท่านั้น ยังไม่มีการนำเงินฝากคงเหลือไปลงทุนทำกิจการต่างๆ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความไม่มั่นใจหรือความไม่กล้าเสี่ยงของกรรมการในการตัดสินใจเลือกทางเลือกในการลงทุนที่เหมาะสม

5.3 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน

องค์กรการเงินชุมชนในที่นี้ หมายถึง กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารหมู่บ้าน เท่านั้น ไม่นับรวมเครือข่ายสวัสดิการชุมชน (ซึ่งได้นำเสนอผลการศึกษาไว้แล้วในบทที่ 7) และด้วยลักษณะของปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของประเภทต่างๆ ขององค์กรการเงินชุมชนดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกัน ทีมวิจัยจึงนำเสนอปัญหาในการดำเนินงานของในภาพรวมโดยไม่แยกประเภทขององค์กรการเงินชุมชน ซึ่งปัญหาหลักๆ ที่นำเสนอมี 3 ด้าน คือ (1) ปัญหาเชิงหลักการ (2) ปัญหาส่วนบุคคล และ (3) ปัญหาเชิงบริหารจัดการ แต่ละด้านมีประเด็นย่อยๆ ดังภาพที่ 5.3

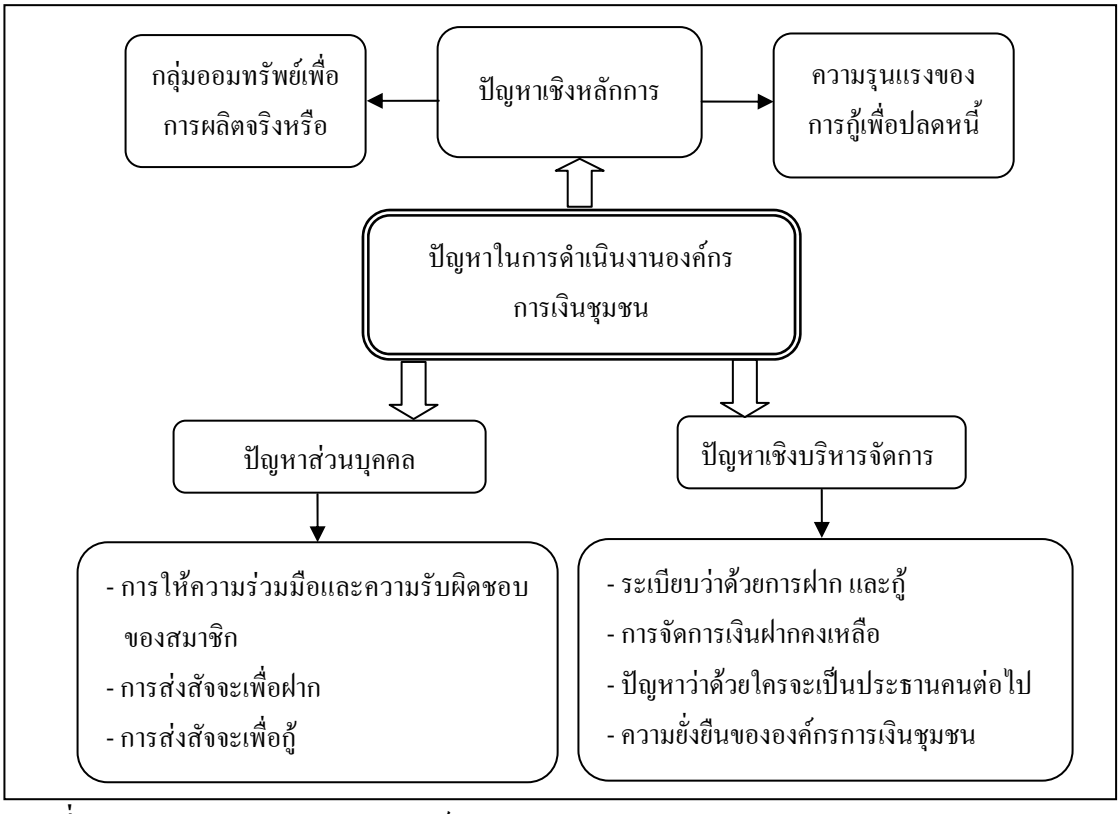

ภาพที่ 5.3 ปัญหาในการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน

5.3.1 ปัญหาเชิงหลักการ

ปัญหาเชิงหลักการขององค์กรการเงินชุมชน ประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ (1) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจริงหรือ และ (2) ความรุนแรงของการกู้เพื่อปลดหนี้

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจริงหรือ ว่ากันในเชิงหลักการแล้ว การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของกรมการพัฒนาชุมชนมีวัตถุประสงค์ เพื่อต้องการให้ประชาชนรู้จักการบริหารจัดการในเชิงธุรกิจทั้งด้านการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตรเป็นสำคัญ (พูลทรัพย์ สวนเมือง ตุลาพันธุ์, 2549) แต่ความเป็นจริงในเชิงปฏิบัตินั้น กลุ่มไม่มีนโยบายกำหนด

วัตถุประสงค์ในการขอกู้ ไม่ว่าสมาชิกกู้ไปทำอะไร กลุ่มถือว่าเป็นสิทธิเสรีภาพของสมาชิก สิ่งเดียวที่กลุ่มให้ความสำคัญคือ กู้ไปแล้วขอให้ชำระคืนได้เท่านั้น

วัตถุประสงค์ในการกู้โดยทั่วไป คือ นำเงินไปสร้างบ้าน ซ่อมบ้าน ประกอบอาชีพค้าขาย การเกษตร การศึกษาของบุตรหลาน ซื้อรถจักรยานยนต์ รถยนต์ รวมทั้งการกู้เพื่อไปปลดหนี้ที่มีกับแหล่งอื่น เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีบางองค์กรการเงินชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการผลิต ด้วยการกำหนดเงื่อนไขการกู้จูงใจแก่สมาชิกที่กู้เงินไปประกอบอาชีพ หรือกู้ไปทำวิสาหกิจชุมชน ซึ่งในที่นี้จะนำเสนอใน 3 กรณี คือ

1.1) กลุ่มออมทรัพย์บ้านแม่เตย หมู่ 1 ตำบลท่าข้าม ที่ให้ความสำคัญกับวิสาหกิจชุมชน โดยกำหนดเงื่อนไขสำหรับกลุ่มชาวบ้านที่มีการจัดตั้งองค์กรที่ชัดเจน คือ มีประธาน รองประธาน คณะกรรมการบริหาร และดำเนินกิจการเพื่อส่วนรวม เช่น กลุ่มแม่บ้านที่จะทำวิสาหกิจชุมชน กลุ่มจะคิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้พิเศษให้ โดยคิดอัตราดอกเบี้ยไม่ถึง ร้อยละ 12 ต่อปี (ปกติกลุ่มคิดอัตราเดียว คือ ร้อยละ 18 ต่อปี) และระยะเวลาในการส่งคืนเงินกู้ขึ้นอยู่กับข้อตกลงร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่แล้วไม่ค่อยมีการใช้บริการช่องทางนี้ เนื่องจากทางอบต. ท่าข้าม มีการตั้งเงินอุดหนุนเพื่อการประกอบอาชีพของกลุ่มผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพในชุมชนโดยไม่คิดดอกเบี้ยอยู่แล้ว

1.2) กรณีกลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง ก็ให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพของสมาชิก โดยกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 12 ต่อปี ถ้ากู้ไปประกอบอาชีพ ในขณะที่คิดร้อยละ 15 ต่อปี ถ้ากู้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ ทั้งนี้เพราะกลุ่มเชื่อว่า การกู้ไปประกอบอาชีพ จะมีส่วนช่วยให้กลุ่มมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

1.3) กรณีธนาคารหมู่บ้าน หมู่ 11 ตำบลเขาพระ การให้เงินกู้ประเภทพิเศษ มีขึ้นเพื่อส่งเสริมการลงทุนประเภทที่ไม่มีหลักทรัพย์ประกัน การขอกู้ต้องแนบโครงการประกอบ เช่น การกู้เพื่อปลูกสับปะรดระหว่างร่องในสวนยาง กู้ไปลงทุนเลี้ยงปลาสวยงาม เป็นต้น การให้กู้ประเภทนี้ ให้กู้ในวงเงิน 100,000 บาทขึ้นไป แต่สองตัวอย่างที่ธนาคารให้กู้ไป ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ สุดท้ายได้ยกเลิกการให้กู้ประเภทนี้ไป

2) ความรุนแรงของการกู้เพื่อปลดหนี้

ในทางปฏิบัติว่าด้วยการขอกู้ของสมาชิกนั้น แม้เอกสารคำขอกู้ของทุกประเภทองค์กรการเงินชุมชนที่ศึกษา จะมีช่วงว่างให้ผู้กู้ระบุวัตถุประสงค์ในการกู้เงินของสมาชิก และสมาชิกก็กรอกวัตถุประสงค์ลงไป ไม่ว่าสมาชิกระบุวัตถุประสงค์ในการขอกู้ไว้อย่างไร ก็ไม่มีผลต่อ

การปฏิเสธการให้กู้ หากสมาชิกผู้นั้นยังให้ความร่วมมืออย่างดีกับกลุ่ม ประกอบกับที่กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า กลุ่มก็มิได้ให้ความสำคัญว่าสมาชิกจะกู้ไปทำอะไร สำคัญเพียงสิ่งเดียวคือ กู้ไปแล้วขอให้ชำระคืนให้ได้เท่านั้น จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำองค์กรการเงินชุมชนประเภทต่างๆ ทีมวิจัยพบว่า ร้อยละ 10–60 (ส่วนใหญ่อยู่ในระดับร้อยละ 30) ของสมาชิกที่ขอกู้เงินทั้งหมด เป็นการกู้เพื่อไปปลดหนี้เงินกู้แหล่งอื่น ทั้งแหล่งเงินกู้ในระบบรวมทั้งองค์กรการเงินชุมชน และแหล่งเงินกู้นอกระบบ ตัวเลขการกู้เงินเพื่อไปปลดหนี้ดังกล่าวเป็นตัวเลขที่ไม่ควรมองข้ามเลยทีเดียว และทีมวิจัยพบว่า พื้นที่ตำบลเขาพระ และตำบลท่าข้าม จะมีปัญหาการกู้เพื่อไปปลดหนี้แหล่งเงินกู้อื่นสูงกว่าตำบลชิงโค ทั้งๆ ที่ตำบลชิงโคเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรน้อยกว่ามากเมื่อเทียบกับตำบลเขาพระหรือตำบลท่าข้าม

ปัญหาที่น่าจะเป็นต้นเหตุคือ ประชาชนใช้จ่ายเงินเกินตัว ติดอยู่ในวัตถุมากเกินไป มีหมู่บ้านหนึ่งที่เข้าศึกษา (ประชากร 360 ครัวเรือน) พบว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนทั้งหมด มีรถกระบะ ทั้งๆ ที่มีพื้นที่เพาะปลูกยางพาราโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนไม่เกิน 15 ไร่

ผลการศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ข้อมูลรายครัวเรือน ดังตารางที่ 5.6 พบว่า ประชาชนร้อยละ 56.2 มีหนี้สิน และร้อยละ 43.8 ไม่มีหนี้สิน เมื่อพิจารณาตามสถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนพบว่า ประชาชนที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนมีหนี้สินในสัดส่วนที่น้อยกว่าคนมีหนี้สิน ในอัตราร้อยละ 42.3 : 57.7 ในขณะที่ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนมีหนี้สินในสัดส่วนที่มากกว่าคนไม่มีหนี้สิน ในอัตรา ร้อยละ 60 : 40 ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าประชาชนกลุ่มที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนมีหนี้สินในสัดส่วนที่มากกว่าคนทั่วไปที่ไม่ได้เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

สำหรับหนี้สินเฉลี่ยนั้นพบว่า ประชาชนที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนมีหนี้สิน 179,618 บาทต่อครัวเรือน ในขณะที่ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนมีหนี้สินเฉลี่ย 172,721 บาทต่อครัวเรือน เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยหนี้สินระหว่างประชาชนทั้ง 2 กลุ่ม ด้วยสถิติที (t-Statistic) พบว่าค่าเฉลี่ยหนี้สินทั้ง 2 กลุ่มไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (P-Value = 0.877)

และหากพิจารณาจำนวนหนี้สินจำแนกตามพื้นที่ศึกษา ดังภาพที่ 5.4 พบว่า ประชาชนตำบลเขาพระ มีหนี้สินเฉลี่ยสูงสุดที่ 204,535 บาทต่อครัวเรือน ในขณะที่พื้นที่ตำบลท่าข้าม และชิงโคประชาชนมีหนี้สินเฉลี่ยใกล้เคียงกัน ในระดับ 153,724 และ 156,201 บาทต่อครัวเรือน

ตารางที่ 5.6 ภาวะหนี้สินของประชาชน จำแนกตามสถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

รายการ	ไม่เป็นสมาชิก		เป็นสมาชิก		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
สถานการณ์หนี้สินในปัจจุบัน	(n=130)		(n=470)		(n=600)	
- มีหนี้สิน	55	42.3	282	60.0	337	56.2
- ไม่หนี้สิน	75	57.7	188	40.0	263	43.8
ปริมาณหนี้สินในปัจจุบันเฉลี่ย (บาท/ครัวเรือน)	179,618		172,721		173,847	
แหล่งก่อหนี้ของประชาชน*	(n=55)		(n=282)		(n=377)	
- ธนาคารพาณิชย์ (รวม ธ.ก.ส. และออมสิน)	27	49.1	121	42.9	148	43.9
- องค์กรการเงินชุมชน (กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารหมู่บ้าน)	1	1.8	152	53.9	153	45.4
- สหกรณ์	6	10.9	29	10.3	35	10.4
- แหล่งอื่นๆ	22	40.0	47	16.7	69	20.5

หมายเหตุ: * ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

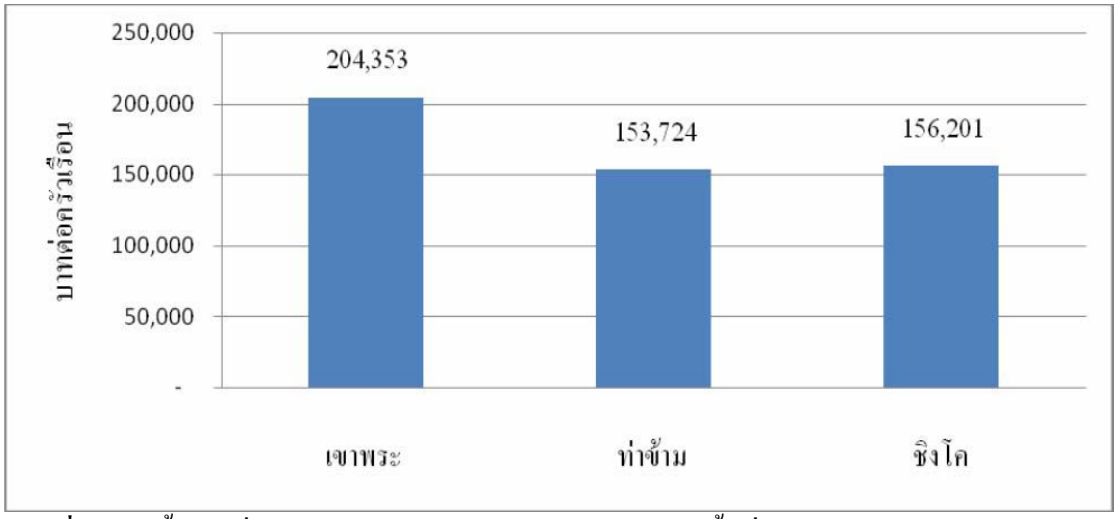

ภาพที่ 5.4 หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนของประชาชน จำแนกตามพื้นที่ศึกษา

หนี้สินจำนวนดังกล่าว จัดว่าเป็นจำนวนไม่น้อยสำหรับพื้นที่ตำบลท่าข้าม และชิงโค ทั้งนี้เนื่องจากขนาดพื้นที่เกษตร ซึ่งหมายถึง พื้นที่ทำกินที่ก่อให้เกิดรายได้ของ 2 ตำบลดังกล่าวต่ำกว่าของตำบลเขาพระมาก กล่าวคือ พื้นที่เกษตรของประชาชนในตำบลเขาพระ มีจำนวนเฉลี่ย 15.41 ไร่ต่อครัวเรือน ในขณะที่พื้นที่เกษตรของประชาชนในตำบลท่าข้ามและชิงโค มีจำนวนเฉลี่ย 4.89 และ 1.62 ไร่ต่อครัวเรือน ตามลำดับ (ภาพที่ 5.5)

สำหรับแหล่งเงินกู้ของประชาชนที่มีหนี้ดังที่นำเสนอไว้ในตารางที่ 5.6 นั้นพบว่า กลุ่มที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ส่วนใหญ่ ร้อยละ 53.9 กู้เงินจากองค์กรการเงินชุมชน ร้อยละ 42.9

กู้จากธนาคารพาณิชย์ (รวม ธ.ก.ส. และ ธนาคารออมสิน) และร้อยละ 16.7 กู้จากแหล่งอื่นๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเงินกู้นอกระบบ ผลการศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า แม้องค์กรการเงินชุมชน จะเป็นที่พึ่งด้านเงินทุนหรือเงินกู้ให้กับสมาชิกแล้ว ธนาคารพาณิชย์ (รวม ธ.ก.ส. และ ธนาคารออมสิน) ก็เป็นแหล่งเงินกู้ที่สำคัญต่อสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนไม่น้อยเช่นเดียวกัน ส่วนประชาชนกลุ่มที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนนั้น ร้อยละ 49.1 กู้จากธนาคารพาณิชย์ (รวม ธ.ก.ส. และ ธนาคารออมสิน) ร้อยละ 10.9 กู้จากสหกรณ์ และร้อยละ 40 กู้จากแหล่งอื่นๆ โดยเฉพาะแหล่งเงินกู้นอกระบบ

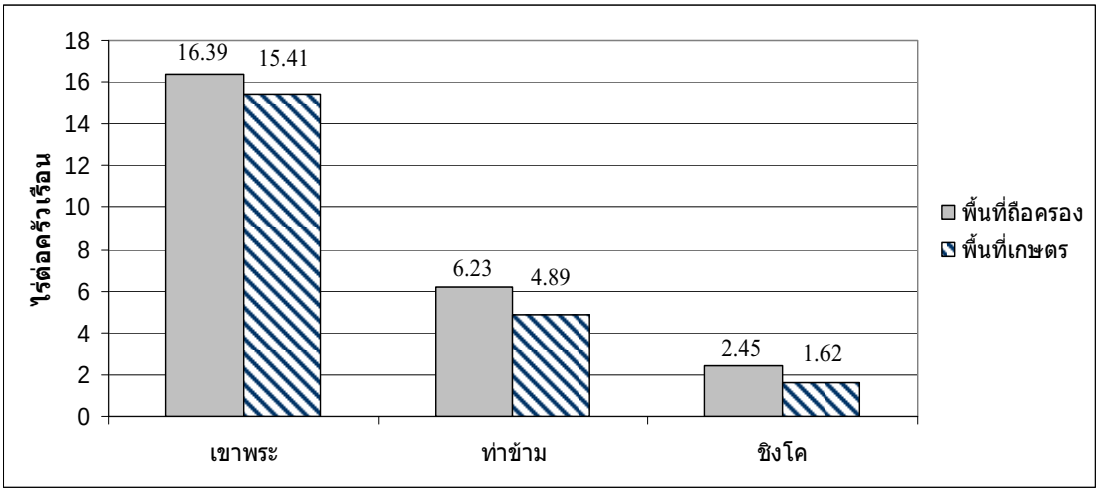

ภาพที่ 5.5 ขนาดพื้นที่ถือครอง และพื้นที่เกษตรของประชาชน จำแนกตามพื้นที่ศึกษา

5.3.2 ปัญหาส่วนบุคคล

ปัญหาส่วนบุคคลขององค์กรการเงินชุมชน เป็นปัญหาทัศนคติเป็นสำคัญ ประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ (1) การขาดให้ความร่วมมือของสมาชิกกับการทำงานแบบจิตอาสาของกรรมการ (2) การส่งสัจจะเพื่อฝาก และ (3) การส่งสัจจะเพื่อกู้

1) การขาดการให้ความร่วมมือและความรับผิดชอบของสมาชิก

ปัญหาคือ สมาชิกที่กู้เงินยังขาดการให้ความร่วมมือและขาดความรับผิดชอบในการปฏิบัติตามเงื่อนไขการกู้ โดยการไม่ส่งคืนเงินต้นและดอกเบี้ยตามเงื่อนไขที่กำหนด ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่จะชี้ถึงความอยู่รอดขององค์กรการเงินชุมชนเลยทีเดียว อย่างไรก็ตาม แม้ปัญหาการไม่ส่งคืนเงินต้นและดอกเบี้ยตามเงื่อนไขจะมีปรากฏในทุกองค์กรการเงินที่เข้าศึกษา แต่จะมีไม่มากสำหรับกลุ่มออมทรัพย์ และธนาคารหมู่บ้าน และเกือบทุกรายจะถูกติดตามจากกรรมการจนต้องมารับผิดชอบต่อเงินที่ตนเองกู้ไปจนได้ หรือบางรายที่ไม่สามารถชำระคืนตามเงื่อนไขได้จริง กรรมการก็จะ

พิจารณาหาทางออกให้โดยการประนอมหนี้ให้ แต่ที่น่าสนใจคือ ไม่ค่อยพบปัญหาหนี้สูญจากองค์กรการเงินชุมชนประเภทกลุ่มออมทรัพย์และธนาคารหมู่บ้าน

ส่วนกองทุนหมู่บ้านจะพบปัญหานี้มากกว่า สมาชิกกองทุนหมู่บ้านไม่น้อยยังมีทัศนคติที่ไม่ดี คิดว่าเงินของกองทุนหมู่บ้าน หรือกองทุนเงินล้านที่ชาวบ้านเรียกขาน เป็นเงินของหลวง เลยคิดเสมือนหนึ่งว่าเป็นเงินที่ได้มาฟรี ทำให้ความรับผิดชอบในการชำระคืนเงินกู้มีน้อยกว่าองค์กรการเงินชุมชนประเภทอื่น ที่ตลกคือ บางคนยังคิดว่าเงินของกองทุนหมู่บ้านเป็นเงินของ คุณทักษิณ (ชินวัตร) เสียด้วยซ้ำ

ข้อสังเกตสำคัญบางประการที่ทำให้ปัญหาการเบี้ยวหนี้หรือกู้แล้วไม่ชำระคืนของสมาชิกยังเป็นปัญหาที่ไม่ร้ายแรงจนถึงขั้นสั่นคลอนความมั่นคงขององค์กรการเงินชุมชน คือ การทำหน้าที่อย่างเอาการเอางานและเสียสละเพื่อส่วนรวมของกรรมการและโดยเฉพาะตัวประธาน ที่คอยติดตามและแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างต่อเนื่องนั่นเอง

2) การส่งสัจจะเพื่อฝาก

ปัญหาการส่งสัจจะเพื่อฝากของสมาชิก มักเกิดปัญหากับกลุ่มออมทรัพย์เป็นสำคัญ โดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ที่กำหนดเงินฝากสัจจะรายเดือนไว้สูง และให้ผลตอบแทนกับเงินฝากหรืออัตราดอกเบี้ยเงินฝากไว้สูงเมื่อเปรียบเทียบกับการฝากเงินไว้กับธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไป หรือ ธ.ก.ส. กล่าวคือ สมาชิกในพื้นที่ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี มักจะแสวงหาช่องทางในการลงทุนทางการเงินของตนเองอยู่เสมอ และมักจะรับรู้ข้อมูลการให้ผลตอบแทนจากเงินฝากขององค์กรการเงินชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ และจะเลือกใช้บริการฝากเงินสัจจะรายเดือนกับองค์กรการเงินชุมชนที่ให้ผลตอบแทนต่อเงินฝากสูง และมักจะเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์มากกว่า 1 กลุ่ม และพร้อมที่จะถอนเงินออกจากกลุ่มทันทีที่ตัวเองเห็นท่าไม่ดี หรือมีข่าวลือในทางลบเกิดขึ้นกับกลุ่ม ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกเหล่านี้ไม่มีความผูกพันกับกลุ่ม ไม่มีความผูกพันกับเพื่อนสมาชิก และกรรมการ

เช่นกรณีกลุ่มออมทรัพย์ 2 กลุ่ม ที่ตำบลเขาพระ กลุ่มหนึ่งให้อัตราผลตอบแทนกับเงินฝากของสมาชิกในอัตราร้อยละ 10 ต่อปี อีกกลุ่มให้ร้อยละ 7 (เมื่อเทียบกับอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำของธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไปอยู่ในระดับต่ำเพียงร้อยละ 1.5 ต่อปี) ปรากฏว่าในช่วงปลายปี 2551–2552 ประเทศไทยก็ประสบปัญหาเศรษฐกิจที่มีต้นเหตุมาจากวิกฤติทางการเงินหรือที่เรียกว่า แฮมเบอเกอร์ของสหรัฐอเมริกา ข่าวลือเรื่องกลุ่มออมทรัพย์ 2 กลุ่มดังกล่าวจะล่มก็บังเกิดขึ้น สมาชิกจำนวนหนึ่งพากันถอนเงินออกจากกลุ่มจนเข้าขั้นวิกฤติ กลุ่มแรกมีสมาชิกขอถอนเงินสูงถึง 30 ล้านบาท กลุ่มที่สองสมาชิกขอถอนเงิน 15 ล้านบาท กลุ่มไม่สามารถหาเงินมาให้สมาชิกถอนได้ตามต้องการ เพราะเงินฝาก

ของสมาชิกส่วนใหญ่ก็อยู่ในมือของลูกหนี้ของกลุ่ม กรรมการทั้ง 2 กลุ่มต้องยื้อเวลาในการให้ถอนเงินนานถึง 6 เดือน พร้อมกับเกลี้ยกล่อมให้สมาชิกเชื่อมั่นในความมั่นคงของกลุ่ม โดยให้ดูกรรมการกลุ่มเป็นตัวอย่าง เพราะไม่มีกรรมการกลุ่มคนใดที่ขอถอนเงินฝากสัจจะจากกลุ่มเลย ในที่สุดกลุ่มสามารถให้ถอนได้เพียงครึ่งหนึ่งของที่สมาชิกต้องการเท่านั้น

ข้อสังเกตจากปัญหาดังกล่าวคือ การที่สมาชิกเลือกใช้บริการฝากเงินสัจจะรายเดือนกับองค์กรการเงินชุมชนที่ให้ผลตอบแทนต่อเงินฝากสูง ก็ไม่ผิดในทัศนะของผู้ลงทุนโดยทั่วไป ที่ต่างก็หวังผลกำไรที่งดงาม แต่สำหรับกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่แล้ว เป้าหมายในการรวมกลุ่มทางการเงินอาจจะมีเป้าหมายที่แตกต่าง การพึ่งพาตนเองของกลุ่ม การเอื้ออาทรต่อกันระหว่างสมาชิกอาจจะเป็นเป้าหมายสำคัญกว่า

ปัจจุบันการแก้ปัญหาการฝากเพื่อหวังเอาดอกเบี้ยเป็นหลักของกลุ่มออมทรัพย์จำนวนมากจะใช้วิธีการกำหนดระเบียบว่าด้วยการฝากสัจจะรายเดือนสูงสุดไว้ในระดับต่ำ เช่น ไม่เกิน 100–500 บาทต่อเดือน โดยเฉพาะที่ตำบลชิงโคมีหลายกลุ่มที่กำหนดระเบียบว่าด้วยการฝากสัจจะรายเดือนสูงสุดไว้ไม่เกิน 100 ต่อเดือน เพื่อชี้ให้เห็นว่า สำหรับที่กลุ่มนั้น สมาชิกทุกคนจะมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่เท่าเทียมกัน

สำหรับภาวะการออมเงินของประชาชนในพื้นที่ศึกษา ผลการวิเคราะห์จากตารางที่ 5.7 พบว่า ประชาชนที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน มีสัดส่วนของผู้มีเงินออม กับไม่มีเงินออมใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 50.8 : 49.2 ในขณะที่ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน มีสัดส่วนของผู้มีเงินออมมากกว่าผู้ไม่มีเงินออมมาก คือ ร้อยละ 94.5 : 5.5 เรียกว่า เกือบทุกคนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนมีเงินออม ทั้งนี้ เนื่องจากองค์กรการเงินชุมชน ประเภทกลุ่มออมทรัพย์จะมีกฎระเบียบบังคับให้สมาชิกทุกคนต้องฝากสัจจะรายเดือนนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม สำหรับปริมาณเงินออมนั้นพบว่า ประชาชนที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่มีเงินออม มีเงินออมเฉลี่ย 2,693 บาทต่อเดือน เมื่อเทียบกับ 1,437 บาทต่อเดือน สำหรับประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่มีเงินออม เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเงินออมต่อเดือนระหว่างประชาชนทั้ง 2 กลุ่ม ด้วยสถิติที (t-Statistic) พบว่า ค่าเฉลี่ยเงินออมของประชาชนที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน สูงกว่าประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (P-Value = 0.003)

นอกจากนั้นยังพบว่า เงินออมจำนวน 1,437 บาทต่อเดือน สำหรับประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่มีเงินออมนั้น จำนวน 796 บาท หรือร้อยละ 55.4 ออมกับองค์กรการเงินชุมชน ที่เหลือ ร้อยละ 44.6 ออมกับแหล่งอื่นๆ และหากพิจารณาการใช้บริการแหล่งออมเงินต่างๆ

พบว่า ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่มีเงินออม ร้อยละ 81.5 ออมเงินกับองค์กรการเงินชุมชน ร้อยละ 36.5 ออมเงินกับธนาคารพาณิชย์ (รวม ธ.ก.ส. และ ธนาคารออมสิน) และร้อยละ 7 ออมเงินกับสหกรณ์ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนกว่าหนึ่งในสาม รู้จักกระจายเงินออมของตนเองไปยังแหล่งฝากเงินอื่นๆ นอกจากองค์กรการเงินชุมชนที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ด้วย

ตารางที่ 5.7 ภาวะการออมของประชาชน จำแนกตามสถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

รายการ	ไม่เป็นสมาชิก		เป็นสมาชิก		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
สถานะการมีเงินออม	(n=130)		(n=470)		(n=600)	
- มีเงินออม	66	50.8	444	94.5	510	85.0
- ไม่มีเงินออม	64	49.2	26	5.5	90	15.0
ปริมาณเงินออมเฉลี่ย (บาท/เดือน)	2,693		1,437		1,599	
เงินที่ออมกับองค์กรการเงินชุมชนเฉลี่ย (บาท/เดือน)	-		796		796	
แหล่งเงินออม*	(n=66)		(n=444)		(n=510)	
- ธนาคารพาณิชย์ (รวม ธ.ก.ส. และออมสิน)	61	92.4	162	36.5	223	43.7
- องค์กรการเงินชุมชน (กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารหมู่บ้าน)	65	98.5	362	81.5	427	83.7
- สหกรณ์	6	9.1	31	7.0	37	7.3
- แหล่งอื่นๆ	1	1.5	1	0.2	2	0.4

หมายเหตุ: * ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตัวเลขผู้มีเงินออมสำหรับประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน แม้จะดูดีคือมีสัดส่วนผู้มีเงินออมสูงถึงร้อยละ 94.5 แต่หากพิจารณาเงินฝากต่อเดือน ก็จะพบว่า เป็นตัวเลขเงินฝากที่ไม่มากนัก และเมื่อพิจารณาจากแต่ละพื้นที่ ผลการวิเคราะห์พบว่า ที่ตำบลท่าข้าม ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน มีเงินออมเฉลี่ย 1,928 บาทต่อเดือน ในขณะที่เขาพระ และชิงโค ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน มีเงินออมเฉลี่ย 1,408 และ 964 บาทต่อเดือน ตามลำดับ (ภาพที่ 5.6)

ข้อสังเกตสำหรับตำบลเขาพระ คือ แม้ระดับรายได้ตามผลการวิเคราะห์ดังตารางที่ 5.8 ชี้ให้เห็นว่า ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนตำบลเขาพระ มีรายได้ต่อครัวเรือนค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับอีก 2 ตำบล กล่าวคือ ที่ตำบลเขาพระ ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ที่มีรายได้ต่อครัวเรือน สูงกว่า 20,000 บาทต่อเดือน มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 40.6 ในขณะที่

ตำบลท่าข้าม และชิงโค ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่มีรายได้ต่อครัวเรือนสูงกว่า 20,000 บาทต่อเดือน มีสัดส่วนต่ำกว่า คือ เพียงร้อยละ 29.1 และ 20.6 ตามลำดับ แต่ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนในตำบลเขาพระ กลับมีเงินออมต่ำกว่า ของตำบลท่าข้ามดังกล่าวข้างต้น ส่วนรายจ่ายต่อครัวเรือนนั้น แม้ตำบลเขาพระจะมีรายจ่ายต่อครัวเรือน สูงกว่า 20,000 บาทต่อเดือน ในสัดส่วนที่สูงกว่า ตำบลท่าข้ามและชิงโค ในสัดส่วนร้อยละ 17.5 : 14.6 : 6 : 4 ซึ่งก็เป็นสัดส่วนรายจ่ายที่สูงกว่าไม่มากนักเมื่อเทียบกับรายได้ อาจสันนิษฐานได้ว่า รายได้ของประชาชนในตำบลเขาพระที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่ได้มาส่วนหนึ่งต้องนำไปใช้คืนเงินกู้ก็เป็นได้

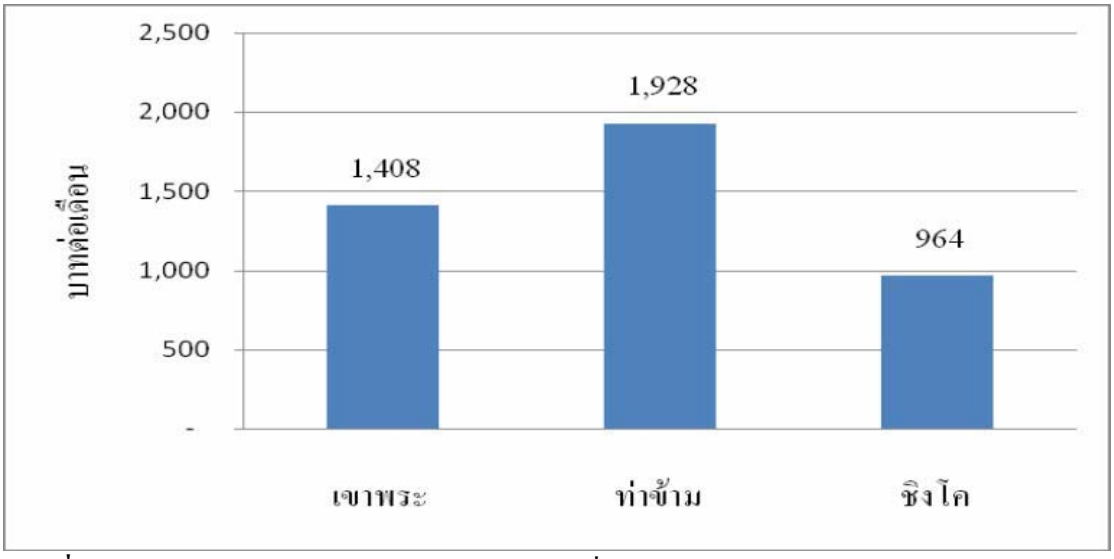

ภาพที่ 5.6 ปริมาณเงินออมต่อเดือนของประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน จำแนกตามพื้นที่ศึกษา

3) การส่งสัจจะฝากเพื่อกู้

มีสมาชิกจำนวนหนึ่งแม้จะไม่มากนักที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์มากกว่า 1 กลุ่ม กล่าวคือ ร้อยละ 8.4 ของประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 2 กลุ่ม และร้อยละ 2.4 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 3 กลุ่ม (ตารางที่ 5.4) และจุดประสงค์ในการส่งสัจจะฝากในแต่ละกลุ่มเพื่อกู้เงิน สมาชิกกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีนิสัยใช้จ่ายเกินตัว และชอบก่อหนี้ ใช้เงินล่วงหน้า โดยไม่ค่อยใส่ใจว่า ในวันข้างหน้าฐานะของตนเองและครอบครัวจะเป็นเช่นไรในระยะยาวหากขาดความระมัดระวัง ปัญหาส่งสัจจะฝากเพื่อกู้อาจจะสร้างปัญหาความมั่นคงทางการเงินให้กับกลุ่มออมทรัพย์ก็ได้

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันองค์กรการเงินชุมชนจำนวนหนึ่งแก้ปัญหาดังกล่าว ด้วยการกำหนดระเบียบการให้กู้ที่เข้มงวดมากขึ้น เช่น วงเงินที่กลุ่มให้กู้แก่สมาชิกแต่ละรายต้องไม่เกินจำนวนเงินฝาก

(สัจจะฝากสะสม) ของผู้กู้ บวกจำนวนเงินฝากของผู้ค้ำประกันในกรณีที่มีผู้ค้ำประกัน บางกลุ่มก็เริ่มปรับเปลี่ยนมาใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันการกู้เงิน นอกเหนือจากการพิจารณาองค์ประกอบอื่นๆ เช่น การฝากสัจจะรายเดือนสม่ำเสมอ การส่งดอกเบี้ยเงินกู้สม่ำเสมอ การส่งเงินต้นสม่ำเสมอ และเข้าร่วมประชุมประจำปีสม่ำเสมอ เป็นต้น

ตารางที่ 5.8 รายได้และรายจ่ายในครัวเรือนของประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน จำแนกตามพื้นที่ศึกษา

รายการ	เขาพระ		ท่าข้าม		ชิงโค		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รายได้ของครัวเรือนเฉลี่ย (บาท/เดือน)	(n=165)		(n=151)		(n=154)		(n=470)	
- <= 5,000	6	3.6	5	3.3	14	9.1	25	5.3
- 5,001 – 10,000	21	12.7	42	27.8	47	30.5	110	23.4
- 10,001-15,000	40	24.2	37	24.5	53	34.4	130	27.7
- 15,001-20,000	31	18.8	23	15.2	18	11.7	72	15.3
- 20,001-25,000	33	20.0	17	11.3	11	7.1	61	13.0
- 25,001-30,000	16	9.7	10	6.6	4	9.1	30	6.4
- 30,001-35,000	4	2.4	4	2.6	3	1.9	11	2.3
- 35,001-40,000	3	1.8	5	3.3	1	0.6	9	1.9
- > 40,000	11	6.7	8	5.3	3	1.9	22	4.7
รายจ่ายของครัวเรือนเฉลี่ย (บาท/เดือน)	(n=165)		(n=151)		(n=154)		(n=470)	
- <= 5,000	17	10.3	28	18.5	30	19.5	75	16.0
- 5,001 – 10,000	48	29.1	67	44.4	83	53.9	198	42.1
- 10,001-15,000	54	32.7	23	15.2	22	14.3	99	21.1
- 15,001-20,001	17	10.3	11	7.3	9	5.8	37	7.9
- 20,001-25,000	15	9.1	12	7.9	8	5.2	75	7.4
- 25,001-30,001	8	4.8	3	2.0	1	0.6	12	2.6
- 30,001-35,000	2	1.2	1	0.7	-	-	3	0.6
- 35,001-40,000	2	1.2	5	3.3	1	0.6	8	1.7
- > 40,000	2	1.2	1	0.7	-	-	3	0.6

5.3.3 ปัญหาเชิงบริหารจัดการ

ปัญหาเชิงบริหารจัดการประกอบด้วย 4 ประเด็น คือ (1) ระเบียบว่าด้วยการฝาก และกู้ (2) ความรู้กับการบริหารจัดการเงินคงเหลือ (3) ปัญหาว่าด้วยใครจะเป็นประธานคนต่อไป และ (4) ความยั่งยืนขององค์กรการเงินชุมชน

1) ระเบียบว่าด้วยการฝาก และกู้

กรณีกองทุนหมู่บ้าน จะมีปัญหาว่าด้วยการฝาก (ฝากสัจจะเช่นเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์) และการกู้ค่อนข้างน้อย เนื่องจากจะมีระเบียบกลางของสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติเป็นแนวปฏิบัติ โดยเฉพาะการกู้เงิน กองทุนหมู่บ้านจะให้กู้รายละไม่เกิน 20,000 บาท อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ที่พบ 5 ใน 6 กองทุน คือ ร้อยละ 6 ต่อปี มีเพียง 1 กองทุนหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลเขาพระที่คิดร้อยละ 12 ต่อปี ส่วนการฝากเงินนั้น กองทุนหมู่บ้านที่ศึกษาทั้ง 6 กองทุน ดำเนินงานเหมือนกลุ่มออมทรัพย์โดยทั่วไป โดยการเพิ่มกิจกรรมการฝากสัจจะรายเดือน ระหว่าง 50-500 บาท (ตารางที่ 5.9) ทั้งนี้ เพื่อปลูกสร้างวินัยการออมให้กับสมาชิกกองทุน สมาชิกส่วนใหญ่ก็ให้ความร่วมมือด้วยดี ส่วนผลตอบแทนจากเงินฝากสัจจะจะมากหรือน้อยขึ้นกับผลกำไรจากการดำเนินงาน

สำหรับธนาคารหมู่บ้านนั้น สองในสามของธนาคารที่เข้าศึกษา กำหนดให้สมาชิกฝากสัจจะรายเดือนเหมือนกลุ่มออมทรัพย์โดยทั่วไป โดยธนาคารหนึ่งกำหนดเงินฝากสัจจะรายเดือนที่ 100-1,000 บาท แต่อีกธนาคารหนึ่งไม่กำหนดจำนวนเงินฝากสัจจะรายเดือน ขึ้นกับสมาชิกว่าจะส่งสัจจะฝากต่อเดือนจำนวนเท่าใด ผลตอบแทนจากเงินฝากสัจจะจะมากหรือน้อยขึ้นกับผลกำไรจากการดำเนินงาน ส่วนอีกหนึ่งธนาคารหมู่บ้าน ไม่มีการกำหนดให้สมาชิกฝากสัจจะรายเดือน แต่จะเปิดให้บริการเงินฝากในรูปการฝากออมทรัพย์เหมือนธนาคารทั่วไป โดยกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากร้อยละ 4 ต่อปี สำหรับลูกค้าที่ส่งฝากทุกเดือน และร้อยละ 3 ต่อปี สำหรับลูกค้าที่ฝากเงินไม่สม่ำเสมอ คือ ในแต่ละเดือนฝากบ้างไม่ฝากบ้าง ทั้ง 2 ลักษณะ ธนาคารจะจ่ายดอกเบี้ยให้ตอนสิ้นปีเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ส่วนอัตราดอกเบี้ยเงินกู้นั้นจะอยู่ระหว่าง 12-18 ต่อปี (ตารางที่ 5.9)

ส่วนกรณีกลุ่มออมทรัพย์นั้น ข้อกำหนดว่าด้วยเงินฝากสัจจะรายเดือนจะมีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก ตั้งแต่ 50 บาทถึง 6,000 บาทต่อเดือน (ตารางที่ 5.9) โดยกลุ่มออมทรัพย์ในตำบลท่าข้ามกำหนดเงินส่งสัจจะรายเดือนสูงสุด รองลงมาคือ ตำบลเขาพระ และต่ำสุดคือ ตำบลชิงโค สำหรับปัญหาว่าด้วยการฝากและการกู้ของกลุ่มออมทรัพย์พอสรุปได้ดังนี้

(1) ช่องว่างระหว่างผลตอบแทนจากเงินฝากและอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ค่อนข้างสูง โดยผลตอบแทนจากเงินฝากของกลุ่มออมทรัพย์ทั้งหมด (ยกเว้น 1 กลุ่มที่ตำบลเขาพระ) จะพิจารณาผลตอบแทนเงินฝาก (เงินปันผล) จากผลกำไรจากการดำเนินงาน ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่างร้อยละ 4-7 ต่อปี ในขณะที่กลุ่มออมทรัพย์ที่ตำบลเขาพระกลุ่มเดียวนั้น ประกาศอัตราดอกเบี้ยเงินฝากไว้ที่ร้อยละ 10 ต่อปี ส่วนอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของกลุ่มออมทรัพย์จะแตกต่างกันขึ้นกับนโยบายของกรรมการกลุ่มออมทรัพย์แต่ละกลุ่ม หากต้องการสร้างตัวเลขกำไรงามๆ ตอนสิ้นปี อัตราดอกเบี้ย

เงินกู้จะค่อนข้างสูง จากตารางที่ 5.9 จะเห็นได้ว่า อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้าศึกษาจะอยู่ระหว่าง ร้อยละ 12-24 ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราที่สูงเมื่อเทียบกับสถาบันการเงินโดยทั่วไป โดยเฉพาะที่ตำบลชิงโค สามในสี่ของกลุ่มออมทรัพย์ที่ศึกษา คิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้กับสมาชิกสูงถึงร้อยละ 24 ต่อปี

ตารางที่ 5.9 ระเบียบว่าด้วยเงินสัจจะฝาก ดอกเบี้ยเงินฝาก และดอกเบี้ยเงินกู้ จำแนกตามประเภทองค์กรการเงินชุมชน และพื้นที่

รายการ	สัจจะฝาก (บาท/เดือน)	ดอกเบี้ยฝาก (% ต่อปี)	ดอกเบี้ยกู้ (% ต่อปี)
กลุ่มออมทรัพย์			
เขาพระ: กลุ่ม 1	100-5,000	10	15
กลุ่ม 2	100-500	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	18
กลุ่ม 3	100-500	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	18
กลุ่ม 4	100-500	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	12
ท่าข้าม: กลุ่ม 1	50-3,000	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	12
กลุ่ม 2	100-500	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	18
กลุ่ม 3	100-6,000	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	18
กลุ่ม 4	100-2,000	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	12
ชิงโค: กลุ่ม 1	50-200	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	24
กลุ่ม 2	50-100	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	24
กลุ่ม 3	50-100	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	24
กลุ่ม 4	100-200	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	18
กองทุนหมู่บ้าน			
เขาพระ: กทม. 1	50-500	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	ค่าธรรมเนียม 500 บาท/ครั้ง
กทม. 2	100-200	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	6
ท่าข้าม: กทม. 1	50-100	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	6
กทม. 2	50-100	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	6
ชิงโค: กทม. 1	100-500	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	12
กทม. 2	100-ไม่กำหนด	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	6
ธนาคารหมู่บ้าน			
เขาพระ: ธ. 1	ฝากออมทรัพย์	3-4	12
ท่าข้าม: ธ. 1	100-1,000	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	18
ธ. 2	ไม่กำหนด	ขึ้นกับผลการดำเนินงาน	15

(2) ปัญหาว่าด้วยความเหมาะสมของเงื่อนไขวงเงินกู้ เงื่อนไขวงเงินกู้ของกลุ่มออมทรัพย์ที่พบในพื้นที่ศึกษามี 2 ลักษณะ คือ แบบที่เข้มงวดกับแบบที่ไม่เข้มงวด แบบที่เข้มงวดจะพบมากในพื้นที่ตำบลท่าข้าม และตำบลชิงโค ซึ่งวงเงินกู้จะให้ได้ไม่เกินเงินสัจจะสะสมของผู้กู้บวกของผู้ค้ำประกัน เป็นเงื่อนไขที่ป้องกันการเบี้ยวหนี้ของผู้กู้ ปัญหาหนี้สูญจะไม่ปรากฏ แต่กลับพบว่า เงินฝากคงเหลือจะมีมาก เช่นที่ตำบลท่าข้าม กลุ่มออมทรัพย์บางกลุ่มปริมาณเงินที่สมาชิกมาขอกู้มีเพียง หนึ่งในสาม หรือบางกลุ่มปริมาณเงินที่สมาชิกมาขอกู้มีเพียงครึ่งหนึ่งของปริมาณเงินฝากทั้งหมด ซึ่งกลายเป็นภาระต้นทุนเงินฝากที่กลุ่มต้องแบกรับ

ส่วนแบบที่ไม่เข้มงวดจะพบมากในพื้นที่ตำบลเขาพระเป็นหลัก กลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่นี้จะกำหนดเงื่อนไขวงเงินกู้ให้สมาชิกค่อนข้างยืดหยุ่น เช่น กำหนดวงเงินกู้ให้สมาชิกถึง 1.5-2 เท่าของเงินสัจจะสะสมของผู้กู้ ผลที่เกิดขึ้นคือ เงินฝากของกลุ่มจะมีไม่เพียงพอต่อความต้องการกู้ของสมาชิก โดยสรุปคือ แบบที่เข้มงวดจะพบเงินฝากคงเหลือจะมีมากกลายเป็นต้นทุนแต่เป็นการบริหารที่ไม่มีความเสี่ยง ส่วนแบบที่ไม่เข้มงวดจะพบว่า เงินฝากของกลุ่มจะมีไม่เพียงพอต่อความต้องการกู้ แต่เป็นการบริหารที่มีความเสี่ยง (ภาพที่ 5.7 และ 5.8)

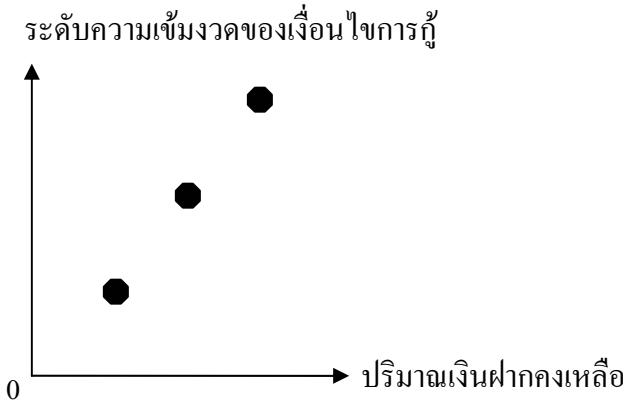

ภาพที่ 5.7 ความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขการกู้กับปริมาณเงินฝากคงเหลือ

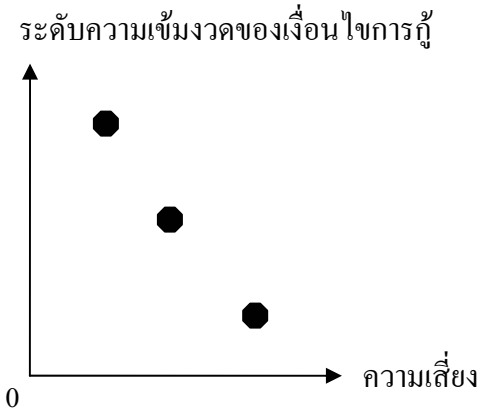

ภาพที่ 5.8 ความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขการกู้กับความเสี่ยง

(3) ปัญหาว่าด้วยเงื่อนไขการชำระคืนเงินกู้ และบทลงโทษ

ระยะเวลาในการชำระคืนเงินกู้ของกลุ่มออมทรัพย์โดยทั่วไป มีตั้งแต่ 1-3 ปี และส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ขึ้นกับวงเงินกู้ ส่วนเงื่อนไขในการชำระคืนจะมีความหลากหลายแล้วแต่เงื่อนไขของพื้นที่ เช่น ผู้กู้ต้องส่งดอกเบี้ยทุกเดือน ส่วนเงินต้นต้องจ่ายอย่างน้อย ร้อยละ 1 ต่อเดือน หากใครขาดส่งเงินกู้ 1 เดือน จะคิดดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน ถ้าขาดส่ง 12 เดือน จะคิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน และ เขียนชื่อผู้ขาดส่ง 12 เดือน ไว้ที่บอร์ดด้านหน้าที่ทำการกลุ่มเพื่อประจาน บางกลุ่มกำหนดว่า ผู้กู้ต้องชำระคืนเงินกู้ทุกเดือน โดยไม่มีการกำหนดยอดการจ่ายคืนเงินต้น แต่อย่างน้อยต้องชำระดอกเบี้ยทุกเดือน ในกรณีที่ขาดการส่งคืนเงินต้นและดอกเบี้ยติดต่อกันเกิน 3 เดือน จะมีการส่งใบเตือนไปยังสมาชิก บางกลุ่มกำหนดให้ส่งเงินต้นและดอกเบี้ยทุกเดือน โดยต้องส่งคืนเงินต้นอย่างน้อยเดือนละ 100 บาท ถ้าไม่ส่งคืนเงินต้นคิดดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน หรือบางกลุ่มไม่กำหนดว่าต้องชำระคืนเท่าไรต่อเดือน ให้เป็นอิสระของผู้กู้ แต่มีข้อแม้ว่าผู้กู้ต้องส่งดอกเบี้ยทุกเดือน เหล่านี้เป็นต้น

2) ความรู้กับการบริการจัดการเงินคงเหลือ

เงินฝากของสมาชิกที่กลุ่มมีเหลืออยู่ หรือเงินคงเหลือที่ไม่มีสมาชิกมาขอกู้ ถือเป็นต้นทุนสำคัญของกลุ่มออมทรัพย์ หากมีเงินส่วนนี้เหลืออยู่มาก กำไรจากการดำเนินงานตอนสิ้นปีก็จะมีน้อย เงินปันผลให้กับเงินฝากก็จะได้น้อยตามมา เงินที่จัดสรรเป็นสวัสดิการของสมาชิก หรือสังคม ก็จะน้อยลงด้วย จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่กลุ่มออมทรัพย์จะฝากเงินคงเหลือแบบออมทรัพย์ไว้ที่ ธ.ก.ส. ธนาคารออมสิน ธนาคารพาณิชย์ ซึ่งได้ดอกเบี้ยเงินฝากเพียงร้อยละ 0.5 ต่อปีเท่านั้น หรือแบบฝากประจำกับสหกรณ์การเกษตรจะได้ดอกเบี้ยเงินฝากร้อยละ 3 ต่อปี เป็นต้น แต่ก็มีเพียงส่วนน้อยที่ฝากเงินกับสหกรณ์การเกษตร

อย่างไรก็ตาม มีบางกลุ่มออมทรัพย์แม้จะเป็นส่วนน้อยที่พยายามหาช่องทางในการลงทุนทำวิสาหกิจชุมชน ซึ่งให้ผลตอบแทนที่ดีกว่าการนำเงินไปฝากกับสถาบันการเงินต่างๆ ดังกล่าว ประเด็นที่น่าสนใจคือ มีบางกลุ่มที่มีความประสงค์จะนำเงินฝากคงเหลือไปลงทุนทำธุรกิจที่ต่อยอดจากอาชีพของพื้นที่ แต่ก็ขาดความรู้ ทำให้ไม่มั่นใจว่าลงทุนไปแล้วจะประสบความสำเร็จ

3) ปัญหาว่าด้วยใครจะเป็นประธานคนต่อไป

กรรมการหรือประธานองค์กรการเงินทุกประเภทที่ศึกษา เป็นบุคคลที่ทำงานแบบจิตอาสาเป็นหลัก เพราะลำพังเงินค่าตอบแทน (ซึ่งชาวบ้านบางคนเรียกว่าเงินปี เพราะจะได้รับปีละ 1 ครั้ง ในวันจ่ายเงินปันผลประจำปีในรูปของค่าตอบแทนกรรมการ) ก็ต่ำมาก ไม่เพียงพอกับภาษีสังคม หากคิดเป็นเงินเดือนส่วนใหญ่ก็ได้คนละไม่เกิน 500 บาทต่อเดือน มีเพียงกลุ่มเดียวที่ได้ 1,250 บาท

ต่อเดือน ทั้งนี้เพราะกลุ่มดังกล่าวมีกรรมการจำนวนน้อย และพร้อมจะทำงานหนักกว่า สำหรับผู้ดำรงตำแหน่งประธานนั้น กล่าวได้ว่าทุกคนมีทุนทางสังคมสูง ไม่มีรอยด่างพร้อยเรื่องเงินๆ ทองๆ เป็นคนดีที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ มีความเสียสละ ขยันและอดทน แต่ปัญหาคือ ผู้ดำรงตำแหน่งประธานมักจะมีความอาวุโสพอสมควร

ปัญหาที่ว่าใครจะเป็นประธานต่อไป จึงเป็นปัญหาที่ประธานองค์กรการเงินชุมชนส่วนใหญ่เริ่มตระหนัก บางคนไม่อยากเป็นประธานต่อแล้ว อยากจะวางมือ แต่กรรมการและสมาชิกไม่ยอมให้ลาออก บางคนกลัวว่าหากลาออกแล้วกลุ่มอาจจะล่มได้ บางคนเหนื่อยกายและเหนื่อยใจมากแต่ก็หาคนรุ่นหลังมาแทนไม่ได้ มีหลายคนที่เป็นประธานตั้งแต่ปีที่เริ่มก่อตั้ง มีอยู่ 1 คน ในตำบลท่าข้ามที่เป็นประธานกลุ่มออมทรัพย์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 โดยไม่มีการเปลี่ยนตัวกรรมการ อาจสรุปได้ว่าองค์กรการเงินชุมชนต่างๆ ที่ดำรงอยู่ได้ในปัจจุบัน จะต้องอาศัยทุนทางสังคมของตัวประธานเองไม่น้อย อย่างไรก็ตาม การหาหรือการสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีคุณสมบัติดีมาแทนคนรุ่นบุกเบิก หรือการหาคนรุ่นลูกแทนคนรุ่นพ่อเป็นภารกิจที่องค์กรการเงินชุมชนจะต้องให้ความสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้มีความรู้ที่เท่าทันและรับมือได้กับการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ อย่างรวดเร็วจากสังคมภายนอก

4) ความยั่งยืนขององค์กรการเงินชุมชน

จากปัญหาขององค์กรการเงินชุมชนที่นำเสนอมาทั้งปัญหาเชิงหลักการ ปัญหาส่วนบุคคล และปัญหาเชิงบริหารจัดการ มีเพียงปัญหาการขาดการให้ความร่วมมือและการขาดความรับผิดชอบของสมาชิกเพียงประเด็นเดียวเท่านั้นที่ผู้ให้สัมภาษณ์ (ประธานองค์กรการเงินชุมชนประเภทต่างๆ) ทุกกลุ่มบอกกับทีมวิจัยว่า เป็นปัญหา ส่วนประเด็นอื่นๆ ที่เหลือ เป็นปัญหาที่ทีมวิจัยสังเคราะห์ขึ้นจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยที่ทีมมิอาจทราบได้ว่าปัญหาทั้งหมดที่เสนอมาเป็นปัญหาที่องค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ตระหนักว่าเป็นปัญหาหรือไม่ แต่ทีมวิจัยคิดว่าปัญหาขององค์กรการเงินทั้งหมดที่สังเคราะห์ขึ้น เป็นปัญหาสำคัญที่กรรมการองค์กรการเงินชุมชนควรให้ความใส่ใจ และค่อยๆ ร่วมกันคิดหาวิธีการที่เหมาะสมในการลดปัญหาซึ่งจะนำพาการดำเนินงานของกลุ่มไปสู่ความยั่งยืน การเพิกเฉยต่อประเด็นปัญหาต่างๆ ดังกล่าวไม่ว่ารู้หรือด้วยความไม่รู้รอให้ปัญหาปรากฏชัดขึ้นจึงค่อยมาแก้ มันอาจจะช้าเกินไป

หน้าว่าง

บทที่ 6
องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดสวัสดิการเชิงรับ

ในบทนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษาใน 2 ประเด็นคือ การจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน และองค์กรการเงินชุมชนกับการจัดสวัสดิการเชิงรับ โดยมีรายละเอียดของแต่ละประเด็นดังนี้

6.1 การจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน

โดยทั่วไป องค์กรการเงินชุมชนแต่ละแห่ง จะมีการจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงานในช่วงสิ้นปีบัญชี (ซึ่งแต่ละแห่งจะมีวันสิ้นปีบัญชีที่แตกต่างกันได้) การจัดสรรเงินกำไรขององค์กรการเงินชุมชนส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับการปันผลคืนกลับไปให้สมาชิกเพื่อเป็นผลตอบแทนที่นำเงินมาออมหรือฝากสัจจะกับองค์กรการเงินชุมชน และจ่ายค่าตอบแทนให้กับกรรมการบริหารเป็นด้านหลัก ซึ่งกรรมการบริหารอาจเห็นว่า การจ่ายเงินปันผลเป็นแรงจูงใจให้สมาชิกมีความภักดีกับองค์กรการเงินชุมชน โดยเงินปันผลที่จ่ายให้กับสมาชิกเมื่อคำนวณให้เป็นผลตอบแทนในรูปร้อยละและเทียบกับอัตราดอกเบี้ยเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ทั่วไป พบว่า องค์กรการเงินชุมชนที่ศึกษาจ่ายเงินปันผลในอัตราที่สูงกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ กล่าวคือ เฉลี่ยประมาณร้อยละ 4 ส่วนค่าตอบแทนกรรมการที่จัดสรรนั้น เป็นค่าตอบแทนที่ค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับปริมาณงาน เวลาที่ใช้ไป ความทุ่มเทและความรับผิดชอบของกรรมการ

สำหรับสัดส่วนเงินกำไรที่จัดสรรไปเพื่อจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกและส่วนรวมของชุมชนยังมีสัดส่วนค่อนข้างน้อย ทั้งที่การจัดสวัสดิการนั้นเป็นการดูแลสมาชิกทุกคนเท่าเทียมกัน มีโอกาสในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมได้มากกว่าการจัดสรรเงินกำไรในรูปเงินปันผล

ในหัวข้อนี้เป็นการนำเสนอการจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงาน แยกเป็นกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารหมู่บ้าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

6.1.1 กลุ่มออมทรัพย์

การจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ ได้พิจารณาแยกตามขนาดเล็ก กลาง และใหญ่โดยดูจากยอดเงินฝากสะสมของกลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มขนาดเล็ก มียอดเงินฝากสะสมน้อยกว่าหรือเท่ากับ 4.5 ล้านบาท มีจำนวน 5 กลุ่ม ขนาดกลาง มียอดเงินฝากสะสมอยู่ระหว่าง

4.6-10 ล้านบาท มีจำนวน 2 กลุ่ม และขนาดใหญ่ มียอดเงินฝากสะสม 10 ล้านบาทขึ้นไป มีจำนวน 5 กลุ่ม (ตารางที่ 6.1)

เมื่อพิจารณารายการที่จัดสรรผลกำไรพบว่า กลุ่มขนาดเล็ก มีการจ่ายเงินปันผลในสัดส่วนร้อยละ 50-75 ของเงินกำไร มีการจ่ายเป็นค่าตอบแทนกรรมการร้อยละ 8-30 ของเงินกำไร ส่วนการจัดสรรไปเพื่อการจัดสวัสดิการร้อยละ 5-17 ของเงินกำไร มีกลุ่มออมทรัพย์ 1 กลุ่มในตำบลท่าข้ามที่ยังไม่มีการจัดสรรเงินกำไรเพื่อการจัดสวัสดิการ แต่เป็นกลุ่มเดียวที่จัดสรรเงินกำไรเฉลี่ยคืนให้กับสมาชิกที่กู้เงินจากกลุ่ม นอกจากนี้ กลุ่มออมทรัพย์ 1 กลุ่มในตำบลชิงโคที่ให้ความสำคัญกับการจัดสรรผลกำไรไปเป็นกองทุนธุรกิจและพัฒนาที่ดินและกองทุนพัฒนาสังคมเพื่อช่วยเหลือสมาชิกและไม่ใช่สมาชิก รวมถึงบางกลุ่มจัดสรรผลกำไรบางส่วนเพื่อเป็นทุนสำรองประกันความเสี่ยงของกลุ่ม และเพื่อบำรุงกองกลางของกลุ่ม

ตารางที่ 6.1 การจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ แยกตามขนาด

กลุ่มออมทรัพย์	ยอดเงินฝาก (บาท)	การจัดสรรผลกำไร (%)						
		ปันผล	ค่าตอบแทนกรรมการ	จัดสวัสดิการและสาธารณประโยชน์	กองทุนธุรกิจและพัฒนาที่ดินและกองทุนพัฒนาสังคม	ทุนสำรองประกันความเสี่ยง	บำรุงกลุ่มกองกลาง	เฉลี่ยคืนเงินกู้
ขนาดเล็ก								
ช1	1,400,000	50	30	10	-	10	-	-
ช2	1,500,000	75	8	17	-	-	-	-
ข3	1,600,000	60	20	10	-	-	10	-
ช4	2,659,800	50	หักก่อนจัดสรร	5	35	-	10	-
ท4	3,945,887	70	20	0	-	5	-	5
ขนาดกลาง								
ท3	4,600,000	70	15	15	-	-	-	-
ข1	9,400,000	80	10	10	-	-	-	-
ขนาดใหญ่			หักก่อนจัดสรร					
ช3	10,800,000	50		10	35	-	5	-
ท1	12,000,000	80	5	5	-	5	5	-
ข2	21,000,000	75	15	10	-	-	-	-
ท2	42,000,000	80	10	10	-	-	-	-
ข4	70,000,000	80	10	7	-	-	3	-

หมายเหตุ: ช หมายถึง กลุ่มออมทรัพย์ในตำบลชิงโค
ข หมายถึง กลุ่มออมทรัพย์ในตำบลเขาพระ
ท หมายถึง กลุ่มออมทรัพย์ในตำบลท่าข้าม

สำหรับกลุ่มขนาดกลาง มีการจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงานกลุ่ม ใน 3 รายการคือ จ่ายเงินปันผลในสัดส่วนร้อยละ 70-80 ของเงินกำไร จ่ายเป็นค่าตอบแทนกรรมการร้อยละ 10-15 ของเงินกำไร และจัดสรรไปเพื่อการจัดสวัสดิการร้อยละ 10-15 ของเงินกำไร

ส่วนกลุ่มขนาดใหญ่ มีการจ่ายเงินปันผลในสัดส่วนร้อยละ 50-80 ของเงินกำไร มีการจ่ายเป็นค่าตอบแทนกรรมการร้อยละ 5-10 ของเงินกำไร ส่วนการจัดสรรไปเพื่อการจัดสวัสดิการร้อยละ 5-10 ของเงินกำไร มีกลุ่มออมทรัพย์ 1 กลุ่มในตำบลชิงโคที่ให้ความสำคัญกับการจัดสรรผลกำไรไปเป็นกองทุนธุรกิจและพัฒนาที่ดินและกองทุนพัฒนาสังคมเพื่อช่วยเหลือสมาชิกและไม่ใช่สมาชิก รวมถึงบางกลุ่มจัดสรรผลกำไรบางส่วนเพื่อเป็นทุนสำรองประกันความเสี่ยงของกลุ่ม และเพื่อบำรุงกองกลางของกลุ่ม

จะเห็นได้ว่า กลุ่มออมทรัพย์ที่ศึกษายังให้ความสำคัญในการจัดสรรเงินกำไรไปเพื่อการจัดสวัสดิการในสัดส่วนค่อนข้างน้อย

6.1.2 กองทุนหมู่บ้าน

เมื่อพิจารณารายการที่มีการจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านพบว่า มีการจ่ายเงินปันผลในสัดส่วนร้อยละ 15-30 ของเงินกำไร โดยมีกองทุนหมู่บ้าน 1 แห่ง ในตำบลเขาพระที่ไม่จัดสรรผลกำไรเพื่อการปันผลให้กับสมาชิก แต่มีการจัดสรรเพื่อเฉลี่ยคืนเงินกู้ และมีกองทุนหมู่บ้าน 1 แห่ง ในตำบลท่าข้ามที่ไม่จัดสรรผลกำไรเพื่อการปันผลให้กับสมาชิก แต่มีการจัดสรรไปเพื่อการบริหารจัดต่อสวัสดิการสูงถึงร้อยละ 60 (ตารางที่ 6.2)

นอกจากนี้ มีการจ่ายเป็นค่าตอบแทนกรรมการร้อยละ 20-40 ของเงินกำไร ส่วนการจัดสรรไปเพื่อการจัดสวัสดิการร้อยละ 10-60 ของเงินกำไร และเป็นที่น่าสังเกตว่า ทุกกองทุนหมู่บ้านที่ศึกษามีการจัดสรรผลกำไรร้อยละ 10-25 เพื่อเป็นทุนสำรองประกันความเสี่ยง และร้อยละ 10-20 เพื่อบำรุงกองกลางของกองทุน

6.1.3 ธนาคารหมู่บ้าน

เมื่อพิจารณารายการที่มีการจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงานของธนาคารหมู่บ้านพบว่า มีการจ่ายเงินปันผลในสัดส่วนร้อยละ 65-80 ของเงินกำไร โดยมีธนาคารหมู่บ้านในตำบลเขาพระที่ไม่จัดสรรผลกำไรเพื่อการปันผลให้กับสมาชิก แต่ให้ความสำคัญในการจัดสรรเพื่อเป็นทุนสำรองประกันความเสี่ยงของธนาคารสูงถึงร้อยละ 40 นอกจากนี้มีการจ่ายเป็นค่าตอบแทนกรรมการร้อยละ 5-15

ของเงินกำไร ส่วนการจัดสรรไปเพื่อการจัดสวัสดิการร้อยละ 5-25 ของเงินกำไร มีบางธนาคารจัดสรรผลกำไรบางส่วนเพื่อเฉลี่ยคืนเงินกู้ และบำรุงกองกลางของกลุ่ม (ตารางที่ 6.3)

ตารางที่ 6.2 การจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน

กองทุนหมู่บ้าน	ยอดเงินกองทุน (บาท)	การจัดสรรผลกำไร (%)					
		ปันผล	ค่าตอบแทนกรรมการ	จัดสวัสดิการ และสาธารณประโยชน์	ทุนสำรองประกันความเสี่ยง	บำรุงกลุ่มกองกลาง	เฉลี่ยคืนเงินกู้
ข1	1,400,000	-	40	20	20	20	20
ข2	1,100,000	20	30	25	25	-	-
ท1	1,300,000	-	30	60	10	-	-
ท2	1,200,000	15	25	35	20	-	-
ช1	1,200,000	25	25	10	20	20	-
ช2	1,150,000	30	20	30	10	10	-

ตารางที่ 6.3 การจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงานของธนาคารหมู่บ้าน

ธนาคารหมู่บ้าน	ยอดเงินฝาก (บาท)	การจัดสรรผลกำไร (%)					
		ปันผล	ค่าตอบแทนกรรมการ	จัดสวัสดิการ และสาธารณประโยชน์	ทุนสำรองประกันความเสี่ยง	บำรุงกลุ่มกองกลาง	เฉลี่ยคืนเงินกู้
ข1	5,100,000	-	15	25	40	20	-
ท1	15,000,000	80	5	5	-	10	-
ท2	3,100,000	65	15	15	-	-	5

6.2 องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดสวัสดิการแบบตั้งรับ

6.2.1 กลุ่มออมทรัพย์

โดยทั่วไป กลุ่มออมทรัพย์เป็นการจัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการหรือช่วยเหลือด้านการเงินกับสมาชิกเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม มีกลุ่มออมทรัพย์หลายกลุ่มที่มีความพยายามให้ความช่วยเหลือหรือดูแลสมาชิกกลุ่มและสมาชิกในชุมชนให้ได้รับประโยชน์จากกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ กล่าวคือได้มีการจัดสรรเงินกำไรส่วนหนึ่งของกลุ่มคืนกลับให้สมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องในรูปสวัสดิการ โดยกลุ่มที่มีการจัดสวัสดิการนั้น มีการจัดสรรผลกำไรในช่วงร้อยละ 5-17 ของกำไรทั้งหมดไปให้กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการ โดยรายการสวัสดิการที่จัดของแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันไป ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นการจัดสวัสดิการสำหรับสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ และจัดเป็นกิจกรรมสาธารณประโยชน์

รายการสวัสดิการที่จัดให้สมาชิกกลุ่ม ส่วนใหญ่เป็นการจัดสวัสดิการในรูปค่ารักษาพยาบาล ซึ่งสมาชิกสามารถเบิกจ่ายได้จากกลุ่มตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในระเบียบของกลุ่ม เช่น

กลุ่มออมทรัพย์กลุ่มหนึ่งในตำบลเขาพระ มีการจัดสวัสดิการ 3 ส่วนคือ (1) สมาชิกได้สิทธิเบิกค่ารักษาพยาบาลในกรณีที่เจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล 10 คืนต่อปี ซึ่งสมาชิกได้รับสิทธิต่อคืนแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปริมาณเงินฝากสัจจะของสมาชิก โดยกำหนดอัตราขั้นต่ำสุดคืนละ 50 บาท สำหรับสมาชิกที่มีเงินฝาก 100-1,200 บาท และกำหนดอัตราขั้นสูงสุดคืนละ 1,000 บาท สำหรับสมาชิกที่มีเงินฝาก 100,000 บาทขึ้นไป (2) กรณีสมาชิกประสบอุบัติเหตุ สมาชิกแต่ละคนได้สิทธิเท่าเทียมกันในวงเงินสูงสุด 6,000 บาทต่อปี และ (3) กรณีสมาชิกประสบภัยพิบัติ สมาชิกแต่ละคนได้สิทธิเท่าเทียมกันในวงเงินสูงสุด 5,000 บาทต่อปี

กลุ่มออมทรัพย์กลุ่มหนึ่งในตำบลชิงโค มีการจัดสวัสดิการ 2 ส่วนคือ (1) สมาชิกได้สิทธิเบิกค่ารักษาพยาบาลในกรณีที่เจ็บป่วยนอนโรงพยาบาลได้ไม่เกิน 3,000 บาทต่อคนต่อปี และ (2) สมาชิกที่เสียชีวิตได้รับค่าทำศพตั้งแต่ 1,000 ถึง 10,000 บาทต่อราย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอายุการเป็นสมาชิก แต่กลุ่มออมทรัพย์กลุ่มหนึ่งในตำบลท่าข้าม จ่ายสวัสดิการในกรณีสมาชิกเสียชีวิต โดยให้ข้าวสารเป็นค่าทำศพ 2 กระสอบต่อราย นอกจากนี้ บางกลุ่มที่เริ่มมีการจัดสวัสดิการมีการกำหนดค่ารักษาพยาบาลในอัตรา 200 บาทต่อคนต่อปี

สำหรับสวัสดิการที่เป็นกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เป็นการนำเงินกลุ่มไปสมทบเพื่อร่วมจัดกิจกรรมทั้งระดับหมู่บ้านและตำบล ประกอบด้วย กิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านในวันสำคัญประจำปี เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น กิจกรรมการสืบสานทางวัฒนธรรม เช่น การสมทบการจัดงานวันลอยกระทง งานปีใหม่ วันเด็ก เป็นต้น กิจกรรมสนับสนุนทุนการศึกษาให้กับนักเรียน กิจกรรมการแข่งขันกีฬาเยาวชน สมทบเพื่อซ่อมบำรุงถนน นอกจากนี้ ยังมีการให้เงินผู้ด้อยโอกาส/คนชราในหมู่บ้าน ซึ่งคนชราบางคนเป็นแม่ของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ด้วย สมาชิกที่แม่ได้รับเงินสวัสดิการนี้ได้กล่าวกับกรรมการกลุ่มว่า “กลุ่มเอาเงินมาให้แม่ผม แต่ผมไม่เคยให้แม่ผมเลย”

นอกจากการจัดสวัสดิการจากเงินปันผลของกลุ่มออมทรัพย์แล้ว กลุ่มออมทรัพย์บางกลุ่มได้มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มฌาปนกิจภายใต้กลุ่มออมทรัพย์ขึ้นเพื่อจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกที่เสียชีวิต (ดูรายละเอียดในบทที่ 8)

6.2.2 กองทุนหมู่บ้าน

การจัดสวัสดิการของกองทุนหมู่บ้าน ยังไม่มีการจัดสวัสดิการสำหรับสมาชิกโดยตรง แต่ที่มีการดำเนินการอยู่เป็นการจัดสรรเงินไปเพื่อเป็นสวัสดิการส่วนรวมในหมู่บ้านเป็นหลัก

ประกอบด้วยกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เช่น ซ่อมแซมศาลากลางบ้าน ซ่อมแซมวิทยุเสียงตามสายในหมู่บ้าน สมบททุนจัดกิจกรรมวันเด็ก วันสงกรานต์ วันกีฬาหมู่บ้าน จัดหาของขวัญให้ อสม. เป็นต้น นอกจากนี้ เป็นการให้ทุนการศึกษากับนักเรียนของโรงเรียนในหมู่บ้าน

6.2.3 ธนาคารหมู่บ้าน

การจัดเงินกำไรไปจัดสวัสดิการของธนาคารหมู่บ้านที่ศึกษา มีลักษณะคล้ายคลึงกับการจัดสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์ กล่าวคือ มีทั้งการจัดสวัสดิการสำหรับลูกค้าหรือสมาชิก และการจัดสวัสดิการสำหรับส่วนรวมในลักษณะเงินสมทบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสาธารณประโยชน์ในระดับหมู่บ้านและตำบล ซึ่งกิจกรรมการจัดสวัสดิการจะมากน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณผลกำไรในภาพรวมด้วย

สำหรับการจัดสวัสดิการสำหรับลูกค้าของธนาคารหมู่บ้านในตำบลเขาพระ มีเพียงกรณีเดียว คือ หากลูกค้าเสียชีวิต จะจ่ายเป็นค่าทำศพรายละ 3,000 บาท ส่วนรายการสวัสดิการอื่น ธนาคารยังไม่มีนโยบายจัดให้กับลูกค้า ด้วยเหตุผลเพราะธนาคารยังมียอดกำไรต่อปีไม่มาก ส่วนการสมทบกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในชุมชน เช่น สมทบการจัดกิจกรรมสืบสานประเพณีวัฒนธรรม เช่น งานปีใหม่ งานลอยกระทง นอกจากนี้ ยังสมทบกิจกรรมกีฬาในชุมชน

การจัดสวัสดิการสำหรับสมาชิกของธนาคารหมู่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลท่าข้าม สวัสดิการที่จัดให้มีเพียงกรณีเดียวคือ หากลูกค้าเสียชีวิต จะจ่ายเป็นค่าทำศพรายละ 500 บาทต่อราย ที่เหลือเป็นการสมทบกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในชุมชน เช่น สมทบการจัดกิจกรรมสืบสานประเพณีวัฒนธรรม เช่น งานปีใหม่ งานลอยกระทง เป็นต้น ส่วนอีกแห่งหนึ่ง เน้นการจัดสวัสดิการสำหรับสมาชิกที่มีรายละเอียดมากกว่า กล่าวคือ (1) จ่ายค่านอนโรงพยาบาลคืนละ 100 บาท ไม่เกิน 10 คืนต่อปี (2) ค่ารักษาพยาบาล 500 บาทต่อคนต่อปี (3) ค่าคลอดบุตร 500 บาทต่อรายต่อลูก 1 คน (4) ค่าทำศพ เมื่อสมาชิกเสียชีวิต ประมาณ 3,000 บาทต่อศพ (5) ทุนการศึกษาเด็ก 2 ทุนๆ ละ 1,000 บาทต่อคนต่อปี และ (6) สมาชิกที่ด้อยโอกาส (3 คน) 1,000 บาทต่อคนต่อปี

บทที่ 7
เครือข่ายสวัสดิการชุมชนกับระบบสวัสดิการชุมชน

สาระของบทนี้ประกอบด้วย ความเป็นมาและพัฒนาการของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับตำบล การจัดองค์กรและกฎระเบียบว่าด้วยการจัดสวัสดิการ สวัสดิการที่จัดจริง ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ตัวแบบการสร้างความยั่งยืนให้กับกองทุนสวัสดิการ และมุมมองต่อโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนของรัฐ 1:1 แต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

7.1 ความเป็นมาและพัฒนาการของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับตำบล

เครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับตำบลเป็นส่วนประกอบสำคัญของระบบสวัสดิการภาคประชาชนในสงขลา จากงานวิจัยเรื่องเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยระบบสวัสดิการภาคประชาชน: กรณีศึกษาจังหวัดสงขลาและลำปางโซนใต้ ของ วรเวศน์ สุวรรณระดา (2550) ได้สรุปไว้ว่าระบบสวัสดิการภาคประชาชนในจังหวัดสงขลาเป็นนวัตกรรมในการพัฒนาสังคมให้บรรลุเป้าหมาย “สังคมดี คนมีความสุข” ริเริ่มขึ้นโดย ครูชบ ยอดแก้ว ซึ่งครูชบเล็งเห็นว่า ในสังคมมีทุนอย่างน้อย 7 ประเภท ได้แก่ ทุนคน ทุนภูมิปัญญา ทุนศาสนาและวัฒนธรรม ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนแรงงาน ทุนเวลา และทุนเงินตรา ในการพัฒนาสังคมนั้น ครูชบคิดว่า การพัฒนาทุนคนเป็นเรื่องสำคัญลำดับแรก ดังนั้นครูชบจึงมีแนวคิดริเริ่มในการพัฒนาคนโดยอาศัยกลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ทำสวัสดิการภาคประชาชนเป็นเครื่องมือ เพื่อพัฒนาคนให้เป็นคนดีและมีปัญญา ซึ่งจะช่วยให้ทุนในชุมชนประเภทอื่นที่กล่าวข้างต้นสมดุลอันจะนำไปสู่สังคมที่ดีขึ้น

โดยครูชบ กำหนดวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาคน ไว้ 3 ประการ คือ

<u>ประการที่หนึ่ง</u> การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมสี่ประการ คือ มีสัจจะ รู้จักข่มใจ อดทน และรู้จักละวางความชั่ว

<u>ประการที่สอง</u> การเน้นความสำคัญของการเรียนรู้ปัญหาและแก้ปัญหาร่วมกันอย่างต่อเนื่องของสมาชิก

<u>ประการที่สาม</u> การใช้กลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ทำสวัสดิการภาคประชาชนเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กล่าวข้างต้น

งานวิจัยดังกล่าวยังสรุปไว้ด้วยว่า จุดเริ่มต้นของการก่อตั้งระบบสวัสดิการภาคประชาชนจังหวัดสงขลานั้น อยู่ที่การริเริ่มก่อตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ในหมู่ 10 ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2525 รูปแบบการจัดตั้งมีเป้าหมายเพื่อระดมเงินออมและปล่อยกู้

ดอกเบี้ยต่ำให้กับสมาชิกและมีการนำดอกผลจากการให้กู้ยืมร้อยละ 50 มาจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ แต่ครูชบพบว่า องค์กรการเงินชุมชนทั่วประเทศให้ความสำคัญกับการนำเงินกำไรไปจ่ายเป็นเงินปันผลมากกว่าการจัดสวัสดิการ จนกระทั่งครูชบมาพบกับการทำสัจจะวันละ 1 บาทที่ลำปาง จึงได้ริเริ่มพัฒนากลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท เพื่อระดมทุนในการจัดสวัสดิการภาคประชาชนขึ้น โดยมีการทดลองใช้กับผู้นำชุมชนทุกระดับเพื่อสำรวจความต้องการ จนในที่สุดครูชบได้เริ่มพัฒนารูปแบบกองทุนในรูปแบบที่เห็นกันในปัจจุบันที่ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นที่อยู่ของตนเองเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2547 โดยมีความปรารถนาที่จะผลักดันให้เกิดกลุ่มสัจจะวันละ 1 บาท เพื่อทำสวัสดิการภาคประชาชนให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วทั้งจังหวัดสงขลา ไปพร้อมกับการขยายพื้นที่ นอกจากนั้น ครูชบ เองพยายามเสนอความคิดในการสมทบร่วมของรัฐบาล และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่อรัฐบาลในสมัยนั้น

ในการขยายผลการดำเนินงานของกลุ่มดังกล่าวไปสู่ “ระดับพื้นที่” หรือระดับจังหวัด โดยที่ปฏิบัติการขยายผลสู่ระดับพื้นที่เริ่มต้นจากการหารือสามฝ่ายได้แก่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ และฝ่ายชุมชน โดยมีการจัดทำโครงการทำสวัสดิการภาคประชาชนจังหวัดให้ครบทุกตำบลของจังหวัดสงขลา ซึ่งมี 124 ตำบล และ 22 เทศบาล โดยได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากทั้งมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ และ UNDP ซึ่ง UNDP สนับสนุน 6 อำเภอส่วน 10 อำเภอที่เหลือ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติเป็นผู้สนับสนุน นอกจากนั้นการทำสวัสดิการภาคประชาชนยังได้รับการผลักดันให้กลายเป็นนโยบายภายใต้แผนพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสงขลาเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายแก้ไขความยากจนแบบยั่งยืน

ต้นปี 2552 ครูชบ พร้อมด้วยนักวิชาการอีก 2 ท่านคือ อาจารย์ ภีม ภคเมธาวี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทิพวัลย์ สีจันทร์ ได้มีโอกาสเสนอแนวคิดให้รัฐบาลจ่ายเงินสมทบร่วมกับกองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ของภาคประชาชน ผ่าน นายกรัฐมนตรี อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ โดยตรง และเป็นที่มาของโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนของรัฐบาล โดยรัฐบาลสมทบเงินให้กองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ของภาคประชาชนในอัตรา 1:1 ในปีงบประมาณ 2553 รัฐบาลได้กันเงินไว้ดำเนินโครงการดังกล่าว 727 ล้านบาท

สำหรับสถานะจำนวนเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับตำบลหรือระดับพื้นที่ พบว่าในปี 2551 จังหวัดสงขลามีเครือข่ายสวัสดิการชุมชน 112 พื้นที่ (ตำบล) แต่หลังจากโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนของรัฐบาลมีรูปธรรมชัดเจนขึ้นในปี 2552 ส่งผลให้ต้นปี 2553 มีกองทุนใหม่เกิดขึ้นเพิ่มเติมอีก 20 พื้นที่ รวมเป็น 132 พื้นที่ (มีสมาชิกรวม 146,800 คน) คิดเป็นร้อยละ 94.29 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด (ซึ่งมี 140 พื้นที่ โดยจำแนกเป็น อบต. 104 พื้นที่ และเทศบาล 36 พื้นที่) และตั้งแต่

เดือนกันยายน 2553 ทุกพื้นที่ในจังหวัดสงขลาเข้าร่วมเครือข่ายสวัสดิการชุมชน โดยในเดือนกุมภาพันธ์ 2554 มีสมาชิกทั้งจังหวัดรวม 192,513 คน (อุดม แก้วประดิษฐ์ นายกสมาคมสวัสดิการภาคประชาชนสงขลา, สัมภาษณ์ วันที่ 8 เมษายน 2553 และ วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2554)

7.2 การจัดองค์กรและกฎระเบียบ

7.2.1 การจัดองค์กร

การจัดองค์กรเครือข่ายสวัสดิการชุมชนของจังหวัดสงขลา มีระดับชั้นอย่างชัดเจน ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านสู่ระดับตำบล และจากระดับตำบลสู่ระดับจังหวัด ดังนี้ (ภาพที่ 7.1)

1) ระดับหมู่บ้าน

ในระดับหมู่บ้าน จะมีกองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท เป็นกลุ่มๆ แต่ละกลุ่มจะมีสมาชิกประมาณ 50 คน และในหมู่บ้านหนึ่งๆ อาจจะมีกองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาทกี่กลุ่มก็ได้ ในแต่ละกลุ่มจะมีผู้แทนกลุ่ม 1 คน ซึ่งสมาชิกภายในกลุ่มสรรหากันเอง (ยกเว้น ตำบลเขาพระที่ผู้แทน 1 คนอาจรับผิดชอบมากกว่า 1 กลุ่ม) การกำหนดผู้แทนกลุ่มหรือหัวหน้ากลุ่ม 1 ต่อ 50 คน ด้วยเหตุผลว่า หากหัวหน้ากลุ่มเกิดรวบเงินสัจจะของสมาชิกในกลุ่มในวันที่ต้องส่งเงินสัจจะในแต่ละเดือนให้เครือข่ายหนีหรือทำสูญหาย ก็จะสูญเสียเงินเพียง 1,500 บาทเท่านั้น ถือว่าเป็นเงินที่ไม่มากนัก อย่างไรก็ตาม จนถึงปัจจุบันก็ไม่มีปัญหาเงินสูญหายแต่อย่างใด

2) ระดับตำบล

ระดับตำบลเรียกว่าเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบล บริหารจัดการกองทุนในรูปของคณะกรรมการ ในคณะกรรมการประกอบไปด้วยผู้แทนกลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาทในระดับหมู่บ้าน ดังนั้นคณะกรรมการเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลจะใหญ่หรือเล็กขึ้นกับจำนวนกลุ่มย่อยๆ ในระดับหมู่บ้าน ซึ่งหมายถึงจำนวนสมาชิกนั่นเองโดยในเดือนมกราคม 2553 สมาชิก และกรรมการเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบล ในพื้นที่ศึกษา มีจำนวนดังนี้

- ตำบลเขาพระ มีจำนวนสมาชิก จำนวน 4,439 คน มีกรรมการเครือข่ายฯ 50 คน
- ตำบลท่าข้าม มีจำนวนสมาชิก จำนวน 1,800 คน มีกรรมการเครือข่ายฯ 40 คน
- ตำบลชิงโค มีจำนวนสมาชิก จำนวน 3,119 คน มีกรรมการเครือข่ายฯ 63 คน

สำหรับวิธีการได้มาซึ่งประธานกรรมการ จะใช้วิธีการโหวตโดยกรรมการเครือข่ายฯ ลักษณะการจัดองค์กรก็ไม่ซับซ้อน มีฝ่ายบริหารประกอบด้วยประธาน รองประธาน เลขานุการ ส่วนกรรมการซึ่งก็คือ ตัวแทนกลุ่มระดับหมู่บ้าน กรรมการแต่ละคนก็ช่วยกันทำงานให้เครือข่าย

โดยเป็นทั้งฝ่ายเก็บเงินสัจจะ และรวบรวมหลักฐานการจ่ายเงินของสมาชิกในรูปของใบเสร็จมาเบิกเงินสวัสดิการ ณ ที่ทำการเครือข่าย โดยแต่ละพื้นที่จะกำหนดวันทำงานเดือนละ 1 วัน

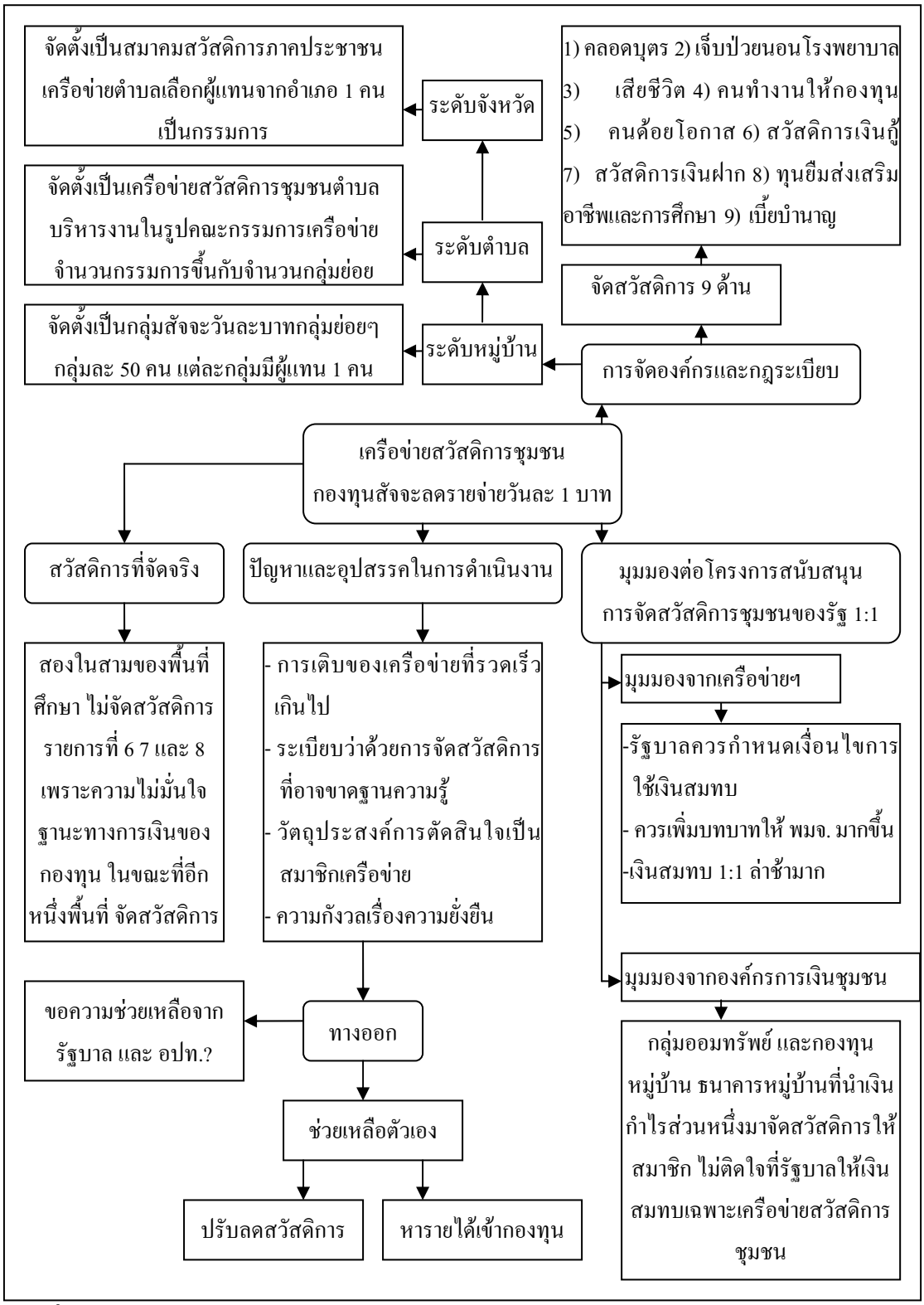

ภาพที่ 7.1 การดำเนินงานและปัญหาของเครือข่ายสวัสดิการชุมชน

ในระดับเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลนั้น จะมีการประชุมใน 2 ลักษณะ คือ (1) การประชุมระดับคณะกรรมการเครือข่าย และ (2) ประชุมระดับสมาชิกเครือข่าย

การประชุมระดับคณะกรรมการเครือข่ายตำบลจะประชุมเดือนละ 1 ครั้ง ตำบลเขาพระและตำบลชิงโค ประชุมหลังวันทำงาน ในขณะที่ตำบลท่าข้าม ประชุมวันเดียวกันกับวันทำงาน สำหรับวาระการประชุมกำหนดโดยฝ่ายบริหาร ส่วนเนื้อหาการประชุมในแต่ละครั้งจะดำเนินตามวาระ เช่น วาระรับรองรายงานการประชุม วาระแจ้งเพื่อทราบ วาระสืบเนื่อง และวาระพิจารณา สำหรับประเด็นการพิจารณาจะว่าด้วย บัญชีการเงินในรอบเดือนที่ผ่านมา (เช่น เงินสัจจะแต่ละกลุ่มจ่ายครบหรือไม่ เงินสวัสดิการจ่ายไปเท่าไร กรรมการท่านใดเห็นไม่ตรงกัน ก็คัดค้านได้ทันที)

การประชุมระดับคณะกรรมการเครือข่ายตำบลทั้ง 3 พื้นที่ศึกษา มีการจ่ายเบี้ยประชุมให้กรรมการ ระหว่าง 100-150 บาทต่อคน ข้อสังเกตคือ กรรมการขาดประชุมกันน้อยมาก ในกรณีเครือข่ายเขาพระ จะมีข้อกำหนดไว้ว่า หากกรรมการท่านใดขาดการประชุม 3 ครั้งติดต่อกันโดยไม่มีเหตุผลอันควร จะถูกเสนอชื่อให้กรรมการของเครือข่ายฯ พิจารณาขับออก โดยปกติกรรมการมีสิทธิลาคลอด และลาบวช ได้ 3 เดือน กรณีดังกล่าวแม้จะขาดประชุม 3 ครั้ง ก็ไม่ถือว่าขาดประชุม

ส่วนการประชุมระดับสมาชิกเครือข่ายนั้น เฉพาะเครือข่ายตำบลเขาพระ และตำบลชิงโค ที่จัดให้มีการประชุมประจำปีๆ ละ 1 ครั้ง เพื่อสรุปสถานะทางการเงิน รายรับ รายจ่ายในรอบปี และยอดเงินคงเหลือสะสม เป็นต้น โดยผู้เข้าร่วมประชุมจะเป็นตัวแทนสมาชิกจากครอบครัวๆ ละ 1 คน ในขณะที่ตำบลท่าข้ามไม่มีการประชุมระดับสมาชิกเครือข่าย ด้วยเหตุผลว่ากรรมการของเครือข่ายจะส่งผ่านสาระของการประชุมกรรมการในแต่ละเดือนให้สมาชิกในกลุ่ม (1:50) รับทราบอยู่แล้ว จึงเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีประชุมประจำปีระดับสมาชิกแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ประธานเครือข่ายตำบลท่าข้าม ซึ่งเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลจะมีการแจ้งข่าวความเคลื่อนไหวของเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ผ่านวิทยุชุมชนระดับตำบล และแจ้งผ่านวารสารประชาสัมพันธ์ อบต. ท่าข้ามให้ประชาชนทั้งที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชนทราบอย่างต่อเนื่อง

3) ระดับจังหวัด

ระดับจังหวัด มีสมาคมสวัสดิการภาคประชาชนจังหวัดสงขลาเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่บริหารจัดการในภาพรวม การขับเคลื่อนเครือข่ายสวัสดิการชุมชนไปในพื้นที่ต่างๆ รวมทั้งการกำหนดข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อรัฐบาลเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบสวัสดิการภาคประชาชนในจังหวัดสงขลา และในระดับประเทศ คณะกรรมการสมาคมสวัสดิการภาคประชาชนจังหวัดสงขลามี 17 คน โดยเครือข่ายตำบลเลือกผู้แทนจากอำเภอๆ ละ 1 คน เป็นกรรมการ ค่าใช้จ่ายในการบริหาร

จัดการของสมาคมมาจากสมาชิกเครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท สมทบคนละ 1 บาทต่อเดือน ดังนั้น จากจำนวนสมาชิกรวมทั้งจังหวัด 146,800 คน ดังกล่าวข้างต้น สมาคมฯ จะมีเงินในการบริหารจัดการเดือนละ 146,800 บาท หรือ 1,761,600 บาทต่อปี

การประชุมระดับสมาคมสวัสดิการภาคประชาชนจังหวัดสงขลา มี 2 ครั้งต่อเดือน ครั้งแรก ประชุมทุกวันที่ 9 ของเดือน เป็นการประชุมระดับคณะกรรมการสมาคม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการประชุมตามวาระ ตั้งแต่รับรองการประชุม แจ้งเพื่อทราบ เรื่องสืบเนื่อง และวาระพิจารณา ครั้งที่สอง ประชุมทุกวันที่ 16 ของเดือน เป็นการประชุมระดับสมาชิกเครือข่ายของสมาคม การประชุมแต่ละครั้งเครือข่ายตำบลจะส่งผู้แทนหรือแกนนำเข้าร่วม 1-2 คน ต่อเครือข่าย โดยส่วนใหญ่จะมีผู้เข้าร่วมประชุมในแต่ละครั้งประมาณ 200 คน ผู้ประชุมได้ค่าเดินทาง 400 บาทต่อคน ถ้าเดินทางมาจากอำเภอรอบใน และ 500 บาทต่อคน ถ้าเดินทางมาจากอำเภอรอบนอก (สมาคมฯ มีเจ้าหน้าที่คอยประสานงานเครือข่าย 3 คน ประกอบด้วย เลขานุการ 1 คน ผู้ช่วยเลขานุการ 1 คน และเจ้าหน้าที่ทั่วไป 1 คน)

การประชุมแบ่งเป็น 2 ภาค ภาคเช้า เป็นการประชุมตามวาระ หากมีประเด็นสำคัญที่ผ่านมติจากที่ประชุมระดับคณะกรรมการ ประเด็นเหล่านั้นจะต้องนำมารับรองมติในที่ประชุมระดับสมาชิกเครือข่ายของสมาคมด้วย ส่วนภาคบ่าย เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้สมาชิกนำประสบการณ์ต่างๆ ของแต่ละพื้นที่มาอภิปรายกัน

การประชุมระดับสมาชิกเครือข่ายของสมาคม มีจุดอ่อนตรงที่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในแต่ละพื้นที่ไม่ค่อยทั่วถึง เพราะวงประชุมใหญ่เกินไป เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายตำบลเขาพระ และ ชิงโค ประสงค์จะจัดตั้งสมาคมสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอในอนาคต เพื่อแก้ปัญหาการรับรู้ความเคลื่อนไหวของเครือข่ายต่างๆ ในพื้นที่ ที่ไม่เท่าเทียมกัน ส่วนวงประชุมระดับคณะกรรมการสมาคม มีขนาดวงประชุมที่เหมาะสม แต่จะประกอบด้วยผู้แทนเครือข่ายจากอำเภอเพียงอำเภอละ 1 คน เท่านั้น

7.2.2 กฎระเบียบ

กฎระเบียบโดยทั่วไปที่เป็นต้นแบบของกองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ตามแบบฉบับของครูชบ ยอดแก้ว ในส่วนของระเบียบทั่วไปของกองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท และระเบียบว่าด้วยการจัดสวัสดิการ 9 เรื่องนั้น มีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้ (ดัดแปลงจาก ชบ ยอดแก้ว และคณะ, 2549)

1) ระเบียบทั่วไปของกองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท

ระเบียบทั่วไปของกองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท เพื่อทำสวัสดิการภาคประชาชน มีดังนี้

1.1) ต้องสมัครใจที่จะทำสัจจะวันละ 1 บาท เพื่อทำกองทุนสวัสดิการภาคประชาชน

1.2) ผู้สมัครต้องเป็นคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่ตำบลน้ำขาว หรือเป็นลูกเป็นหลาน หรือแต่งงานกับคนตำบลน้ำขาว

1.3) ต้องเป็นผู้ที่ไม่มีประวัติเสียทางการเงิน และต้องเสียค่าสมัครเป็นสมาชิกคนละ 20 บาท ค่าสมัครจะไม่คืนให้ไม่ว่ากรณีใดๆ

1.4) วิธีสัจจะให้สัจจะไว้ที่บ้าน วันละ 1 บาท และทุกวันที่ 1 ของเดือน เวลาบ่าย 2 โมง ให้นำเงินสัจจะมารวมกัน ณ ที่ทำการที่คณะกรรมการเครือข่ายกำหนดไว้

1.5) การบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ ที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกจะให้อยู่ในวาระหรือไม่ แล้วแต่ที่ประชุมใหญ่ของสมาชิก

1.6) การบริหารการเงินกองทุนทั้งหมดจะแบ่งเป็น 3 ส่วน

(1) ร้อยละ 50 ตั้งไว้เพื่อจัดสวัสดิการ 7 เรื่อง

(2) ร้อยละ 30 ตั้งเป็นกองทุนส่งเสริมวิสาหกิจ และการศึกษา ซึ่งเป็นสวัสดิการ 1 เรื่อง เป็นการให้กู้ยืมที่ไม่คิดดอกเบี้ย กรณีการทำวิสาหกิจหรือธุรกิจ ต้องทำธุรกิจที่ไม่เอาเปรียบสังคม หรือทำอาชีพที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายคุณภาพชีวิต ผลผลิตที่เกิดจากการกู้เงินนี้ไปลงทุนค้าขายให้สมาชิก ต้องมีส่วนลดต่ำกว่าท้องตลาด 1 บาท กู้ยืมเพื่อการศึกษาให้ตามหลักฐานการจ่าย

(3) ร้อยละ 20 ตั้งเป็นกองทุนสำรอง ซึ่งก็คือ เก็บไว้จ่ายเป็นเบี้ยบำนาญเป็นสวัสดิการอีก 1 เรื่องนั่นเอง

1.7) สมาชิกจะได้รับสวัสดิการทุกเรื่องที่กองทุนจัดขึ้น

1.8) สมาชิกขาดสัจจะเมื่อใด หมดสภาพเป็นสมาชิก แต่ได้รับเงินสัจจะคืนเฉพาะคนที่ไม่เคยได้รับสวัสดิการเลย

1.9) หากมีปัญหาอื่นๆ คณะกรรมการสามารถออกกติกาเพิ่มเติมได้ แต่ต้องไม่ขัดกับกติกาเดิม

2) ระเบียบว่าด้วยการจัดสวัสดิการ 9 เรื่อง

รายละเอียดสวัสดิการ 9 เรื่อง มีดังนี้

2.1) คลอดบุตรให้ลูก 500 บาท แม่นอนโรงพยาบาลได้คืนละ 100 บาท ไม่เกิน 5 คืน ปีละไม่เกิน 2,000 บาท

2.2) เจ็บป่วยนอนโรงพยาบาลได้คืนละ 100 บาท ปีละไม่เกิน 10 คืน

2.3) เสียชีวิต สมาชิกที่เสียชีวิตจะได้ค่าทำศพแตกต่างกันตามระยะเวลาการส่งสัจจะดังนี้

สัจจะ 180 วัน (ครึ่งปี) ได้ค่าทำศพ 2,500 บาท

สัจจะ 365 วัน (1 ปี) ได้ค่าทำศพ 5,000 บาท

สัจจะ 730 วัน (2 ปี) ได้ค่าทำศพ 10,000 บาท

สัจจะ 1,460 วัน (4 ปี) ได้ค่าทำศพ 15,000 บาท

สัจจะ 2,920 วัน (8 ปี) ได้ค่าทำศพ 20,000 บาท

สัจจะ 5,840 วัน (16 ปี) ได้ค่าทำศพ 30,000 บาท

2.4) คนทำงานให้กองทุน จ่ายให้คนละ 130 บาทต่อวัน ฝากออมทรัพย์ 100 บาท 30 บาท ฝากสัจจะ

2.5) คนด้อยโอกาส กองทุนจ่ายให้นำไปฝากสัจจะ

2.6) สวัสดิการเงินกู้ สมาชิกที่กู้มาแล้วไม่น้อยกว่า 365 วัน หากสมาชิกเสียชีวิต กองทุนจ่ายให้ในวงเงินไม่เกิน 30,000 บาท

2.7) สวัสดิการเงินฝาก หากสมาชิกเสียชีวิต กองทุนจ่ายให้ ร้อยละ 50 แต่ไม่เกินวงเงิน 15,000 บาท

2.8) ทุนยืมส่งเสริมอาชีพและการศึกษา เป็นสวัสดิการการกู้ยืมที่ไม่คิดดอกเบี้ย

2.9) เบี้ยบำนาญ สมาชิกจะได้รับเบี้ยบำนาญเมื่อมีอายุครบ 60 ปี แตกต่างกันตามระยะเวลาการส่งสัจจะดังนี้

สัจจะครบ 15 ปี ได้เบี้ยบำนาญเดือนละ 300 บาท

สัจจะครบ 20 ปี ได้เบี้ยบำนาญเดือนละ 400 บาท

สัจจะครบ 25 ปี ได้เบี้ยบำนาญเดือนละ 500 บาท

สัจจะครบ 30 ปี ได้เบี้ยบำนาญเดือนละ 600 บาท

สัจจะครบ 35 ปี ได้เบี้ยบำนาญเดือนละ 700 บาท

สัจจะครบ 40 ปี ได้เบี้ยบำนาญเดือนละ 800 บาท

สัจจะครบ 45 ปี ได้เบี้ยบำนาญเดือนละ 900 บาท

สัจจะครบ 50 ปี ได้เบี้ยบำนาญเดือนละ 1,000 บาท

สัจจะครบ 55 ปี ได้เบี้ยบำนาญเดือนละ 1,100 บาท

สัจจะครบ 60 ปี ได้เบี้ยบำนาญเดือนละ 1,200 บาท

7.3 รายการสวัสดิการที่จัดให้จริง

สัดส่วนการบริหารเงินกองทุนตามกรอบหลักยังคงยึดตามตัวแบบของครูชบ ยอดแก้ว คือ ร้อยละ 50 ของเงินกองทุน นำไปจัดเป็นสวัสดิการ ร้อยละ 30 จัดเป็นกองทุนส่งเสริมวิสาหกิจ และการศึกษา และร้อยละ 20 กันไว้เป็นเงินสำรอง ส่วนในความเป็นจริงนั้น การใช้เงินกองทุนทั้ง 3 ส่วน ไปจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก จะปรับตามมติของกรรมการเครือข่ายสวัสดิการชุมชนเป็นหลัก ดังภาพที่ 7.2

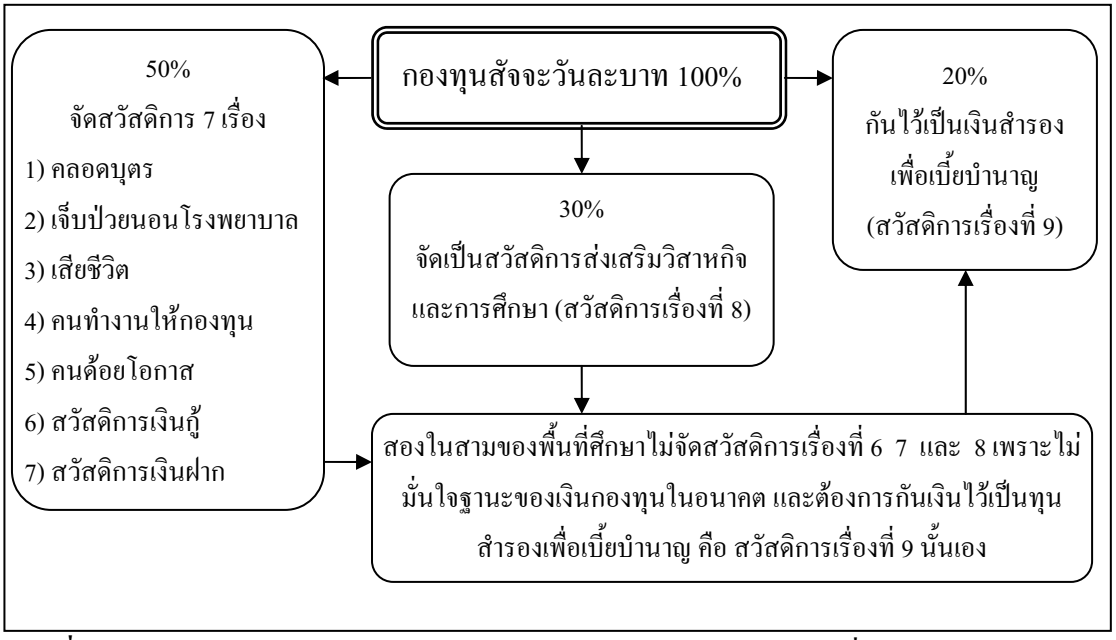

ภาพที่ 7.2 สัดส่วนการบริหารเงินกองทุนสัจจะวันละบาท กับสวัสดิการ 9 เรื่อง

ส่วนระเบียบว่าด้วยการจัดสวัสดิการ 9 เรื่องที่เป็นต้นแบบของกองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ตามแบบฉบับของครูชบ ยอดแก้ว ดังกล่าวข้างต้นนั้น สามารถปรับปรุงได้ตามความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ โดยการปรับปรุงนั้นสามารถขอมติในการปรับปรุงได้จากที่ประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบล เช่น กรณีพื้นที่ตำบลเขาพระ และพื้นที่ตำบลท่าข้าม หรือขอมติในการปรับปรุงได้จากที่ประชุมสมาชิกประจำปี เช่น พื้นที่ตำบลชิงโค

สำหรับตัวอย่างสวัสดิการที่จัดจริงในพื้นที่ศึกษามีดังนี้

7.3.1 รายการสวัสดิการหลักที่จัดให้แก่สมาชิก

หากไม่นับรวมสวัสดิการเบี้ยบำนาญ ซึ่งปัจจุบันยังไม่ครบกำหนดระยะเวลาการจ่ายเบี้ยบำนาญ พบว่าพื้นที่ตำบลท่าข้ามและตำบลชิงโคไม่จัดสวัสดิการหลัก 3 เรื่อง คือเรื่องที่ (6) สวัสดิการเงินกู้ เรื่องที่ (7) สวัสดิการเงินฝาก และเรื่องที่ (8) ทุนยืมส่งเสริมอาชีพและการศึกษา ทั้งนี้เพราะ

เครือข่ายฯ ยังไม่มั่นใจในฐานะทางการเงินของกองทุนว่าจะเพียงพอต่อการจ่ายสวัสดิการเมื่อครบกำหนดเวลาในอนาคตหรือไม่ จึงค่อนข้างระมัดระวังในการให้สวัสดิการกับสมาชิก ในขณะที่ตำบลเขาพระ นอกจากสวัสดิการเบี้ยบำนาญ ซึ่งปัจจุบันยังไม่ครบกำหนดระยะเวลาการจ่ายเบี้ยบำนาญ กองทุนสัจจะวันละบาทจ่ายสวัสดิการให้ครบทุกรายการ (ตารางที่ 7.1)

7.3.2 สวัสดิการเรื่องอื่นๆ ที่เครือข่ายจัดให้

นอกเหนือจากสวัสดิการหลักที่กำหนดตามแบบฉบับของครูชบ ยอดแก้ว แล้วยังพบว่าบางพื้นที่ได้จัดสวัสดิการรูปแบบอื่นๆ ให้กับสมาชิก และชุมชนอีกด้วย

เช่นที่ตำบลเขาพระ เครือข่ายสวัสดิการชุมชนได้จัดสวัสดิการเรื่องอื่นๆ ให้กับสมาชิก และชุมชนอีก 3 เรื่อง ดังนี้

1) สวัสดิการการรักษากับหมอพื้นบ้าน สมาชิกที่เป็นเริม เอ็นเคล็ด กระดูกหัก และโดนงูกัด และไปรักษากับหมอบ้าน และให้หมอยืนยันการรักษา ก็นำหลักฐานมาเบิกเงินสวัสดิการได้ 170 บาทต่อวันที่ไปรักษา

2) สวัสดิการส่งเสริมวัฒนธรรม เช่น สมบทเงินจัดงานอาบน้ำผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันเด็ก เป็นต้น โดยสมบทไม่เกิน 5,000 บาทต่องาน

ตารางที่ 7.1 สวัสดิการหลักที่เครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลจัดให้ ปี 2553 จำแนกตามพื้นที่

สวัสดิการที่จัด	เขาพระ	ท่าข้าม	ชิงโค
1) คลอดบุตร	✓	✓	✓
2) เจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล	✓	✓	✓
3) เสียชีวิต	✓	✓	✓
4) คนทำงานให้กองทุน	✓	✓	✓
5) คนด้อยโอกาส	✓	✓	✓
6) สวัสดิการเงินกู้	✓	-	-
7) สวัสดิการเงินฝาก	✓	-	-
8) ทุนยืมส่งเสริมอาชีพและการศึกษา	✓	-	-
9) เบี้ยบำนาญ	✓	✓	✓

3) สวัสดิการส่งเสริมสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการสร้างป่าครัวเรือน เพื่อลดภาวะโลกร้อน โดยใช้เงินจาก 2 แหล่ง คือ (1) จากกลุ่มออมทรัพย์ 5,000 บาท และ (2) จากเครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละบาท

ระดับตำบล 5,000 บาท รวม 10,000 ต่อปี เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนปลูกป่าบนพื้นที่ของตนเอง เช่น ไม้ตำเสา ตะเคียน จำปา ไม้ยาง เป็นต้น เมื่อต้นไม้ที่ปลูกวัดเส้นรอบวงได้ 30 เซนติเมตร กองทุนจะอุดหนุนเงินให้ 100 บาทต่อต้น จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2553 เริ่มมีสมาชิกสมัครเข้าร่วมโครงการแล้ว

อนึ่ง สวัสดิการส่งเสริมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เครือข่ายฯ ใช้เงินจากดอกผลที่ได้จากการนำเงินที่กันไว้เป็นเบี้ยบำนาญไปฝากกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่

หรือกรณีตำบลชิงโค เครือข่ายสวัสดิการชุมชนได้จัดสวัสดิการเรื่องอื่นๆ ให้กับสมาชิกและชุมชน อีก 4 เรื่อง ดังนี้

1) สวัสดิการความดี จุดเริ่มต้นเกิดจากพื้นที่มีกิจกรรมการปลูกป่าบริเวณเนินป่าสันทรายแต่ไม่ได้ผล เนื่องจากขาดการดูแลอย่างต่อเนื่อง สภาองค์กรชุมชนตำบลชิงโค (ซึ่งประธานสภาฯ ก็คือประธานเครือข่าย) จึงจัดทำโครงการ “เด็กเยาวชน ชุมชนรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตำบลชิงโค” ขึ้น โดยมีกิจกรรมการเก็บและแยกขยะ อนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นเมือง มีการมอบทุนการศึกษาให้กับนักเรียนที่ได้รับการคัดเลือกจากเพื่อนในห้องเรียนว่าเป็นคนทำดี และเมื่อได้มีโอกาสศึกษาดูงานเรียนรู้กิจกรรม ธนาคารความดี จาก อบต. ปากพยูน จึงได้นำประสบการณ์มาใช้กับโครงการต้นกล้าอาชีพ (ซึ่งก็มีประธานเครือข่ายเป็นประธานเช่นเดียวกัน)

สวัสดิการความดี มีหลักการคือ สามารถนำความดี (เช่น การดูแลต้นไม้ที่ปลูกตามโครงการต่างๆ หรือปลูกเอง การเก็บและแยกขยะ การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยงานบุญงานวัดต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ) มาแลกเป็นเงินหรือสิ่งของได้ (แต่ต้องไม่เรียกร้องเพื่อเอาความดีที่ทำมาเป็นข้อต่อรอง) โดยทุกสิ้นปี สมาชิกกองทุนจะนำสมุดพกประจำตัวบันทึกความดีที่ผ่านการรับรองมาคิดเป็นคะแนน และสามารถแจ้งความประสงค์ว่าจะแลกเป็นเงินหรือสิ่งของให้กับตนเองหรือผู้อื่นก็ได้

สำหรับเงินทุนที่นำมาดำเนินการมาจากหลายแหล่ง เช่น ร้อยละ 50 ของเงินสนับสนุนจาก อบต.ที่จัดให้กับเครือข่ายตำบล (เช่น ปีที่ผ่านมาอบต. ชิงโค สนับสนุนเงินทุนให้กับเครือข่าย 10,000 บาท เครือข่ายจะหักเข้ากองทุนสวัสดิการความดี 5,000 บาท) จากเงินกำไรของกองทุนหมู่บ้านในพื้นที่ และกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่ (โดยเฉพาะจากกองทุนหมู่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่ 10 ตำบลชิงโค)

2) สวัสดิการสาธารณประโยชน์ เป็นเงินที่เครือข่ายสมทบการจัดกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ เช่น การจัดงานวันเด็ก การทอดผ้าป่า กิจกรรมการปลูกป่าวันพ่อ และวันแม่แห่งชาติ สมทบเงินซื้อของขวัญแจก อสม. ดีเด่นของพื้นที่ เป็นต้น

3) สวัสดิการเยี่ยมคนไข้ สมาชิกเครือข่ายที่เจ็บป่วยนอนโรงพยาบาลตั้งแต่ 6 คืนขึ้นไป เครือข่ายฯ จะมอบหมายให้กรรมการไปเยี่ยมไข้ที่สถานพยาบาลพร้อมของฝากคนไข้ในวงเงินไม่เกิน

500 บาท ต่อคนต่อปี ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกมีความประทับใจ และมีความอบอุ่น โดยเฉพาะรายที่มีญาติน้อย

4) สวัสดิการเพื่อการศึกษา สมาชิกตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงอายุ 25 ปี และเป็นสมาชิกตั้งแต่ 2 ปี ขึ้นไป จะได้รับเงินเป็นของขวัญจำนวน 100-200 บาทต่อคน โดยจะมอบกันในวันเด็ก เงินจำนวนดังกล่าว เครือข่ายฯ ดึงมาจากกองทุนเงินยืมเพื่อวิสาหกิจและการศึกษา (กองทุน ร้อยละ 30) โดยแต่ละปีเครือข่ายฯ จะกันเงินเพื่อการนี้จากกองทุนดังกล่าวร้อยละ 5

7.3.3 รายละเอียดของสวัสดิการหลักบางด้าน

แม้เครือข่ายสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ในจังหวัดสงขลา จะได้ตัวแบบการดำเนินงานมาจากระเบียบตามแบบฉบับของครูชบ ยอดแก้ว แต่รายละเอียดการจัดสวัสดิการในแต่ละด้านของแต่ละพื้นที่ ก็สามารถปรับได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้อาจจะขึ้นกับฐานะทางการเงินในแต่ละขณะของกองทุน หรือการคาดการณ์ฐานะเงินกองทุนในอนาคตของกรรมการเครือข่ายฯ เป็นต้น ตัวอย่างการปรับเปลี่ยนรายละเอียดการจัดสวัสดิการบางด้าน เช่น

กรณีตำบลเขาพระ เครือข่ายสวัสดิการชุมชนได้ปรับเปลี่ยนสวัสดิการค่าเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล จากระเบียบต้นแบบ จ่าย 100 บาทต่อคืน ปรับเพิ่มเป็น 170 บาทต่อคืน (50 บาทที่เพิ่มขึ้นริเริ่มโดยการนำเงินอุดหนุนของ พอช. 100,000 บาท ที่เครือข่ายได้รับในปี 2549 หลังจากนั้น แม้ไม่มีเงินอุดหนุนจาก พอช. เครือข่ายก็ยังจ่ายเพิ่มส่วน 50 บาทดังกล่าว ส่วนอีก 20 บาท ที่เพิ่มขึ้น ใช้เงินสมทบจาก อบต. ปีละ 30,000 บาท)

กรณีตำบลท่าข้าม ด้วยความกังวลเรื่องความมั่นคงของเงินกองทุนที่ร่อยหรอลง เพราะส่วนหนึ่งมีสาเหตุจากเงินสวัสดิการค่าศพ ซึ่งตามระเบียบเดิมกำหนดการจ่ายไว้สูงเกินไป เครือข่ายสวัสดิการชุมชนได้ปรับเปลี่ยนรายละเอียดสวัสดิการค่าทำศพเสียใหม่ให้ลดลงจากเดิม ดังนี้

สัจจะครบ 180 วัน (ครึ่งปี) ได้ค่าทำศพ 5,000 บาท
สัจจะครบ 365 วัน (1 ปี) ได้ค่าทำศพ 10,000 บาท
สัจจะครบ 730 วัน (2 ปี) ได้ค่าทำศพ 10,000 บาท
สัจจครบ 1,825 วัน (5 ปี) ได้ค่าทำศพ 11,000 บาท

กรณีตำบลชิงโค เครือข่ายสวัสดิการชุมชนได้ปรับเปลี่ยนรายละเอียดสวัสดิการคลอดบุตรจากเดิมจ่ายคืนละ 100 บาท ไม่เกิน 5 คืนต่อปี เป็นคืนละ 150 บาท ไม่เกิน 10 คืนต่อปี และสวัสดิการเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล จากเดิมคืนละ 100 บาท ไม่เกิน 10 คืนต่อปี เป็นคืนละ 150 บาท ไม่เกิน 10 คืนต่อปี

7.4 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานสำหรับเครือข่ายสวัสดิการชุมชน มี 4 ประเด็นหลัก คือ การเติบโตของเครือข่ายที่รวดเร็วเกินไป ระเบียบว่าด้วยการจัดสวัสดิการที่อาจขาดฐานความรู้ ทัศนคติที่ไม่สู้ดีของสมาชิกต่อเครือข่าย และปัญหาความกังวลเรื่องความยั่งยืนของกองทุน (ภาพที่ 7.1)

7.4.1 การเติบโตของเครือข่ายที่รวดเร็วเกินไป

ระบบคิดว่า ด้วยการจัดตั้งกองทุนสัจจะวันละบาทในระดับหมู่บ้านเป็นกลุ่ม ในแต่ละกลุ่มมีสมาชิก 50 คน และให้มีผู้แทนกลุ่ม 1 คน คอยทำหน้าที่บริหารจัดการในกลุ่มย่อย และเป็นกรรมการเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลด้วย เป็นแนวคิดที่ดี ในการประสานงานระหว่างเครือข่ายกับกลุ่มย่อยในระดับหมู่บ้าน แต่แนวคิดดังกล่าวอาจถูกวิจารณ์ว่ามีการนำระบบการตลาดเข้ามาใช้มากเกินไป เพื่อดึงดูดประชาชนให้เข้ามาเป็นสมาชิกให้ได้จำนวนมาก ทำให้อุดมคติฉบับครู (ครูชบ ยอดแก้ว) ว่าด้วยกองทุนสัจจะวันละบาทอาจบิดเบือนไป

กล่าวคือ ครูชบจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนคนเป็นเรื่องแรก โดยอาศัยกลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ทำสวัสดิการภาคประชาชนเป็นเครื่องมือ เพื่อพัฒนาคนให้เป็นคนดีและมีปัญญา ซึ่งจะช่วยให้ทุนในชุมชนประเภทอื่นๆ เช่น ทุนภูมิปัญญา ทุนศาสนาและวัฒนธรรม ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนแรงงาน ทุนเวลา และทุนเงินตรา มีความสมดุลอันจะนำไปสู่สังคมที่ดีขึ้น การเติบโตอย่างรวดเร็วของเครือข่ายโดยเฉพาะในระยะแรก อาจทำให้สมาชิกขาดความเข้าใจอุดมคติที่แท้จริงของการก่อเกิดกองทุน

กรณีตำบลท่าข้ามในช่วงแรกๆ ของการก่อตั้งเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบล ในปี 2548 ชาวท่าข้ามสนใจเข้าร่วมโครงการสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ค่อนข้างมาก เครือข่ายเติบโตอย่างรวดเร็ว จนถึงปี 2550 ปีสมาชิกประมาณ 3,800 คน กรรมการเครือข่ายฯ ส่วนหนึ่งไม่เห็นด้วยว่าแนวคิดการจัดสวัสดิการภาคประชาชนที่ริเริ่มโดย ครูชบ ยอดแก้ว จะเป็นจริงได้ จุดเริ่มต้นแห่งความไม่ไว้วางใจเกิดจากกรรมการส่วนหนึ่งมองว่า การจูงใจให้ประชาชนในพื้นที่สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ โดยการนำร่องสวัสดิการการตายด้วยการจ่ายค่าทำศพให้สมาชิกที่เสียชีวิตสูงถึง 10,000 บาทต่อราย ในกรณีที่เป็นสมาชิกครบ 1 ปี ในขณะที่ตามระเบียบเดิมให้จ่ายได้เพียง 5,000 บาท อย่างไรก็ตาม การจูงใจดังกล่าว ครูชบ ก็มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุบังเอิญในช่วงดังกล่าวสมาชิกของเครือข่ายฯ เสียชีวิตมากผิดปกติ ส่งผลให้เงินกองทุนของเครือข่ายท่าข้ามร่อยหรอลงอย่างมาก

7.4.2 ระเบียบว่าด้วยการจัดสวัสดิการที่อาจขาดฐานความรู้

การกำหนดระเบียบว่าด้วยการจ่ายเงินสวัสดิการที่ขาดฐานความรู้ (หรืออาจจะเรียกว่าเป็นระเบียบแบบมองโลกในแง่ดี ว่าจะมีสมาชิกใหม่ๆ โดยเฉพาะสมาชิกที่อยู่ในวัยเด็กเข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่ายมากขึ้นเรื่อยๆ) อาจทำให้เครือข่ายขาดเสถียรภาพได้ ขาดทั้งความมั่นคงของฐานะทางการเงิน ขาดทั้งความน่าเชื่อถือ โดยเฉพาะระเบียบว่าด้วยการจ่ายค่าทำศพกรณีสมาชิกเสียชีวิต ที่จะยกเป็นตัวอย่างมี 2 กรณี ดังนี้

1) กรณีพื้นที่ตำบลชิงโค พบว่าการกำหนดการจ่ายสวัสดิการค่าศพสูงขึ้นเรื่อยๆ ตามช่วงอายุการเป็นสมาชิก คือปัญหาหนึ่งของการร่อยหรอของเงินกองทุน ตัวอย่างเช่น เครือข่ายมีสมาชิก 3,119 คน ซึ่งใน 1 เดือน เครือข่ายจะเก็บเงินสัจจะได้ 93,570 บาท ดังนั้น เงินร้อยละ 50 ที่จะนำไปจัดสวัสดิการจะมีเพียง 46,785 บาท ประเด็นคือ หากในเดือนเดียวกันนี้มีสมาชิกที่มีอายุการเป็นสมาชิกครบ 4 ปี เสียชีวิต เครือข่ายต้องจ่ายเงินสวัสดิการค่าทำศพถึง 60,000 บาท (รายละ 15,000 บาท) ซึ่งในเดือนดังกล่าวเครือข่ายจะมีเงินเหลือในเดือนนั้นเพียง 33,570 บาท ซึ่งไม่เพียงพอที่จะจ่ายให้กับสวัสดิการอื่นๆ โดยเฉพาะการเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล ที่ผ่านมาเครือข่ายเคยประสบปัญหาดังกล่าวมาแล้ว และเครือข่ายแก้ปัญหาโดยการดึงเงินจากกองทุนส่งเสริมวิสาหกิจ และการศึกษามาสมทบ ที่สำคัญคือ ในเดือนที่สมาชิกที่มีอายุการเป็นสมาชิกครบ 4 ปี หรือมากกว่านั้นเสียชีวิตมากขึ้นไปอีก กองทุนอาจจะประสบปัญหาที่ยากต่อการเยียวยาได้

2) กรณีพื้นที่ตำบลท่าข้าม การจูงใจให้ประชาชนในพื้นที่สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่ายด้วยการนำร่องสวัสดิการการตายด้วยการจ่ายค่าทำศพให้สมาชิกที่เสียชีวิตสูงถึง 10,000 บาทต่อรายในกรณีที่เป็นสมาชิกครบ 1 ปี ในปี 2550 เป็นอัตราที่สูงเกินไป ประกอบกับในช่วงดังกล่าวสมาชิกของเครือข่ายเสียชีวิตมากผิดปกติ ทำให้เงินกองทุนร่อยหรอลงอย่างมาก

เมื่อสมาชิกได้ยินคำเล่าลือกันว่าเงินกองทุนร่อยหรอลงมาก ก็ไม่มั่นใจว่าเครือข่ายจะสามารถอยู่รอดต่อไปได้ จึงพากันมาถอนตัวออกจากการเป็นสมาชิก ซึ่งตามระเบียบเดิมนั้น ผู้ที่ยังไม่เคยรับสวัสดิการใดๆ เลยในช่วงที่เป็นสมาชิก เมื่อลาออก เครือข่ายฯ จะให้เงินสัจจะสะสมคืนไปทั้งหมดเต็มจำนวน แต่ปรากฏว่าเงินในกองทุนไม่เพียงพอที่จะจ่ายคืนให้กับสมาชิกที่แจ้งความจำนงลาออกเป็นจำนวนมาก สร้างความไม่พอใจให้สมาชิกที่ประสงค์จะลาออกเป็นอย่างมาก เครือข่ายจึงต้องแก้ระเบียบกองทุนสำหรับประเด็นการลาออกใหม่ เป็นผู้ที่ยังไม่เคยรับสวัสดิการใดๆ เลยตลอดช่วงที่เป็นสมาชิก เมื่อลาออกเครือข่ายจะให้เงินสัจจะสะสมคืนไปครึ่งหนึ่งของยอดเงินสัจจะสะสม ทำให้ลดแรงเสียดทานจากสมาชิกลงได้มาก ในที่สุด สมาชิกลาออกไปประมาณ 2,200 คน เหลือเพียง 1,600 คน และค่อยเพิ่มขึ้นเป็น 1,800 คน ในปี 2553

7.4.3 วัตถุประสงค์การตัดสินใจเป็นสมาชิกเครือข่าย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า การตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิก อาจมีเหตุผลที่ต้องการสวัสดิการเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประชาชนรายบุคคล ดังตารางที่ 7.2 ที่พบว่า ประชาชนร้อยละ 42.2 ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชนนั้น ร้อยละ 82.2 สมัครเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ เพื่อต้องการรับสวัสดิการต่างๆ 9 ด้าน ร้อยละ 51 สมัครเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ เพื่อต้องการมีส่วนร่วมไปกับกิจกรรมในชุมชน ซึ่งเป็นเหตุผลที่น่าสนใจ ที่เหลือ ร้อยละ 12.3 สมัครเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ เพื่อต้องการยืมเงินจากกองทุนส่งเสริมอาชีพและการศึกษา (ภาพที่ 7.3)

ตารางที่ 7.2 สถานะและวัตถุประสงค์การเป็นสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชน จำแนกตามพื้นที่ศึกษา

รายการ	เขาพระ		ท่าข้าม		ชิงโค		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ	(n=200)		(n=200)		(n=200)		(n=600)	
- เป็น	80	40.0	55	27.5	118	59.0	253	42.2
- ไม่เป็น	120	60.0	145	72.5	82	41.0	347	57.8
วัตถุประสงค์ในการเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ*	(n=80)		(n=55)		(n=118)		(n=253)	
- เพื่อต้องการรับสวัสดิการต่างๆ 9 ด้าน		83.8		72.7		85.6		82.2
- เพื่อต้องการยืมเงินจากกองทุนส่งเสริม	67	12.5	40	9.1	101	13.6	208	12.3
อาชีพและการศึกษา	10		5		16		31	
- ต้องการมีส่วนร่วมไปกับกิจกรรมใน		55.0		45.5		52.5		51.8
ชุมชน	44		25		62		131	

หมายเหตุ: * ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

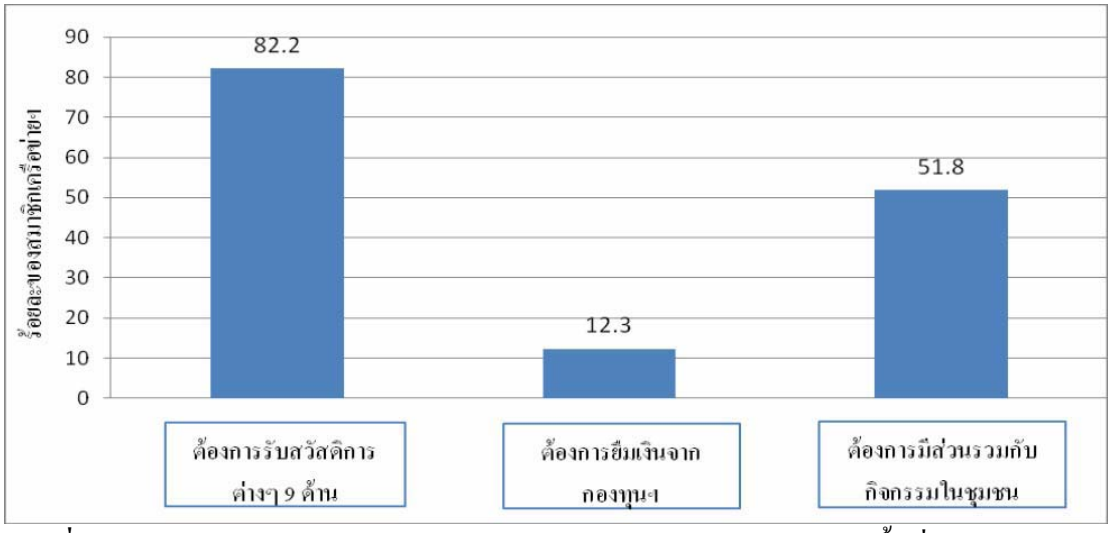

ภาพที่ 7.3 วัตถุประสงค์ในการสมัครเป็นสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ศึกษา

นอกจากนั้น จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ในช่วงแรกๆ มีผู้สูงอายุมาสมัครเป็นสมาชิกมากผิดปกติ ว่ากันว่า สมัครเป็นสมาชิกเพียงเพื่อมารับค่าทำศพ รับสวัสดิการเงินกู้ และสวัสดิการเงินฝากเป็นสำคัญ และก็เป็นเช่นนั้นจริงๆ คือ หลังจากเป็นสมาชิกกองทุนได้ไม่นานก็เสียชีวิต เมื่อสมาชิกเสียชีวิตจำนวนมาก เงินกองทุนก็ร่อยหรอสร้างปัญหาให้กับเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น ปัจจุบัน เครือข่ายท่าข้ามจึงแก้ปัญหานี้โดยการกำหนดให้ผู้สมัครเป็นสมาชิกต้องมีอายุไม่เกิน 65 ปี จากที่ไม่จำกัดอายุ หรือแก้ปัญหาโดยงดการจัดสวัสดิการเงินกู้ และสวัสดิการเงินฝาก เช่น กรณีเครือข่ายท่าข้าม และเครือข่ายชิงโค

7.4.4 ปัญหาความกังวลเรื่องความยั่งยืนของกองทุน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ประธานเครือข่ายในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 พื้นที่ ต่างกังวลถึงสถานะทางการเงินของกองทุน โดยเฉพาะเมื่อกองทุนต้องจ่ายสวัสดิการเบี้ยบำนาญ ประมาณปี 2563 เพราะเงินร้อยละ 50 ที่นำไปจัดสวัสดิการ 7 ด้านของพื้นที่ตำบลเขาพระ และ 5 ด้านสำหรับพื้นที่ตำบลท่าข้าม และตำบลชิงโคถูกใช้หมดไปเกือบจะเดือนต่อเดือน ในพื้นที่ตำบลชิงโคบางเดือนเงินส่วนร้อยละ 50 ไม่พอ ก็ต้องดึงจากส่วนร้อยละ 30 มาใช้ก่อน ทางออกสำหรับการบรรเทาความกังวลถึงฐานะทางการเงินในอนาคตดังกล่าวในพื้นที่ศึกษามี 2 รูปแบบ คือ ขอความช่วยเหลือจากภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือ ช่วยเหลือตัวเอง ซึ่งจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันไป

1) ขอความช่วยเหลือจากภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล ซึ่ง ปีงบประมาณ 2553 รัฐบาลได้สนับสนุนเงิน 727 ล้านบาทให้เครือข่ายสวัสดิการชุมชนทั่วประเทศ ในนามโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนของรัฐ หรือเรียกง่ายๆ ว่า โครงการสมทบ 1:1 คือ ภาคประชาชนออกเงิน 1 ส่วน รัฐบาลสมทบให้ 1 ส่วน การขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลดังกล่าว อาจประสบกับความไม่แน่นอนของนโยบายไม่มีใครประกันได้ว่า การสมทบจากรัฐบาลในรูปแบบดังกล่าวจะมีความยั่งยืนหรือไม่ และที่สำคัญคือ รัฐบาลอาจจะโดนสังคมวิพากษ์วิจารณ์ได้ว่า นำเงินภาษีของประชาชนไปให้คนเฉพาะกลุ่มเกินไปหรือไม่

ส่วนการขอความช่วยเหลือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับตำบล เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลตำบล หรือแม้แต่เทศบาลเมือง ในลักษณะการสมบทกับภาคประชาชนแบบ 1:1 เหมือนรัฐบาลทำคงจะยากมาก เพราะงบประมาณในการดำเนินงานในแต่ละปีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับดังกล่าวมีไม่มาก และเป็นงบประมาณที่มีไว้เพื่อการพัฒนาให้กับท้องถิ่น และประชาชนทุกคนในพื้นที่เป็นภาพรวม ไม่ได้มีไว้เพื่อเจาะจงให้คนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด

เป็นพิเศษ อย่างไรก็ตาม องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ศึกษา ได้ตั้งงบประมาณสนับสนุนเครือข่ายสวัสดิการชุมชนเป็นปีๆ ไป ไม่มีข้อกำหนดตายตัว เช่น อบต. ท่าข้าม สนับสนุนให้เครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลท่าข้าม 50,000 บาทต่อปี คิดเป็นการสมทบร้อยละ 7.61 ของเงินกองทุนสัจจะวันละบาทของเครือข่ายท่าข้ามใน 1 ปี ในขณะที่ อบต. เขาพระ และชิงโค สนับสนุนให้เครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลตนเอง 30,000 และ 10,000 บาทต่อปี ตามลำดับ คิดเป็นการสมทบร้อยละ 1.85 และ 0.87 ของเงินกองทุนสัจจะวันละบาทของเครือข่ายเขาพระ และชิงโค ใน 1 ปี ตามลำดับ

2) การช่วยเหลือตัวเองโดยปรับลดสวัสดิการ

หากเครือข่ายยังคงหลักการการจัดสวัสดิการเบี้ยบำนาญให้กับสมาชิกที่ส่งสัจจะครบ 15 ปี และมีอายุ 60 ปี ขึ้นไป การช่วยเหลือตัวเองโดยปรับลดสวัสดิการก็เป็นทางออกหนึ่ง เช่น กรณีเครือข่ายท่าข้าม ที่ได้ปรับลดช่องว่างค่าทำศพต่อรายระหว่างสมาชิกที่มีอายุการส่งสัจจะน้อยกับมากให้แคบลง เช่น สมาชิกที่ส่งสัจจะ 180 วัน (ครึ่งปี) หากเสียชีวิตได้ค่าทำศพ 5,000 บาท สมาชิกที่ส่งสัจจะ 1,825 วัน (5 ปี) หากเสียชีวิตได้ค่าทำศพ 11,000 บาท ซึ่งเป็นอัตราที่ไม่ก้าวกระโดดจนเกินไป หรือการจัดสวัสดิการของเครือข่ายท่าข้าม และชิงโค ไม่จัดสวัสดิการเงินฝาก สวัสดิการเงินกู้ และสวัสดิการส่งเสริมอาชีพและการศึกษา เป็นต้น

3) การช่วยเหลือตัวเองด้วยการหารายได้เข้ากองทุน

ในพื้นที่ศึกษานั้น นอกจากเงินสัจจะวันละบาทที่สมาชิกต้องส่งเข้ากองทุนปีละ 365 บาทแล้ว ยังไม่พบแนวคิดใหม่ในการหารายได้เข้าสู่กองทุน อย่างมากก็นำเงินกองทุนคงเหลือโดยเฉพาะกองทุน ร้อยละ 30 และกองทุน ร้อยละ 20 ไปฝากสถาบันการเงิน หรือองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ เพื่อเอาดอกเบี้ย ดังภาพที่ 7.4

จากภาพที่ 7.4 จะเห็นได้ชัดว่า เครือข่ายสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ศึกษายังไม่มีแนวคิดใหม่ในการบริหารเงินกองทุนให้เกิดผลประโยชน์งอกเงยมากไปกว่าการฝากเงินเพื่อเอาดอกเบี้ยจากสถาบันการเงินรูปแบบต่างๆ แต่มีข้อสังเกตคือ การนำเงินกองทุนไปฝากกับ ธ.ก.ส. ดอกเบี้ย 3% ต่อปีนั้นต้องฝากในนามบัญชี กองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ซึ่งสมาคมสวัสดิการภาคประชาชนจังหวัดสงขลา ได้ทำข้อตกลงร่วมกับธนาคาร ซึ่งก็ถือว่าเป็นการริเริ่มที่ดี เมื่อเทียบกับการฝากกับการฝากออมทรัพย์กับธนาคารโดยทั่วไป ซึ่งจะได้ผลตอบแทนเพียงร้อยละ 0.5 ต่อปี เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม แม้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ รวมทั้งความกังวลต่อความยั่งยืนในการดำเนินงานเครือข่ายสวัสดิการชุมชนที่สังเคราะห์ไว้ข้างต้นจะมีอยู่จริง แต่หากพิจารณาจากซีกของประชาชนผ่านทัศนคติของพวกเขาต่อบทบาทของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนใน 4 ประเด็น [คือ (1) เครือข่ายฯ ช่วยให้สมาชิกได้รับสวัสดิการด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี (2) ประธานเครือข่ายฯ

ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส (3) กรรมการเครือข่ายฯ ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส และ (4) กองทุนสัจจะวันละบาทเป็นหลักประกันความมั่นคงด้านสวัสดิการให้กับสมาชิกได้อย่างยั่งยืน] ก็จะพบว่า ประชาชนทั้ง 3 พื้นที่ ก็ยังให้ความไว้วางใจต่อเครือข่ายสวัสดิการชุมชนดีในระดับหนึ่ง ที่น่าจะยอมรับได้ คือ มีทัศนคติต่อบทบาทของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนในระดับ ดีปานกลาง แต่หากวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยทัศนคติ ระหว่างประชาชนที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ด้วยสถิติที (t-Statistic) จะพบว่าคะแนนเฉลี่ยทัศนคติของประชาชนที่เป็นสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชน สูงกว่าของประชาชนที่ไม่เป็นสมาชิกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้ง 4 ประเด็น (P-Value = 0.000) (ตารางที่ 7.3)

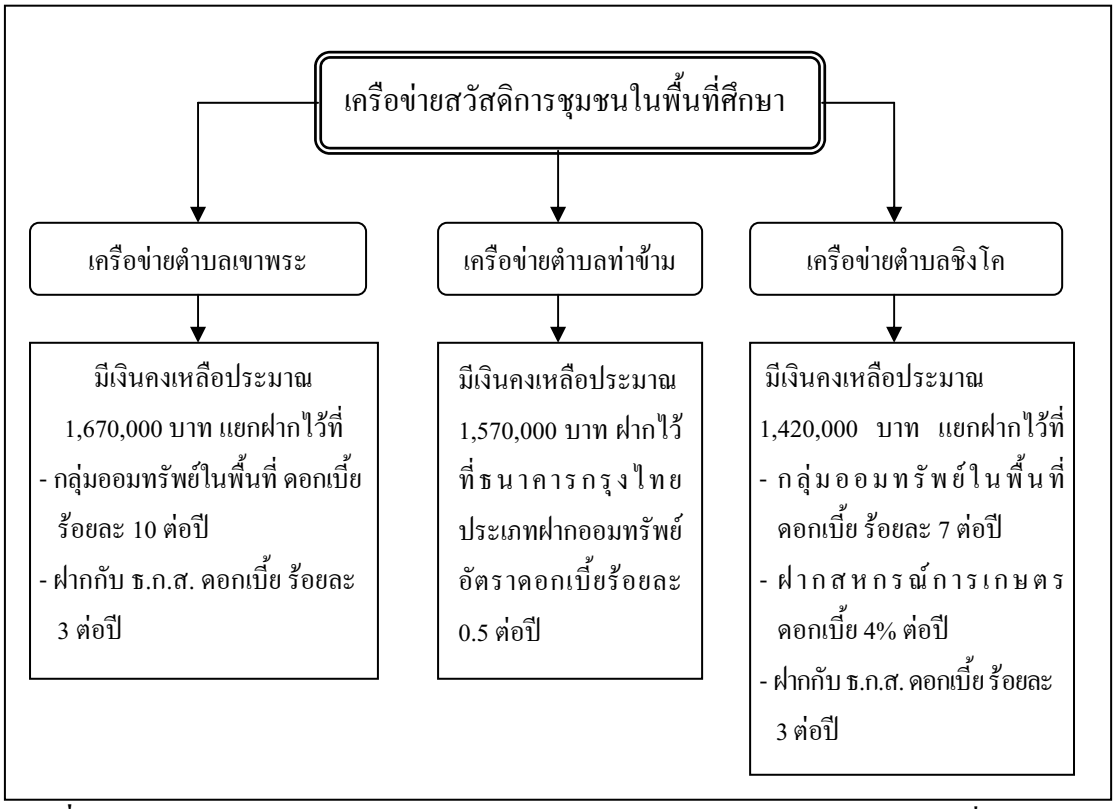

ภาพที่ 7.4 การเก็บรักษาเงินคงเหลือของกองทุนสัจจะวันละบาท จำแนกตามเครือข่ายที่ศึกษา

ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ หากพิจารณาคะแนนเฉลี่ยทัศนคติเฉพาะส่วนของสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชนต่อบทบาทของเครือข่ายสวัสดิการชุมชน จำแนกตามประเด็น จะพบว่าประเด็น “เครือข่ายฯ ช่วยให้สมาชิกได้รับสวัสดิการด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี” มีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติสูงสุดที่ 3.42 (จากคะแนนเต็ม 4) ส่วนประเด็น “ประธานเครือข่ายฯ ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส” “กรรมการเครือข่ายฯ ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์ และมีความ

โปร่งใส” และประเด็น “กองทุนสัจจะวันละบาทเป็นหลักประกันความมั่นคงด้านสวัสดิการให้กับสมาชิกได้อย่างยั่งยืน” มีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติรองลงมาที่ระดับ 3.31 3.29 และ 3.22 ตามลำดับ (ภาพที่ 7.5)

ตารางที่ 7.3 ทัศนคติของประชาชนต่อเครือข่ายสวัสดิการชุมชน จำแนกตามสถานะการเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ

รายการ	ไม่เป็นสมาชิก (n=347)		เป็นสมาชิก (n=253)		นัยสำคัญทางสถิติ
	ค่าเฉลี่ย	ทัศนคติ	ค่าเฉลี่ย	ทัศนคติ	P-Value
- เครือข่ายฯ ช่วยให้สมาชิกได้รับสวัสดิการด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี	3.04	ดีปานกลาง	3.42	ดีปานกลาง	0.000
- ประธานเครือข่ายฯ ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส	2.91	ดีปานกลาง	3.31	ดีปานกลาง	0.000
- กรรมการเครือข่ายฯ ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์ และมีความโปร่งใส	2.88	ดีปานกลาง	3.29	ดีปานกลาง	0.000
- กองทุนสัจจะวันละบาทเป็นหลักประกันความมั่นคงด้านสวัสดิการให้กับสมาชิกได้อย่างยั่งยืน	2.96	ดีปานกลาง	3.22	ดีปานกลาง	0.000

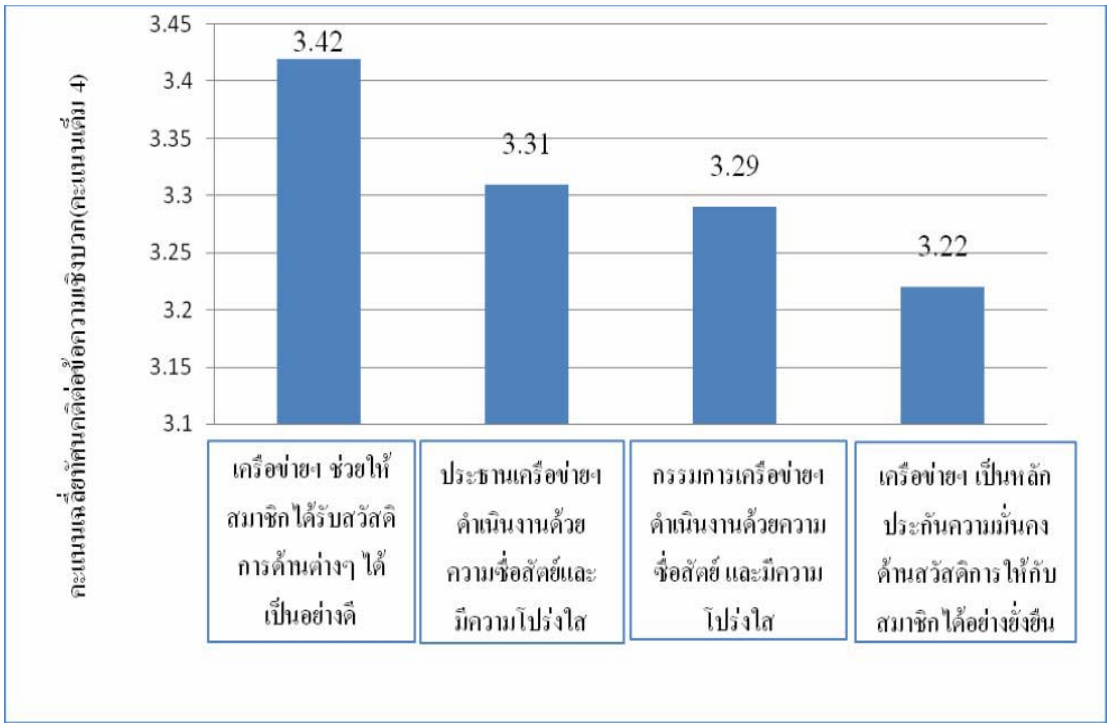

ภาพที่ 7.5 คะแนนเฉลี่ยทัศนคติของสมาชิกต่อบทบาทของเครือข่ายสวัสดิการชุมชน จำแนกตามประเด็น

7.5 ตัวแบบการสร้างความยั่งยืนให้กับกองทุนสวัสดิการ

แม้เครือข่ายสวัสดิการชุมชนทั้ง 3 พื้นที่ศึกษาในจังหวัดสงขลา จะไม่ค่อยเห็นรูปธรรมของการสร้างความเข้มแข็งให้กับกองทุนสวัสดิการในลักษณะของการพึ่งพาตนเอง แต่สำหรับองค์กรการเงินชุมชนอีก 3 พื้นที่นอกจังหวัดสงขลาที่ทีมวิจัยมีโอกาสเข้าไปศึกษา คือ 1) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิคมพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล 2) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และ 3) กองทุนสวัสดิการเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด พบว่าทั้ง 3 พื้นที่ดังกล่าว มีความพยายามพึ่งพาตนเองของชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งโดยการหาวิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการของเขาอย่างเห็นได้ชัด

1) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิคมพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล

ช่วงปี2545 เป็นจุดเริ่มต้นในการรวมตัวกันของกลุ่มออมทรัพย์เป็นเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วย 4 กลุ่มออมทรัพย์ (หมู่ที่ 1, 5, 6 และ 7) กับ 1 กองทุนหมู่บ้าน (หมู่ที่ 7) ในตำบลนิคมพัฒนา และ 1 กลุ่มออมทรัพย์ในตำบลปาล์มพัฒนา (หมู่ที่ 6) ในช่วง 2 ปีแรกนั้นเครือข่ายจัดให้มีการประชุมกรรมการเครือข่ายเดือนละครั้ง และในวันประชุมนั้น แต่ละกลุ่มนำเงิน 3,000 บาท มาฝากไว้ที่เครือข่าย จนกระทั่งเงินสะสมของเครือข่ายมีประมาณสองแสนกว่าบาท จึงได้มีการจัดตั้งเป็นธนาคารชุมชนขึ้น (โดยการให้ความรู้ทางการเงินและบัญชีจากธนาคารออมสินสาขาละงู) ในวันที่ 10 พฤษภาคม 2547 ปัจจุบัน (ปี 2553) มีสมาชิกรวมทั้งเครือข่ายประมาณ 3,000 คน

กิจกรรมของธนาคารชุมชนมะนังในปัจจุบัน มีดังนี้คือ

(1) รับฝากเงินจากสมาชิกในเครือข่าย และกลุ่มออมทรัพย์ในเครือข่าย โดยให้อัตราผลตอบแทนร้อยละ 3 ต่อปี ปัจจุบัน (มีนาคม 2553) ธนาคารมีเงินฝากรวมประมาณ 14 ล้านบาท

(2) ให้บริการเงินกู้กับสมาชิกทั่วไปโดยคิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 12 ต่อปี และการแก้ปัญหาหนี้นอกระบบให้กับสมาชิก

(3) ให้บริการเคาน์เตอร์เซอร์วิส เช่น รับชำระค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า เป็นต้น

(4) ลงทุนทำวิสาหกิจชุมชนผลิตน้ำดื่มชุมชนอำเภอมะนัง

(5) ลงทุนทำวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ

(6) ลงทุนทำวิสาหกิจชุมชนในกิจกรรมร้านค้าชุมชน และการท่องเที่ยวชุมชน

(7) สนับสนุนให้กลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้านในเครือข่าย ลงทุนทำวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ของตนเอง

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ การประสานเชื่อมโยงกันอย่างดีระหว่างเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน ธนาคารชุมชน กับ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิคมพัฒนา ซึ่งมีสมาชิก 1,263 คน ด้วยการจัดสรรเงินร้อยละ 20 ของเงินกำไรจากการดำเนินงานในแต่ละปีของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน ของธนาคารชุมชน และของวิสาหกิจชุมชนที่ธนาคารชุมชนสนับสนุน คือ โรงน้ำดื่มชุมชน โรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ร้านค้าชุมชน และการท่องเที่ยวชุมชน เข้ากองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิคมพัฒนา นอกเหนือจากเงินที่สมาชิกส่งสัจจะวันละบาท ปีละ 365 บาท และเงินที่ อบต. นิคมพัฒนา สนับสนุน ปีละ 10,000 บาท ดังภาพที่ 7.6

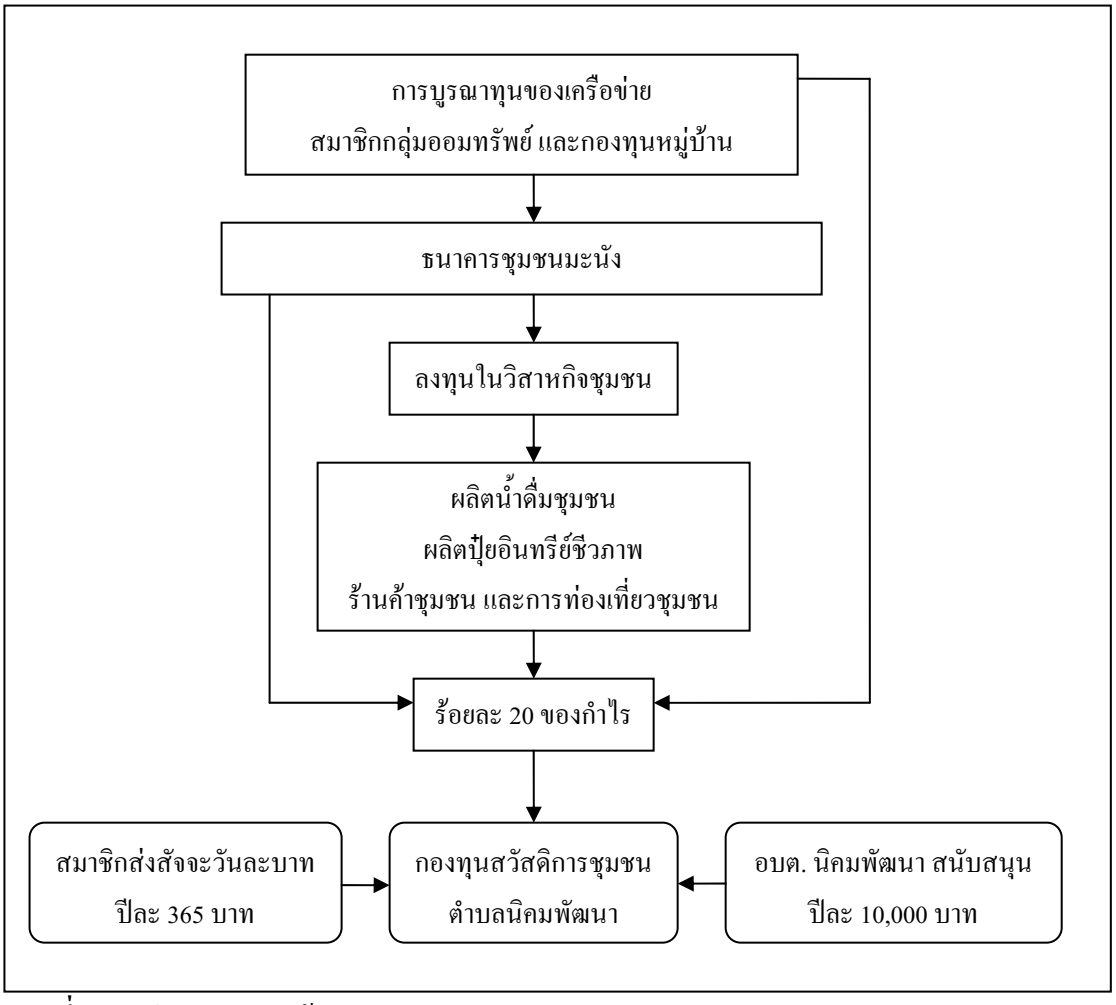

ภาพที่ 7.6 วิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิคมพัฒนา

2) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มักจะเป็นที่รู้จักกันในหมู่ผู้ติดตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับองค์กรการเงินชุมชนว่า เป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นในเรื่องการค้นหาตัวชี้วัดความดีของผู้นำของสมาชิก และของชุมชน ผู้ทำความดีด้านต่างๆ จะถูกบันทึกไว้ที่ธนาคาร

ความดี ของสถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย และนำความดีที่ทำไว้ไปเข้าถึงแหล่งทุนของสถาบันการเงินชุมชน

นอกจากจุดเด่นดังกล่าวแล้ว ตำบลหนองสาหร่าย ก็คล้ายกับตำบลนิคมพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล คือ มีการประสานเชื่อมโยงกันเป็นอย่างดีระหว่างกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน สถาบันการเงินชุมชน และวิสาหกิจชุมชนของตำบล กับ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย ซึ่งมีสมาชิก 859 คน โดยองค์กรต่างๆ ดังกล่าว ต้องนำเงินกำไรจากการดำเนินงานส่วนหนึ่งสมทบเข้ากองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย กล่าวคือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ตำบลหนองสาหร่าย สมทบ 20,000 บาท/ปี กองทุนหมู่บ้านหนองขุย ตำบลหนองสาหร่าย สมทบ 20,000 บาท/ปี สถาบันการเงินชุมชนสมทบ ร้อยละ 30 ของเงินกำไรในแต่ละปี และวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนเงินทุนโดยหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ เช่น โรงปุ๋ยอินทรีย์ของชุมชน โรงทำน้ำดื่มชุมชน และกลุ่มผลิตน้ำยาเอนกประสงค์ สมทบ ร้อยละ 10 ของเงินกำไรในแต่ละปี นอกเหนือจากเงินที่สมาชิกส่งสัจจะรายปีๆ ละ 400 บาท และเงินที่เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย สมทบ 100,000 บาท/ปี ดังภาพที่ 7.7

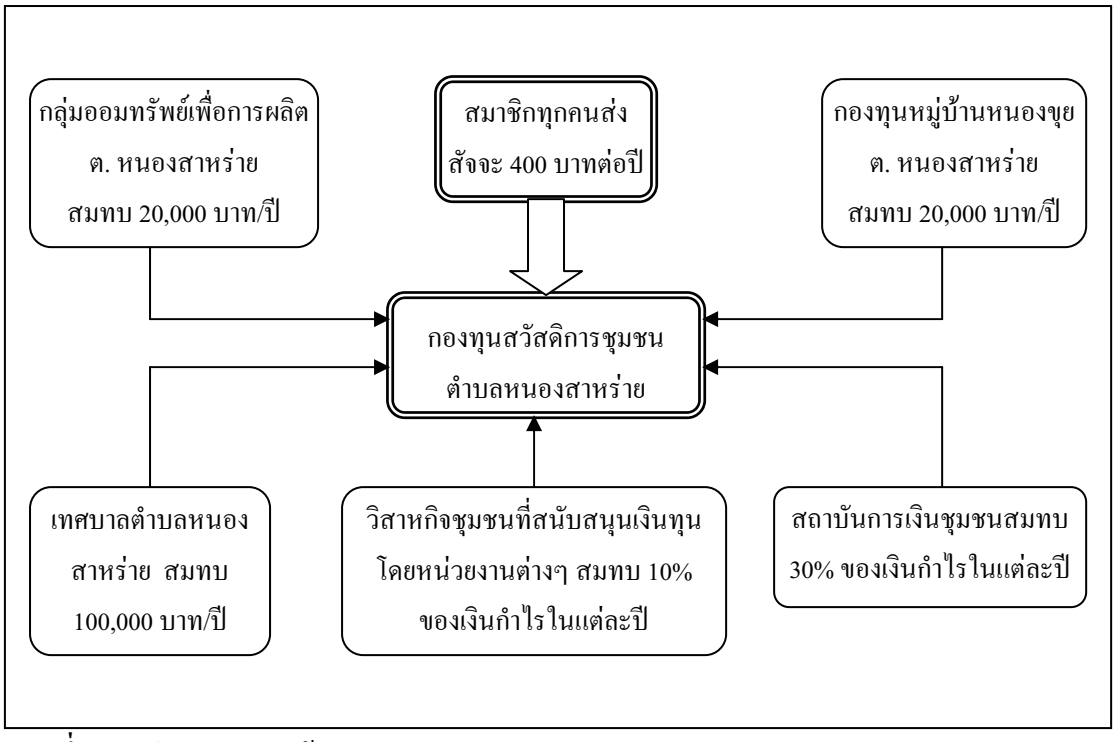

ภาพที่ 7.7 วิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

3) กองทุนสวัสดิการเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตจังหวัดตราด

กองทุนสวัสดิการเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตจังหวัดตราด มีความแตกต่างกับเครือข่ายสวัสดิการชุมชนที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปทั้งประเทศ เพราะกองทุนสวัสดิการพื้นที่จังหวัดตราด จะผูกติดกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตในทุกพื้นที่ของจังหวัดตราด ที่สำคัญคือ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในทุกพื้นที่ได้รับการริเริ่มในการจัดตั้งโดยพระอาจารย์สุบิน ปณีโต โดยใช้หลักธรรมเป็นแกนสำคัญในการดำเนินงาน จนมีการกล่าวกันว่า การดำเนินงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในจังหวัดตราด จะใช้หลัก “เงินต่อคุณธรรม” มากกว่า การใช้หลัก “เงินต่อเงิน” ปัจจุบันมีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในจังหวัดตราด ที่จัดตั้งขึ้นตามแนวคิดดังกล่าว 163 กลุ่ม ใน 5 อำเภอ (ยกเว้นเพียงอำเภอเกาะกูด และอำเภอเกาะช้างเท่านั้น)

กรณีกองทุนสวัสดิการเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตจังหวัดตราด จะไม่ใช้แนวคิดการจัดตั้งกองทุนสัจจะวันละบาทเป็นกลุ่มย่อยแบบ 50:1 ดังกล่าวข้างต้น หรือการจัดตั้งเป็นเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับตำบล พระอาจารย์สุบินก็ไม่เห็นด้วยกับแนวทางดังกล่าว ด้วยความเชื่อที่ว่า กรรมการในระดับตำบลจะไม่รู้จักสมาชิกในระดับหมู่บ้านดีพอ ดังนั้น สัจจะวันละบาท ซึ่งที่นั่นเรียกว่า “ออมบุญวันละบาท” จะเป็นเพียงกิจกรรมหนึ่งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในระดับหมู่บ้านเท่านั้น แนวคิดการออมบุญวันละบาท ของพระอาจารย์สุบินไม่ได้เน้นการจ่ายสวัสดิการให้รายบุคคลได้รับมากๆ แต่เน้นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ได้จำนวนมากมากกว่า

ส่วนการบริหารจัดการเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตและกองทุนสวัสดิการ ทั่วทั้งจังหวัดนั้น จะมีคณะกรรมการอุดมการณ์ 7 ท่าน (ซึ่งมีพระอาจารย์สุบิน ปณีโต เป็นประธาน) คอยทำหน้าที่ให้แนวทาง และให้คำแนะนำกลยุทธ์การพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย รวมทั้งการร่วมช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ให้กับเครือข่ายอีกด้วย

สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับวิธีการเติมเงินให้กับกองทุนสวัสดิการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของเครือข่ายทั้งหมด จะใช้วิธีปฏิบัติแบบเดียวกัน โดยจะมีแหล่งเงินไหลเข้ากองทุนสวัสดิการ 3 แหล่ง (นอกเหนือจากการออมบุญวันละบาทของสมาชิกแต่คน ปีละ 365 บาท เข้าสู่กองทุนอยู่แล้ว) (ภาพที่ 7.8) คือ (1) กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์สมทบ ร้อยละ 50 ของเงินกำไรในแต่ละปี (2) กำไรทั้งหมดจากการดำเนินงาน (100%) ที่ได้จากการนำเงินกองทุนสวัสดิการไปให้สมาชิกโดยทั่วไปกู้ รวมทั้งการโอนหนี้ของสมาชิกจากแหล่งต่างๆ หลายแหล่งมาไว้ที่กลุ่ม โดยผู้เข้าร่วมต้องจดบันทึกบัญชีครัวเรือน และ (3) กำไรทั้งหมดจากการดำเนินงาน (100%) ที่ได้จากการนำเงินกองทุน

สวัสดิการไปให้กลุ่มสมาชิกทำวิสาหกิจชุมชน เช่น การรวมกลุ่มซื้อและขายยางแผ่นดิบ การรวมกลุ่มซื้อและขายปลา เช่น ปลาเก๋า ปลากะพง เป็นต้น การรวมกลุ่มปลูกไม้กระถินเทพาเพื่อขายไม้เป็นต้น สิ่งที่น่าสนใจคือ การให้เงินกู้แก่สมาชิกโดยทั่วไปนั้น จะใช้บริการจากกองทุนสวัสดิการก่อน นอกจากเงินหมุนเวียนของกองทุนสวัสดิการมีไม่เพียงพอจึง ไปใช้บริการจากกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

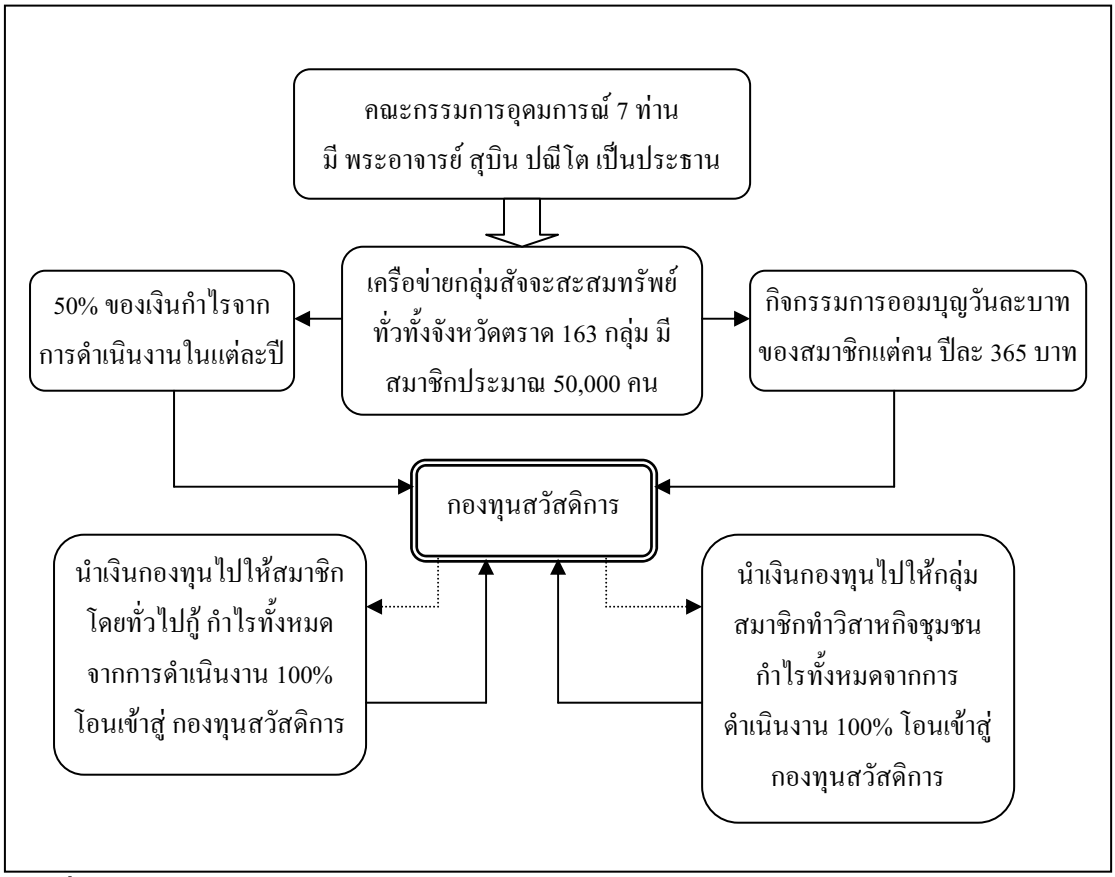

ภาพที่ 7.8 วิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรม ครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด

7.6 มุมมองต่อโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน

โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน ในที่นี้หมายถึง โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนของรัฐบาลในปีงบประมาณ 2553 ในวงเงิน 727 ล้านบาท หรือเรียกง่ายๆ ว่า โครงการที่รัฐบาลสมบทเงินเข้ากองทุน 1:1 ส่วนมุมมองต่อโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนในที่นี้ จำแนกออกเป็น 2 ส่วน คือ มุมมองจากเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบล และมุมมองจากองค์กรการเงินชุมชน (ประเภทกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารหมู่บ้าน)

7.6.1 มุมมองจากเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบล

เนื่องจากเครือข่ายสวัสดิการชุมชนเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนของรัฐบาลโดยตรง และเป็นโครงการที่เพิ่งเกิดใหม่ มุมมองหรือข้อคิดเห็นต่างๆ จากเครือข่ายที่มีต่อโครงการดังกล่าวจึงยังมีน้อยอยู่ อย่างไรก็ตาม มุมมอง หรือข้อสังเกตต่อโครงการที่พบจากพื้นที่ศึกษา มี 4 ประการดังนี้

1) เงินสมทบจากรัฐบาล 1:1 นั้น รัฐควรกำหนดเงื่อนไขการใช้จ่าย เช่น ร้อยละ 50 ของเงินที่ได้รับจัดสรรจากรัฐ ต้องกันไว้เป็นกองทุนบำนาญ ทั้งนี้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับปัญหาฐานะทางการเงินของกองทุนในอนาคต ร้อยละ 30 กันเป็นสำรอง และร้อยละ 20 จ่ายเป็นสวัสดิการ เป็นต้น นอกจากนั้น ยังเป็นการลดความเข้าใจผิดของบรรดาสมาชิกทั้งหลายที่เข้าใจเองและสร้างกระแสว่าเงินสมทบที่รัฐบาลให้มา ควรจะนำไปเพิ่มค่าสวัสดิการต่างๆ เป็นสองเท่า เช่น ตามระเบียบกำหนดให้จ่ายค่าทำศพ 10,000 บาทต่อราย หากส่งสัจจะครบ 2 ปี หลังมีโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนของรัฐบาล หรือโครงการ 1:1 ชาวบ้านคิดว่าควรจะได้ค่าทำศพเพิ่มเป็น 20,000 บาทต่อราย จุดนี้เป็นการเข้าใจผิดอย่างมาก ที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น พอช. ควรรีบทำการชี้แจง

2) โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนของรัฐบาล ต้องเป็นนโยบายที่มีความต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับเครือข่ายสวัสดิการชุมชนทุกพื้นที่ว่า ฐานะทางการเงินของกองทุนน่าจะมีความมั่นคง

3) การจ่ายเงินสมทบของรัฐบาลตามโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน ควรจ่ายผ่าน พมจ. น่าจะเหมาะสมกว่า พอช. เพราะ พอช. เป็นองค์กรที่มีภารกิจค่อนข้างมาก อาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การจัดสรรเงินสมทบจากรัฐบาลล่าช้ามาก

4) ควรสนับสนุนภาคนักวิชาการทำการวิจัยอย่างจริงจังในประเด็น การบริหารจัดการเครือข่ายให้เกิดความยั่งยืน

7.6.2 มุมมองจากองค์กรการเงินชุมชน

องค์กรการเงินชุมชนในที่นี้หมายถึง กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารหมู่บ้านที่นำเงินกำไรส่วนหนึ่งมาจัดสวัสดิการให้สมาชิก โดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ไม่ติดใจและไม่รู้สึกน้อยใจที่รัฐบาลให้เงินสมทบเฉพาะเครือข่ายสวัสดิการชุมชนเท่านั้น ทั้งๆ ที่องค์กรตัวเองก็จัดสวัสดิการบางส่วนเหมือนกัน เหตุผลที่ไม่รู้สึกน้อยใจว่าทำไมไม่ได้รับอานิสงค์จากนโยบายดังกล่าวของรัฐบาล พอประมวลได้ดังนี้

1) เพราะกลุ่มออมทรัพย์ ไม่ได้มีภารกิจหลักในการจัดสวัสดิการ และผู้ทำธุรกิจกับกลุ่มออมทรัพย์ก็มีวัตถุประสงค์ต่างจากสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชน (กองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท) กล่าวคือ สมาชิกกลุ่มหนึ่งส่งเงินสัจจะในแต่ละเดือนเพื่อได้เงินปันผล สมาชิกอีกกลุ่มหนึ่งส่งเงินสัจจะในแต่ละเดือนเพื่อกู้เงิน ดังนั้น กลุ่มออมทรัพย์จึงไม่ควรได้รับอานิสงค์จากโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนของรัฐบาล หรือหากต้องการจะได้รับเงินสมทบ ก็ต้องสมัครเป็นสมาชิกกองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท

2) สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ต้องถามตัวเองว่า เพราะอะไรที่ตัวเองไม่ควรได้รับเงินสมทบจากรัฐบาลเช่นเดียวกับเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ทั้งนี้ เพราะสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์บางคนนั้นแค่กู้เงินกลุ่มออมทรัพย์ไป ก็ยังไม่คิดจะใช้คืนเลย แล้วควรจะได้เงินสมทบจากรัฐบาลอีกหรือ

3) ที่รัฐบาลให้เงินสมทบเฉพาะเครือข่ายสวัสดิการชุมชนเท่านั้นเป็นสิ่งที่ดี จะได้ลดปัญหารายจ่ายสวัสดิการสูงกว่าเงินรายรับจากสัจจะวันละ 1 บาท มุมมองข้อ 3) นี้ ทำให้เห็นภาพว่า คนในแวดวงองค์กรการเงินชุมชนส่วนใหญ่ ทราบถึงสถานะทางการเงินของกองทุนสัจจะวันละบาทค่อนข้างดี ซึ่งอาจจะเนื่องจากว่า สมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชนจำนวนไม่น้อย ก็เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ด้วยเช่นเดียวกัน

4) คิดว่าหากกลุ่มออมทรัพย์ซึ่งดำเนินการได้ดีอยู่แล้ว ไปรับความช่วยเหลือในรูปของเงินสมทบดังกล่าว ความเข้มแข็งของกลุ่มออมทรัพย์อาจสั่นคลอนได้ เพราะเชื่อว่าอะไรก็ตามที่ได้มาฟรีๆ สมาชิกจะไม่ค่อยรัก และหวงแหน และอาจนำมาซึ่งความอ่อนแอของกลุ่มในที่สุด

บทที่ 8
กรณีศึกษากองทุนสวัสดิการอื่นๆ

กองทุนสวัสดิการอื่นๆ ในที่นี้หมายถึง กองทุนที่เกิดขึ้นจากองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ ทั้งจากองค์กรการเงินชุมชน เช่น จากกลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน จากองค์การบริหารส่วนตำบล หรือจากหน่วยงานภายนอก เช่น สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) เป็นต้น ซึ่งอาจมีชื่อขึ้นต้นว่า กองทุน เครือข่าย ชมรม หรือร้านค้าชุมชนก็ได้ ในการศึกษานี้ ทีมวิจัยคัดเลือกเฉพาะกองทุนที่ยังมีกิจกรรมเคลื่อนไหวอยู่สม่ำเสมอ มีผลการดำเนินงานที่เด่นชัด และประชาชนในพื้นที่กล่าวถึงกันมากเท่านั้น ซึ่งมีทั้งหมด 7 กองทุน คือ

- กองทุนฌาปนกิจภายใต้กลุ่มออมทรัพย์บ้านคลองเขาล้อน หมู่ที่ 8 ตำบลเขาพระ
- เครือข่ายฌาปนกิจตาลโตนด ตำบลชิงโค
- ร้านค้าชุมชนหมู่ที่ 11 ตำบลเขาพระ
- ร้านค้าชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม
- ชมรมท่าข้าม ใจ-ดี สัมพันธ์ หมู่ที่ 7 ตำบลท่าข้าม
- กองทุนส่งเสริมอาชีพตำบลท่าข้าม
- กองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น

แต่ละกองทุน มีรายละเอียดความเป็นมา การดำเนินงาน กิจกรรม ความสำเร็จและ ปัญหาดังนี้

8.1 กองทุนฌาปนกิจบ้านคลองเขาล้อน

1) ความเป็นมาของกองทุน

กลุ่มออมทรัพย์บ้านคลองเขาล้อน หมู่ที่ 8 ตำบลเขาพระ ได้ริเริ่มให้มีการจัดตั้งกองทุนฌาปนกิจขึ้นในปี 2539 ให้กลุ่มออมทรัพย์จัดกิจกรรม เพื่อให้สมาชิกมีกิจกรรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์สามารถสมัครเป็นสมาชิกกองทุนได้แบบสมัครใจ (ไม่ได้มีเงื่อนไขว่า ถ้ากู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์แล้วต้องสมัครเป็นสมาชิกกองทุน) มีสมาชิกเริ่มต้น 150 คน โดยสมาชิกจ่ายเงินเริ่มต้นคนละ 50 บาท เพื่อใช้สำหรับจ่ายให้สมาชิกที่เสียชีวิตศพแรก (เป็นการเก็บเงินล่วงหน้า) ในปัจจุบัน (2553) มีสมาชิกกองทุนประมาณ 350 คน จากสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ประมาณ 1,400 คน

2) การดำเนินงาน

2.1) เงื่อนไขการเป็นสมาชิกและระเบียบการรับสวัสดิการ

กองทุนฌาปนกิจภายใต้กลุ่มออมทรัพย์บ้านคลองเขาล้อน หมู่ที่ 8 ตำบลเขาพระ ได้กำหนดเงื่อนไขการเป็นสมาชิกและระเบียบการรับสวัสดิการของเครือข่ายไว้ดังนี้

- สมาชิกกองทุนต้องเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์
- การเป็นสมาชิกกองทุนเป็นแบบสมัครใจ
- เป็นสมาชิกครบ 6 เดือน จึงจะได้รับเงินค่าศพ
- การจ่ายเงินสมทบให้กับสมาชิกผู้เสียชีวิต ศพละ 50 บาท (สมาชิกที่เสียชีวิตจะได้รับเงินจากกองทุนเท่ากับจำนวนสมาชิกคูณด้วย 50 และได้รับจากกองทุนสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์อีกรายละ 1,700 บาท)
- สมาชิกที่ขาดส่งเงินทำศพถือว่าหมดสภาพการเป็นสมาชิกกองทุน
- กำหนดอายุสูงสุดของผู้สมัครไว้ไม่เกิน 70 ปี
- ในกรณีที่เป็นสมาชิกมาแล้ว 10 ปี และมีอายุครบ 70 ปี ไม่ต้องจ่ายเงินสมทบค่าศพ แต่กองทุนจ่ายให้แทน (ใช้เงินในส่วนของกองทุนสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์ ปัจจุบันกองทุนต้องจ่ายแทนให้กับสมาชิกจำนวน 38 ราย) ซึ่งในอนาคตอาจลดอายุลงให้น้อยกว่า 70 ปี เพื่อเป็นการจูงใจให้มาเป็นสมาชิกกองทุน

2.2) การจัดองค์กรและการบริหารจัดการกองทุน

กรรมการกองทุน เป็นกรรมการชุดเดียวกับกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ มีการบริหารเพื่อไม่ให้จำนวนสมาชิกลดลง โดยใช้กลยุทธ์ว่า เมื่อสมาชิกในครัวเรือนเสียชีวิต จะต้องหาคนมาเป็นสมาชิกแทนที่คนที่เสียชีวิต สำหรับหลักคิดในการบริหารกลุ่ม/กองทุนคือ การบริหารให้สมาชิกเกิดความพึงพอใจ โดยที่ความรู้ในการบริหารกลุ่ม/กองทุนไม่ได้มาจากตำรา แต่มาจากการพูดคุยกันระหว่างกรรมการ

3) กิจกรรม

วันทำกิจกรรมกลุ่มคือวันที่ 1 ของทุกเดือน

4) ความสำเร็จและปัญหา

ความสำเร็จของกองทุนคือ สมาชิกมีความเอื้ออาทรต่อกัน เงิน 50 บาท สำหรับค่าศพที่สมาชิกต้องจ่าย ถือเป็นการทำบุญให้เพื่อน ส่วนปัญหาที่พบเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกเป็นหลัก กล่าวคือ จำนวนสมาชิกของกองทุนยังมีน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์ และสมาชิกมาจ่ายเงินค่าศพไม่ตรงเวลา (มีเพียงประมาณ 10 คน) บางคนอ้างติดธุระ และบางคน

เฉยเมย ซึ่งการไม่จ่ายเงินนี้ อาจเกิดจากการต่อต้านกรรมการที่ไม่อนุมัติเงินกู้ของกลุ่มออมทรัพย์ให้ (กรรมการไม่อนุมัติเนื่องจากขัดระเบียบ/เงื่อนไข)

8.2 เครือข่ายฌาปนกิจตาลโตนด

1) ความเป็นมาของกองทุน

กองทุนนี้มีชื่อเรียกว่า กลุ่มฌาปนกิจเครือข่ายตาลโตนด เริ่มก่อตั้งในปี 2540 เนื่องจากสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ส่วนหนึ่งเมื่อเสียชีวิต ไม่มีเงินซื้อหีบศพและไม่มีเงินจัดงานศพ ซึ่งสะท้อนถึงความยากลำบากของคนในชุมชน จึงมีการนัดประชุมกลุ่มออมทรัพย์ในเครือข่ายทั้ง 7 กลุ่ม (กลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล หัวเปลว วัดเลียบ ปลายนา บ่ออิฐ บ้านฉาง และเกาะน้ำล้อม) เพื่อพิจารณาจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายฌาปนกิจขึ้น โดยกลุ่มนี้ทำหน้าที่เสมือนเป็นการทำประกันชีวิตกันเองของสมาชิกในเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์

วัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งกองทุนคือ (1) เพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่ลำบากและไม่มีเงินในการจัดการงานศพ และ (2) เพื่อให้เกิดร้อยรัดสามัคคีระหว่างเครือข่ายของกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มฌาปนกิจ และเครือข่ายได้ดูแลสมาชิกในด้านสวัสดิการได้ครอบคลุมมากขึ้น

สมาชิกในปีก่อตั้งเริ่มต้นที่ 1,015 คน โดยรับสมาชิกไม่จำกัดอายุ ไม่จำกัดว่าสุขภาพดีหรือป่วยอยู่ แต่ต้องสมัครครบหนึ่งเดือนจึงจะได้รับสวัสดิการ สมาชิกจ่ายเงินสมทบให้กับสมาชิกที่เสียชีวิตศพละ 10 บาท

ในปัจจุบัน (2553) เครือข่ายมีสมาชิก 2,212 คน โดยสมาชิกที่เสียชีวิตได้รับเงินจากกองทุนแยกเป็น 2 ส่วนคือ (1) ส่วนที่เก็บจากสมาชิกศพละ 10 บาท และ (2) เงินสะสมที่สมาชิกที่เสียชีวิตจ่ายไปให้เพื่อนสมาชิกที่เสียชีวิตแต่ละราย (เงินส่วนหลังนี้ในช่วงแรกๆ นำมาจากกองทุนพัฒนาสังคมของกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล) อย่างไรก็ตาม เป้าหมายของกลุ่มด้านจำนวนสมาชิก คือ ต้องการรวบรวมสมาชิกให้ได้ 2,500 คน

2) การดำเนินงาน

2.1) เงื่อนไขการเป็นสมาชิกและระเบียบการรับสวัสดิการ

กลุ่มฌาปนกิจเครือข่ายตาลโตนดได้กำหนดเงื่อนไขการเป็นสมาชิกและระเบียบการรับสวัสดิการของเครือข่ายไว้ดังนี้

- การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจ จะต้องเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ด้วย และสมาชิกที่กู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์ต้องสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจด้วย โดยผู้สมัครต้องมีอายุไม่เกิน 80 ปี

- การรับสมัครสมาชิก จะรับสมัครตั้งแต่วันที่ 1-30 กันยายน ของทุกปี

- ผู้สมัครเสียค่าสมัครคนละ 200 บาท

- เงินค่าสมัคร หรือเงินค่าศพให้แต่ละกลุ่มนำมาส่งไม่เกินวันที่ 30 ของแต่ละเดือน

- สมาชิกใหม่มีผลบังคับ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม เป็นต้นไป

- สมาชิกที่สมัครใหม่ในเดือนกันยายน และเกิดถึงแก่กรรมไปก่อนวันที่ 1 ตุลาคม ทางกลุ่มจะคืนแค่เงินค่าสมัครให้เท่านั้น คือ 200 บาท

- ระบุชื่อผู้รับผลประโยชน์ให้ชัดเจน

- ระบุชื่อ-นามสกุล ให้ตรงกับหลักฐาน

- ถ้าสมาชิกถึงแก่กรรมลง จะต้องจ่ายเงินค่าศพ ศพละ 10 บาท

- ต้องมีหลักฐานในการมารับเงิน

- ถ้าขาดเป็นสมาชิกออมทรัพย์ ถือว่าขาดเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจ

- ขาดการติดต่อเป็นเวลา 3 เดือนขึ้นไป ถือว่าขาดจากการเป็นสมาชิก

- การขาดเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจให้อยู่ในความรับผิดชอบของแต่ละกลุ่ม

- เรื่องใดที่ไม่อยู่ในระเบียบของกลุ่ม ให้ที่ประชุมพิจารณาตามความเหมาะสม

2.2) การจัดองค์กรและการบริหารจัดการกองทุน

องค์ประกอบของกรรมการกองทุน ประกอบด้วย (1) กรรมการที่ไม่ได้มาจากกลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 3 คน คือ ประธาน รองประธาน และเหรัญญิก และ (2) กรรมการที่มาจากกลุ่มออมทรัพย์ 7 กลุ่มเป็นกรรมการ ในทางปฏิบัติ การดำรงตำแหน่งประธานกองทุนเป็นการหมุนเวียนกันเป็นโดยเลือกจากกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ในเครือข่าย (กรรมการไม่ได้ค่าตอบแทนใดๆ ในการทำกิจกรรมของกองทุน) รวมถึงมีการจัดกิจกรรมในลักษณะกลุ่มพี่ดูแลกลุ่มน้อง

กลุ่มกำหนดให้มีการประชุมกรรมการในวันที่ 30 ของทุกเดือน (เป็นการประชุมเครือข่ายโดยเวียนกันไปประชุมในแต่ละกลุ่ม) และใช้เงินพัฒนากลุ่มของกลุ่มออมทรัพย์ในการจัดเตรียมของว่างและอื่นๆ นอกจากนี้ในวันที่ 6 ของทุกเดือนเป็นวันทำการของกลุ่มฌาปนกิจ ซึ่งกรรมการจากทุกกลุ่มในเครือข่ายมาทำบัญชีร่วมกัน

ปัจจุบัน กลุ่มจ่ายเงินให้สมาชิกที่เสียชีวิตศพละ 20,000 บาท (10 บาท คูณ 2,000 คน) บวกเงินสะสมที่สมาชิกที่เสียชีวิตจ่ายไปให้เพื่อนสมาชิกที่เสียชีวิตแต่ละราย ซึ่งในการมอบเงินนั้นจะต้องมีใบมรณะบัตรมาแสดง และกลุ่มจะส่งตัวแทนไปมอบก่อนมีการเผาศพ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิก 2,212 คน ถ้าเก็บศพละ 10 บาท จะได้เงิน 22,120 บาท แต่กลุ่มจ่ายเงินให้สมาชิกที่

เสียชีวิตศพละ 20,000 บาทเท่านั้น เนื่องจากกลุ่มนำเงินส่วนต่างที่จ่ายให้สมาชิกคือ 2,120 บาท ไปสมทบกองทุนพัฒนาสังคมของกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุลที่เคยนำมาใช้ในช่วงแรกๆ

3) กิจกรรม

วิธีการจ่ายเงินสวัสดิการให้กับสมาชิกที่เสียชีวิตคือ แต่ละกลุ่มย่อยในเครือข่ายต้องรับผิดชอบในการจ่ายค่าทำศพ (สำรองจ่าย) ไปก่อน จากนั้นจึงเรียกเก็บจากสมาชิกในวันที่ส่งเงินสัจจะของกลุ่มออมทรัพย์แต่ละกลุ่ม

ในวันที่ 6 ของทุกเดือนเป็นวันทำการของกลุ่มฌาปนกิจ แต่ละกลุ่มย่อยในเครือข่ายมาทำบัญชีร่วมกัน (สิ้นปีบัญชีคือ เดือนกันยายน) โดยมีเอกสารที่ต้องจัดทำจำนวน 8 ชุด โดยจัดเก็บไว้ที่ส่วนกลาง 1 ชุด และไว้ที่กลุ่มย่อยในเครือข่าย 7 กลุ่มๆ ละ 1 ชุด รวม 7 ชุด เอกสารแต่ละชุดประกอบด้วย

(1) บัญชีทุน (เงินของกลุ่ม) 1 เล่ม

(2) รับรายเดือน (กลุ่มละเล่ม) 7 เล่ม

(3) สมัครสมาชิก (กลุ่มละเล่ม) 7 เล่ม

(4) ฝากพิเศษ 1 เล่ม

(5) รับจ่าย 1 เล่ม

(6) สถิติรายเดือน 1 เล่ม

(7) สถิติ สรุปยอดสมัคร เงินจ่ายฌาปนกิจ ในภาพรวมแยกตามกลุ่ม

4) ความสำเร็จและปัญหา

4.1) ความสำเร็จของกองทุน

- สมาชิกที่เสียชีวิตได้รับเงินช่วยเหลือ เพื่อลดภาระการใช้จ่ายเงินของครอบครัว

- เงินสะสมที่สมาชิกจ่ายสะสม มีการจ่ายคืนให้กับสมาชิก ซึ่งที่อื่นยังไม่มีการดำเนินงานในลักษณะนี้

- กลุ่มสามารถพึ่งตนเองได้ ช่วยตนเองได้ ช่วยเหลือกันในกลุ่มสมาชิกกันเอง

- การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ของเครือข่าย ได้ทำประโยชน์เพื่อสังคมเนื่องจากส่วนหนึ่งของกำไรของกลุ่มนั้น นำไปจ่ายเพื่อกิจกรรมสาธารณประโยชน์ และช่วยเหลือผู้อื่นทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิก

- กลุ่มมีการใช้เงินสมาชิกบริหารกันเอง สมาชิกทุกคนเป็นเจ้าของ มีการบริหารงานแบบโปร่งใสและไม่พึ่งพาหรือไม่สนใจเงินจากภายนอก

- กลุ่มมีทีมที่ปรึกษาที่เข้มแข็งที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือกลุ่มในเครือข่าย (ที่ปรึกษากลุ่มมาจากผู้ที่เคยเป็นประธานกลุ่มมาแล้ว)

4.2) ปัญหาและอุปสรรค

- จำนวนสมาชิกยังไม่ได้ตามเป้าหมาย ซึ่งกำหนดไว้ที่ 2,500 คน

- การบริหารเงินสำรองของกลุ่มน้องใหม่ บางครั้งเงินสำรองไม่เพียงพอ

- ในบางครั้งมีความขัดแย้งกับกลุ่มหรือธุรกิจที่คล้ายคลึงกัน (กลุ่มฌาปนกิจของ ธ.ก.ส. บริษัทประกันชีวิต และเครือข่ายสวัสดิการสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท) เนื่องจากการจัดสวัสดิการของกลุ่มมีการจ่ายคืนเงินสะสมที่สมาชิกที่เสียชีวิตได้จ่ายไปให้กับเพื่อนสมาชิกที่เสียชีวิต

8.3 ร้านค้าชุมชนบ้านเขาพระ

1) ความเป็นมา

ร้านค้าชุมชนหมู่ที่ 11 ตำบลเขาพระ ริเริ่มก่อตั้งในปี 2546 เพื่อต้องการอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกในการหาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่มีคุณภาพในพื้นที่ โดยกรรมการกองทุนหมู่บ้านหมู่ที่ 11 ตำบลเขาพระ กรรมการจำนวน 9 คน ตัดสินใจกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านคนละ 20,000 บาท รวมเป็นเงิน 160,000 บาท และใช้เงินจำนวน 120,000 บาทในการก่อสร้างอาคารร้านค้า ที่เหลืออีก 40,000 บาท ใช้ในการซื้อสินค้าเข้าร้าน เพื่อขายให้กับลูกค้าโดยทั่วไป เมื่อดำเนินการมาได้ 6 เดือน จึงเปิดรับสมาชิกอย่างเป็นทางการ ปัจจุบันมีสมาชิกร้านค้าชุมชน 243 คน โดยส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านหมู่ที่ 11 กำหนดให้สมาชิกแต่ละคนลงหุ้นได้ไม่เกิน 20,000 บาท ปัจจุบันปิดรับสมาชิกแล้ว เพราะกิจการของร้านค้าสามารถดำเนินไปได้ด้วยตัวเองแล้ว ด้วยเห็นว่าไม่จำเป็นที่จะต้องระดมทุนจากสมาชิกเพิ่มเติมอีกต่อไป

2) การดำเนินงาน

การดำเนินงานร้านค้าชุมชนหมู่ที่ 11 ตำบลเขาพระ ไม่มีการตั้งกรรมการเฉพาะขึ้นมาดูแลรับผิดชอบ หากแต่การดำเนินงานขึ้นกับกรรมการกองทุนหมู่บ้านโดยตรง (ประเด็นหารือเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับกิจการของร้านค้าชุมชน จะนำไปผนวกกับการประชุมประจำเดือนของกรรมการกองทุนหมู่บ้าน) ทั้งนี้ เพื่อยึดหลักการใช้คนให้มีประสิทธิภาพที่สุด กรรมการทุกคนทำงานด้วยจิตอาสา ไม่มีสิทธิพิเศษใดๆ จากร้านค้าที่แตกต่างจากสมาชิกโดยทั่วไป ร้านค้าเปิดทำการทุกวันไม่มีวันหยุด เปิดเวลา 8.00 น. และปิดเวลา 20.00 น. มีพนักงานในร้านค้า 2 คน อัตราเงินเดือน 6,000 บาทต่อคน

3) กิจกรรม

กิจกรรมของร้านค้าชุมชน มีกิจกรรมการจัดหาสินค้าเข้าร้าน กิจกรรมการขายสินค้า และกิจกรรมการประชุมสมาชิกในวันสิ้นปี

สินค้าในร้านค้ามีให้เลือกหลากหลาย อาจกล่าวได้ว่า มีสินค้าแทบทุกชนิดที่ลูกค้าต้องการ สินค้าตัวใดที่ไม่มีในร้าน แต่ลูกค้าต้องการ พนักงานจะจดบันทึกไว้ หากลูกค้าถามถึงมากขึ้นก็จะสั่งซื้อมาจำหน่าย การจัดหาสินค้าก็ไม่มีอะไรซับซ้อน ที่มาของสินค้ามี 2 แหล่ง คือ

3.1) ซื้อจากร้านค้าส่งในหาดใหญ่ โดยพนักงานจะโทรศัพท์แจ้งไปยังร้านค้าส่งล่วงหน้าถึงรายการและปริมาณสินค้าที่ต้องการ จากนั้นก็นัดวันเวลาไปรับสินค้าและจ่ายเงิน ใน 1 เดือนจะไปรับสินค้าเข้าร้านเพียง 1 ครั้ง ที่น่าสนใจคือ หากสินค้าที่ซื้อมาขายหมดอายุ หรือเสียหายก่อนหมดอายุ เช่น สินค้าจำพวก ปลากระป๋อง นมเปรี้ยว นมกล่อง เป็นต้น ก็สามารถส่งสินค้ากลับและรับเงินคืนจากร้านค้าส่งได้

3.2) ซื้อผ่านตัวแทนจำหน่าย เช่น สินค้าจำพวก น้ำยาปรับผ้านุ่ม บะหมี่สำเร็จรูป น้ำอัดลม ข้าวสาร เป็นต้น กรณีนี้ ตัวแทนจำหน่ายจะนำสินค้ามาลงให้ที่ร้านโดยตรง

การขายสินค้า จะรับเงินสดเท่านั้น ลูกค้าที่เข้ามาซื้อสินค้าในร้านมีทั้งที่เป็นสมาชิก และลูกค้าทั่วไป แต่จะขายสินค้าให้ในราคาที่เท่ากัน โดยทั่วไปราคาสินค้าที่ตั้งไว้จะสูงกว่าราคาทุนร้อยละ 10 อย่างไรก็ตาม ในกรณีสมาชิกนั้น หากมีการจัดงานต่างๆ เช่น งานศพ งานแต่ง งานบวช เป็นต้น สมาชิกจะได้สิทธิพิเศษ โดยมารับสินค้าจากร้านค้าไปใช้ในงานได้ก่อน เมื่อเสร็จงานจึงค่อยมาจ่ายเงินในภายหลัง

สิ้นเดือนธันวาคมของแต่ละปี จะมีการประชุมสมาชิกร้านค้าชุมชน เพื่อแจ้งผลการดำเนินงาน และแจ้งการจัดสรรเงินกำไร แจกเงินปันผล และแจกรางวัลให้กับสมาชิก เป็นต้น ปี 2552 กิจการร้านค้าชุมชนมีกำไรประมาณ 300,000 บาท ในจำนวนนี้ จ่ายเป็นเงินปันผลให้แก่ผู้ถือหุ้นร้อยละ 10 จ่ายเป็นเงินเฉลี่ยคืนให้กับสมาชิกที่ซื้อสินค้า 3 บาท จากมูลค่าสินค้าที่ซื้อ 100 บาท ส่วนลูกค้าที่ไม่เป็นสมาชิกหรือลูกค้าจร ก็จะตัดเงินเฉลี่ยคืนไว้เป็นค่าใช้จ่ายในกองกลาง นอกจากนั้น เงินกำไรที่ได้ในแต่ละปี ยังกันไว้เป็นเงินสมทบการแข่งขันกีฬาต่างๆ ในพื้นที่ ซื้อของจำเป็นให้ผู้สูงอายุ เป็นต้น

4) ความสำเร็จและปัญหา

กิจการร้านค้าชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อสมาชิก และคนทั่วไปในการหาซื้อสินค้าที่มีคุณภาพ ในราคาไม่แพงได้ในพื้นที่ (ตัวอย่างข้าวสารถุงละ 5 กิโลกรัม ขายถูกกว่าท้องตลาดประมาณ 10 บาท เป็นต้น) รวมทั้งประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และประหยัดเวลาในการไปหา

ซื้อสินค้า นอกจากนั้น กำไรที่ได้นอกจากจะสร้างความพอใจให้กับสมาชิกในรูปของเงินปันผลที่ถือหุ้น เงินเฉลี่ยคืนตามมูลค่าสินค้าที่ซื้อแล้ว ยังกันเงินส่วนหนึ่งไว้เป็นสวัสดิการต่างๆ ให้กับการกีฬา และผู้สูงอายุในพื้นที่อีกด้วย

ส่วนปัญหามีน้อยมาก เคยประสบปัญหาลูกค้าขโมยสินค้าในร้านบ้าง บางรายเคยจับได้ แต่เนื่องจากเห็นว่าเป็นคนในพื้นที่ จึงไม่เอาเรื่อง เพียงแต่กล่าวตักเตือนไปเท่านั้น จึงแก้ปัญหาอย่างถาวรโดยการติดตั้งกล้องวงจรปิด ปัญหาการขโมยสินค้าในร้านก็คลี่คลายไป

8.4 ร้านค้าชุมชนบ้านแม่เตย

1) ความเป็นมาของกองทุน

ก่อนจัดตั้งเป็นร้านค้าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ มีการตั้งกองทุนปุ๋ยใน ปี 2544 ซึ่งให้บริการสมาชิกในการจัดหาปุ๋ยและส่งให้ถึงบ้าน และมีการจัดสินค้าอุปโภคบริโภคเป็นชุดไปจำหน่ายในวันฝากเงินสัจจะ (ทุกวันที่ 9 ของเดือน) ที่วัดแม่เตย ซึ่งเป็นที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์ ทำให้ต้องมีการขนย้ายสินค้าไปจำหน่ายมากขึ้นเรื่อยๆ จึงมีความคิดว่าควรจัดตั้งเป็นร้านค้าขึ้นในปี 2545 เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ คือ อยากให้สมาชิกโดยเฉพาะสมาชิกระดับรากหญ้าได้รับบริการซื้อสินค้าราคาประหยัด และไม่ต้องเดินทางไกลไปหาซื้อในเขตอำเภอหาดใหญ่

ในระยะเริ่มจัดตั้งร้านค้านั้น ได้นำเงินจำนวน 2.5 ล้านบาท มาจากเงินสัจจะสะสมของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อใช้เป็นเงินหมุนเวียนในการจัดหาสินค้าของร้านค้า ส่วนเงินที่ก่อสร้างร้านค้านำมาจากเงินกำไรของกลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 60,000 บาท (ก่อสร้างร้านค้าบนที่ดินของประธานกลุ่มออมทรัพย์คนปัจจุบัน) และนำกำไรของร้านค้ากลับไปสมทบเป็นกำไรของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อปันผลกลับไปให้กับสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ในปัจจุบัน ร้านค้ามีสมาชิกมาใช้บริการประมาณ 800 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 65 ของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ โดยส่วนใหญ่มาใช้บริการช่วงต้นเดือน

2) การดำเนินงาน

การดำเนินงานของร้านค้าชุมชนของกลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม ใช้กรรมการชุดเดียวกันกับกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ โดยประธานกลุ่มออมทรัพย์ เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในการบริหาร จัดหาสินค้าบริการให้กับร้านค้า และจำหน่ายสินค้าให้กับสมาชิก ซึ่งการทำงานของประธานเป็นการทำงานแบบจิตอาสา ไม่ได้รับเงินตอบแทนใดๆ ในการบริหารจัดการร้านค้า โดยเป็นการทำงานเพื่อช่วยเหลือสมาชิกให้ได้รับประโยชน์จากกลุ่ม

สินค้าที่นำมาจำหน่ายเป็นสินค้าทุกชนิดที่สมาชิกต้องการ ร้านค้ามียอดขายประมาณ 3-4 แสนบาทต่อเดือน ซึ่งประธานให้ความเห็นว่า การตั้งร้านค้าเป็นวิธีการบริหารจัดการเงินคงเหลือของกลุ่มออมทรัพย์ การตั้งราคาสินค้าทั่วไปคิดกำไรเพียงร้อยละ 4-5 บาท จากราคาทุน

เงื่อนไขการมาซื้อและชำระค่าสินค้า มีระเบียบของร้านค้ากำหนดไว้ดังนี้

- เวลาทำการของร้านค้า เปิดทุกวัน เวลา 17.00-19.00 หยุดทุกวันที่ 9 ของเดือน
- ผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สามารถซื้อสินค้าได้แต่ต้องชำระเป็นเงินสด
- ผู้เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สามารถซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่ร้านค้าจัดไว้จำหน่าย สามารถชำระค่าสินค้าในเดือนถัดไปได้ โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม โดย

(1) การเบิกของได้ไม่เกินมูลค่าของเงินสัจจะสะสมที่มีอยู่

(2) ต้องชำระเงินที่ค้างให้หมดก่อน จึงจะเบิกของงวดใหม่

(3) ผ่อนชำระค่าของเป็นงวดในวันที่ 9 ของทุกเดือน เกินกำหนดปรับร้อยละ 5

(4) หากค้างชำระค่าของเกิน 3 เดือน ทางกลุ่มจะหักเงินที่ค้างทั้งหมดจากเงินสัจจะสะสม

(5) ในกรณีที่สมาชิกต้องการสินค้าประเภททุนหรือสินค้าที่มีราคาต่อหน่วยสูง เช่น เครื่องตัดหญ้า เครื่องสูบน้ำ คอมพิวเตอร์ ทีวี ตู้เย็น รถจักรยานยนต์ เป็นต้น สามารถสั่งซื้อสินค้าได้ และผ่อนชำระในเงื่อนไขเดียวกับการกู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์ (กู้ในรูปสินค้า) คือ อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1.5 บาทต่อเดือน

(6) ในกรณีที่สั่งซื้อปุ๋ยจากร้านค้า คิดค่าบริการกระสอบละ 20 บาท และสามารถชำระได้ภายในหนึ่งปี โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายเพิ่ม ซึ่งนับว่าเป็นการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก

3) กิจกรรม

สินค้าที่นำมาจำหน่ายเป็นสินค้าทุกชนิดที่สมาชิกต้องการ แบ่งเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไป และสินค้าประเภททุนหรือราคาสูง โดยการจัดหาสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไป จัดหาจากร้านค้าส่งในอำเภอหาดใหญ่ ซึ่งการเช็คสต๊อกสินค้าประเภทนี้ ใช้วิธีการให้สมาชิกที่มาซื้อสินค้าบอกหรือถามหาสินค้าที่จำหน่ายหมดแล้ว จึงจดบันทึกเป็นรายการที่ต้องจัดซื้อ วิธีการนี้จะช่วยลดเวลาการเช็คสต๊อกสินค้าได้

สำหรับสินค้าที่มีราคาสูง เช่น เครื่องตัดหญ้า เครื่องสูบน้ำ คอมพิวเตอร์ ทีวี ตู้เย็น รถจักรยานยนต์ เป็นต้น ให้สมาชิกที่ต้องการสินค้า ไปเลือกสินค้าที่ต้องการจากร้านจำหน่ายในอำเภอหาดใหญ่ โดยทางร้านค้าจะชำระเงินค่าสินค้าไปก่อนแล้วสมาชิกมาผ่อนคืนตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ ส่วนสินค้าปุ๋ย สมาชิกสามารถสั่งสินค้าได้ที่ร้านค้าชุมชนโดยตรง ว่าต้องการปุ๋ยชนิดใด สูตรใด

จากนั้นทางร้านค้าจะสั่งซื้อจากร้านจำหน่ายปุ๋ยในอำเภอหาดใหญ่ให้มาส่ง โดยไปส่งให้ถึงบ้านของสมาชิก

นอกจากนี้ ร้านค้าชุมชนยังช่วยเหลือสมาชิกที่ไม่มีเงินสดเฉพาะหน้า โดยการให้ยืมเงินจ่ายค่าน้ำ-ค่าไฟ แล้วให้สมาชิกจ่ายคืนในเดือนถัดไป

4) ความสำเร็จและปัญหา

ความสำเร็จของร้านค้าชุมชนมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มออมทรัพย์ กล่าวคือ ได้ให้บริการและช่วยเหลือสมาชิก สมาชิกได้รับสินค้าในราคาที่ประหยัด ร้านค้าเป็นสถานที่ที่สมาชิกได้มาพบปะสนทนากัน รวมถึงกำไรของร้านค้า ก็กลับไปเป็นเงินกำไรของกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งก็เป็นของสมาชิก

สำหรับปัญหาในปัจจุบันพบว่า ยอดขายของร้านค้าไม่เพิ่มขึ้น ถึงแม้ว่าราคาสินค้าส่วนใหญ่ และราคายางเพิ่มขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสมาชิกประหยัด และลดการใช้สินค้าฟุ่มเฟือยกันมากขึ้น

8.5 ชมรมท่าข้าม ใจ-ดี สัมพันธ์

1) ความเป็นมา

คุณครู สมใจ ธรรมเขต เป็นข้าราชการครูเกษียณอายุ (มีบุตรชายชื่อ ดี มีอาการป่วยทางจิตมาอย่างยาวนาน ได้รับการบำบัดรักษากับคลินิกจิตเวช โรงพยาบาลสงขลานครินทร์) ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเจ้าหน้าที่แผนกจิตเวช ชื่อ สงวนศรี แต่งบุญงาม ผู้รับผิดชอบชมรมศรีตรังสายสัมพันธ์ ในปี 2550 จึงร่วมกับคุณสงวนศรี และ อบต. ท่าข้ามจัดตั้ง ชมรมท่าข้าม ใจ-ดี สัมพันธ์ ขึ้นที่หมู่ที่ 7 ตำบลท่าข้าม

ชมรมท่าข้าม ใจ-ดี สัมพันธ์ มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ป่วยทางจิต ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุในตำบลท่าข้ามอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและปลอดภัย ณ เดือนมีนาคม 2553 ชมรมมีสมาชิกจำนวน 101 คน ประกอบด้วย

- ผู้พิการทางจิต จำนวน 7 คน
- ผู้พิการทางกาย จำนวน 34 คน
- ผู้ด้อยโอกาส จำนวน 7 คน
- ผู้สูงอายุ จำนวน 53 คน

หลักการของชมรมมีดังนี้

- อยู่กันอย่างฉันท์พี่น้อง

- มีความรักสามัคคี
- เข้าใจผู้อื่น
- รักกันดุจญาติ
- ตรงต่อเวลาในการทำกิจกรรม

2) การดำเนินงาน

ชมรมมีกรรมการ 10 คน ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เหรัญญิก เลขานุการ และที่ปรึกษา 6 คนโดยที่ปรึกษาทั้ง 6 คน เป็นข้าราชการบำนาญ มีการประชุมกรรมการทุกวันเสาร์สัปดาห์ที่ 2 ของเดือน ประเด็นการประชุมเน้นการพูดคุยถึงกิจกรรม ปัญหาที่เกิดขึ้น และแนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้ชมรม เป็นต้น และมีการประชุมประจำปีระดับสมาชิก 1 ครั้งต่อปี โดยจัดในช่วงเดือนธันวาคม

3) กิจกรรมของชมรม

ชมรมมีกิจกรรม 4 อย่าง ดังนี้

3.1) กิจกรรมการออกกำลังกาย โดยการรำ “ระบำผ้า (ขาวม้า)” และ รำ “มโนราห์ประยุกต์” ซึ่งชมรมเรียกว่า “โนราห์บิก” แต่ละวันที่จัดกิจกรรมจะมีสมาชิกเข้าร่วมประมาณ 30-50 คน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นหลัก

3.2) กิจกรรมการทำดอกไม้จันทน์ กิจกรรมนี้ มีสมาชิกเข้าร่วม 24 คน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุ และมีผู้พิการจำนวนหนึ่ง

3.3) กิจกรรมการทำน้ำยาเอนกประสงค์ สบู่เหลว สบู่ก้อน พิมเสนน้ำ กิจกรรมนี้มีสมาชิกเข้าร่วม 16 คน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุ

3.4) กิจกรรมการตรวจเยี่ยมผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาส โดยมุ่งเน้นให้ผู้ดูแลคนพิการดูแลคนพิการให้ถูกสุขลักษณะ และมีการนำชุดอาหารไปฝาก

โดย 3 กิจกรรมแรก จัดสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ในวันอาทิตย์ ระหว่างเวลา 13.00–16.00 น. กิจกรรมที่ 4 โดยเฉลี่ยจัด 3 เดือนครั้ง

4) ความสำเร็จของชมรม

4.1) สามารถปลดโซ่ผู้ป่วยทางจิตขั้นรุนแรงได้ 1 คน ในวันที่ 24 มิถุนายน 2552 ซึ่งผู้ป่วยดังกล่าว ถูกล่ามโซ่อยู่ที่บ้านมาแล้วกว่า 20 ปี ปัจจุบัน ผู้ป่วยท่านนี้สามารถดูแลตัวเองได้ระดับหนึ่ง รู้จักทาหน้าปะแป้ง สวมเสื้อผ้าที่สะอาด เป็นต้น

4.2) สามารถลดสภาวะการป่วยซ้ำซ้อนของสมาชิกที่มีอาการป่วยทางจิตได้ 4 คน กล่าวคือ หลังจากออกจากโรงพยาบาลแล้ว เข้าร่วมกิจกรรมและอยู่ภายใต้การดูแลเอาใจใส่จากชมรม ผู้ป่วยทั้ง 4 ท่านไม่ต้องกลับเข้ารับการบำบัดที่โรงพยาบาลอีกเลย

4.3) ผู้ดูแลคนพิการดูแลผู้พิการอย่างถูกสุขอนามัย และดูแลอย่างเอาใจใส่มากขึ้น มีบางรายญาติสร้างที่อยู่หลังเล็กๆ มีความเป็นเอกเทศให้ผู้พิการอยู่อย่างเป็นสัดเป็นส่วน รวมทั้งเปลี่ยนเสื้อผ้าที่สวมใส่ให้แลดูดีขึ้น

4.4) สามารถลดความอ้วนให้กับสมาชิกได้อย่างมีนัยสำคัญจำนวน 4 คน

4.5) สมาชิก 2 คน ที่มีระดับไขมันในเลือดสูงโดยต้องรับยาจากแพทย์ สามารถงดการรับประทานยาได้

8.6 กองทุนส่งเสริมอาชีพตำบลท่าข้าม

กองทุนส่งเสริมอาชีพตำบลท่าข้าม จัดตั้งโดย อบต. ท่าข้าม ในปี 2542 โดยมีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการประกอบอาชีพให้กับชาวบ้านที่ขาดแคลนเงินทุน และไม่สามารถเข้าถึงเงินกู้จากกองทุนต่างๆ ในพื้นที่ โดยมีเงินกองทุนจำนวน 1,000,000 บาท ให้กลุ่มชาวบ้านยืมเงินไปประกอบอาชีพ โดยไม่คิดดอกเบี้ย เงื่อนไขในการยืมเงินก็ไม่มีอะไรที่ซับซ้อน วิธีปฏิบัติง่ายๆ ในการยืมเงินกองทุน เช่น ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งมีสมาชิกสามคน สมาชิกในกลุ่มทั้งสามคนต้องรับผิดชอบร่วมกันในเงินยืมดังกล่าว คือ หากชาวบ้านคนหนึ่งคนใดยืมเงินไปแล้วไม่สามารถคืนเงินยืมได้ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลอะไร สมาชิกสองคนที่เหลือจะต้องรับผิดชอบเงินยืมจำนวนดังกล่าวของเพื่อนคนนั้นในกลุ่มด้วย อย่างไรก็ตาม กองทุนฯ กำหนดให้ยืมเงินได้กลุ่มละไม่เกิน 50,000 บาท ชำระเงินยืมคืนภายในสามปี เงินทุนส่วนใหญ่ชาวบ้านจะกู้ไปลงทุนในอาชีพเลี้ยงโค เลี้ยงแพะ และปลูกผัก

8.7 กองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น

1) ความเป็นมา

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ได้สนับสนุนให้เกิดกองทุนสุขภาพระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่ เพื่อทำกิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาพ (Health Promotion) ทำให้ประชาชนมีความรู้ในการดูแลสุขภาพและป้องกันโรค ช่วยลดรายจ่ายด้านการรักษาพยาบาล ทำให้ประชาชนมีร่างกายแข็งแรง สุขภาวะ และเพิ่มความสามารถ โดยจัดสรรงบประมาณเงินอุดหนุนเป็นรายหัว 37.50 บาทต่อคนต่อปีตั้งแต่ปีงบประมาณ 2550 (ศูนย์บริการวิชาการเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ เครือข่ายสถาบันการศึกษา 9 สถาบัน, 2550) และเพิ่มเป็น 40 บาท ต่อคนต่อปีในปีงบประมาณ 2553 โดยให้ประชาชนผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในขณะที่ อปท. จัดสรรงบประมาณสมทบร่วม (Co-Matching Fund) 10% และ 20% สำหรับ อบต. ขนาดเล็ก และขนาดกลางตามลำดับ ในปี 2550 มีกองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่นในระดับพื้นที่เกิดขึ้นประมาณ 888 กองทุน ทั่วประเทศ และเพิ่มขึ้นเป็นกว่า 5,000 กองทุน ในปีงบประมาณ 2553

สำหรับ 3 อบต. ในพื้นที่ศึกษานั้นพบว่า อบต.ท่าข้าม เข้าร่วมโครงการกองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่นหรือพื้นที่ของ สปสช. ตั้งแต่ปี 2549 ซึ่งถือเป็น อบต. รุ่นแรกที่นำร่องโครงการกับ สปสช. ในขณะที่ อบต. ชิงโค เพิ่งเข้าร่วมโครงการกองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่นหรือพื้นที่ของ สปสช. ในปีงบประมาณ 2552 ส่วน อบต. เขาพระ ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการกับ สปสช. ในปีงบประมาณ 2553 ผลการศึกษาในส่วนนี้ จึงนำเสนอเฉพาะกองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่นของตำบลท่าข้าม และชิงโคเท่านั้น

2) การดำเนินงาน

สำหรับปีงบประมาณ 2552 อบต. ท่าข้าม มีเงินกองทุน 444,787 บาท จำแนกเป็นเงินในส่วนที่ สปสช. จัดสรรให้ 294,787 บาท เงินในส่วนที่ อบต. สมทบเงินเข้ากองทุน จำนวน 150,000 บาท ในขณะที่ อบต. ชิงโค มีเงินกองทุน 253,338 บาท จำแนกเป็นเงินในส่วนที่ สปสช. จัดสรรให้ 213,338 บาท และเงินในส่วนที่ อบต. สมทบเงินเข้ากองทุน จำนวน 40,000 บาท (ตารางที่ 8.1)

ตารางที่ 8.1 จำนวนเงินกองทุนฯ จำแนกตามที่มาของเงินกองทุนฯ ปีงบประมาณ 2552

หน่วย : บาท

ชื่อ อบต.	ขนาด อบต.	เงินที่ สปสช. จัดให้	เงินสมทบ จาก อบต.	เงินสมทบจาก แหล่งอื่น	เงินกองทุนฯ รวม
ท่าข้าม	กลาง	294,787	150,000	-	444,787
ชิงโค	กลาง	213,338	40,000	-	253,338

ข้อสังเกตสำหรับโครงสร้างเงินกองทุนมีดังนี้

2.1) อบต. ท่าข้าม สมทบเงินถึงร้อยละ 51 ของเงินกองทุนที่จัดให้โดย สปสช. ในขณะที่ตามระเบียบนั้น อบต. ขนาดกลางอย่าง อบต. ท่าข้าม สมทบเงินเพียงร้อยละ 20 ของเงินกองทุนที่จัดให้โดย สปสช. ก็เข้าเงื่อนไขแล้ว แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารท้องถิ่นของ อบต. ท่าข้าม

ให้ความสำคัญกับโครงการกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นเป็นอย่างมาก และไม่แปลกที่ อบต. ท่าข้าม ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการกับ สปสช. เป็นรุ่นแรก

2.2) นอกจาก อบต. ท่าข้าม จะสมทบเงินเข้ากองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นมากกว่าเกณฑ์ที่ สปสช. กำหนดแล้ว ในยุทธศาสตร์การสร้างเสริมสุขภาพชุมชนของ อบต. เอง ก็จัดสรรงบประมาณประจำปี 2552 ตามข้อบัญญัติของ อบต. ไว้ถึง 755,000 บาท (เงินจำนวนดังกล่าว กันไว้เป็นงบดำเนินงานสมทบในศูนย์แพทย์สามตำบล: ตำบลท่าข้าม ตำบลทุ่งใหญ่ และตำบลน้ำน้อย) รวมงบประมาณด้านสร้างเสริมสุขภาพชุมชนทั้งสิ้น 1,199,787 บาท จำแนกเป็นงบประมาณที่ สปสช. จัดสรรให้ 294,787 บาท หรือร้อยละ 25 และเป็นงบประมาณจาก อบต. 905,000 บาท หรือร้อยละ 75 แสดงให้เห็นว่า อบต.ท่าข้าม ให้ความสำคัญกับการจัดสวัสดิการการส่งเสริมสุขภาพชุมชนอย่างเห็นได้ชัด

2.3) อบต. ชิงโค สมทบเงินร้อยละ 19 ของเงินที่ สปสช. จัดสรรให้ อบต. ชิงโค เป็น อบต. ขนาดกลาง ตามระเบียบ สปสช.ต้องสมทบเงินร้อยละ 20 ของเงินกองทุนที่จัดให้โดย สปสช. เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม เงินที่ อบต. ชิงโค สมทบ ก็ต่ำกว่าเกณฑ์เพียงเล็กน้อยเท่านั้น และ อบต. ชิงโค เองก็เพิ่งเข้าร่วมโครงการเพียงปีแรก คือ ในปีงบประมาณ 2552 เท่านั้น

2.4) ยังไม่เห็นองค์กรชุมชนใดๆ รวมทั้งองค์กรการเงินชุมชนทั้งในพื้นที่ อบต. ท่าข้าม และ อบต. ชิงโค สมทบเงินเข้ากองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นแต่อย่างใด ทั้งๆ ที่การดำเนินโครงการภายใต้กองทุนดังกล่าว ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อสุขภาพของประชาชนทุกคนในตำบล ไม่เว้นแม้กระทั่งสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

สำหรับประเด็นคณะกรรมการบริหารระบบหลักประกันสุขภาพตำบลนั้น อบต. ท่าข้าม มี 16 คน ในขณะที่ อบต. ชิงโค มี 15 คน คณะกรรมการบริหารระบบหลักประกันสุขภาพตำบล ทั้ง 2 อบต. ประกอบด้วยกรรมการโดยตำแหน่ง คือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นประธานคณะกรรมการ หัวหน้าสถานีอนามัยเป็นกรรมการ และปลัดอบต. เป็นกรรมการและเลขานุการ ส่วนที่เหลือเป็นกรรมการที่มาจากภาคีต่างๆ ในชุมชน เช่น ผู้แทนจากสมาชิก อบต. ผู้แทนจากหมู่บ้าน ผู้แทนจากส่วนของ อสม. และส่วนของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยในการติดตามการดำเนินโครงการต่างๆ ของกองทุนฯ ของทั้ง 2 อบต. จะดำเนินการโดยคณะกรรมการบริหารระบบหลักประกันสุขภาพตำบลชุดใหญ่เพียงชุดเดียว ทั้งนี้เพราะทั้ง 2 อบต.ไม่มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการกองทุนฯ ขึ้นมาช่วยติดตามงานแต่อย่างใด

3) กิจกรรม

สำหรับหัวข้อนี้ จะนำเสนอรายละเอียดใน 5 ประเด็น คือ (1) วิธีการจัดทำแผนปฏิบัติการกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น (2) งบประมาณสนับสนุนโครงการปีงบประมาณ ปี 2552 (3) ลักษณะโครงการที่กองทุนสนับสนุน (4) รูปแบบการประชาสัมพันธ์โครงการให้ชาวบ้านมาใช้บริการ และ (5) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการ

3.1) วิธีการจัดทำแผนปฏิบัติการกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น

แผนปฏิบัติการกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น ใน 2 อบต. ที่ร่วมโครงการกับ สปสช. มีวิธีการจัดทำที่แตกต่างกัน กล่าวคือ อบต. ท่าข้าม จัดทำผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมโดยการจัดประชุมประชาคมในพื้นที่เพื่อร่วมกันจัดทำแผนสุขภาวะตำบลท่าข้าม ประกอบกับการนำผลการศึกษาปัญหาและความต้องการของประชาชนเกี่ยวกับสุขภาพ ซึ่งศึกษาโดยนักศึกษาคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มาวิเคราะห์ร่วมกัน จนได้เป็นแนวทางการพัฒนาการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน จากนั้นแต่ละภาคีในชุมชนเช่น สถานีอนามัยตำบล อสม. อบต. รวมทั้งภาคีนอกชุมชน โดยเฉพาะสถาบันการศึกษา เช่น คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา และมหาวิทยาลัยทักษิณ เขียนโครงการขอรับการสนับสนุนจากกองทุนฯ

ในขณะที่ อบต. ชิงโค จัดทำโดยคณะกรรมการบริหารระบบหลักประกันสุขภาพตำบลชิงโค เป็นหลัก ในการประชุมพิจารณาโครงการนั้น จะพิจารณาตามความจำเป็นและความสำคัญของปัญหาสุขภาพของพื้นที่เป็นหลัก โดยกรรมการที่มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอถึงความสำคัญของปัญหาสุขภาพของพื้นที่ คือ กรรมการในส่วนของสถานีอนามัยประจำตำบล และกรรมการในส่วนของเจ้าที่ อสม. โดยปัญหาสุขภาพซึ่งที่ประชุมให้ความสำคัญ เป็นพิเศษเช่น ปัญหาสุขภาพของสตรีมีครรภ์ และปัญหามะเร็งปากมดลูก นอกจากนั้น ที่ประชุมยังพิจารณาถึงปัญหาสุขภาพที่มาตามสภาวการณ์ เช่น โรคชิคุนกุนยา ที่มียุงลายเป็นพาหะ ที่ประชุมก็ให้ความสำคัญ เพราะในเชิงกระแสสังคมที่มีความกังวลต่อโรคนี้สูงมาก กองทุนจะไม่สนับสนุนก็ไม่ได้ อย่างไรก็ตาม แม้คณะกรรมการบริหารระบบหลักประกันสุขภาพตำบลชิงโค จะมีบทบาทสูงสุดในการเสนอโครงการเข้าสู่แผนปฏิบัติการ แต่ในขณะที่สำรวจก็เริ่มมีโครงการที่เสนอโดยภาคีผู้สูงอายุของตำบล เพื่อขอรับการสนับสนุนจากกองทุนฯ ด้วยเช่นเดียวกัน

3.2) งบประมาณสนับสนุนโครงการปีงบประมาณ ปี 2552

ในปีงบประมาณ 2552 อบต. ท่าข้าม ใช้เงินกองทุนฯ สนับสนุนไป จำนวน 15 โครงการ ใช้งบประมาณจนถึงเดือน สิงหาคม 2552 รวมทั้งสิ้น 583,861 บาท หรือร้อยละ 131

ของเงินกองทุนฯ โดยส่วนที่เกินจากเงินกองทุนนั้น อบต. ท่าข้าม สมทบเพิ่มเข้าไปอีก ในขณะที่ อบต. ชิงโคใช้เงินกองทุนฯ สนับสนุนไป จำนวน 4 โครงการ ใช้งบประมาณจนถึงเดือน ตุลาคม 2552 รวมทั้งสิ้น 140,500 บาท หรือร้อยละ 56 ของเงินกองทุนฯ (ตารางที่ 8.2) เมื่อพิจารณาถึงการโอนเงินจาก สปสช. เข้าสู่กองทุนฯ ที่ค่อนข้างล่าช้า คือ ทาง อบต. ท่าข้ามได้รับเงินจัดสรรจาก สปสช. ในเดือนกุมภาพันธ์ 2552 ส่วน อบต. ชิงโค ได้รับเงินจัดสรรจาก สปสช. ในเดือนมีนาคม 2552 แสดงว่า การใช้เงินกองทุนฯ ไปสนับสนุนโครงการต่างๆ ของทั้ง 2 อบต. มีการเคลื่อนไหวค่อนข้างดี ข้อสังเกตคือ ทุกโครงการที่สนับสนุนเป็นโครงการระดับตำบล คือ เน้นประชาชนทั้งตำบลเป็นกลุ่มเป้าหมาย

ตารางที่ 8.2 จำนวนเงินที่กองทุนฯ สนับสนุนในการดำเนินโครงการปีงบประมาณ 2552 จำแนกตาม อบต.

หน่วย : บาท

อบต.	ขนาด อบต.	เงินกองทุนฯ รวม	เงินที่ใช้ดำเนินโครงการ*	ร้อยละของเงินกองทุน
ท่าข้าม	กลาง	444,787	583,861	131
ชิงโค	กลาง	253,338	140,500	56

หมายเหตุ: * อบต. ท่าข้าม สำรวจข้อมูลเดือน ตุลาคม 2552 / อบต. ชิงโค สำรวจข้อมูลเดือน ตุลาคม 2552

3.3) ลักษณะโครงการที่กองทุนสนับสนุน

(1) อบต. ท่าข้าม

ลักษณะโครงการที่กองทุนฯ สนับสนุน จำแนกได้ 4 กลุ่มดังนี้

(1.1) โครงการดูแลและส่งเสริมสุขภาพกาย เช่น

- โครงการส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพที่ดีสำหรับเด็กและเยาวชน
- โครงการส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพที่ดีสำหรับสตรี
- โครงการส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพที่ดีและสร้างเสริมสุขภาวะสำหรับผู้สูงอายุ
- โครงการใส่ใจสุขภาพหญิงมีครรภ์ และพัฒนาระบบการดูแลแม่และเด็กด้วยใจ
- มหกรรมการออกกำลังกาย

(1.2) โครงการดูแลและส่งเสริมสุขภาพจิต เช่น

- โครงการส่งเสริมการสร้างสุขภาพจิตสำหรับเด็กและเยาวชน
- โครงการส่งเสริมการสร้างสุขภาพจิตสำหรับผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส

(1.3) โครงการแนวป้องกันโรค เช่น

- โครงการสุขภาพดีเริ่มที่พุง
- โครงการคัดกรองโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน มะเร็ง
- โครงการรณรงค์การได้รับวัคซีนตามกำหนด

(1.4) โครงการแนวจัดการความรู้และพัฒนาบุคลากร เช่น

- โครงการอบรมและพัฒนาบุคลากรด้านสาธารณสุขและแกนนำสุขภาพตำบล
- โครงการอบรมให้ความรู้บุคลากรในการใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ
- โครงการค้นหาบุคคลต้นแบบเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ

(2) อบต. ชิงโค

ลักษณะโครงการที่กองทุนฯ สนับสนุน จำแนกได้ 2 กลุ่มดังนี้

(2.1) โครงการแนวส่งเสริมสุขภาพ เช่น

- โครงการสร้างเสริมสุขภาพถวายพระพรสมเด็จพระราชินี และพิธีเปิดป้ายกองทุน สปสช.ชิงโค
- โครงการส่งเสริมสุขภาพสตรีตั้งครรภ์ ตำบลชิงโค

(2.2) โครงการแนวป้องกันโรค

- โครงการกำจัดยุงลายเพื่อป้องกันโรคไข้เลือดออก
- โครงการตรวจคัดกรองมะเร็งปากมดลูก

3.4) รูปแบบการประชาสัมพันธ์โครงการให้ชาวบ้านมาใช้บริการ

การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับทราบและมาใช้บริการของ อบต. ท่าข้าม จะใช้สื่อหลากหลาย เช่น ใช้สื่อบุคคล เช่น เจ้าหน้าที่ อสม. (อสม. 1 คน รับผิดชอบประมาณ 15 ครัวเรือน) กรรมการกองทุนฯ วิทยุชุมชน เสียงตามสายของ อบต. นอกจากนี้ มีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ของกองทุนเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ

ในขณะที่ อบต. ชิงโค จะเน้นประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อบุคคลเป็นหลัก โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นกรรมการบริหารระบบหลักประกันสุขภาพตำบลชิงโค เจ้าหน้าที่ อสม. โดยกองทุนฯ ยังไม่ได้ใช้สื่อที่เป็นเสียงตามสายของ อบต. ในการประชาสัมพันธ์แต่อย่างใด

3.5) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการ

ประเด็นปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานโครงการของกองทุนฯ อบต. ท่าข้าม คือ ปัญหาการจัดสรรเวลาของกรรมการและ เจ้าหน้าที่ อสม. เนื่องจากกรรมการ 1 คน หรือ อสม. 1 คน

มักสวมหมวกหลายใบ คือ เป็นกรรมการหลายชุด หรือมีหน้าที่รับผิดชอบหลายอย่าง ดังนั้น จึงมีปัญหาเรื่องการจัดสรรเวลาในการประชุมและทำงานของกรรมการ

ในขณะที่ปัญหาในการดำเนินงานโครงการของกองทุนฯ อบต. ชิงโค คือ โครงการส่งเสริมสุขภาพสตรีตั้งครรภ์ ตำบลชิงโค ซึ่งโครงการนี้จูงใจให้สตรีมีครรภ์ที่เข้าฝากครรภ์กับสถานีอนามัยประจำตำบลภายใน 12 สัปดาห์ หลังตั้งครรภ์ โครงการจะมีไข่ไก่ 30 ฟองต่อเดือน เป็นรางวัลให้ ลักษณะของปัญหาคือ ไม่ค่อยมีสตรีที่ปฏิบัติตามเงื่อนไขมารับไข่

4) ความสำเร็จของโครงการ

การวัดความสำเร็จของโครงการที่กองทุนฯ ให้การสนับสนุน วัดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการมาใช้บริการได้ตามเป้าหมาย ตัวชี้วัดความสำเร็จ ผลการคัดกรองโรคต่างๆ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้บริหารกองทุนฯ สรุปได้ว่าทุกโครงการที่กองทุนฯ สนับสนุนมีผลสำเร็จอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ ประชนชนในท้องถิ่นมีความตื่นตัวในการดูแลสุขภาพของตัวเองมากขึ้น

4.1) ผลสำเร็จจากการดำเนินงานกรณี อบต.ท่าข้าม

ตัวอย่างความสำเร็จในการดำเนินโครงการ เช่น โครงการตรวจคัดกรองมะเร็งปากมดลูก โครงการเป้าหมายให้สตรีเข้าร่วมโครงการ 100 คน ผลปรากฏว่า มาเข้าร่วมกิจกรรม 60 คน ถือว่าสำเร็จ 60 % ของเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยในปี 2552 สามารถคัดกรองผู้ป่วยได้ 2 ราย (ระยะที่ 1 และระยะที่ 3 ระยะละ 1 ราย)

สำหรับโครงการตรวจคัดกรองมะเร็งเต้านม ที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นสตรีอายุ 35 ปีขึ้นไป มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 100 % โดยมีการสอนวิธีการตรวจหามะเร็งเต้านมด้วยตนเองอย่างถูกวิธี มีการกำหนดปฏิทินการตรวจเต้านมด้วยตนเองทุกเดือน และบันทึกข้อมูลตามสมุดคู่มือที่จัดทำไว้ ซึ่งการดำเนินงานในกิจกรรมนี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ทั้งนี้ เนื่องจากเป็นโครงการภายใต้ความร่วมมือระหว่างโรงพยาบาลหาดใหญ่ สถานีอนามัย และ อบต. 3 ตำบล (ท่าข้าม ทุ่งใหญ่ น้ำน้อย) หรือที่เรียกว่า “นวัตกรรม 3 ตำบล” ในปัจจุบันยังไม่พบผู้ป่วยมะเร็งเต้านมในตำบล

โครงการคัดกรองความดันและเบาหวานมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 100 % กิจกรรมเริ่มโดยการอบรมให้ความรู้ อสม.ในการวัดความดัน และเจาะวัดน้ำตาลในเลือด กลุ่มเป้าหมายคือ ผู้มีอายุ 40 ปี ขึ้นไป ซึ่งมีประมาณ 2,000 คน พบผู้ป่วยที่ควบคุมอาการด้วยการรับประทานยาเพิ่มขึ้น และคัดกรองผู้ป่วยที่ต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลได้จำนวน 6 คน อย่างไรก็ตาม ในการคัดกรองผู้ป่วยความดันและเบาหวานประสบปัญหาว่า ผู้ป่วยที่ต้องรับประทานยา มารับยาไปแล้วไม่ทานตามคำสั่งแพทย์ จึงทำให้ยังคงมีผู้ป่วยในอัตราเพิ่มขึ้น

ปัญหาภาพรวมในการดูแลสุขภาพของสมาชิกในตำบลคือ มีงานบุญมาก ทานมาก และอาหารส่วนใหญ่ไม่ค่อยดีต่อสุขภาพ เช่น อาหารมัน และกะทิ เป็นต้น

ในการดูแลและส่งเสริมสุขภาพนั้น มีการส่งเสริมให้มีการออกกำลังกายในทุกหมู่บ้านของตำบล โดยทุกหมู่บ้านมีชมรมออกกำลังกายและกำหนดให้มีการออกกำลังกายทุกวัน นอกจากนี้ ยังจัดให้มีการออกกำลังกายรวมของตำบลเดือนละ 1 ครั้ง

ในด้านชมรมผู้สูงอายุ จัดให้มีกิจกรรมดูแลด้านสุขภาพจิต (คนแก่มีความสุข) โดยได้รับความร่วมมือจากศูนย์สุขภาพจิตที่ 22 จังหวัดสงขลา มีกิจกรรมการเดิน 3 กิโลเมตร

นอกจากนี้ ยังมีการนำญาติของผู้พิการมาให้ความรู้ในการดูแลผู้พิการ ภายใต้ชมรมท่าข้ามใจ-ดี สัมพันธ์ โดยปัจจุบันในตำบลมีผู้พิการ 5 ประเภท รวม 101 คน

ปัจจัยและองค์ประกอบที่ทำให้โครงการประสบการสำเร็จ คือ

- การมีส่วนร่วมของชุมชน
- อบต. ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพของประชาชน
- อบต. และสถานีอนามัย มีความร่วมมือและความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี
- กรรมการกองทุนมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินโครงการ
- การทำความเข้าใจและให้ความรู้/อบรมชาวบ้านในการดูแลสุขภาพของสมาชิกในครอบครัวเพื่อป้องกัน/ลดการเป็นโรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลเรื่องอาหารที่ดีมีประโยชน์ต่อสุขภาพของสมาชิกทุกวัยในครอบครัว (ต้องมีการผลักดันให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น)
- การรับประทานยาอย่างต่อเนื่อง สำหรับผู้ป่วยที่ให้ยาหลังการคัดกรอง (ต้องมีการผลักดันให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น)

4.2) ผลสำเร็จจากการดำเนินงานกรณี อบต.ชิงโค

ตัวอย่างเช่น โครงการตรวจคัดกรองมะเร็งปากมดลูก กลุ่มสตรีเป้าหมายที่มีอายุระหว่าง 35–60 ปี ของพื้นที่มีจำนวน 224 คน มาตรวจกับสถานีอนามัยประจำตำบล 102 คน และไปตรวจที่สถานพยาบาลอื่นๆ อีก 37 คน รวมเป็น 141 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 63 ของกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด กลุ่มที่ไปตรวจคัดที่กรองสถานพยาบาลอื่นๆ เพราะเจ้าตัวรู้สึกไม่สบายใจในการตรวจที่สถานีอนามัยประจำตำบล หากเกิดพบว่าตัวเองเป็นโรคมะเร็ง จะเกรงว่าเพื่อนบ้านจะรู้ ณ วันที่เข้าสัมภาษณ์ (10 ตุลาคม 2552) ยังไม่มีรายงานผลจากกลุ่ม 37 คน ดังกล่าวว่า ผลการคัดกรองเป็นเช่นไร ในขณะที่กลุ่มที่มาตรวจคัดกรองกับสถานีอนามัยประจำตำบล 102 คน นั้น จากการรายงานผลในเบื้องต้น สามารถคัดกรองผู้ป่วยที่มีความผิดปกติได้ 4 คน ซึ่งทั้ง 4 คน กำลังอยู่ระหว่างการตรวจยืนยันอย่างละเอียดที่โรงพยาบาลประจำอำเภอ

สำหรับโครงการส่งเสริมสุขภาพสตรีตั้งครรภ์และทารกในครรภ์ให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงพบว่า ก่อนหน้าที่จะมีโครงการระบบหลักประกันสุขภาพตำบล สตรีมีครรภ์จำนวนไม่น้อยที่เริ่มฝากครรภ์กับสถานีอนามัยเมื่ออายุครรภ์มากกว่า 12 สัปดาห์ แต่หลังมีโครงการฯ พบว่าสตรีมีครรภ์ 100 % เข้าฝากครรภ์กับสถานีอนามัยภายใน 12 สัปดาห์

ส่วนโครงการสร้างเสริมสุขภาพ ถวายพระพรสมเด็จพระราชินี ซึ่งมีเป้าหมายหลักเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนในพื้นที่ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพด้วยการหมั่นออกกำลังกาย และผลที่เกิดจากการเปิดตัวโครงการดังกล่าว ในวันที่ 12 สิงหาคม 2552 ประชาชนในพื้นที่หันมาให้ความสำคัญกับการออกกำลังกายเพิ่มมากขึ้น และที่สำคัญคือ ได้เกิดชมรมรักสุขภาพขึ้นในพื้นที่ โดยกิจกรรมหลักของชมรมคือ การปั่นจักรยานในช่วงเช้า ปัจจุบันในแต่ละวันจะมีคนทุกเพศทุกวัยเข้าร่วมปั่นจักรยานวันละไม่ต่ำกว่า 20 คัน ระยะทางที่ปั่นไปและกลับประมาณ 10 กิโลเมตรในแต่ละวัน

ทั้งหมดนั้นคือ ความพึงพอใจของกรรมการกองทุนฯ ในฐานะที่ อบต. ชิงโคเพิ่งเริ่มโครงการเพียงปีแรก และความสำเร็จดังกล่าวเป็นเพราะ อบต. และสถานีอนามัยประจำตำบล มีความสัมพันธ์และร่วมมือและกันเป็นอย่างดี และที่สำคัญ กรรมการกองทุนฯ มีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินโครงการ

สำหรับโครงการกำจัดยุงลายเพื่อป้องกันโรคไข้เลือดออก กรรมการกองทุนฯ สรุปว่ายังไม่ค่อยประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะการฉีดพ่นยังไม่ถูกวิธี ไม่ถูกสถานที่ที่ควรจะฉีด บางครั้งในช่วงหน้าฝน ซึ่งไม่ควรมีการฉีด แต่กลับมีการฉีด กรรมการกองทุนฯ มองว่าคนงานรับจ้างในพื้นที่ที่ทำหน้าที่ฉีดพ่นยา ต้องการเพียงรายได้จากค่าจ้างเป็นหลัก เรียกว่า ขอเพียงให้ได้ฉีด และไปรับเงินค่าจ้างเท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้โครงการนี้ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ แต่กรรมการกองทุนฯ ต่างเห็นตรงกันว่า อย่างไรก็ต้องสนับสนุนให้มีโครงการ ด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ ประการแรก การป้องกันโรคชิคุนกุนยา เป็นนโยบายของจังหวัดที่ค่อนข้างเร่งรัด และประการที่สองคือ ความกังวลใจของชาวบ้าน เรียกว่า หากไม่สนับสนุนโครงการนี้ อบต. อาจถูกต่อว่าจากประชาชนในพื้นที่

บทที่ 9
องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดสวัสดิการเชิงรุก

แม้องค์กรการเงินชุนชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน เป็นต้น โดยเฉพาะเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ไม่รอคอยความหวังจากภาครัฐ จัดทำสวัสดิการภาคประชาชนของกลุ่มขึ้นมาเอง แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นแนวคิดสวัสดิการเพื่อปัจเจกเป็นหลัก ส่วนใหญ่ยังคงเป็นสวัสดิการเชิงรับ โดยเฉพาะสวัสดิการเกิด แก่ เจ็บป่วย และตาย ตามที่นำเสนอมาแล้วในบทที่ 6 การจัดสวัสดิการเชิงรับดังกล่าว แม้เงินสวัสดิการที่องค์กรการเงินชุมชนจัดให้จะไม่มากเมื่อเทียบกับคนอีกกลุ่มหนึ่งของประเทศที่มีระบบประกันสังคมที่เป็นทางการรองรับ แต่ก็เป็นกิจกรรมสำคัญที่ตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานให้กับสมาชิกได้ระดับหนึ่ง แต่สิ่งที่เป็นข้อสังเกต คือ สวัสดิการเกิด แก่ เจ็บป่วย และตาย ดังกล่าว อาจเป็นสวัสดิการเชิงรับแบบถูกกระทำจากกระบวนการพัฒนาของประเทศหรือของพื้นที่ ที่ส่งผลกระทบถึงปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ กาย และจิต รวมทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนหรือไม่

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาใน 3 พื้นที่ดังกล่าว ทำให้พบว่า มีการจัดสวัสดิการเชิงรุกจากองค์กรการเงินรูปแบบต่างๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิกให้ดีขึ้น หรือหากคุณภาพชีวิตไม่ดีขึ้นก็ไม่ให้เลวร้ายลงนั่นเอง และแม้พบว่า การจัดสวัสดิการเชิงรุกที่มีจุดประสงค์ดังกล่าวจะพบเห็นได้ไม่มากนักในพื้นที่ศึกษา แต่ก็เป็นสวัสดิการที่น่าสนใจ ที่เกิดจากการริเริ่มสร้างสรรค์ของกรรมการองค์กรการเงินชุมชน ซึ่งแต่ละกิจกรรมที่เกิดขึ้น มักจะผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในหมู่กรรมการมาสักระยะเวลาหนึ่งก่อนเสมอ จึงเริ่มดำเนินการ และบางกิจกรรมก็ทำไปปรับปรุงไป บางกิจกรรมก็ดำเนินไปแบบลองผิดลองถูกก็มี เป้าหมายของกรรมการส่วนใหญ่คิดอยู่อย่างเดียวว่าทำอย่างไรให้สมาชิกมีความพึงพอใจและมีความสุข ไม่ได้มีเป้าหมายที่เงินกำไรเหมือนองค์กรธุรกิจทั่วไป

คำว่า “สวัสดิการเชิงรุก” ในที่นี้ทีมวิจัยหมายถึง กิจกรรมการจัดสวัสดิการที่มีลักษณะเชิงป้องกัน เชิงเฝ้าระวัง หรือกิจกรรมการจัดสวัสดิการที่มีความคิดใหม่ แต่ละกิจกรรมมุ่งสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของสมาชิก (หรือของประชาชนในบางกิจกรรม) ให้ดีขึ้น ผ่านมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพกาย/ จิต ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

สวัสดิการเชิงรุกขององค์กรการเงินชุมชนตามความหมายดังกล่าวที่ค้นพบในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่ริเริ่ม และดำเนินการโดยกลุ่มออมทรัพย์เป็นหลัก ที่เหลือเป็นเพียงส่วนน้อยที่จัดให้โดยเครือข่ายสวัสดิการชุมชน หรือกองทุนสัจจะวันละบาท สวัสดิการเชิงรุกที่จะนำเสนอในที่นี้

ประกอบด้วย 9 กิจกรรม คือ (1) ร้านค้าชุมชน (2) กองทุนปุ๋ย (3) กองทุนจัดงาน (4) แนวคิดใหม่ของเครือข่ายฌาปนกิจ (5) โครงการพ่อเฒ่าแม่เฒ่ากับสาวน้อย (6) การส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรม (7) สวัสดิการความดี (8) กองทุนปลูกป่าเพื่อลดปัญหาโลกร้อน และ (9) การลงทุนปลูกสร้างสวนป่า (ภาพที่ 9.1)

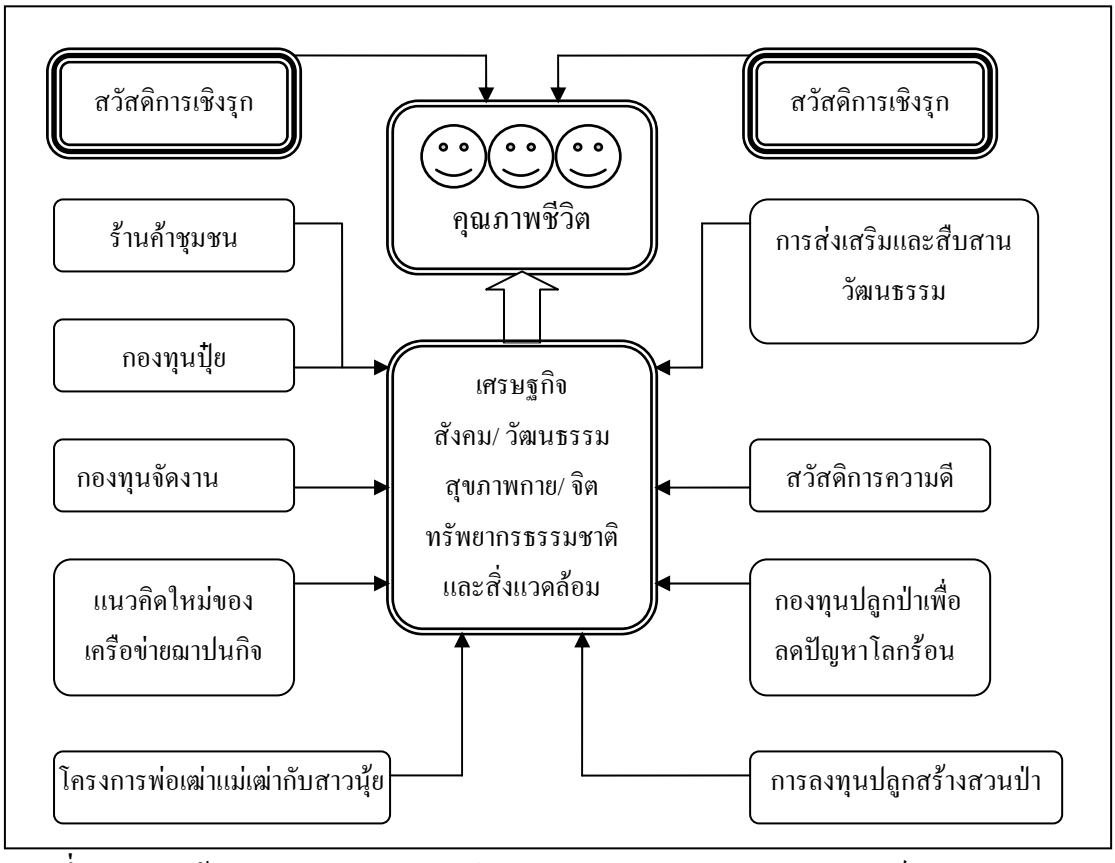

ภาพที่ 9.1 การให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตกับการจัดสวัสดิการเชิงรุกขององค์กรการเงินชุมชน

9.1 ร้านค้าชุมชน

การจัดสวัสดิการร้านค้าชุมชนที่นำเสนอในที่นี้มี 2 กรณี คือ กรณีร้านค้าชุมชนที่ดำเนินการโดยกลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 1 บ้านแม่เตย ตำบลท่าข้าม และกรณีร้านค้าชุมชนที่ดำเนินการโดยกองทุนหมู่บ้าน หมู่ที่ 11 ตำบลเขาพระ ร้านค้าชุมชนทั้ง 2 พื้นที่ ดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกในการหาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่มีคุณภาพ และราคาประหยัดในพื้นที่ โดยไม่ต้องเดินทางไกลไปหาซื้อในเขตอำเภอหาดใหญ่

สินค้าที่วางจำหน่ายเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต้องใช้ในครัวเรือนโดยทั่วไป แต่กรณีร้านค้าชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม จะมีบริการเสริมด้วยการจัดหาสินค้าทุกชนิดที่สมาชิกต้องการ เช่น ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์ เครื่องตัดหญ้าและอุปกรณ์ เครื่องสูบน้ำและอุปกรณ์ รถจักรยานยนต์ ทีวี

ตู้เย็น คอมพิวเตอร์ ซึ่งถือเป็นสินค้าประเภททุนหรือหรือสินค้าที่มีราคาต่อหน่วยสูง ร้านค้าจะไม่ซื้อสินค้าดังกล่าวมาวางจำหน่ายที่ร้าน เพราะต้องใช้งบประมาณในการจัดหาที่สูง แต่สมาชิกที่มีความต้องการสินค้าดังกล่าว ให้แจ้งความประสงค์ที่ร้านค้าชุมชน และทางร้านค้าชุมชนจะจัดหาสินค้าที่ต้องการให้ในภายหลัง สมาชิกสามารถสั่งซื้อสินค้าได้และผ่อนชำระในเงื่อนไขเดียวกับการกู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์ (เรียกได้ว่าเป็นการกู้ในรูปของสินค้า)

ร้านค้าชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม เปิดให้บริการทุกวันไม่มีวันหยุด ยกเว้นวันที่ 9 ของเดือนเท่านั้นที่ปิดทำการ เพราะเป็นวันทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ และเปิดทำการเฉพาะช่วงเวลา 17.00-19.00 น. เท่านั้น ผู้ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สามารถซื้อสินค้าได้แต่ต้องชำระเป็นเงินสด

ผู้เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สามารถซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่ร้านค้าจัดไว้จำหน่าย และได้สิทธิ์ในการชำระค่าสินค้าในเดือนถัดไป โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม การตั้งราคาสินค้าโดยทั่วไปที่นำมาจำหน่าย ร้านค้าจะคิดกำไรเพียงร้อยละ 4-5 บาท เช่น หากต้นทุนสินค้าที่ซื้อมาราคา 100 บาท ร้านค้าจะขายให้สมาชิกในราคา 104 หรือ 105 บาท กลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม มีสมาชิก 1,227 คน ร้อยละ 65 ของสมาชิกมาใช้บริการร้านค้า กำไรจากการดำเนินงานนำไปรวมกับกำไรของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อนำไปปันผลและจัดสวัสดิการ เก็บเป็นทุนสำรอง และบำรุงกลุ่มต่อไป

ส่วนร้านค้าชุมชนหมู่ที่ 11 ตำบลเขาพระ เปิดทำการทุกวันไม่มีวันหยุด เปิดเวลา 8.00 น. และปิดเวลา 20.00 น. มีพนักงานในร้านค้า 2 คน อัตราเงินเดือน 6,000 บาทต่อคน การขายสินค้านั้นจะรับเงินสดเท่านั้น ลูกค้าที่เข้ามาซื้อสินค้าในร้านมีทั้งที่เป็นสมาชิก และลูกค้าทั่วไป แต่จะขายสินค้าให้ในราคาที่เท่ากัน โดยทั่วไปราคาสินค้าที่ตั้งไว้จะสูงกว่าราคาทุนร้อยละ 10 อย่างไรก็ตามในกรณีสมาชิกนั้น หากมีการจัดงานต่างๆ เช่น งานศพ งานแต่งงาน งานบวช เป็นต้น สมาชิกจะได้สิทธิพิเศษโดยมารับสินค้าจากร้านค้าไปใช้ในงานได้ก่อน หลังจากเสร็จงานค่อยมาจ่ายเงินในภายหลัง กำไรจากการดำเนินงานจ่ายเป็นเงินปันผลให้แก่ผู้ถือหุ้นร้อยละ 10 จ่ายเป็นเงินเฉลี่ยคืนให้กับสมาชิกที่ซื้อสินค้า 3 บาท ต่อมูลค่าสินค้าที่ซื้อ 100 บาท ส่วนลูกค้าที่ไม่เป็นสมาชิกหรือลูกค้าจร ก็จะตัดเงินเฉลี่ยคืนไว้เป็นค่าใช้จ่ายในกองกลาง นอกจากนั้น เงินกำไรที่ได้ในแต่ละปี ยังกันไว้เป็นเงินสมทบการแข่งขันกีฬาต่างๆ ในพื้นที่ ซื้อของจำเป็นให้ผู้สูงอายุ เป็นต้น ร้านค้าชุมชน หมู่ที่ 11 ตำบลเขาพระ มีสมาชิก 273 คน โดยสมาชิกทุกคน (100%) มาใช้บริการร้านค้า

ผลที่ได้จากการมีสวัสดิการร้านค้าชุมชนของทั้ง 2 กรณี คือ ได้ให้บริการและช่วยเหลือสมาชิกในเชิงเศรษฐกิจ คือ สมาชิกได้หาซื้อสินค้าได้ในราคาประหยัด และประหยัดค่าเดินทางไปซื้อในเมือง เช่น ที่หาดใหญ่ หรือในตัวอำเภอ เป็นต้น ในเชิงสังคมจะเป็นสร้างระบบคุณค่าใหม่แก่สมาชิก กล่าวคือ สมาชิกจะมีความภาคภูมิใจและความไว้วางใจในกลุ่มที่ตัวเองสังกัด ว่าชุมชน

สามารถพึ่งพากันเองได้ในนามของกลุ่ม แทนที่จะพึ่งพาวัฒนธรรมทางการตลาดแบบใหม่ของพ่อค้าคนกลางในเมืองแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนั้น สมาชิกมีโอกาสได้มาพบปะสนทนากับสมาชิกด้วยกันเองที่มาซื้อสินค้าที่รานค้าชุมชน และที่สำคัญกำไรที่ได้จากการดำเนินงานก็ย้อนกลับไปเป็นเงินปันผล เป็นสวัสดิการให้กับสมาชิก และสังคมอีกด้วย

9.2 กองทุนปุ๋ย

สวัสดิการกองทุนปุ๋ย ริเริ่มและดำเนินการโดยกลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม เป็นกองทุนที่ตั้งขึ้นเพื่อให้บริการแก่สมาชิกในการจัดหาปุ๋ยในราคาที่เป็นธรรม และบริการจัดส่งให้ถึงที่ที่สมาชิกต้องการ การสั่งซื้อปุ๋ยจากกองทุน กองทุนคิดค่าบริการกระสอบละ 20 บาท และให้สิทธิแก่สมาชิกในการชำระเงินค่าปุ๋ยคืนได้ภายในหนึ่งปี เช่น รับปุ๋ยจากกองทุนไปในเดือนพฤษภาคม เพื่อนำไปใส่ให้กับสวนยางพาราในช่วงฝนแรก สมาชิกสามารถจ่ายเงินค่าปุ๋ยคืนให้กองทุนในเดือนพฤษภาคมปีถัดไป โดยกองทุนไม่คิดค่าใช้จ่ายเพิ่ม เป็นการจัดสวัสดิการที่สร้างความพึงพอใจให้กับสมาชิกเป็นอย่างมาก ปัจจุบันสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม ที่ทำการกษตรและต้องใช้ปุ๋ย เลือกใช้บริการจากกองทุน 100% กำไรจากการดำเนินงานนำไปรวมกับกำไรของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อนำไปปันผลและจัดสวัสดิการ เก็บเป็นทุนสำรอง และบำรุงกลุ่มต่อไป

ผลที่ได้จากการมีสวัสดิการกองทุนปุ๋ย ก็คล้ายๆ กับกรณีสวัสดิการร้านค้าชุมชน กล่าวคือ กองทุนได้ให้บริการและช่วยเหลือสมาชิกในเชิงเศรษฐกิจ สมาชิกได้ใช้ปุ๋ยในราคาประหยัด และไม่ต้องเดินทางไปหาซื้อปุ๋ยในเมือง เช่น ที่หาดใหญ่ เป็นต้น หรือไม่ต้องกังวลกับปัญหาคุณภาพปุ๋ย หรือปุ๋ยปลอม การใช้สูตรปุ๋ยไม่ตรงกับพืช รวมทั้งปัญหาการโก่งราคาของพ่อค้า เป็นต้น เพราะกองทุนปุ๋ยมีร้านค้าที่ติดต่อซื้อขายกันเป็นประจำจนเกิดความไว้เนื้อเชื่อใจกัน ในเชิงสังคมจะเป็นการสร้างระบบคุณค่าใหม่แก่สมาชิก สมาชิกมีความภาคภูมิใจและความไว้วางใจในกลุ่มที่ตัวเองสังกัดว่าชุมชนสามารถพึ่งพากันเองได้ในนามของกลุ่ม แทนที่จะพึ่งผู้ค้าปุ๋ยหรือตัวแทนจำหน่ายมากหน้าหลายตา จากหลายบริษัท ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญทางธุรกิจคือ กำไรขององค์กร ในขณะที่กำไรที่ได้จากการดำเนินงานของกองทุนปุ๋ยที่กล่าวถึงนี้ จะย้อนกลับไปเป็นเงินปันผล เป็นสวัสดิการให้กับสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ และสังคมอีกด้วย

9.3 กองทุนจัดงาน

สวัสดิการกองทุนจัดงาน ริเริ่มและดำเนินการโดยกลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม เช่นเดียวกัน เป็นกองทุนที่ตั้งขึ้นเพื่อให้บริการกับสมาชิกที่กำลังจะมีงานบวช งานแต่งงาน เป็นต้น

โดยกองทุนจะให้สมาชิกยืมเงินไปเป็นค่าดำเนินการจัดงานดังกล่าว วงเงินที่ให้ยืมจะให้ได้ไม่เกินปริมาณเงินสัจจะฝากที่มีในกลุ่มออมทรัพย์ของสมาชิกผู้นั้น บวกกับปริมาณเงินฝากของสมาชิกผู้ค้ำประกัน ถือเป็นระบบการป้องกันความเสี่ยงที่ดีของกองทุน เรียกว่า ใครยืมเงินไปจัดงานแล้วไม่จ่ายคืนก็ไม่มีปัญหา กลุ่มสามารถอายัติเงินฝากของสมาชิกท่านนั้นรวมทั้งของผู้ค้ำประกันอีกด้วย ที่ผ่านมาก็ไม่เคยมีกรณีสมาชิกยืมแล้วไม่จ่าย ส่วนค่าบริการนั้นกองทุนจะเรียกเก็บ 100 บาทต่อเงินยืม 10,000 บาท

ผลที่ได้จากการมีสวัสดิการกองทุนจัดงานคือ กองทุนได้ให้บริการและช่วยเหลือสมาชิกในเชิงเศรษฐกิจ โดยเฉพาะสมาชิกที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดีหรือระดับรากหญ้าที่ไม่มีเงินเก็บออมเพียงพอ ซึ่งมีถึงร้อยละ 70 ของประชากรในหมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม หากคนกลุ่มนี้จะจัดงานบวชหรืองานแต่งงาน ก็ไม่จำเป็นต้องถอนเงินฝากสัจจะจากกลุ่มออมทรัพย์ หรือไม่ต้องไปกู้จากแหล่งเงินกู้นอกระบบ ซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยต่อเดือนในอัตราร้อยละ 10 เท่ากับว่า กองทุนจัดงานมีส่วนช่วยให้สมาชิกผู้ใช้บริการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ไม่ต้องมีหนี้สินรกรุงรัง และที่สำคัญคือ เป็นแหล่งเงินทุนเฉพาะกิจในพื้นที่ที่สมาชิกทุกคนเข้าถึงได้ง่ายมาก ในเชิงสังคมทำให้สมาชิกผู้ใช้บริการมีความรู้สึกที่ดีมีศักดิ์ศรี การจัดงานดำเนินไปด้วยความราบรื่น และลักษณะงานที่ออกมาดูพองามไม่ถึงกับฟุ้งเฟ้อ แต่ก็ไม่ต่ำต้อย สมาชิกมีความมั่นใจว่ากองทุนนี้เป็นที่พึ่งพาในยามฉุกเฉินได้ ในขณะที่กำไรที่ได้จากการดำเนินงานของกองทุนจัดงานที่กล่าวถึงนี้ จะย้อนกลับไปเป็นเงินปันผลเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ และสังคมอีกด้วย

9.4 แนวคิดใหม่ของเครือข่ายฌาปนกิจ

สวัสดิการเครือข่ายฌาปนกิจ เป็นรูปแบบหนึ่งของสวัสดิการที่จัดให้กับสมาชิกกรณีที่สมาชิกเสียชีวิตในลักษณะของค่าทำศพ โดยสมาชิกทุกคนในเครือข่ายต้องมีส่วนร่วมในการจ่ายค่าศพทุกศพในอัตราที่กำหนด สวัสดิการเครือข่ายฌาปนกิจที่นำเสนอในที่นี้มี 2 กรณี กรณีแรกเป็นเครือข่ายฌาปนกิจที่ริเริ่มโดยกลุ่มออมทรัพย์บ้านบ่อกุล หมู่ที่ 8 ตำบลชิงโค และดำเนินการควบคู่กันกับเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตาลโตนด ปัจจุบัน (มีนาคม 2553) เครือข่ายฌาปนกิจนี้มีสมาชิก 2,212 คน กรณีที่สองเป็นเครือข่ายฌาปนกิจที่ริเริ่ม และดำเนินการโดยกลุ่มออมทรัพย์บ้านคลองเขาล้อน หมู่ที่ 8 ตำบลเขาพระ ปัจจุบัน (มีนาคม 2553) เครือข่ายฌาปนกิจนี้มีสมาชิก 350 คน

การจัดทำสวัสดิการเครือข่ายฌาปนกิจทั้งสอง มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่ลำบากและไม่มีเงินเพียงพอในการจัดการงานศพ และเพื่อเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง และเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับกลุ่มและเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์

ที่ดำเนินการ ให้มีความเหนียวแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งทั้ง 2 กรณี การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจ จะต้องเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ด้วย แต่ไม่เป็นการบังคับว่า สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ทุกคนจะต้องเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจ (แต่กรณีเครือข่ายฌาปนกิจกลุ่มออมทรัพย์ตาลโตนด สมาชิกที่กู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์ต้องเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจ)

กรณีเครือข่ายฌาปนกิจกลุ่มออมทรัพย์ตาลโตนด สมาชิกต้องจ่ายค่าศพให้กับสมาชิกที่เสียชีวิตรายละ 10 บาท จุดเด่นของเครือข่ายคือ นอกจากสมาชิกที่เสียชีวิตจะได้ค่าทำศพ เท่ากับ (จำนวนสมาชิก–1) คูณ 10 แล้ว เครือข่ายยังจ่ายคืนเงินสะสมที่สมาชิกจ่ายไปให้สมาชิกที่เสียชีวิตแต่ละรายในช่วงที่ผ่านมาอีกด้วย เงินส่วนหลังนี้เครือข่ายนำเงินกำไรจากการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์มาแบกรับ ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่จูงใจให้สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่ายฌาปนกิจมากขึ้น เพราะการที่มีสมาชิกใหม่เพิ่มมากขึ้น ย่อมหมายถึงความยั่งยืนของเครือข่ายนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเครือข่ายเห็นว่ามีสมาชิกจำนวนมากขึ้น คือ 2,212 ราย ดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น ค่าศพที่เก็บได้หากมีการเสียชีวิตของสมาชิก 1 ราย คือ 22,110 บาท เครือข่ายจ่ายค่าทำศพให้เพียง 20,000 บาท เครือข่ายนำเงินส่วนต่างที่เหลือไปสะสมไว้ที่กองทุนพัฒนาสังคมของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อนำไปใช้เป็นสวัสดิการต่างๆ ให้กับสมาชิกและสังคมต่อไป

ที่ผ่านๆ มาสวัสดิการที่กองทุนพัฒนาสังคมจัดให้ เช่น สบทบเงินเพื่อช่วยเหลือพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม และสึนามิ จ่ายค่าทำศพให้ชาวบ้านใน 4 อำเภอ (อำเภอสิงหนคร ระโนด สทิงพระ และกระแสสินธุ์) ที่ตกต้นตาลและเสียชีวิต 5,000 บาทต่อราย โดยที่ผู้ตายไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สนับสนุนเงินทุนจัดทำโครงการค่ายเยาวชนปีละ 1 รุ่น รุ่นละ 150 คน ระยะเวลา 3 วัน 2 คืน ต่อรุ่น) และจัดทำโครงการอาหารกลางวันกับโรงเรียนในพื้นที่เพื่อนำเสนอและส่งเสริมให้นักเรียนกินผักพื้นบ้าน เป็นต้น

ส่วนเครือข่ายฌาปนกิจกลุ่มออมทรัพย์บ้านคลองเขาล้อน สมาชิกต้องจ่ายค่าศพให้กับสมาชิกที่เสียชีวิตรายละ 50 บาท จุดเด่นของเครือข่าย คือ นอกจากสมาชิกที่เสียชีวิตจะได้ค่าทำศพเท่ากับจำนวนสมาชิกคูณด้วย 50 (เพราะเครือข่ายนี้เก็บเงินค่าศพก่อนการเสียชีวิตของสมาชิกในแต่ละรอบ) แล้วยังได้รับเงินจากกองทุนสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์อีกรายละ 1,700 บาท นอกจากนั้นในกรณีที่สมาชิกผู้ใดเป็นสมาชิกมาแล้ว 10 ปี และมีอายุครบ 70 ปี สมาชิกผู้นั้นไม่ต้องจ่ายเงินสมทบค่าศพอีกต่อไป แต่กองทุนสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์จะจ่ายให้แทน ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่จูงใจให้สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่ายฌาปนกิจมากขึ้น เพื่อความยั่งยืนของเครือข่ายต่อไป

ผลที่ได้จากการมีสวัสดิการเครือข่ายฌาปนกิจในเชิงเศรษฐกิจคือ สมาชิกทุกคนจะไม่ว่าจะยากดีมีจนอย่างไร ต่างก็มีหลักประกันว่าเมื่อตัวเองเสียชีวิตลง คนที่อยู่ข้างหลังจะได้ไม่ต้องเดือดเนื้อร้อนใจในการหาเงินก้อนแรกมาจัดงานศพเพื่อรองรับญาติมิตร และส่งผลดีทางสังคมในชุมชนในแง่สมาชิกเกิดความเอื้ออาทรต่อกัน สร้างหลักประกันการเสียชีวิตให้แก่กันและกัน ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ สวัสดิการเครือข่ายฌาปนกิจทั้ง 2 กรณีดังกล่าว เป็นสวัสดิการเพื่อให้กับสมาชิกมากกว่าที่จะเอาจากสมาชิก เพราะเป็นการให้แก่ผู้รับที่มากกว่าค่าศพที่รวบรวมได้ (โดยนำเงินกำไรจากกลุ่มออมทรัพย์มาแบกรับ) ส่วนกรณีเครือข่ายฌาปนกิจกลุ่มออมทรัพย์ตาลโตนดซึ่งปัจจุบัน จ่ายค่าทำศพให้เพียง 20,000 บาท จากค่าศพที่รวบรวมได้ 22,110 บาท แต่เครือข่ายก็นำเงินส่วนต่างที่เหลือไปสะสมไว้ที่กองทุนพัฒนาสังคมของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อนำไปใช้เป็นสวัสดิการต่างๆ ให้กับสังคมหลายประการดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่าการดำเนินงานของเครือข่ายฌาปนกิจทั้ง 2 กรณี น่าจะส่งผลทางอ้อมให้สมาชิกซึมซับวัฒนธรรมการให้ได้เป็นอย่างดี

9.5 โครงการพ่อเฒ่าแม่เฒ่ากับสาวน้อย

โครงการพ่อเฒ่าแม่เฒ่ากับสาวน้อย ริเริ่มและดำเนินการโดยกลุ่มออมทรัพย์บ้านบ่อกุล หมู่ที่ 8 ตำบลชิงโค โดยอาศัยเงินกำไรจากการดำเนินงานที่กลุ่มตัดไว้ให้กองทุนพัฒนาสังคม โครงการพ่อเฒ่าแม่เฒ่ากับสาวน้อย มีจุดประสงค์เพื่อดึงเยาวชนในพื้นที่ให้ออกห่างจากจอทีวี หรือจอคอมพิวเตอร์ ทดแทนด้วยการฝึกทำอาหารท้องถิ่น เรียนรู้ผักพื้นบ้าน และสมุนไพร โดยใช้คนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย สอนคนรุ่นหลาน

ผลที่ได้จากการมีสวัสดิการดังกล่าว ในเชิงเศรษฐกิจคือ เยาวชนจำนวนหนึ่งมีความมั่นใจและทักษะในการทำอาหารท้องถิ่น และมีความรู้ในการหาผักแนมซึ่งเป็นผักพื้นบ้านที่หาได้ในพื้นที่ มาทานกับอาหารท้องถิ่น น่าจะเป็นหลักประกันให้กับพวกเขาในวันข้างหน้าในการพึ่งพาตนเองในการหุงหาอาหาร แทนที่จะพึ่งอาหารนอกบ้าน หรือแกงถุง แต่เพียงอย่างเดียว เป็นการลดค่าใช้จ่ายของครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนั้น อาหารท้องถิ่นและผักพื้นบ้าน ยังให้คุณประโยชน์ต่อผู้รับประทานในแง่สุขภาพอีกด้วย ส่วนมิติเชิงสังคมนั้น การประกอบอาหารเองในครัวเรือน เป็นการเพิ่มปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ทำให้ครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่เล็กที่สุดมีความอบอุ่นขึ้น สุดท้ายมิติทางวัฒนธรรม เยาวชนกลุ่มนี้จะค่อยซึมซับในวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น เพราะอาหารท้องถิ่นแต่ละอย่างจะมีแบบแผนการจัดเตรียม และการรับประทานที่มีลักษณะที่ละเอียดเฉพาะของมัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารท้องถิ่นในตำบลชิงโค ซึ่งมีผลิตผลและผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดเป็นวัตถุดิบสำคัญในการประกอบอาหาร

9.6 การส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรม

ทุกประเภทขององค์กรการเงินชุมชนที่ทำการศึกษาจะนำเงินกำไรจากการดำเนินงานไปจัดสวัสดิการประเภทส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของไทย กล่าวคือ 5 ใน 8 ของกลุ่มออมทรัพย์ ครึ่งหนึ่งของกองทุนหมู่บ้าน 2 ใน 3 ของธนาคารหมู่บ้าน และ 1 ใน 3 ของเครือข่ายสวัสดิการชุมชน หรือโดยสรุปคือ ประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนองค์กรการเงินชุมชนที่ทำการศึกษาจัดสวัสดิการดังกล่าว สวัสดิการประเภทนี้ เป็นไปในลักษณะการสมทบทุนกับท้องถิ่นตามความสมัครใจในการจัดงานประเพณีประจำปีในพื้นที่ เช่น งานวันปีใหม่ งานวันเด็ก งานวันสงกรานต์ งานวันลอยกระทง เป็นต้น บางองค์กรการเงินชุมชนสนับสนุนทุกๆ กิจกรรม บางองค์กรการเงินชุมชนสนับสนุนเพียงบางกิจกรรมเท่านั้น รูปแบบการสนับสนุนจะมีทั้งการสมทบเงินการจัดงานหรือการให้สิ่งของ การให้ของรางวัล รวมทั้งการให้ทุนการศึกษาในกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

ผลที่ได้จากการมีสวัสดิการในส่วนนี้ คือ การสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงามที่ผูกพันกับการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ให้ดำรงอยู่เคียงคู่ประชาชนตลอดไป คนในพื้นที่ทั้งที่เป็นสมาชิก และไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนต่างได้ร่วมกิจกรรมกันทั่วหน้า หลังจากที่แต่ละคนได้ทำงานเหน็ดเหนื่อยกันมาทั้งปี จะได้ผ่อนคลายด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย

9.7 สวัสดิการความดี

สวัสดิการความดี ดำเนินการโดยเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลชิงโค มีหลักการคือ สมาชิกที่ทำความดีเป็นที่ปรากฏ สามารถนำความดีมาแลกเป็นเงินหรือสิ่งของได้ ตัวอย่างความดี เช่น การดูแลต้นไม้ที่ปลูกตามโครงการต่างๆ หรือปลูกเอง การเก็บและแยกขยะ การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยงานบุญงานวัดต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ โดยทุกสิ้นปีสมาชิกนำสมุดพกบันทึกความดีประจำตัวที่ผ่านการรับรองโดยบุคคลที่น่าเชื่อถือ มาคิดเป็นคะแนน และสามารถแจ้งความประสงค์ว่าจะแลกเป็นเงินหรือสิ่งของก็ได้ ให้กับตนเองหรือผู้อื่นก็ได้

สำหรับเงินทุนที่นำมาดำเนินการมาจาก 3 แหล่ง คือ เงินสนับสนุนจาก อบต.ที่จัดให้กับเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลจำนวน 5,000 บาท เงินกำไรของกองทุนหมู่บ้านหมู่ที่ 10 ร้อยละ 10 และเงินกำไรของกลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 10 ร้อยละ 10

ผลทางสังคมที่ได้จากการมีสวัสดิการความดี คือ ทำให้สมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชนได้ตระหนักร่วมกันว่า ความดีเป็นสิ่งมีค่าและจับต้องได้ สมาชิกที่เคยใช้สิทธิ์จากสวัสดิการความดีแล้วน่าจะนำสิ่งดีๆ หรือความดีที่สะสมไว้ในปัจจุบันไปสร้างความดียิ่งๆ ขึ้นให้กับครอบครัว ชุมชน

และสังคมในวันข้างหน้า นอกจากนั้น สมาชิกโดยทั่วไปยังได้ประโยชน์ในการทำความดีรูปแบบต่างๆ จากบุคคลที่เป็นต้นแบบความดีของเครือข่ายได้บ้างไม่มากก็น้อย

9.8 กองทุนปลูกป่าเพื่อลดปัญหาโลกร้อน

กองทุนปลูกป่าเพื่อลดปัญหาโลกร้อนเป็นกองทุนสวัสดิการรูปแบบหนึ่งที่ริเริ่มและดำเนินการโดย กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ โดยใช้ทุนดำเนินงานจาก 2 แหล่งคือ (1) จากกลุ่มออมทรัพย์ 5,000 บาท และ (2) จากเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลเขาพระ 5,000 บาท รวม 10,000 ต่อปี เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนปลูกป่าบนพื้นที่ของตนเอง เช่น ไม้ตำเสา ตะเคียน จำปา ไม้ยาง เป็นต้น เมื่อวัดเส้นรอบวงต้นไม้ที่ปลูกได้ 30 เซนติเมตร กองทุนจะอุดหนุนเงินให้ 100 บาท ต่อต้น จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2553 เริ่มมีสมาชิกสมัครเข้าร่วมโครงการแล้ว

ผลที่คาดว่าจะได้จากกองทุนปลูกป่าเพื่อลดปัญหาโลกร้อน คือ เป็นการสร้างกระแสสีเขียวให้เกิดขึ้นในหมู่สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ และสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชนที่ร่วมดำเนินงาน แม้โครงการดังกล่าวจะจูงใจสมาชิกให้ปลูกสร้างป่าด้วยเงินรางวัล (ซึ่งก็ไม่มาก) ก็จริง แต่ผลที่ได้น่าจะทำให้สมาชิกได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ แม้สมาชิกที่ไม่ได้ร่วมโครงการก็น่าจะป้องกันหรือเพิ่มการยับยั้งชั่งใจไม่ให้ไปตัดไม้ทำลายป่าในวันข้างหน้าได้

9.9 การลงทุนปลูกสร้างสวนป่า

การลงทุนปลูกสร้างสวนป่าเป็นกิจกรรมสวัสดิการอีกรูปแบบหนึ่งที่ริเริ่มและดำเนินการโดย กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ ด้วยเล็งเห็นความสำคัญของป่า ในปี 2546 กลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง ได้ลงทุนซื้อที่ดิน 10 ไร่ ไร่ละ 25,000 บาท โดยมีจุดประสงค์เพื่อปลูกป่าและไม้ใช้สอยให้สมาชิกได้ใช้ตามระเบียบของกลุ่ม ปัจจุบันป่าปลูกผืนนี้มีเห็ดชนิดต่างๆ ขึ้นให้ชาวบ้านในพื้นที่ได้เก็บไปรับประทาน

ผลที่ได้จากการมีสวัสดิการอย่างน้อยในเชิงสิ่งแวดล้อม ผืนป่าดังกล่าวจะให้ความร่มรื่นและเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ ในเชิงสังคมได้สร้างสำนึกและค่านิยมใหม่ในหมู่สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ว่าการจะใช้ไม้ไม่จำเป็นจะต้องไปตัดโค่นจากป่าเสมอไป (ซึ่งเป็นที่มาของความเสื่อมโทรมของป่าไม้ของประเทศในปัจจุบัน) สมาชิกสามารถร่วมกันปลูก ร่วมกันดูแล ร่วมกันใช้ประโยชน์ และร่วมกันปลูกทดแทนได้

สรุปได้ว่า องค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่จำนวนหนึ่งแม้จะมีไม่มาก ได้พยายามสรรค์สร้างกิจกรรมสวัสดิการ ที่กรรมการเชื่อว่าน่าจะส่งผลให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นได้อย่างน้อย

ในระดับหนึ่ง ดีกว่าไม่คิดจะทำสวัสดิการใหม่ๆ อะไรเลย เพราะอย่างน้อยกิจกรรมสวัสดิการเชิงรุกดังกล่าว ก็มีส่วนส่งเสริมให้เศรษฐกิจ สังคม/ วัฒนธรรม สุขภาพกาย/ จิต ของสมาชิก (หรือของประชาชนโดยทั่วไปในบางกิจกรรม) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ ดีขึ้นได้บ้างไม่มากก็น้อย

สำหรับผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตของประชาชนรายบุคคลในพื้นที่ศึกษา ใน 3 ช่วงระยะเวลา คือ ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา 5 ปีที่ผ่านมา และ ในปัจจุบัน ดังตารางที่ 9.1 พบว่า ประชาชนทั้งที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน มีความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวม ในระดับปานกลางทั้ง 3 ช่วงวลา และจากการวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวม ระหว่างประชาชนที่เป็นกับไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน โดยใช้สถิติที (t-Statistic) พบว่า ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวม ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา 5 ปีที่ผ่านมา และ ในปัจจุบัน ระหว่างประชาชน 2 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (P-Value = 0.783 , 0.917 และ 0.624 ตามลำดับ)

ตารางที่ 9.1 ระดับความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมของประชาชนตามช่วงเวลา จำแนกตามสถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

ช่วงเวลา	ไม่เป็นสมาชิก (n=130)		เป็นสมาชิก (n=470)		นัยสำคัญทางสถิติ P-Value
	ค่าเฉลี่ย	ระดับความพึงพอใจในคุณภาพชีวิต	ค่าเฉลี่ย	ระดับความพึงพอใจในคุณภาพชีวิต	
- 10 ปีที่แล้ว	3.08	ปานกลาง	3.06	ปานกลาง	0.783
- 5 ปีที่แล้ว	3.19	ปานกลาง	3.20	ปานกลาง	0.917
- ปัจจุบัน	3.36	ปานกลาง	3.40	ปานกลาง	0.624

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวม ตามช่วงเวลา จะพบว่า ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมของประชาชนทั้ง 2 กลุ่ม เพิ่มขึ้นตามลำดับ กล่าวคือ ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมของประชาชนที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน มีค่า 3.08 (จากคะแนนเต็ม 5) เพิ่มเป็น 3.19 และ 3.36 ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา และในปัจจุบัน ตามลำดับ ในขณะที่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมของประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน มีค่า 3.06 (จากคะแนนเต็ม 5) เพิ่มเป็น 3.20 และ 3.40 ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา และในปัจจุบัน ตามลำดับ (ภาพที่ 9.2)

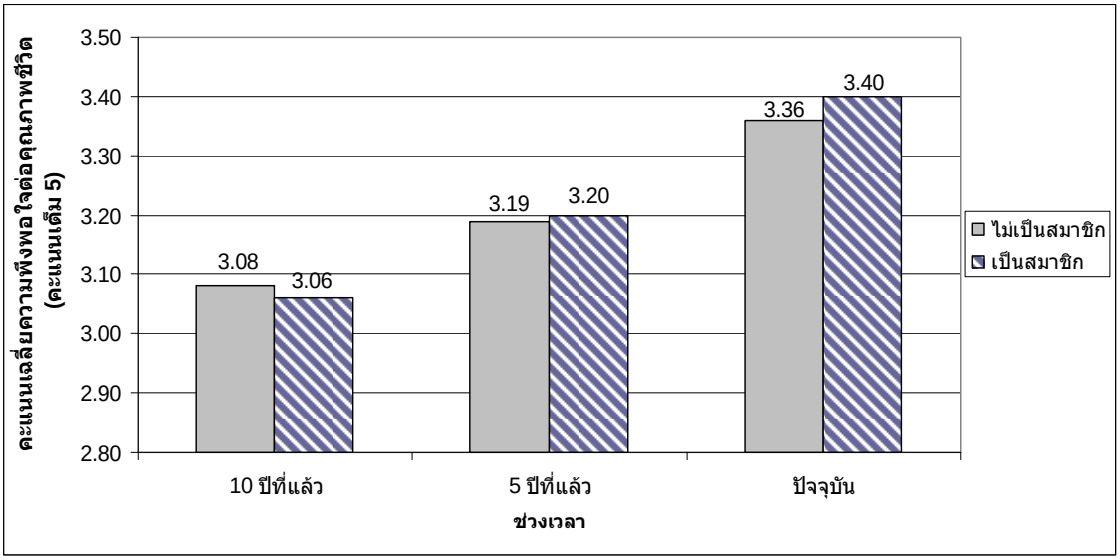

ภาพที่ 9.2 คะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมของประชาชนตามช่วงเวลา จำแนกตามสถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

และสุดท้ายเมื่อวิเคราะห์ปัจจัย (องค์กรใด หรือใคร) ที่มีส่วนทำให้ความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมสูงขึ้นตามช่วงเวลา ประชาชน 257 ราย หรือร้อยละ 42.83 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่ให้คะแนนความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมสูงขึ้น ตอบว่า เป็นเพราะความสามารถในการจัดการของตนเองและครอบครัว เป็นเหตุปัจจัยที่ผู้ตอบให้ความสำคัญสูงสุด (ร้อยละ 95.3) รองลงมาร้อยละ 28.8 ให้เหตุผลว่า เป็นเพราะองค์กรการเงินชุมชน ที่เหลือร้อยละ 17.9 15.6 และ 8.9 ให้เหตุผลว่า เป็นเพราะหน่วยงานหรือโครงการจากรัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเพราะสาเหตุอื่นๆ ตามลำดับ (ตารางที่ 9.2)

ตารางที่ 9.2 เหตุปัจจัยที่ทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น จำแนกตามสถานะการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

เหตุปัจจัยที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น	ไม่เป็นสมาชิก (n=53)		เป็นสมาชิก (n=204)		รวม (n=257)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	4	7.5	36	17.6	40	15.6
- หน่วยงานหรือโครงการจากรัฐบาล	9	17.0	37	18.1	46	17.9
- องค์กรการเงินชุมชน	0	0.0	74	36.3	74	28.8
- ตัวเองและครอบครัว	53	100	192	94.1	245	95.3
- อื่นๆ	5	9.4	18	8.8	23	8.9

และหากพิจารณาเหตุปัจจัยที่ทำให้ความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมเฉพาะกลุ่มที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนดีขึ้นตามช่วงเวลา พบว่า ร้อยละ 94.1 ตอบว่า เป็นเพราะความสามารถในการจัดการของตนเองและครอบครัว เหตุปัจจัยสำคัญที่สุดที่มีส่วนทำให้คุณภาพชีวิตโดยรวมดีขึ้นที่น่าสนใจคือ ร้อยละ 36.3 ตอบว่า เป็นเพราะองค์กรการเงินชุมชน ซึ่งก็ถือว่า เป็นสัดส่วนที่ไม่น้อยที่เหลือร้อยละ 18.1 17.6 และ 8.8 ให้เหตุผลว่า เป็นเพราะหน่วยงานหรือโครงการจากรัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเพราะสาเหตุอื่นๆ ตามลำดับ (ภาพที่ 9.3)

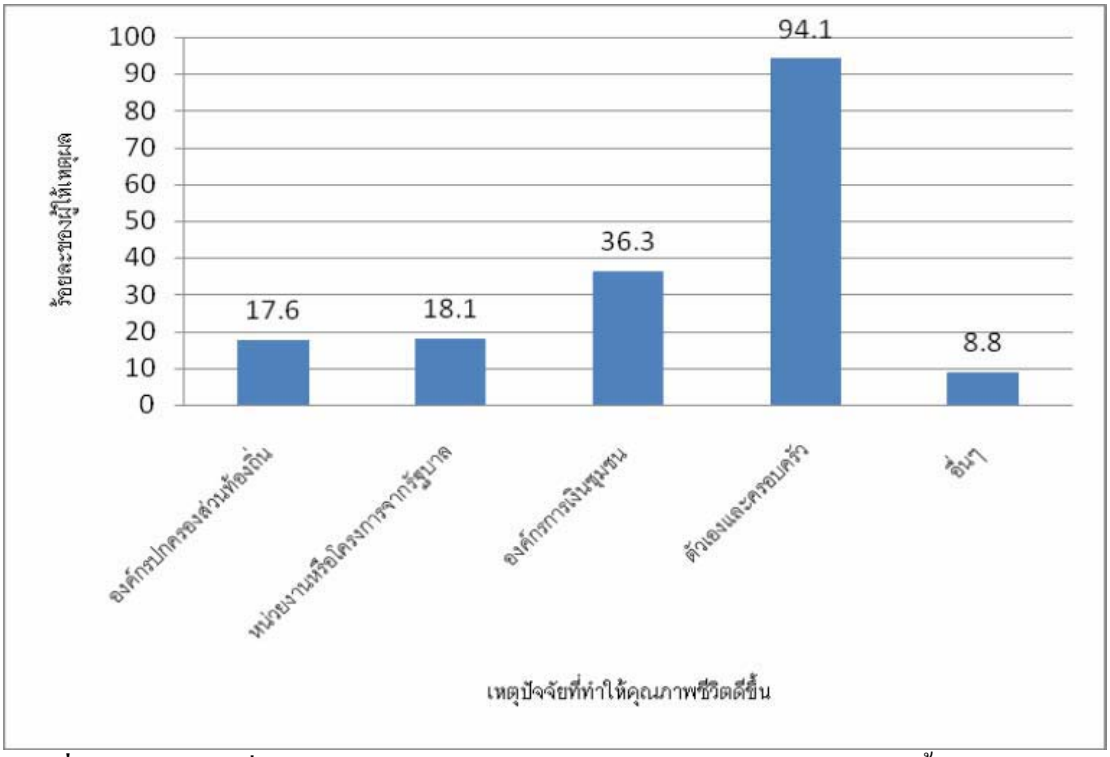

ภาพที่ 9.3 เหตุปัจจัยที่มีส่วนทำให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนดีขึ้น

บทที่ 10
การจัดการความรู้ และการปฏิบัติการที่ดีขององค์กรการเงินชุมชน

ผลผลิตที่ได้จากการจัดการความรู้ จะมีทั้งการปฏิบัติที่ดี และการสรุปบทเรียนจากการปฏิบัติที่ไม่ดี แต่ผลผลิตที่ได้จากการจัดการความรู้ ในบทนี้ จะนำเสนอเฉพาะส่วนของการปฏิบัติที่ดีเท่านั้น

10.1 การจัดการความรู้

การจัดการความรู้หรือ KM ในสังคมไทยเป็นคำที่ถูกกล่าวถึงมากในระยะที่ไม่นานมานี้ ในแวดวงธุรกิจของเอกชน รวมทั้งแวดวงราชการ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษานั้น ใครที่ไม่รู้จักคำว่าการจัดการความรู้ อาจจะถูกกล่าวหาว่าไม่ทันสมัย แต่สำหรับในระดับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนแล้ว การจัดการความรู้เป็นคำที่เขาไม่ค่อยรู้จักหรือไม่คุ้นเคย แม้ในระดับกรรมการหรือประธานองค์กรการเงินชุมชน ก็มีเพียงจำนวนน้อยที่รู้จักและเข้าใจความหมายของการจัดการความรู้ ที่เคยได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับการจัดการความรู้ในพื้นที่ศึกษา ก็คงจะมีแกนนำเครือข่ายสวัสดิการชุมชนที่สังกัดสมาคมสวัสดิการภาคประชาชนจังหวัดสงขลา ทั้งนี้เนื่องจากในปีงบประมาณ 2552 สมาคมได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ผ่านโครงการการจัดการความรู้กองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท

อย่างไรก็ตาม การจัดการความรู้เป็นสิ่งจำเป็นที่องค์กรทุกประเภทและทุกระดับควรทำความเข้าใจ ให้ความสำคัญ และนำเครื่องมือนี้ไปพัฒนาองค์กรเพื่อให้มีความก้าวหน้าอย่างมั่นคง การจัดการความรู้ขององค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษาที่นำเสนอในที่นี้ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ (1) การบันทึกข้อมูล และ (2) ช่องทางการเรียนรู้ (ภาพที่ 10.1)

10.1.1 การบันทึกข้อมูล

ข้อมูลเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ แทบทุกด้านขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรธุรกิจที่ดำเนินการเพื่อหวังผลกำไรหรือไม่ก็ตาม การมีข้อมูลที่ดีและสมบูรณ์ จะช่วยองค์กรในการบริหารจัดการเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ วิธีการจัดเก็บข้อมูลก็เช่นเดียวกัน หากมีรูปแบบการบันทึกและจัดเก็บที่ดี การดึงข้อมูลที่จัดเก็บไว้แล้วมาใช้ก็จะทำได้สะดวก และรวดเร็ว

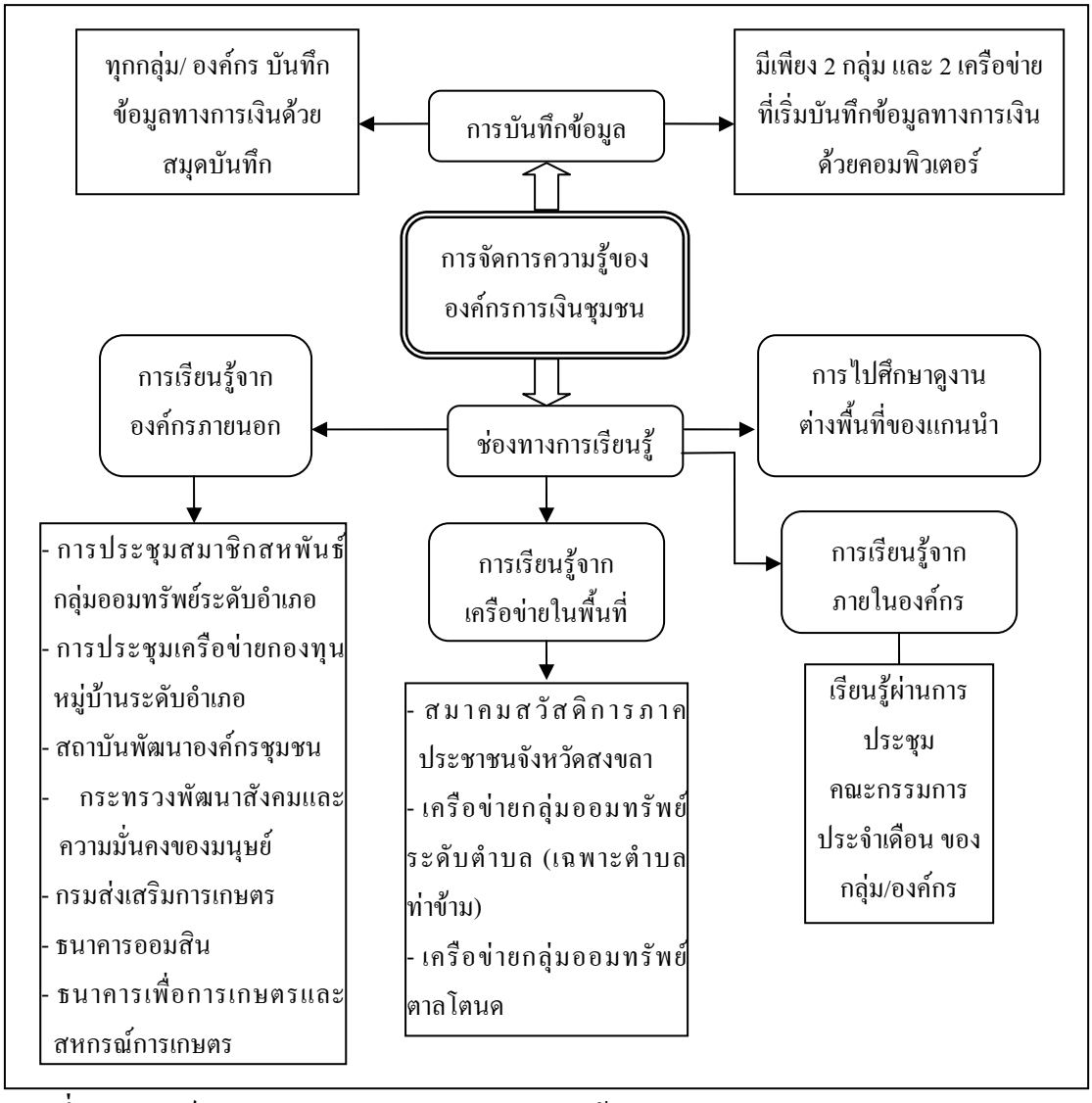

ภาพที่ 10.1 องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดการความรู้

สำหรับองค์กรการเงินทุกประเภทใน 3 พื้นที่ที่ทำการศึกษาพบว่า การบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิก ข้อมูลทางการเงิน ทั้งการฝากเงิน การกู้เงินและการชำระคืน รายรับ รายจ่าย และกำไรจากการดำเนินงานของทุกกลุ่มองค์กร บันทึกด้วยสมุดบันทึกทั้งสิ้น มีเพียง 2 กลุ่ม และ 2 เครือข่าย (เครือข่ายสวัสดิการชุมชน) ที่เริ่มบันทึกข้อมูลทางการเงินด้วยคอมพิวเตอร์ (ควบคู่กับการบันทึกด้วยสมุดบันทึก) แต่ก็ยังไม่ได้นำข้อมูลที่บันทึกด้วยคอมพิวเตอร์ไปใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจเชิงบริหารจัดการหรือวางแผนกิจกรรมล่วงหน้าแต่อย่างใด การบันทึกข้อมูลด้านต่างๆ ของกลุ่มด้วยสมุดบันทึก และการเก็บข้อมูลภาพรวมของข้อมูลทางการเงินไว้ที่ประธานกลุ่มเพียงฉบับเดียว เป็นการปฏิบัติกันโดยทั่วไป ซึ่งอาจจะเสี่ยงต่อการทำสมุดบันทึกสูญหายโดยไม่ตั้งใจ หรือกรณีบ้านของประธานกลุ่มประสบกับอุทกภัย หรืออัคคีภัย หลักฐานทางการเงินกลางก็จะสูญหายไปด้วย และจากการศึกษาพบว่า มีกลุ่มออมทรัพย์เครือข่ายตาลโตนด ตำบลชิงโค

ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวเช่นเดียวกัน จึงมีการป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น ด้วยการให้กรรมการกลุ่มออมทรัพย์ทุกคนบันทึกข้อมูลทางการเงินในแต่ละเดือนทุกด้านทั้งการฝาก การกู้ การชำระคืนเงินกู้ เป็นต้น

เช่นกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล มีกรรมการ 7 คน กรรมการทั้ง 7 คนดังกล่าว ต้องบันทึกข้อมูลทางการเงินในแต่ละเดือนทุกด้าน โดยมาบันทึกพร้อมๆ กัน ในวันและเวลาเดียวกัน บันทึกเสร็จก็ต้องตรวจสอบความตรงกันของข้อมูลทั้ง 7 ชุด เมื่อทุกอย่างเรียบร้อยเป็นการยุติการทำงาน กรรมการแต่ละคนก็นำข้อมูลกลางที่ตัวเองบันทึกไปเก็บไว้ที่บ้านของตนเอง วิธีปฏิบัติเช่นนี้ แม้จะดูเสียเวลาและใช้คนเปลืองมาก แต่กลุ่มให้ความเห็นว่า วิธีปฏิบัติในการบันทึกข้อมูลดังกล่าว นอกจากจะป้องกันข้อมูลสูญหายได้แล้ว ยังเป็นหลักประกันความโปร่งใสในการทำงานกลุ่มของประธานและกรรมการอีกด้วย

10.1.2 ช่องทางการเรียนรู้

การเรียนรู้ในที่นี้หมายถึง วิธีการเข้าถึงแหล่งความรู้ขององค์กรการเงินชุมชน โดยเฉพาะความรู้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มให้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย และให้กลุ่มมีความมั่นคงในความรู้สึกของสมาชิก เช่น ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการฝาก การกู้ การจัดสวัสดิการ การลงทุนทำวิสาหกิจชุมชน วิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ของกลุ่ม เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การเข้าถึงแหล่งความรู้ขององค์กรการเงินชุมชนทุกประเภท โดยส่วนใหญ่จะอาศัยการฟัง การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านช่องทางต่างๆ 4 ช่องทางเป็นสำคัญ คือ (1) เรียนรู้จากองค์กรภายนอก (2) เรียนรู้จากเครือข่ายในพื้นที่ (3) เรียนรู้กันเองภายในองค์กรการเงินชุมชน และ (4) การไปศึกษาดูงานต่างพื้นที่ของแกนนำ

1) เรียนรู้จากองค์กรภายนอก

ช่องทางการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพขององค์กรการเงินชุมชนผ่านองค์กรภายนอก มีดังนี้

1.1) การเรียนรู้ผ่านการประชุมสมาชิกสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอ

ปี 2538 กรมการพัฒนาชุมชนได้ประสานงานให้มีการจัดตั้งสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอขึ้น เช่น ที่อำเภอหาดใหญ่ ก็มีสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์อำเภอหาดใหญ่ ที่อำเภอรัตภูมิก็มีสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์อำเภอรัตภูมิ ภารกิจของสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอ คือ คอยเป็นพี่เลี้ยงให้กลุ่มออมทรัพย์ที่เกิดใหม่ และให้ผู้คนที่อยู่ในแวดวงกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตได้มีโอกาสมาพบประพูดคุยกันเป็นสำคัญ โดยพัฒนากรจะประสานงานกับประธานกลุ่มออมทรัพย์ทุกพื้นที่ในอำเภอให้มาประชุมที่อำเภอ บางอำเภอจัดให้มีการประชุมทุกเดือน บางอำเภอประชุม

3 เดือนครั้ง ทั้งนี้ เพื่อให้แต่ละกลุ่มได้รายงานผลการดำเนินงาน ในเวทีจะเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกลุ่ม รวมทั้งให้ผู้เข้าร่วมประชุมรับฟังนโยบาย หรือระเบียบปฏิบัติใหม่ๆ จากกรมการพัฒนาชุมชน หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม ซึ่งถือเป็นช่องทางการเรียนรู้ขององค์กรการเงินชุมชนช่องทางหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ความถี่ในการจัดประชุมใน 1 ปี ของแต่บางอำเภอยังขาดความต่อเนื่อง และกลุ่มเป้าหมายคือ แกนนำขาดการประชุมบ่อย เพราะสาเหตุสำคัญ 3 ประการคือ

(1) ปัญหาประธานกลุ่มออมทรัพย์ สวมหมวกหลายใบ ในฐานะเป็นแกนนำในพื้นที่ต้องทำงานเกี่ยวข้องกับกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่มากมาย ทั้งองค์กรการเงินชุมชนด้วยกัน ทั้งที่ไม่ใช่องค์กรการเงินชุมชน ต้องทำงานสนองนโยบายรัฐของกระทรวงต่างๆ เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่งคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น ทำให้ประธานกลุ่มออมทรัพย์ไม่สามารถเข้าร่วมการประชุมกับสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย บ้างก็ส่งผู้แทน บ้างก็ไม่ส่งผู้แทน

นอกจากนั้น เหตุผลประการสำคัญที่ประธานกลุ่มไม่ค่อยเข้าร่วมประชุม นอกจากสวมหมวกหลายใบดังกล่าวแล้ว คือ ประธานมองไม่ค่อยเห็นประโยชน์จากการประชุมดังกล่าว และมองว่าเป็นเวทีประชุมเพื่อให้เจ้าหน้าที่พัฒนาการอำเภอ ชี้แจงหรือแจ้งนโยบายของรัฐบาลเป็นด้านหลัก ยังไม่เห็นรูปธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มออมทรัพย์ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความรู้หรือการช่วยแก้ปัญหา

(2) จำนวนเจ้าหน้าที่พัฒนาการตำบลมีน้อยมาก อย่างเช่น อำเภอรัตภูมิ มี 5 ตำบล แต่มีเจ้าหน้าที่พัฒนาตำบลเพียง 2 คน เท่านั้น ประเด็นสำคัญคือ งานประจำที่เจ้าหน้าที่พัฒนาตำบลต้องประสานงานมีหลายด้านไม่ได้มีเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ เท่านั้น แต่ยังมีกองทุนหมู่บ้าน กองทุน กข.คจ. (โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน) และงานอื่นๆ ที่ไม่ใช่องค์กรการเงินชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ สินค้า OTOP เป็นต้น ดังนั้น การประสานงานเพื่อจัดการประชุมสมาชิกสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอ หมายรวมถึงการกำหนดวาระการประชุม การเตรียมรายงานประชุม เตรียมเอกสารประกอบการประชุม ก็เป็นงานที่ไม่ง่ายเช่นเดียวกัน และไม่ต้องพูดถึงการนำปัญหาที่พูดคุยกันในที่ประชุมไปแก้ไขจริงในระดับพื้นที่

(3) งบประมาณสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอมีน้อยมาก ในแต่ละปีพัฒนาชุมชนอำเภอได้รับงบประมาณเพื่อการนี้เพียง 20,000 บาทเท่านั้น ก็ต้องยอมรับว่าเงินจำนวนนี้ทำอะไรไม่ได้มาก เมื่อเทียบกับภารกิจที่ได้รับมอบหมาย

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่พัฒนาการจังหวัดสงขลาพบว่า ช่องทางการเรียนรู้ในการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์ นอกจากเรียนรู้จากที่ประชุมสมาชิกสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอแล้ว พัฒนาการชุมชนจังหวัดสงขลายังได้จัดฝึกอบรม เพื่อให้ความรู้กับกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตโดยเฉลี่ยปีละประมาณ 4 ครั้ง โดยประเด็นหลักๆ เป็นการให้ความรู้ทางด้านการจัดทำบัญชี การบริหารจัดการ การดำเนินงาน และการจัดทำแผนงานต่างๆ นอกจากนั้น พัฒนากรประจำตำบลที่เอาการงานยังออกนิเทศงานของกลุ่มออมทรัพย์แต่ละกลุ่มอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง โดยการออกนิเทศงานแต่ละครั้งพัฒนากรจะสอบถามปัญหาของกลุ่ม รับฟังปัญหาของกลุ่ม รวมทั้งช่วยชี้แนะแนวทางการแก้ไขปัญหาให้กลุ่ม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในหลายพื้นที่ประธานกลุ่มออมทรัพย์บอกว่า พัฒนากรเข้าเยี่ยมเยือนกลุ่มน้อยมาก

1.2) การเรียนรู้ผ่านการประชุมเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับอำเภอ

เช่นเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์ พัฒนาชุมชนอำเภอก็ประสานงานกองทุนหมู่บ้านทุกกองทุนในระดับอำเภอให้มาประชุมร่วมกันปีละประมาณ 2-3 ครั้ง กลุ่มเป้าหมายคือ ประธานและหรือรองประธานกองทุน ที่จะได้ทราบถึงนโยบายของรัฐเกี่ยวข้องกับกองทุนหมู่บ้าน ได้รับความรู้ด้านการจัดทำบัญชี การเงิน การแก้ปัญหาหนี้ค้างชำระ การจดทะเบียนกองทุนหมู่บ้านให้เป็นนิติบุคคล เป็นต้น นอกจากนั้น ยังเป็นเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เทคนิคการติดตามทวงหนี้ และแนวทางการแก้ปัญหาการทำงานกองทุนระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมอีกด้วย

1.3) การเรียนรู้ผ่าน พอช.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. มีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนในรูปแบบต่างๆ ปัจจุบันดำเนินการภายใต้ 5 ยุทธศาสตร์ โดยหนึ่งในห้ายุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรการเงินชุมชน คือ ยุทธศาสตร์ที่ห้า ว่าด้วยการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

พอช. มีคณะทำงานองค์กรการเงินชุมชนทั้งในระดับชาติ ระดับภาค และระดับจังหวัด โดยมีแนวทางการทำงานใน 5 ภารกิจ คือ (1) การบริหารจัดการ (2) การพัฒนาศักยภาพของกรรมการองค์กรการเงินชุมชน (3) การให้ความสำคัญกับคุณธรรมจริยธรรม (4) การเชื่อมโยงองค์กรการเงินชุมชน และบูรณาการทุน และ (5) การจัดตั้งธนาคารชุมชน

สิ่งสำคัญที่องค์กรการเงินชุมชนจะได้เรียนรู้จาก พอช. คือ การทำงานเชิงกระบวนการ พอช. จะให้ทักษะที่เป็นวิธีคิดและวิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วม และเป็นระบบ ซึ่งองค์กรการเงินชุมชนที่เคยร่วมงานกับ พอช. ต่างมองเห็นประโยชน์ที่กลุ่มตนเองได้รับ อย่างไรก็ตาม มีองค์กรการเงินชุมชนนำร่องเพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่จะมีโอกาสได้ทักษะการทำงานดังกล่าวร่วมกับ

พอช. ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจาก พอช. มีภารกิจค่อนข้างกว้างและหลากหลาย กล่าวคือ นอกเหนือจากงานด้านองค์กรการเงินชุมชน พอช. ยังมีภารกิจที่ต้องดูแลด้านสวัสดิการชาวบ้าน เศรษฐกิจและทุนชุมชน งานของ ศตจ. (ศูนย์อำนวยการปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน) เป็นต้น ประกอบกับมีภารกิจที่ต้องตอบสนองนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลค่อนข้างมาก โดยเฉพาะโครงการบ้านมั่นคง และโครงการสนับสนุนการจัดการสวัสดิการชุมชน ทำให้บทบาทของ พอช. ที่มีต่อองค์กรการเงินชุมชนในรูปของกลุ่มออมทรัพย์ลดน้อยลงไป

นอกจากนั้น แม้ พอช. จะมีเครือข่ายภาคประชาชน ทั้งในระดับชาติ ระดับภาค ระดับจังหวัด จนถึงระดับตำบล แต่โดยตัวของ พอช. เองมีเจ้าหน้าที่ค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้องค์กรชุมชนต่างๆ สำหรับ พอช. สาขาภาคใต้ตอนล่างนั้น เจ้าหน้าที่ 1 คน ต้องดูแลถึง 7 จังหวัด แม้รัฐบาลจะเพิ่มเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้จังหวัดละ 1 คน ก็ยังจัดว่าน้อยเมื่อเทียบกับภารกิจที่ พอช.ได้รับมอบหมาย

1.4) การเรียนรู้ผ่านหน่วยงานอื่นๆ

องค์กรการเงินชุมชนจำนวนหนึ่ง ซึ่งแม้จะไม่มาก ได้มีโอกาสพัฒนาองค์กรของตนเองผ่านความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งนี้ขึ้นกับความเข้มแข็ง และศักยภาพขององค์กรการเงินชุมชนเอง ความตั้งใจและความชัดเจนของกรรมการที่จะพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนไปข้างหน้าเพื่อไปสู่จุดที่ตนเองเชื่อว่าดีกว่า รวมทั้งการเห็นประโยชน์ร่วมกันระหว่างองค์กรการเงินชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ชุมชนตำบลท่าข้ามร่วมกับกรมส่งเสริมการเกษตร ผ่านสำนักงานเกษตรอำเภอดำเนินการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตำบลปาล์มพัฒนา อำเภอมะนัง (ซึ่งทีมวิจัยได้เข้าไปถอดความรู้และบทเรียน) ร่วมมือกับธนาคารออมสิน ดำเนินการจัดตั้งธนาคารชุมชน หรือกองทุนหมู่บ้านตำบลท่าข้ามกองทุนหนึ่งร่วมกับ ธ.ก.ส. ดำเนินการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชน

รูปธรรมของความร่วมมือดังกล่าว จะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ไม่ได้ถ้าขาดซึ่งความรู้ โดยเฉพาะความรู้ในการจัดตั้ง ความรู้ด้านการบริหารจัดการองค์กร การเงิน การบัญชี รวมทั้งความรู้ด้านซอฟท์แวร์ระบบ และ ซอฟท์แวร์ประยุกต์ เป็นต้น ความรู้ต่างๆ ดังกล่าว องค์กรการเงินชุมชนได้จากการฝึกอบรมที่หน่วยงานคู่ความร่วมมือจัดให้แบบสมประโยชน์กันทั้ง 2 ฝ่าย กล่าวคือ ธ.ก.ส.ให้เงินกู้กับกรรมการกองทุนหมู่บ้าน กองทุนหนึ่งที่ตำบลท่าข้าม โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 6 ต่อปี ส่วนชาวบ้านได้สถาบันการเงินชุมชนในพื้นที่ หรือ ธนาคารออมสินสาขาละงู ให้เงินกู้กับเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตำบลปาล์มพัฒนา อำเภอมะนัง โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 6 ต่อปี

ส่วนชาวบ้านได้ธนาคารชุมชน เป็นต้น ส่วนกรณีสำนักงานเกษตรอำเภอนั้น จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า หลังจากช่วยดำเนินการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านให้ชาวบ้านได้สำเร็จ ความผูกพันระหว่างกันก็ค่อยๆ จางหายไป ปัจจุบัน ธนาคารหมู่บ้านก็ไม่ต้องรายงานผลการดำเนินงานใดๆ ให้สำนักงานเกษตรอำเภอแต่อย่างใด

2) เรียนรู้จากเครือข่ายในพื้นที่

ช่องทางการเรียนรู้ขององค์กรการเงินชุมชนผ่านเครือข่ายในพื้นที่ มิได้มีให้เห็นเป็นการทั่วไป การเรียนรู้ผ่านช่องทางดังกล่าว จะเกิดขึ้นเฉพาะกรณี เฉพาะพื้นที่ ทั้งนี้ขึ้นกับความกระตือรือร้น และประสบการณ์ของผู้นำท้องถิ่น ความกระตือรือร้น และประสบการณ์ของแกนนำองค์กรการเงินชุมชน วัฒนธรรมการทำงาน และความเป็นปึกแผ่นของกรรมการ เป็นต้น การเรียนรู้ผ่านช่องทางดังกล่าว ที่พบในพื้นที่ศึกษามี 3 กรณี

2.1) การเรียนรู้ผ่านที่ประชุมกรรมการสมาคมสวัสดิการภาคประชาชนจังหวัดสงขลา

ทุกวันที่ 16 ของเดือน สมาคมสวัสดิการภาคประชาชนจังหวัดสงขลา จัดให้มีการประชุมระดับสมาชิกเครือข่ายของสมาคม การประชุมแต่ละครั้ง เครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลจะส่งผู้แทนหรือแกนนำเข้าร่วม 1-2 คน ต่อเครือข่าย โดยส่วนใหญ่จะมีผู้เข้าร่วมประชุมในแต่ละครั้งประมาณ 200 คน การประชุมแบ่งเป็น 2 ภาค ภาคเช้าเป็นการประชุมตามวาระ ส่วนภาคบ่ายเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้สมาชิกนำประสบการณ์ต่างๆ ของแต่ละพื้นที่มาอภิปรายกัน

อย่างไรก็ตาม การประชุมระดับสมาชิกเครือข่ายของสมาคมมีจุดอ่อนตรงที่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในแต่ละพื้นที่ไม่ค่อยทั่วถึง เพราะวงประชุมใหญ่เกินไป เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายตำบลเขาพระ และ ชิงโค ประสงค์จะจัดตั้งสมาคมสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอในอนาคต เพื่อแก้ปัญหาการรับรู้ความเคลื่อนไหวของเครือข่ายต่างๆ ในพื้นที่ไม่เท่าเทียมกัน

2.2) การเรียนรู้ผ่านที่ประชุมเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ระดับตำบล

การเรียนรู้ผ่านที่ประชุมเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ระดับตำบล เกิดขึ้นที่ตำบลท่าข้าม โดยการริเริ่มของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ องค์กรการเงินในพื้นที่ตำบลท่าข้ามจะให้การยอมรับบทบาทของ อบต.ที่มีต่อการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในประเด็นการจัดการความรู้ หรือการเปิดโอกาสให้แกนนำองค์กรการเงินชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน โดยทุกวันที่ 22 ของเดือน แกนนำองค์กรการเงินชุมชนในตำบลท่าข้ามจะไปประชุมอย่างพร้อมเพียงกันที่ อบต.ท่าข้าม ในนามสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ตำบลท่าข้าม ทั้งนี้เพื่อติดตามความสำเร็จ หรือปัญหาในการบริหารจัดการของกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ เป็นไปในลักษณะพี่ช่วยน้อง กลุ่มที่เข้มแข็งกว่าจะเป็นพี่เลี้ยงให้กลุ่มที่อ่อนแอกว่า อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังๆ การประชุมประจำเดือนดังกล่าวมีน้อยลง

2.3) การเรียนรู้ผ่านที่ประชุมเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตาลโตนด

เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตาลโตนดถูกริเริ่มและจัดตั้งโดยกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ตำบลชิงโค เป้าหมายของกลุ่มคือ ต้องการขยายแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มในฐานะกลุ่มพี่เลี้ยงไปยังพื้นที่ต่างๆ ในคาบสมุทรสทิงพระ จนปัจจุบันได้เกิดกลุ่มออมทรัพย์ที่มีแนวคิดการทำงานที่เหมือนกับกลุ่มบ่อกุลขึ้นอีก 6 กลุ่ม รวมเป็น 7 กลุ่มในนาม “เครือข่ายตาลโตนด” ซึ่งประกอบด้วย (1) กลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล (2) กลุ่มออมทรัพย์หัวเปลว (3) กลุ่มออมทรัพย์วัดเลียบ (4) กลุ่มออมทรัพย์ปลายนา (5) กลุ่มออมทรัพย์บ่ออิฐ (6) กลุ่มออมทรัพย์บ้านฉาง และ (7) กลุ่มออมทรัพย์เกาะน้ำล้อม

ทุกวันที่ 30 ของเดือน แต่ละกลุ่มต้องส่งกรรมการกลุ่มๆ ละ 2 คน เข้าร่วมประชุมเครือข่าย โดยแต่ละกลุ่มเวียนกันในแต่ละเดือนเป็นเจ้าภาพจัดการประชุม ในเนื้อหาการประชุมแต่ละครั้ง จะเน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การดำเนินงานของกลุ่ม การบอกเล่าปัญหาการดำเนินงาน และช่วยกันอภิปรายหาทางออกสำหรับปัญหา รวมทั้งร่วมกันคิดหาแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายให้มีความเข้มแข็งขึ้น

3) เรียนรู้กันเองภายในองค์กรการเงินชุมชน

เป็นการเรียนรู้ผ่านการประชุมระดับกรรมการองค์กรการเงินชุมชน ซึ่งทุกประเภทขององค์กรการเงินชุมชน จะมีการประชุมระดับกรรมการเดือนละ 1 ครั้ง การประชุมดังกล่าวหากเป็นองค์กรการเงินชุมชนขนาดเล็กมีสมาชิกไม่มาก ก็จะประชุมกรรมการในวันเดียวกับการทำงานของกลุ่ม (วันทำงานคือ วันที่กรรมการมาทำหน้าที่รับเงินสัจจะฝาก รับการติดต่อขอกู้ รับเงินจ่ายคืนเงินกู้ เป็นต้น) แต่หากเป็นองค์กรการเงินชุมชนขนาดใหญ่มีสมาชิกจำนวนมาก ก็จะประชุมกรรมการคนละวันกับวันทำงานของกลุ่ม โดยจะประชุมกรรมการหลังวันทำงาน

ในการประชุมกรรมการองค์กรการเงินชุมชนประจำเดือนนั้น นอกจากจะมีวาระปกติที่ประธานจะแจ้งให้ที่ประชุมทราบถึงข้อมูลทางการเงินในเดือนนั้นๆ แล้ว ยังมีการหารือถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อกำหนดแนวทางแก้ไขร่วมกัน กรณีกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ตำบลชิงโค ซึ่งเป็นกลุ่มที่ดำเนินการโดยอิสระไม่ขึ้นต่อหน่วยงานราชการใดๆ กลุ่มจึงพึ่งพาตนเองในการแสวงหาความรู้ผ่านการประชุมค่อนข้างถี่ โดยเฉพาะระดับที่ปรึกษา (ซึ่งมี 13 คน) จะมีการประชุมอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ทั้งนี้เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปรึกษาหารือปัญหาเกี่ยวกับกิจกรรมของกลุ่ม หรือกำหนดแนวทางการพัฒนากลุ่ม แต่ละการประชุมจะจัดในช่วงกลางคืนเป็นหลัก การเลิกประชุมช่วง 5 ทุ่ม หรือเที่ยงคืนเป็นปรากฏการณ์ปกติของกลุ่ม

4) การไปศึกษาดูงานต่างพื้นที่ของแกนนำ

ช่องทางการเรียนรู้โดยการไปศึกษาดูงานต่างพื้นที่ทั้งภายในจังหวัดสงขลา และภายในภาคใต้ บางกรณีไปดูงานถึงต่างภาค โดยเฉพาะไปหาประสบการณ์ที่ดีๆ จากองค์กรการเงินชุมชนที่เข้มแข็ง ข้อสังเกตคือ การไปศึกษาดูงานต่างพื้นที่ลักษณะดังกล่าว ส่วนใหญ่จะเป็นแกนนำที่กระตือรือร้น เปิดกว้างทางความคิด และชอบแสวงหาสิ่งใหม่ๆ และพบว่า มีแกนนำองค์กรการเงินชุมชนโดยเฉพาะประธานกลุ่มจำนวนน้อยมากที่มีลักษณะดังกล่าว ในระยะ 3 ปีที่ผ่านมา หลายกลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน ที่ทั้งกรรมการและประธานแทบไม่ได้ไปแสวงหาความรู้ต่างพื้นที่ด้วยตัวเองเลย นอกจากนั้นที่ได้ไปเก็บเกี่ยวประสบการณ์ดีๆ มาก็ยังไม่สามารถนำมาปฏิบัติ หรือนำมาประยุกต์ใช้กับกลุ่มของตนเองได้ ซึ่งอาจจะด้วยเงื่อนไขด้านเวลา ความพร้อมด้านต่างๆ และความเป็นปึกแผ่นของกรรมการ

กล่าวโดยสรุปสำหรับการจัดการความรู้ คือ การบันทึกข้อมูลทั้งที่เกี่ยวกับตัวสมาชิก และข้อมูลทางการเงินขององค์กรการเงินทุกประเภท ยังใช้การบันทึกด้วยสมุดบันทึกเป็นหลัก การใช้รูปแบบดังกล่าวในการบันทึกข้อมูล จะใช้แรงคน และความจำของคนเป็นสำคัญ ความแม่นยำและความถูกต้องจะมีน้อย ความผิดพลาดอันเกิดจากคนมีโอกาสเกิดขึ้นได้มาก และใช้เวลามากในการดำเนินการ ที่สำคัญคือ การนำข้อมูลที่บันทึกไว้มาประมวลผลเพื่อการตัดสินใจในการดำเนินงานก็ไม่มี การเรียกใช้ข้อมูลที่เก็บบันทึกไว้แล้วจะช้ามาก เป็นเหตุให้การใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่บันทึกไว้แล้วเพื่อการวางแผนพัฒนา และการแก้ปัญหาต่างๆ มีน้อยมาก

ส่วนช่องทางในการเรียนรู้ หรือช่องทางในการเข้าถึงความรู้เพื่อการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน จะใช้ช่องทางการเรียนรู้จากความรู้ที่มีในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็นหลัก ผ่าน 4 ช่องทาง คือ การเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมที่ดำเนินการโดยองค์กรภายนอก การเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมที่ดำเนินการโดยเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ การเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมกรรมการองค์กรการเงินชุมชน และการเรียนรู้จากการไปดูงานต่างพื้นที่ของแกนนำ การเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมที่ดำเนินการโดยองค์กรภายนอก ยังมีปัญหาความสม่ำเสมอในการจัดเวที ปัญหาการเข้าร่วมของกลุ่มเป้าหมาย ส่วนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมที่ดำเนินการโดยเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ ค่อนข้างจะมีประโยชน์ต่อองค์กรการเงินชุมชนค่อนข้างมาก แต่โอกาสการเรียนรู้ผ่านช่องทางนี้จะมีเพียงเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น

ในขณะที่การเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมกรรมองค์กรการเงินชุมชน ซึ่งจะมีการประชุมประจำเดือนปกติที่กรรมการทุกคนต้องเข้าร่วม ส่วนใหญ่เวทีนี้จะมุ่งเน้นการดำเนินการประชุมตามวาระ และจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกรรมการเพื่อพัฒนาองค์กรไปข้างหน้าเป็นบางครั้ง

บางคราว โดยเฉพาะในกรณีที่กลุ่มมีปัญหาในการบริหารจัดการที่ต้องแก้ไข ส่วนการเรียนรู้จากการไปดูงานต่างพื้นที่ของแกนนำ จะเป็นไปตามอัธยาศัยและจะมีค่อนข้างน้อย

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ จากผลการวิเคราะห์ระดับการศึกษาของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาดังตารางที่ 10.1 พบว่า แม้สมาชิกองค์กรการเงินชุมชนส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 53.2 จบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา ซึ่งก็ไม่น่าจะต่างกับพื้นที่ชนบทไทยโดยทั่วไป แต่ก็พบว่า มีสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนถึงร้อยละ 8.3 ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า (ภาพที่ 10.2)

ตารางที่ 10.1 ระดับการศึกษาของสมาชิก และการเป็นกรรมการของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ระดับการศึกษาของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน	(n=470)	
- ไม่ได้เรียนหนังสือ	23	4.9
- ประถมศึกษา	250	53.2
- มัธยมศึกษาตอนต้น	55	11.7
- มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	75	16.0
- อนุปริญญา	28	6.0
- ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	39	8.3
การเป็นกรรมการองค์กรการเงินชุมชนของสมาชิกที่จบการศึกษาระดับ ปริญญาตรีหรือสูงกว่า จำแนกตามประเภทองค์กรการเงินชุมชน (ราย)	(n=39)	
- กลุ่มออมทรัพย์	1	2.6
- กองทุนหมู่บ้าน	1	2.6
- ธนาคารหมู่บ้าน	-	-
- เครือข่ายสวัสดิการชุมชน	1	2.6

อย่างไรก็ตาม สมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าดังกล่าว กลับสนใจเป็นกรรมการองค์กรการเงินชุมชนกันน้อยมาก กล่าวคือ มีสมาชิกที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าเพียง 1 คน หรือ ร้อยละ 2.6 เท่ากัน ที่เป็นกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ตามลำดับ ทีมวิจัยเชื่อว่า หากสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าดังกล่าว ให้ความสนใจเป็นกรรมการองค์กรการเงิน

ชุมชนกันมากขึ้น จะส่งผลให้งานจัดการความรู้เพื่อพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนก้าวหน้าได้มากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะวิธีการเข้าถึงความรู้นั้น นอกจากจะใช้วิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากความรู้ที่มีในตัวคน (Tacit Knowledge) ที่แกนนำองค์กรการเงินชุนปฏิบัติกันแล้ว ยังสามารถเข้าถึงความรู้จากตำราหรือเอกสารต่างๆ (Explicit Knowledge) ซึ่งสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า น่าจะมีความถนัดและได้เปรียบกว่าแกนนำชาวบ้านโดยทั่วไป

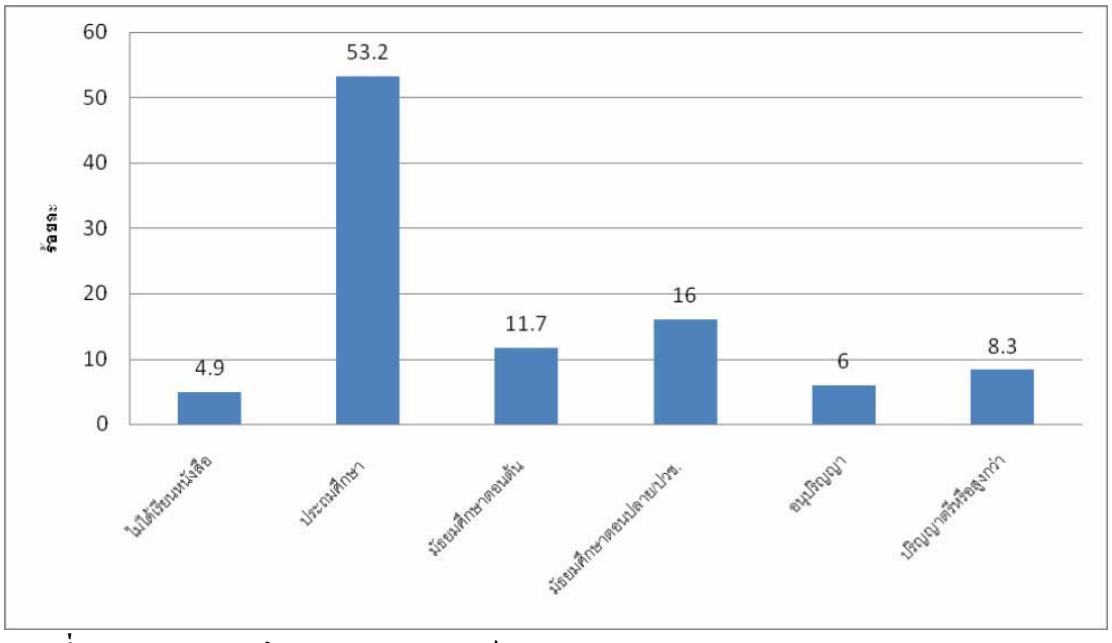

ภาพที่ 10.2 ระดับการศึกษาของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

10.2 การปฏิบัติที่ดี

ในส่วนนี้ เป็นการประมวลผลการศึกษาที่ได้จากข้อมูลการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ศึกษา โดยสามารถสรุปเป็นการปฏิบัติที่ดีใน 6 ด้านคือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านวิสาหกิจชุมชน ด้านกิจกรรม ด้านสวัสดิการ ด้านแนวคิดใหม่ และด้านการดูแลสิ่งแวดล้อม โดยมีรายละเอียดในแต่ละด้านดังนี้ (ภาพที่ 10.3)

10.2.1 ด้านการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการที่เป็นการปฏิบัติการที่ดีของกลุ่มออมทรัพย์ ประกอบด้วย 4 ประเด็นดังนี้

1) การรวมกองทุน/กิจกรรมสวัสดิการต่างๆ เข้าไว้ในกลุ่มออมทรัพย์

ในแต่ละตำบลที่ศึกษา พบว่า มีกลุ่มออมทรัพย์ที่มีบทบาทและการบริหารงานโดยการจัดตั้งกองทุนและ/หรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิก ดังนี้

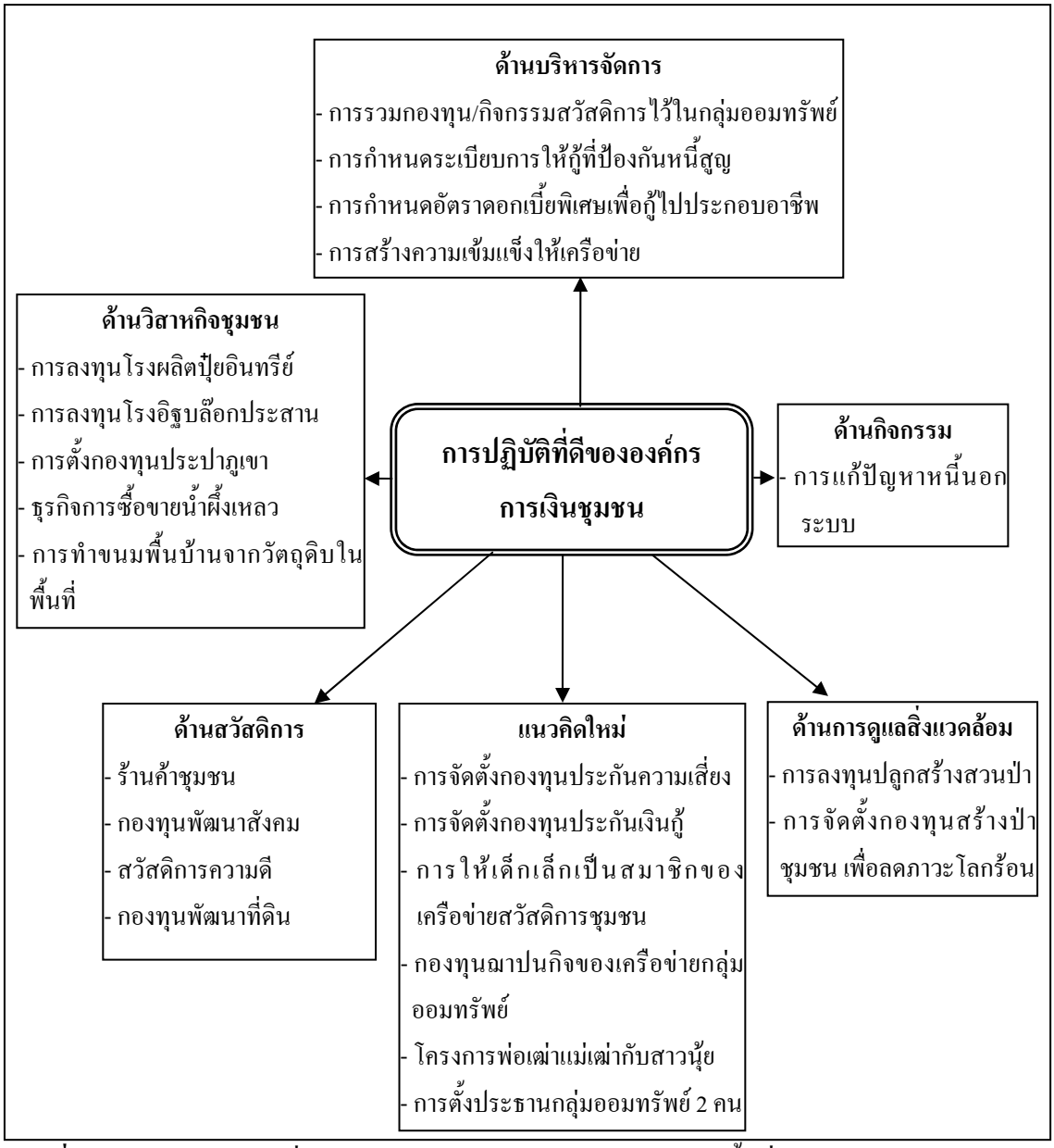

ภาพที่ 10.3 การปฏิบัติการที่ดีขององค์กรการเงินชุมชนและ อบต. ในพื้นที่ศึกษา

1.1) กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ

การบริหารจัดการของกลุ่มนี้ มีการนำเงินส่วนที่จัดสรรเพื่อจัดสวัสดิการสำหรับสมาชิก และเงินที่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ มาจัดตั้งเป็นกองทุนต่างๆ ซึ่งยอดเงินแต่ละกองทุนมีการแยกไว้อย่างชัดเจน โดยฝากไว้กับกลุ่มออมทรัพย์ นอกจากมีการนำเงินกองทุนไปช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มแล้ว ยังมีการจัดสรรไปช่วยเหลือหรือสนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้านและตำบลอีกด้วย โดยมีกองทุนที่น่าสนใจประกอบด้วย กองทุนรักษาพยาบาล กองทุนเยาวชน กองทุนเพื่อการศึกษา กองทุนผู้สูงอายุ กองทุนประปาภูเขา และกองทุนวิสาหกิจชุมชน

1.2) กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 1 บ้านแม่เตย ตำบลท่าข้าม

การบริหารจัดการของกลุ่มนี้ มีการผนวกกิจกรรมการจัดสวัสดิการเข้ากับการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ ประกอบด้วย กองทุนจัดงาน กองทุนปุ๋ย และร้านค้าชุมชน เพื่อช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิก

1.3) กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 8 บ้านบ่อกุล ตำบลชิงโค

การบริหารจัดการของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์นี้ มีการจัดสรรเงินกำไรของกลุ่มออมทรัพย์ร้อยละ 50 เพื่อการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก และสมทบในกองทุนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากลุ่มและสังคมสำหรับสมาชิกและไม่ใช่สมาชิก กล่าวคือ (1) ร้อยละ 10 ของกำไรจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกเป็นค่ารักษาพยาบาล และค่าทำศพสำหรับสมาชิกที่เสียชีวิต (2) ร้อยละ 30 ของกำไรสมทบกองทุนธุรกิจและพัฒนาที่ดิน (3) ร้อยละ 5 ของกำไรสมทบกองทุนพัฒนาสังคม และ (4) ร้อยละ 5 ของกำไรสมทบกองทุนพัฒนากลุ่ม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้บริหารเครือข่ายเล็งเห็นถึงความสำคัญของการจัดสวัสดิการและพึ่งพาตนเองของสมาชิกกลุ่ม

2) การกำหนดระเบียบการให้กู้ที่ป้องกันหนี้สูญ

กลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่ กำหนดระเบียบวงเงินการให้กู้กับสมาชิกในเชิงป้องกันคือ ให้กู้ในวงเงินไม่เกินเงินสัจจะของสมาชิก แต่มีกรณีกลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ กำหนดวงเงินกู้ให้สมาชิกค่อนข้างสูงคือ 2 เท่าของเงินสัจจะสะสม อย่างไรก็ตาม กรณีนี้กลุ่มมีระเบียบเกี่ยวกับกองทุนประกันเงินกู้ (ดูเพิ่มเติมในหัวข้อ 10.2.5) และกลุ่มจะใช้หลัก “สี่ดี” ประกอบการพิจารณา ให้กู้คือ (1) ดีที่หนึ่ง ฝากสัจจะสม่ำเสมอ (2) ดีที่สอง ส่งดอกเบี้ยกู้สม่ำเสมอ (3) ดีที่สาม ส่งเงินต้นสม่ำเสมอ และ (4) ดีที่สี่ เข้าร่วมประชุมประจำปีสม่ำเสมอ ซึ่งนับเป็นการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการที่ลดความเสี่ยงจากการเกิดหนี้สูญของกลุ่มได้

3) การกำหนดอัตราดอกเบี้ยพิเศษที่แตกต่างเพื่อส่งเสริมการกู้เพื่อประกอบอาชีพ

กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ มีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยที่แตกต่างกันระหว่างอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ทั่วไปและอัตราดอกเบี้ยเงินกู้เพื่อการประกอบอาชีพ โดยกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ทั่วไปร้อยละ 15 ต่อปี ในขณะที่อัตราดอกเบี้ยเงินกู้เพื่อการประกอบอาชีพกำหนดไว้ที่ร้อยละ 12 ต่อปี ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกมีอาชีพที่มั่นคง ซึ่งมีส่วนช่วยให้กลุ่มเข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยระยะเวลาการผ่อนชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ยสามารถตกลงเป็นกรณีพิเศษ อาจจะไม่จำเป็นต้องจ่ายคืนทุกเดือน ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่นำเงินไปลงทุนว่ามีรายได้กลับมาเมื่อไร

ตัวอย่างการกู้ไปประกอบอาชีพเช่น กู้เพื่อไปลงทุนเลี้ยงสุกร กู้เพื่อลงทุนปลูกผัก ซึ่งต้องเป็นการปลูกผักปลอดสารพิษ นอกจากนี้มีการกำหนดไว้ว่า ในกรณีกู้เพื่อนำเงินไปลงทุนทำการเพาะปลูกใดๆ ที่ไม่ใช้สารเคมีเลยเป็นเวลาติดต่อกัน 5 ปี กลุ่มจะให้เงินอุดหนุนไร่ละ 300 บาท

4) การสร้างความเข้มแข็งให้เครือข่าย

กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 8 บ้านบ่อกุล ตำบลชิงโค ได้ขยายแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มในฐานะกลุ่มพี่เลี้ยงไปยังพื้นที่ต่างๆ ในคาบสมุทรสทิงพระ จนถึงปัจจุบัน ได้เกิดกลุ่มออมทรัพย์ที่มีแนวคิดการทำงานที่เหมือนกับกลุ่มบ่อกุลขึ้นอีก 6 กลุ่ม รวมเป็น 7 กลุ่มในนาม “เครือข่ายตาลโตนด” โดยรายชื่อกลุ่มออมทรัพย์ที่อยู่ในเครือข่ายฯ มีดังนี้คือ กลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล หัวเปลว วัดเลียบ ปลายนา บ่ออิฐ บ้านฉาง และเกาะน้ำล้อม

นอกจากนี้ เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์นี้ยังจัดตั้งกองทุนฌาปนกิจขึ้นเรียกว่า “กลุ่มเครือข่ายฌาปนกิจตาลโตนด” โดยมีวัตถุประสงค์คือ (1) เพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่ลำบากและไม่มีเงินในการจัดการงานศพ และ (2) เพื่อให้เกิดความร้อยรัดสามัคคีระหว่างเครือข่ายของกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มฌาปนกิจและเครือข่ายได้ดูแลสมาชิกในด้านสวัสดิการให้กับสมาชิก

10.2.2 ด้านวิสาหกิจชุมชน

จากการศึกษาพบว่า มีกลุ่มออมทรัพย์ที่นำเงินของกลุ่มไปลงทุนในวิสาหกิจชุมชนเพื่อให้บริการสมาชิกและสร้างรายได้ให้กับกลุ่ม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การลงทุนโรงปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง

แนวคิดของกลุ่มต่อการลงทุนโรงปุ๋ยอินทรีย์คือ ต้องการลดการใช้ปุ๋ยเคมีในการผลิตผัก ไม้ผล และยางพาราของสมาชิกกลุ่ม โดยกู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์มาเป็นเงินลงทุนเริ่มต้นและทำการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จำหน่ายให้กับสมาชิก ผลการดำเนินงานในปี 2551 กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์จำหน่ายให้กับสมาชิกได้ 98 ตัน โดยจำหน่ายในราคา 4.5-6 บาทต่อกิโลกรัม

2) การลงทุนโรงอิฐบล๊อกประสาน กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง

แนวคิดของกลุ่มต่อการลงทุนทำโรงอิฐคือ ต้องการรณรงค์ลดการใช้ไม้และปูนในการสร้างบ้านเพื่อลดปัญหาโลกร้อน ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการผลิตอิฐบล็อกประสานไม่ต้องใช้ความร้อนแต่อย่างใด ซึ่งจากข้อมูลการใช้เงินกู้ของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้างในช่วงที่ผ่านมา พบว่าร้อยละ 20 ของเงินที่สมาชิกกู้จากกลุ่ม เป็นการกู้เพื่อไปสร้างบ้าน หรือต่อเติมบ้าน หรือซ่อมแซมบ้าน ข้อมูลดังกล่าวนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มเห็นความจำเป็นในการลงทุนโรงอิฐบล็อกประสานของตนเอง เพื่อหวังจะจำหน่ายอิฐให้กับสมาชิก นอกจากนี้ กลุ่มได้ไปดูงานในการทำอิฐบล็อกประสาน

จากผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม และจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และได้ใช้เวลาในการศึกษาข้อมูล ทดลองผลิต และทำความเข้าใจกับสมาชิกเกือบ 2 ปี ก่อนเริ่มดำเนินการจริงในเดือนมีนาคม 2552

กลุ่มลงทุนโรงผลิตอิฐบล็อกประสาน โดยใช้เงินลงทุนจาก 2 ส่วนสำคัญ คือ ส่วนของกลุ่ม 200,000 บาท และส่วนของผู้ถือหุ้นโดยทั่วไป 150,000 บาท ซึ่งในปี 2553 กลุ่มมีแผนลงทุนสร้างบ้านจัดสรร (บนที่ดิน 1 แปลง พื้นที่กว่า 2 ไร่ ซึ่งกลุ่มซื้อไว้ใช้เอนกประสงค์) โดยใช้อิฐบล็อกประสาน เป็นวัสดุสำคัญในการก่อสร้างจำนวน 3 หลัง เพื่อขายให้กับสมาชิก โดยมีเป้าหมายขายให้กับสมาชิกที่เป็นคนดีแต่ยากจน 1 หลัง และขายให้กับสมาชิกโดยทั่วไป 2 หลัง เป็นต้น

3) การตั้งกองทุนประปาภูเขา กลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง

กองทุนประปาภูเขาเกิดขึ้นในปี 2539 โดยเก็บเงินจากสมาชิกที่ต้องการติดตั้งระบบประปาที่บ้านพักของตนเอง ทั้งนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับสมาชิก แต่สมาชิกต้องจ่ายเงินเข้ากองทุนจำนวน 3,000 บาทต่อราย เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการติดตั้งระบบประปา รวมถึงการบริการซ่อมบำรุงท่อประปา เป็นต้น ส่วนค่าใช้น้ำไม่มีการจัดเก็บแต่อย่างใด

4) ธุรกิจการซื้อน้ำผึ้งเหลวในฤดูกาลไปขายนอกฤดูกาล กลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ตำบลชิงโค

การทำธุรกิจซื้อน้ำผึ้งเหลว (น้ำตาลโตนดสดที่เคี่ยวแล้ว เป็นวัตถุดิบในการทำสุราพื้นบ้าน) ของกลุ่ม ใช้เงินทุนจากกองทุนธุรกิจและพัฒนาที่ดินของกลุ่ม ซึ่งเพิ่งเริ่มดำเนินการในปี 2552 เป็นการซื้อน้ำผึ้งเหลวจากสมาชิกหรือเกษตรกรในช่วงที่มีราคาถูกหรือช่วงฤดูกาลที่มีผลผลิตมาก มาเก็บรักษาไว้ และนำออกขายในช่วงราคาแพง กล่าวคือ ซื้อน้ำผึ้งเหลวในช่วงฤดูกาล (เดือนเมษายน-สิงหาคม) น้ำผึ้งเหลวมีราคาเพียง 650 บาทต่อปี๊บ และเก็บรักษาไว้ขายในช่วงนอกฤดูกาล (เดือนกันยายน-มีนาคม) ซึ่งจะมีราคาสูงถึง 1,300 บาทต่อปี๊บ จะเห็นได้ว่า การทำธุรกิจนี้ กลุ่มได้รับส่วนต่างหรือค่าเก็บรักษาสูงเป็นเท่าตัวของราคาสินค้าที่เก็บรักษา อย่างไรก็ตาม การเก็บรักษาน้ำผึ้งเหลวนี้ ต้องมีเทคนิคที่ไม่ให้เปลี่ยนรสชาติของน้ำตาลจากรสหวานเป็นรสเปรี้ยวหรือขึ้นรา

5) การทำขนมพื้นบ้านจากวัตถุดิบในพื้นที่ กลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ตำบลชิงโค

การทำธุรกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด เช่น งาดำ-ขาวตัด ถั่วตัด และน้ำตาลแว่น ใช้เงินทุนจากกองทุนธุรกิจและพัฒนาที่ดินเช่นเดียวกับธุรกิจการซื้อน้ำผึ้งเหลวของกลุ่ม โดยการดำเนินงานนั้น เป็นการรวบรวมสมาชิกสตรีที่สนใจและมีทักษะในการทำขนมพื้นบ้านมาผลิตขนมให้กับกลุ่ม ซึ่งนอกจากเป็นการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มแล้ว ยังเป็นการจ้างงานและสร้างรายได้ให้กับสมาชิกอีกด้วย

10.2.3 ด้านกิจกรรม

การปฏิบัติการที่ดีด้านกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่พบในพื้นที่ตำบลท่าข้าม คือ การแก้ปัญหาหนี้นอกระบบ ของธนาคารหมู่บ้านหมู่ที่ 6 ตำบลท่าข้าม โดยมีรายละเอียดดังนี้

เนื่องจากประชาชนในหมู่ที่ 6 มีอาชีพทำสวนยางพารา และมีหนี้สินมาก มีทั้งหนี้กับ ธ.ก.ส. และหนี้นอกระบบ ซึ่งก่อนหน้าที่มีการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านนั้น ได้มีการรวมกลุ่มในการรับซื้อน้ำยางจากเกษตรกร และพบว่า เกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มประสบปัญหามีหนี้ที่พอกพูนเพิ่มขึ้น และปัญหาการผ่อนชำระคืนหนี้ เช่น เกษตรกรบางรายกู้เงินจาก ธ.ก.ส. มา 50,000 บาท เมื่อเวลาผ่านไปดอกเบี้ยทบต้นไปจนถึง 300,000 บาท จึงมีแนวคิดในการดึงหนี้ของสมาชิกจากสถาบันการเงินและนอกระบบกลับมาบริหารจัดการกันเอง จึงตั้งธนาคารหมู่บ้านขึ้นในปี 2547 ซึ่งในระยะเริ่มต้นแก้ปัญหาหนี้สินโดยเอาหนี้ของสมาชิกรวมประมาณ 2 ล้าน และผู้บริหารของธนาคารหมู่บ้านได้ช่วยเจรจาประนอมหนี้ โดยขอลดหนี้กับสถาบันการเงิน และตัดหนี้จากสถาบันการเงินมาเป็นให้สมาชิกกู้จากธนาคารหมู่บ้าน

การดำเนินงานแก้ปัญหาหนี้หรือปลดหนี้ให้กับสมาชิกธนาคารหมู่บ้านนี้ นับว่าผู้บริหารธนาคารได้มองเห็นปัญหาหรือความเดือดร้อนของสมาชิก และพยายามแก้ปัญหาและช่วยเหลือสมาชิก เพื่อให้สมาชิกมีความสุขและพึ่งพากันเองระหว่างสมาชิก

10.2.4 ด้านสวัสดิการ

การปฏิบัติการที่ดีด้านสวัสดิการ มีรายละเดียดดังนี้

1) ร้านค้าชุมชนของกลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 1 บ้านแม่เตย ตำบลท่าข้าม

กลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม มีการจัดตั้งร้านค้าชุมชน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับสมาชิก โดยเฉพาะสมาชิกระดับรากหญ้าให้ได้รับบริการซื้อสินค้าราคาประหยัดและไม่ต้องเดินทางไกลไปในเขตอำเภอหาดใหญ่ และนำกำไรของร้านค้ากลับไปสมทบเป็นกำไรของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อปันผลกลับไปให้กับสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์

2) กองทุนพัฒนาสังคม กลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 8 บ้านบ่อกุล ตำบลชิงโค

กลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล มีการจัดสรรเงินจากกองทุนพัฒนาสังคมเพื่อสบทบการจัดกิจกรรมในพื้นที่ เช่น การจัดกิจกรรมในวันสำคัญ วันปีใหม่ วันเด็ก วันสงกรานต์ เป็นต้น และเพื่อช่วยเหลือพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม และสึนามิ นอกจากนี้นำไปจ่ายค่าทำศพให้ชาวบ้านใน 4 อำเภอ (อำเภอสิงหนคร ระโนด สทิงพระ และกระแสสินธุ์) ที่ตกต้นตาลและเสียชีวิต โดยกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุลจะไปมอบเงินให้ครอบครัวของผู้เสียชีวิตจำนวน 5,000 บาทต่อราย โดยที่ผู้ตายไม่ต้องเป็นสมาชิกกลุ่ม

รวมถึงการจัดกิจกรรมโครงการพ่อเฒ่าแม่เฒ่ากับสาวน้อย โครงการค่ายเยาวชน และโครงการอาหารกลางวันกับโรงเรียนในพื้นที่

3) สวัสดิการความดี เครือข่ายสวัสดิการชุมชน ตำบลชิงโค

สภาองค์กรชุมชนตำบลชิงโค ได้จัดทำโครงการ “เด็กเยาวชน ชุมชนรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตำบลชิงโค” ขึ้น โดยมีกิจกรรมการเก็บและแยกขยะ อนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นเมือง มีการมอบทุนการศึกษาให้กับนักเรียนที่ได้รับการคัดเลือกจากเพื่อนในห้องเรียนว่า เป็นคนทำดี ดังนั้น สวัสดิการความดี มีหลักการคือ สามารถนำความดี เช่น การดูแลต้นไม้ที่ปลูกตามโครงการต่างๆ หรือปลูกเอง การเก็บและแยกขยะ การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยงานบุญงานวัดต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ มาแลกเป็นเงินหรือสิ่งของได้ (แต่ต้องไม่เรียกร้องเพื่อเอาความดีที่ทำมาเป็นข้อต่อรอง) โดยทุกสิ้นปี สมาชิกกองทุนนำสมุดพกประจำตัวบันทึกความดีที่ผ่านการรับรองมาคิดเป็นคะแนน และสามารถแจ้งความประสงค์ว่าจะแลกเป็นเงินหรือสิ่งของก็ได้ ให้กับตนเองหรือผู้อื่นก็ได้

4) กองทุนพัฒนาที่ดินเอื้ออาทรกลุ่มออมทรัพย์ที่เกิดใหม่

กลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ตำบลชิงโค มีการใช้เงินจากกองทุนพัฒนาที่ดินเพื่อซื้อที่ดินของสมาชิกที่กำลังจะโดนธนาคารยึดมาเป็นของกลุ่ม โดยมีทางเลือก 2 ทาง คือ จะขายทอดตลาดก็ได้ หรือสมาชิกจะมาซื้อคืนก็ได้ ซึ่งกลุ่มจะคิดกำไรเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้ กลุ่มออมทรัพย์น้องใหม่ในเครือตาลโตนด สามารถยืมเงินจากกองทุนพัฒนาที่ดินไปซื้อที่ดินตั้งที่ทำการโดยไม่คิดดอกเบี้ย โดยในช่วงที่ผ่านมา กลุ่มออมทรัพย์บ่อกุลให้เงินยืมลักษณะดังกล่าวกับกลุ่มออมทรัพย์น้องใหม่ 2 กลุ่ม

10.2.5 แนวคิดใหม่

จากการศึกษาพบว่า มีการปฏิบัติการที่ดีเกี่ยวกับแนวคิดใหม่ในการจัดการองค์กรการเงินชุมชนอย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์ต่อสมาชิก โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การจัดตั้งกองทุนประกันความเสี่ยงของกลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง

กลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ มีการจัดตั้งกองทุนประกันความเสี่ยงเพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่ประสบภัยและเสียชีวิต (นอกเหนือจากเงินสวัสดิการที่ได้จากกลุ่ม) แบ่งเป็นการช่วยเหลือใน 3 รูปแบบ คือ (1) สมาชิกที่ประสบภัยจากธรรมชาติ (2) สมาชิกที่ประสบภัยจากอุบัติเหตุ 500 บาทต่อเดือน เป็นเวลา 10 ปี และ (3) สมาชิกที่เสียชีวิต กลุ่มจ่ายให้ศพละ 10,000 บาท โดยเงินกองทุนประกันความเสี่ยงนี้กลุ่มเรียกเก็บจากสมาชิก 100 บาทต่อคนต่อปี

2) การจัดตั้งกองทุนประกันเงินกู้ของกลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง

กลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ เริ่มดำเนินการกองทุนประกันเงินกู้ของกลุ่มเมื่อต้นปี 2552 โดยมีแนวคิดในการจัดตั้งกองทุนคือ หลังการกู้เงินของสมาชิก หากผู้กู้มีเหตุที่ต้องเป็นไปใน 5 ประเภทต่อไปนี้ จะใช้เงินจากกองทุนประกันเงินกู้ใช้หนี้ให้แทน คือ (1) เป็นบุคคลสูญหาย (2) ตาย (3) วิกลจริต (4) พิการ และ (5) ล้มละลาย ซึ่งเงินกองทุนนี้มาจากสมาชิกที่กู้เงินจากกลุ่ม ต้องจ่ายเงิน 2 % ของเงินกู้เข้าเป็นเงินกองทุนประกันเงินกู้ เช่น หากสมาชิกกู้เงิน 10,000 บาท กลุ่มจะหักไว้ 200 บาทเข้าเป็นเงินกองทุน

3) การหักเงินจากศูนย์เด็กเล็ก 1 บาทต่อคน ของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลท่าข้าม

ตำบลท่าข้ามมีศูนย์เด็กเล็กอยู่ 4 ศูนย์ โดยค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานหลักของแต่ละศูนย์ใช้งบของ อบต. ท่าข้าม ส่วนผู้ปกครองที่นำบุตรหลานของตนมาฝากที่ศูนย์ จะเสียค่าใช้จ่ายเพียง 10 บาทต่อวันต่อเด็ก 1 คน เครือข่ายเริ่มนำร่องโครงการจูงใจให้เด็กเล็กมาเป็นสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ร่วมกับ อบต. โดยหักเงินจากศูนย์เด็ก 1 บาทต่อวันต่อเด็ก 1 คน เข้าสู่กองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ซึ่งเท่ากับว่า เด็กแต่ละคนของศูนย์ก็จะกลายเป็นสมาชิกของเครือข่ายโดยอัตโนมัติ เมื่อเด็กออกจากศูนย์ไปเข้าโรงเรียน ผู้ปกครองสามารถส่งสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ให้บุตรหลานของตนเองต่อเนื่องไปได้เลย แต่หากผู้ปกครองไม่คิดจะสานต่อโครงการดังกล่าว เงินสัจจะสะสมที่โครงการดำเนินการให้ก็จะตกเป็นของเครือข่าย

4) กองทุนฌาปนกิจของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตาลโตนด ตำบลชิงโค

สมาชิกกองทุนฌาปนกิจของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตาลโตนดที่เสียชีวิตจะได้รับเงินจากกองทุนแยกเป็น 2 ส่วนคือ (1) ส่วนที่เก็บจากสมาชิกศพละ 10 บาท และ (2) เงินสะสมที่สมาชิกที่เสียชีวิตจ่ายไปให้เพื่อนสมาชิกที่เสียชีวิตแต่ละราย นอกจากนี้ การจัดตั้งกองทุนฌาปนกิจภายใต้การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ ถือได้ว่าเป็นการร้อยรัดสามัคคีของเครือข่าย และเป็นการจัดสวัสดิการที่สนองความต้องการของสมาชิกโดยตรง

5) โครงการพ่อเฒ่าแม่เฒ่ากับสาวน้อย กลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ตำบลชิงโค

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อดึงเยาวชน โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงในพื้นที่ออกห่างจากจอทีวีหรือจอคอมพิวเตอร์ หรือการเที่ยวเตร่ ทดแทนด้วยการฝึกทำอาหาร และการเรียนรู้เกี่ยวกับผักพื้นบ้านและสมุนไพรจากพ่อเฒ่าแม่เฒ่าในครอบครัวและชุมชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเยาวชนและผู้สูงอายุ

6) การตั้งประธานกลุ่มออมทรัพย์ 2 คน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตรัตนคีรี หมู่ที่ 8 ตำบลเขาพระ มีการบริหารงานโดยมีประธานกลุ่ม 2 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่มที่มาจากการเลือกของสมาชิก และประธานกลุ่มโดยตำแหน่ง คือ มีการกำหนดให้ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8 เป็นประธานกลุ่มโดยตำแหน่ง เนื่องจากร้อยละ 85 ของสมาชิกกลุ่มทั้งหมดเป็นประชาชนในหมู่ที่ 8 ทำให้ผู้ใหญ่บ้านได้รับทราบปัญหาและช่วยแก้ปัญหาได้ตรงจุด ซึ่งการดำเนินงานแต่งตั้งประธาน 2 คน จะสามารถทำให้กลุ่มดำเนินงานหรือให้บริการกับสมาชิกกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่กลุ่มและผู้นำชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

10.2.6 ด้านการดูแลสิ่งแวดล้อม

กลุ่มออมทรัพย์ที่มีการปฏิบัติการที่ดีด้านการดูแลสิ่งแวดล้อม อยู่ในพื้นที่ตำบลเขาพระ โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

1) การลงทุนปลูกสร้างสวนป่าของกลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง

กลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ ได้เล็งเห็นความสำคัญของป่าในฐานะที่เก็บความชุ่มชื้นไว้ในดินและเป็นต้นกำเนิดของน้ำ โดยในปี 2546 ได้ลงทุนซื้อที่ดิน 10 ไร่ ไร่ละ 25,000 บาท โดยมีจุดประสงค์เพื่อปลูกป่าและเป็นไม้ใช้สอยให้สมาชิกได้ใช้ตามระเบียบของกลุ่ม ปัจจุบันป่าปลูกผืนนี้มีเห็ดชนิดต่างๆ ขึ้นให้ชาวบ้านในพื้นที่ได้เก็บไปรับประทาน

2) การจัดตั้งกองทุนสร้างป่าชุมชน เพื่อลดภาวะโลกร้อน ของกลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง

กลุ่มออมทรัพย์ หมู่ที่ 5 บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ จัดตั้งกองทุนสร้างป่าชุมชน เพื่อลดภาวะโลกร้อน โดยใช้เงินจาก 2 แหล่ง คือ (1) จากกลุ่มออมทรัพย์ 5,000 บาท และ (2) จากเครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละบาทระดับตำบล 5,000 บาท รวม 10,000 ต่อปี เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนปลูกป่าบนพื้นที่ของตนเอง เช่น ไม้ตำเสา ไม้ตะเคียน ไม้จำปา ไม้ยาง เป็นต้น โดยใช้กล้าไม้จากศูนย์เพาะชำกล้าไม้ในเครือข่าย จำนวน 8 ศูนย์ เมื่อต้นไม้ที่ปลูกวัดเส้นรอบวงได้ 30 เซนติเมตร กองทุนจะอุดหนุนเงินให้ 100 บาทต่อต้น จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2553 เริ่มมีสมาชิกสมัครเข้าร่วมโครงการแล้ว

หน้าว่าง

บทที่ 11
องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

บทนี้เป็นบทสังเคราะห์องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม ซึ่งจำแนกออกเป็น 3 ส่วนหลัก คือ (1) ตัวแบบต่างๆ ในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน (2) เงื่อนไขการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน และ (3) ศักยภาพขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม แต่ละส่วนมีรายละเอียดเป็นลำดับดังนี้

11.1 ตัวแบบต่างๆในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน

องค์รวมหมายถึง ระบบความคิด ระบบคุณค่าและวิธีปฏิบัติที่ให้ความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ทั้งหมดในฐานะที่สัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งนายแพทย์ประเวศ วะสี ได้สะท้อนคุณลักษณะองค์รวมของการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ใหม่ โดยชี้ให้เห็นคุณค่าแก่ชีวิตจะต้องเอาหลัก 5 ประการของสังคมไว้ทั้งหมด คือ (1) จิตใจที่มีธรรมะ การพัฒนาที่เอาความโลภเป็นที่ตั้งย่อมหาความเป็นธรรมไม่ได้ (2) แบบแผนการผลิตต้องสอดคล้องกับวิถีชาวบ้าน (3) ความสมดุลของธรรมชาติ (4) การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ และ (5) ชีวิตชุมชน และพระอาจารย์ สุบิน ปณีโต (2546) ได้สรุปแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม เอาไว้ว่า การเอาเรื่องธรรมะของพระพุทธเจ้ามาแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนชนบทและเมืองเป็นบางส่วน โดยอาศัยพื้นฐานจากธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ให้พุทธบริษัทนำไปปฏิบัติ และสรุปต่อว่ากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตเป็นกิจกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชนชนบท รวมทั้งมีการปฏิบัติในเรื่องเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย ไปพร้อมๆ กัน ให้เป็นเรื่องเดียวกันไม่แยกส่วน

ส่วนกรอบการวิเคราะห์ของงานวิจัยชิ้นนี้ องค์กรการเงินชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวม ต้องเป็นองค์กรการเงินที่ปฏิบัติหรือให้ความสำคัญต่อมิติต่างๆ 6 ประการ คือ (1) ให้ความสำคัญกับฐานเศรษฐกิจของพื้นที่ (2) ให้ความสำคัญกับมิติทางสังคมวัฒนธรรม (3) ให้ความสำคัญกับมิติสุขภาพ (4) ให้ความสำคัญกับมิติสิ่งแวดล้อม (5) ช่วยเหลือเกื้อกูลกลุ่มที่อ่อนแอกว่า และ (6) ให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 1

องค์กรการเงินชุมชนหนึ่งๆ ไม่จำเป็น จะต้องปฏิบัติตามกรอบการวิเคราะห์ทั้ง 6 มิติ ไปพร้อมๆ กัน จึงจะเรียกว่าเป็นองค์กรการเงินชุมชนที่มีการพัฒนาแบบองค์รวม มิติไหนพร้อม และทำได้ก่อนก็ทำมิตินั้นไปจนครบทุกมิติ ข้อค้นพบของทีมวิจัยคือ องค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่

ที่ศึกษามีกิจกรรมการพัฒนาแบบองค์รวมมีค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเล็กหรือใหญ่ (ที่วัดจากปริมาณเงินฝากหรือเงินหมุนเวียน) จะให้ความสำคัญทางเศรษฐกิจ หรือความอยู่รอดทางการเงินของกลุ่มเป็นสำคัญ เรียกว่าบริหารอย่างไรอย่าให้กลุ่มล่มเป็นอันใช้ได้ หรือถือว่าดีแล้ว ส่วนที่จะคิดถึงการพัฒนาหรือสร้างสรรค์กิจกรรมการพัฒนาแบบองค์รวมค่อนข้างจะมีน้อย

อย่างไรก็ตาม จากการประเมินของทีมวิจัยตามกรอบการวิเคราะห์ข้างต้น พบองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษาที่พอจะนำมาเสนอเป็นตัวแบบองค์กรการเงินชุมชนที่พยายามสร้างสรรค์กิจกรรมการพัฒนากลุ่มแบบองค์รวม ได้ 6 กรณี คือ

1) ตัวแบบการเชื่อมโยงทุนในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน มิติสังคมและสุขภาพ กับการสร้างเสริมสิ่งแวดล้อม

2) ตัวแบบการดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านร้านค้าชุมชน กองทุนปุ๋ย และกองทุนจัดงาน

3) ตัวแบบการดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านการจัดสวัสดิการรูปแบบใหม่ๆ

4) ตัวแบบการคัดกรอง และการใช้ความดีในการเข้าถึงแหล่งทุนของสถาบันการเงินชุมชน

5) ตัวแบบการพัฒนาแบบองค์รวมที่เน้นความยั่งยืนของกองทุนสวัสดิการ

6) ตัวแบบการเชื่อมโยงทุนภายในขององค์กรการเงินชุมชนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบและการสร้างความมั่นคงให้กองทุนสวัสดิการ

กรณีที่ 1 2 และ 3 เป็นองค์กรการเงินชุมชนในตำบลที่เลือกศึกษาของจังหวัดสงขลา กรณีที่ 4 และ 5 เป็นองค์กรการเงินชุมชนในภาคกลางที่ทีมวิจัยได้ไปศึกษาตามข้อเสนอโครงการวิจัย สำหรับกรณีที่ 6 เป็นองค์กรการเงินชุมชนที่ทีมวิจัยได้เข้าไปศึกษาเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในข้อเสนอโครงการวิจัย เนื่องจากเห็นว่า เป็นองค์กรการเงินชุมชนที่มีการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ในช่วงที่ผ่านมาอย่างน่าสนใจ และมีลักษณะเป็นองค์รวม

11.1.1 ตัวแบบการเชื่อมโยงทุนในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน มิติสังคมและสุขภาพกับการสร้างเสริมสิ่งแวดล้อม

กลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ จัดตั้งขึ้นเพื่อทำภารกิจการฝากเงิน (สัจจะฝาก) การให้กู้ และการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก เหมือนกลุ่มออมทรัพย์อื่นๆ โดยทั่วไป ปัจจุบัน (กุมภาพันธ์ 2553) มีสมาชิกประมาณ 2,600 คน มีเงินหมุนเวียน 21 ล้านบาท จุดเด่นในการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้างที่ทีมวิจัยเห็นว่าการบริหารงานของกลุ่มมีลักษณะแบบองค์รวม คือ การเชื่อมโยงทุนของกลุ่มในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน การให้ความสำคัญกับมิติทางสังคมและสุขภาพ และการสร้างเสริมสิ่งแวดล้อม (ภาพที่ 11.1)

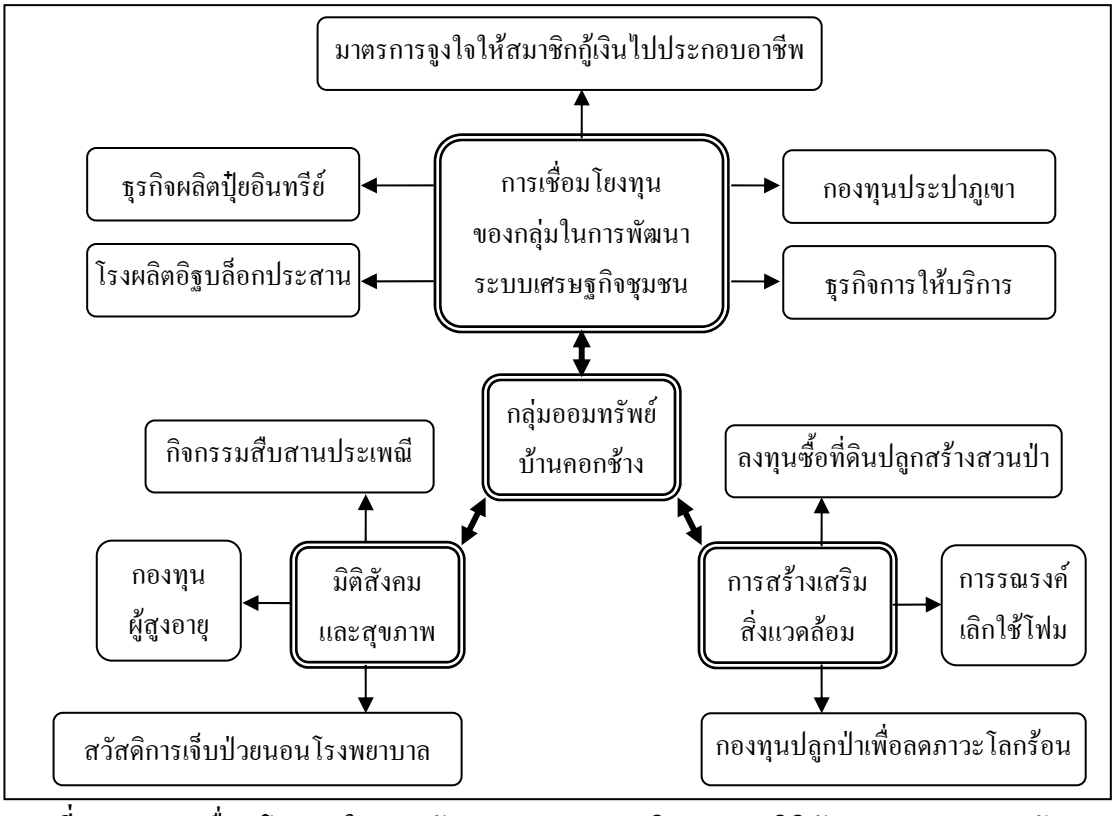

ภาพที่ 11.1 การเชื่อมโยงทุนในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน มิติสังคมและสุขภาพ กับการสร้างเสริมสิ่งแวดล้อม กลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ

1) การเชื่อมโยงทุนของกลุ่มในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน

1.1) กลุ่มลงทุนทำธุรกิจผลิตปุ๋ยอินทรีย์ จำหน่ายให้กับสมาชิก ปี 2551 ขายได้ 98 ตัน ในราคาประมาณ 4.5-6 บาทต่อกิโลกรัม กำไรจากโรงปุ๋ย จัดสรรดังนี้

(1) จัดสรรเป็นทุนดำเนินงาน 50%

(2) จัดสรรเป็นเงินปันผล 30%

(3) จัดสรรไปให้กิจกรรมบูรณาการให้ผู้สูงอายุ 10%

(4) จัดสรรเป็นเงินเฉลี่ยคืน 5%

(5) จัดสรรเป็นค่าบริหารจัดการของกรรมการ 5%

1.2) กลุ่มลงทุนทำโรงผลิตอิฐบล็อกประสาน โดยใช้เงินลงทุนจาก 2 ส่วนสำคัญ คือ ส่วนของกลุ่ม 200,000 บาท และส่วนของผู้ถือหุ้นโดยทั่วไป 150,000 บาท กลุ่มได้แนวคิดรวมทั้งการดูงานในการทำอิฐบล็อกประสาน จากผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม และจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยใช้เวลาในการศึกษาและทำความเข้าใจกับสมาชิกเกือบ 2 ปี แต่เริ่มดำเนินการจริงๆ ในเดือนมีนาคม 2552

แนวคิดของกลุ่มต่อการลงทุนทำโรงอิฐคือ ต้องการรณรงค์ลดการใช้ไม้ และปูนในการสร้างบ้าน เพื่อลดปัญหาโลกร้อน ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการผลิตอิฐบล็อกประสานไม่ต้องใช้ความร้อนแต่อย่างใด จากข้อมูลของกลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง พบว่า ร้อยละ 20 ของเงินที่สมาชิกกู้จากกลุ่ม เป็นการกู้เพื่อไปสร้างบ้าน หรือต่อเติมบ้าน ซ่อมแซมบ้าน ข้อมูลดังกล่าว เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่ม เห็นความจำเป็นในการทำโรงอิฐบล็อกประสานของตนเอง เพื่อหวังจะจำหน่ายอิฐให้กับสมาชิก ในปี 2553 กลุ่มมีแผนลงทุนสร้างบ้านจัดสรร (บนที่ดิน 1 แปลง พื้นที่กว่า 2 ไร่ ซึ่งกลุ่มซื้อไว้ใช้ประโยชน์เอนกประสงค์) โดยใช้อิฐบล็อกประสาน เป็นวัสดุสำคัญในการก่อสร้างจำนวน 3 หลัง เพื่อขายให้กับสมาชิก โดยมีเป้าหมายขายให้กับสมาชิกที่เป็นคนดีแต่ยากจน 1 หลัง และขายให้กับสมาชิกโดยทั่วไป 2 หลัง เป็นต้น

1.3) กลุ่มลงทุนจัดหาเต็นท์ เครื่องครัว ถ้วย จาน แก้วน้ำ ไว้บริการให้กับสมาชิกและบุคคลทั่วไปในรูปของการให้เช่า โดยเฉพาะเพื่อการจัดงานต่างๆ สมาชิกได้สิทธิพิเศษคือได้ส่วนลดจากอัตราค่าเช่าลงร้อยละ 30 กรณีบุคคลทั่วไป หากเช่าไปจัดงานบุญต่างๆ ก็ได้รับส่วนลดค่าเช่าลงร้อยละ 30 เช่นกัน

1.4) การจัดตั้งกองทุนประปาภูเขา โดยเก็บเงินจากสมาชิกที่ต้องการติดตั้งระบบประปาที่บ้านพักของตนเอง 3,000 บาทต่อราย เข้าสู่กองทุน เพื่อใช้ในการติดตั้งระบบ รวมทั้งบริการการซ่อมบำรุงกรณีท่อประปาแตก เป็นต้น ส่วนค่าใช้น้ำไม่มีการจัดเก็บแต่อย่างใด

1.5) มาตรการจูงใจให้สมาชิกกู้เงินไปประกอบอาชีพ วัตถุประสงค์ในการกู้นั้น กลุ่มถือเป็นสิทธิเสรีภาพของสมาชิก กลุ่มจึงไม่มีนโยบายกำหนดวัตถุประสงค์ในการขอกู้ เรียกว่าไม่ว่ากู้ไปทำอะไร กลุ่มก็อนุมัติทั้งหมด ส่วนอัตราดอกเบี้ยเงินกู้นั้น กลุ่มคิดร้อยละ 12 ต่อปี ถ้ากู้ไปประกอบอาชีพ ในขณะที่คิดร้อยละ 15 ต่อปี ถ้ากู้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ ทั้งนี้เพราะกลุ่มเชื่อว่าการกู้ไปประกอบอาชีพ จะมีส่วนช่วยให้กลุ่มมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น นอกจากนั้น การกู้เงินจากกลุ่มไปปลูกผักปลอดสารพิษ หรือกู้เพื่อนำเงินไปลงทุนทำการเพาะปลูกใดๆ ที่ไม่ใช้สารเคมีเลย เป็นเวลาติดต่อกัน 5 ปี กลุ่มจะให้เงินอุดหนุนไร่ละ 300 บาท

นอกจากนั้น สมาชิกที่กู้เงินไปประกอบอาชีพ กลุ่มยังกำหนดระยะเวลาปลอดการชำระหนี้ (ทั้งต้นและดอก) ให้ด้วย เช่น กู้ไปลงทุนเลี้ยงสุกรให้เวลาปลอดการชำระหนี้ 4 เดือน กู้ไปลงทุนเลี้ยงวัวให้เวลาปลอดการชำระหนี้ 12 เดือน กู้ไปลงทุนปลูกผักให้เวลาปลอดการชำระหนี้ 2 เดือน เป็นต้น

2) การให้ความสำคัญกับมิติทางสังคมและสุขภาพ

กลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง ได้จัดตั้งกองทุนผู้สูงอายุ โดยสมาชิกกองทุนผู้สูงอายุแต่ละคนเสียค่าบำรุงชมรม 100 บาทต่อปี ทุกวันที่ 5 ของเดือน จะมีกิจกรรมวัดความดันโลหิต และน้ำตาลในเลือดให้ผู้สูงอายุ และทุกวันที่ 15 ของเดือน ผู้สูงอายุของชมรม จะมาทำกิจกรรมไหว้พระ และร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีร่วมกัน กิจกรรมทั้ง 2 วันดังกล่าว ผู้สูงอายุมีโอกาสร่วมกิจกรรมทางสังคม ได้พบปะเพื่อนฝูง ได้พูดคุยปัญหา สอบถามสารทุกข์สุกดิบซึ่งกันและกัน และยังเป็นการสร้างเสริมสุขภาพจิตที่ดีให้กับผู้สูงอายุอีกด้วย

ส่วนมิติสุขภาพกายนั้น กลุ่มให้ความสำคัญมากเช่นเดียวกัน ผ่านกองทุนสวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์ เช่น สมาชิกเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล ได้สิทธิเบิกค่ารักษาพยาบาล 10 คืนต่อปี ส่วนอัตราต่อคืนจะต่างกันไปตามปริมาณเงินฝากของสมาชิกแต่ละคน เช่น

- สมาชิกที่มีเงินฝากระหว่าง 100-1,200 บาท ได้สิทธิคืนละ 50 บาท
- สมาชิกที่มีเงินฝากระหว่าง 5,000-10,000 บาท ได้สิทธิคืนละ 150 บาท
- สมาชิกที่มีเงินฝากระหว่าง 40,000-50,000 บาท ได้สิทธิคืนละ 350 บาท
- สมาชิกที่มีเงินฝากระหว่าง 80,000-100,000 บาท ได้สิทธิคืนละ 800 บาท
- สมาชิกที่มีเงินฝากตั้งแต่ 100,000 บาท ขึ้นไป ได้สิทธิคืนละ 1,000 บาท เป็นอัตราสูงสุด

กรณีสมาชิกประสบอุบัติเหตุ สมาชิกแต่ละคนได้สิทธิเท่าเทียมกัน โดยวงเงินสูงสุดที่จะได้รับคือ 6,000 บาท

3) การสร้างเสริมสิ่งแวดล้อม

3.1) ด้วยเล็งเห็นความสำคัญของป่า ในปี 2546 กลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง ได้ลงทุนซื้อที่ดิน 10 ไร่ ๆ ละ 25,000 บาท โดยมีจุดประสงค์เพื่อปลูกป่าและไม้ใช้สอยให้สมาชิกได้ใช้ตามระเบียบของกลุ่ม ปัจจุบันป่าปลูกผืนนี้มีเห็ดชนิดต่างๆ ขึ้นให้ชาวบ้านในพื้นที่ได้เก็บไปรับประทาน

3.2) จัดตั้งกองทุนสร้างป่าชุมชน เพื่อลดภาวะโลกร้อน โดยใช้เงินจาก 2 แหล่ง คือ (1) จากกลุ่มออมทรัพย์ 5,000 บาท และ (2) จากเครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละบาทระดับตำบล 5,000 บาท รวม 10,000 ต่อปี เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนปลูกป่าบนพื้นที่ของตนเอง เช่น ไม้ตำเสา ตะเคียน จำปา ไม้ยาง เป็นต้น เมื่อต้นไม้ที่ปลูกวัดเส้นรอบวงได้ 30 เซนติเมตร กองทุนจะอุดหนุนเงินให้ 100 บาทต่อต้น จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2553 เริ่มมีสมาชิกสมัครเข้าร่วมโครงการแล้ว

3.3) ในวันทำงานของกลุ่มทุกวันที่ 5 ของเดือน บริเวณด้านหน้าที่ทำการกลุ่ม จะมีตลาดนัดจำหน่ายสินค้าให้กับสมาชิกที่มาทำธุรกรรมกับกลุ่ม กลุ่มมีนโยบายและรณรงค์ให้พ่อค้าแม่ค้าเลิกใช้โฟม ส่วนขนมก็ให้เน้นขนมพื้นบ้าน

11.1.2 ตัวแบบการดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านร้านค้าชุมชน กองทุนปุ๋ย และกองทุนจัดงาน

กลุ่มออมทรัพย์บ้านแม่เตย ตำบลท่าข้าม มีจำนวนสมาชิก ณ สิ้นปี 2552 ทั้งสิ้น 1,227 คน กลุ่มมีเงินฝากสัจจะ 12 ล้านบาท แต่สมาชิกกู้ไปเพียง 3.3 ล้านบาท หรือร้อยละ 27 ของปริมาณเงินฝากเท่านั้น ภาระต้นทุนเงินฝากจึงมีมาก กลุ่มจึงพยายามเพิ่มช่องทางหารายได้ด้วยการทำกิจกรรมซึ่งกลุ่มเรียกว่า สวัสดิการที่ไม่เป็นตัวเงินเพื่อให้บริการแก่สมาชิก และเป็นการดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านร้านค้าชุมชน กองทุนปุ๋ย และกองทุนจัดงาน (ภาพที่ 11.2)

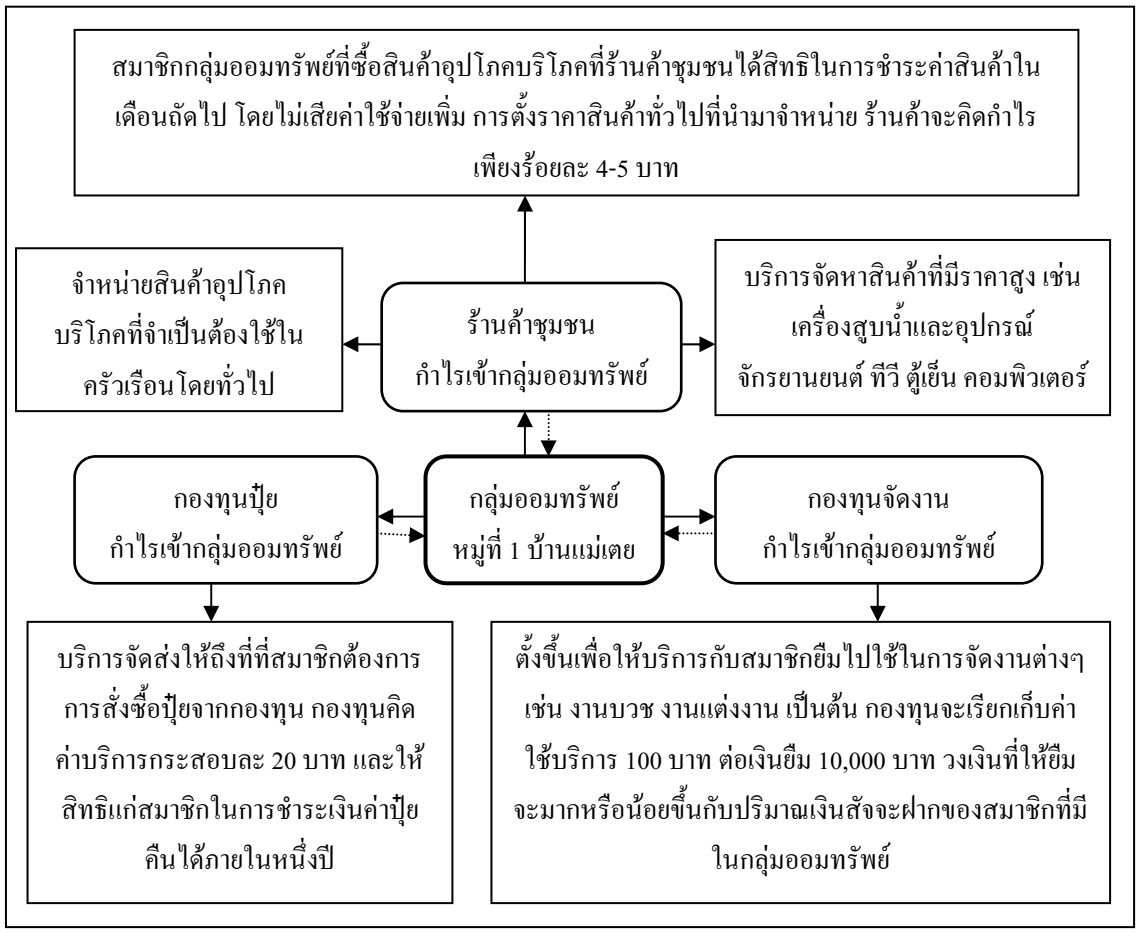

ภาพที่ 11.2 การดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านร้านค้าชุมชน กองทุนปุ๋ย และกองทุนจัดงานของกลุ่มออมทรัพย์บ้านแม่เตย ตำบลท่าข้าม

1) ร้านค้าชุมชน

สินค้าที่วางจำหน่ายในร้านค้าชุมชนนอกจากจะเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต้องใช้ในครัวเรือนโดยทั่วไปแล้ว ยังมีบริการเสริมด้วยการจัดหาสินค้าทุกชนิดที่สมาชิกต้องการ เช่น ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์ เครื่องตัดหญ้าและอุปกรณ์ เครื่องสูบน้ำและอุปกรณ์ รถจักรยานยนต์ ทีวี ตู้เย็น คอมพิวเตอร์ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นสินค้าประเภททุนหรือสินค้าที่มีราคาต่อหน่วยสูง ร้านค้าจะไม่ซื้อสินค้าดังกล่าวมาวางจำหน่ายที่ร้าน เพราะต้องใช้งบประมาณในการจัดหาที่สูง แต่สมาชิกที่มีความต้องการสินค้าดังกล่าว ให้แจ้งความจำนงที่ร้านค้า และทางร้านค้าจะจัดหาให้ในภายหลัง โดยผ่อนชำระในเงื่อนไขเดียวกับการกู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์ (เรียกได้ว่าเป็นการกู้ในรูปของสินค้า)

ผู้เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ที่ซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่ร้านค้า จะได้สิทธิในการชำระค่าสินค้าในเดือนถัดไป โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม การตั้งราคาสินค้าโดยทั่วไปที่นำมาจำหน่าย ร้านค้าจะคิดกำไรเพียงร้อยละ 4-5 บาท เช่น หากต้นทุนสินค้าที่ซื้อมาราคา 100 บาท ร้านค้าจะขายให้สมาชิกในราคา 104 หรือ 105 บาท ปัจจุบันร้อยละ 65 ของสมาชิกมาใช้บริการร้านค้า กำไรจากการดำเนินงานนำไปรวมกับกำไรของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อนำไปปันผลและจัดสวัสดิการ เก็บเป็นทุนสำรอง และบำรุงกลุ่มต่อไป

ผลที่ได้จากการมีสวัสดิการร้านค้าชุมชน คือ ได้ให้บริการและช่วยเหลือสมาชิกในเชิงเศรษฐกิจ คือ สมาชิกสามารถหาซื้อสินค้าได้ในราคาประหยัด และประหยัดค่าเดินทางไปซื้อในเมือง เช่น ที่หาดใหญ่ หรือในตัวอำเภอ เป็นต้น ในเชิงสังคมจะเป็นการสร้างระบบคุณค่าใหม่ให้แก่สมาชิก คือ สมาชิกจะมีความภาคภูมิใจและความไว้วางใจในกลุ่มที่ตัวเองสังกัด และเชื่อว่าชุมชนสามารถพึ่งพากันเองได้ในนามของกลุ่ม แทนที่จะพึ่งพาวัฒนธรรมทางการตลาดแบบใหม่ของคนกลางในเมืองแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนั้น สมาชิกมีโอกาสได้มาพบปะสนทนากับสมาชิกด้วยกันที่มาซื้อสินค้าที่ร้านค้าชุมชน และที่สำคัญ กำไรที่ได้จากการดำเนินงานก็ย้อนกลับไปเป็นเงินปันผล เป็นสวัสดิการให้กับสมาชิก และสังคมอีกด้วย

2) กองทุนปุ๋ย

กองทุนปุ๋ย เป็นกองทุนที่ตั้งขึ้นเพื่อให้บริการแก่สมาชิกในการจัดหาปุ๋ยในราคาที่เป็นธรรม และบริการจัดส่งให้ถึงที่ที่สมาชิกต้องการ การสั่งซื้อปุ๋ยจากกองทุน กองทุนคิดค่าบริการกระสอบละ 20 บาท และให้สิทธิแก่สมาชิกในการชำระเงินค่าปุ๋ยคืนได้ภายในหนึ่งปี เช่น รับปุ๋ยจากกองทุนไปเดือนพฤษภาคม เพื่อนำไปใส่ให้กับสวนยางพาราในช่วงฝนแรก สมาชิกสามารถจ่ายค่าปุ๋ยคืนให้กองทุนในเดือนพฤษภาคมปีถัดไป โดยกองทุนไม่คิดค่าใช้จ่ายเพิ่ม เป็นการจัดสวัสดิการที่สร้างความพึงพอใจให้กับสมาชิกเป็นอย่างมาก ปัจจุบันสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์หมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม ที่ทำ

การเกษตรและต้องใช้ปุ๋ย เลือกใช้บริการจากกองทุน 100% กำไรจากการดำเนินงานนำไปรวมกับกำไรของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อนำไปปันผลและจัดสวัสดิการ เก็บเป็นทุนสำรอง และบำรุงกลุ่มต่อไป

ผลที่ได้จากการมีสวัสดิการกองทุนปุ๋ย ก็คล้ายๆ กับกรณีสวัสดิการร้านค้าชุมชน กล่าวคือ กองทุนได้ให้บริการและช่วยเหลือสมาชิกในเชิงเศรษฐกิจ คือ สมาชิกได้ปุ๋ยในราคาประหยัด และไม่ต้องเดินทางไปหาซื้อปุ๋ยในเมือง เช่น ที่หาดใหญ่ เป็นต้น หรือไม่ต้องกังวลกับปัญหาคุณภาพปุ๋ย หรือปุ๋ยปลอม การใช้สูตรปุ๋ยไม่ตรงกับพืช รวมทั้งปัญหาการโก่งราคาของพ่อค้า เป็นต้น เพราะกองทุนปุ๋ยจะมีร้านค้าที่ติดต่อซื้อขายกันเป็นประจำจนเกิดความไว้เนื้อเชื่อใจกัน ในเชิงสังคมจะเป็นการสร้างระบบคุณค่าใหม่แก่สมาชิกในความภาคภูมิใจและความไว้วางใจในกลุ่มที่ตัวเองสังกัดว่าชุมชนสามารถพึ่งพากันเองได้ในนามของกลุ่ม แทนที่จะพึ่งผู้ค้าปุ๋ยหรือตัวแทนจำหน่ายมากหน้าหลายตา จากหลายบริษัท ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญทางธุรกิจคือ กำไรขององค์กร ในขณะที่กำไรที่ได้จากการดำเนินงานของกองทุนปุ๋ยที่กล่าวถึงนี้ จะย้อนกลับไปเป็นเงินปันผล เป็นสวัสดิการให้กับสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ และสังคมอีกด้วย

3) กองทุนจัดงาน

กองทุนจัดงาน เป็นกองทุนที่ตั้งขึ้นเพื่อให้บริการกับสมาชิกที่กำลังจะมีงานต่างๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน เป็นต้น โดยกองทุนจะให้สมาชิกยืมเงินไปเป็นค่าดำเนินการจัดงานดังกล่าว วงเงินที่ให้ยืมจะมากหรือน้อยขึ้นกับปริมาณเงินสัจจะฝากที่มีในกลุ่มออมทรัพย์ของสมาชิกผู้นั้น บวกกับปริมาณเงินฝากของสมาชิกผู้ค้ำประกัน ถือเป็นระบบการป้องกันความเสี่ยงที่ดีของกองทุน เรียกว่าใครยืมเงินไปจัดงานแล้วไม่จ่ายคืนก็ไม่มีปัญหา กลุ่มสามารถอายัติเงินฝากของสมาชิกท่านนั้นรวมทั้งของผู้ค้ำประกันอีกด้วย ส่วนค่าบริการนั้นกองทุนจะเรียกเก็บ 100 บาทต่อเงินยืม 10,000 บาท

ผลที่ได้จากการมีสวัสดิการกองทุนจัดงานคือ กองทุนได้ให้บริการและช่วยเหลือสมาชิกในเชิงเศรษฐกิจ โดยเฉพาะสมาชิกที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดี หากคนกลุ่มนี้จะจัดงานบวช หรืองานแต่งงาน ก็ไม่จำเป็นต้องถอนเงินฝากสัจจะจากกลุ่มออมทรัพย์ หรือไม่ต้องไปกู้จากแหล่งเงินกู้นอกระบบ ซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยต่อเดือนในอัตราร้อยละ 10 เท่ากับว่ากองทุนจัดงานมีส่วนช่วยให้สมาชิกผู้ใช้บริการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ไม่ต้องมีหนี้สินรกรุงรัง และที่สำคัญคือ เป็นแหล่งเงินทุนเฉพาะกิจในพื้นที่ที่สมาชิกทุกคนเข้าถึงได้ง่ายมาก ในเชิงสังคมทำให้สมาชิกผู้ใช้บริการมีความรู้สึกที่ดีมีศักดิ์ศรี การจัดงานดำเนินไปด้วยความราบรื่น และลักษณะงานที่ออกมาดูพองามไม่ถึงกับฟุ่งเฟ้อ แต่ก็ไม่ต่ำต้อย สมาชิกมีความมั่นใจว่ากองทุนนี้เป็นที่พึ่งพาในยามฉุกเฉินได้ ในขณะที่กำไรที่ได้จากการดำเนินงานของกองทุนจัดงานที่กล่าวถึงนี้ จะย้อนกลับไปเป็นเงินปันผล เป็นสวัสดิการให้กับสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ และสังคมอีกด้วย

11.1.3 ตัวแบบการดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านการจัดสวัสดิการรูปแบบใหม่

กลุ่มออมทรัพย์บ้านบ่อกุล มีจำนวนสมาชิก ณ สิ้นปี 2552 ทั้งสิ้น 1,672 คน กลุ่มมีเงินฝากสัจจะ 10.8 ล้านบาท จุดเด่นของกลุ่ม คือ การดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านการจัดตั้งกองทุนฌาปนกิจเพื่อเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ด้วยกันเองให้มีความเหนียวแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการแบ่งเงินกำไรจากการดำเนินงานในแต่ละปี ร้อยละ 50 ไปจัดสวัสดิการรูปแบบใหม่ (ภาพที่ 11.3)

1) กองทุนฌาปนกิจบ้านบ่อกุล

สมาชิกกองทุนฌาปนกิจต้องจ่ายค่าศพให้กับสมาชิกที่เสียชีวิตรายละ 10 บาท จุดเด่นของกองทุนนี้คือ นอกจากสมาชิกที่เสียชีวิตจะได้ค่าทำศพ เท่ากับ (จำนวนสมาชิก–1) คูณ 10 แล้ว เครือข่ายยังจ่ายคืนเงินสะสมที่สมาชิกขณะมีชีวิตอยู่จ่ายไปให้สมาชิกที่เสียชีวิตแต่ละรายในช่วงที่ผ่านมาอีกด้วย เงินส่วนหลังนี้นำมาจากกำไรจากการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุลมาแบกรับ ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่จูงใจให้สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกกองทุนฌาปนกิจมากขึ้น เพราะการที่มีสมาชิกใหม่เพิ่มมากขึ้น ย่อมหมายถึงความยั่งยืนของเครือข่ายนั่นเอง

2) การจัดสวัสดิการรูปแบบใหม่ ๆ

กลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 พื้นที่ ส่วนใหญ่จะกันเงินกำไรจากการดำเนินงานในแต่ละปีไปจัดสวัสดิการไม่เกินร้อยละ 10 ในขณะที่กลุ่มออมทรัพย์บ้านบ่อกุล จัดสรรเงินสูงถึงร้อยละ 50 ของเงินกำไรจากการดำเนินงานในแต่ละปี ไปจัดสวัสดิการรูปแบบต่างๆ ผ่านกองทุน 5 ด้าน ผลการดำเนินงาน ปี 2552 กลุ่มมีกำไรสุทธิหลังหักค่าตอบแทนกรรมการ (7 คน ๆ 15,000 บาท) เป็นเงิน 1,200,000 บาท ส่วนกองทุน 5 ด้าน และร้อยละของเงินกำไรที่ได้รับการจัดสรร คือ กองทุนสวัสดิการ (10%) กองทุนพัฒนากลุ่ม (5%) กองทุนพัฒนาสังคม (5%) กองทุนธุรกิจ และกองทุนที่ดินรวมกัน (30%)

2.1) กองทุนสวัสดิการ

สำหรับการจัดสวัสดิการของกลุ่ม มี 2 รายการ คือ การเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล ได้รับไม่เกิน 3,000 บาท ต่อคนต่อปี และค่าทำศพกรณีสมาชิกเสียชีวิต กลุ่มจ่ายตั้งแต่ 1,000 ถึง 10,000 บาทต่อราย ทั้งนี้ขึ้นกับอายุการเป็นสมาชิก

2.2) กองทุนพัฒนากลุ่ม

กองทุนพัฒนากลุ่ม มีขึ้นเพื่อจัดหาครุภัณฑ์ วัสดุสำนักงาน และซ่อมแซมสำนักงานกลุ่ม รวมทั้งสนับสนุนให้กรรมการไปดูงานต่างพื้นที่ และการจัดประชุมเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตาลโตนด ซึ่งมีสมาชิกในเครือข่าย 7 กลุ่ม ดังกล่าวในบทที่ 10

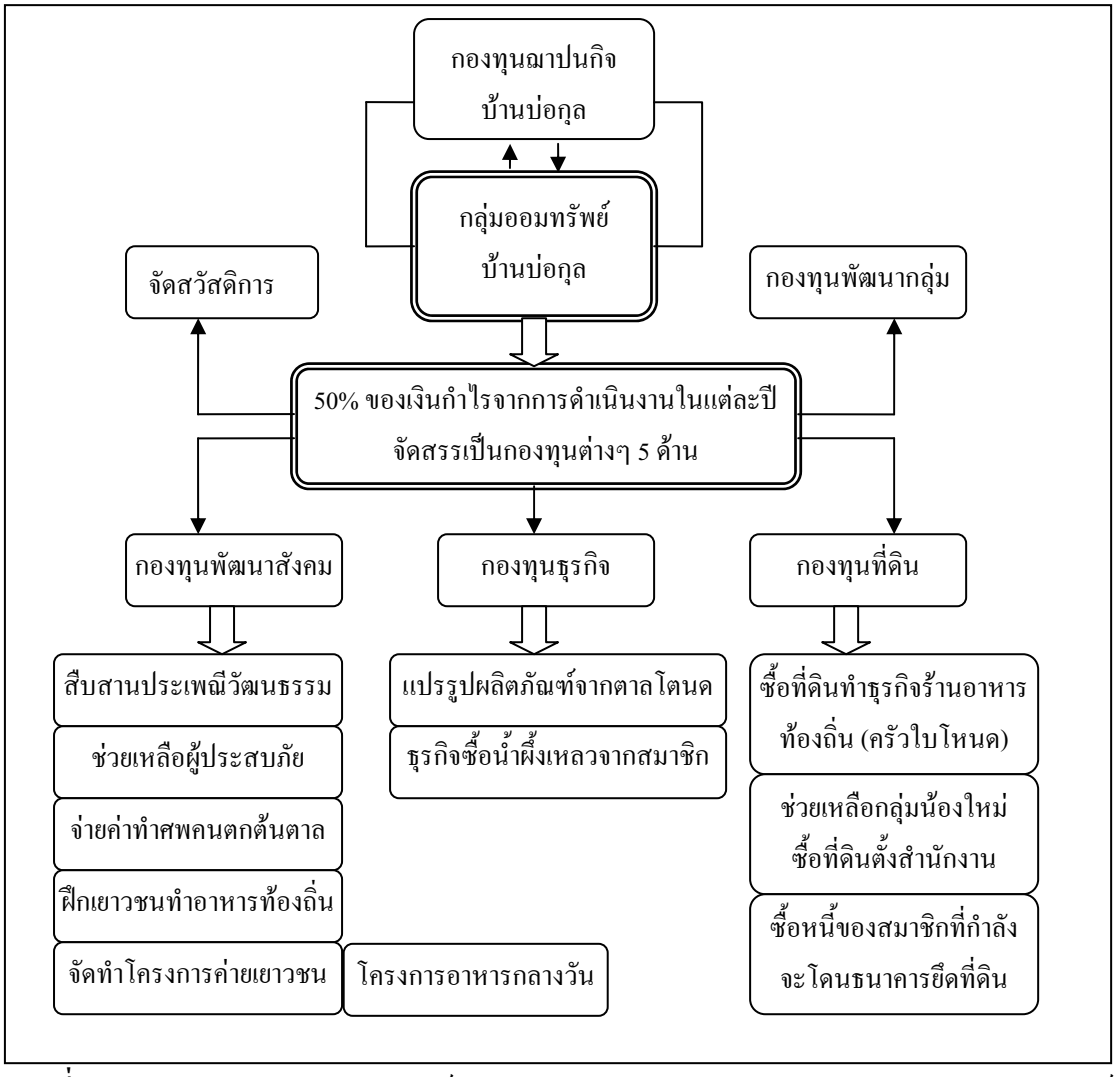

ภาพที่ 11.3 การดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านการจัดสวัสดิการรูปแบบใหม่ๆ ของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลชิงโค

2.3) กองทุนพัฒนาสังคม

กรอบการใช้เงินกองทุนพัฒนาสังคมที่ผ่านมามี 6 ด้านดังนี้

(1) การสมทบเงินให้กับพื้นที่ในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญ เพื่อสืบสานประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม เช่น วันปีใหม่ วันเด็ก วันสงกรานต์ เป็นต้น

(2) การสมทบเงินเพื่อช่วยเหลือพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม และผู้ประสบภัยสึนามิแถบอันดามัน ปี 2547 เป็นต้น

(3) การจ่ายค่าทำศพให้ชาวบ้านใน 4 อำเภอ (อำเภอสิงหนคร ระโนด สทิงพระ และกระแสสินธุ์) ที่ตกต้นตาลและเสียชีวิต โดยกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุลจะไปมอบเงินให้ 5,000 บาทต่อราย โดยที่ผู้ตายไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกกลุ่ม

(4) จัดทำโครงการพ่อเฒ่าแม่เฒ่ากับสาวน้อย โดยมีจุดประสงค์เพื่อดึงเยาวชนในพื้นที่ออกห่างจากจอทีวี หรือจอคอมพิวเตอร์ ทดแทนด้วยการฝึกทำอาหารท้องถิ่น เรียนรู้ผักพื้นบ้านและสมุนไพร

(5) จัดทำโครงการค่ายเยาวชน รุ่นละ 150 คน เป็นเวลา 3 วัน 2 คืน ต่อรุ่น ปีละ 1 รุ่น

(6) จัดทำโครงการอาหารกลางวันให้กับนักเรียนของโรงเรียนในพื้นที่ เพื่อนำเสนอและส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักและกินผักพื้นบ้าน

2.4) กองทุนธุรกิจ

การทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ใช้เงินจากกองทุนธุรกิจ มี 2 กรณี และทั้ง 2 กรณี เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปของวิสาหกิจชุมชน คือ

(1) ทำธุรกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด เช่น งาดำตัด ถั่วตัด และน้ำตาลแว่น เป็นต้น

(2) ทำธุรกิจรับซื้อน้ำผึ้งเหลว (น้ำตาลโตนดสดที่เคี่ยวแล้ว เป็นวัตถุดิบในการทำสุราพื้นบ้าน) จากสมาชิกในช่วงราคาถูกมาเก็บรักษาไว้ขายในช่วงราคาแพง โดยเข้าไปซื้อน้ำผึ้งเหลวจากเกษตรกรในช่วงฤดูกาล (ช่วงเดือนเมษายน-สิงหาคม) ซึ่งมีราคาเพียง 650 บาทต่อปี๊บ และเก็บรักษาไว้ขายในช่วงนอกฤดูกาล (ช่วงเดือนกันยายน-มีนาคม) ในราคา 1,300 บาทต่อปี๊บ เป็นธุรกิจที่เพิ่งเริ่มทำ

2.5) กองทุนที่ดิน

กิจกรรมของกองทุนที่ดินมี 3 ด้าน ดังนี้

(1) การลงทุนซื้อที่ดินกว่า 2 ไร่ และใช้เงินของกลุ่มเองกว่า 1 ล้านบาท ก่อสร้างเป็นร้านขายอาหารท้องถิ่นของกลุ่ม ชื่อ “ครัวใบโหนด” ซึ่งเปิดให้บริการวันที่ 22 เมษายน 2553

(2) ซื้อหนี้ของสมาชิกที่เป็นหนี้กับธนาคารที่กำลังจะโดนธนาคารยึดหลักทรัพย์ (ที่ดิน) มาเป็นของกลุ่ม หลังจากนั้นสมาชิกจะมาซื้อคืนจากกลุ่มก็ได้ หรือกลุ่มจะขายทอดตลาดก็ได้ ซึ่งกลุ่มจะคิดกำไรเพียงเล็กน้อย

(3) ให้กลุ่มออมทรัพย์น้องใหม่ในเครือตาลโตนดยืมไปซื้อที่ดินตั้งที่ทำการโดยไม่คิดดอกเบี้ย ที่ผ่านมากลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ให้เงินยืมลักษณะดังกล่าวกับกลุ่มออมทรัพย์น้องใหม่ในพื้นที่ 3 กลุ่ม (รวมที่อำเภอจะนะ 1 กลุ่ม) และต่างจังหวัด 5 กลุ่มคือ ที่จังหวัด กระบี่ พังงา ภูเก็ต นครศรีธรรมราช และตรัง จังหวัดละ 1 กลุ่ม

11.1.4 ตัวแบบการคัดกรอง และการใช้ความดีในการเข้าถึงแหล่งทุนของสถาบันการเงินชุมชน

องค์กรการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย นอกจากจะมีจุดเด่นด้านการประสานเชื่อมโยงกันเป็นอย่างดีระหว่างกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน สถาบันการเงินชุมชน และวิสาหกิจชุมชนของตำบล กับ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย โดยองค์กรต่างๆ ดังกล่าว ต้องนำเงินกำไรจากการดำเนินงานส่วนหนึ่งสมทบกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย (ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 7 ว่าด้วยเครือข่ายสวัสดิการชุมชน) แล้ว ตัวสถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่ายยังมีวิธีคิด และวิธีทำงานแบบองค์รวม โดยการให้ความสำคัญกับสิ่งที่เป็นนามธรรม คือ “ความดี” โดยทำให้ “ความดี” เป็นสิ่งที่จับต้องได้ ด้วยการผนวกสถาบันชุมชนระดับหมู่บ้าน และระดับตำบลเข้ามาทำงานร่วมกัน มีกระบวนการคัดกรองความดี และใช้ความดีที่สมาชิกทำไปใช้ประโยชน์ในการเข้าถึงแหล่งทุนของสถาบันการเงินชุมชน (ภาพที่ 11.4)

สถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่ายได้กำหนดตัวชี้วัดความดี 22 ข้อ คือ (1) ผู้นำดี (2) สุขภาพดี (3) อาชีพดี (4) กลุ่มองค์กรดี (5) สวัสดิการดี (6) ครอบครัวดี (7) สามัคคีดี (8) จิตใจดี (9) มีสัจจะ (10) เรียนรู้ดี (11) กตัญญูดี (12) ปฏิบัติตามระเบียบดี (13) ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมดี (14) ประหยัด-อยู่แบบพอเพียง (15) เก็บออมดี (16) นิยมไทยใช้ของไทย (17) มีวิถีชีวิตตามหลักประชาธิปไตย (18) มีวินัยดี (19) ตรงต่อเวลา (20) ละเว้นสิ่งเสพติดและอบายมุข (21) มีมารยาทดี และ (22) มีส่วนร่วมดี

ตัวอย่างการจูงใจสมาชิกในการทำความดีเพื่อเข้าถึงแหล่งทุนด้วยการทำความดีข้อ 22 ว่าด้วยการมีส่วนร่วมดี เช่น สมาชิกที่อุดหนุนสินค้าที่วิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ผลิต เช่น ซื้อปุ๋ยอินทรีย์จากโรงปุ๋ยอินทรีย์ของชุมชน ซื้อน้ำดื่มจากโรงทำน้ำดื่มชุมชน หรืออุดหนุนสินค้าจากกลุ่มผลิตน้ำยาเอนกประสงค์ สมาชิกผู้นั้นสามารถนำความดีว่าด้วย “การมีส่วนร่วมดี” ไปเข้าถึงแหล่งทุนจากสถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่ายได้

ในทางปฏิบัตินั้น สภาชุมชนจะทำหน้าที่คัดกรองและรับรองความดีของสมาชิก โดยความดีดังกล่าวจะถูกบันทึกไว้ที่ธนาคารความดีของสถาบันการเงินชุมชน เมื่อสมาชิกได้นำความดีไปกู้เงินจากสถาบันการเงินชุมชน และเมื่อได้เงินกู้มาแล้ว สภาชุมชนยังช่วยทำหน้าที่ติดตามการใช้เงินกู้ว่าสมาชิกได้ใช้เงินกู้ตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และได้ใช้คืนเงินกู้ตามเงื่อนไขหรือไม่อีกด้วย การทำงานของสภาชุมชนทั้งในระดับตำบลและหมู่บ้าน ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการเงินชุมชนดังกล่าว เป็นการทำงานแบบไม่มีค่าจ้างตอบแทน สิ่งที่กรรมการสภาชุมชนทั้งในระดับตำบล และ

หมู่บ้านได้รับ คือ ความดีข้อ 1 คือ การเป็นผู้นำดี และกรรมการสามารถนำความดีดังกล่าวไปเข้าถึงแหล่งทุนจากสถาบันการเงินชุมชนอีกทอดหนึ่ง

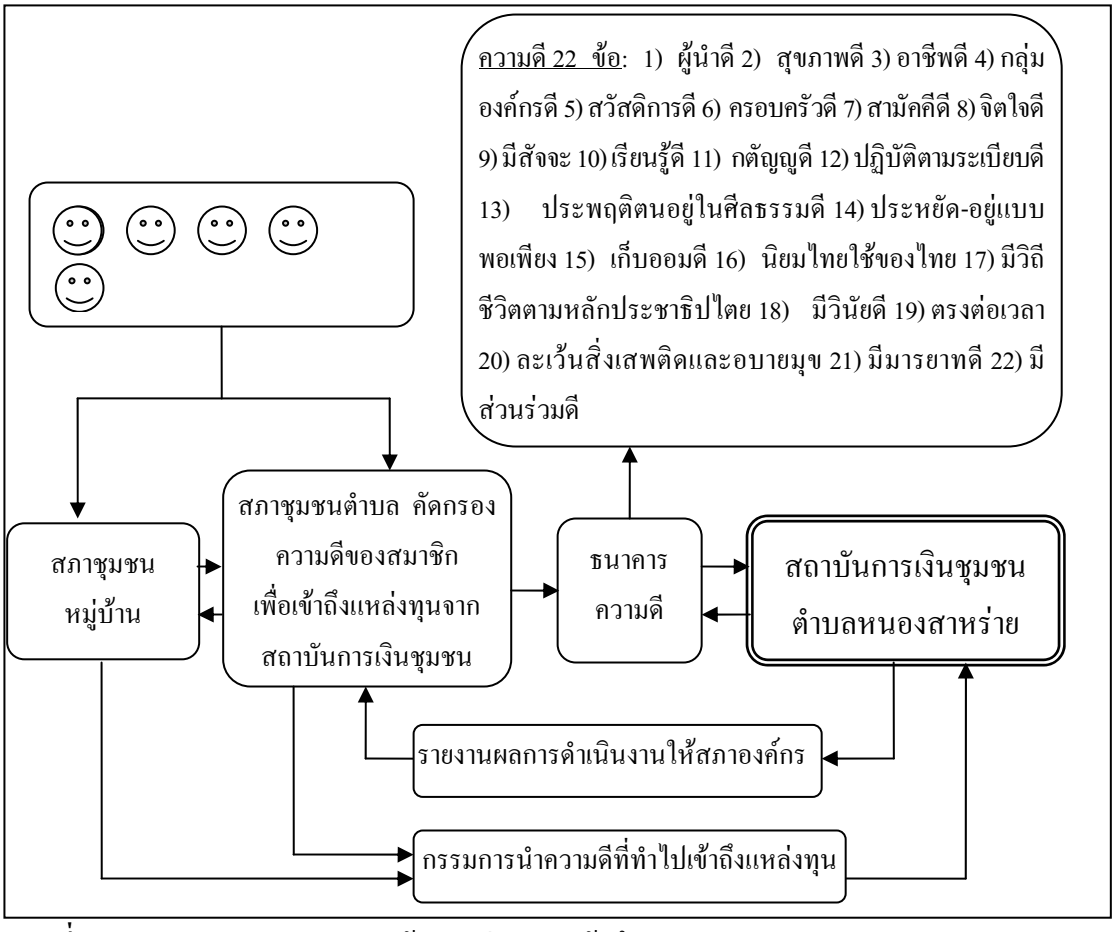

ภาพที่ 11.4 การคัดกรอง และการใช้ความดีในการเข้าถึงแหล่งทุนของสถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

สำหรับอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของสถาบันการเงินชุมชนมี 3 ระดับ คือ การกู้เงินที่ใช้ความดีค้ำ คิดดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 7 ต่อปี การกู้เงินโดยทั่วไป เช่น เพื่อการศึกษา ประกอบอาชีพ คิดดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 9 ต่อปี กู้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย คิดดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 9.25 ต่อปี จะเห็นได้ว่า สมาชิกที่ใช้ความดีเข้าถึงแหล่งทุนจะจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ในอัตราที่ต่ำกว่าการกู้โดยทั่วไป เท่ากับว่าสถาบันการเงินชุมชนให้ความสำคัญกับการทำความดีมากกว่ามิติอื่นๆ ซึ่งเป็นวิธีคิดและวิธีปฏิบัติที่หาได้ยากในสังคมองค์กรการเงินชุมชนไทย

อนึ่ง สถาบันการเงินชุมชน นอกจากจะช่วยคัดกรองและรับรองความดีของสมาชิกแล้ว ยังทำงานประสานกันอย่างใกล้ชิดกับสภาชุมชนในเรื่องการได้มาซึ่งกรรมการและที่ปรึกษาสถาบันการเงินชุมชนอีกด้วย กล่าวคือ คณะกรรมการสถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย

ประกอบด้วย กรรมการ 23 คน ที่ปรึกษา 17 คน และฝ่ายตรวจสอบ 5 คน รวมเป็น 45 คน กรรมการทั้ง 45 คน ได้มาโดยการรับรองจากสภาชุมชนระดับตำบล โดยรายชื่อที่ผ่านการรับรองดังกล่าว ต้องผ่านการเสนอชื่อจากสภาชุมชนระดับหมู่บ้าน ส่วนผลการดำเนินงานของสถาบันการเงินชุมชนเป็นอย่างไร ก็มีการรายงานจากสถาบันการเงินชุมชนกลับไปที่สภาชุมชนเพื่อทราบและตรวจสอบด้วย

11.1.5 ตัวแบบการพัฒนาแบบองค์รวมที่เน้นความยั่งยืนของกองทุนสวัสดิการ

การบริหารจัดการเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตจังหวัดตราด จะควบรวมกองทุนสวัสดิการเข้าไว้ในเครือข่ายเดียวกัน ในการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ 163 กลุ่ม ใน 5 อำเภอ รวมทั้งกองทุนสวัสดิการของเครือข่าย จะมีคณะกรรมการอุดมการณ์ 7 ท่าน (ซึ่งมีพระอาจารย์ สุบิน ปณีโต เป็นประธาน) คอยทำหน้าที่ให้แนวทาง และให้คำแนะนำกลยุทธ์การพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย รวมทั้งการร่วมช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ให้กับเครือข่าย โดยใช้หลักธรรมเป็นแกนสำคัญในการดำเนินงาน จนมีการกล่าวกันว่า การดำเนินงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในจังหวัดตราด จะใช้หลัก “เงินต่อคุณธรรม” มากกว่า การใช้หลัก “เงินต่อเงิน” ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 7

จุดเด่นในการพัฒนาแบบองค์รวมของเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด อยู่ที่วิธีคิดและวิธีปฏิบัติในการสร้างความมั่นคงให้กับกองทุนสวัสดิการ โดยมีวิธีเติมเงินให้กับกองทุน เพื่อให้เงินในกองทุนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยการ (1) นำเงินของกองทุนสวัสดิการไปให้สมาชิกโดยทั่วไปกู้ (2) โอนหนี้ของสมาชิกจากแหล่งต่างๆ หลายแหล่งมาไว้ที่กลุ่ม โดยผู้เข้าร่วมต้องจดบันทึกบัญชีครัวเรือน และ (3) ให้กลุ่มสมาชิกไปลงทุนในวิสาหกิจชุมชนที่หลากหลาย กำไรทั้งหมดจากการดำเนินงานทั้ง 3 กรณี 100% โอนเข้าสู่กองทุนสวัสดิการดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 7 ส่วนตัวกองทุนสวัสดิการเอง นอกจากจะให้สวัสดิการแก่สมาชิกในรูปของสวัสดิการเกิด สวัสดิการแม่ สวัสดิการเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล และสวัสดิการตายแล้ว ยังจัดตั้งกองทุนจ่ายค่าน้ำค่าไฟให้วัดในพื้นที่ที่กลุ่มไปตั้งเป็นที่ทำการอีกด้วย (ภาพที่ 11.5)

ที่จะนำเสนอเพิ่มเติมในที่นี้คือ วิสาหกิจชุมชนต่างๆ 6 รายการ ที่กลุ่มสมาชิกกู้เงินจากกองทุนสวัสดิการไปดำเนินการ ซึ่งเป็นวิสาหกิจที่มุ่งผลทั้งในเชิงการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน ลดปัญหาทางสังคมด้วยการสร้างงานที่มั่นคง และมีศักดิ์ศรีให้กับประชาชนในพื้นที่ และในเชิงการใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด รวมทั้งการสร้างเสริมสิ่งแวดล้อม วิสาหกิจชุมชน 6 รายการ ดังกล่าวมีดังนี้

ภาพที่ 11.5 แนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวมที่เน้นความยั่งยืนของกองทุนสวัสดิการของเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด

1) ธุรกิจรวบรวมและขายยางแผ่นดิบ

ธุรกิจรวบรวมและขายยางแผ่นดิบดำเนินการอยู่ 4 กลุ่ม หลังจากสมาชิกรวมกลุ่มกันทำธุรกิจรวบรวมและขายยางแผ่นดิบ ทำให้สมาชิกได้รับราคายางแผ่นดิบที่เป็นธรรมกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับการขายผ่านพ่อค้ารวบรวมในพื้นที่

2) ธุรกิจรวบรวมและขายปลาจากการเพาะเลี้ยง

ธุรกิจรวบรวมและขายปลาจากการเพาะเลี้ยง เช่น ปลาเก๋า และปลากะพง เป็นต้น มีการดำเนินการเพียงกลุ่มเดียว เหตุผลในการดำเนินธุรกิจนี้ ก็เช่นเดียวกับธุรกิจรวบรวมและขายยางแผ่นดิบ คือ คณะกรรมการอุดมการณ์ มีความเห็นว่า ธุรกิจรวบรวมและขายปลาจากการเพาะเลี้ยง เป็นธุรกิจหนึ่งที่สมาชิกกลุ่มสามารถดำเนินการได้ แทนที่จะปล่อยให้ตัวกลางทางการตลาดที่ทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงกับผู้ค้าส่งอยู่ที่พ่อค้าท้องที่เท่านั้น

3) การปลูกกระถินเทพา

กระถินเทพาเป็นไม้โตเร็วที่สมาชิกกลุ่มนิยมปลูกไว้ตามที่สาธารณะเพื่อขายไม้ ปัจจุบัน (เมษายน 2553) มีธุรกิจการปลูกกระถินเทพาอยู่ประมาณ 30 กลุ่ม รวมพื้นที่ปลูกประมาณ 600 ไร่ อายุการตัดไม้อยู่ระหว่าง 7-15 ปี ผลพลอยได้จากการปลูกกระถิ่นเทพาก่อนจะตัดขาย คือ เห็ดเสม็ดที่ขึ้นใต้ต้นกระถินเทพา มีคนต่างพื้นที่เข้ามาเก็บเห็ดเสม็ดกันมาก คณะกรรมการอุดมการณ์มีแนวคิดจะเก็บเงินจากผู้เก็บเห็ดเสม็ดในอัตรา 5 บาทต่อกิโลกรัม สำหรับผู้ที่เก็บเกิน 3 กิโลกรัม และจะไม่เก็บเงินสำหรับผู้ที่เก็บไม่เกิน 3 กิโลกรัม ทั้งนี้เพื่อสร้างเงื่อนไขให้ชาวบ้านเก็บเห็ดเสม็ดในปริมาณที่พอเหมาะ เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมาใช้ประโยชน์จำนวนมากขึ้น นอกจากนั้น ยังให้ผลพลอยได้ด้านสิ่งแวดล้อม คือ ต้นกระถิ่นเทพาจะให้พื้นที่สีเขียวและความร่มรื่นอีกด้วย

4) รวมกลุ่มปลูกยางพารา

เป็นกิจกรรมใหม่ที่สมาชิกรวมกลุ่มกันปลูกยางพาราในที่สาธารณะ กองทุนสวัสดิการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการเตรียมดินแปลงปลูก และกำหนดให้สมาชิกกลุ่มแต่ละครัวเรือนนำต้นยางมาปลูกคนละ 6-7 ต้น เป้าหมายเพื่อต้องการให้สมาชิกจำนวนมากได้เข้ามามีส่วนร่วม ปัจจุบันได้ปลูกยางพาราไปแล้วกว่า 100 ไร่ ซึ่งเป็นความหวังในการสร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำให้กับกองทุนสวัสดิการในวันข้างหน้า

5) ธุรกิจซื้อปูแสม และดูแลป่าชายเลน

ป่าชายเลนชุมชนเป็ดในเป็นแหล่งที่มีปูแสมชุกชุมตลอดทั้งปี ในคืนหนึ่งๆ ชาวบ้านในพื้นที่จับปูได้เฉลี่ย 2-3 ตัน แต่จะมีพ่อค้าเข้ามาซื้อได้เพียงจำนวนหนึ่ง และให้ราคาที่ต่ำมาก คณะกรรมการอุดมการณ์ จึงแนะนำให้ใช้เงินกองทุนสวัสดิการให้สมาชิกกู้เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในการซื้อปูแสมจากชาวบ้าน ปัจจุบัน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะขายปูให้กับสมาชิกดังกล่าว เนื่องจากได้ราคาที่เป็นธรรมกว่า และชาวบ้านพึงพอใจ ที่น่าสนใจคือ มีกรรมการที่ดูแลด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งก็เป็นชาวบ้านในพื้นที่ได้ร่วมกันวางกฎเกณฑ์ที่ดีในการจับปูของชาวบ้าน โดยการไม่จับปูที่มีไข่ และปูตัวเล็ก (ใครฝ่าฝืนจะถูกปฏิเสธการรับซื้อ) นอกจากนั้นในรอบหนึ่งปี จะกำหนดให้ชาวบ้านหยุดจับปู 4 ครั้งๆ ละ

2 สัปดาห์ และร่วมกันดูแลฟื้นฟูป่าชายเลน ชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือด้วยดี และได้เรียนรู้ว่าด้วยมาตรการดังกล่าว มีแต่จะทำให้ป่าชายเลนมีปูแสมในปริมาณที่มากขึ้น และเป็นหลักประกันให้การจับปูแสมของชาวบ้านกลายเป็นอาชีพที่มีความมั่นคง

6) ทำธุรกิจซื้อข้าวสาร น้ำตาล และน้ำยาเอนกประสงค์

ธุรกิจซื้อข้าวสาร น้ำตาล และน้ำยาเอนกประสงค์ ดำเนินการอยู่ที่วัดไผ่ล้อม ซึ่งเป็นที่ทำการของเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จังหวัดตราด โดยเครือข่ายจะจัดหาข้าวสาร และน้ำตาลมาวางจำหน่าย ณ ที่ทำการ ทุกวันที่ 15 ของเดือน ผู้แทนกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ 163 กลุ่ม จะมาประชุมประจำเดือนที่วัด เสร็จสิ้นการประชุมก็จะนำข้าวสาร น้ำตาล และน้ำยาเอนกประสงค์ ในราคาที่ถูกกว่าท้องตลาดกลับไปจำหน่ายให้กับสมาชิกที่กลุ่มของตัวเองในพื้นที่ ปัจจุบัน (เมษายน 2553) มีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ 67 จาก 163 กลุ่ม ที่นำสินค้าดังกล่าวไปจำหน่าย โดยสามารถจำหน่ายข้าวสารได้ประมาณเดือนละ 2,800 กระสอบ (กระสอบละ 15 กิโลกรัม) ส่วนน้ำตาลจำหน่ายได้ประมาณเดือนละ 45 กระสอบ (กระสอบละ 50 กิโลกรัม)

11.1.6 ตัวแบบการเชื่อมโยงทุนภายในขององค์กรการเงินชุมชนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบ และการสร้างความมั่นคงให้กองทุนสวัสดิการ

รูปแบบการพัฒนาแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล นอกจากสะท้อนจากวิธีปฏิบัติในการเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิคมพัฒนา คือ ร้อยละ 20 ของเงินกำไรจากการดำเนินงานในแต่ละปี ของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน ของธนาคารชุมชน และของวิสาหกิจชุมชนที่ธนาคารชุมชนสนับสนุน คือ โรงน้ำดื่มชุมชน โรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ร้านค้าชุมชน และการท่องเที่ยวชุมชน ต้องสมทบเข้ากองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิคมพัฒนา นอกเหนือจากเงินที่สมาชิกส่งสัจจะวันละบาท ปีละ 365 บาท และเงินที่ อบต.นิคมพัฒนา สนับสนุน ปีละ 10,000 บาท ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 7 ยังสะท้อนด้วยการเชื่อมโยงทุนภายในเพื่อการแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบให้กับสมาชิกอีกด้วย (ภาพที่ 11.6)

จากปัญหาหนี้สินของคนในชุมชน ซึ่งมีหนี้สินกับทั้งกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารชุมชน รวมถึงการมีหนี้นอกระบบที่คิดอัตราดอกเบี้ยต่อเดือนที่สูงถึงร้อยละ 10 คณะกรรมการบริหารธนาคารชุมชนมะนัง พยายามที่จะแก้ไขปัญหาหนี้สินให้กับสมาชิก ด้วยการประสานงานและการให้ความรู้จาก พอช. และการได้รับความร่วมมือจากธนาคารออมสินสาขาละงู ในการให้เงินกู้จำนวน 3 ล้านบาท ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 6 ต่อปี ไปนำร่องซื้อหนี้นอกระบบของ

สมาชิกจำนวน 30 คน โดยมีเงื่อนไขว่า สมาชิกดังกล่าวต้องเข้าร่วมโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัวพอเพียง (พคค.) และเป็นหนี้กับธนาคารชุมชนแทน

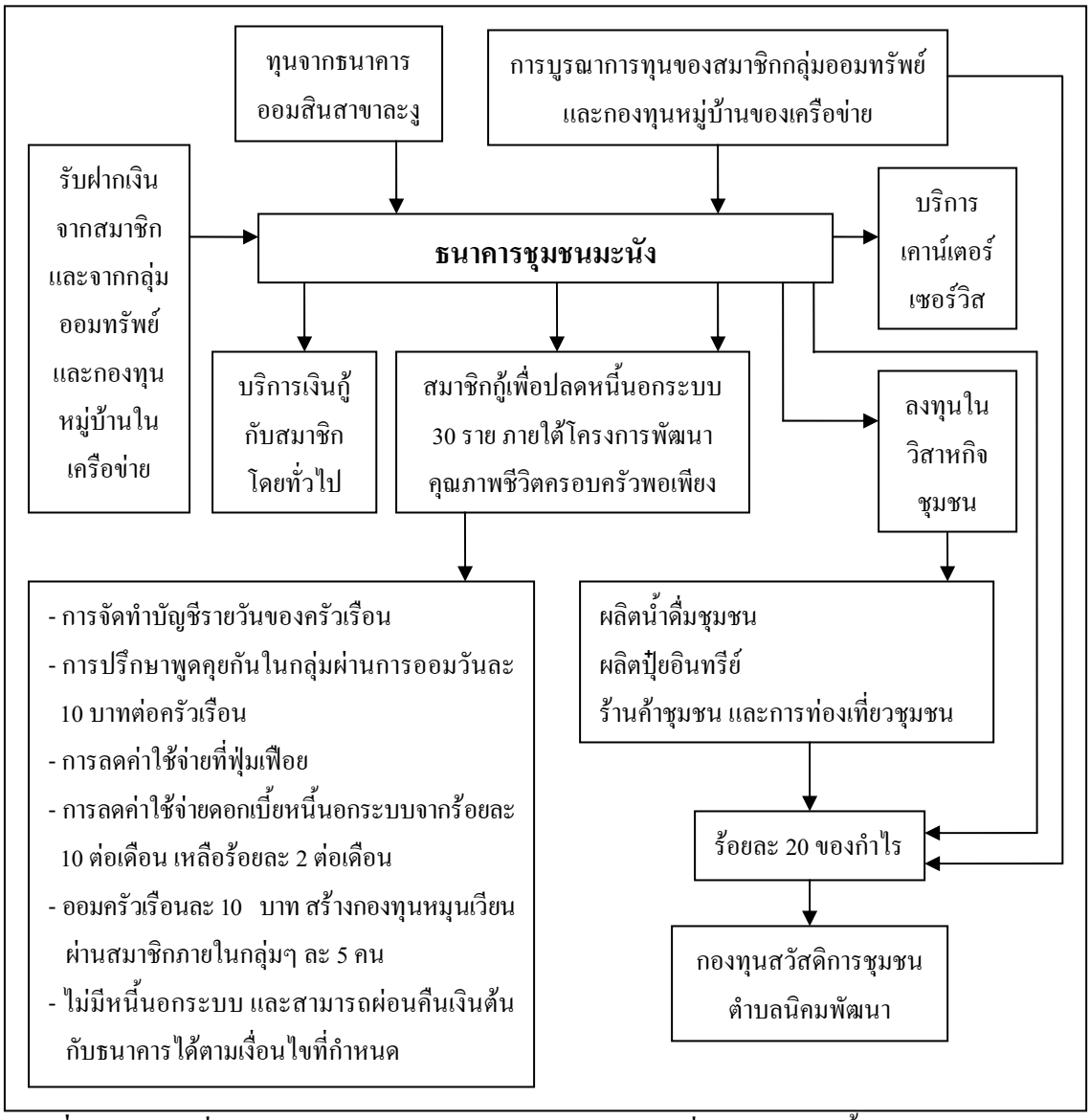

ภาพที่ 11.6 การเชื่อมโยงทุนภายในขององค์กรการเงินชุมชนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบ และการสร้างความมั่นคงให้กองทุนสวัสดิการของธนาคารชุมชนมะนัง ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล

วัตถุประสงค์ของโครงการ พคค. คือ เพื่อสร้างจิตสำนึกการออมเพื่อการพัฒนา และจัดทำบัญชีครัวเรือน การเข้าร่วมโครงการนั้น สมาชิกต้องเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการนาน 6 เดือน เมื่อผ่านเงื่อนไขที่กำหนดจึงจะได้รับการทำสัญญากู้เงินกับธนาคารชุมชน ซึ่งในการดำเนินงานโครงการที่ผ่านมา เป็นรุ่นที่ 1 มีสมาชิกที่ผ่านการคัดเลือก 30 ราย (จากสมาชิกที่สนใจ 100 ราย) โดยสมาชิก

เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงธันวาคม 2552 และเริ่มมีการให้เงินกู้ในเดือนมกราคม 2553

จากการเข้าร่วมโครงการ ทำให้สมาชิกมีการจัดทำบัญชีรายวันของครัวเรือน มีการปรึกษาพูดคุยกันในครอบครัวมากขึ้นเพื่อลดค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย นอกจากนี้ ยังสามารถลดค่าใช้จ่ายดอกเบี้ยหนี้นอกระบบจากร้อยละ 10 ต่อเดือน เหลือร้อยละ 2 ต่อเดือน เนื่องจากไม่มีหนี้นอกระบบ ทำให้สามารถผ่อนคืนเงินต้นกับธนาคารชุมชนได้ตามเงื่อนไขที่กำหนด นอกจากนั้น กำหนดให้ผู้ร่วมโครงการทั้ง 30 คน ต้องออมเงินวันละ 6 บาท ส่วนคู่สมรสต้องออมวันละ 4 บาท รวมเป็น 10 บาทต่อครอบครัว และผู้ร่วมโครงการจัดกลุ่มดูแลปรึกษาหารือซึ่งกันและกัน 5 คนต่อกลุ่ม รวม 6 กลุ่ม ปัจจุบันแต่ละกลุ่มมีเงินออมดังกล่าวประมาณ 8,000 บาทต่อกลุ่ม ซึ่งเงินจำนวนดังกล่าวให้นำไปหมุนเวียนกู้ยืมกันเองภายในกลุ่ม โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อเดือน กำหนดชำระคืนภายใน 6 เดือน โครงการออมเงินวันละ 10 บาทต่อครัวเรือนดังกล่าว แม้จะเป็นเงินที่ไม่มาก แต่จุดประสงค์สำคัญคือ ต้องการให้ผู้ร่วมโครงการเปลี่ยนพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตที่ประมาทกับการใช้จ่ายเกินฐานะมาให้รู้จักและเห็นความสำคัญของการออม

ผลที่เกิดขึ้นหลังร่วมโครงการมาตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2552 ส่งผลให้สมาชิกที่ร่วมโครงการทั้ง 30 คน ตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คนในครอบครัวก็มีคุณภาพชีวิตดีขึ้นมาก คนที่เคยซื้อหวยเดือนละ 400 บาท ก็ลดลงมาเหลือ 200 บาท คนที่เคยดื่มเครื่องดื่มมึนเมา 7 วันใน 1 สัปดาห์ ก็ลดลงมาเหลือเพียง 1 วัน การปรึกษาหารือกันระหว่างเพื่อนที่เข้าร่วมโครงการทำให้สังคมเป็นสุขขึ้น และที่สำคัญคือ ปัจจุบัน ภาระหนี้ของผู้ร่วมโครงการแก้หนี้นอกระบบลดลงอย่างมาก บางรายใช้หนี้ได้หมดแล้ว บางรายตอนเริ่มโครงการมีหนี้ 230,000 บาท ปัจจุบันเหลือเพียง 100,000 บาท บางรายตอนเริ่มโครงการมีหนี้ 240,000 บาท ปัจจุบันเหลือเพียง 160,000 บาท

จากตัวแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมทั้ง 6 กรณีดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่า ส่วนใหญ่ของตัวแบบทั้ง 6 พัฒนา ดำเนินการโดยองค์กรการเงินชุมชนประเภทกลุ่มออมทรัพย์เป็นแกนหลัก จะมีการสมทบหรือสนับสนุนบ้างจากกองทุนหมู่บ้าน และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน แต่ก็เป็นส่วนน้อยมาก และพบว่า รูปแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน ตามกรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบหรือกิจกรรมที่ตายตัวในรูปแบบหนึ่งรูปแบบใดเป็นการเฉพาะ ทั้งนี้ขึ้นกับเงื่อนไขหรือองค์ประกอบของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ รูปแบบองค์รวมในการพัฒนาชุมชนของแต่ละพื้นที่จะมีจุดเน้นที่แตกต่างกันไป แต่ภารกิจสำคัญขององค์กรการเงินชุมชนเหล่านั้นคือ นอกจากจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมการรับฝากเงิน และการกู้เงินของสมาชิกซึ่งถือเป็นมิติเศรษฐกิจขององค์กรการเงินชุมชน (ประเภทกลุ่มออมทรัพย์) โดยทั่วไปแล้ว

ยังให้ความสำคัญกับมิติอื่นๆ เช่น มิติทางสังคมวัฒนธรรม การเอื้ออาทร สุขภาพ และมิติสิ่งแวดล้อมอีกด้วย การดำเนินกิจกรรมขององค์กรการเงินชุมชนที่ครอบคลุมหลายมิติดังกล่าว น่าจะเป็นส่วนเสริมให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน และประชาชนทั่วไปในบางกรณีมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น

11.2 เงื่อนไขการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน

การพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน ทั้ง 6 กรณีดังกล่าว มิได้เกิดขึ้นเองโดยบังเอิญ แต่จะมีเงื่อนไขที่เป็นปัจจัยแวดล้อมทั้งปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายในองค์กรการเงินชุมชนเอง เป็นตัวกำหนด ผลการศึกษาพบว่า มีเงื่อนไข 7 ประการ ที่มีส่วนสำคัญให้เกิดแนวคิด และการดำเนินการ การพัฒนานาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน โดยเป็นปัจจัยภายนอก 2 ประการ คือ (1) การสนับสนุน/ ได้รับความร่วมมือจากองค์กร/ หน่วยงานภายนอก (2) การให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเป็นปัจจัยภายใน 5 ประการ คือ (3) วิสัยทัศน์ และ การเอาจริงเอาจังของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน (4) ความเป็นประชาธิปไตยและการเปิดกว้างของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน (5) ความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นของกรรมการองค์กรการเงินชุมชน (6) ฐานะทางการเงินขององค์กรการเงินชุมชน และโครงสร้างการจัดสรรเงินกำไร (7) การให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน และการมีช่องทางการเรียนรู้ (ภาพที่ 11.7)

1) การสนับสนุน/ได้รับความร่วมมือจากองค์กร/หน่วยงานภายนอก

การได้รับการสนับสนุนหรือได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกมีส่วนสำคัญในการเสริมแนวคิดและการปฏิบัติในรูปแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน ตัวอย่างเช่น การแก้ปัญหาหนี้นอกระบบของธนาคารชุมชนมะนังให้กับสมาชิกเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล ก็ได้รับความร่วมมือและช่วยเหลืออย่างดีจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ผ่านโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัวพอเพียง (พคค.) โดย พอช. ได้ให้แนวคิดในเชิงกระบวนการ กิจกรรม และเงื่อนไขต่างๆ ที่ผู้ร่วมโครงการแก้หนี้นอกระบบต้องปฏิบัติ นอกจากนั้น ยังร่วมกับกรรมการธนาคารชุมชนมะนัง ติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ธนาคารออมสินสาขาละงูก็เป็นอีก 1 ภาคี ที่ให้ความร่วมมือในการให้เงินกู้กับธนาคารชุมชนมะนัง จำนวน 3 ล้านบาท (คิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 6 ต่อปี) ไปดำเนินการแก้หนี้

นอกระบบให้กับสมาชิก พร้อมทั้งให้ความรู้ทางการเงิน บัญชี รวมทั้งให้โปรแกรมสำเร็จรูปประยุกต์ในการบันทึกและการจัดการการรับฝากเงิน และการกู้เงิน แก่ธนาคารชุมชนมะนัง อีกด้วย

นอกจาก 2 หน่วยงานดังกล่าวแล้ว ยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน ศูนย์พัฒนาทางสังคมแบบมีส่วนร่วม (ศพส.) ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ พัฒนาสังคมและทรัพยากรมนุษย์จังหวัดสตูล อีกด้วย

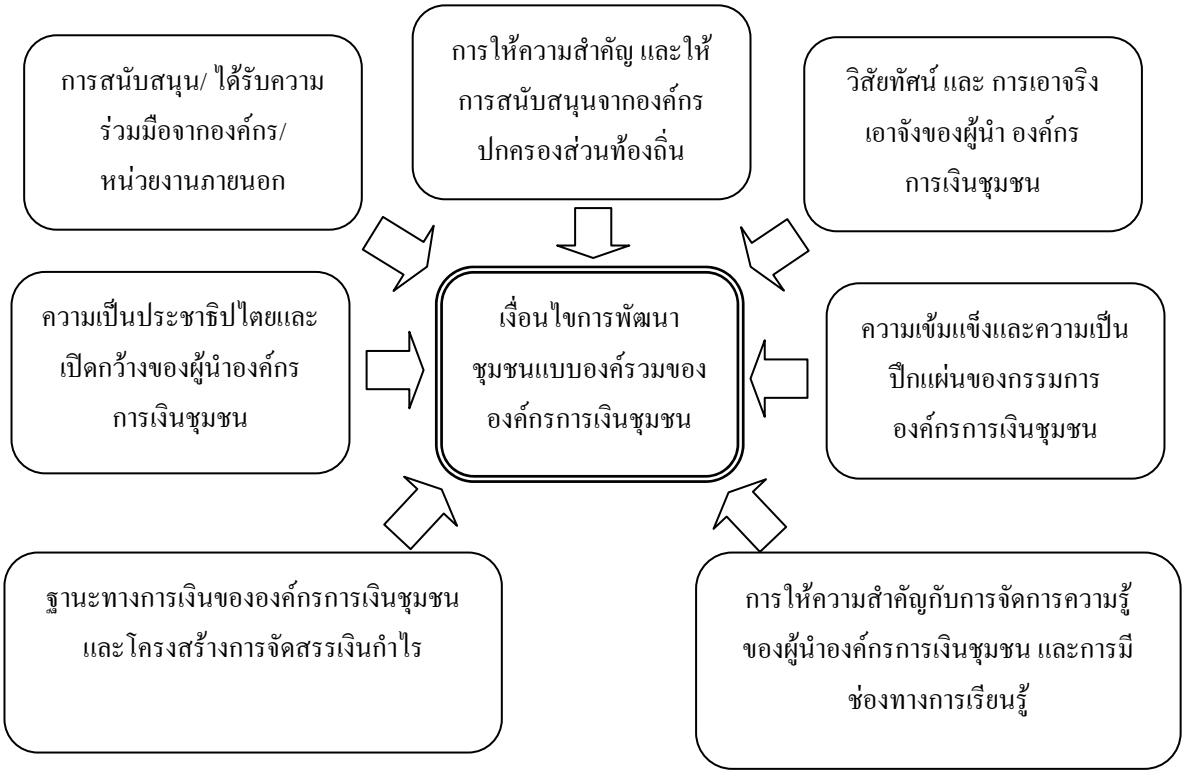

ภาพที่ 11.7 เงื่อนไขการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน

2) การให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญเช่นเดียวกันต่อการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน เช่น กรณี อบต. ท่าข้าม ตัวนายก อบต. เอง มีทัศนคติที่ดีมากต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชน โดยตัวนายกตระหนักถึงบทบาทขององค์กรการเงินชุมชน ในฐานะเป็นแหล่งทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ และเห็นว่า องค์กรการเงินชุมชน เป็นแหล่งเงินทุนที่สมาชิกทุกคนเข้าถึงง่าย และโอกาสที่ผู้กู้จะโดนยึดที่ดินเพราะไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ได้มีน้อยมาก นอกจากนั้นตัวนายก อบต. เอง เป็นสมาชิกทั้งกลุ่มออมทรัพย์ และเครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท และที่น่าสนใจคือ พนักงาน อบต. กว่า ร้อยละ 80 เป็นสมาชิกทั้งกลุ่มออมทรัพย์ และเครือข่ายสัจจะลด

รายจ่ายวันละ 1 บาท เช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า อบต. ท่าข้าม ให้ความไว้วางใจและให้ความสำคัญกับองค์กรการเงินมากที่สุด

สำหรับกิจกรรมการให้ความรู้กับองค์กรการเงินชุมชน ก็พบว่า อบต. ท่าข้ามจัดกิจกรรมอำนวยความสะดวกในการให้การศึกษาเรียนรู้ให้กับแกนนำองค์กรการเงินชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์อยู่เสมอ โดยนอกจากจะเปิดห้องประชุม อบต. ทุกวันที่ 22 ของเดือนให้แกนนำกลุ่มออมทรัพย์มาร่วมประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการบริหารหรือการแก้ปัญหาของกลุ่มแล้ว ยังจัดงบประมาณในการนำกรรมการองค์กรการเงินชุมชน ไปดูงานองค์กรการเงินชุมชนต่างๆ ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน หรือเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชนในมิติต่างๆ เป็นต้น

การที่ อบต. มีทัศนคติ และการปฏิบัติที่ดีต่อองค์กรการเงินชุมชนดังกล่าว ย่อมมีส่วนทำให้ประชาชนซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุม มีความมั่นใจและไว้วางใจต่อการแสดงบทบาทขององค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ที่ตนสังกัดมากขึ้น การให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มก็ย่อมมีมากขึ้น จึงไม่แปลกที่การดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านร้านค้าชุมชน กองทุนปุ๋ย และกองทุนจัดงาน ของกลุ่มออมทรัพย์บ้านแม่เตย ตำบลท่าข้าม ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากสมาชิก

อย่างไรก็ตาม สำหรับ อบต. อีก 2 พื้นที่ศึกษา แม้ผู้บริหาร อบต. จะไม่มีทัศนคติ และการปฏิบัติที่ดีต่อองค์กรการเงินชุมชนดังเช่น อบต. ท่าข้าม แกนนำกลุ่มออมทรัพย์ ที่ตำบลเขาพระ ท่านหนึ่งให้ทัศนะว่า “....ตำบลเขาพระ มีทรัพยากรมาก มีประชากรมาก 13,000 คน แต่ขาดความร่วมมือของคน 3 ฝ่าย คือ ภาคประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ ฝ่ายกำนันผู้ใหญ่บ้าน เช่น การจัดทำแผนชุมชน รวมทั้งกิจกรรมขององค์กรการเงินชุมชน ก็จะมีเฉพาะภาคประชาชนเท่านั้นที่ทำกันไป ในขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ ฝ่ายกำนันผู้ใหญ่บ้าน ก็ไม่เข้ามาร่วม ความสัมพันธ์แบบต่างคนต่างอยู่ดังกล่าว อาจเป็นการพัฒนาแบบสะสมปัญหา....”

แต่ทั้ง 2 พื้นที่ ก็มีตัวแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ข้อเท็จจริงดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บทบาทที่ดีของ อบต. ต่อองค์กรการเงินชุมชน เป็นเพียงเงื่อนไขหนึ่งที่จำเป็นในการเกื้อหนุนให้องค์กรการเงินชุมชนมีแนวคิด และการปฏิบัติในมิติองค์รวม แต่เงื่อนไขเพียงพอที่ชี้ขาดอยู่ที่องค์กรการเงินชุมชนเองเป็นสำคัญ ซึ่งจะนำเสนอเป็นลำดับต่อไป

3) วิสัยทัศน์ และ การเอาจริงเอาจังของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน

การมีวิสัยทัศน์หรือสายตาที่ยาวไกล และการเอาจริงเอาจังของผู้นำองค์กรการเงินชุมชนเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผลักดันให้องค์กรการเงินชุมชนหนึ่งๆ คิดกิจกรรมต่างๆ ภายในกลุ่มแบบองค์รวม

ไม่ว่าจะเป็นตัวแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ใด ดังกล่าวข้างต้น ผู้นำกลุ่มองค์กรต่างเป็นบุคคลที่มองการณ์ไกล และเอาจริงเอาจังในการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนของตนเองแบบไม่หยุดนิ่ง กลุ่มเหล่านั้นไม่เพียงแต่คิดให้กลุ่มอยู่รอดเท่านั้น แต่ยังคิดพัฒนากิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มให้ก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคงอีกด้วย กลุ่มที่มีเงินหมุนเวียนเหลือมากเช่น กลุ่มออมทรัพย์แม่เตย ตำบลท่าข้าม ก็นำเงินหมุนเวียนไปจัดทำร้านค้าชุมชน กองทุนปุ๋ย กองทุนจัดงานไว้บริการให้กับสมาชิกทุกผู้ทุกคน สำหรับร้านค้าชุมชนนั้น ให้บริการกับประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มด้วย ประธานกลุ่มคิดเพียงอย่างเดียวว่า ทำอย่างไรที่จะช่วยลดค่าใช้จ่ายให้กับสมาชิก ทำอย่างไรที่จะให้สมาชิกที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี ได้มีโอกาสใช้บริการทางการเงินกับกลุ่มได้อย่างมีศักดิ์ศรี

หรือกรณีเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด แกนนำอย่างพระอาจารย์ สุบิน ปณีโต ประธานคณะกรรมการอุดมการณ์ ก็มีแนวคิดที่เน้นการพึ่งตนเองของเครือข่ายเป็นหลัก และพยายามค้นหากิจกรรมที่อยู่บนฐานเศรษฐกิจของชุมชน จนเป็นที่มาของการส่งเสริมกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนรูปแบบต่างๆ ที่สร้างรายได้ให้กับกลุ่ม เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับพื้นที่ สร้างความพอใจให้กับสมาชิก และที่สำคัญคือ เงินกำไรจากการดำเนินงานดังกล่าว 100% ส่งเข้าสมทบกองทุนสวัสดิการในพื้นที่ และเงินงอกเงยของกองทุนสวัสดิการดังกล่าว ก็ถูกนำไปหมุนเวียนสร้างกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนให้กลุ่มสมาชิกกู้ทำธุรกิจต่อเนื่องกันไป พระอาจารย์สุบิน สรุปว่า กองทุนสวัสดิการมีแต่จะโตขึ้น และมีความมั่นคงโดยไม่ต้องพึ่งพาหน่วยงานภายนอก

หรือกรณีกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ตำบลชิงโค ผู้นำกลุ่มรุ่นแล้วรุ่นเล่าต่างทำงานร่วมกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงให้กลุ่มโดยไม่พึ่งพาองค์กรภายนอกเช่นเดียวกัน การเชื่อมร้อยกิจกรรมฌาปนกิจ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มออมทรัพย์ และใช้กลยุทธ์ต่างๆ ในการดึงสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ให้เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจ (ซึ่งก็ประสบความสำเร็จด้วยดี) หรือการนำเงินกำไรจากการดำเนินงานในแต่ละปีของกลุ่มออมทรัพย์ถึงร้อยละ 50 ไปจัดสวัสดิการรูปแบบใหม่ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นจากบรรดาแกนนำกลุ่มออมทรัพย์ทั้งสิ้น สำหรับผู้ได้รับประโยชน์จากกองทุนสวัสดิการต่างๆ นั้น นอกจากตัวสมาชิกแล้ว เด็กนักเรียน และเยาวชน หรือกลุ่มออมทรัพย์ต่างพื้นที่ต่างจังหวัด (แม้จะไม่มาก) ก็ได้รับประโยชน์อีกด้วย

4) ความเป็นประชาธิปไตยและการเปิดกว้างของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน

ความเป็นประชาธิปไตยและการเปิดกว้างของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน เป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่สนับสนุนให้แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชนเกิดขึ้นได้

ผู้นำกลุ่มนอกจากจะต้องมีภาพลักษณ์ที่ดี ด้านความซื่อสัตย์สุจริต และอุทิศเวลาให้กับกลุ่มแล้ว การรับฟังความคิดเห็นจากกรรมการ ที่ปรึกษา รวมทั้งสมาชิก ตลอดจนไปดูประสบการณ์การพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่อื่นๆ และรับเอาแนวคิดต่างๆ ที่ได้รับฟังหรือที่เห็นมามาสรุปและประยุกต์ใช้ในกลุ่มของตัวเองก็เป็นเงื่อนไขสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน

ตัวอย่างกรณีการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมของเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี กว่าจะพัฒนามาถึงจุดนี้ บรรดาแกนนำก็ต้องผ่านการไปศึกษาดูงานพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการวางแผนพัฒนาโดยใช้ข้อมูลจากกระบวนการการทำแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือในหลายพื้นที่ เช่น ที่ตำบลเขาคราม จังหวัดกระบี่ ตำบลไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตำบลสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น

กลุ่มออมทรัพย์บ้านคอกช้าง ตำบลเขาพระ และกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ตำบลชิงโค และเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนตำบลนิคมพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล เป็นอีก 3 กรณีตัวอย่างที่ใช้รูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมต่างๆ ภายในกลุ่ม ที่เน้นหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การร่วมคิดร่วมคุย ปรึกษาหารือเพื่อการพัฒนากลุ่ม เป็นภารกิจที่สำคัญของทั้ง 3 กลุ่ม โดยเฉพาะเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนตำบลนิคมพัฒนา มีการทำเวทีประชาคมในระดับหมู่บ้านในการดำเนินโครงการต่างๆ ของเครือข่ายอีกด้วย

5) ความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นของกรรมการองค์กรการเงินชุมชน

นอกจากผู้นำหรือแกนนำองค์กรการเงินชุมชนจะต้องมีความเป็นประชาธิปไตย และมีความเปิดกว้างแล้ว ความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นของกรรมการองค์กรการเงินชุมชน ก็เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชนเป็นจริงในเชิงปฏิบัติ หมายความว่า แม้ตัวผู้นำกลุ่มจะได้ประสบการณ์จากการศึกษาดูงานในที่ต่างๆ มามากมายหรือมองการพัฒนากลุ่มไปข้างหน้าด้วยสายตาที่ยาวไกลเพียงใดก็ตาม หากกรรมการกลุ่มไม่เอออหรือไม่ยอมรับ กิจกรรมดีๆ ที่สร้างสรรค์ก็ไม่สามารถดำเนินไปได้

กลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ตำบลชิงโค และเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด เป็นตัวอย่างที่ดีของความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นของกรรมการโดยให้ความสำคัญกับการประชุมปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหา และกำหนดแนวทางการพัฒนากลุ่มอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรรมการในส่วนของที่ปรึกษา เครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด มีคณะกรรมการอุดมการณ์ 7 ท่าน เป็นกรรมการที่ปรึกษา โดยมีพระอาจารย์สุบิน ปณีโต เป็นประธาน ในขณะที่กรรมการอีก 6 ท่านส่วนใหญ่เป็นข้าราชการเกษียณอายุ ส่วนของกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ตำบลชิงโค กรรมการที่ปรึกษามีจำนวน 13 คน

โดยทั้งหมดเป็นอดีตประธานกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ทั้ง 2 กรณีพบว่า กรรมการที่ปรึกษาอุทิศเวลาให้กับกลุ่มโดยมีการประชุมกันถี่มาก และใช้เวลาในช่วงกลางคืนในการประชุม เป็นการประชุมเพื่อพัฒนากลุ่มแบบไม่มีค่าตอบแทน ทุกคนทำงานด้วยจิตอาสาอย่างแท้จริง

6) ฐานะทางการเงินขององค์กรการเงินชุมชน และโครงสร้างการจัดสรรเงินกำไร

ฐานะทางการเงินขององค์กรการเงินชุมชน เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการดำเนินกิจการของกลุ่มตามรูปแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม ทั้งนี้เนื่องจาก หากเป็นองค์กรการเงินชุมชนขนาดเล็กที่มีเงินหมุนเวียนไม่มาก เงินกำไรจากการดำเนินงานสิ้นปีที่จะนำไปจัดสรรให้กับการจัดสวัสดิการใหม่ๆ ก็ทำไม่ได้ หรือถ้าทำได้ก็ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย คือ ไม่สามารถทำให้การพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชนเป็นจริงได้ อย่างไรก็ตาม มีกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นตัวแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม 2 กลุ่ม ที่มีเงินหมุนเวียน (เงินฝากสัจจะของสมาชิก) เพียงประมาณกลุ่มละ 10 ล้านบาทเท่านั้น ซึ่งถือว่าไม่มากเลย เมื่อเทียบกับบางกลุ่มในพื้นที่ศึกษาที่มีเงินทุนหมุนเวียนสูงถึง 40 ล้านบาทหรือ 70 ล้านบาท แต่ก็ทำกิจกรรมเพียงแค่การรับฝากเงิน และให้กู้แก่สมาชิกเป็นหลัก

จึงสรุปได้ว่า แม้ฐานะทางการเงินขององค์กรการเงินชุมชนเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการดำเนินกิจการของกลุ่มตามรูปแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม แต่ฐานะทางการเงินขององค์กรการเงินชุมชนก็ไม่ได้เป็นเงื่อนไขเพียงพอที่จะชี้ขาดว่า ถ้ากลุ่มมีฐานะทางการเงินดีหรือมีความมั่งคั่งแล้วกลุ่มจะให้ความสำคัญกับมิติอื่นๆ นอกเหนือจากมิติเศรษฐกิจของสมาชิกเสมอไป

7) การให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน และการมีช่องทางการเรียนรู้

เงื่อนไขสุดท้าย คือ การให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ของผู้นำองค์กรการเงินชุมชนและการมีช่องทางการเรียนรู้ องค์กรการเงินชุมชนทั้ง 6 ตัวแบบที่ดำเนินกิจกรรมกลุ่มตามรูปแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมดังกล่าวข้างต้น ต่างมีผู้นำกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ กล่าวคือ ผู้นำกลุ่มหมั่นแสวงหาความรู้และประสบการณ์ดีๆ เกี่ยวกับองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ส่วนกรรมการกลุ่มหรือที่ปรึกษากลุ่ม ก็หมั่นสำรวจหรือสังเกตข้อบกพร่องหรือปัญหาต่างๆ ในการบริหารจัดการกลุ่ม ในคราวประชุมกรรมการกลุ่ม เป็นเหตุปัจจัยสำคัญให้กลุ่มคิดผลิตกิจกรรมใหม่ๆ ที่สร้างสรรค์ได้อยู่เสมอ

ส่วนช่องทางการเรียนรู้นั้น ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 10 ซึ่งพบว่า องค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษามีช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย กล่าวคือ นอกจากการแสวงหาความรู้และการเพิ่มพูนประสบการณ์โดยการไปศึกษาดูงานในพื้นที่ต่างๆ ของผู้นำกลุ่ม และการมีวงเรียนรู้กันเองในคราวประชุมกรรมการประจำเดือนแล้ว ยังมีเวทีเรียนรู้ของสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอที่จัดให้

โดยหน่วยงานภายนอกพื้นที่ คือ พัฒนาการชุมชน อำเภอ และเวทีการเรียนรู้ที่ดำเนินงานโดยเครือข่ายระดับพื้นที่ เช่น เวทีเรียนรู้ที่จัดโดยสมาคมสวัสดิการภาคประชาชนจังหวัดสงขลา เวทีเรียนรู้ที่จัดโดยเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ระดับตำบล (เฉพาะตำบลท่าข้าม) เวทีเรียนรู้ที่จัดโดยเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตาลโตนด ตำบลชิงโค เป็นต้น การมีช่องทางการเรียนรู้ของผู้นำกลุ่มและกรรมการองค์กรการเงินชุมชนมากและหลากหลาย เป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อให้องค์กรการเงินชุมชนที่เป็นตัวแบบทั้ง 6 มีแนวคิดและแนวปฏิบัติการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมด้วยความมั่นใจยิ่งขึ้น

11.3 ศักยภาพขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

เมื่อทราบถึงเงื่อนไขในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชนแล้ว ก็ควรจะวิเคราะห์ต่อไปอีกขั้นหนึ่งว่า องค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษา โดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ที่ทำธุรกรรมหลักเพียงการรับฝากสัจจะ และการให้เงินกู้แก่สมาชิก หรือถ้าจะมีการจัดสวัสดิการก็เป็นเพียงสวัสดิการเชิงรับดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 6 เท่านั้น มีศักยภาพมากน้อยเพียงใด หรือมีปัจจัยเกื้อหนุนอะไรบ้างที่จะยกระดับองค์กรการเงินชุมชนดังกล่าวไปดำเนินภารกิจการพัฒนาแบบองค์รวม เฉกเช่นองค์กรการเงินชุมชนที่เป็นตัวแบบ ทีมวิจัยจำแนกประเด็นศักยภาพออกเป็น 7 ด้าน คือ (1) ลักษณะทางเศรษฐกิจ และสังคมของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน (2) ลักษณะโดยทั่วไปของกรรมการ (3) ทัศนคติของสมาชิกต่อบทบาทองค์กรการเงินชุมชน (4) สัดส่วนเงินกำไรขององค์กรการเงินชุมชนที่นำไปจัดสวัสดิการ (5) ความสามารถของกรรมการองค์กรการเงินชุมชนในการบริหารเงินคงเหลือ (6) ระดับความรู้ในการนำเงินไปลงทุนในวิสาหกิจชุมชน และ (7) การมีช่องทางการเรียนรู้เพื่อพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน (ภาพที่ 11.8)

1) ลักษณะทางเศรษฐกิจ และสังคมของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 5 ว่า ร้อยละ 78.3 หรือกว่า 3 ใน 4 ของกลุ่มตัวอย่าง 600 ราย เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน แสดงให้เห็นว่า ประชาชนในพื้นที่ศึกษาให้ความไว้วางใจที่จะเลือกใช้บริการกับองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่เป็นอัตราที่สูงมาก และในกลุ่มที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนนั้น ร้อยละ 88.3 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ในขณะที่ประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์สูงถึงร้อยละ 43.6 บอกว่า เป็นสมาชิกด้วยวัตถุประสงค์ต้องการมีส่วนร่วมไปกับกิจกรรมในชุมชน แสดงให้เห็นว่า สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์จำนวนไม่น้อยเลยที่อยากเข้ามาร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่กลุ่มสร้างสรรค์ขึ้นในพื้นที่ นับว่าเป็นปัจจัยบวกที่มีศักยภาพในการผลักดันให้กลุ่มออมทรัพย์พัฒนากิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มไปข้างหน้า

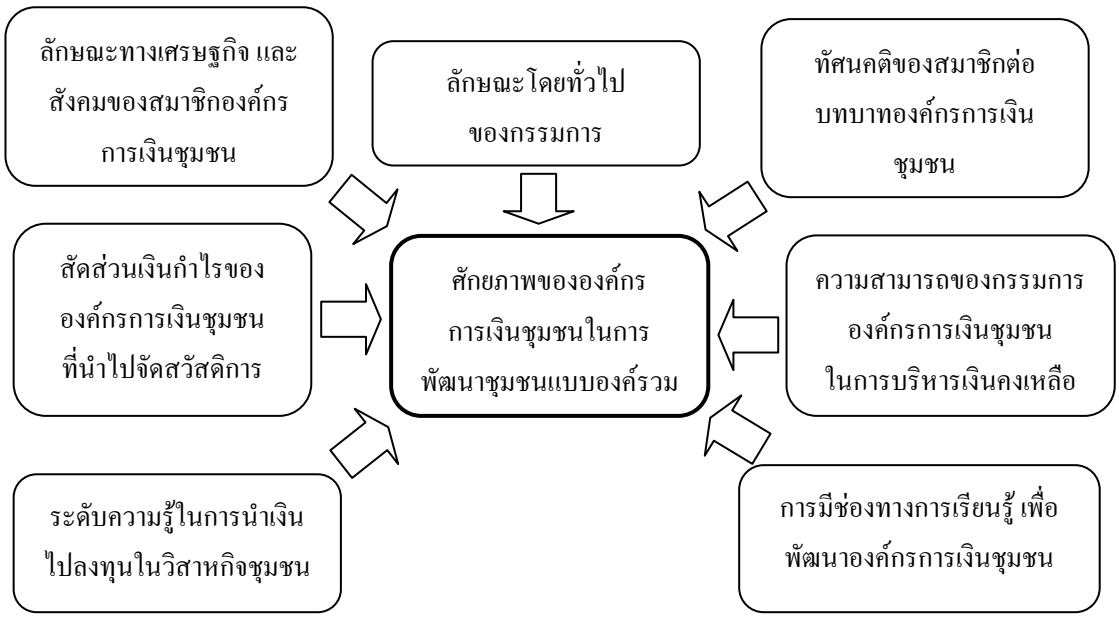

ภาพที่ 11.8 ศักยภาพขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

สำหรับระดับการศึกษานั้น ผลการวิเคราะห์ดังตารางที่ 11.1 พบว่า สมาชิกองค์กรการเงินชุมชนร้อยละ 53 สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา มีเพียงร้อยละ 4.9 ที่ไม่ได้เรียนหนังสือ ที่เหลือจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป และที่น่าสนใจคือ มีสัดส่วนถึงร้อยละ 8.3 ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า จะเห็นได้ว่า สมาชิกจำนวนไม่น้อยมีการศึกษาในระดับสูง แต่ก็ยังไว้วางใจด้วยการสมัครเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ซึ่งก็นับว่า เป็นศักยภาพเชิงบวกเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงสัดส่วนสมาชิกที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าที่เป็นกรรมการองค์กรการเงินชุมชน กลับพบว่า มีน้อยมาก กล่าวคือ มีสมาชิกที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าที่เป็นกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน เพียงองค์กรละ 1 คนเท่านั้น หากสมาชิกกลุ่มนี้เข้าร่วมเป็นกรรมการองค์กรการเงินชุมชนมากขึ้น การสรรค์สร้างกิจกรรมใหม่น่าจะทำได้มากขึ้น เพราะคนกลุ่มนี้น่าจะปรับตัวในการดำเนินงานของกลุ่มเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่นับวันจะสลับซับซ้อนได้มากกว่า

สำหรับการวิเคราะห์จำแนกตามพื้นที่ศึกษา และเจาะจงเฉพาะสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งจัดเป็นองค์กรการเงินชุมชนที่เข้มแข็งที่สุดในการคิดริเริ่มและดำเนินงานในรูปแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม ซึ่งในที่นี้ทีมวิจัยจะพิจารณาเฉพาะประเด็นหนี้สิน เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ถือครองทางการเกษตรเท่านั้น โดยพบว่า สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ตำบลชิงโค มีภาระหนี้สินค่อนข้างสูง กล่าวคือ มีหนี้สินต่อครัวเรือนในปัจจุบันถึง 150,190 บาท ทั้งๆ ที่มีพื้นที่ถือครองทางการเกษตร

ต่อครัวเรือนต่ำเพียง 2.86 ไร่ ในขณะที่สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ตำบลท่าข้าม และเขาพระ มีภาระหนี้สินต่อครัวเรือนในปัจจุบัน 166,661 และ 207,397 บาท แต่มีพื้นที่ถือครองทางการเกษตรต่อครัวเรือน 5.59 และ 16.02 ไร่ ตามลำดับ (ภาพที่ 11.9 และ 11.10)

ตารางที่ 11.1 ระดับการศึกษาของสมาชิก และการเป็นกรรมการของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ระดับการศึกษาของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน	(n=470)	
- ไม่ได้เรียนหนังสือ	23	4.9
- ประถมศึกษา	250	53.2
- มัธยมศึกษาตอนต้น	55	11.7
- มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	75	16.0
- อนุปริญญา	28	6.0
- ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	39	8.3
การเป็นกรรมการองค์กรการเงินชุมชนของสมาชิกที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า จำแนกตามประเภทองค์กรการเงินชุมชน (ราย)	(n=39)	
- กลุ่มออมทรัพย์	1	2.6
- กองทุนหมู่บ้าน	1	2.6
- ธนาคารหมู่บ้าน	-	-
- เครือข่ายสวัสดิการชุมชน	1	2.6

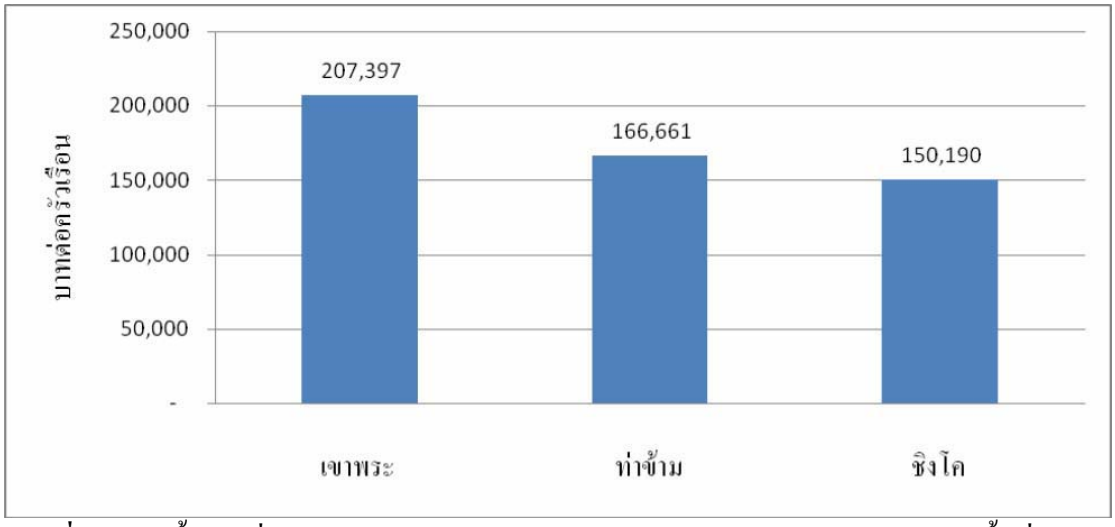

ภาพที่ 11.9 หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในปัจจุบัน จำแนกตามพื้นที่

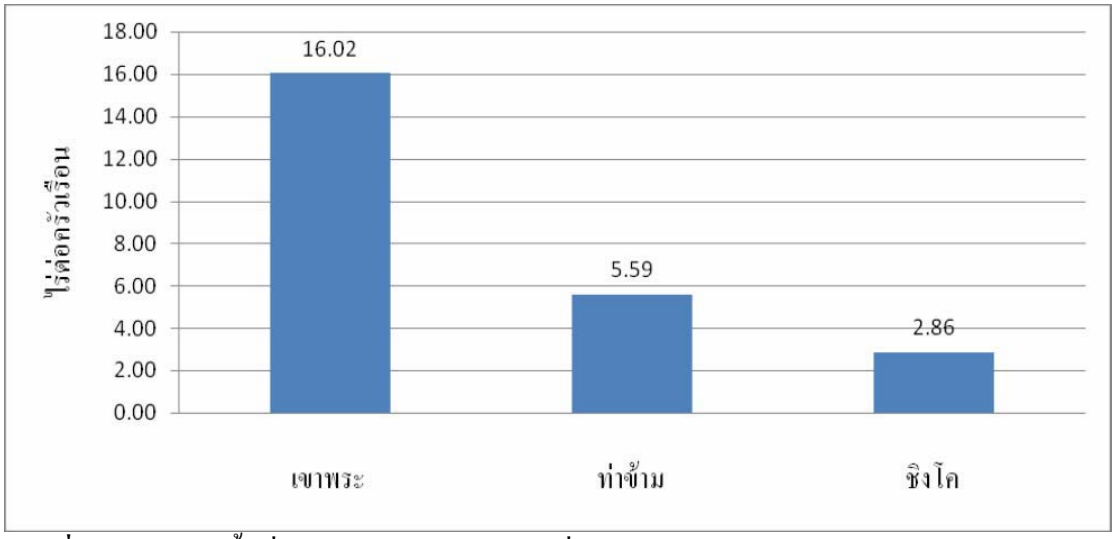

ภาพที่ 11.10 ขนาดพื้นที่ถือครองทางการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ จำแนกตามพื้นที่

ข้อมูลจากการวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจของครัวเรือนสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ดังกล่าว สรุปได้ว่าค่อนข้างยากที่กลุ่มออมทรัพย์ตำบลชิงโคกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด (ยกเว้นกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล) จะนำแนวทางการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมไปปฏิบัติ ปัญหาคือ กำลังทางเศรษฐกิจของสมาชิกเมื่อพิจารณาจากขนาดพื้นที่ถือครองทางการเกษตรต่ำมาก ศักยภาพในการหารายได้จากพื้นที่เกษตรขนาดดังกล่าวย่อมต่ำไปด้วย ประกอบกับภาระหนี้สินต่อครัวเรือนอยู่ในระดับสูง ในขณะที่ตำบลท่าข้ามและเขาพระ สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์มีฐานะทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งกว่า และย่อมมีศักยภาพมากกว่าหากกลุ่มออมทรัพย์จะสร้างสรรค์กิจกรรมของกลุ่มในมิติองค์รวม

2) ลักษณะโดยทั่วไปของกรรมการ

กรรมการในที่นี้หมายถึง กรรมการกลุ่มออมทรัพย์เท่านั้น เพราะได้สรุปไว้แล้วว่า องค์กรการเงินชุมชนที่คิดและดำเนินกิจกรรมของกลุ่มในมิติองค์รวม ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มออมทรัพย์เท่านั้น จากการสังเกตเมื่อคราวสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ประธานกลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัย ใกล้ 60 ปี และสูงกว่า 60 เป็นส่วนใหญ่ แม้การดำรงตำแหน่งแต่ละวาระกำหนดไว้เพียง 2 ปี แต่เมื่อมีการโหวตเลือกประธานรอบใหม่หลังดำรงตำแหน่งครบวาระ กลับพบว่า ส่วนใหญ่ประธานคนเดิมจะได้รับการคัดเลือกกลับเข้ามาใหม่ ประธานกลุ่มออมทรัพย์จำนวนมากที่ดำรงตำแหน่งมาตั้งแต่ปีก่อตั้งกลุ่ม และที่น่าสนใจคือ ประธานหลายคนอยากวางมือจากตำแหน่ง แต่พบว่าไม่มีกรรมการคนใดอยากเป็นประธานคนเดิมจำต้องดำรงตำแหน่งต่อไป สภาพเช่นนี้ ทีมวิจัยคิดว่าเป็นปัจจัยลบต่อการขับเคลื่อนให้กลุ่มออมทรัพย์ได้มีแนวคิดใหม่และสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ในมิติองค์รวม จะมีก็เพียงกิจกรรมการรับฝากสัจจะและการให้กู้เท่านั้น

ในส่วนของกรรมการนั้น จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รายบุคล จำนวน 600 คน พบว่า มีสถานะเป็นกรรมการ 33 คน โดยกรรมการดังกล่าวมีอายุเฉลี่ย 45.79 ปี ซึ่งจัดว่าเป็นวัยกลางคน หากมีความรู้ความสามารถเหมาะสมก็จะผลัดเปลี่ยนขึ้นไปเป็นประธานกลุ่มบ้าง ส่วนระดับการศึกษานั้น พบว่า ร้อยละ 39.4 ของกรรมการจำนวนดังกล่าวจบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 33.3 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ ปวช. ที่เหลือร้อยละ 15.2 9.1 และ 3.0 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อนุปริญญา และปริญญาตรีหรือสูงกว่า ตามลำดับ (ภาพที่ 11.11)

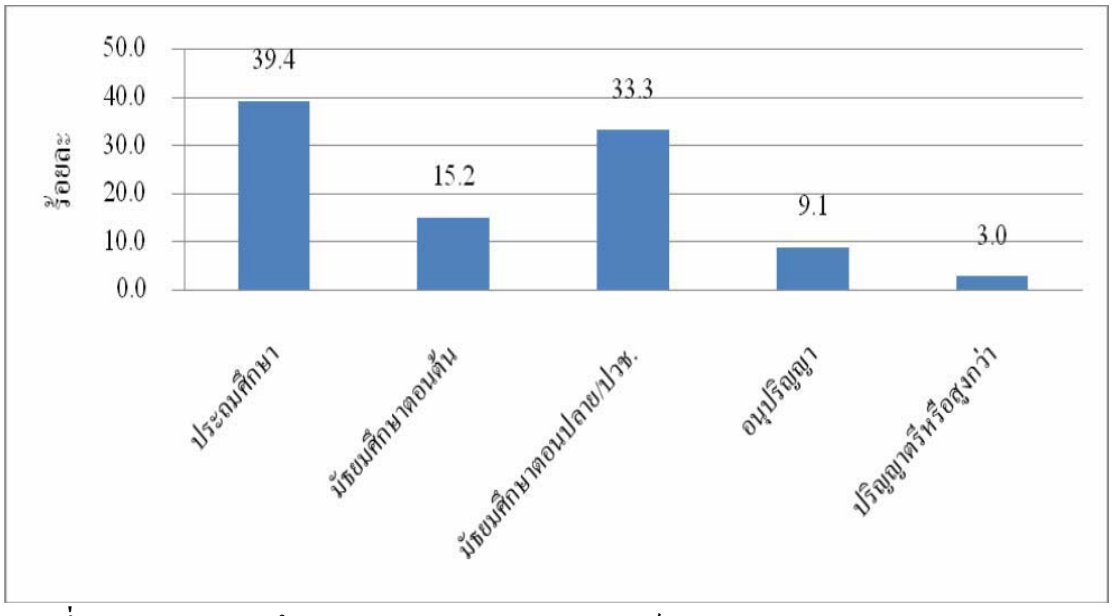

ภาพที่ 11.11 ระดับการศึกษาของกรรมการกลุ่มออมทรัพย์

3) ทัศนคติของสมาชิกต่อบทบาทองค์กรการเงินชุมชน

ทัศนคติของสมาชิกต่อบทบาทองค์กรการเงินชุมชน เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะพิจารณาว่าองค์กรการเงินชุมชนมีศักยภาพมากน้อยเพียงใดที่จะขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างครอบคลุมในทุกมิติ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลรายครัวเรือนดังตารางที่ 11.2 พบว่า สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์มีทัศนคติต่อบทบาทของกลุ่มโดยรวมในระดับดีปานกลาง แต่มีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติค่อนข้างสูงคือ 3.22 (จากคะแนนเต็ม 4) แสดงให้เห็นว่า สมาชิกลุ่มออมทรัพย์ยังมองบทบาทด้านต่างๆ ของกลุ่มในภาพลักษณ์ที่ดี จึงสรุปได้ว่า กลุ่มออมทรัพย์ยังคงมีศักยภาพ (ในแง่การให้ความไว้วางใจการดำเนินงาน) หากจะบริหารจัดการกลุ่มในรูปแบบการพัฒนาแบบองค์รวม

หากพิจารณารายประเด็น พบว่าประเด็น “กลุ่มออมทรัพย์เป็นแหล่งกู้เงินอันเป็นที่พึ่งของสมาชิกได้เป็นอย่างดี” มีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติสูงสุดที่ 3.36 รองลงมาคือ ประเด็น “ประธานกลุ่มออมทรัพย์ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส” “การฝากเงินกับกลุ่มออมทรัพย์มี

ความมั่นคงและปลอดภัย” และ “กรรมการกลุ่มออมทรัพย์ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส” โดยมีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติ 3.27 3.25 และ 3.21 ตามลำดับ

ตารางที่ 11.2 ทัศนคติของสมาชิกต่อบทบาทกลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน จำแนกตามพื้นที่

รายการ	ค่าเฉลี่ย	ระดับทัศนคติ
ทัศนคติของสมาชิกต่อบทบาทกลุ่มออมทรัพย์	(n=415)	
- การฝากเงินกับกลุ่มออมทรัพย์มีความมั่นคงและปลอดภัย	3.25	ดีปานกลาง
- กลุ่มออมทรัพย์เป็นแหล่งกู้เงินอันเป็นที่พึ่งของสมาชิกได้เป็นอย่างดี	3.36	ดีปานกลาง
- กลุ่มออมทรัพย์นำเงินกำไรมาจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกได้เป็นอย่างดี	3.19	ดีปานกลาง
- ประธานกลุ่มออมทรัพย์ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส	3.27	ดีปานกลาง
- กรรมการกลุ่มออมทรัพย์ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส	3.21	ดีปานกลาง
- กลุ่มออมทรัพย์มีส่วนทำให้ผู้กู้ได้เงินกู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพทำให้ได้ผลทางเศรษฐกิจดีขึ้นอย่างชัดเจน	3.13	ดีปานกลาง
- กลุ่มออมทรัพย์มีส่วนทำให้ผู้กู้นำเงินกู้ไปปลดหนี้เงินกู้แหล่งอื่นได้มาก	3.19	ดีปานกลาง
- กลุ่มออมทรัพย์มีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม มิติสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม	3.15	ดีปานกลาง
รวม	3.22	
ทัศนคติของสมาชิกต่อบทบาทกองทุนหมู่บ้าน	(n=165)	
- สมาชิกกองทุนหมู่บ้านทุกคนสามารถใช้สิทธิกู้เงินได้อย่างเท่าเทียมกัน	2.92	ดีปานกลาง
- ประธานกองทุนหมู่บ้านดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส	3.14	ดีปานกลาง
- กรรมการกองทุนหมู่บ้านดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส	3.04	ดีปานกลาง
- กองทุนหมู่บ้านมีส่วนทำให้ผู้กู้ได้เงินกู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพทำให้ได้ผลทางเศรษฐกิจดีขึ้นอย่างชัดเจน	2.99	ดีปานกลาง
- กองทุนหมู่บ้านมีส่วนทำให้ผู้กู้นำเงินกู้ไปปลดหนี้เงินกู้แหล่งอื่นได้มาก	3.02	ดีปานกลาง
- กองทุนหมู่บ้านมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม มิติสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม	2.92	ดีปานกลาง
รวม	3.00	

ส่วนประเด็น “กลุ่มออมทรัพย์มีส่วนทำให้ผู้กู้นำเงินกู้ไปปลดหนี้เงินกู้แหล่งอื่นได้มาก” และ “กลุ่มออมทรัพย์มีส่วนทำให้ผู้กู้ได้เงินกู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพทำให้ได้ผลทางเศรษฐกิจดีขึ้นอย่างชัดเจน” มีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติ 3.19 และ 3.13 ตามลำดับ สำหรับประด็น “กลุ่มออมทรัพย์มีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม มิติสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม” มีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติ 3.15 (ภาพที่ 11.12)

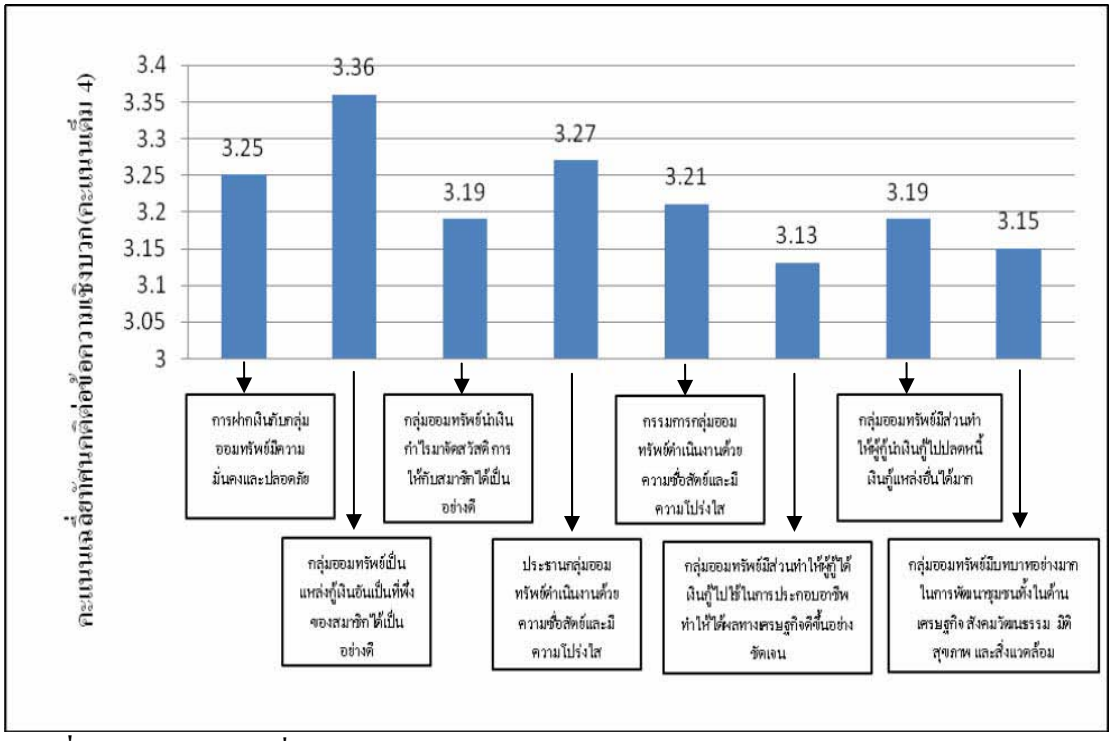

ภาพที่ 11.12 คะแนนเฉลี่ยทัศนคติต่อข้อความเชิงบวกของสมาชิกต่อบทบาทของกลุ่มออมทรัพย์

สำหรับกองทุนหมู่บ้านซึ่งโดยธรรมชาติของที่มาและระเบียบของกองทุน ไม่ค่อยมีบทบาทในการสร้างสรรค์กิจกรรมของกองทุนแบบองค์รวม พบว่า สมาชิกกองทุนหมู่บ้านมีทัศนคติต่อบทบาทของกองทุนโดยรวมในระดับดีปานกลางเช่นเดียวกัน แต่มีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติต่ำกว่ากลุ่มออมทรัพย์ คือ มีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติ 3.00 (จากคะแนนเต็ม 4) ประเด็น “ประธานกองทุนหมู่บ้านดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส” มีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติสูงสุดคือ 3.14 รองลงมาคือ ประเด็น“กรรมการกองทุนหมู่บ้านดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส” “กองทุนหมู่บ้านมีส่วนทำให้ผู้กู้นำเงินกู้ไปปลดหนี้เงินกู้แหล่งอื่นได้มาก” “กองทุนหมู่บ้านมีส่วนทำให้ผู้กู้ได้เงินกู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพทำให้ได้ผลทางเศรษฐกิจดีขึ้นอย่างชัดเจน” “สมาชิกกองทุนหมู่บ้านทุกคนสามารถใช้สิทธิกู้เงินได้อย่างเท่าเทียมกัน” และ “กองทุนหมู่บ้านมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม มิติสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม” โดยมีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติ 3.04 3.02 2.99 2.92 และ 2.92 ตามลำดับ (ตารางที่ 11.2)

4) สัดส่วนเงินกำไรขององค์กรการเงินชุมชนที่นำไปจัดสวัสดิการ

จากข้อมูลโครงสร้างการจัดสรรเงินกำไรจากการดำเนินงานในแต่ละปีดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 6 พบว่า องค์กรการเงินส่วนใหญ่ หรือแม้กระทั่งกลุ่มออมทรัพย์ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มออมทรัพย์ขนาดเล็ก ขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ ต่างก็จัดสรรเงินกำไรไปจัดสวัสดิการรูปแบบต่างๆ ไม่เกิน

ร้อยละ 10 มีเพียง 2 กลุ่มออมทรัพย์ที่ศึกษา ที่จัดสรรเงินกำไรไปจัดสวัสดิการรูปแบบต่างๆ สูงถึงร้อยละ 50 ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าว อยู่ในเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตาลโตนด ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์ในเครือข่ายทั้ง 7 กลุ่ม ต่างให้ความสำคัญกับการจัดสวัสดิการทั้งสิ้น โดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์บ่อกุล ซึ่งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ขนาดกลาง มีเงินหมุนเวียนประมาณ 10 ล้านบาท ร้อยละ 50 ของเงินกำไรที่นำไปจัดสวัสดิการจึงมากเพียงพอที่ทำให้กลุ่มคิดและทำกิจกรรมผ่านกองทุนสวัสดิการต่างๆ ได้อย่างหลากหลาย และครอบคลุมหลายมิติดังกล่าวไว้แล้วในหัวข้อ 11.1

แต่สำหรับกลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่แล้ว หากยังคงโครงสร้างการจัดสรรเงินกำไรเป็นแบบที่ดำเนินอยู่ คือ จัดสรรไปสู่เงินปันผลแก่ผู้ฝากเป็นส่วนใหญ่ และรองลงมาเป็นค่าตอบแทนกรรมการ (ซึ่งก็ถือว่าจำเป็น และเมื่อคิดเป็นเงินเดือนหรือเงินปีก็ไม่ได้มากมาย ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 5) โดยไม่พยายามโน้มน้าวสมาชิกเพื่อขยับสัดส่วนเงินกำไรที่นำไปจัดสวัสดิการให้มากขึ้น หรือไม่พยายามคิดนำเงินหมุนเวียนไปลงทุนอย่างอื่นที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่าแล้ว โอกาสที่จะดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมของกลุ่มออมทรัพย์จะทำได้ยากขึ้น

5) ความสามารถของกรรมการองค์กรการเงินชุมชนในการบริหารเงินคงเหลือ

ด้วยข้อจำกัดของตัวประธานกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ในด้านอายุ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนสูงวัย ส่วนกรรมการแม้จะมีอายุเฉลี่ยเพียง 45.79 ปี หรืออยู่ในวัยกลางคนก็จริง แต่ก็จบการศึกษาระดับประถมศึกษาในสัดส่วนมากที่สุด การจัดการเงินคงเหลือ (จากการให้กู้) ให้เกิดผลประโยชน์งอกเงยจึงทำได้เพียงการนำเงินไปฝากธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไปเป็นส่วนใหญ่ ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 5 การฝากเงินไว้กับธนาคารพาณิชย์ไม่ว่าจะฝากออมทรัพย์ หรือฝากประจำ ก็ให้ผลตอบแทนน้อยมากในสถานการณ์ปัจจุบัน

มีบ้างที่นำไปฝากสหกรณ์การเกษตรซึ่งให้ผลตอบแทนที่มากกว่า คือ ร้อยละ 3 ต่อปี ซึ่งก็น้อยมากเมื่อเทียบกับรายได้ที่กลุ่มได้จากดอกเบี้ยเงินกู้ที่เรียกจากสมาชิกผู้กู้ในอัตราร้อยละ 12-24 ต่อปี ปัญหาดังกล่าวจะเกิดกับกลุ่มออมทรัพย์ที่มีผู้กู้น้อย เช่น กลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่ของตำบลท่าข้าม ในขณะที่กลุ่มออมทรัพย์ในตำบลเขาพระ ส่วนใหญ่กลับประสบปัญหาการมีเงินไม่เพียงพอให้สมาชิกกู้

กลุ่มออมทรัพย์ที่มีเงินหมุนเวียนคงเหลือมาก และขาดความสามารถในการบริหารเงินคงเหลือดังกล่าว ย่อมขาดศักยภาพในการนำองค์กรการเงินชุมชนไปสู่การพัฒนาในมิติองค์รวม อย่างไรก็ตาม กลุ่มออมทรัพย์แม่เตย ตำบลท่าข้าม แม้จะประสบปัญหาการมีผู้กู้น้อย มีเงินหมุนเวียนคงเหลือมาก แต่กลุ่มก็แก้ปัญหาด้วยการเปิดบริการใหม่ๆ ให้กับสมาชิก ในนามของ

ร้านค้าชุมชน กองทุนปุ๋ย และกองทุนจัดงาน จนเป็นตัวแบบการพัฒนาแบบองค์รวมดังกล่าวไว้แล้วในหัวข้อที่ 11.1

6) ระดับความรู้ในการนำเงินไปลงทุนในวิสาหกิจชุมชน

องค์กรการเงินชุมชนทั้ง 6 พื้นที่ที่เป็นตัวแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม มีการเชื่อมโยงทุนของกลุ่มหรือเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ ไปทำกิจการวิสาหกิจชุมชน คือ กิจการของกลุ่ม ดำเนินงานโดยกลุ่ม และเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม และ 4 ใน 6 พื้นที่ดังกล่าว ยังเชื่อมโยงกำไรจากวิสาหกิจชุมชนเข้ากับกองทุนสวัสดิการอีกด้วย ทั้งนี้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับกองทุนสวัสดิการ และแน่นอนกลุ่มต่างๆ ดังกล่าว ก็ต้องมีความรู้เกี่ยวกับการดำเนินกิจการวิสาหกิจชุมชนอย่างน้อยก็ในระดับหนึ่ง จึงตัดสินใจนำเงินไปลงทุน แม้บางกลุ่มอาจต้องลองผิดลองถูก สรุปบทเรียนในการดำเนินงานไปเรื่อยๆ แต่ก็ถือว่ามีความกล้าที่คิดเปลี่ยนแปลงเพื่อสิ่งที่ดีกว่า

ในขณะที่องค์กรการเงินชุมชนอื่นในพื้นที่ศึกษาที่เหลือ โดยเฉพาะกลุ่มที่มีเงินหมุนเวียนคงเหลือทั้งตำบลท่าข้าม และตำบลชิงโคนั้น จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ส่วนใหญ่ก็ต้องการนำเงินหมุนเวียนคงเหลือไปลงทุนให้เกิดประโยชน์มากกว่าที่จะนำเงินไปฝากธนาคารพาณิชย์ โดยเฉพาะการดำเนินกิจการวิสาหกิจชุมชน แต่ปัญหาคือ ตัวประธานกลุ่มหรือกรรมการกลุ่ม ไม่ทราบจะลงทุนทำกิจการอะไรดี และไม่ทราบว่าจะเริ่มต้นอย่างไร ไม่ทราบทั้งในเชิงเทคนิค การตลาด รวมทั้งการบริหารจัดการโดยรวม สรุปคือ ผู้นำองค์กรการเงินชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่ขาดความรู้ในการทำวิสาหกิจชุมชนนั่นเอง

7) การมีช่องทางการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน

ประเด็นสุดท้ายสำหรับการมีช่องทางการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้บทเรียนที่ผิดพลาด การเรียนรู้วิธีแก้ปัญหาอุปสรรค หรือค้นหาความรู้เพื่อพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนไปข้างหน้า จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีช่องทางให้เรียนรู้ และดังได้นำเสนอไว้อย่างละเอียดในบทที่ 10 แล้วว่าองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษา มีช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นช่องทางการเรียนรู้ที่จัดให้โดยองค์กรหรือหน่วยงานภายนอก หรือจัดขึ้นเองภายในองค์กรการเงินชุมชน หรือจัดขึ้นโดยเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชน โดยเฉพาะในระดับพื้นที่ ซึ่ง 2 ใน 3 พื้นที่ที่ศึกษาในจังหวัดสงขลา มีเครือข่ายการเรียนรู้ของกลุ่มออมทรัพย์ในระดับตำบลเลยทีเดียว ถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่เสริมศักยภาพองค์กรการเงินชุมชนในการคิด และพัฒนากิจกรรมต่างๆ ในรูปแบบองค์รวม

อย่างไรก็ตาม การมีช่องทางการเรียนรู้ก็เป็นเพียงองค์ประกอบที่จำเป็นเท่านั้น ปัจจัยชี้ขาดขององค์กรการเงินชุมชนในการคิด และพัฒนากิจกรรมต่างๆ ในรูปแบบองค์รวม ก็ยังคงอยู่ที่ตัว

ประธานกลุ่มที่ต้องมีสายตาที่ยาวไกลและเอาจริงเอาจัง กรรมการต้องมีความเป็นปึกแผ่น รวมทั้งสมาชิกต้องให้ความร่วมมือ และฐานะทางการเงินองค์กรการเงินชุมชนต้องเข้มแข็งในระดับหนึ่งอีกด้วย

หน้าว่าง

บทที่ 12
สรุปผลการวิจัย

ในการวิจัยองค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม ทีมวิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาแบบผสานวิธี (Combined Qualitative and Quantitative) สัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสัมภาษณ์กลุ่ม (In-Depth/ Group Interviews) บุคคลที่ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) มีจำนวนรวม 108 ราย ประกอบด้วย ผู้ให้สัมภาษณ์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 10 ราย จาก อบต. จำนวน 7 ราย จากองค์กรการเงินชุมชน จำนวน 70 ราย และจากกองทุนสวัสดิการอื่นๆ จำนวน 21 ราย โดยใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Questionnaire) การรวบรวมข้อมูลในส่วนนี้ เจาะจงพื้นที่ 3 ตำบลในจังหวัดสงขลา คือ ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ และตำบลชิงโค อำเภอสิงหนคร และองค์กรการเงินชุนชนเพิ่มเติมอีก 3 แห่ง คือ เครือข่ายองค์กรการเงินชุมชน จังหวัดตราด สถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และธนาคารชุมชนมะนัง อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล

หลังจากสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือสัมภาษณ์กลุ่มแล้วเสร็จ ทีมวิจัยจัดเวทีนำเสนอผลการศึกษาระหว่างการวิจัย เพื่อคืนข้อมูลให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับตำบลได้รับฟังและได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งวิจารณ์ผลการศึกษา เวทีดังกล่าวจัดขึ้น ตำบลละ 1 ครั้ง รวม 3 ครั้ง

จากนั้นได้สัมภาษณ์รายบุคคล (Personal Interview) ประชาชนทั้งที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ในระดับตำบลทั้ง 3 ตำบล ที่เลือกศึกษา ตำบลละ 200 ราย รวมจำนวนตัวอย่างทั้งหมด 600 ราย โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเชิงโครงสร้าง (Structured Questionnaire) วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รายบุคคลด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยใช้สถิติเชิงเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และการวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) เช่น ใช้สถิติที (t-Statistic) เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่าง 2 ประชากรที่เป็นอิสระจากกัน (Independent Sample T Test) ใช้สถิติเอฟ (F-Statistic) เพื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยที่มากกว่า 2 ประชากร โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Variance)

และสุดท้าย ทีมวิจัยจัดประชุมสัมมนา เรื่อง “องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม” เป็นการจัดประชุมสัมมนานำเสนอผลการศึกษาขั้นสุดท้าย ทั้งนี้ เพื่อคืนความรู้ที่ได้จากการศึกษาให้กับผู้เข้าร่วมประชุม ซึ่งในที่นี้คือ แกนนำองค์กรการเงินชุมชนประเภทต่างๆ ใน

พื้นที่ศึกษา และแกนนำองค์กรการเงินชุมชนนอกพื้นที่ศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมกับทีมวิจัย โดยทีมวิจัยได้นำข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์จากที่ประชุมไปปรับปรุงรายงานฉบับสุดท้ายให้มีความสมบูรณ์

ผลการศึกษา สรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1) พื้นที่ศึกษา 3 ตำบล ของจังหวัดสงขลา คือ ตำบลเขาพระ ท่าข้าม และชิงโค มีลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน ตำบลเขาพระ มีสภาพภูมิประเทศเป็นควนเขา ประชาชนจึงมีอาชีพทำสวนยางพาราเป็นหลัก ทำสวนผลไม้รองลงมา ในขณะที่ท่าข้าม ซึ่งมีสภาพภูมิประเทศเป็นที่เนิน ที่ราบ และราบลุ่มเป็นหลัก การทำสวนยางพารา ทำนา ทำสวนผลไม้ จึงเป็นอาชีพของประชาชนในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ส่วนตำบลชิงโค ซึ่งอยู่ติดชายทะเลอ่าวไทย และตั้งอยู่ใกล้ทะเลสาบสงขลา อาชีพของประชาชน คือ ทำสวนผลไม้ ทำนา ทำตาลโตนด ประมงพื้นบ้าน

ด้วยพื้นที่เกษตรของประชาชนในตำบลเขาพระ มีจำนวนเฉลี่ย 15.41 ไร่ต่อครัวเรือน ในขณะที่พื้นที่เกษตรของประชาชนในตำบลท่าข้ามและชิงโค มีจำนวนเฉลี่ย 4.89 และ 1.62 ไร่ต่อครัวเรือน ตามลำดับ เป็นเหตุให้รายได้ของประชาชนกลุ่มที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน มีรายได้ต่อครัวเรือน สูงกว่า 20,000 บาทต่อเดือน มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 40.6 ในขณะที่ ตำบลท่าข้าม และชิงโค ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนมีรายได้ต่อครัวเรือน สูงกว่า 20,000 บาทต่อเดือน มีสัดส่วนต่ำกว่า คือ เพียงร้อยละ 29.1 และ 20.6 ตามลำดับ

บทสรุปดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ประชาชนตำบลชิงโคมีสถานะทางเศรษฐกิจที่อ่อนแอกว่าอีก 2 ตำบลอย่างเห็นได้ชัด และเป็นเหตุให้ประชาชนตำบลชิงโคมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน 156,201 บาท ซึ่งถือว่ามีหนี้สินมากเมื่อเทียบกับขนาดพื้นที่เกษตร และระดับรายได้ ในขณะที่พื้นที่ตำบลท่าข้ามและเขาพระ ประชาชนมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน ในระดับ 204,535 และ 153,724 บาท ตามลำดับ สำหรับผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานะการมีหนี้สินนั้นพบว่า ประชาชนกลุ่มที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนมีหนี้สินในสัดส่วนที่มากกว่าคนทั่วไปที่ไม่ได้เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

สำหรับแหล่งเงินกู้ของประชาชนที่มีหนี้สินดังที่นำเสนอไว้ในตารางที่ 5.6 นั้น พบว่ากลุ่มที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ส่วนใหญ่ ร้อยละ 53.9 กู้เงินจากองค์กรการเงินชุมชน ร้อยละ 42.9 กู้จากธนาคารพาณิชย์ (รวม ธ.ก.ส. และ ธนาคารออมสิน) ส่วนปริมาณเงินออมนั้นพบว่าประชาชนที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่มีเงินออม มีเงินออมเฉลี่ย 2,693 บาทต่อเดือน เมื่อเทียบกับ 1,437 บาทต่อเดือน สำหรับประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่มีเงินออม เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเงินออมต่อเดือนระหว่างประชาชนทั้ง 2 กลุ่มพบว่า ค่าเฉลี่ยเงินออมของ

ประชาชนที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน สูงกว่าประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (P-Value = 0.003) และพบว่า ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนกว่าหนึ่งในสาม รู้จักกระจายเงินออมของตนเอง ไปยังแหล่งฝากเงินอื่นๆ นอกจากองค์กรการเงินชุมชนที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ด้วย

2) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกแกนนำกลุ่มออมทรัพย์พบว่า บางหมู่บ้านประชาชน กว่าร้อยละ 90 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ในขณะที่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์รายบุคคลพบว่า ประชาชนทั้ง 3 พื้นที่ ร้อยละ 78.3 เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนรูปแบบหนึ่งรูปแบบใด โดยประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนดังกล่าว ร้อยละ 88.3 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สำหรับผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์นั้น ร้อยละ 8.4 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ 2 กลุ่ม การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 58.8 มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการกู้เงิน ร้อยละ 48.0 ตอบว่าเพื่อประโยชน์ด้านดอกเบี้ยเงินฝาก ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลอันใด ตัวเลขดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากลุ่มออมทรัพย์เป็นองค์กรการเงินชุมชนที่ประชาชนในพื้นที่ให้ความไว้วางใจเป็นอย่างดี

3) องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทในการจัดสวัสดิการให้กับประชาชนในพื้นที่เป็นเงินจำนวนไม่น้อย โดยจำแนกเป็นสวัสดิการ 4 ด้าน คือ (1) การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (2) การพัฒนาด้านสังคม การสร้างเสริมสุขภาพชุมชน การสร้างเสริมสวัสดิการชุมชน การพัฒนาเด็ก และเยาวชน (3) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ (4) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และพลังงานชุมชนอย่างยั่งยืน

อบต. ท่าข้าม เป็น อบต. ที่จัดสรรงบการพัฒนาไปจัดสวัสดิการต่างๆ ดังกล่าว ในสัดส่วนสูงสุด ถึงร้อยละ 61.94 ในขณะที่ อบต. ชิงโค และเขาพระ จัดสรรงบการพัฒนาไปจัดสวัสดิการต่างๆ ดังกล่าว ในสัดส่วนร้อยละ 55.78 และ 45.67 อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเป็นตัวเงินพบว่า อบต. เขาพระ จัดสรรงบการพัฒนาไปจัดสวัสดิการสูงสุด คือ 11.04 ล้านบาท ในขณะที่ อบต. ท่าข้าม และชิงโค จัดสรรงบการพัฒนาไปจัดสวัสดิการ 7.59 และ 6.25 ล้านบาท ตามลำดับ ทั้งนี้เนื่องจาก อบต. เขาพระ มีงบพัฒนาสูงกว่าอีก 2 อบต. ถึง 2 เท่า

สำหรับรูปแบบสวัสดิการที่น่าสนใจ คือ มีความคิดใหม่ และสร้างสรรค์ ส่วนใหญ่จะจัดขึ้นที่ตำบลท่าข้าม โดย อบต. ท่าข้าม เช่น กองทุนส่งเสริมอาชีพตำบลท่าข้าม 1,000,000 บาท ซึ่งมีไว้ให้กลุ่มชาวบ้านยืมไปประกอบอาชีพโดยไม่คิดดอกเบี้ย สนับสนุนกิจกรรมชมรมท่าข้ามใจ-ดี สัมพันธ์ ให้ดำเนินกิจกรรมดูแลผู้ป่วยทางจิต ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุในพื้นที่ กองทุนส่งเสริมการทำนา ที่ตั้งขึ้นเพื่อเป็นการลดการเปลี่ยนที่นาไปเป็นสวนยางพาราให้น้อยลง และเพิ่มความมั่นคง

ด้านอาหารให้ประชาชนในพื้นที่ การจัดตั้งโรงปุ๋ยอินทรีย์ชุมชน เพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์จำหน่ายให้ประชาชนในพื้นที่ และสุดท้ายคือ การเข้าร่วมโครงการส่งเสริมสุขภาพกับ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ซึ่งเป็น อบต. รุ่นแรกที่ร่วมโครงการดังกล่าว โดย อบต. สมทบทุนถึงร้อยละ 20 ของงบประมาณที่ สปสช. จัดสรรให้ ส่วน อบต. ชิงโค และ เขาพระ ร่วมโครงการกับ สปสช. ในปีงบประมาณ 2552 และ 2553 ตามลำดับ

ทัศนคติของผู้บริหาร อบต. ในพื้นที่ศึกษาต่อองค์กรการเงินชุมชน มีความแตกต่างกัน มีเพียง อบต. ท่าข้ามที่ตัวนายก อบต. เอง มีทัศนคติที่ดีมากต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชน โดยตระหนักถึงบทบาทขององค์กรการเงินชุมชน ในฐานะเป็นแหล่งทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ และที่น่าสนใจคือ พนักงาน อบต. ดังกล่าวกว่า ร้อยละ 80 เป็นสมาชิกทั้งกลุ่มออมทรัพย์ และเครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ในขณะที่อีก 2 อบต. มีมุมมองที่แตกต่าง ในทำนองเดียวกัน ประชาชนในพื้นที่ตำบลท่าข้าม ก็มีทัศนคติต่อบทบาทของ อบต. ดีกว่า อีก 2 อบต.

4) องค์กรการเงินชุมชนส่วนใหญ่กำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการไว้ที่ 2 ปี เมื่อมีการเลือกตั้งหรือสรรหาใหม่ กรรมการชุดเดิม โดยเฉพาะตัวประธานจะเป็นคนเดิมที่ได้รับการรับรองจากสมาชิกให้เข้ามาดำรงตำแหน่งใหม่ เหตุผลเพราะไม่ค่อยมีคนอาสาเข้ามารับหน้าที่นี้ เมื่อพิจารณาดูค่าตอบแทนของประธาน (ซึ่งก็ไม่ต่างจากกรรมการ) ก็ต่ำมาก ส่วนใหญ่อยู่ในระดับไม่เกิน 500 บาทต่อเดือน อาจจะไม่จูงใจให้คนอาสาเข้ามารับหน้าที่ เมื่อเทียบกับภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ

ระเบียบว่าด้วยการฝากและการให้กู้ จะขึ้นกับกรรมการของแต่ละกลุ่ม/กองทุนเป็นหลัก แต่ละที่ไม่เหมือนกัน มีความหลากหลาย เช่น เงินฝากสัจจะต่อเดือนของกลุ่มออมทรัพย์ จะอยู่ที่ 50-6,000 บาท ในขณะที่ของกองทุนหมู่บ้าน (ซึ่งก็มีกิจกรรมการฝากสัจจะเช่นเดียวกัน) จะอยู่ที่ 50-5,00 บาท การจำกัดเงินฝากสัจจะขั้นสูงมีขึ้นเพื่อป้องกันสมาชิกบางคนที่มีเงินมาก มาฉวยโอกาสหารายได้จากเงินปันผล ซึ่งจะอยู่ในระดับร้อยละ 4-10 ต่อปี (ส่วนใหญ่ขึ้นกับผลกำไรจากการดำเนินงาน) เป็นอัตราผลตอบแทนที่สูงเมื่อเทียบกับธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไป ซึ่งอัตราดอกเบี้ยเงินฝากอยู่ที่ ร้อยละ 0.5–1.5 แล้วแต่ประเภทการฝาก

สำหรับเงื่อนไขการให้กู้มี 2 แบบหลักๆ แบบแรกมีเงื่อนไขที่เข้มงวด เช่น ให้กู้ได้ไม่เกินเงินฝากสัจจะสะสมของผู้กู้บวกผู้ค้ำ (ถ้ามี) วิธีนี้ไม่ค่อยจูงใจให้สมาชิกกู้กันมากนัก เงินหมุนเวียนจะเหลือมาก หมายถึงต้นทุนเงินฝากจะสูง กำไรจากการดำเนินงานจะน้อย แต่ก็เป็นวิธีที่เสี่ยงน้อย แบบที่สองมีเงื่อนไขยืดหยุ่นมาก เช่น ให้กู้ได้ 1.5 ของเงินฝากสัจจะสะสม วิธีนี้จูงใจให้สมาชิกกู้กันมาก

เงินหมุนเวียนมักไม่เพียงพอต่อความต้องการกู้ กำไรจากการดำเนินงานจะมาก แต่ก็เป็นวิธีที่เสี่ยงมากเช่นกัน

5) ทั้งกลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน ต่างก็มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อให้สมาชิกเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพในพื้นที่ แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า ส่วนใหญ่มิได้เป็นเช่นนั้น ตัวประธานกลุ่มหรือกองทุนเอง ก็ไม่ค่อยให้ความสำคัญมากนักกับวัตถุประสงค์ในการกู้ของสมาชิก ปล่อยให้เป็นเสรีภาพของสมาชิกที่กู้ แต่ที่สำคัญคือ เมื่อกู้ไปแล้ว เมื่อถึงกำหนดให้มาชำระคืนเป็นอันใช้ได้ จึงพบว่า ร้อยละ 10–60 (ส่วนใหญ่อยู่ในระดับร้อยละ 30) ของสมาชิกที่ขอกู้เงินทั้งหมด เป็นการกู้เพื่อไปปลดหนี้เงินกู้แหล่งอื่น ทั้งแหล่งเงินกู้ในระบบรวมทั้งองค์กรการเงินชุมชน และแหล่งเงินกู้นอกระบบ ตัวเลขการกู้เงินเพื่อไปปลดหนี้ดังกล่าว เป็นตัวเลขที่ไม่ควรมองข้ามเลยทีเดียว

อย่างไรก็ตาม ปัญหาการเบี้ยวหนี้หรือกู้แล้วไม่ชำระคืนของสมาชิก ยังเป็นปัญหาที่ไม่ร้ายแรงจนถึงขั้นสั่นคลอนความมั่นคงขององค์กรการเงินชุมชนประเภทกลุ่มออมทรัพย์ ทั้งนี้เพราะการทำหน้าที่อย่างเอาการเอางานและเสียสละเพื่อส่วนรวมของกรรมการและโดยเฉพาะตัวประธานที่คอยติดตามและแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างต่อเนื่องนั่นเอง ถึงกระนั้นก็ตาม ในอนาคตหากอัตราการกู้เงินเพื่อไปปลดหนี้เงินกู้แหล่งอื่นสูงขึ้นกว่าระดับที่เป็นอยู่ ปัญหาการเบี้ยวหนี้อาจจะสั่นคลอนความมั่นคงขององค์กรการเงินชุมชนได้ ส่วนกองทุนหมู่บ้าน ปัญหาการกู้เงินกองทุนแล้วไม่ชำระคืนมีให้เห็นอย่างเด่นชัดในแทบทุกกองทุน การเติมเงินจากรัฐบาลให้กองทุนหมู่บ้านในปี 2553 กองทุนละ 2-6 แสนบาทตามขนาดของสมาชิกกองทุน ช่วยให้สภาพคล่องของกองทุนดีขึ้น เปิดโอกาสให้สมาชิกหน้าใหม่ได้กู้เงินมากขึ้น แต่การยืดระยะเวลาชำระคืนจาก 1 ปี เป็น 2 ปีของรัฐบาล อาจส่งผลให้วินัยของสมาชิกผู้กู้จะแย่ลง ปัญหาการขาดการติดต่อระหว่างผู้กู้กับกองทุนจะมีมากขึ้น

ปัญหาอีกประการหนึ่งคือ สมาชิกในพื้นที่ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี มักจะรับรู้ข้อมูลการให้ผลตอบแทนจากเงินฝากขององค์กรการเงินชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ และจะเลือกใช้บริการฝากเงินสัจจะรายเดือนกับองค์กรการเงินชุมชนที่ให้ผลตอบแทนต่อเงินฝากสูงกว่า และพร้อมที่จะถอนเงินออกจากกลุ่มทันทีที่ตัวเองเห็นท่าไม่ดี หรือมีข่าวลือในทางลบเกิดขึ้นกับกลุ่มทั้งนี้ เนื่องจากสมาชิกเหล่านี้ไม่มีความผูกพันกับกลุ่ม ไม่มีความผูกพันกับเพื่อนสมาชิก และกรรมการ

ส่วนปัญหาในเชิงบริหารจัดการ สรุปได้ว่า องค์กรการเงินชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ยังขาดความรู้กับการบริหารจัดการเงินคงเหลือ ส่วนใหญ่จะฝากเงินคงเหลือแบบออมทรัพย์ไว้ที่

ธ.ก.ส. ธนาคารออมสิน ธนาคารพาณิชย์ ซึ่งได้ดอกเบี้ยเงินฝากเพียงร้อยละ 0.5 ต่อปีเท่านั้น หรือฝากกับสหกรณ์การเกษตรแบบฝากประจำจะได้ดอกเบี้ยเงินฝากร้อยละ 3 ต่อปี เป็นต้น แต่มีเพียงส่วนน้อยที่ฝากเงินกับสหกรณ์การเกษตร

ปัญหาที่ว่า ใครจะเป็นประธานต่อไป เป็นปัญหาที่ประธานองค์กรการเงินชุมชนส่วนใหญ่เริ่มตระหนัก บางคนไม่อยากเป็นประธานต่อแล้ว อยากจะวางมือ แต่กรรมการและสมาชิกไม่ยอมให้ลาออก บางคนกลัวว่า หากลาออกแล้วกลุ่มอาจจะล่มได้ บางคนเหนื่อยกายและเหนื่อยใจมาก แต่ก็หาคนรุ่นหลังมาแทนไม่ได้

ปัญหาต่างๆ ดังกล่าว เป็นปัญหาสำคัญที่กรรมการองค์กรการเงินชุมชนควรให้ความใส่ใจและค่อยๆ ร่วมกันคิดหาวิธีการที่เหมาะสมในการลดปัญหา ซึ่งจะนำพาการดำเนินงานของกลุ่มไปสู่ความยั่งยืน การเพิกเฉยต่อประเด็นปัญหาต่างๆ ดังกล่าว ไม่ว่ารู้หรือด้วยความไม่รู้ รอให้ปัญหาปรากฏชัดขึ้นจึงค่อยมาแก้ มันอาจจะช้าเกินไป

6) โครงสร้างการจัดสรรเงินกำไรจากการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ ไม่ว่ากลุ่มออมทรัพย์ขนาดเล็ก ขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ ต่างก็จัดสรรเงินกำไรไปจัดสวัสดิการรูปแบบต่างๆ ไม่เกินร้อยละ 10 มีเพียง 2 กลุ่มออมทรัพย์ที่ศึกษา ที่จัดสรรเงินกำไรไปจัดสวัสดิการรูปแบบต่างๆ สูงถึงร้อยละ 50 ไปจัดสวัสดิการผ่านกองทุนต่างๆ ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าว อยู่ในเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตาลโตนด

สวัสดิการที่จัดส่วนใหญ่จะเป็นสวัสดิการเชิงรับในรูปของสวัสดิการเกิด สวัสดิการเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล และสวัสดิการค่าทำศพเป็นสำคัญ มีเพียงส่วนน้อยที่จัดสวัสดิการในลักษณะ “สวัสดิการเชิงรุก” ซึ่งหมายถึง กิจกรรมการจัดสวัสดิการที่มีลักษณะเชิงป้องกัน เชิงเฝ้าระวัง หรือกิจกรรมการจัดสวัสดิการที่มีความคิดใหม่ ผ่านมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพกาย/จิต ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น ร้านค้าชุมชน กองทุนปุ๋ย กองทุนจัดงาน แนวคิดใหม่ของเครือข่ายฌาปนกิจ โครงการพ่อเฒ่าแม่เฒ่ากับสาวน้อย การส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรมสวัสดิการความดี กองทุนปลูกป่าเพื่อลดปัญหาโลกร้อน และการลงทุนปลูกสร้างสวนป่า แต่ละกิจกรรมมุ่งสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของสมาชิก (หรือของประชาชนในบางกิจกรรม) ให้ดีขึ้น นับเป็นรูปแบบสวัสดิการที่น่าสนใจ ที่องค์กรการเงินชุมชนต่างๆ สามารถนำไปพิจารณาประยุกต์เป็นกิจกรรมสวัสดิการใหม่ๆ ได้

สำหรับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมตามช่วงเวลาพบว่า ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมของประชาชนทั้งที่เป็น และไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนเพิ่มขึ้นตามลำดับ กล่าวคือ ในช่วง 10 ปี

ที่ผ่านมา ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมของประชาชนที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน มีค่า 3.08 (จากคะแนนเต็ม 5) เพิ่มเป็น 3.19 และ 3.36 ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา และในปัจจุบัน ตามลำดับ ในขณะที่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวม ของประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน มีค่า 3.06 (จากคะแนนเต็ม 5) เพิ่มเป็น 3.20 และ 3.40 ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา และในปัจจุบัน ตามลำดับ

และหากพิจารณาเหตุปัจจัยที่ทำให้ความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวมเฉพาะกลุ่มที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนดีขึ้นตามช่วงเวลาพบว่า ร้อยละ 94.1 ตอบว่า เป็นเพราะความสามารถในการจัดการของตนเองและครอบครัว เป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่สุด ที่มีส่วนทำให้คุณภาพชีวิตโดยรวมดีขึ้น ที่น่าสนใจคือ ร้อยละ 36.3 ตอบว่า เป็นเพราะองค์กรการเงินชุมชน ซึ่งก็ถือว่าเป็นสัดส่วนที่ไม่น้อย

7) เครือข่ายสวัสดิการชุมชนในจังหวัดสงขลา หรือที่ชาวบ้านทั่วไปรู้จักกันในนาม “กองทุนสัจจะวันละบาท” แม้จะมีเครือข่ายการจัดตั้งที่ดี ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน จนถึงระดับจังหวัด สมาชิกเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ปัญหาความยั่งยืนของเงินกองทุนยังเป็นประเด็นที่แกนนำเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลยังมีความกังวล

รายรับที่กันไว้จ่ายเป็นสวัสดิการรายการต่างๆ (หรือกองทุน 50%) ถูกใช้หมดแทบทุกเดือนไปกับสวัสดิการ 5 จาก 9 เรื่อง คือ (1) คลอดบุตร (2) เจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล (3) เสียชีวิต (4) คนทำงานให้กองทุน (5) คนด้อยโอกาส

2 ใน 3 เครือข่ายที่ศึกษา ไม่นำกองทุน 50% ไปจ่ายสวัสดิการเงินกู้ และสวัสดิการเงินฝาก และไม่จัดสวัสดิการทุนยืมส่งเสริมอาชีพและการศึกษา (หรือกองทุน 30%) แต่นำไปสมทบกับกองทุน 20% ที่กันไว้เป็นสวัสดิการบำนาญ ทั้งนี้เพราะเครือข่ายฯ ยังไม่มั่นใจในฐานะทางการเงินของกองทุนว่า จะเพียงพอต่อการจ่ายสวัสดิการเมื่อครบกำหนดเวลาจ่ายเบี้ยบำนาญให้สมาชิกในอนาคตหรือไม่

แหล่งเงินที่ไหลเข้าสู่กองทุนสวัสดิการในปัจจุบันของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ศึกษามีอยู่ 2 ทาง คือ เงินสัจจะวันละบาท ที่สมาชิกต้องส่งเข้ากองทุนปีละ 365 บาท และเงินสมทบจากรัฐบาลผ่านโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน (โครงการสมทบเงิน 1:1) นอกจากนั้นยังไม่พบแนวคิดใหม่ในการหารายได้เข้าสู่กองทุน อย่างมากก็นำเงินกองทุนคงเหลือโดยเฉพาะกองทุน ร้อยละ 30 และกองทุน ร้อยละ 20 ไปฝากสถาบันการเงินต่างๆ หรือองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่เพื่อเอาดอกเบี้ย

ในขณะที่พื้นที่อื่นๆ ซึ่งทีมวิจัยได้มีโอกาสเข้าศึกษาเพิ่มเติม เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลนิคมพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และ กองทุนสวัสดิการเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด ซึ่งพบว่าทั้ง 3 พื้นที่ดังกล่าว นอกจากมีแหล่งเงินเข้าจากสมาชิกในรูปของเงินสัจจะวันละบาท ที่ต้องส่งเข้ากองทุนปีละ 365 บาทต่อคน และเงินสนับสนุนจำนวนหนึ่งจาก อบต. เหมือนกองทุนสวัสดิการในจังหวัดสงขลาที่ศึกษาแล้ว ยังมีความพยายามพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยการหาวิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการของเขาอย่างเห็นได้ชัด วิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุน เช่น นำเงินกำไรสัดส่วนหนึ่งจากการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารชุมชน สถาบันการเงินชุมชน และกำไรสัดส่วนหนึ่งจากวิสาหกิจชุมชนที่องค์กรการเงินชุมชนสนับสนุน ไปสมทบเข้ากองทุนสวัสดิการในพื้นที่ ทำให้เงินกองทุนสวัสดิการมั่นคงขึ้น

8) กล่าวโดยสรุป สำหรับการจัดการความรู้ คือ การบันทึกข้อมูลทั้งที่เกี่ยวกับตัวสมาชิก และข้อมูลทางการเงินขององค์กรการเงินทุกประเภทยังใช้การบันทึกด้วยสมุดบันทึกเป็นหลัก การใช้รูปแบบดังกล่าวในการบันทึกข้อมูล จะใช้แรงคน และความจำของคนเป็นสำคัญ ความแม่นยำและความถูกต้องจะมีน้อย ความผิดพลาดอันเกิดจากคนมีโอกาสเกิดขึ้นได้มาก และใช้เวลามากในการดำเนินการ ที่สำคัญคือ การนำข้อมูลที่บันทึกไว้มาประมวลผลเพื่อการตัดสินใจในการดำเนินงานก็ไม่มี การเรียกใช้ข้อมูลที่เก็บบันทึกไว้แล้วจะช้ามาก เป็นเหตุให้การใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่บันทึกไว้แล้วเพื่อการวางแผนพัฒนา และการแก้ปัญหาต่างๆ มีน้อยมาก

ส่วนช่องทางในการเรียนรู้ หรือช่องทางในการเข้าถึงความรู้เพื่อการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน จะใช้ช่องทางการเรียนรู้จากความรู้ที่มีในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็นหลัก ผ่าน 4 ช่องทางคือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมที่ดำเนินการโดยองค์กรภายนอก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมที่ดำเนินการโดยเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมกรรมการองค์กรการเงินชุมชน และการเรียนรู้จากการไปดูงานต่างพื้นที่ของแกนนำ ซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมที่ดำเนินการโดยองค์กรภายนอกยังมีปัญหาความสม่ำเสมอในการจัดเวที ปัญหาการเข้าร่วมของกลุ่มเป้าหมาย ส่วนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมที่ดำเนินการโดยเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ มีประโยชน์ต่อองค์กรการเงินชุมชนค่อนข้างมาก แต่โอกาสการเรียนรู้ผ่านช่องทางนี้จะมีเพียงเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น

ในขณะที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีประชุมกรรมการองค์กรการเงินชุมชน ซึ่งจะมีการประชุมประจำเดือนเป็นปกติที่กรรมการทุกคนต้องเข้าร่วม ส่วนใหญ่เวทีนี้จะมุ่งเน้น

การดำเนินการประชุมตามวาระ และจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกรรมการเพื่อพัฒนาองค์กรไปข้างหน้าเป็นบางครั้งบางคราว โดยเฉพาะในกรณีที่กลุ่มมีปัญหาในการบริหารจัดการที่ต้องแก้ไข ส่วนการเรียนรู้จากการไปดูงานต่างพื้นที่ของแกนนำ จะเป็นไปตามอัธยาศัยและจะมีค่อนข้างน้อย

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ มีสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนถึงร้อยละ 8.3 ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า อย่างไรก็ตาม สมาชิกองค์กรการเงินชุมชนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าดังกล่าว กลับสนใจเป็นกรรมการองค์กรการเงินชุมชนกันน้อยมาก กล่าวคือ มีสมาชิกที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าเพียง 1 คน หรือ ร้อยละ 2.6 เท่ากันที่เป็นกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ตามลำดับ หากสมาชิกกลุ่มนี้ให้ความสนใจเป็นกรรมการองค์กรการเงินชุมชนกันมากขึ้น อาจส่งผลให้งานจัดการความรู้เพื่อพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนให้ก้าวหน้าได้มากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะวิธีการเข้าถึงความรู้นั้น นอกจากจะใช้วิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากความรู้ที่มีในตัวคนแล้ว ยังสามารถเข้าถึงความรู้จากตำราหรือเอกสารต่างๆ (Explicit Knowledge) ซึ่งผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า น่าจะมีความถนัดและได้เปรียบกว่าแกนนำชาวบ้านโดยทั่วไป

9) การปฏิบัติการที่ดี

จากการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ศึกษา สามารถสรุปเป็นการปฏิบัติที่ดีใน 6 ด้านคือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านวิสาหกิจชุมชน ด้านกิจกรรมด้านสวัสดิการ ด้านแนวคิดใหม่ และด้านการดูแลสิ่งแวดล้อม

ด้านการบริหารจัดการพบว่า กลุ่มออมทรัพย์มีการรวมกองทุน/กิจกรรมสวัสดิการไว้ในกลุ่มเพื่อช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิก นอกจากนี้ มีการกำหนดระเบียบการให้กู้ที่ป้องกันหนี้สูญและการกำหนดอัตราดอกเบี้ยพิเศษเพื่อกู้ไปประกอบอาชีพ รวมถึงมีการสร้างความเข้มแข็งให้เครือข่ายของกลุ่ม โดยมีกลุ่มพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำการดำเนินการกับกลุ่มน้องใหม่ในเครือข่าย สำหรับด้านวิสาหกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ที่มีการปฏิบัติการที่ดีได้คำนึงถึงการทำกิจกรรมที่ให้บริการกับสมาชิกและสร้างรายได้ให้กับกลุ่ม โดยมีการลงทุนโรงผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ลงทุนโรงอิฐบล๊อกประสาน จัดตั้งกองทุนประปาภูเขา ดำเนินธุรกิจการซื้อขายน้ำผึ้งเหลว และทำขนมพื้นบ้านจากวัตถุดิบในพื้นที่

ด้านกิจกรรม ธนาคารหมู่บ้านในตำบลท่าข้าม มีการดำเนินกิจกรรมแก้ปัญหาหนี้นอกระบบให้กับสมาชิก และ อบต. ท่าข้าม มีการดำเนินกิจกรรมในการแก้ปัญหาผู้พิการทางกาย และจิตผ่านชมรมท่าข้าม ใจ-ดี สัมพันธ์ ส่วนด้านสวัสดิการ มีองค์กรการเงินชุมชนและ อบต. ที่ให้

ความสำคัญกับการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกผ่านร้านค้าชุมชน กองทุนพัฒนาสังคม การบันทึกสวัสดิการความดี กองทุนพัฒนาที่ดิน กองทุนพัฒนาอาชีพ และกองทุนส่งเสริมการทำนา

สำหรับด้านแนวคิดใหม่นั้น องค์กรการเงินชุมชนมีการจัดตั้งกองทุนประกันความเสี่ยง กองทุนประกันเงินกู้ การให้เด็กเล็กเป็นสมาชิกของเครือข่ายสวัสดิการชุมชน และการจัดตั้งกองทุนฌาปนกิจของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ การจัดโครงการพ่อเฒ่าแม่เฒ่ากับสาวน้อย เพื่อฝึกให้เยาวชนในพื้นที่ทำอาหารท้องถิ่น และการกำหนดให้มีการตั้งประธานกลุ่มออมทรัพย์ 2 คน ทั้งนี้ เพื่อให้องค์กรการเงินชุมชนดำรงอยู่อย่างยั่งยืนและดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของสมาชิก และในด้านการดูแลสิ่งแวดล้อมพบว่า กลุ่มออมทรัพย์ในตำบลเขาพระ มีการลงทุนปลูกสร้างสวนป่า และจัดตั้งกองทุนสร้างป่าชุมชน เพื่อลดภาวะโลกร้อน

10) ข้อค้นพบของทีมวิจัยคือ องค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษาที่มีกิจกรรมการพัฒนาแบบองค์รวมค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเล็กหรือใหญ่ (ที่วัดจากปริมาณเงินฝากหรือเงินหมุนเวียน) จะให้ความสำคัญทางเศรษฐกิจ หรือความอยู่รอดทางการเงินของกลุ่มเป็นสำคัญ เรียกว่าบริหารไม่ให้กลุ่มล่มเป็นอันใช้ได้ หรือถือว่าดีแล้ว ที่จะคิดถึงการพัฒนาหรือสร้างสรรค์กิจกรรมการพัฒนาแบบองค์รวมค่อนข้างจะมีน้อย

อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษาที่พอจะนำมาเสนอเป็นตัวแบบองค์กรการเงินชุมชนที่พยายามสร้างสรรค์กิจกรรมการพัฒนากลุ่มแบบองค์รวม ได้ 6 กรณี คือ (1) ตัวแบบการเชื่อมโยงทุนในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน มิติสังคมและสุขภาพ กับการสร้างเสริมสิ่งแวดล้อม (2) ตัวแบบการดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านร้านค้าชุมชน กองทุนปุ๋ย และกองทุนจัดงาน (3) ตัวแบบการดำเนินกิจกรรมแบบองค์รวมผ่านการจัดสวัสดิการรูปแบบใหม่ๆ (4) ตัวแบบการคัดกรอง และการใช้ความดีในการเข้าถึงแหล่งทุนของสถาบันการเงินชุมชน (5) ตัวแบบการพัฒนาแบบองค์รวมที่เน้นความยั่งยืนของกองทุนสวัสดิการ และ (6) ตัวแบบการเชื่อมโยงทุนภายในขององค์กรการเงินชุมชนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบ และการสร้างความมั่นคงให้กองทุนสวัสดิการ โดยกรณีที่ 1 2 และ 3 เป็นองค์กรการเงินชุมชนในตำบลที่เลือกศึกษาของจังหวัดสงขลา กรณีที่ 4 5 และ 6 เป็นองค์กรการเงินชุมชนนอกพื้นที่จังหวัดสงขลาที่ทีมวิจัยมีโอกาสเข้าศึกษา

จากตัวแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมทั้ง 6 กรณีดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่า ส่วนใหญ่ของตัวแบบทั้ง 6 พัฒนาและดำเนินการโดยองค์กรการเงินชุมชนประเภทกลุ่มออมทรัพย์เป็นแกนหลัก จะมีการสมทบหรือสนับสนุนบ้างจากกองทุนหมู่บ้าน และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน แต่ก็เป็นส่วนน้อยมาก และพบว่า รูปแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน ตามกรอบการ

วิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบหรือกิจกรรมที่ตายตัวในรูปแบบหนึ่งรูปแบบใดเป็นการเฉพาะ ทั้งนี้ขึ้นกับเงื่อนไขหรือองค์ประกอบของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ รูปแบบองค์รวมในการพัฒนาชุมชนของแต่ละพื้นที่จะมีจุดเน้นที่แตกต่างกันไป แต่ภารกิจสำคัญขององค์กรการเงินชุมชนเหล่านั้นคือ นอกจากจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมการรับฝากเงิน และการกู้เงินของสมาชิกซึ่งถือเป็นมิติเศรษฐกิจขององค์กรการเงินชุมชน (ประเภทกลุ่มออมทรัพย์) โดยทั่วไปแล้ว ยังให้ความสำคัญกับมิติอื่นๆ เช่น มิติทางสังคม วัฒนธรรม การเอื้ออาทร สุขภาพ และมิติสิ่งแวดล้อมอีกด้วย การดำเนินกิจกรรมขององค์กรการเงินชุมชนที่ครอบคลุมหลายมิติดังกล่าว น่าจะเป็นส่วนเสริมให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน และ ประชาชนทั่วไปในบางกรณีมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น

11) การพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน ทั้ง 6 กรณีดังกล่าว มิได้เกิดขึ้นเองโดยบังเอิญ แต่จะมีเงื่อนไข 7 ประการ ที่มีส่วนสำคัญให้เกิดแนวคิด และการดำเนินการ การพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน โดยเป็นปัจจัยภายนอก 2 ประการ คือ (1) การสนับสนุน/ได้รับความร่วมมือจากองค์กร/หน่วยงานภายนอก (2) การให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเป็นปัจจัยภายในองค์กรการเงินชุมชนเอง 5 ประการ คือ (3) วิสัยทัศน์ และการเอาจริงเอาจังของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน (4) ความเป็นประชาธิปไตยและการเปิดกว้างของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน (5) ความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นของกรรมการองค์กรการเงินชุมชน (6) ฐานะทางการเงินขององค์กรการเงินชุมชน (7) การให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน และการมีช่องทางการเรียนรู้

แต่การมีช่องทางการเรียนรู้ การมีฐานะทางการเงินขององค์กรการเงินชุมชน หรือการให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นเพียงองค์ประกอบที่จำเป็นเท่านั้น ปัจจัยชี้ขาดขององค์กรการเงินชุมชนในการคิด และพัฒนากิจกรรมต่างๆ ในรูปแบบองค์รวมก็ยังคงอยู่ที่ตัวประธานกลุ่มที่ต้องมีสายตาที่ยาวไกลและเอาจริงเอาจัง กรรมการต้องมีความเป็นปึกแผ่น รวมทั้งสมาชิกต้องให้ความร่วมมือในระดับหนึ่งอีกด้วย

นอกจากนั้นยังพบว่า มีปัจจัยเกื้อหนุนที่จะยกระดับศักยภาพองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษาไปดำเนินภารกิจการพัฒนาแบบองค์รวม เฉกเช่นองค์กรการเงินชุมชนที่เป็นตัวแบบ เช่น การมีช่องทางการเรียนรู้ที่มากมายหลายระดับ ประชาชนให้ความสนใจและให้ความไว้วางใจองค์กรการเงินชุมชนด้วยการสมัครเป็นสมาชิกกันเป็นจำนวนมาก และทัศนคติของสมาชิกต่อบทบาทองค์กรการเงินชุมชน เช่น สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์มีทัศนคติต่อบทบาทของกลุ่มโดยรวมในระดับดีปานกลาง แต่มีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติค่อนข้างสูงคือ 3.22 (จากคะแนนเต็ม 4) ร้อยละ 8.3 ของสมาชิก

องค์กรการเงินชุมชน จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า เพียงแต่ต้องหาวิธีการให้สมาชิกกลุ่มนี้เข้ามาเป็นกรรมการองค์กรการเงินชุมชนให้มากขึ้น

ในขณะเดียวกัน ก็มีปัจจัยที่ยังเป็นจุดอ่อนที่จะยกระดับศักยภาพองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษาไปดำเนินภารกิจการพัฒนาแบบองค์รวมด้วยเช่นเดียวกัน เช่น ไม่ค่อยมีกรรมการหรือสมาชิกที่ต้องการอาสามาดำรงตำแหน่งประธาน เนื่องจากไม่ค่อยมีอะไรเป็นเครื่องจูงใจ ซ้ำยังเป็นงานที่ต้องมีความรับผิดชอบสูง นอกจากนั้น สัดส่วนเงินกำไรจากการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนที่นำไปจัดสวัสดิการก็ค่อนข้างต่ำไม่เกินร้อยละ 10 ความสามารถของกรรมการองค์กรการเงินชุมชนในการบริหารเงินคงเหลือค่อนข้างต่ำ ระดับความรู้ในการนำเงินหมุนเวียนคงเหลือไปลงทุนในวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างงานสร้างรายได้ก็ไม่ค่อยมี สภาพเช่นนี้ ทีมวิจัยคิดว่า เป็นปัจจัยลบต่อการขับเคลื่อนองค์กรการเงินชุมชนให้มีแนวคิดใหม่และสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ในมิติองค์รวม

บทที่ 13
ข้อเสนอแนะต่อองค์กรการเงินชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เพื่อเพิ่มความสามารถในการพึ่งตนเอง และเพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชนมีความมั่นคงและยั่งยืน ทีมวิจัยมีข้อเสนอแนะต่อองค์กรการเงินชุมชน และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่อาจจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปเป็นแนวทางในการสนับสนุนหรือสร้างสรรค์งานให้องค์กรการเงินชุมชนได้พัฒนาไปในแนวทางที่เหมาะสม โดยจำแนกข้อเสนอแนะเป็น 6 ส่วน คือ (1) ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มออมทรัพย์ (2) ข้อเสนอแนะต่อกองทุนหมู่บ้าน (3) ข้อเสนอแนะต่อเครือข่ายสวัสดิการชุมชน (4) ข้อเสนอแนะต่อองค์กรการเงินชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม (5) ข้อเสนอแนะต่อการจัดตั้งเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนระดับพื้นที่ และ (6) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ข้อเสนอแนะแต่ละส่วนมีรายละเอียดดังนี้

13.1 ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มออมทรัพย์

1) ระเบียบการฝากและกู้ของกลุ่มออมทรัพย์ ที่พบในพื้นที่ศึกษาหลากหลาย ขึ้นกับสภาพเศรษฐกิจสังคมของพื้นที่ ประสบการณ์และการลองผิดลองถูกของกรรมการ ทีมวิจัยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่ประเด็นเงื่อนไขการให้กู้ โดยเฉพาะวงเงินให้กู้ มีทั้งแบบที่ยืดหยุ่น และแบบที่เข้มงวด แบบที่ยืดหยุ่นมาก เช่น ให้เงินกู้ 1.5 เท่าของเงินฝากสะสมของผู้กู้ กรรมการต้องมีความระมัดระวังโดยการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้กู้รวมทั้งติดตามพฤติกรรมการใช้เงินกู้ของผู้กู้มากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อป้องกันความเสี่ยงที่เงินจะสูญหาย หรือเรียกว่ากู้แล้วหนีเพราะไม่สามารถชำระคืนได้

ส่วนแบบที่มีกฎระเบียบว่าด้วยการกู้มากหรือเข้มงวด คือ ให้เงินกู้ได้ไม่เกินเงินฝากสะสมของผู้กู้และผู้ค้ำ (ในกรณีที่มีผู้ค้ำ) ผลที่เกิดขึ้นคือ สมาชิกจะกู้กันน้อย เงินฝาก (เงินสัจจะสะสม) จะเหลือมาก เป็นภาระต้นทุนเงินฝากที่สูง กำไรจากการดำเนินงานจะน้อย และผลตอบแทนจากเงินฝากก็น้อย เรียกว่า ประสิทธิภาพการบริหารเงินหมุนเวียนต่ำ ในขณะที่ความเสี่ยงของกลุ่มก็น้อยเช่นเดียวกัน ข้อเสนอแนะสำหรับกลุ่มที่เข้มงวดเรื่องการกู้ดังกล่าว ควรจะบริหารเงินหมุนเวียนคงเหลือให้เกิดผลงอกเงยมากกว่าที่นำเงินคงเหลือไปฝากธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไป ซึ่งได้รับผลตอบแทนเงินฝากที่ต่ำมาก แนวทางการบริหารเงินหมุนเวียนคงเหลือที่น่าจะเป็นตัวอย่างที่ดี เช่น การนำเงินหมุนเวียนคงเหลือมาจัดสวัสดิการรูปแบบต่างๆ ในลักษณะการให้บริการแก่สมาชิก และคนทั่วไป เช่น การจัดตั้งร้านค้าชุมชน การจัดตั้งกองทุนปุ๋ยบริการให้กับเกษตรกร หรือกองทุนจัดงานไว้บริการให้กับสมาชิกที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่แข็งแรง เช่นตัวแบบกลุ่มออมทรัพย์แม่เตย เป็นต้น

อันเป็นสวัสดิการช่วยอำนวยความสะดวกให้กับสมาชิก และลดรายจ่ายในการผลิต รวมทั้งรายจ่ายในครัวเรือน และในที่สุด เป็นการบริหารเงินฝากคงเหลือให้เกิดผลงอกเงยอีกด้วย

2) จากการศึกษาที่พบว่า มีสมาชิกผู้กู้โดยเฉลี่ยร้อยละ 10–60 (ส่วนใหญ่อยู่ในระดับร้อยละ 30) กู้ไปปลดหนี้แหล่งอื่น ทั้งแหล่งเงินกู้ในระบบรวมทั้งองค์กรการเงินชุมชน และแหล่งเงินกู้นอกระบบ หรือคนในพื้นที่เรียกว่า กู้ไป “ผลัดบ่า” โดยเฉพาะบางกลุ่ม ตัวเลขดังกล่าวสูงถึงร้อยละ 60 ซึ่งถือว่าสูงมากทีเดียว และพบว่า กรรมการรวมทั้งตัวประธานกลุ่มก็มิได้ให้ความสำคัญว่าสมาชิกจะกู้ไปทำอะไร สำคัญเพียงสิ่งเดียวคือ กู้ไปแล้วขอให้ชำระคืนให้ได้เท่านั้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่กู้เงินแล้วชำระคืนได้ แต่ระยะยาวไม่มีหลักประกันว่าสมาชิกผู้กู้จะมีความสามารถในการชำระคืนดังที่เป็นอยู่ในระดับปัจจุบันหรือไม่ จึงเสนอแนะให้ประธานรวมทั้งกรรมการพึงระมัดระวังและและติดตามผู้กู้กลุ่มเสี่ยงเหล่านี้ให้มากเป็นกรณีพิเศษ มีโอกาสก็ต้องชวนคิดชวนคุย เพื่อแนะแนวทางในการดำรงชีวิตที่เหมาะสม โดยเฉพาะการควบคุมรายจ่ายประจำวัน รายจ่ายที่ไม่จำเป็น เป็นต้น การปฏิบัติเช่นนี้ไม่เพียงแต่แสดงให้ผู้กู้เห็นว่ากรรมการกลุ่มมีความห่วงใยต่อสมาชิกเท่านั้น หากแต่ยังช่วยให้กลุ่มมีความมั่นคงทางการเงินในระยะยาวอีกด้วย

สำหรับพื้นที่ตำบลเขาพระ ซึ่งได้เปรียบในแง่ทรัพยากรที่ดินทางการเกษตร โดยเฉพาะสวนยางพารา เมื่อเทียบกับอีก 2 ตำบล ในช่วงยางพารามีราคาสูงมากเช่นในปัจจุบัน เกษตรกรมีการใช้จ่ายสะดวกมือมาก บางหมู่บ้าน มีรถยนต์ (ส่วนใหญ่เป็นรถกระบะ) กว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนทั้งหมด ในคราวประชุมสมาชิกประจำปี ประธานหรือกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ ควรจะให้แนวคิดแก่สมาชิกชาวสวนยางในการจัดการรายได้ที่ได้มาให้เหมาะสม โดยเฉพาะกระตุ้นให้รู้จักเก็บออมเงินที่ได้มาไว้ใช้จ่ายในรายการที่จำเป็นในอนาคตด้วย เช่น กันเงินไว้บำรุงรักษาสวนยางโดยเติมนิเวศสีเขียวเข้าไปในสวนยางให้มากขึ้น กันเงินไว้เป็นค่ารักษาพยาบาลยามสมาชิกในครัวเรือนเจ็บไข้ได้ป่วย กันเงินไว้เพื่อการศึกษาของบุตรหลาน รวมทั้งการแสวงหาความรู้ให้กับเกษตรกรเอง เป็นต้น

3) เงินฝากคงเหลือจากการให้สมาชิกกู้ของกลุ่มออมทรัพย์โดยทั่วไป คือ การนำเงินไปฝากไว้กับธนาคารพาณิชย์ ให้ผลตอบแทนในรูปของอัตราดอกเบี้ยเงินฝากต่ำเพียงร้อยละ 0.50–1.25 ต่อปี ตามแต่ประเภทของเงินฝาก หากเงินฝากคงเหลือจากการให้กู้มีเป็นจำนวนมากอย่างเช่นที่ตำบลท่าข้าม หลายกลุ่มมีเงินฝากคงเหลือจากการให้กู้กว่าครึ่งหนึ่งของเงินฝากทั้งหมด กรณีเช่นนี้ ตัวเลขกำไรจากการดำเนินงานประจำปีก็จะต่ำ ในที่สุดผลตอบแทนที่ปันให้กับผู้ฝากก็จะต่ำไปด้วย เงินกำไรที่จะจัดสรรไปสู่กองทุนสวัสดิการรูปแบบต่างๆ ก็มีไม่มาก กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมก็จะขาดความคึกคัก ข้อเสนอแนะคือ กรรมการกลุ่มออมทรัพย์จะต้องระดมความคิดกันภายในหมู่กรรมการ หรือเชิญบุคคลภายนอกที่มีความรู้หรือมีประสบการณ์มาให้ความรู้ ในการจัดการเงิน

คงเหลือให้เกิดผลประโยชน์งอกเงย โดยเฉพาะการแสวงหาความรู้ในการนำเงินคงเหลือไปลงทุนในวิสาหกิจชุมชน ทั้งวิสาหกิจชุมชนที่สมาชิกทุกคนจำเป็นต้องกินต้องใช้ หรือวิสาหกิจชุมชนที่ต่อยอดจากฐานเศรษฐกิจหรืออาชีพของคนในพื้นที่ การดำเนินงานดังกล่าว นอกจากจะเป็นกิจกรรมสวัสดิการในรูปการให้บริการ หรืออำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกที่ไม่เป็นตัวเงินแล้ว บางวิสาหกิจชุมชนยังสามารถสร้างงานที่ยั่งยืนให้กับสมาชิกได้อีกด้วย

4) จากข้อเท็จจริงที่ค้นพบว่า สวัสดิการส่วนใหญ่ที่กลุ่มออมทรัพย์จัดให้กับสมาชิก จะเน้นสวัสดิการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นหลัก หรือที่ทีมวิจัยเรียกว่า “สวัสดิการเชิงรับ” ซึ่งกลุ่มที่มีศักยภาพคือ มีเงินกำไรมากเพียงพอก็ดำเนินไปได้ไม่มีปัญหาอะไร เพราะเป็นสวัสดิการที่สนองความต้องการของสมาชิกโดยรวมอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม ยังมีสวัสดิการรูปแบบใหม่ๆ (แม้จะมีไม่มาก) ที่สร้างสรรค์ขึ้นจนเป็นรูปธรรมโดยกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งทีมวิจัยเรียกว่า ”สวัสดิการเชิงรุก” คือ เป็นกิจกรรมการจัดสวัสดิการที่มีลักษณะเชิงป้องกัน เชิงเฝ้าระวัง หรือกิจกรรมการจัดสวัสดิการที่มีความคิดใหม่

ข้อเสนอแนะคือ กลุ่มออมทรัพย์ควรจะช่วยกันขับเคลื่อน หรือขยายขอบเขตของสวัสดิการจากเชิงรับ เป็นเชิงรุกมากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อยกระดับปรับปรุงคุณภาพชีวิตของสมาชิก (หรือบางกิจกรรมยังเป็นประโยชน์แก่ประชาชนโดยทั่วไป) ให้ดีขึ้น ผ่านมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพกาย/จิต ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม แต่การกำหนดสวัสดิการเชิงรุกผ่านกิจกรรมอะไรต้องคำนึงถึงศักยภาพของพื้นที่ด้วย

5) วิธีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงาน เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิก ข้อมูลทางการเงินทั้งการฝากเงิน การกู้เงิน และการชำระคืน รายรับ รายจ่าย และกำไรจากการดำเนินงานของทุกกลุ่มองค์กร ของกลุ่มออมทรัพย์ใน 3 พื้นที่ศึกษา เกือบทั้งหมดบันทึกด้วยสมุดบันทึกทั้งสิ้น ปัญหาข้อมูลสูญหายอาจเกิดขึ้นได้ กลุ่มออมทรัพย์เครือข่ายตาลโตนดจึงมีการป้องกันปัญหาดังกล่าว ด้วยการให้กรรมการกลุ่มออมทรัพย์ทุกคนบันทึกข้อมูลทางการเงินในแต่ละเดือนทุกด้าน ไปพร้อมๆ กัน ซึ่งต้องใช้เวลา และใช้คนเปลืองมาก

ทีมวิจัยจึงเสนอแนะว่า กลุ่มออมทรัพย์ควรให้ความสำคัญกับการบันทึกข้อมูล โดยการจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์มาใช้ในการบันทึกข้อมูล เพราะปัจจุบันราคาเครื่องคอมพิวเตอร์ก็ไม่แพงเหมือนในอดีต การบันทึกข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ นอกจากจะช่วยองค์กรในการบริหารจัดการตามวัตถุประสงค์ต่างๆ ได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการเรียกใช้ข้อมูลที่จัดเก็บไว้แล้วมาใช้งานก็จะทำได้ง่าย และรวดเร็วแล้ว ยังสามารถนำข้อมูลที่จัดเก็บไปวิเคราะห์เพื่อประกอบการตัดสินใจ

เชิงบริหารจัดการ หรือเพื่อการวางแผนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มได้อย่างมีข้อมูลสนับสนุนมากขึ้น

6) ด้วยผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่เป็นผู้นำรุ่นหนึ่งซึ่งค่อนข้างสูงวัย มีไม่น้อยที่เป็นประธานตลอดกาล ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ผู้นำกลุ่มบางท่านเหนื่อยล้าอยากวางมือจากการเป็นประธาน แต่ก็ต้องจำใจทำหน้าที่ต่อไป เพราะไม่มีกรรมการหรือสมาชิกผู้ใดอยากรับหน้าที่แทน ดังนั้น ภารกิจเร่งด่วนของประธานในขณะนี้คือ การพยายามเสาะหาคนรุ่นสองที่มีคุณสมบัติดี มีจิตอาสา สามารถอุทิศเวลาเพื่อส่วนรวม และค่อยๆ โน้มน้าวให้มาสมัครเป็นประธานแทนคนรุ่นหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้การคิดค้นกิจกรรมใหม่ๆ ด้านการฝาก และกู้ รวมทั้งการจัดสวัสดิการที่แตกต่างจากเดิม และที่สามารถรับมือกับปัญหาต่างๆ ได้อย่างฉับไว และรู้เท่าทันมากขึ้น และหากได้สมาชิกผู้จบปริญญาตรีหรือสูงกว่า (ซึ่งก็มีไม่น้อย) ที่เป็นคนรุ่นสอง อาสาเข้ามาเป็นประธานด้วยแล้ว ก็ยิ่งเป็นประโยชน์มาก เพราะนอกจากจะมีความคล่องตัวในการคิดค้นกิจกรรมใหม่ๆ แล้ว ในแง่การจัดการความรู้ นอกจากจะเรียนรู้ผ่านช่องทางการเรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลายในพื้นที่แล้ว ยังได้เปรียบในแง่การแสวงหาความรู้จากเอกสารได้มากขึ้น เป็นการเพิ่มศักยภาพในการเข้าถึงการปฏิบัติการที่ดีในพื้นที่ต่างๆ ทั้งด้านการบริหารจัดการ ด้านวิสาหกิจชุมชน ด้านกิจกรรม ด้านสวัสดิการ ด้านแนวคิดใหม่ และด้านการดูแลสิ่งแวดล้อม โอกาสในการนำปฏิบัติการที่ดีในพื้นที่ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในกลุ่มก็มีมากขึ้น

13.2 ข้อเสนอแนะต่อกองทุนหมู่บ้าน

1) กองทุนหมู่บ้านประสบปัญหาเรื่องสมาชิกขาดความรับผิดชอบมากทีเดียว คือ กู้แล้วไม่คืน แม้กองทุนหมู่บ้านที่ผ่านการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลเพื่อรับการเติมเงินเข้าสู่กองทุนจากรัฐบาล 2-6 แสนบาทตามจำนวนสมาชิกแล้วก็ตาม เสียงสะท้อนจากเวทีระดับพื้นที่ และเวทีสัมมนาขั้นสุดท้ายที่ทีมวิจัยจัดให้กับแกนนำองค์กรการเงินชุมชน ก็ยังสรุปตรงกันว่า มีกองทุนหมู่บ้านที่ผ่านการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลแล้วจำนวนไม่น้อยที่เงินกองทุนไม่ค่อยเคลื่อนไหว สมาชิกผู้กู้ที่ได้ลงนามรับสภาพหนี้ ก็ได้เพียงการลงนาม แต่โอกาสที่จะชำระคืนค่อนข้างยาก มีการกล่าวกันว่า “กองทุนเงินล้าน” อาจจะมีเพียงแค่ตัวเลข

ข้อเสนอแนะคือ กรรมการกองทุนหมู่บ้านควรทำภารกิจเร่งด่วนในการให้การศึกษากับสมาชิกผู้กู้เงินจากกองทุนเรื่องความรับผิดชอบในการชำระคืน และติดตามหนี้อย่างเป็นจริงเป็นจัง ในช่วงราคายางพาราทรงตัวอยู่ในระดับสูงเช่นปัจจุบัน ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองมากขึ้น กรรมการกองทุนควรเฝ้าระวังกลุ่มสมาชิกที่ไม่มีสวนยาง และมี

รายได้น้อยมากเป็นกรณีพิเศษ ทั้งในฐานะเพื่อนสมาชิก และในฐานะเพื่อนบ้านด้วยกัน การคอยให้คำปรึกษา การให้คำชี้แนะเรื่องความเป็นอยู่ แนวทางการดำเนินชีวิต ถามไถ่ทุกข์สุขกันบ้าง น่าจะช่วยอุดช่องว่างดังกล่าวลงได้เป็นอย่างดี หรือหากกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน ก็น่าจะมีความรับผิดชอบในการชำระคืนมากขึ้น

2) การยืดระยะเวลาชำระคืนเงินกู้กองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล ในปี 2553 จาก 1 ปี เป็น 2 ปี แกนนำกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่คิดว่าเป็นนโยบายที่ไม่ดี เป็นนโยบายที่อาจจะสร้างปัญหาให้กับกรรมการกองทุนหมู่บ้านมากขึ้น เพราะเดิมที่กำหนดให้ชำระคืนภายใน 1 ปี สมาชิกจำนวนหนึ่งก็ยังไม่คิดจะจ่ายคืนเลย เมื่อขยายเป็น 2 ปี ยิ่งเป็นการสร้างเงื่อนไขให้สมาชิกกลุ่มดังกล่าวเบี้ยวหนี้มากขึ้น ทีมวิจัยจึงเสนอแนะต่อกองทุนหมู่บ้านให้ใช้มติของกรรมการในการยืดระเบียบว่าด้วยระยะเวลาในการชำระคืนเงินกู้แบบเดิม คือ กำหนดให้สมาชิกผู้กู้ชำระคืนกองทุนภายใน 1 ปี ทั้งนี้เพื่อลดภาระของกรรมการรวมทั้งตัวประธานในการติดตามหนี้ และเพื่อรักษาสถานะภาพของเงินกองทุนให้มีความมั่นคงสืบไป

3) สำหรับบางกองทุน โครงสร้างและการคัดสรรสมาชิกกองทุนหมู่บ้านเข้ามาเป็นกรรมการต้องพยายามเฟ้นหาบุคคลที่มีประวัติด้านการเงิน และประวัติส่วนตัวดี หรือหากเป็นคนรุ่นใหม่ด้วยได้ก็ยิ่งดี เพราะเสียงสะท้อนจากเวทีระดับพื้นที่ และเวทีสัมมนาขั้นสุดท้ายที่ทีมวิจัยจัดให้กับแกนนำองค์กรการเงินชุมชน สรุปตรงกันว่า ปัจจัยที่ชี้ว่า การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านมีความสำเร็จหรือไม่ อยู่ที่กรรมการเป็นปัจจัยสำคัญ นอกจากนั้น ต้องพยายามให้มีสมาชิกจากคนในตระกูลเดียวกันมาเป็นกรรมการได้เพียง 1 คน เพราะเป็นประเด็นที่อ่อนไหว และสามารถพัฒนาเป็นเงื่อนไขให้สมาชิกเกิดความไม่พอใจหรือไม่ไว้วางใจกรรมการได้

13.3 ข้อเสนอแนะต่อเครือข่ายสวัสดิการชุมชน

1) ด้วยต้องการให้ประชาชนสมัครสมาชิกกันมากๆ ประกอบกับรายการสวัสดิการ 9 เรื่องที่จูงใจ ส่งผลให้เครือข่ายสวัสดิการชุมชนเติบโตอย่างรวดเร็ว รวมถึงส่งผลให้ทัศนคติของประชาชนที่สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกเพียงเพื่อต้องการรับสวัสดิการเป็นหลัก อาจเข้าทำนองเข้ามาเพื่อ “เอา” มากกว่าเข้ามาเพื่อ “ให้” ส่งผลให้เงินกองทุน 50% ถูกจ่ายผ่านสวัสดิการเรื่องต่างๆ หมดทุกเดือน อาจกระทบต่อความมั่นคงของเครือข่ายฯ ได้ กรรมการเครือข่ายฯ ควรรณรงค์อย่างจริงจังเพื่อให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่สมาชิกหรือบุคคลทั่วไปที่ยังไม่ตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกในประเด็นการพัฒนาคนโดยอาศัยกองทุนสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท ทำสวัสดิการภาคประชาชน

เป็นเครื่องมือ เพื่อพัฒนาคนให้เป็นคนดีและมีปัญญา ตามแนวทางการพัฒนา “ทุนคน” ของครูชบ เพื่อให้สมาชิกเข้ามาเพื่อ “ให้” มากกว่าเข้ามาเพื่อ “เอา”

2) เครือข่ายสวัสดิการชุมชน ควรวางยุทธศาสตร์พึ่งพาตนเองเป็นหลัก มากกว่าการพึ่งพารัฐบาล เช่น โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนของรัฐบาลในปีงบประมาณ 2553 หรือโครงการสมทบเงิน 1:1 นั้น เป็นนโยบายของรัฐบาลหนึ่งของพรรคการเมืองหนึ่ง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลผู้บริหารมาจากอีกพรรคการเมืองหนึ่ง นโยบายดังกล่าวอาจขาดความต่อเนื่องได้

นอกจากนั้น โครงการดังกล่าวรัฐบาลใช้เงินงบประมาณแผ่นดินไปดำเนินการ ซึ่งงบประมาณแผ่นดินควรจะถูกนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศผ่านกระทรวง หน่วยงาน องค์กรต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยรวม แต่กลับถูกนำไปใช้ผ่านโครงการส่งเสริมสวัสดิการภาคประชาชน ซึ่งจะยังประโยชน์ให้กับสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชนเป็นหลัก ประเด็นนี้ อาจถูกสังคมหยิบมาวิจารณ์ทางลบในทำนองเลือกปฏิบัติได้ แต่หากแปลงงบประมาณไปสู่โครงการอีกลักษณะหนึ่ง เช่น โครงการแนวจัดการความรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นโครงการที่รัฐบาลควรสนับสนุนเพื่อเติมพลังให้กับแกนนำองค์กรการเงินชุมชน ในการนำพาเครือข่ายสวัสดิการชุมชนไปสู่ความยั่งยืน ซึ่งสามารถลดเงินงบประมาณได้อีกมาก ปัญหาการถูกตั้งคำถามจากสังคมทำนองการเลือกปฏิบัติก็จะไม่มี

อย่างไรก็ตาม เงินที่รัฐบาลสมทบให้ 1:1 ภายใต้โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนนั้น เครือข่ายควรกันเงินร้อยละ 50 ของเงินสมทบ ไว้เป็นเงินสะสมสำหรับการจ่ายเป็นเบี้ยบำนาญ เมื่อสมาชิกมีอายุครบ 60 ปี และเป็นสมาชิกมาแล้ว 15 ปีขึ้นไป ทั้งนี้ เพื่อยืดอายุกองทุนเมื่อถึงเวลาจ่ายเบี้ยบำนาญให้นานที่สุด

3) การแก้ปัญหาความกังวลเรื่องความยั่งยืนของเครือข่ายสวัสดิการชุมชน หรือกองทุนสัจจะวันละบาท เมื่อครบกำหนดการจ่ายเบี้ยบำนาญ มีได้หลากหลายแนวทาง และหลากหลายวิธีปฏิบัติ กรรมการเครือข่ายอาจใช้วิธีง่ายๆ โดยการทบทวนการจ่ายสวัสดิการในบางรายการ เช่น เงินสวัสดิการตาย หรือค่าทำศพให้กับสมาชิกที่เสียชีวิต เช่น เครือข่ายสวัสดิการชุมชนท่าข้าม หรือการงดจ่ายสวัสดิการ เรื่องที่ 6 7 และ 8 ว่าด้วยสวัสดิการเงินกู้ สวัสดิการเงินฝาก และทุนยืมส่งเสริมอาชีพ/การศึกษา ตามลำดับ และนำเงินที่ประหยัดได้ไปสมทบกับกองทุน 20% ที่กันไว้จ่ายเป็นเบี้ยบำนาญ เมื่อสมาชิกมีอายุครบ 60 ปี และเป็นสมาชิกมาแล้ว 15 ปีขึ้นไป เช่น กรณีเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบลท่าข้าม และชิงโค เป็นต้น

การแก้ปัญหาความกังวลเรื่องความยั่งยืนของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนด้วยวิธีดังกล่าว ถือเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่อยู่บนพื้นฐานของการยอมรับความจริง โดยมองปัญหาจากภายใน

เครือข่ายของตัวเอง ในประเด็นระเบียบการจ่ายสวัสดิการที่อาจขาดฐานความรู้ เมื่อปรับเปลี่ยนแก้ไขแล้ว ฐานะทางการเงินของกองทุนน่าจะมีความมั่นคงมากขึ้น อันเป็นแนวทางการแก้ปัญหาที่เครือข่ายต่างๆ ที่ประสบปัญหาแบบเดียวกันนำไปลองปฏิบัติในพื้นที่ของตนเองได้

4) วิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการนอกเหนือจากเงิน 365 บาทต่อปี ที่สมาชิกแต่ละคนต้องจ่าย บวกกับเงินอุดหนุนจาก อบต. ที่มากบ้าง น้อยบ้าง แล้วแต่กำลังเงิน และการให้ความสำคัญของผู้บริหารท้องถิ่นต่อบทบาทของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนในการทำระบบสวัสดิการชุมชน อาจทำได้ด้วยการขยายฐานรายรับเข้าสู่กองทุน ซึ่งก็มีแนวทางที่หลากหลายที่กรรมการเครือข่ายฯ ควรร่วมกันพิจารณานำไปปรับใช้ เช่น

4.1) ร่วมกับกลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน หรือธนาคารหมู่บ้าน จัดตั้งเป็นเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ และขอความร่วมมือในการนำเงินกำไรจากการดำเนินงานในแต่ละปีสมทบเข้าสู่กองทุนสวัสดิการชุมชน เช่น เครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนตำบลปาล์มพัฒนา อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล และเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี การเติมเงินเข้าสู่กองทุนด้วยวิธีนี้ อาจส่งผลให้สมาชิกองค์กรการเงินชุมชนต่างๆ ดังกล่าว ตัดสินใจสมัครเป็นสมาชิกเครือข่ายสวัสดิการชุมชนมากขึ้น ฐานเงินกองทุนก็จะมากขึ้น

4.2) การนำเงินสะสมของกองทุน ในส่วนเงินกองทุน 20% ที่สะสมไว้จ่ายเบี้ยบำนาญให้กับสมาชิกในอนาคต และในส่วนเงินกองทุน 30% คงเหลือจากที่กันไว้ส่งเสริมอาชีพ/การศึกษาของสมาชิก ไปทำประโยชน์ให้เกิดดอกผลงอกเงย เช่น การนำเงินไปฝากกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็ง ซึ่งจะให้ผลตอบแทนที่สูงกว่าการนำไปฝากธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไป หรือพื้นที่ใดมีความพร้อมก็นำเงินสะสมดังกล่าวไปตั้งเป็นกองทุนให้สมาชิกกู้ยืม โดยคิดดอกเบี้ยเช่นเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์โดยทั่วไป หรือเช่นเดียวกับกองทุนสวัสดิการในเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต จังหวัดตราด

4.3) การนำเงินสะสมของกองทุน ในส่วนเงินกองทุน 20% ที่สะสมไว้จ่ายเบี้ยบำนาญให้กับสมาชิกในอนาคต และในส่วนเงินกองทุน 30% คงเหลือจากที่กันไว้ส่งเสริมอาชีพ/การศึกษาของสมาชิก ไปลงทุนในวิสาหกิจชุมชนที่สมาชิก หรือประชาชนในพื้นที่จำเป็นต้องกินต้องใช้ หรือวิสาหกิจชุมชนที่เกี่ยวเนื่องกับฐานอาชีพของคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นการเพิ่มโอกาสในการสร้างผลกำไรและเติมเงินเข้าสู่กองทุนสวัสดิการชุมชน

13.4 ข้อเสนอแนะต่อการองค์กรการเงินชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

จากผลการศึกษาที่พบว่า ตัวแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมทั้ง 6 กรณี ส่วนใหญ่ถูกพัฒนาและดำเนินการ โดยองค์กรการเงินชุมชนประเภทกลุ่มออมทรัพย์เป็นแกนหลัก จะมีการสมทบหรือสนับสนุนบ้างจากกองทุนหมู่บ้าน และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน แต่ก็เป็นส่วนน้อยมาก ประเด็นสำคัญคือ นอกจากองค์กรการเงินชุมชนที่มีกิจกรรมการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมเหล่านั้น จะให้ความสำคัญกับกิจกรรมการรับฝากเงิน และการกู้เงินของสมาชิกซึ่งถือเป็นมิติเศรษฐกิจขององค์กรการเงินชุมชน (ประเภทกลุ่มออมทรัพย์) โดยทั่วไปแล้ว ยังให้ความสำคัญกับมิติอื่นๆ เช่น มิติทางสังคมวัฒนธรรม การเอื้ออาทร สุขภาพ และมิติสิ่งแวดล้อมอีกด้วย การดำเนินกิจกรรมขององค์กรการเงินชุมชนที่ครอบคลุมหลายมิติดังกล่าว น่าจะเป็นส่วนเสริมให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน และประชาชนทั่วไปในบางกรณีมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น

ดังนั้น กลุ่มออมทรัพย์ควรนำแนวทางการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมจากตัวแบบต่างๆ ทั้ง 6 ตัวแบบ ไปพิจารณาและประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนเอง โดยรูปแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบหรือกิจกรรมที่ตายตัวในรูปแบบหนึ่งรูปแบบใดเป็นการเฉพาะ ทั้งนี้ขึ้นกับเงื่อนไขหรือองค์ประกอบของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ

แต่การขับเคลื่อนให้องค์กรการเงินชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ได้สร้างสรรค์กิจกรรมการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมมากขึ้น จะเป็นจริงได้ด้วยเงื่อนไขที่เป็นข้อเสนอแนะดังนี้

1) ผู้บริหาร อบต. ควรจะมีทัศนคติที่ดีต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชน ในฐานะที่เป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของประชาชนในพื้นที่ และร่วมกับองค์กรการเงินชุมชนโดยการสนับสนุนเงินทุนตามความเหมาะสมและอำนวยความสะดวกหรือมอบหมายให้เจ้าหน้าที่เป็นตัวประสานให้แกนนำองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ได้มาใช้ห้องประชุมของ อบต. โดยผู้บริหาร อบต. หรือปลัด อบต. ควรเข้าร่วมประชุมรับรู้สถานการณ์ และปัญหาขององค์กรการเงินชุมชนด้วย ด้วยวิธีเช่นนี้ นอกจากจะเป็นการสร้างวัฒนธรรมการทำงานแบบเครือข่ายให้องค์กรการเงินชุมชนแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ผู้บริหาร อบต. ได้เรียนรู้บทบาทขององค์กรการเงินชุมชน และแกนนำองค์กรการเงินชุมชนก็ได้เรียนรู้บทบาทของ อบต. มากขึ้น การขอความร่วมมือใดๆ ซึ่งกันและกันก็จะง่ายขึ้น

2) ทัศนคติของสมาชิกต่อบทบาทของกลุ่มออมทรัพย์ และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ในด้านต่างๆ ค่อนข้างดี กล่าวคือ สมาชิกให้ความไว้วางใจกรรมการและประธานกลุ่มออมทรัพย์ และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ในมิติความโปร่งใสในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนให้องค์กรการเงินชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน

ได้สร้างสรรค์กิจกรรมการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมได้ง่ายขึ้น เพียงแต่ปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จที่จะบรรลุเป้าหมายดังกล่าว คือวิสัยทัศน์ของผู้นำกลุ่ม ในที่นี้คือ ประธานกลุ่มออมทรัพย์ และประธานเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ต้องเป็นผู้นำที่มองการณ์ไกล มีความเป็นประชาธิปไตย คือ เปิดกว้างทางความคิด ให้ความสำคัญในความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นกรรมการ หรือสมาชิก รวมทั้งกรรมการต้องมีความเป็นปึกแผ่นด้วยเช่นเดียวกัน

3) กลุ่มออมทรัพย์ที่มีฐานะทางการเงินค่อนข้างดี ต้องจูงใจสมาชิกให้ยอมรับการเพิ่มสัดส่วนเงินกำไรจากการดำเนินงานไปจัดสวัสดิการให้มากขึ้น เช่น จากค่าเฉลี่ยเงินกำไรจากการดำเนินงานที่จัดสรรไปจัดสวัสดิการที่ร้อยละ 10 ให้เพิ่มเป็นร้อยละ 20 เป็นต้น และสร้างสรรค์กิจกรรมสวัสดิการใหม่ๆ แบบเชิงรุกให้มากขึ้น

4) จากข้อค้นพบที่ว่า องค์กรการเงินชุมชนทั้ง 6 ตัวแบบที่ดำเนินกิจกรรมกลุ่มตามรูปแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม ต่างมีผู้นำกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ กล่าวคือ ผู้นำกลุ่มหมั่นแสวงหาความรู้และประสบการณ์ดีๆ เกี่ยวกับองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ส่วนกรรมการกลุ่มหรือที่ปรึกษากลุ่มก็หมั่นสำรวจหรือสังเกตข้อบกพร่องหรือปัญหาต่างๆ ในการบริหารจัดการกลุ่ม ในคราวประชุมกรรมการกลุ่ม เป็นเหตุปัจจัยสำคัญให้กลุ่มคิดผลิตกิจกรรมใหม่ๆ ที่สร้างสรรค์ได้อยู่เสมอ

ดังนั้น ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ หรือเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ควรให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ และหมั่นแสวงหาความรู้ จากช่องทางการเรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลายในพื้นที่ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อให้องค์กรการเงินชุมชนมีแนวคิด และแนวปฏิบัติการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมด้วยความมั่นใจยิ่งขึ้น

13.5 ข้อเสนอแนะต่อการจัดตั้งเครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนระดับพื้นที่

จากการศึกษาพบว่า แม้แกนนำองค์กรการเงินชุมชนจะมีช่องทางแห่งการเรียนรู้ หรือมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่มากมาย ตั้งแต่ระดับที่ประชุมกรรมการกลุ่มประจำเดือน ระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด แต่ปัญหาคือ ระดับจังหวัด เช่น การประชุมเครือข่ายสวัสดิการภาคประชนจังหวัดสงขลา ก็เป็นเวทีที่ใหญ่เกินไป การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ไม่ทั่วถึง หรือในระดับอำเภอซึ่งเป็นเวทีที่ประสานงานโดยพัฒนาการอำเภอ เพื่อให้แกนนำกลุ่มออมทรัพย์ภายใต้สหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอ หรือแกนนำกองทุนหมู่บ้าน ได้มาประชุมพบปะกันที่อำเภอ ก็มีปัญหาในประเด็นความต่อเนื่อง นอกจากนั้นยังพบว่า ไม่ว่าจะเป็นองค์กรการเงินชุมชนประเภทใด ก็ต่างคนต่างอยู่ในที่ของตัวเอง มีความเป็นตัวตนของกลุ่มตนเองสูงมาก

ข้อเสนอแนะมีดังนี้คือ

1) แกนนำองค์กรการเงินชุมชนในระดับตำบลโดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ ควรรวมตัวเป็นเครือข่ายในระดับตำบล เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทั้งความรู้ และบทเรียนต่างๆ ซึ่งกันและกัน เสียงสะท้อนจากเวทีระดับพื้นที่ทั้ง 3 เวที ที่ทีมวิจัยจัดให้กับแกนนำองค์กรการเงินชุมชน มีความเห็นต่อประเด็นดังกล่าวตรงกัน และเชื่อว่าเครือข่ายระดับตำบล น่าจะเป็นระดับที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพที่สุด และสนใจให้มีเครือข่ายระดับตำบลในพื้นที่ของตนเอง แต่ยังติดปัญหาอยู่ที่การเริ่มต้นว่าจะเริ่มอย่างไร ใครเป็นผู้ริเริ่ม

2) เมื่อเครือข่ายระดับตำบลเกิดขึ้นเป็นจริง มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างแกนนำกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นจริง ก็ควรยกระดับจากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ไปสู่การเชื่อมโยงทุนระหว่างกลุ่มในเครือข่าย เพื่อขยายฐานเงินหมุนเวียนให้ใหญ่ขึ้น จะเป็นประโยชน์ในการรักษาความสมดุลของเงินหมุนเวียนของกลุ่มต่างๆ ในเครือข่ายได้มากขึ้น ปัญหาการขาดเงินทุนหมุนเวียนในบางกลุ่ม และปัญหาเงินฝากล้นในบางกลุ่มน่าจะทุเลาลงได้ นอกจากนั้น การสร้างสรรค์กิจกรรมดีๆ ร่วมกันในระดับตำบล เช่น การทำวิสาหกิจชุมชน การทำกิจกรรมเชิงสังคม หรือสิ่งแวดล้อม ก็น่าจะทำได้ดีขึ้น

13.6 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

13.6.1 ข้อเสนอแนะต่อองค์การบริหารส่วนตำบล

1) ปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมการพัฒนาที่พบในพื้นที่ศึกษา เช่น ปัญหาน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาการทำธุรกิจบ่อทราย การตัดไม้ทำลายป่า การใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชในสวนยาง การเผาตอซังหลังเก็บเกี่ยวข้าว อบต. ในฐานะบทบาทเจ้าของพื้นที่ควรให้ความสำคัญและตระหนักถึงผลกระทบจากปัญหาดังกล่าว โดยการกำหนดมาตรการป้องกันหรือแก้ไขปัญหา เพื่อลดผลกระทบต่อประชาชน และการประกอบอาชีพของประชาชน อบต. ท่าข้ามเป็นกรณีตัวอย่างที่ดี ซึ่ง อบต. สามารถเข้าไปดูงาน เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการแก้ปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ได้ ทั้งนี้เพราะปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมการพัฒนานั้น มีให้เห็นในทุกพื้นที่

2) จากข้อเท็จจริงที่พบว่า ทั้ง 3 อบต. ที่เลือกศึกษาได้จัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปจัดกิจกรรมหรือโครงการแนวสวัสดิการให้กับประชาชนในพื้นที่ ระหว่างร้อยละ 46–62 ของงบประมาณเพื่อการพัฒนาทั้งหมดในปีงบประมาณ 2552 ตัวเลขดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ทั้ง 3 อบต. ต่างให้ความสำคัญกับการจัดสวัสดิการให้กับประชาชนในพื้นที่ โดยสวัสดิการที่ อบต. จัดให้

ประชาชน มี 4 ด้าน เช่น ด้านการพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ด้านการพัฒนาด้านสังคม การสร้างเสริมสุขภาพชุมชน การสร้างเสริมสวัสดิการชุมชน การพัฒนาเด็ก และเยาวชน ด้านการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และด้านการพัฒนาด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและพลังงานชุมชนอย่างยั่งยืน

อบต. ควรรักษาสัดส่วนงบประมาณเพื่อการพัฒนาไปจัดสวัสดิการต่างๆ ดังกล่าวไว้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้ประชาชนโดยทั่วไป ทั้งที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ในขณะตัวอย่างที่เกี่ยวกับการจัดสวัสดิการดีๆ และที่ประสบความสำเร็จ เช่น กองทุนส่งเสริมอาชีพตำบลท่าข้าม กิจกรรมการดูแลสุขภาพกายและจิตผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการทางกายและจิต ผ่านชมรมท่าข้ามใจ-ดีสัมพันธ์ กองทุนส่งเสริมและฟื้นฟูอาชีพการทำนา เป็นต้น ผู้บริหาร อบต.ต่างๆ สามารถศึกษาดูงาน เรื่องวิธีคิด วิธีปฏิบัติได้ที่ อบต. ท่าข้าม เช่นเดียวกัน

3) จากการวิเคราะห์ข้อมูลรายบุคคลพบว่า ร้อยละ 51.3 ของประชาชนกลุ่มตัวอย่างมีสมาชิกในครัวเรือนมีโรคประจำตัว โดยเป็นโรคความดันโลหิตสูง โรคเกี่ยวกับไขข้อและกล้ามเนื้อ และโรคเบาหวาน ร้อยละ 41.6 39.6 และ 20.5 ตามลำดับ (ตารางที่ 13.1)

ตารางที่ 13.1 สถานะการมีปัญหาสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือนของประชาชน

เหตุผล	จำนวน	ร้อยละ
สถานะการมีปัญหาสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือน	(n=600)	
- มีปัญหาสุขภาพ	308	51.3
- ไม่มีปัญหาสุขภาพ	292	48.7
ลักษณะปัญหาสุขภาพ*	(n=308)	
- โรคความดันโลหิตสูง/ต่ำ	128	41.6
- โรคเบาหวาน	63	20.5
- โรคไขข้อและกล้ามเนื้อ	122	39.6
- เป็นบุคคลพิการ (กาย-ใจ)	12	3.9
- โรคมะเร็ง	7	2.3
- อื่นๆ	104	33.8

หมายเหตุ: * ผู้ตอบสอบถามสามารถตอบได้มากกว่า 1ข้อ

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ อบต. ต้องเข้าร่วมงานกับ สปสช. ภายใต้โครงการหลักประกันสุขภาพท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์ในแง่การส่งเสริมสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นโครงการแนวป้องกันโรค การคัดกรองโรค การส่งเสริมสุขภาพรูปแบบต่างๆ ประเด็นสำคัญในเรื่องนี้คือ อบต. ทำเรื่องการส่งเสริมหรือเฝ้าระวังปัญหาสุขภาพของประชาชน ในขณะที่กลุ่มออมทรัพย์ หรือเครือข่ายสวัสดิการชุมชน ทำเรื่องสวัสดิการให้กับสมาชิก ด้านสวัสดิการเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล และสวัสดิการค่าทำศพ เป็นต้น ทั้ง 2 ลักษณะ เป็นสวัสดิการเหมือนกัน เพียงแต่โครงการที่ อบต. ร่วมกับ สปสช. เป็นสวัสดิการแนวป้องกันหรือเฝ้าระวัง เป็นการดูแลที่ต้นเหตุ ในขณะที่องค์กรการเงินชุมชนดูแลที่ปลายเหตุ โครงการหลักประกันสุขภาพท้องถิ่นจึงเป็นประโยชน์โดยตรงต่อองค์กรการเงินชุมชนที่จัดสวัสดิการเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้โครงการหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น มีประสิทธิผลและขยายกิจกรรมได้กว้างขวางและหลากหลายมากขึ้น ทีมวิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้ คือ

3.1) เพื่อต่อยอดโครงการแนวคัดกรองโรค เช่น โรคความดันโลหิตสูง และโรคเบาหวาน เมื่อพบประชาชนกลุ่มเสี่ยงที่มีค่าความดัน หรือค่าน้ำตาลในเลือดสูง หรือเป็นโรคความดัน หรือโรคเบาหวานแล้ว ควรจะทำโครงการแนวปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการอยู่การกินอย่างจริงจัง ไม่ควรปล่อยให้ประชาชนกลุ่มดังกล่าวดำเนินชีวิตไปตามปกติ และควรนำบุคคลที่ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการอยู่การกินจนมีสุขภาพดีขึ้น ไปเป็นตัวอย่างเพื่อขับเคลื่อนการมีสุขภาวะที่ดีในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

3.2) อบต. ควรขอความร่วมมือจากองค์กรการเงินชุมชนในการช่วยบริจาคเงินสมทบเข้ากองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น เพื่อขยายฐานเงินกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลให้โตขึ้น ซึ่งจะสร้างสรรค์กิจกรรมดูแลสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ได้มากขึ้น แต่ต้องเปิดโอกาสให้ผู้แทนจากองค์กรการเงินชุมชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการหลักประกันสุขภาพท้องถิ่นด้วย

4) กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน หรือธนาคารหมู่บ้าน รวมทั้งเครือข่ายสวัสดิการชุมชนต่างเป็นองค์กรการเงินชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ที่รับผิดชอบของ อบต. ประเภทหนึ่ง ทำหน้าที่เป็นแหล่งทุนให้สมาชิก ในขณะที่อีกประเภทหนึ่งทำหน้าที่จัดสวัสดิการให้สมาชิก

ดังนั้น อบต. ควรให้ความสำคัญกับงานจัดการความรู้ให้กับแกนนำองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ เพื่อให้องค์กรการเงินชุมชนมีความเข้มแข็ง และดำเนินกิจกรรมไปด้วยความมั่นคงและยั่งยืน มีผลกำไรไปจัดสวัสดิการต่างๆ ได้มากขึ้น ส่งผลดีต่อสมาชิกซึ่งก็คือ ประชาชนในความดูแลของ อบต. นั่นเอง ดังคำกล่าวของประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านแม่เตย ตำบลท่าข้าม ที่ว่า “ถ้าเป็นเรื่องเงินทุนของชุมชน องค์กรการเงินชุมชนจะแสดงบทบาทเป็นเนื้อ อบต. แสดงบทบาทเป็นน้ำ

ในขณะที่ถ้าเป็นการจัดการความรู้ในเรื่องเดียวกัน อบต.จะแสดงบทบาทเป็นเนื้อ องค์กรการเงินชุมชนจะแสดงบทบาทเป็นน้ำ" หรือคำกล่าวที่ว่า "กลุ่มออมทรัพย์รับหน่อความรู้จาก อบต. ไปแตกกอเป็นกิจกรรมภายในกลุ่ม" เหล่านี้เป็นต้น

5) เมื่อเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง อบต. กับ องค์กรการเงินชุมชน ซึ่งค่อนข้างจะใกล้ชิดแล้ว อบต. จึงควรให้การสนับสนุนโครงการแนวเพิ่มพลังให้กับองค์กรการเงินชุมชนผ่านแผนดำเนินงานรายปี โดยบรรจุในข้อบัญญัติของ อบต. เป็นต้น สมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ซึ่งก็คือส่วนใหญ่ของประชาชนในพื้นที่ จะได้เห็นความสำคัญ และเข้าใจบทบาทองค์รวมในการพัฒนาพื้นที่ของ อบต. มากขึ้น

6) สำหรับ อบต. ชิงโค ซึ่งอาชีพของประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ทำสวนมะม่วง ทำนา ปีนตาล และเลี้ยงโค เป็นหลัก ชาวบ้านมีรายได้ต่ำมาก เนื่องจากมีพื้นที่เกษตรต่อครัวเรือนต่ำมาก ประกอบกับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ค่อนข้างน้อย และชาวบ้านไม่น้อยที่หมกมุ่นอยู่กับการเล่นหวย การพนัน วัวชน เป็นต้น

ส่วนผู้หญิงในพื้นที่ร้อยละ 80 ของครัวเรือน ต้องไปทำงานในโรงงาน โดยเฉพาะโรงงานอาหารทะเล ส่งผลให้เด็กๆ และคนสูงวัยถูกทิ้งอยู่กับบ้าน การไปทำงานในโรงงาน ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้าน ต้องตื่นตั้งแต่ตี 4 เพื่อหุงหาอาหารให้ครอบครัว ตี 5 ออกเดินทางโดยโรงงานมีรถมารับ 7 โมงเช้าเริ่มงาน จะเห็นได้ว่า แม่และลูกจะไม่ค่อยมีโอกาสได้พูดคุยกัน ยิ่งช่วงที่ต้องทำงานล่วงเวลากว่าจะเลิกงานก็ 4 ทุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้ได้เงินในแต่ละเดือนมากขึ้น ปกติถ้าไม่ทำงานล่วงเวลา จะได้เงินเดือนประมาณ 4,000 บาทต่อเดือน เดือนที่มีงานล่วงเวลามากหน่อย ก็จะได้เงินเดือนประมาณ 6,000 บาทต่อเดือน

จึงเสนอแนะให้ อบต. รณรงค์ให้ประชาชนจดบันทึกบัญชีครัวเรือน เพื่อควบคุมรายจ่าย และหันมาสร้างรายได้จากพื้นที่ที่ยังถูกทิ้งรกร้างว่างเปล่าอยู่อีกจำนวนไม่น้อย

13.6.2 ข้อเสนอแนะต่อพัฒนาการอำเภอ

พัฒนาการอำเภอในฐานะเป็นเจ้าภาพจัดประชุม สมาชิกสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอ จุดหมายในการก่อตั้ง คือ เป็นเวทีพี่ช่วยน้อง มีกฎกติกาให้กลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นสมาชิกส่งสัจจะฝากไว้ที่สหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอเป็นรายเดือน เพื่อเป็นกองทุนกลาง ทำหน้าที่รักษาเสถียรภาพทางการเงินให้กับกลุ่มสมาชิก กลุ่มออมทรัพย์ใดที่ขาดแคลนเงินหมุนเวียนก็มากู้ยืมได้ ในเชิงหลักการมีการกำหนดให้ประชุมสมาชิกซึ่งก็คือ แกนนำกลุ่มออมทรัพย์ทั้งหมดในอำเภอ เดือนละ 1 ครั้ง

ที่ผ่านมาผู้เข้าร่วมประชุมมีความรู้สึกว่า การประชุมที่อำเภอมีประโยชน์น้อย เป็นการเรียกประธานกลุ่มออมทรัพย์หรือผู้แทนไปฟังนโยบายของกรมการพัฒนาชุมชน หรือหน่วยงานต่างๆ ของรัฐมากกว่า ไม่ได้เน้นการรับฟังปัญหา และการแก้ปัญหาจริงของพื้นที่ เป็นเหตุให้สมาชิกขาดประชุมกันมากขึ้น หรือมีการส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุมบ้าง ในระยะหลังๆ มีการประชุมกันค่อนข้างน้อย เช่น 3 เดือนครั้ง หรือบางอำเภอนานกว่านั้น บางสหพันธ์ฯ สมาชิกเลิกส่งสัจจะฝากไปแล้ว เพราะเห็นว่าสหพันธ์ไม่มีความชัดเจนว่า ระดมเงินไปทำอะไรกันแน่

ข้อเสนอแนะคือ หากยังคงให้มีเวทีการประชุมสมาชิกสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอดังกล่าว กรรมการสหพันธ์กลุ่มออมทรัพย์ระดับอำเภอ ควรให้ความกระจ่างแก่สมาชิกในประเด็นสถานะทางการเงินของกองทุนกลางที่สมาชิกเคยส่งสัจจะฝากรายเดือนไว้ และควรทำให้การประชุมมีความหมายมากกว่าที่เป็นอยู่ คือ นอกจากจะรับรู้ปัญหาต่างๆ ของกลุ่มออมทรัพย์แล้ว ก็ควรจะมีกระบวนการร่วมแก้ปัญหากับสมาชิกในระดับพื้นที่ให้เห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดของด้านงบประมาณ ที่ทางพัฒนาการอำเภอได้รับมาเพื่อการนี้น้อยมาก เพียง 20,000 บาทต่อปี เท่านั้น นอกจากนั้น ภารกิจของพัฒนากรตำบลแต่ละคนที่ต้องรับผิดชอบนอกจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตแล้ว ยังมีกองทุนหมู่บ้าน สินค้าโอทอป อีกด้วย

13.6.3 ข้อเสนอแนะต่อพัฒนาสังคมและทรัพยากรมนุษย์จังหวัด (พมจ.)

กรณีเงินของ พมจ. ที่จ่ายให้กับญาติผู้เสียชีวิตที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป ศพละ 2,000 บาท นั้นน่าจะโอนภารกิจนี้ไปให้เครือข่ายสวัสดิการชุมชนทำแทน เพราะปัจจุบัน กว่าจะได้เงินดังกล่าวต้องใช้เวลากว่า 2 สัปดาห์ ในกรณีผู้เสียชีวิตเป็นผู้มีฐานะยากจน เงินจำนวน 2,000 บาทนั้นอาจมีความหมาย ในทางปฏิบัติหากโอนภารกิจนี้ไปให้เครือข่ายสวัสดิการชุมชนทำแทน เครือข่ายจะดำเนินการได้โดยการสำรวจจำนวนบุคคลที่เข้าข่ายรับสวัสดิการดังกล่าวของตำบล และกันเงินในแต่ละปีของเครือข่ายไว้เพื่อการนั้น เมื่อมีการเสียชีวิตของผู้ที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไปในพื้นที่ เครือข่ายสามารถนำเงิน 2,000 บาท ไปมอบให้ได้ในทันที จากนั้นจึงทำเรื่องพร้อมหลักฐานการเสียชีวิตไปเบิกจาก พมจ. ในภายหลัง

13.6.4 ข้อเสนอแนะต่อธนาคารออมสิน และ ธ.ก.ส.

ธนาคารออมสิน และ ธ.ก.ส. มีบทบาทในการยกระดับกองทุนหมู่บ้านเป็นสถาบันการเงินชุมชน ด้วยการเพิ่มทุนหมุนเวียนให้กับกองทุนหมู่บ้านที่มีศักยภาพในรูปของการให้กู้โดยคิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 6 ต่อปี อย่างไรก็ตาม เสียงสะท้อนจากเวทีระดับพื้นที่ และ เวทีสัมมนาที่ทีมวิจัย

จัดให้กับแกนนำองค์กรการเงินชุมชน โดยเฉพาะจากแกนนำกองทุนหมู่บ้าน ให้ทัศนะว่า นอกจากธนาคารออมสิน และ ธ.ก.ส. จะให้เงิน อุปกรณ์ โปรแกรม การอบรมบัญชี การเงินให้แล้ว ควรจะเป็นมิตรที่ดีกับองค์กรการเงินชุมชนที่ร่วมโครงการ ต้องเข้ามาติดตาม คอยเป็นพี่เลี้ยง ให้คำปรึกษาด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่องอีกด้วย กล่าวโดยสรุปคือ ชาวบ้านไม่ต้องการเพียงแค่เงิน แต่ต้องการเรียนรู้วิธีคิดวิธีทำงานที่ดีด้วย

13.6.5 ข้อเสนอแนะต่อรัฐบาล

1) การเติมเงินเข้าสู่กองทุนหมู่บ้าน ต้องประเมินศักยภาพตามความเป็นจริง ไม่ควรประชานิยมมากเกินไป เสียงจากเวทีในระดับพื้นที่ และเวทีสัมมนาที่ทีมวิจัยจัดขึ้น พบว่าประชาชน ต้องการได้วิธีคิด วิธีทำงานที่ดีควบคู่กับการให้เงินด้วย หากให้เฉพาะเงิน ที่ประชุมมองว่ากองทุนหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้เพิ่มขึ้น และที่เป็นอยู่กองทุนหมู่บ้านเป็นประโยชน์กับชาวบ้านค่อนข้างน้อย และเสนอแนะว่า ควรมีเจ้าหน้าที่มากระตุ้นและร่วมกันเตรียมพื้นที่ให้มีความพร้อมก่อน โดยเฉพาะแนวคิดในการพัฒนาอาชีพ และชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจเป้าหมายที่แท้จริงของกองทุน และต้องเน้นย้ำว่า เงินที่ได้มานั้น เป็นเงินภาษีของประชาชน ไม่ใช่เงินของนักการเมือง หรือเงินฟรีของรัฐ ทุกคนต้องให้ความสำคัญ เมื่อกู้ไปแล้วต้องใช้คืน

2) แกนนำกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ผลการดำเนินงานกองทุนโดยรวมยังไม่บรรลุผลสำเร็จ สมาชิกกองทุนจำนวนไม่น้อย กู้แล้วไม่ชำระคืนทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ แต่เมื่อดูตัวเลขทางบัญชีจะดูดี เสมือนว่ากองทุนเงินล้านยังมีอยู่ครบถ้วนไม่ได้หายไปไหน ทั้งที่หลายกองทุนไม่ค่อยเคลื่อนไหวแล้ว เพราะเงินกองทุนที่ให้สมาชิกกู้จำนวนไม่น้อยเป็นหนี้สูญไปแล้ว จึงเสนอแนะว่า ควรจะมีหน่วยงานอิสระติดตามประเมินฐานะทางการเงินของกองทุนหมู่บ้านอย่างตรงไปตรงมา เพื่อทราบสถานะที่แท้จริงของกองทุนหมู่บ้านว่า แต่ละกองทุนมีเงินเหลืออยู่จริงๆ เท่าไร ยังสามารถช่วยสร้างสรรค์เศรษฐกิจของชุมชนได้มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เพื่อให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของรัฐบาลไม่บิดเบือนจากความเป็นจริง

3) เบี้ยยังชีพคนชรา เบี้ยยังชีพผู้พิการ และเบี้ยยังชีพผู้ป่วยเอดส์ ที่รัฐบาลจัดให้ น่าจะโอนผ่านมาให้เครือข่ายสวัสดิการชุมชนหรือกลุ่มออมทรัพย์ ทำแทนจะเหมาะสมกว่าหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากกรรมการองค์กรการเงินชุมชนดังกล่าว มีความใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 ในระดับพื้นที่เป็นอย่างดีอยู่แล้ว อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้องค์กรการเงินชุมชนดังกล่าว ได้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ป่วยเอดส์ ในคราวมอบเบี้ยยังชีพในแต่ละเดือน กลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 มีโอกาสพบปะกับเพื่อนๆ ได้ถามถึงทุกข์สุขของกันและกัน หรือทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันในพื้นที่ เป็นต้น

หน้าว่าง

บรรณานุกรม

กรมการปกครอง. 2552. **จำนวนประชากรปี 2551**. [ออนไลน์] URL: http://www.dopa.go.th/stat/y_stat.html [สืบค้นวันที่ 10 พฤศจิกายน 2552]

ชบ ยอดแก้ว และคณะ. 2549. **กระบวนการนโยบายสาธารณะ กรณีโครงการสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาทเพื่อทำสวัสดิการภาคประชาชน**.(โรเนียว)

ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนแห่งประเทศไทย จำกัด. 2553. **ประวัติความเป็นมาของชุมนุม.** [ออนไลน์]. URL:http://www.cultthai.coop/cum/main.php?url=hitory [สืบค้นวันที่ 23 ธันวาคม 2553]

ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนแห่งประเทศไทย จำกัด. 2554. **สถิติภาพรวมจำนวนสหกรณ์.** [ออนไลน์]. URL:http://www.stat.cultthai.coop/index.php?option=com_content&view=article&id=8&Itemid=14 [สืบค้นวันที่ 10 มกราคม 2554]

ที่ทำการปกครองจังหวัดสงขลา. 2553. **ข้อมูลจำนวนหมู่บ้าน จังหวัดสงขลา**. [ออนไลน์]. URL: http://www.songkhladopa.go.th/index.php?cmd=stat [สืบค้นวันที่ 30 ธันวาคม 2553]

ธนาคารออมสิน. 2554. **สินเชื่อพัฒนาชนบท.** [ออนไลน์]. URL: http://www.gsb.or.th/loan/social/country.php [สืบค้นวันที่ 15 มกราคม 2554]

พูลทรัพย์ สวนเมือง ตุลาพันธุ์. 2549. **องค์กรการเงินชุมชน**.

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2549.

พระอาจารย์ สุบิน ปณีโต. 2546. **เอกสารประกอบการอบรมการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต**. ตราด: วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง (โรเนียว)

ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548.

วรเวศม์ สุวรรณระดา. 2550. **กองทุนสวัสดิการภาคประชาชนจังหวัดสงขลา**. รายงานฉบับสมบูรณ์. (โรเนียว)

ศูนย์บริการวิชาการเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ เครือข่ายสถาบันการศึกษา 9 สถาบัน. 2550. **การวิจัยนโยบายสาธารณะ กองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: บริษัท พี เอ ลีฟวิ่ง จำกัด

สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ภาคใต้. 2552. **ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินจังหวัดสงขลา.** มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. สงขลา

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. 2552. **คู่มือการดำเนินการโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน.** กรุงเทพฯ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. 2553. **รายงานประจำปี 2552**. กรุงเทพฯ

สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. 2552. **คู่มือสำหรับประชาชน.** [ออนไลน์]. URL:http://www.villagefund.or.th/pageconfig/viewcontent/viewcontent1.asp?Pageid=469&directory=1977&contents=400 [สืบค้นวันที่ 4 พฤษภาคม 2553]

สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. 2553. **ความรู้ทั่วไปกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง.** กรุงเทพฯ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2550. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ปี 2550 – 2554.**

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2553. **รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาตัวชี้วัดการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย**. [ออนไลน์] URL: http://www.nesdb.go.th/Portals/0/eco_datas/evalution/%E0%B8%84%E0%B8%B9%E0%B9%88%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%20pdf.zip [สืบค้นวันที่ 9 กันยายน 2553]

สำนักงานจังหวัดสงขลา. 2552. **ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสงขลา**. สงขลา

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2553. **ดัชนีความผาสุกของเกษตรกร ปี 2553**. กรุงเทพฯ

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2553. **ตัวชี้วัดหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน ปี 2552**. [ออนไลน์] URL: http//www.nso.go.th/index.htm [สืบค้นวันที่ 9 ธันวาคม 2553]

สำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา. 2552. **ยุทธศาสตร์การพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา**. สงขลา

สำนักพัฒนาชุมชนและองค์กรการเงินชุมชน. 2552. **คู่มือการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต.** กรุงเทพฯ

สำนักพัฒนาชุมชนและองค์กรการเงินชุมชน. 2553. **ฐานข้อมูลกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตปี 2552-2553**. [ออนไลน์]. URL:http://61.19.244.12/devBudget/savinggroup.html [สืบค้นวันที่ 10 ธันวาคม 2553]

สำนักพัฒนาทุนและองค์กรการเงินชุมชน. 2554. **แนวทางการบริหารกองทุนชุมชน.** [ออนไลน์]. URL:http://61.19.244.12/devBudget [สืบค้นวันที่ 5 มกราคม 2554]

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา. 2552**. ยุทธศาสตร์การพัฒนาปี 2551-2555.** [ออนไลน์] URL: http://www.abjsongkhla.go.th/th/v2/md4.php [สืบค้นวันที่ 20 กันยายน 2552]

องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระ. 2551(ก). **ข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2551.** สงขลา.

องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระ. 2551(ข). **แผนการดำเนินงาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552.** สงขลา.

องค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระ. 2552. **แผนพัฒนาสามปี 2550-2552.** สงขลา.

องค์การบริหารส่วนตำบลชิงโค. 2550. **แผนการดำเนินงาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552.** สงขลา.

องค์การบริหารส่วนตำบลชิงโค. 2551. **ข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2551.** สงขลา.

องค์การบริหารส่วนตำบลชิงโค. 2552. **แผนพัฒนาสามปี 2550-2552.** สงขลา

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม. 2550. **แผนพัฒนาสามปี 2550-2552.** สงขลา.

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม. 2551. **ข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2551.** สงขลา

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม. 2552. **แผนการดำเนินงาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552.** สงขลา.

European Commission. 2001. **A Framework for Indicators for the Economic and Social Dimensions of Sustainable Agriculture and Rural Development.** Brussels.

Halberg, N. 1999. **Indicators of resource use and environmental impact for use in a decision aid for Danish livestock farmers**. Agriculture, Ecosystems and Environment (76) 17–30.

Hediger, W. 2000. **Sustainable development and social welfare**. Ecological Economics (32) 481-492.

Todaro, M. P., S.C. Smith. 2009. **Economic development**. Tenth Edition. Boston : Pearson Addison Wesley.

UN (United Nations). 2009. **The Millennium Development Goals Report 2009**. New York: United Nations.

UNDP (United Nations Development Programme). 2010. **Human Development Report 2010: The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development**. New York: Palgrave Macmillan.

หน้าว่าง

หน้าว่าง

หน้าว่าง

ภาคผนวกที่ 1

แบบสัมภาษณ์แกนนำองค์กรการเงินชุมชน
เพื่อประกอบการตัดสินใจเลือกพื้นที่ศึกษา

1. แนะนำพื้นที่ อาชีพของประชาชนในพื้นที่
2. อธิบายถึงองค์กรการเงินชุมชนในตำบลโดยสังเขป จำแนกตามการก่อเกิด จากหน่วยงานของรัฐ จากภาค ประชาชน จากนโยบายของรัฐ และอื่นๆ
3. การพัฒนามิติต่างๆ ที่เข้ามาในตำบล จากส่วนต่างๆ
4. ความพึงพอใจของประชาชนโดยรวมต่อการพัฒนาดังกล่าว
5. ผลกระทบจากการพัฒนาต่างๆ ต่อพื้นที่
6. องค์กรการเงินชุมชนมองผลกระทบดังกล่าวอย่างไร จะทำอะไรได้บ้าง
7. สวัสดิการขององค์กรการเงินชุมชนมีอะไรบ้าง
8. มองแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลอย่างไร
9. สวัสดิการชุมชนที่จัดให้โดย อบต. มีบ้างหรือไม่ อะไรบ้าง
10. มีความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรการเงินชุมชนกับ อบต. บ้างหรือไม่ ในรูปแบบใด

ภาคผนวกที่ 2

แบบสัมภาษณ์ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา ในมิติการพัฒนาพื้นที่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปทางเศรษฐกิจ สังคมของตำบล แผนงานของอบต. การจัดสวัสดิการ

1. ข้อมูลพื้นฐานของ อบต. ระดับชั้นของ อบต. ทรัพยากรในพื้นที่ (ป่าไม้ แหล่งน้ำ ที่ดิน อื่นๆ)
2. ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ-สังคม ของพื้นที่
3. อัตราการพึ่งพาของชุมชนจากภายนอก
4. ปัญหาหลักๆ ของประชาชนในตำบล (อาชีพ เศรษฐกิจ สังคม ความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากร และอื่นๆ)
5. เป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ของ อบต. ในระยะสั้น และระยะยาว
6. แผนพัฒนาตำบล (จำแนกตามประเภทของการพัฒนา และงบประมาณ)
7. กระบวนการจัดทำแผน เริ่มอย่างไร โดยใคร การมีส่วนร่วมจากประชาชน
8. มีการจัดทำแผนปฏิบัติการหรือไม่ อย่างไร
9. การพิจารณาตัดสินใจสนับสนุนแผนปฏิบัติการ ใช้เกณฑ์อะไร ใครกำหนดเกณฑ์
10. กระบวนการประเมินผลโครงการมีกระบวนการประเมินผลโครงการหรือไม่ อย่างไร
11. การดำเนินการโครงการต่างๆ ของ อบต.ประสบความสำเร็จและอุปสรรคปัญหาต่างๆ อย่างไรบ้าง
12. อบต. มีฐานข้อมูลองค์กรการเงินชุมชนหรือไม่
13. แผนพัฒนาที่ประสานเชื่อมโยงกับองค์กรการเงินชุมชนมีหรือไม่ อย่างไร
14. การให้ความสำคัญ และน้ำหนัก แก่องค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาชุมชน
15. ความคาดหวังของ อบต. ที่มีต่อองค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาชุมชน
16. การส่งเสริมสุขภาพ ในส่วนที่ อบต. ร่วมงานกับ สปสช.
17. การส่งเสริมสุขภาพในส่วนที่ อบต. ดำเนินการเองมีหรือไม่
18. การจัดสวัสดิการในรูปแบบต่างๆ เช่น งบสนับสนุนการทำนา และรูปแบบอื่นๆ
19. สัดส่วนงบประมาณที่จัดสรรให้กับการจัดสวัสดิการของ อบต. เมื่อเทียบกับงบประมาณรวมในแต่ละปี
20. การจัดการความรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างเครือข่ายต่างๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพการพัฒนา ชุมชน มีมากน้อยแค่ไหน อย่างไร

21. ลักษณะเด่นของ อบต.โดยเปรียบเทียบกับ อบต.อื่นมีอะไรบ้าง
22. ทำเนียบบุคคลสำคัญหรือผู้นำที่สำคัญในชุมชน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลปัจจัยหรือกิจกรรมทั้งจากภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม

1. ปัจจัย (กิจกรรม) ทางเศรษฐกิจ (Economic Factors) หลักๆ ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมในชุมชน
2. ปัจจัย (กิจกรรม) ที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจ (Non Economic Factors) ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ชุมชน

ภาคผนวกที่ 3

แบบสัมภาษณ์คณะกรรมการกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบล.....

ประเภท อปท. ☐ 1. อบต. (ขนาดเล็ก)

☐ 2. อบต. (ขนาดกลาง)

เป็นกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.ใด

☐ 1. เป็นกองทุนที่ก่อตั้งระหว่างปี พ.ศ.2549/2550

☐ 2. เป็นกองทุนที่ก่อตั้งระหว่างปี พ.ศ.2550/2551

ส่วนที่ 1. โครงสร้างองค์กรกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นและความร่วมมือของ อบต.

คณะกรรมการ และองค์ประกอบหรือโครงสร้างของคณะกรรมการของกองทุน มีการสรรหาอย่างไร

คณะอนุกรรมการ/ คณะกรรมการติดตามการดำเนินงาน

เงินกองทุนที่ สปสช. จัดสรร ปี 2552 เงินที่อบต. สมทบ และเงินสมทบจากแหล่งอื่น

อบต. มีแผนสุขภาพชุมชนก่อนร่วมโครงการกับ สปสช. หรือไม่

วิธีการได้มาซึ่งแผนปฏิบัติการกองทุน สปสช. ของตำบล

วิธีการประชาสัมพันธ์ในประชาคมมีส่วนร่วมในการเขียนโครงการ และใครเป็นผู้เขียนโครงการ

วิธีการคัดเลือกโครงการที่กองทุนสนับสนุน และปีล่าสุด (งบประมาณ 2552) ใช้งบประมาณไปสนับสนุนโครงการหมดหรือไม่

มีข้อสังเกตมุมมองต่อ กองทุน สปสช. อย่างไร

ส่วนที่ 2. กิจกรรมและการดำเนินงานของกองทุน

1) การส่งเสริมสุขภาพ จำนวนกิจกรรม ..... จำนวนงบประมาณ .....

2) การป้องกันโรค จำนวนกิจกรรม ..... จำนวนงบประมาณ .....

3) อนามัยชุมชน	จำนวนกิจกรรม	จำนวนงบประมาณ .....
4) กิจกรรมแนวบำบัดรักษา	จำนวนกิจกรรม	จำนวนงบประมาณ .....
5) การให้ความรู้	จำนวนกิจกรรม	จำนวนงบประมาณ .....

วิธีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับทราบและมาใช้บริการ

วิธีการติดตามประเมินผลโครงการของกองทุนฯ

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานโครงการ (สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และแนวทางในการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น)

ส่วนที่ 3. ความสำเร็จตามเป้าประสงค์ของโครงการ

การมีส่วนร่วมของประชาชน ประเมินจากผู้มาใช้บริการได้ตามเป้าหมายหรือไม่

ตัวชี้วัดความสำเร็จ ผลการคัดกรองโรคต่างๆ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนในทางที่ดี

ปัจจัยหรือองค์ประกอบที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จ

ส่วนที่ 4. การบริหารจัดการองค์ความรู้

การจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกองทุน

การนำข้อมูลมาวิเคราะห์ใช้ประโยชน์

การประชุมระดมความคิด ในการบริหารจัดการกองทุน การดูงานในพื้นที่อื่นๆ

การฝึกอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับกองทุน การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวกับกองทุน

การประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเครือข่ายต่างๆ

การให้ความรู้กับ อปท. อื่นๆ

ภาคผนวกที่ 4

แบบสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์กรการเงินชุมชน และกองทุนสวัสดิการอื่นๆ ในพื้นที่ศึกษา

หมู่ที่ ..... ชื่อหมู่บ้าน ..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัดสงขลา

1. กลุ่ม/กองทุน ..... ชื่อประธานกลุ่ม.....

2. เบอร์โทร ..... ที่อยู่ .....

3. ปีเริ่มต้นของกลุ่ม/กองทุน พ.ศ. ..... (V1)

4. วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่ม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) ☐ 1. ฝาก (V2) ☐2. ให้กู้ (V3)
☐ 3. จัดสวัสดิการ (V4) ☐ 4. อื่น ๆ (ระบุ) ..... (V5)

5. สมาชิกกลุ่ม ☐ 1. เฉพาะในหมู่บ้าน ☐ 2. ทั้งในและนอกหมู่บ้าน (V6)
โดยมีสัดส่วนสมาชิกนอกหมู่บ้าน ..... % (V7)

6. รายละเอียดจำนวนสมาชิก เงินทุนหมุนเวียน และกำไร (ขาดทุน) ของกลุ่ม

ปี	จำนวนสมาชิก (คน)	เงินทุนหมุนเวียน (บาท)	กำไร (ขาดทุน) (บาท)	หมายเหตุ
ปีก่อตั้ง	(V8)	(V9)	(V10)	
2550	(V11)	(V12)	(V13)	
2551	(V14)	(V15)	(V16)	
2552	(V17)	(V18)	(V19)	

7. การจัดสรรเงินกำไรของกลุ่มปี 2551

☐ 1. ปันผลให้กับสมาชิก ..... % (V20) ☐ 2. จัดสวัสดิการ ..... % (V21)
☐ 3. กันเป็นส่วนของการลงทุน ..... % (V22) ☐ 4. อื่น ๆ (ระบุ) .....% (V23)

8. การได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก อบต.

ปี	ไม่ได้รับสนับสนุน	ได้รับสนับสนุน (ระบุจำนวนเงิน) (บาท)	หมายเหตุ ระบุลักษณะโครงการ
2550	(V24)	(V25)	
2551	(V26)	(V27)	
2552	(V28)	(V29)	

9. ระดับความเข้มแข็งของกลุ่ม ประเมินจากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาในภาพรวม (คะแนนเต็ม 10) …….... (V30)

10. จุดเด่นของกลุ่ม

.....

.....

11. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่ม.....

.....

.....

12. องค์กรการเงินชุมชน/กองทุนที่เข้มแข็งที่สุดในหมู่บ้าน ในความเห็นของท่าน.....

13. องค์กรการเงินชุมชน/กองทุนที่เข้มแข็งที่สุดระดับตำบล ในความเห็นของท่าน.....

ภาคผนวกที่ 5

แบบสัมภาษณ์ผู้แทนองค์กรการเงินชุมชน

ประเภทองค์กรการเงินชุมชน ( ) กลุ่มออมทรัพย์ ( ) กองทุนหมู่บ้าน

( ) ธนาคารหมู่บ้าน

ที่ตั้ง .....หมู่ที่ ..... ตำบล ..... ปีที่เริ่มก่อตั้ง .....

ชื่อ-ที่อยู่ผู้ให้ข้อมูล ..... เบอร์โทร.....

ส่วนที่ 1 ความเป็นมาของการก่อตั้งโดยสังเขป

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการจัดองค์กรและการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน

2.1 การจัดองค์กร

1) วิธีการได้มาซึ่งกรรมการ

2) องค์ประกอบของกรรมการ จำนวนกรรมการ การแบ่งงานเป็นฝ่ายต่างๆ

3) การกำหนดบทบาทหน้าที่ของกรรมการ

4) วิธีการได้มาซึ่งประธานกรรมการ

5) การประชุมกรรมการ และความถี่ในการประชุม เบี้ยประชุม

6) การกำหนดวาระในการประชุมกรรมการ

7) การเข้าร่วมและการมีส่วนร่วมของกรรมการในการประชุม

8) การประชุมระดับสมาชิก และความถี่ในการประชุม

9) การกำหนดวาระในการประชุมสมาชิก

10) การเข้าร่วมและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการประชุม

11) จำนวนสมาชิก ณ สิ้นปี 2552 ..... คน

2.2 กฎกติกา

1) ระเบียบของกลุ่ม

2) วิธีการได้มาซึ่งระเบียบ

3) การปรับปรุงระเบียบของกลุ่ม

4) เงื่อนไขในการถือหุ้นของกรรมการ ประธาน และสมาชิก

5) วาระการดำรงตำแหน่งประธานและกรรมการกลุ่ม

6) เงื่อนไขในการดำรงตำแหน่งกรรมการและประธานกรรมการ (กำหนดคุณสมบัติหรือไม่)

7) กิจกรรม/ ธุรกิจของกลุ่มมีอะไรบ้าง

8) นโยบายด้านการรับฝากเงิน

- แยกประเภทการฝากเงินหรือไม่ อย่างไร
- เงื่อนไขการออม (สูงสุด ต่ำสุด) เหตุผล
- อัตราดอกเบี้ยเงินฝาก จำแนกตามประเภท

9) นโยบายว่าด้วยการให้เงินกู้เป็นอย่างไร มีการจำแนกเป็นด้านๆ หรือไม่ เช่น

- ด้านการผลิต
- ด้านบริการ
- ด้านซื้อมาขายไป
- ด้านการศึกษา
- ด้านอสังหาริมทรัพย์
- ด้านอื่นๆ

10) นโยบายการให้กู้ในกิจการด้านส่งเสริมสุขภาพ

11) นโยบายการให้กู้ในกิจการด้านส่งเสริมสิ่งแวดล้อม

12) นโยบายการให้กู้ในกิจการด้านส่งเสริมการสร้างสรรค์สังคม

13) เงื่อนไขในการให้กู้

- ขั้นตอนการขอกู้ กำหนดอย่างไร
- เอกสารการขอกู้ มีอะไรบ้าง
- มีการกำหนดวงเงินให้กู้หรือไม่ อย่างไร (หลักทรัพย์ค้ำประกัน)
- เงื่อนไขการชำระคืนและบทลงโทษ
- อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ จำแนกตามประเภท

14) การบริหารเงินคงเหลือจากการให้กู้

ส่วนที่ 3 ผลการดำเนินงานและการจัดสวัสดิการจากกำไรขององค์กรการเงินชุมชน

1) ผลการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชน ปี 2552

รายการ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
ยอดเงินฝาก (บาท)		
ยอดเงินให้กู้ (บาท)		
อัตราส่วนเงินให้กู้เทียบกับเงินฝาก		
ค่าใช้จ่ายการดำเนินงาน (บาท)		
กำไร/ขาดทุน (บาท)		
อัตราหนี้สูญ		

2) สัดส่วนการจัดสรรเงินกำไร ปี 2552

ประเภทสวัสดิการ/กิจกรรม	การจัดสรรเงินกำไร	ผู้ได้รับประโยชน์ (สมาชิก / คนทั่วไป)
ปันผล (%)		
ค่าตอบแทนกรรมการ/ประธาน (%)		
จัดสวัสดิการ (%)		
- กิจกรรมการพัฒนากลุ่ม		
- กิจกรรมสาธารณะประโยชน์		
- กิจกรรมด้านสร้างเสริมสุขภาพ (ระบุ).....		
กิจกรรมด้านสร้างเสริมสิ่งแวดล้อม (ระบุ).....		
อื่นๆ		

3) ลักษณะการจัดสวัสดิการหรือระบบสวัสดิการ

- เชิงรับ
- เชิงรุก
- เฝ้าระวัง

4) การจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน

5) ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานกลุ่ม (ด้านการบริหาร/องค์กร ระเบียบ นโยบายรัฐ การประสานงานกับหน่วยงาน พช./พอช./อบต.)

ส่วนที่ 4 พัฒนาการของระบบสวัสดิการ

1) ปีไหนที่เริ่มจัดสวัสดิการ

2) ริเริ่มจัดสวัสดิการโดยใคร อย่างไร

3) โครงการ/กองทุนต่างๆ (เช่น ร้านค้าชุมชน วิสาหกิจชุมชน ฯลฯ) ที่แตกตัวจากกลุ่ม

4) โครงการ/กองทุนต่างๆ ในตำบลที่ไม่ได้แตกตัวจากกลุ่ม มีหรือไม่ (ระบุชื่อกองทุน ผู้ติดต่อ และเบอร์โทร)

5) แนวโน้มของระบบสวัสดิการของกลุ่มในมุมมองของท่าน

6) แนวคิดการบริหารจัดการแบบองค์รวมในระดับกลุ่ม (กลุ่มประกอบด้วย ส่วนย่อยต่างๆ มากมาย เช่น สมาชิกที่มีความแตกต่างกันในฐานะทางเศรษฐกิจ กิจกรรมหรืออาชีพของสมาชิกมีความหลากหลาย มีทรัพยากรของปัจเจก และของส่วนรวม ส่วนย่อยต่างๆ เหล่านั้น ต้องได้รับการดูแลไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน กลุ่มจึงจะพัฒนาไปได้ และคุณภาพชีวิตของสมาชิกจะดีขึ้นได้)

7) แนวคิดการบริหารจัดการแบบองค์รวมในระดับชุมชน (ชุมชนประกอบด้วย ส่วนย่อยมากมาย เช่น สมาชิกไม่ใช่สมาชิก มีคนแตกต่างฐานะทางเศรษฐกิจ มีกิจกรรมต่างๆ มากมาย อาชีพต่างๆ มากมาย มีทรัพยากรของปัจเจก และของส่วนรวม ส่วนย่อยต่างๆ เหล่านั้นต้องได้รับการดูแลไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ชุมชนจึงจะพัฒนาไปได้ และคุณภาพชีวิตของคนจะดีขึ้นได้) โดยตรวจสอบผ่านตัวแปร

- สุขภาพกาย และจิต
- สังคมวัฒนธรรม
- ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- การให้ความสำคัญกับ อบต.ในการพัฒนาพื้นที่
- ความสัมพันธ์ระหว่าง MF กับ อบต.

ส่วนที่ 5 การจัดการความรู้ของกลุ่ม

1) ระบบการจัดเก็บข้อมูล จัดเก็บอย่างไร

2) มีการนำข้อมูลที่จัดเก็บมาใช้ในการประกอบการพัฒนากลุ่มหรือไม่

3) ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่นๆ หรือไม่

4) เชิญกลุ่มอื่นๆ มาให้ความรู้ หรือไม่

5) มีการจัดฝึกอบรมให้ความรู้กับผู้บริหารกลุ่มเกี่ยวกับ MF หรือไม่ อย่างไร

6) การปฏิบัติการที่ดี (Best practices) (กิจกรรม/สวัสดิการ/การบริหารจัดการ)

ส่วนที่ 6 ความคิดเห็นของผู้บริหารองค์กรการเงินชุมชนต่อประเด็นนโยบาย/โครงการของรัฐ

1) คิดอย่างไรต่อประเด็นการจัดตั้ง สถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนของกลุ่มออมทรัพย์และสถาบันการเงินทุนชุมชนของกองทุนหมู่บ้าน ในปี 2551 ดีหรือไม่ เพราะอะไร อยากจะให้เป็นอย่างไร

2) คิดอย่างไรกับการให้ความรู้หรือการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรการเงินชุมชนโดย พช. ดีหรือไม่ เพราะอะไร อยากให้เป็นอย่างไร

3) คิดอย่างไรกับนโยบายของรัฐว่าด้วยการเพิ่มทุนให้กับกองทุนหมู่บ้าน 2-6 แสนบาทต่อกองทุนที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล และ การขยายระยะเวลาการชำระคืนเงินกู้ของสมาชิกจาก 1 ปี เป็น 2 ปี

4) คิดอย่างไรต่อการถ่ายโอนภารกิจการจัดสวัสดิการของ อบต. มายังองค์กรการเงินชุมชนควรจะมีหรือไม่ ด้านใดบ้าง

5) คิดอย่างไรกับโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนของรัฐบาล (727 ล้านบาท)

ภาคผนวกที่ 6

แบบสัมภาษณ์ผู้แทนกองทุนสวัสดิการอื่น ๆ

โครงการ/กองทุน .....

ที่ตั้ง ..... หมู่ที่ ..... ตำบล ..... ปีที่เริ่มก่อตั้ง .....

ชื่อ-ที่อยู่ผู้ให้ข้อมูล ..... เบอร์โทร.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของโครงการ/กองทุนและรูปแบบการจัดสวัสดิการ

1) สาเหตุ/ที่มาของการจัดตั้งกองทุน/แหล่งของเงินกองทุน

2) วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกองทุน

3) เงื่อนไข/ระเบียบของกองทุนและการเข้าเป็นสมาชิก

ส่วนที่ 2 การจัดองค์กรและการบริหารโครงการ/กองทุน

ส่วนที่ 3 กิจกรรมของกองทุน

ส่วนที่ 4 การมีส่วนรวมของสมาชิกกับกิจกรรมของกองทุน

ส่วนที่ 5 ความสำเร็จในการดำเนินงานกองทุน (คุณภาพชีวิตของสมาชิกด้าน สุขภาพกาย/จิต ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม)

ส่วนที่ 6 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานกองทุน

ภาคผนวกที่ 7

แบบสัมภาษณ์ผู้แทนเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับตำบล

ที่ตั้ง ..... หมู่ที่ ..... ตำบล ..... ปีที่เริ่มก่อตั้ง .....

ชื่อ-ที่อยู่ผู้ให้ข้อมูล ..... เบอร์โทร.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลการจัดองค์กรและการบริหารจัดการเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับตำบล

1.1 การจัดองค์กร

1) วิธีการได้มาซึ่งกรรมการ

2) องค์ประกอบของกรรมการ จำนวนกรรมการ การแบ่งงานเป็นฝ่ายต่างๆ

3) การกำหนดบทบาทหน้าที่ของกรรมการ

4) วิธีการได้มาซึ่งประธานกรรมการ

5) การประชุมกรรมการ และความถี่ในการประชุม เบี้ยประชุม

6) การกำหนดวาระในการประชุมกรรมการ

7) การเข้าร่วมและการมีส่วนร่วมของกรรมการในการประชุม

8) การประชุมระดับสมาชิก และความถี่ในการประชุม

9) การกำหนดวาระในการประชุมสมาชิก

10) การเข้าร่วมและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการประชุม

11) จำนวนสมาชิก ณ สิ้นปี 2552 ..... คน

1.2 กฎกติกา

1) ระเบียบของเครือข่าย

2) วิธีการได้มาซึ่งระเบียบ

3) การปรับปรุงระเบียบของเครือข่าย

4) วาระการดำรงตำแหน่งประธานและกรรมการเครือข่าย

5) เงื่อนไขในการดำรงตำแหน่งกรรมการและประธานกรรมการ (ต้องมีคุณสมบัติเฉพาะหรือไม่ อย่างไร)

6) โครงสร้างการบริหารเงินกองทุน

- การจัดสวัสดิการ

- กองทุนส่งเสริมวิสาหกิจและการศึกษา

- เงินสำรอง

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการจัดสวัสดิการที่เครือข่ายจัดให้แก่สมาชิก ปี 2552

✓	ประเภทสวัสดิการ	หมายเหตุ
	- คลอดบุตร	
	- เจ็บป่วย นอนโรงพยาบาล	
	- เสียชีวิต	
	- คนทำงานให้กองทุน	
	- คนด้อยโอกาส	
	- สวัสดิการเงินกู้	
	- ทุนยืมเพื่อการศึกษา	
	- ทุนส่งเสริมอาชีพ	
	- ส่งเสริมสิ่งแวดล้อม	
	- ส่งเสริมวัฒนธรรม	
	- ส่งเสริมสุขภาพ	
	- อื่น ๆ (ระบุ).....	
	รวม	

บันทึกสวัสดิการเชิงรุกและเฝ้าระวัง

ส่วนที่ 3 เงื่อนไขการใช้เงินกองทุนส่งเสริมวิสาหกิจ และการศึกษา

1) เงื่อนไขในการให้ยืม (กู้) ให้กู้ยืม (กู้) ในกรณีใด

2) ขั้นตอนการขอยืม (กู้)

3) เอกสารการขอยืม (กู้)

4) มีการกำหนดวงเงินให้ยืม (กู้) หรือไม่ อย่างไร (หลักทรัพย์ค้ำประกัน)

5) เงื่อนไขการชำระคืนและบทลงโทษ หากผิดนัดชำระคืน

ส่วนที่ 4 การเก็บรักษาเงินกองทุน

1) สถานที่เก็บ (เหตุผล) ผลตอบแทนเท่าไร

2) แนวคิดใหม่ในการบริหารเงินกองทุน

ส่วนที่ 5 ประเด็นอื่นๆ

1) การจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน

2) แนวโน้มของระบบสวัสดิการของเครือข่าย

3) แนวคิดการบริหารจัดการแบบองค์รวมของเครือข่าย การร่วมมือกันระหว่างเครือข่าย

4) แนวคิดการบริหารจัดการแบบองค์รวมในระดับชุมชน โดยตรวจสอบผ่านตัวแปร

- สุขภาพกาย และจิต
- สังคม วัฒนธรรม
- ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- การให้ความสำคัญกับ อบต.ในการพัฒนาพื้นที่
- ความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายในพื้นที่แต่ละพื้นที่ กับ อบต.
- ความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายด้วยกัน

5) การจัดการความรู้ของเครือข่าย

- ระบบการจัดเก็บข้อมูล จัดเก็บอย่างไร
- มีการนำข้อมูลที่จัดเก็บมาใช้ในการประกอบการพัฒนาเครือข่ายหรือไม่
- ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายอื่นๆ หรือไม่
- เชิญเครือข่ายอื่นๆ มาให้ความรู้ หรือไม่
- มีการจัดฝึกอบรมให้ความรู้กับกรรมการเครือข่ายเกี่ยวกับระบบสวัสดิการ หรือไม่ อย่างไร
- การปฏิบัติการที่ดีของเครือข่าย (การจัดสวัสดิการ การให้ยืม (กู้) การบริหารจัดการ)

6) มุมมองต่อการดำเนินงาน โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน ของรัฐบาลอย่างไร

- หน่วยงานที่รับผิดชอบ (พอช.)
- โครงสร้างกรรมการระดับชาติ จังหวัด ตำบล
- การดำเนินโครงการ
- การสนับสนุนจาก อปท. เป็นจริงแค่ไหน คาดหวังอย่างไร
- การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (พอช. พช. พมจ. อบต. คณะกรรมการสนับสนุนระดับชาติ จังหวัด) มีอุปสรรคหรือไม่ อย่างไร

7) การถ่ายโอนภารกิจการจัดสวัสดิการของ อบต. มายังเครือข่าย ควรจะมีหรือไม่ ด้านใดบ้าง (เบี้ยยังชีพ)

8) มีข้อเสนอแนะต่อโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนอย่างไร

ภาคผนวกที่ 8

รายชื่อองค์กรการเงินชุมชน และกองทุนสวัสดิการอื่นๆ ที่เลือกศึกษา และหมู่บ้านที่ตั้ง จำแนกตามพื้นที่

พื้นที่	ประเภทกลุ่ม	ลำดับที่	ชื่อกลุ่ม	หมู่ที่
ตำบลเขาพระ	กลุ่มออมทรัพย์	1	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและสวัสดิการบ้านคอกช้าง	5
		2	กลุ่มออมทรัพย์ รัตนคีรี	8
		3	กลุ่มออมทรัพย์บ้านทุ่งคมบาง	9
		4	กลุ่มออมทรัพย์บ้านคลองหิน	12
	กองทุนหมู่บ้าน	1	กองทุนหมู่บ้านคลองกั่ว	7
		2	กองทุนหมู่บ้านบ้านเขาพระ	11
	ธนาคารหมู่บ้าน	1	ธนาคารหมู่บ้าน บ้านเขาพระ	11
	กองทุนอื่นๆ	1	ร้านค้าชุมชน	11
		2	กองทุนฌาปนกิจ	8
ตำบลท่าข้าม	กลุ่มออมทรัพย์	1	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านแม่เตย	1
		2	กลุ่มออมทรัพย์เยาวชนบ้านท่าข้าม	3
		3	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านหินเกลี้ยง	6
		4	กลุ่มออมทรัพย์บ้านเขากลอยตก	8
	กองทุนหมู่บ้าน	1.	กองทุนหมู่บ้านแม่เตย	1
		2	กองทุนหมู่บ้านบ้านปีก	4
	ธนาคารหมู่บ้าน	1	ธนาคารหมู่บ้าน	2
		2	ธนาคารหมู่บ้านทุ่งในทรา	6
	กองทุนอื่นๆ	1	กองทุนส่งเสริมอาชีพของ อบต.	-
		2	ร้านค้าชุมชนบ้านแม่เตย	1
		3	ชมรมท่าข้ามใจ-ดีสัมพันธ์	7
		4	กองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น	-

พื้นที่	ประเภทกลุ่ม	ลำดับที่	ชื่อกลุ่ม	หมู่ที่
ตำบลชิงโค	กลุ่มออมทรัพย์	1	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านชิงโคท่าออก	6
		2	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านบ่อสระ	8
		3	กลุ่มออมทรัพย์บ้านบ่อกุล	8
		4	กลุ่มออมทรัพย์บ้านวัดเลียบ	10
	กองทุนหมู่บ้าน	1	กองทุนหมู่บ้านชิงโค	5
		2	กองทุนหมู่บ้านวัดเลียบ	10
	กองทุนอื่นๆ	1	เครือข่ายฌาปนกิจตาลโตนด	8
		2	กองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น	-

ภาคผนวกที่ 9

แบบสัมภาษณ์ผู้แทน พอช.

ส่วนที่ 1 พัฒนาการของระบบสวัสดิการชุมชน ภายใต้การดูแลของ พอช. (การดำเนินงานผลการดำเนินงาน และความสำเร็จ)

- สวัสดิการชาวบ้าน
- เศรษฐกิจและทุนชุมชน
- ศตจ. ปชช. ศูนย์อำนวยการปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน ภาคประชาชน
- การเสริมสร้างความสามารถในการจัดการและบริหารจัดการการเงินขององค์กรชุมชน
- การเชื่อมโยงขบวนองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่
- การบูรณการกองทุนที่มีอยู่ (ธนาคารชุมชน อ. มะนัง)
- การอำนวยสินเชื่อ พัฒนาระบบสินเชื่อ
- โครงการสนับสนุนการจัดการสวัสดิการชุมชน (727 ล้านบาท)

ส่วนที่ 2 การสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรการเงินชุมชน และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน

- อำนวยความสะดวก/การศึกษาวิจัย
- การจัดการความรู้ หรือการให้ความรู้
- การประเมินผลการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน และเครือข่ายสวัสดิการชุมชน (ตัวชี้วัด/เกณฑ์การประเมิน)
- อื่นๆ

ส่วนที่ 3 เสียงสะท้อนจากพื้นที่ต่อโครงการ 727 ล้านบาท

- เสียงสะท้อนจากเครือข่ายสวัสดิการชุมชนต่อโครงการสนับสนุนการจัดการสวัสดิการชุมชน
- เสียงสะท้อนจากชาวบ้านทั่วไป (ที่ไม่ได้เป็นสมาชิก) ต่อโครงการสนับสนุนการจัดการสวัสดิการชุมชน

ส่วนที่ 4 มุมมองจาก พอช.

- มุมมองต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนแบบองค์รวม ผ่านองค์กรต่างๆ ในชุมชน (อบต. MF เครือข่ายสัจจะวันละบาท กองทุนอื่นๆ)
- อบต. เครือข่ายสวัสดิการชุมชน องค์กรการเงินชุมชน อบต. กองทุนต่างๆ ควรจะหนุนเสริมหรือแบ่งงานกันทำอย่างไรบ้าง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น
- มุมมองอื่นๆ

ภาคผนวกที่ 10

รายชื่อบุคคลที่ให้ข้อมูลหลัก ในการสัมภาษณ์เชิงลึก หรือสัมภาษณ์กลุ่ม

สังกัด	ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
พัฒนาการชุมชน	1	มัฑณะ น้อยพันธ์	หัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมการพัฒนาชุมชน
	2	สถาพร สมกอบกิจ	นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ
	3	ภาวดี พาละวงส์	พัฒนาการชุมชน อ.หาดใหญ่
	4	นิรัตน์ แก้วอัมพร	พัฒนาการอำเภอ รัตภูมิ
	5	เครือวัลย์ เชียง่วน	พัฒนาการชุมชน อ.รัตภูมิ
	6	โกสน ชูดวง	พัฒนาการชุมชน อ.สิงหนคร
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน	1	พัชนี พนิตอังกูร	ผู้ช่วยผู้จัดการภาค (ปฏิบัติการชุมชน)
	2	ชวัลลักษณ์ พลเพชร	ผู้ชำนาญการงานองค์กรการเงิน
	3	สง่า ทองคำ	เจ้าหน้าที่
สำนักงานเกษตรอำเภอหาดใหญ่	1	ปราณี ศรีสุวรรณชนะ	นักวิชาการชำนาญการ สนง.เกษตรอำเภอหาดใหญ่
อบต.เขาพระ	1	พยอม จีรวัฒน์ธนพงศ์	ปลัด อบต.เขาพระ
	2	สัญชัย สมบูรณ์	นายก อบต. เขาพระ
อบต.ท่าข้าม	1	สินธพ อินทรัตน์	นายก อบต.ท่าข้าม
	2	นิฐิ พันธุ์มณี	ปลัด อบต.ท่าข้าม
	3	วัชรีย์ ธรรมปาโล	เจ้าหน้าที่ อบต.ท่าข้าม
อบต. ชิงโค	1	เถกิง อินทรชูติ	ปลัด อบต.ชิงโค
	2	จรัญ แสงมณี	นายก อบต. ชิงโค
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและสวัสดิการบ้านคอกช้าง	1	ไข่ นวลแก้ว	ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและสวัสดิการบ้านคอกช้าง
	2	ธีรวัฒน์ วันเพ็ญ	กรรมการ
	3	อังคณา จันทร์น้อย	ประธานฝ่ายเงินกู้
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตรัตนคีรี	1	สอน กาพันธ์	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
	2	ประสิทธิ์ ทรัพย์สินพงษ์	รองประธานกลุ่มออมทรัพย์

สังกัด	ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตรัตนคีรี	3	แฉล้ม สังสนาม	ผู้ใหญ่บ้าน (ประธานกลุ่มโดยตำแหน่ง)
	4	เพิ่ม ชัยสวัสดิ์	ประธานฝ่ายส่งเสริม
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านทุ่งคมบาง	1	อร่าม ศรีพรมทอง	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองหิน	1	ประทีป สาวิโรจน์	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
	2	เพ็ญศรี สว่างภพ	ฝ่ายการเงิน
	3	สุกัญญา คัตลลัต	กรรมการ
	4	วันเพ็ญ ยอดรักษ์	กรรมการ
	5	สุคนธ์ ยอดรักษ์	กรรมการ
กองทุนหมู่บ้านคลองกั่ว	1	เศกสิทธิ์ เกียรติเสนากุล	ประธานกองทุนหมู่บ้าน
กองทุนหมู่บ้านเขาพระ	1	ปรีชา นุ่มศรีปาน	กรรมการกองทุน
ธนาคารหมู่บ้านเขาพระ	1	ก่อเดช แย้มเกื้อ	ประธานธนาคาร
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านแม่เตย	1	เอื้อม ไชยกูล	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
	2	กระจาย ไชยกูล	ประธานฝ่ายเงินกู้
กลุ่มออมทรัพย์เยาวชนบ้านท่าข้าม	1	ถาวร สุขสว่างผล	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านหินเกลี้ยง	1	ณรงค์ รงหนู	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเขากลอยตก	1	เฟื่อง ผ่องสะอาด	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
	2	ไม่ทราบชื่อ	รองประธาน
กองทุนหมู่บ้าน บ้านแม่เตย	1	ทิ้ง ทองจีด	ประธานกองทุนหมู่บ้าน
	2	บุญลือ มาลากุล	สมาชิกกองทุน
กองทุนหมู่บ้าน บ้านปีก	1	อรุณ ภักดี	ประธานกองทุนหมู่บ้าน
	2	สุมนา บินชะ	เลขานุการกองทุน
ธนาคารหมู่บ้านคลองจิก	1	ทวี ทองสมศรี	ประธานธนาคาร
ธนาคารหมู่บ้านทุ่งในทรา	1	ประภาส อินทรัตน์	ประธานธนาคาร
	2	เครือวัลย์ อินทรัตน์	เหรัญญิกธนาคาร
	3	วราภรณ์ เพ็ชร์ขาว	ผู้จัดการธนาคาร
	4	นุกาล สุวรรณทอง	ฝ่ายตรวจสอบ
	5	ยุพา แก้วฉิมพลี	กรรมการ

สังกัด	ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
ธนาคารหมู่บ้านทุ่งในทรา	6	สามารถ อินทรัตน์	กรรมการ
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านชิงโคท่าออก	1	เผียน จุลวรรณโณ	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านบ่อสระ	1	เกศมณี ช่อมณี	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
กลุ่มออมทรัพย์บ้านบ่อกุล	1	สุจิตต์ ศักโต	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
	2	ทิติรัตน์ นิลสุวรรณ	กรรมการ
	3	ประภา สุขสว่าง	กรรมการ
	4	วรวรรณ ทองพันชั่ง	กรรมการ
	5	รักนา วงษ์นิกร	กรรมการ
	6	พรรณี ไชยถาวร	กรรมการ
	7	ปิยะดา สะกวี	กรรมการ
	8	ศุภพ ทองธรรมชาติ	กรรมการ
	9	วรรณา รัตนะ	กรรมการ
	10	กนิฏฐา วงษ์นิกร	กรรมการ
	11	ฐิติรัตน์ นิลสุวรรณ	กรรมการ
	12	บุญเฮียง ปลอดทองสม	กรรมการ
	13	เปื่อน สะกวี	ที่ปรึกษากลุ่มออมทรัพย์
กลุ่มออมทรัพย์วัดเลียบ	1	วันชัย ชูพิทักษ์ธรรม	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
	2	สงวน แก้วบุญส่ง	กรรมการ
	3	บุญศรี วิวัฒนะ	กรรมการ
กองทุนหมู่บ้านชิงโค	1	วรรณรงค์ ยกทอง	ประธานกองทุนหมู่บ้าน
	2	วราพร ยกทอง	เลขานุการกองทุน
กองทุนหมู่บ้านวัดเลียบ	1	เจริญศักดิ์ ธรรมเสโณ	ประธานกองทุนหมู่บ้าน
	2	รัชฎาพร ไชยเทพา	กรรมการ
	3	ละออ ธรรมเสโณ	กรรมการ
กลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละบาทฯ เขาพระ	1	ไข่ นวลแก้ว	ประธานกลุ่ม
กลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละบาทฯ ท่าข้าม	1	สินธพ อินทรัตน์	ประธานกลุ่ม
	2	วัชรีย์ ธรรมปาโล	เหรัญญิกกลุ่ม

สังกัด	ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
กลุ่มสัจจะลดรายจ่ายวันละบาทฯ ชิงโค	1	เรืองวิทย์ ศรีสุวรรณ	ประธานกลุ่ม
ธนาคารชุมชนมะนัง	1	สุธา อินทร์ยอด	ประธานธนาคาร
	2	รพีพร สังข์สุวรรณ	ผู้ประสานงานโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต
	3	กิตติโชติ ชนะหลวง	กรรมการ
	4	การุณ ชนะหลวง	กรรมการ
เครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรของชีวิต จังหวัดตราด	1	พระอาจารย์ สุบิน ปณีโต	ประธานที่ปรึกษาศูนย์การเรียนรู้เครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด
	2	พระโสธร โสธโร	กรรมการ
	3	ผ่องศรี อินทสุวรรณ	คณะกรรมการอุดมการณ์
	4	พนัส ประดลชอบ	คณะกรรมการอุดมการณ์
	5	ประดิษฐ์ ดวงนภา	คณะกรรมการอุดมการณ์
สถาบันการเงินชุมชนตำบลหนองสาหร่าย	1	ศิวโรจน์ จิตนิยม	ประธานกลุ่ม
ร้านค้าชุมชน บ้านเขาพระ	1	ปรีชา นุ่มศรีปราณ	ประธานร้านค้าชุมชน
กลุ่มฌาปนกิจ รัตนคีรี	1	ประสิทธิ์ ทรัพย์สินพงษ์	ประธานกลุ่มฌาปนกิจ
	2	สอน กาพันธ์	กรรมการ
ร้านค้าชุมชนบ้านแม่เตย	1	เอื้อม ไชยกูล	ประธานร้านค้าชุมชน
ชมรมท่าข้ามใจ-ดีสัมพันธ์	1	สมใจ ธรรมเขต	ประธานชมรม/ประธานฯทางจิต
	2	บันเทิง วิริโย	ประธานฯทางจิต
เครือข่ายฌาปนกิจตาลโตนด	1	เปื้อน สะกวี	ประธานเครือข่าย
	2	ไม่ทราบชื่อ	คณะกรรมการ
กองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลท่าข้าม	1	ธาฌาณี อนุการ	หัวหน้าสถานีอนามัยตำบลท่าข้าม
	2	อรุณ ทองวิไล	ติ้น ตรีรัตน์
	3	อับดนหร้อซักฮ์	ผู้แทน อสม. ประจำหมู่บ้าน
	4	อำนวย เฉลิมวงศ์	ผู้แทนหมู่บ้านหรือชุมชน
	5	สมคิด ศิริยอด	ผู้แทน อสม. ประจำหมู่บ้าน
	6	ติ้น ตรีรัตน์	ผู้แทน อสม. ประจำหมู่บ้าน
	7	สมจิต สว่างผล	-

สังกัด	ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง
กองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลท่าข้าม	1	สนั่น อินทสระ	หัวหน้าสถานีอนามัยตำบลชิงโค
	2	สุชาติ ราชผล	ผู้แทน อสม. ประจำหมู่บ้าน
	3	ธงชัย แก้วบุญส่ง	ผู้แทน อสม. ประจำหมู่บ้าน
	4	พิศาล โครธาสุวรรณ	ผู้แทนหมู่บ้านหรือชุมชน
	5	ประดิษฐ์ มุขดา	ผู้แทนหมู่บ้านหรือชุมชน
	6	วรรณรงค์ ยกทอง	ผู้แทนหมู่บ้านหรือชุมชน

ภาคผนวกที่ 11

รายชื่อผู้เข้าร่วมเวทีนำเสนอผลการศึกษาระหว่างการวิจัย

พื้นที่เขาพระ วันที่ 21 กรกฎาคม 2553

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	หน่วยงาน/สังกัด
1	นายนิรัตน์ แก้วอัมพร	พัฒนาการชุมชน อ.รัตภูมิ
2	นายไข่ นวลแก้ว	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและสวัสดิการ (บ้านคอกช้าง)
3	นายอภินันต์ ชนะคช	
4	นายวิรัตน์ คำแก้ว	
5	น.ส. ภัคนลิน โยมเมือง	
6	นายสอน กาพันธ์	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตรัตนคีรี
7	นายประสิทธิ์ ทรัพย์สินพงษ์	
8	นายแฉล้ม สังสนาม	
9	นายธีระ โพธ์แก้ว	
10	นายเพิ่ม ชัยสวัสดิ์	
11	นายอร่าม ศรีพรมทอง	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านทุ่งคมบาง
12	นายเศกสิทธิ์ เกียรติเสนากุล	กองทุนหมู่บ้านคลองกั่ว
13	นายมนูญ ว่อง	กองทุนหมู่บ้านเขาพระ
14	นายปรีชา นุ่มศรีปาน	
15	นายก่อเดช แย้มเกื้อ	ธนาคารหมู่บ้านเขาพระ
16	นายจรินทร์ เวศสุวรรณ	
17	นายสุดดิน นุ่มศรีปาน	
18	น.ส. ปาริชาติ บุญรอด	อบต.เขาพระ

พื้นที่ชิงโค วันที่ 3 สิงหาคม 2553

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	หน่วยงาน/สังกัด
1	นายโกสน ชูดวง	พัฒนาการชุมชน อ.ชิงโค
2	นายเผียน จุลวรรณโณ	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านชิงโคท่าออก

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	หน่วยงาน/สังกัด
3	นางเกศมณี ช่อมณี	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านบ่อสระ
4	น.ส.สุวภา รัตนมณี	
5	นางสุจิตต์ ศักโต	กลุ่มออมรัพย์บ้านบ่อกุล
6	นายเปื้อน สะกวี	
7	นายวันชัย ชูพิทักษ์ธรรม	กลุ่มออมทรัพย์บ้านวัดเลียบ
8	นางสงวน แก้วบุญส่ง	
9	นายธงชัย แก้วบุญส่ง	
10	นางบุญศรี วิ้วชน	
11	นายเจริญศักดิ์ ธรรมเสโณ	กองทุนหมู่บ้านวัดเลียบ
12	นายเรืองวิทย์ ศรีสุวรรณ	เครือข่ายสัจจะฯชิงโค
13	นายวรายุทธ ศรีสุวรรณ	
14	นายสมจิตต์ นิลวงศ์	สภาองค์กรชุมชน ต.ชิงโค
15	นายสมนึก	ประธานกองทุนหมู่บ้านดีหลวง
16	นางสุภาณี	กลุ่มออมทรัพย์บ้านชิงโค
17	นายต่วน แสงอนงค์	กลุ่มอสม. ชิงโค

พื้นที่ท่าข้าม วันที่ 5 สิงหาคม 2553

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	หน่วยงาน/สังกัด
1	นายกสินทบ อินทรัตน์	อบต.ท่าข้าม
2	คุณสุภาวดี พาละวงษ์	พัฒนาการชุมชน อ. หาดใหญ่
3	นายเอื้อม ไชยกูล	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านแม่เตย
4	นายณรงค์ รงหนู	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านหินเกลี้ยง
5	นายเฟื่อง ผ่องสะอาด	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเขากลอยตก
6	นายประภาส อินทรัตน์	ธนาคารหมู่บ้านทุ่งในทรา
7	นางจารินี วงค์วรณ์	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านหินเกลี้ยง
8	นางอาภรณ์ ศรีนาเคนทร์	กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านหินเกลี้ยง
9	คุณวิไลลักษณ์ รุจิระ	ผู้สนใจเข้าฟัง
10	คุณศุภวรรณ ชนะสงคราม	ผู้สนใจเข้าฟัง

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	หน่วยงาน/สังกัด
11	นายพร กูลทัสวรรณโณ	กลุ่มออมทรัพย์เยาวชนบ้านท่าข้าม
12	นายนิยม ทองจีด	กองทุนหมู่บ้านบ้านแม่เตย
13	น.ส.เสาวณิช แก้วชูเชิด	อบต.ท่าข้าม
14	นางปราณี ศรีสุวรรณชนะ	สนง.เกษตร อ.หาดใหญ่

ภาคผนวกที่ 12

แบบสัมภาษณ์ประชาชนรายบุคคล

สถานะผู้ตอบแบบสอบถาม ☐ 1) เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ☐ 2)ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน V**-01**

พื้นที่ ☐ 1) ตำบลเขาพระ ☐ 2) ตำบลท่าข้าม ☐ 3) ตำบลชิงโค V**-02** หมู่ที่..... **V-03**

วันที่สัมภาษณ์..... ผู้สัมภาษณ์.....

<u>ส่วนที่ 1</u> ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ **GI-01**

☐ 1) ชาย ☐ 2) หญิง

2. อายุ.....**ปี** **GI-02**

3. ศาสนา **GI-03**

☐ 1) พุทธ ☐ 2) อิสลาม ☐ 3) คริสต์

☐ 4) อื่นๆ (ระบุ).....

4. ระดับการศึกษา **GI-04**

☐ 1) ไม่ได้เรียนหนังสือ ☐ 2) ประถมศึกษา ☐ 3) มัธยมศึกษาตอนต้น

☐ 4) มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. ☐ 5) อนุปริญญา ☐ 6) ปริญญาตรีหรือสูงกว่า

5. สถานภาพการสมรส **GI-05**

☐ 1) โสด ☐ 2) สมรส ☐ 3) หย่าร้าง ☐ 4) หม้าย

6. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน……**คน (รวมผู้ตอบแบบสอบถาม)** **GI-06**

7. อาชีพหลัก **GI-07**

☐ 1) ทำสวนยาง ☐ 2) ทำสวนผลไม้ ☐ 3) ทำสวนผัก

☐ 4) ทำนา ☐ 5) ทำประมง ☐ 6) รับราชการ

☐ 7) รับจ้างทั่วไป ☐ 8) พนักงานบริษัท ☐ 9) ค้าขาย

☐ 10) สมาชิก อปท. ☐ 11) กรรมการ MF ☐ 12) อื่นๆ (ระบุ)...

8. อาชีพเสริม (รอง) ☐ 1) มี ☐ 2) ไม่มี **GI-08**

9. ระบุอาชีพรอง **GI-09**

☐ 1) ทำสวนยาง ☐ 2) ทำสวนผลไม้ ☐ 3) ทำสวนผัก

☐ 4) ทำนา ☐ 5) ทำประมง ☐ 6) รับราชการ

☐ 7) รับจ้างทั่วไป ☐ 8) พนักงานบริษัท ☐ 9) ค้าขาย

☐ 10) สมาชิก อปท. ☐ 11) กรรมการ MF ☐ 12) อื่นๆ (ระบุ)...

10. พื้นที่ถือครองของครัวเรือน.....ไร่ GI-09 เป็นพื้นที่เกษตรกรรม.....ไร่ GI-10

11. รายได้จากการประกอบอาชีพของ<u>ท่าน</u> เฉลี่ยต่อเดือน **GI-11**

☐ 1) <=5,000 บาท ☐ 2) 5,001-7,500 บาท ☐ 3) 7,501-10,000 บาท

☐ 4) 10,001-12,500 บาท ☐ 5) 12,501-15,000 บาท ☐ 6) 15,001-17,500 บาท

☐ 7) 17,501-20,000 บาท ☐ 8) 20,001-22,500 บาท ☐ 9) มากกว่า 22,500 บาท

12. รายได้ทั้งหมดของ<u>ครัวเรือน</u> เฉลี่ยต่อเดือน **GI-12**

☐ 1) <=5,000 บาท ☐ 2) 5,001 – 10,000 บาท ☐ 3) 10,001-15,000 บาท

☐ 4) 15,001-20,001 บาท ☐ 5) 20,001-25,000 บาท ☐ 6) 25,001-30,001 บาท

☐ 7) 30,001-35,000 บาท ☐ 8) 35,001-40,000 บาท ☐ 9) มากกว่า 40,000 บาท

13. รายจ่ายของ<u>ครัวเรือน</u> เฉลี่ยต่อเดือน **GI-13**

☐ 1) <=5,000 บาท ☐ 2) 5,001-10,000 บาท ☐ 3) 10,001-15,000 บาท

☐ 4) 15,001-20,001 บาท ☐ 5) 20,001-25,000 บาท ☐ 6) 25,001-30,001 บาท

☐ 7) 30,001-35,000 บาท ☐ 8) 35,001-40,000 บาท ☐ 9) มากกว่า 40,000 บาท

14. ปัจจุบัน<u>ท่าน</u>มีเงินออมหรือไม่ ☐ 1) มี ☐ 2) ไม่มี **GI-14**

15. ท่านฝากเงินกับแหล่งใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1ข้อ)

☐ 1) ธนาคารพาณิชย์ (รวม ธกส. และออมสิน) **GI-15**

☐ 2) องค์กรการเงินชุมชน (กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารหมู่บ้าน) **GI-16**

☐ 3) สหกรณ์ **GI-17**

☐ 4) อื่นๆ ระบุ)..... **GI-18**

16. เงินออม<u>ของท่าน</u> (ทุกแหล่ง) เฉลี่ยต่อเดือน.....บาท/เดือน **GI-19**

17. เงินฝาก<u>ของท่าน</u> ที่ออมทรัพย์กับองค์กรการเงินชุมชน (กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารหมู่บ้าน).....บาท/เดือน **GI-20**

18. ภาระหนี้สิน<u>ของท่าน</u>ในปัจจุบัน.....บาท **GI-21**

19. ท่านมีภาระหนี้สินกับแหล่งใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 1) ธนาคารพาณิชย์ **GI-22** ☐ 2) องค์กรการเงินชุมชน (กลุ่มออมทรัพย์ **GI-23**
(รวม ธกส. และออมสิน) กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารหมู่บ้าน)

☐ 3) กลุ่มสหกรณ์ **GI-24** ☐ 4) อื่นๆ ระบุ)..... **GI-25**

<u>ส่วนที่ 2</u> ข้อมูลเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน

1. กลุ่มออมทรัพย์

1.1 สถานภาพการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์<u>ของท่าน</u> **MF-01**

☐ 1) เป็นสมาชิก ☐ 2) ไม่เป็นสมาชิก (ข้ามไปตอบข้อ 2)

1.2 จำนวนกลุ่มออมทรัพย์ที่<u>ท่าน</u>เป็นสมาชิก.....กลุ่ม **MF-02**

1.3 กลุ่มออมทรัพย์ที่<u>ท่าน</u>เป็นสมาชิก **MF-03**

☐ 1) ในหมู่บ้าน ☐ 2) นอกหมู่บ้าน ☐ 3) ทั้งในและนอกหมู่บ้าน

1.4 สถานภาพการเป็นกรรมการกลุ่มออมทรัพย์<u>ของท่าน</u> **MF-04**

☐ 1) เป็นกรรมการ ☐ 2) ไม่เป็นกรรมการ

1.5 วัตถุประสงค์ในการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์<u>ของท่าน</u> (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 1) เพื่อประโยชน์ด้านดอกเบี้ยเงินฝาก **MF-05**

☐ 2) เพื่อต้องการเงินกู้ **MF-06**

☐ 3) ต้องการมีส่วนร่วมไปกับกิจกรรมในชุมชน **MF-07**

☐ 4) เพื่อรับสวัสดิการ **MF-08**

☐ 5) อื่นๆ (ระบุ)..... **MF-09**

2. กองทุนหมู่บ้าน

2.1 สมาชิกใน<u>ครัวเรือนของท่าน</u>เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน (ข้ามไปตอบข้อ 3) **MF-10**

☐ 1) เป็น ☐ 2) ไม่เป็น

2.2 สถานภาพการเป็นกรรมการกองทุนหมู่บ้าน **MF-11**

☐ 1) เป็นกรรมการ ☐ 2) ไม่เป็นกรรมการ

2.3 วัตถุประสงค์ในการเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 1) เพื่อประโยชน์ด้านดอกเบี้ยเงินฝาก **MF-12** ☐ 2) เพื่อต้องการเงินกู้ **MF-13**

☐ 3) ต้องการมีส่วนร่วมไปกับกิจกรรมในชุมชน **MF-14** ☐ 4) เพื่อรับสวัสดิการ **MF-15**

☐ 5) อื่นๆ (ระบุ)..... **MF-16**

3. ธนาคารหมู่บ้าน

3.1 สถานภาพการเป็นสมาชิกธนาคารหมู่บ้าน<u>ของท่าน</u> **MF-17**

☐ 1) เป็นสมาชิก ☐ 2) ไม่เป็นสมาชิก (ข้ามไปตอบข้อ 4)

3.2 สถานภาพการเป็นกรรมการธนาคารหมู่บ้าน<u>ของท่าน</u> **MF-18**

☐ 1) เป็นกรรมการ ☐ 2) ไม่เป็นกรรมการ

4. เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน (สัจจะวันละบาท)

4.1 สถานภาพการเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ **MF-19**

☐ 1) เป็นสมาชิก ☐ 2) ไม่เป็นสมาชิก (ข้ามไปตอบข้อ 6)

4.2 สถานภาพการเป็นกรรมการเครือข่ายฯ **MF-20**

☐ 1) เป็นกรรมการ ☐ 2) ไม่เป็นกรรมการ

4.3. วัตถุประสงค์ในการเป็นสมาชิกเครือข่ายฯ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 1) เพื่อต้องการรับสวัสดิการต่างๆ 9 ด้าน **MF-21**

☐ 2) เพื่อต้องการยืมเงินจากกองทุนส่งเสริมอาชีพและการศึกษา **MF-22**

☐ 3) ต้องการมีส่วนร่วมไปกับกิจกรรมในชุมชน **MF-23**

☐ 4) อื่นๆ (ระบุ)..... **MF-24**

5. รวมจำนวนองค์กรการเงินที่เป็นสมาชิก .....ประเภท (กรอกโดยผู้สัมภาษณ์) **MF-25**

6. เหตุผลที่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน (ตอบได้มากว่า1ข้อ)

☐ 1) ไม่ทราบว่ามีองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ **MF-26**

☐ 2) วิถีชีวิตไม่เหมาะกับการร่วมกิจกรรมองค์กรการเงินชุมชน **MF-27**

☐ 3) ไม่มั่นใจในคณะกรรมการและประธานของกลุ่ม **MF-28**

☐ 4) ไม่เข้าใจวิธีการดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชน **MF-29**

☐ 5) มีแหล่งเงินทุนอื่น เช่น ธนาคารพาณิชย์ ในการให้บริการอยู่แล้ว **MF-30**

☐ 6) เชื่อว่าองค์กรการเงินชุมชนเป็นสถาบันที่ไม่มีความมั่นคง **MF-31**

☐ 7) มีสวัสดิการจากแหล่งอื่นเพียงพออยู่แล้ว **MF-32**

☐ 8) มีสมาชิกคนอื่นในครัวเรือนเป็นแล้ว **MF-33**

☐ 9) อื่นๆ (ระบุ)..... **MF-34**

<u>ส่วนที่ 3</u> ข้อมูลด้านสุขภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. สมาชิกในครัวเรือนมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพหรือไม่ **QL-01**

☐ 1) มี ☐ 2) ไม่มี (ข้ามไปตอบข้อ 3)

2. สมาชิกในครัวเรือนท่านมีปัญหาด้านสุขภาพด้านใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 1) โรคความดันโลหิตสูง/ต่ำ **QL-02** ☐ 2) โรคเบาหวาน **QL-03**

☐ 3) โรคไขข้อและกล้ามเนื้อ **QL-04** ☐ 4) เป็นบุคคลพิการ (กาย-ใจ) **QL-05**

☐ 5) โรคมะเร็ง **QL-06** ☐ 6) อื่นๆ (ระบุ)..... **QL-07**

3. ความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวม

ข้อความ	ความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวม				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยมาก (1)
1. ความพึงพอใจของคุณภาพชีวิตของท่านโดยรวม <u>ในปัจจุบัน</u> **QL-08**					
2. ความพึงพอใจของคุณภาพชีวิตของท่านโดยรวม <u>เมื่อ 5 ปีที่แล้ว</u> **QL-09**					
3. ความพึงพอใจของคุณภาพชีวิตของท่านโดยรวม <u>เมื่อ 10 ปีที่แล้ว</u> **QL-10**					

4. หากคุณภาพชีวิตของท่านดีขึ้นท่านคิดว่าเพราะสาเหตุใด (ตอบได้มากกว่า 1ข้อ)

☐ 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น **QL-11**

☐ 2) หน่วยงานหรือโครงการจากรัฐบาล (พช. พม. โครงการ สปสช. หรืออื่นๆ) **QL-12**

☐ 3) องค์กรการเงินชุมชน **QL-13**

☐ 4) ตัวของท่านเองและครอบครัว **QL-14**

☐ 5) อื่นๆ (ระบุ)..... **QL-15**

<u>ส่วนที่ 4</u> ทัศนคติต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ข้อความ	ระดับการเห็นด้วย				
	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	ไม่เห็นด้วย (1)	
กลุ่มออมทรัพย์					
1. การฝากเงินกับกลุ่มออมทรัพย์มีความมั่นคงและปลอดภัย					**AT-01**
2. กลุ่มออมทรัพย์เป็นแหล่งกู้เงินอันเป็นที่พึ่งของสมาชิกได้เป็นอย่างดี					**AT-02**

<u>ส่วนที่ 4</u> ทัศนคติต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ต่อ)

ข้อความ	ระดับการเห็นด้วย				
	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	ไม่เห็นด้วย (1)	
3. กลุ่มออมทรัพย์นำเงินกำไรมาจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกได้เป็นอย่างดี					**AT-03**
4. ประธานกลุ่มออมทรัพย์ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส					**AT-04**
5. กรรมการกลุ่มออมทรัพย์ดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส					**AT-05**
6. กลุ่มออมทรัพย์มีส่วนทำให้ผู้กู้ได้เงินกู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพทำให้ได้ผลทางเศรษฐกิจดีขึ้นอย่างชัดเจน					**AT-06**
7. กลุ่มออมทรัพย์มีส่วนทำให้ผู้กู้นำเงินกู้ไปปลดหนี้เงินกู้แหล่งอื่นได้มาก					**AT-07**
8. กลุ่มออมทรัพย์มีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม มิติสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม					**AT-08**
กองทุนหมู่บ้าน					
1. สมาชิกกองทุนหมู่บ้านทุกคนสามารถใช้สิทธิ์กู้เงินได้อย่างเท่าเทียมกัน					**AT-09**
2. ประธานกองทุนหมู่บ้านดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส					**AT-10**
3. กรรมการกองทุนหมู่บ้านดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส					**AT-11**
4. กองทุนหมู่บ้านมีส่วนทำให้ผู้กู้ได้เงินกู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพทำให้ได้ผลทางเศรษฐกิจดีขึ้นอย่างชัดเจน					**AT-12**
5. กองทุนหมู่บ้านมีส่วนทำให้ผู้กู้นำเงินกู้ไปปลดหนี้เงินกู้แหล่งอื่นได้มาก					**AT-13**
6. กองทุนหมู่บ้านมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม มิติสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม					**AT-14**
เครือข่ายสวัสดิการชุมชน					
1. กองทุนสัจจะวันละบาทช่วยให้สมาชิกได้รับสวัสดิการด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี					**AT-15**
2. ประธานเครือข่ายสัจจะวันละบาทดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส					**AT-16**
3. กรรมการเครือข่ายสัจจะวันละบาทดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์และมีความโปร่งใส					**AT-17**

<u>ส่วนที่ 4</u> ทัศนคติต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ต่อ)

ข้อความ	ระดับการเห็นด้วย				
	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	ไม่เห็นด้วย (1)	
4. กองทุนสัจจะวันละบาทเป็นหลักประกันความมั่นคงด้านสวัสดิการให้กับสมาชิกได้อย่างยั่งยืน					AT-18
องค์การบริหารส่วนตำบล					
1. อบต. มีการสนับสนุนและประสานงานกับกลุ่มออมทรัพย์เป็นอย่างดี					AT-19
2. อบต. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านการศึกษา ด้านสังคมเด็กและผู้สูงอายุ และสุขภาพ					AT-20
3. อบต. เป็นตัวจักรสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาด้านต่างๆ ของพื้นที่					AT-21

ภาคผนวกที่ 13

รายชื่อผู้เข้าร่วมการประชุมสัมมนา “องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม”

วันที่ 13 เดือนมกราคม พ.ศ.2554 ณ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	
1	นางเกศมณี	ช่อมณี
2	นางสุจจิตต์	ศักโต
3	นายวันชัย	ชูพิทักษ์ธรรม
4	นางสงวน	แก้วบุญส่ง
5	นายเจริญศักดิ์	ธรรมเสโณ
6	นายสมจิตร	นิลวงศ์
7	นางสุดาทิพย์	ธินวาส
8	นางละออ	ธรรมเสโณ
9	นางเชื้อ	แก้วมณี
10	นางพิศ	สิกพันธ์
11	นายเกษม	ธรรมเสโณ
12	นางแจ้ม	เกตุแก้ว
13	นางรัชฎาพร	ไชยเทพ
14	น.ส.สุวภา	รัตนมณี
15	นายเปื้อน	สะกวี
16	น.ส.นันทวัน	รัตนะ
17	น.ส.ลำดวน	หอมชื่น
18	นางดลนภา	สุวรรณรัตน์
19	นางศุภดา	ทองธรรมชาติ
20	นายสุชาติ	ภรผล
21	นางแผ้ว	บุญยรัตน์
22	นายวีระพล	บุญยรัตน์
23	นายทวี	จุลวรรณโณ
24	นายไข่	นวลแก้ว
25	นายอภินันต์	ชนะคช
26	นายอร่าม	ศรีพรมทอง

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	
27	นายเศกสิทธิ์	เกียรติเสนากุล
28	นายมนูญ	ว่อง
29	นายอภินันต์	หมัดหลี
30	นางล่อฝีเต๊ะ	หลำเบ็ญสะ
31	นางประคอง	คำแก้ว
32	นางละออง	ชนะคช
33	นางนิตตยา	ชูแก้ว
34	นายศุภลักษณ์	ชูช่วย
35	นายสุนันต์	นวลประสงค์
36	น.ส.บุษกร	สุทธิสรา
37	นายสุดดิน	นุ่มศรีปาน
38	นายจรัส	กระจ่างแผ้ว
39	นายกระจ่าง	ชื่นเจริญ
40	นายเอื้อม	ไชยกูล
41	นายเฟื่อง	ผ่องสะอาด
42	นายชัยวุฒิ	เกิดชื่น
43	นางสุวรรณี	เกิดชื่น
44	น.ส.พิธีกรพ์	เกิดชื่น
45	นายสมนึก	พรรณศักดิ์
46	นางอรวรรณ	ทองพันชั่ง
47	นายกำราบ	พานทอง
48	นายเจงปี	อนันทบริพงษ์
49	นายอับดลการีม	
50	น.ส.วิไลลักษณ์	รุจิระ
51	นางศุภวรรณ	ชนะสงคราม
52	นางพฎาศิคิริกร	ตรีสุวรรณ

ภาคผนวกที่ 14

ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาของพื้นที่ศึกษา

1.ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาของตำบลเขาพระ

ลำดับที่	ยุทธศาสตร์	แนวทางการพัฒนา
1	การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ	1.1 การพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง 1.2 พัฒนาและสร้างโอกาสให้ประชาชน 1.3 ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว หลากหลายตลอดปีและต่อเนื่อง
2	การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน	2.1 ก่อสร้าง ปรับปรุง บำรุงรักษา ถนน สะพาน ท่อระบายน้ำ และท่อเหลี่ยม 2.2 การก่อสร้าง ปรับปรุงระบบน้ำเพื่อการบริโภคและน้ำเพื่อการเกษตร 2.3 สนับสนุนให้มีไฟฟ้าสาธารณะ ไฟฟ้าครัวเรือน
3	การพัฒนาด้านสังคม	3.1 สงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ 3.2 ส่งเสริมกีฬาของเด็ก เยาวชน และประชาชน 3.3 แนวทางการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด และแหล่งอบายมุข 3.4 แนวทางการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
4	การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม	4.1 ส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาของประชาชนทุกระดับ 4.2 เพิ่มช่องทางในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน 4.3 ส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ และภูมิปัญญาชาวบ้าน
5	การพัฒนาด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน	5.1 อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม 5.2 การบริหารจัดการปัญหามลพิษ
6	การพัฒนาด้านการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และแก้ไขความเดือดร้อนของประชาชน	6.1 การพัฒนาบุคลากร 6.2 การบริการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชน

2.ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาของตำบลท่าข้าม

ลำดับที่	ยุทธศาสตร์	แนวทางการพัฒนา
1	การพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	1.1 ส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน 1.2 ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน 1.3 ส่งเสริมการออม และ ลดรายจ่าย 1.4 พัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนพึ่งตนเอง
2	การสร้างเสริมสุขภาพชุมชน	2.1 พัฒนาศูนย์บริการด้านสาธารณสุข 2.2 พัฒนาระบบบริการด้านสุขภาพ 2.3 จัดให้มีสถานที่ออกกำลังกาย
3	การสร้างเสริมสวัสดิการชุมชน	3.1 สนับสนุนงบประมาณการจัดสวัสดิการชุมชน 3.2 สงเคราะห์และสนับสนุนกิจกรรมเด็ก 3.3 พัฒนาตลาดนัดชุมชน
4	โครงสร้างพื้นฐาน	4.1 ก่อสร้างปรับปรุง บำรุงรักษาถนนทางระบายน้ำ สะพานที่จำเป็น 4.2 ขยายเขตไฟฟ้าสาธารณะ และ ไฟฟ้าแสงสว่าง 4.3 ขยายโทรศัพท์ ประปา 4.4 พัฒนาระบบจราจร
5	การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	5.1 สนับสนุนการจัดการศึกษาในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย 5.2 ส่งเสริมและสนับสนุน และ อนุรักษ์กิจกรรมทางศาสนา และวัฒนธรรม
6	การพัฒนาเด็ก และเยาวชน	6.1 ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมของเด็ก และเยาวชน 6.2 ส่งเสริม สนับสนุนการจัดการเรียนรู้แก่สถาบันครอบครัว
7	การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และพลังงาน	7.1 สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และพลังงานชุมชน 7.2 การกำจัด และ การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม 7.3 การพัฒนา และอนุรักษ์แหล่งน้ำ 7.4 การปรับปรุงทัศนียภาพตำบลให้สวยงาม

2.ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาของตำบลท่าข้าม (ต่อ)

ลำดับที่	ยุทธศาสตร์	แนวทางการพัฒนา
8	การบริการที่ประทับใจ	8.1 จัดเตรียมพื้นที่ และก่อสร้างสำนักงาน 8.2 พัฒนาระบบการให้บริการประชาชนที่ประทับใจ 8.3 พัฒนาการจัดเก็บรายได้ และ ผังเมือง 8.4 พัฒนาความรู้ ความสามารถของบุคลากรและสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากร 8.5 ส่งเสริม สนับสนุน กิจกรรมด้านการป้องกันบรรเทาสาธารณะภัย และการรักษาความสงบเรียบร้อย 8.6 ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ โดยผ่านทางวิทยุชุมชน
9	ตำบลท่าข้ามน่าอยู่ ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	9.1 สนับสนุนกิจกรรมด้านการป้องกันบรรเทาสาธารณะภัย และ ความสงบเรียบร้อยในชุมชน

3. ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาของตำบลชิงโค

ลำดับที่	ยุทธศาสตร์	แนวทางการพัฒนา
1	ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการศึกษา ประเพณี และวัฒนธรรม	1.1 พัฒนาระบบการเรียนการสอน 1.2 ส่งเสริมให้เด็กเล็กและนักเรียนได้รับอาหารเสริม (นม) และอาหารกลางวัน 1.3 ส่งเสริมการศึกษาของนักเรียนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ 1.4 ส่งเสริม ทำนุบำรุงศาสนา อนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรม
2	ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการพัฒนาสังคม	2.1 ส่งเสริมการออกกำลังกาย/เสริมสร้างสุขภาพประชาชน 2.2 สนับสนุนกิจกรรมสวัสดิการสังคม แก่ผู้ด้อยโอกาส (คนพิการ ผู้สูงอายุ และผู้ป่วยเอดส์ ฯลฯ) 2.3 ป้องกันและระงับโรคติดต่อ 2.4 ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

3. ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาของตำบลชิงโค (ต่อ)

ลำดับที่	ยุทธศาสตร์	แนวทางการพัฒนา
		2.5 เพิ่มช่องทางในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารให้แก่ประชาชน
3	ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ	3.1 พัฒนาและส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชนและจัดศึกษาดูงาน 3.2 ส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
4	ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	4.1 สร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน 4.2 ส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วม
5	ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน	5.1 ก่อสร้าง ปรับปรุง บำรุงรักษาถนน ทางระบายน้ำ ทางเท้า ท่อระบายน้ำ 5.2 ปรับปรุงและขยายระบบไฟฟ้า
6	ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการเมืองและการบริหาร	6.1 จัดหาวัสดุ/อุปกรณ์ที่ใช้ในการปฏิบัติงานของ อบต. 6.2 พัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร เช่น พนักงานส่วนตำบล พนักงานจ้าง สมาชิก อบต. เป็นต้น 6.3 ส่งเสริม/สนับสนุนการเลือกตั้งทุกระดับ
7	ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านแหล่งน้ำ	7.1 พัฒนาแหล่งน้ำให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างสม่ำเสมอ

ภาคผนวกที่ 15

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์

การนำผลการวิจัยจากโครงการไปใช้ประโยชน์ มีดังนี้คือ

1) จากการนำเสนอผลการสังเคราะห์ข้อมูลระหว่างการวิจัย คือ เมื่อดำเนินการวิจัยผ่าน 6 เดือน ที่ 2 ไปแล้ว ให้กับผู้ใช้ผลงานวิจัย ซึ่งก็คือ แกนนำองค์กรการเงินชุมชน และผู้บริหาร อบต. ที่ทีมวิจัยได้เข้าสัมภาษณ์ในคราวรวบรวมข้อมูล โดยจัดขึ้นรวม 3 ครั้ง ที่พื้นที่เขาพระ 1 ครั้ง มีผู้เข้าร่วม 18 คน พื้นที่ท่าข้าม 1 ครั้ง มีผู้เข้าร่วม 14 คน และ พื้นที่ชิงโค 1 ครั้ง มีผู้เข้าร่วม 17 คน ทั้ง 3 ครั้งจัดที่ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบล

2) การนำเสนอผู้การศึกษาครั้งสุดท้าย ในรูปการสัมมนาวิชาการ ในวันที่ 13 มกราคม 2554 ที่คณะเศรษฐศาสตร์ ให้กับผู้ใช้ผลงานวิจัย ซึ่งก็คือ แกนนำองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษา และนอกพื้นที่ศึกษา รวม 52 คน

3) นำผลการศึกษาไปนำเสนอให้กับพื้นที่ตำบลท่าข้ามเพิ่มเติม ในวันที่ 22 กันยายน 2553 ตามคำเรียกร้องของ ผู้บริหาร อบต. ท่าข้าม ซึ่งครั้งนี้ อบต. เชิญผู้ใช้ผลงานวิจัย คือ แกนนำจากกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารหมู่บ้าน ทั้งหมดเข้าร่วมรับฟัง และแลกเปลี่ยนข้อมูล สำหรับรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมครั้งนี้ ปรากฏดังตาราง

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่งในองค์กร
1	นายบุญเจือ มาลากุล	นายกสมาคมฌาปนกิจ
2	นายกระจาย ซ้อมแต่ง	กรรมการ
3	นายจิรชัย สังฆ์ทอง	รองประธาน
4	นางกัญญา ห่อทอง	กรรมการ
5	นายสุพิศ อินทรัตน์	กรรมการ
6	นายเจริญ ผลชนะ	กรรมการ
7	น.ส. ศรีสมบัติ แก้วฉิมพลี	กรรมการ
8	นางงามตา เพชรบุรี	กรรมการ
9	นางจุฑาทิพย์ หนูเก่ง	กรรมการ
10	นางอำนวย สุวรรณรัตน์	กรรมการ
11	นายก่อเดช เปลืองพงศ์	กรรมการ

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่งในองค์กร
12	น.ส.จาริณี วงศ์วรณ์	กรรมการ
13	นางอาภรณ์ ศรีนาเคนทร์	กรรมการ
14	นางประไพ ไชยกิจ	กรรมการ
15	นายปานศักดิ์ ชัยภักดี	รองประธาน
16	นายอุสัน ชัยภักดี	ประธาน
17	นางกนกวรรณ ทองสะรา	กรรมการ
18	นางแอน หรับจันทร์	กรรมการ
19	นายเปลื้อง ชาติครา	กรรมการ
20	นายประยูร	กรรมการ
21	นายกระจาย ไชยกูล	กรรมการ
22	นายบันเทิง วิริโย	กรรมการ
23	นางอภิวันท์ สุนทราภร	เหรัญญิก
24	นายพร กุลทัสวรรณโณ	กรรมการ
25	นายวิจิตร หน่อเพชร	กรรมการ
26	นายเศียร ปงแก้ว	รองประธาน
27	นายเอื้อม ไชยกูล	ประธานฯ
28	นายณรงค์ รงค์หนู	ประธานฯ
29	นายเฟื่อง ผ่องสะอาด	ประธาน
30	นายมารยาท ละวรรณแก้ว	กรรมการ
31	นางวรรณี คลังบัวทอง	กรรมการ
32	นางมะลิ นวลศรี	กรรมการ
33	นางจารุณี ภัทรพงศ์พันธ์	กรรมการ
34	นางสุมนา บิลชะ	กรรมการ
35	นายเสถียร ผลกล้า	ประธาน
36	น.ส.กาญดา ผ่องสะอาด	กรรมการ
37	นายอรุณ ทองวิไล	กรรมการ
38	น.ส.เสาวนีย์ แก้วชูเชิด	กรรมการ
39	นางสมจิต สุขสว่างผล	กรรมการ
40	นางสุไวเลียน บิลสัน	กรรมการ

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่งในองค์กร
41	นางพิทยา จันสุขแก้ว	กรรมการ
42	นางกานดา บิลหรีม	กรรมการ
43	นางกันญา เปลี่ยนพงศ์	กรรมการ
44	นางวัชรีย์ ธรรมปาโล	กรรมการ

ภาคผนวกที่ 16

วัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผน กิจกรรมที่ดำเนินการ และผลที่ได้รับ

สัญญาเลขที่ RDG5240034

โครงการวิจัย องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อสำรวจกิจกรรมการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ศึกษา

2) เพื่อศึกษาถึงสถานะ และบทบาท ขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและชุมชนแบบองค์รวมในพื้นที่ศึกษา

3) เพื่อศึกษาบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสนับสนุนและพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน ในพื้นที่ศึกษา

4) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและข้อเสนอแนวทางในการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์รวม ในพื้นที่ศึกษา

รายละเอียดผลการดำเนินงานตามแผนงานโดยสรุป

กิจกรรม (ตามแผน)	กิจกรรมที่ดำเนินมา	ผลการดำเนินงานที่ได้รับ
1. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	ทบทวนเกี่ยวกับรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชน การดำเนินงานขององค์กรการเงินชุมชน การดำเนินงานจัดสวัสดิการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นโยบายและมาตรการภาครัฐในการส่งเสริมและดำเนินการด้านสวัสดิการชุมชน	งานที่ทบทวนได้มี 3 ประเด็นหลักคือ 1) ความเป็นมาและพัฒนาการขององค์กรการเงินชุมชน 2) ความเป็นมาและพัฒนาการของระบบสวัสดิการชุมชนและรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชน 3) การดำเนินงานจัดสวัสดิการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา 4) นโยบายรัฐและบทบาทของหน่วยงานในการสนับสนุนการจัดสวัสดิการโดยชุมชน

รายละเอียดผลการดำเนินงานตามแผนงานโดยสรุป (ต่อ)

กิจกรรม (ตามแผน)	กิจกรรมที่ดำเนินมา	ผลการดำเนินงานที่ได้รับ
2. ลงพื้นที่และคัดเลือกพื้นที่ศึกษา	สร้างเครื่องมือสัมภาษณ์แกนนำองค์กรการเงินชุมชน ไม่เป็นทางการ เพื่อยืนยันการคัดเลือกพื้นที่ศึกษา และเข้าสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย และลงพื้นที่ เพื่อคัดเลือกพื้นที่ศึกษา โดยพิจารณาพื้นที่ที่มีลักษณะภูมินิเวศน์ที่แตกต่างกัน	ได้พื้นที่ศึกษา 3 พื้นที่ในจังหวัดสงขลาที่มีลักษณะภูมินิเวศน์ที่แตกต่างกัน เป็นพื้นที่ศึกษา คือ (1) พื้นที่ ตำบล เขาพระ อำเภอรัตภูมิ ซึ่งเป็นพื้นที่ควนเขา (2) พื้นที่ ตำบล ท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ ซึ่งเป็นพื้นที่ราบ และ (3) พื้นที่ ตำบล ชิงโค อำเภอสิงหนคร ซึ่งเป็นพื้นที่บนคาบสมุทรสทิงพระ อยู่ติดทะเลหลวง และใกล้ทะเลสาบสงขลา
3. สร้างเครื่องมือเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือสัมภาษณ์กลุ่มในส่วนของ อบต. และคณะกรรมการหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น รวมถึงออกสัมภาษณ์เชิงลึกหรือสัมภาษณ์กลุ่ม และสร้างเครื่องมือสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์กรการเงินชุมชน	1) สร้างเครื่องมือสัมภาษณ์ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา ในมิติการพัฒนาพื้นที่และเข้าสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย 2) สร้างเครื่องมือสัมภาษณ์กรรมการหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น ในพื้นที่ศึกษา ในมิติการส่งเสริมสุขภาพของประชาชน และเข้าสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย	1) ทราบข้อมูลพื้นฐานของชุมชน 2) ทราบถึงกิจกรรมการพัฒนาทั้งจากภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และปัญหาสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ศึกษา 3) ทราบแผนงานพัฒนาของ อปท. 4) ทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นขององค์กรการเงินชุมชน ระบบสวัสดิการชุมชน

รายละเอียดผลการดำเนินงานตามแผนงานโดยสรุป (ต่อ)

กิจกรรม (ตามแผน)	กิจกรรมที่ดำเนินมา	ผลการดำเนินงานที่ได้รับ
	3) สร้างเครื่องมือสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษา และขอความร่วมมือจากแกนนำในพื้นที่เข้าสัมภาษณ์รายบุคคล	
4. สร้างเครื่องมือเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึกและหรือสัมภาษณ์กลุ่ม รวมถึงการออกสัมภาษณ์เชิงลึกและสัมภาษณ์กลุ่ม ในส่วนขององค์กรการเงินชุมชน เครือข่ายสัจจะวันละบาท และกองทุนอื่นๆ	1) สร้างเครื่องมือสัมภาษณ์ผู้แทน และเข้าสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย ในที่นี้คือ ประธานองค์กรการเงินชุมชน 2) สร้างเครื่องมือสัมภาษณ์เครือข่ายสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ศึกษา และเข้าสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ในที่นี้คือ ประธานเครือข่ายสวัสดิการชุมชน 3) สร้างเครื่องมือสัมภาษณ์ผู้แทนกองทุนอื่นๆ ในพื้นที่ และเข้าสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ในที่นี้คือ ประธานกลุ่ม	1) ทราบข้อมูลองค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับความเป็นมาของการก่อตั้งโดยสังเขป ข้อมูลการจัดองค์กรและการบริหารจัดการองค์กรการเงินชุมชน ผลการดำเนินงานและการจัดสวัสดิการจากกำไรขององค์กรการเงินชุมชน การจัดสวัสดิการ การจัดการความรู้ ความคิดเห็นของผู้บริหารองค์กรการเงินชุมชนต่อประเด็นนโยบาย/โครงการของรัฐ 2) ทราบข้อมูลเครือข่ายสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับการจัดองค์กรและการบริหารจัดการเครือข่าย การจัดสวัสดิการและการบริหารเงินกองทุนการให้กู้และเงื่อนไขการให้กู้ การบริหารและเงื่อนไขในการใช้จ่ายเงินสำรอง การเก็บรักษาเงินกองทุน การจัดการความรู้ของเครือข่าย เป็นต้น 3) ทราบข้อมูลกองทุนอื่นๆ ในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของกลุ่ม และ การจัดองค์กรและการบริหาร กิจกรรมของกลุ่ม การมีส่วนร่วมของสมาชิกกับกิจกรรมของกลุ่ม ความสำเร็จของกลุ่ม ปัญหาและอุปสรรค

รายละเอียดผลการดำเนินงานตามแผนงานโดยสรุป (ต่อ)

กิจกรรม (ตามแผน)	กิจกรรมที่ดำเนินมา	ผลการดำเนินงานที่ได้รับ
		จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 กลุ่ม ทำให้ทราบถึงสถานะในการดำเนินงาน ระเบียบ เงื่อนไข กิจกรรม การบริหารจัดการขององค์กรการเงินชุมชน ระบบสวัสดิการชุมชน และกองทุนอื่นๆ
5. ศึกษาดูงานต่างภูมิภาค	ศึกษาดูงาน 3 ที่ คือ 1) ดูงานเครือข่ายกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิตจังหวัดตราด 2) ดูงานสถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี 3) ดูงานธนาคารชุมชนมะนัง อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล ซึ่งอยู่นอกเหนืองานที่กำหนดไว้ในข้อเสนอโครงการวิจัยด้วย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการอภิปรายผลการวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น	จากการดูงานทั้ง 3 พื้นที่ดังกล่าว ทำให้ทราบรูปแบบการพัฒนา หรือการบริหารจัดการองค์กรการเงินที่ดี บทเรียนที่น่าสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชน รวมทั้งได้วิธีคิด วิธีปฏิบัติในการสร้างความเข้มแข็งให้กับกองทุนสวัสดิการชุมชนในรูปแบบการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม
6. สังเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้	สังเคราะห์สถานะการบริการจัดการองค์กรการเงินชุมชน และระบบการจัดสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ศึกษาเงื่อนไขและศักยภาพขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม	จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่เป็นตัวแทนองค์กรการเงินชุมชน (กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารหมู่บ้าน) เครือข่ายสวัสดิการชุมชน กองทุนอื่นๆ และจากการดูงานต่างพื้นที่ 3 แห่ง ทำให้ทีมวิจัยสังเคราะห์ผลการศึกษาได้ 10 ประเด็น ดังนี้ 1) การจัดองค์กรและกฎกติกาองค์กรการเงินชุมชน 2) ลักษณะการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน

รายละเอียดผลการดำเนินงานตามแผนงานโดยสรุป (ต่อ)

กิจกรรม (ตามแผน)	กิจกรรมที่ดำเนินมา	ผลการดำเนินงานที่ได้รับ
		3) การจัดสรรผลกำไรจากการดำเนินงานองค์กรการเงินชุมชน 4) องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดสวัสดิการแบบตั้งรับ 5) เครือข่ายสัจจะลดรายจ่ายวันละ 1 บาท กับระบบสวัสดิการชุมชน 6) กองทุนสวัสดิการอื่นๆ 7) การจัดสวัสดิการแบบเชิงรุก 8) องค์กรการเงินชุมชนกับการจัดการความรู้ 9) การปฏิบัติการที่ดี 10) องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม รวมทั้งเงื่อนไขและศักยภาพขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม
7. จัดเวทีนำเสนอผลการศึกษาในระดับพื้นที่	ได้จัดเวทีคืนข้อมูลที่ได้สังเคราะห์ขึ้น ในพื้นที่ 3 พื้นที่ ๆ ละ 1 ครั้ง รวม 3 ครั้ง	ได้คืนข้อมูลในรูปแบบของงานสังเคราะห์ที่ทีมวิจัยจัดทำขึ้นระหว่างการวิจัย ให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับพื้นที่ 3 พื้นที่ ได้รับฟัง และได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งวิจารณ์ผลการศึกษาจากผู้เข้าร่วมประชุม และได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงงานวิจัยในช่วงสุดท้ายให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
8. สร้างเครื่องมือสัมภาษณ์รายบุคคลและออกสัมภาษณ์ข้อมูล	สร้างเครื่องมือ เพื่อการสัมภาษณ์รายบุคคล รวมถึงออกสัมภาษณ์รายบุคคล 600 รายทั้งที่เป็น และไม่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน	ได้ข้อมูลจากประชาชน เกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นทางเศรษฐกิจสังคม การเป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชน ปัญหาสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือน ความพึงพอใจในคุณภาพชีวิตโดยรวม และทัศนคติของประชาชนต่อบทบาทขององค์กรการเงินชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล
9. จัดทำร่างรายงานฉบับสมบูรณ์	ได้จัดทำร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ พร้อมข้อเสนอแนะในการสร้างความมั่นคง และ	ได้ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ พร้อมข้อเสนอแนะในการสร้างความมั่นคง และการพึ่งตนเองขององค์กรการเงินชุมชน และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

รายละเอียดผลการดำเนินงานตามแผนงานโดยสรุป (ต่อ)

กิจกรรม (ตามแผน)	กิจกรรมที่ดำเนินมา	ผลการดำเนินงานที่ได้รับ
	การพึ่งตนเองขององค์กรการเงินชุมชน และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	
10. จัดประชุมสัมมนานำเสนอผลการศึกษา	ได้จัดประชมสัมมนาให้กับผู้ใช้ผลงานวิจัย เรื่อง “องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม”	นำเสนอผลการศึกษาขั้นสุดท้าย ให้กับผู้เข้าร่วมประชุม ซึ่งในที่นี้คือ แกนนำองค์กรการเงินชุมชนประเภทต่างๆ ในพื้นที่ศึกษา และแกนนำองค์กรการเงินชุมชน นอกพื้นที่ศึกษา รวม 52 คน เพื่อคืนความรู้ที่ได้จากการศึกษา และได้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมกับทีมวิจัย โดยทีมวิจัยได้นำข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์จากที่ประชุมไปปรับปรุงรายงานฉบับสุดท้ายให้มีความสมบูรณ์